

MAGYARORSZÁGI
KÁRPÁTEGYLET ÉVKÖNYVE.

II. ÉVFOLYAM. 1875.

Egy fényképpel és egy helyzettervvel.

JAHRBUCH

des

UNGARISCHEN KARPATHEN-VEREINES.

II. JAHRGANG. 1875.

Mit einer Photographie und einem Situationsplan.

P. No 3.

KÉSMARK,

Magyarországi „Kárpátgyelet“ kiadványa. – Selbstverlag des ungar. „Karpathen-Vereines“.

300880

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

BAD SCHMEKS.

TÁTRA-FÜRED.

DIVALD K. FÉNYIRDÁJÁBÓL
EPERJESEN.

Szerkesztőség:

PAYER HUGO, DÖLLER ANTAL, HRADSKY JÓZS.,
WEBER SAMU.

A cikkek tartalmaért és alakjáért csakis szerzők felelősek.

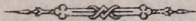
Redactionscomité:

HUGO PAYER, ANTON DÖLLER, JOS. HRADSKY,
SAM. WEBER.

Für Inhalt und Form der Aufsätze sind nur die Autoren verantwortlich.

TARTALOM. — INHALT.

I. Egyleti ügyek. — Vereinsgelegenheiten.

1.	Titkári jelentés	2
	<i>Bericht des Sekretärs</i>	3
2.	A „magyarországi Kárpátgyelet“ 1874. évi aug. hó 2. Tátra-Füreden tartott második közgyűlésnek jegyzőkönyve	12
	<i>Protokoll der am 2. Aug. 1874. in Schmecks abgehaltenen II. Generalversammlung des „ungar. Karpathen-Vereines“</i>	13
3.	Alelnöki jelentés	20
	<i>Bericht des Vicepräsidenten</i>	21
4.	A „Magyarországi Kárpátgyelet“ ügykezelése	36
	<i>Geschäftsordnung des „ungar. Karpathen-Vereines“</i>	26
5.	A „magyarországi Kárpátgyelet“ vezetők ügyének alapszabályai	26
	<i>Statuten der Führerordnung des ung. Karpathenvereines</i>	29
5.	A Tátra-vezetők névsora	34
	<i>Namenverzeichnis der Führer in die Tátra</i>	35
7.	A „magy. Kárpátgyelet“ könyveinek jegyzéke	36
	<i>Catalog der Bibliothek des „ung. Karpathenvereines“</i>	36
6.	A „magy. Kárpátgyelet“ tagjainak névsora	46
	<i>Namen-Verzeichniss der Mitglieder des „ung. Karpathenvereines“</i>	46
9.	A „magy. Kárpátgyelet“ pénztárának II évi. forg.-kimut. és vagyonmérlege	72
	<i>Verkehrs- & Vermögens-Ausweis des „ung. Karpathenvereines“ für das II. Vereinsjahr</i>	73

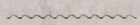
II. Értekezések. — Abhandlungen.

1.	Ambros P., Némely ritkább növényfajok álláshelyei a „magas Tátrán“	76
	— „ — <i>Die Standorte einiger seltenen Pflanzenarten in der „hohen Tátra“</i>	76
2.	Déchy Mór., Új átmenetek a Tátrában	82
	— „ — <i>Neue Uebergänge in der Tátra Uebers. E. Kövi</i>	83
3.	Geyer G. Gyula, Állatphaenologiai adatok	110
	— „ — <i>Zoophænologische Beobachtungen</i>	111
4.	— „ — A) Lepidoptera	115
5.	Hradsky József, A mongolok betörései Magyarországra és a menedékkő (lapis refugii) a Szepességben	120
	— „ — <i>Die Einfälle der Mongolen in Ungarn und der Zustuchtstein (Lapis refugii) in der Zips</i>	121
6.	Hunfalvy János, Kirándulás Máramarosba	172
	— „ — <i>Ausflug in die „Máramaros“ Uebers. J. Eug. Payer</i>	173
7.	Kalchbrenner Károly, A királyhegy	198
	— „ — <i>Der Königsberg</i>	199
8.	Kalchbrenner Károly, Kirándulás a „Kupferschächten“ völgybe	218
	— „ — <i>Ein Ausflug in das Kupferschächenthal</i>	219

9.	Kolbenheyer Károly , Jegyzéke a „magas Tátra“ és környéke pontjainak, melyek általam 1874-dik évi augusztus hóban háromszögtanilag és légsúlymértileg meghatározottak	246
- „ -	<i>Verzeichniss der von mir im August 1874 trigonometrisch und barometrisch gemessenen Punkte in der „hohen Tátra“ und ihrer Umgebung</i>	247
10.	Kolbenheyer Károly , Zakopane és környéke	252
- „ -	<i>Zakopane und seine Umgebungen</i>	253
11.	Majláth Béla , Liptó megye domborzati viszonyai	264
- „ -	<i>Orographische Verhältnisse des Comitates Liptau Uebers. M. Raisz</i>	265
12.	Weber Samu A zöld tóhoz	280
- „ -	<i>Zum grünen See</i>	281
13.	Wünschendorfer Károly , Tátrafüred a múltban és jelenben	294
- „ -	<i>Schmecks's Vergangenheit und Gegenwart</i>	297

Függelék. — Anhang.

14. Bibliotheca carpatica. Continuavit & collegit **Hugo Payer**.

I.

Egyleti ügyek. — Vereinsangelegenheiten.

Titkári jelentés

Döller Antal ideigl. egyll. titkártól.

Az 1874. évi november 17-iki bizottmányi ülésben, mely mint rendesen Késmárkon tartatott, az érdemteljes s az egylet keletkezése óta igen tevékeny titkár Cserépy Nándor úr magánügyei miatt eddig viselt hivataláról leköszönt ama kijelentéssel, hogy ő, mint az egylet egyszerű tagja sem fog megszűnni az egylet közhasznú céljait előmozdítani. A bizottmány e határozott lemondást sajnálattal fogadta; a volt titkárnak hasznos tevékenységeért jegyzőkönyvileg köszönetet mondott s az egyll. ügyek ideiglenes vezetésével a pénztárnokot bizta meg.

Legyen szabad tehát az örvedetes módon mindig élénkebben lüktető egyll. életet röviden jellemeznem, röviden mondom, s ezt annyival inkább tartom kötelességemnek, mert először is az 1874. évi aug. 2-iki közgyűlés, ezután következő jegyzőkönyvére, valamint Payer Hugo alelnök jelentésére utalhatok s minden ismétlést el akarok kerülni, továbbá mert tekintettel kell lennem ama bő anyagra is, melyet az évkönyvbe kellend felvenni.

1) Az 1874. évi aug. 2-iki közgyűlés után egy kedélyes közebed következett; az asztalok sűrűn voltak elfoglalva s a kedélyes és általános társalgást több igen sikerült pohárköszöntés fűszerezte. Más nap, azaz aug. 3-ikán a krakói Tátraegylet meghívására az egyll. tagok nagyobb kirándulásokat tettek a hegyek közé, nevezetesen a nagy halas-tóhoz. Az egyik rész, — számszerint 15 — reggeli 4 órakor indult el Tátrafüredről, s a felkai tó, virágkert, hosszú - tó, lengyel - nyereg s a Biálka völgyön át haladva, délutáni 4 órakor a halas-tóhoz érkezett. A második rész — 12 egyleti tag — kocsin járta körül a Tátrát a Késmárk-Sarpanecz-Zsdjár-féle úton Javorinaig; onnét gyalog mentek fel s kevéssel 6 óra előtt érkeztek a halastóhoz. Egy Galiczia és Lengyelországból jött nők- és urakból álló meglehetősen nagy társaság fogadta a magyarországi utazókat a legbarátságosabban és legszívélyesebben; a fásasztó út daczára is vig tánczra kerekedtek, miközben a zakopanei zenekar vig darabokat játszott; az alkonyat beálltával pedig a tó (58 holdnyi nagyságu s 4460' magasan fekszik) túlsó

Bericht

des prov. Vereins-Sekretärs Anton Döller.

In der Ausschusssitzung vom 17. November 1874, die wie gewöhnlich in Kesmark abgehalten wurde, legte der verdienstvolle und seit Entstehung des Vereins sehr thätige Sekretär Herr Ferd. Cserépy seiner eigenen Privatverhältnisse wegen, die bekleidete Stelle eines Vereins-Sekretärs mit der Erklärung nieder, dass er auch als einfaches Mitglied nicht aufhören werde, die gemeinnützigen Zwecke des Vereines zu fördern. Dieser entschieden ausgesprochene Rücktritt wurde vom Ausschusse mit Bedauern entgegengenommen, dem scheidenden Sekretär der protocollarische Dank für seine erspriessliche Thätigkeit ausgesprochen, und mit der provisorischen Führung der Sekretärgeschäfte der Cassier betraut.

Als solchem fällt es mir zu, das erfreulicherweise immer lebhafter pulsirende Vereinsleben kurz zu schildern. Mich kurz zu fassen, errachte ich als eine Pflicht, weil erstens schon auf das nachfolgende Generalversammlungs-Protocoll vom 2. August 1874, so wie auf den Bericht des Vice-Präses Hugo Payer hingewiesen werden kann und ich auch jede Wiederholung vermeiden will, ferner weil dies die Rücksicht auf das viele Materiale, welches in das Jahrbuch aufgenommen werden muss, verlangt.

1) Der Generalversammlung vom 2. August 1874 folgte ein animirtes gemeinschaftliches Mahl, die Tische waren dicht besetzt, die gemüthliche und allgemeine Conversation würzten mehrere, worunter sehr gelungene Toaste. Den andern Tag d. i. den 3. August unternahmen Vereins-Mitglieder über Einladung des Krakauer Tátra-Vereins grössere Bergtouren u. zw. zum grossen Fischsee. Ein Theil, etwa 15 an der Zahl, brach um 4 Uhr Morgens von Tátra-Füred (Schmecks) auf, passirte den Felkaer See, Blumengarten, langen See, polnischen Kamm, das Bialka-Thal und erreichte den Fischsee um 4 Uhr Nachmittag. Ein anderer Theil, etwa 12 Vereins-Mitglieder, unfuhr die Tátra via Kesmark, Sarpanecz, Zsdjár bis nach Javorina. Von dort wurde per pedes aufgestiegen und kurz vor 6 Uhr beim Fischsee eingetroffen. — Eine ziemlich grosse Gesellschaft Damen und Herren aus Galizien und Polen empfing die Touristen aus Ungarn auf das Freundlichste und Herzlichste, trotz der forcirten Tour wurde wacker getantzt, wobei die Capelle aus Zakopane heitere Weisen spielte; bei

partján tűzjáték rendeztetett, mialatt a tutajon, mely csendesen haladt tova, meglehetősen távolságban, egy férfi-dalkar, zenével felváltva, kimondhatlan varázshatással volt a kedélyekre.

A nagy kunyhóban, melyet a „Tátraegylet“ 1874-ben építtetett a halastónál, rögtönzött tollas ágyakban t. i. plaidekkel és kendőkkel betakart törpefenyűn az 5 szobákban és a szabadban háltak meg. Másnap korrán reggel felmászta a tengerszemig, mely körülbelől 700' fekszik magasabban. — Megelégedve oszlott szét a társaság e szavakkal „vizontlátásra a Tátrában Magyarországon“!

2) Az egyleti élet csak úgy fejlődhetik és teremhet jó gyümölcsöket, ha az egyleti tagok idejüket és szellemi munkáikat az egyletnek szentelik. — Itt látjuk, hogy a gondos elnök Berzeviczy Egyed, valamint a merész utazó, Déchy Mór és más urak — mindenik más mezőn, igen hasznos munkásságot fejtenek ki; ugyszintén a szerzőknek is, kik közleményeiket minden anyagi kárpótlás nélkül szentelik az évkönyvnek, az egylet köszönettel tartozik.

Dicsérettel kell megemlékeznünk ama jöltevőkről és barátokról is, kik nagyobb adományokkal léptek az egyletbe. Örülünk, hogy a mult évkönyvben megnevezettek mellett, ismét és hálával nevezhetünk meg több alapító tagot, a mint a „névsor“-ban olvasható.

3) A tátrafüredi vendégek az 1874. fűrdőidény gyógyítási díjának $\frac{1}{3}$ -át ismét az egyl. pénztár számára szavazták meg, minek folytán abba 277 frnyi jelentékeny összeg folyt be. Azonfelül a fűrdővendégek közül számosan léptek az egyletbe, mely körülmény köszönetet s általános elismerést érdemel. — Dicséretes és nemes módon nyert meg Graeff-Győrffy Róza báróné Tátrafüreden a nők közül sokat az egyletnek, minek folytán az egyl. elnök kötelességének tartotta ezen úrhölgyhöz egy köszönő iratot intézni.

4) Felette örvendetes módon növekedett az egylet rendes tagjainak száma is általában véve. Az 1873-iki év bezártával 345 tagból állott, 1874-iki év végével 761-re szaporodott a tagok száma, kik évdijaikat már befizették, mig ellenben 54 tag 1874 óta leginkább feledékenységből elmulasztotta a fizetést; reméljük hogy utólag fogják az évdíjat befizetni.

Ez évben május 6-ig ismét 120 taggal növekedett az egylet.

Eintritt der Dämmerung wurde am entgegengesetzten Ufer des See's (58 Joch gross und 4460' hoch gelegen) ein Feuerwerk abgebrannt, während auf der Platte, die still dahin glitt, in ziemlicher Ferne ein Männer-Chor mit der Musik abwechselnd, einen unaussprechlichen Zauber auf die Gemüther ausübten.

In der grossen Hütte, welche der Tatra-Verein beim Fischsee im Jahre 1874 erbaute, wurde auf improvisirten Federbetten — Krummholz mit Plajds und Tüchern bedeckt — in den 5 Localitäten und im Freien, geschlafen; — den andern Tag zeitig früh noch das Meerauge erstiegen, welches circa 700' höher liegt. Befriedigt trennte sich die Gesellschaft mit dem Zurufe: Auf Wiedersehen in der Tatra in — Ungarn!

2) Das Vereinsleben kann nur gedeihen und gute Früchte tragen, wenn die Mitglieder Zeit und geistige Arbeit dem Vereine widmen. Hier sehen wir den umsichtigen Präses Herrn Egide v. Berzevicy und nicht minder den kühnen Touristen Herrn Moritz Déchy, jeden auf einem andern Felde, eine fruchtbare Thätigkeit entfalten; ebenso gebührt allen Autoren, die ohne jede materielle Entschädigung ihre Publicationen dem Jahrbuche widmen, der Dank des Vereins.

Rühmlich müssen wir auch jener Gönner und Freunde gedenken, welche mit grösseren Beiträgen dem Vereine beitraten. Neben den im vorigen Jahrbuche Benannten freuen wir uns abermals dankbarst mehrere nennen zu dürfen, wie aus dem Folgenden Namensverzeichnisse zu ershen.

3) Abermals votirten die Tatra-Füeder Kurgäste $\frac{1}{3}$ der Kurtaxe der Saison 1874 unserer Vereins-Cassa, in Folge dessen derselben der namhafte Betrag von 277 fl. zuffloss. Ueberdies sind die Kurgäste sehr zahlreich dem Vereine beigetreten, was gewiss Dank und allgemeine Anerkennung verdient. In rühmlicher und edler Weise hat die Fr. Baronin Roza Gräfl.-Györffy den Verein unter den Damen im Bade Tatra-Füed propagirt, wodurch sich der Vereins-Präses zu einem verbindlichen Dankschreiben an diese Dame verpflichtet sah.

4) Höchst erfreulich ist das Wachsen der Zahl der ordentlichen Mitglieder überhaupt. Mit Schluss des Jahres 1873 zählten wir deren 345, mit Schluss des Jahres 1874 sehen wir den gewaltigen Sprung bis auf **761** Mitglieder, welche ihre Beiträge bereits eingezahlt haben, während bei den 54 Mitgliedern die seit 1874 zu zahlen versäumten, zumeist nur ein Versehen obwalten dürfte und noch grösstentheils eine nachträgliche Einzahlung zu gewärtigen ist.

In diesem Jahre sind bis zum 6. Mai wieder 120 neue Mitglieder zugewachsen.

5) Ezzel lépést tart az egyleti vagyon növekedése is. 1873-ik év végén az egylet vagyona 1737 frt. 80 kr. ingó és 661 frt. 95 kr. fel nem használható tőkéből *) állott.

A rendkívüli nyomtatási, postai, leirási díjak és egyéb kezelési kiadások daczára is vagyonunk 1874. végén 1851 frt. 60 krnyi ingó, 1328 frt. 79 krnyi fel nem használható tőkéből állott, mi annyit jelent, hogy az egylet vagyona 1380 frt. 70 krral növekedett.

6) Az utolsó közgyűlés alkalmával határozatotott hogy a király és királyné Ő Felségeiknek egy küldöttség által egy kárpáti képekből álló album nyujtassék át, Ő Felségeik pedig a Tátra meglátogatására legalázatosabban meghivassanak.

E célra Divald Károlynak a „Központi Kárpátok“-ról vett igen sikerült fényképei rendeltettek meg. — Az albumot Pósnér Károly Lajos készítette; égkékszinű nehéz bársonyba volt kötve és vert ezüstből készített emlékrajjzokkal gazdagon és izlésteljesen díszítve. — A felső borítékon a magyar állam címere díszlett.

Az első lapon lévő ajánlóirat kitünő szépen volt kiállitva. Ő Felsége ez albumot a királyné Ő Felsége nevében is 1875. jan. 12-én átvette Budapesten a várban; Szent-Iványi Józs. mint a küldöttség vezetője, Dr. Hunfalvy János, Radványi István, Déchy Mór és az egyleti titkár részesültek a magas szerencsében, ez ügyben Ő Felsége által fogadtatni. Ő Felsége a tisztelet ez ajándékát legkegyelmesebben elfogadni s a Tátra meglátogatását kilátásba helyezni méltóztatott. — A küldöttség Ő Felsége ezen ígérete által boldogitva hagyta el a kihallgató termet s a küldöttség minden egyes tagja bizonyára örökké megfogja őrizni szívében ama pillanatok szép emlékét, melyekben Ő Felsége I. Ferencz József császár és Magyarország, apostoli királya jóságának és nyájasságának tanuja volt.

7) Minő fejlődési fokozatokon kell egy fának átmennie, míg gyümölcsöt fog hozni? Csiráznia, gyökeret vernie, nőnie, bimbóznia, virágzania és elvirágzania kell, s csak akkor jön a gyümölcs. Hasonló fejlődési fokozaton megy át az egyleti élet is; s minél nagyobb akar az egylet lenni, annál lassúbb fejlődésnek kell magát alávetnie.

*) Az alapító tagok adakozásai és a tátrafüredi gyógydíjak tőkésitendőik és csak kamatai használándók fel.

5) Gleichen Schritt hält auch das Wachsen des Vereinsvermögens. Mit Schluss des Jahres 1873 bestand das Vermögen in 1137 fl. 80 kr. mobilem u. 661 fl. 95 kr. unantastbarem Capitale,*)

Trotz der grossen Drucksorten- und Post-Spesen, Abschreiberentlohnung und sonstigen Regie-Auslagen erreichte unser Vermögen Ende 1874 die Höhe von 1851 fl. 66 kr. mobiles und 1328 fl. 79 kr. unantastbares Capital, was einen Zuwachs von 1380 fl. 70 kr. im Vereinsvermögen bedeutet.

6) In der letzten General-Versammlung wurde auch beschlossen, Sr. Majestät dem Könige und Ihrer Majestät der Königin durch eine Deputation ein Album von Karpathen-Ansichten zu überreichen und Allerhöchstdieselben zum Besuche der Tátra allerunterthänigst einzuladen.

Zu diesem Zwecke wurden Carl Divald's sehr gelungene photographische Ansichten aus den Central-Karpathen bestellt. Das Album hatte Carl Louis Posner angefertigt, es war in schwererem, himmelblauem Seidensamt gebunden und mit Emblemen aus getriebenem Silber reich und geschmackvoll verziert. Auf dem oberen Deckel prangte das ungarische Staatswappen. Die Widmung auf dem ersten Blatte war eine eminente kalligraphische Leistung.

Dieses Album geruhten Se. Majestät auch im Namen Ihrer Majestät der Königin in Budapest in der Hofburg am 12. Jänner 1875 zu übernehmen, und es hatten Herr Josef v. Szent-Ivány als Führer der Deputation, dann die Herren Dr. Johann Hunfalvy, Stefan Radvány, Moritz Déchy, und der Vereins-Secretär, das hohe Glück zu diesem Zwecke von Sr. Majestät empfangen zu werden. Allerhöchstderselbe nahm dieses Ehrengeschenk huldvoll und allergnädigst an, und stellte den Allerhöchsten Besuch der Tátra in Aussicht. Aeusserst glücklich über dieses Allerhöchste Versprechen verliess die Deputation den Audienz-Saal und wird gewiss für immer ein jedes Deputations-Mitglied im Herzen die schöne Erinnerung an die Momente bewahren, wo hell erstrahlte die Allerhöchste Güte und Leutseligkeit Sr. Majestät des Kaisers und apostolischen Königs von Ungarn, Franz Josef I.

7) Welchen Prozess muss ein Baum durchmachen bis er Früchte trägt? Keimen, Wurzel fassen und wachsen, Knospen treiben, blühen und verblühen muss er, dann kommen erst die Früchte. Einen ähnlichen Prozess macht das Vereinsleben durch und je grösser derselbe sein soll, einer desto langsameren Entwicklung muss er sich unterziehen.

---

*) Alle Gründer-Beiträge werden zum unantastbaren Capitale geschlagen, ebenso $\frac{1}{3}$ der Schmeckser Kurtaxen, nur dessen Zinsen sind verwendbar.

Azonban minden egyesületnek hátra kell hagynia tevékenysége nyomait, ha életerevalóságra akar igényt tartani.

E tevékenység egyik szép gyümölcse a mi egyleti évkönyvünk. — Ez évre nézve (II. évfolyam) a szerkesztő bizottságba következő tagok választottak meg: Payer Hugo mint elnök, Hradszky József, Weber Samu és Döller Antal.

Tekintettel a tagok számára az évkönyv II. évfolyamának kiadása 200 példánnyal fog megszorítottatni.

A tevékenység második gyümölcse a szerkesztés alatt álló Táttra-térkép. A szerkesztő bizottság: Kolbenheyer Károly tanár, Hradszky József és Payer Hugo tagokból áll. Kolbenheyer tanár érdemei általánosan elvannak ismerve; a térkép tervezete az ő munkája. — Hradszky úr pedig ritka munkaerővel és dícséretes alaposággal bír. A szerkesztő bizottsága szakadatlan munkássága dacára sem haladtak még az előkészületek annyira, hogy a kivitelhez lehetne fogni, azért e térkép nehezen fog még a jelen év folytán kiadatni.

Az egyesület tevékenységének 3-ik gyümölcset képezik az építkezések. A csorbai menház építéséhez az egyesület tudvalóvóleg 700 frtot ajánlott fel; Szent-Iványi József úr pedig, az ottani terület tulajdonosa földet és telket és 10 db. szarvasmarha számára legelőt, azonkívül nemeslelkűen 200 frtot ajándékozott az építkezésekre. Zuszkin J. egyesületi tag eszközli az építést és biztosított bennünket arról, hogy f. é. jun. közepéig készen leend.

A tarpataki völgyben a Rainerféle kunyhó közelében az egyesület egy saját menházat szándékozott építtetni. — Azonban sajnos, a földtulajdonosnál t. i. Ó-Leszna községnél legyőzhetlen nehézségekre akadtunk; az ugyanis, sajnálattal legyen mondva még most sem látja be, mennyire fekszik épen a község érdekében az egyesület szándékait pártolni, mint a melynek hivatása, a község anyagi jólétét különösen előmozdítani, s hogy magának árt legtöbbet, ha alaptalan bizalmatlanság folytán a „Kárpát egyesület“ közhasznú tevékenységét akadályozza.

Ó-Leszna községgel ez oknál fogva félbe kellett szakítani az alkudozást s a bizottság elhatározta, hogy a menházat szepes-szombati területen a tarpataki völgyben az ugynevezett „Kanzel“-nál fogja építeni. — Hosszabb alkudozások után Husz David és Wünschendorfer Károly egyesületi tagok lettek az

Nichts destoweniger muss jeder Verein Spuren seiner Thätigkeit zurücklassen, will er auf Lebenstüchtigkeit Anspruch machen. Eine schöne Frucht dieser Thätigkeit ist unser Vereins-Jahrbuch. Für dieses Jahr (II. Jahrgang) wurden in das Redactions-Comité gewählt die Mitglieder: Hugo Payer, als Vorsitzender, Josef Hradsky, Samuel Weber und Ant. Döller.

Mit Rücksicht auf die Zahl der Mitglieder wird die Auflage des Jahrbuches, II. Jahrgang, um 200 Exemplare erhöht.

Eine zweite Frucht ist die in der Redaction begriffene Tatra-Karte. In dem Redaction-Comité sind die Mitglieder: Prof. Karl Kolbenheyer, Josef Hradsky und Hugo Payer. Die Verdienste des Prof. Kolbenheyer sind allgemein bekannt, der Entwurf der Karte ist sein Werk, Hradzky ist eine seltene Arbeitskraft mit rühmenswerther Gründlichkeit. Trotz der ununterbrochenen Thätigkeit dieses Redactions-Comités sind die Vorbereitungen noch nicht so weit gediehen, um zur Ausführung schreiten zu können, daher wird diese Karte in diesem Jahre schwerlich zur Herausgabe gelangen.

Eine dritte Frucht der Vereinsthätigkeit sind die Bauten. Bekanntlich hat der Verein zum Baue der Csorbaer Hütte im Ganzen 700 fl. bestimmt, während Herrn Josef v. Szent-Ivány der Grundeigenthümer des Areals daselbst nebst Grund und Boden und Weide auf 10 Stück Hornvieh, noch 200 fl. in edelmüthiger Weise zum Baue spendete. Das Vereins-Mitglied J. Zuskín führt den Bau aus und hat versichert, damit bis Mitte Juni d. J. fertig zu werden.

Im Kohlbacher Thale hatte der Verein die Absicht in der Nähe der Rainer-Hütte eine eigene Schutzhütte zu erbauen. Leider mussten wir bei dem Grundeigenthümer, nämlich der Dorfgemeinde Alt-Walddorf unüberwindliche Schwierigkeiten erfahren, wo, wie dies noch leider der Fall ist, nur langsam die Erkenntniss Wurzel fasst, wie sehr es im Interesse der Dorfgemeinde ist, in die Intentionen des Vereins einzugehen, da solcher in hervorragender Weise ihr materielles Wohl zu fördern berufen ist und dass sie sich selbst am meisten schadet, wenn sie in Folge ganz unbegründeten Misstrauens das gemeinnützige Walten und Schaffen des Karpathenvereins hindert.

Die Unterhandlung mit Alt-Walddorf musste desshalb auch abgebrochen werden und der Ausschuss beschloss, die Schutzhütte auf Georgenberger Terrain bei der sogenannten „Kanzel“ im Kohlbacher Thale zu bauen. Nach längeren Auseinandersetzungen wurden mit der Durchführung des Baues

építés foganatosításával megbizva, mely czélra 500 frt. ajánlatott a közgyűlés jóváhagyásának feltétele mellett.

A késmárki területen fekvő zöld-tónál, Késmárk sz. kir. városa 60 db. építőfát ajándékozott, ugyszintén az építési földet is az egyeslet rendelkezésére bocsátotta. — Az építés foganatosítása Kostenszky Károly és Cornides Daniel egyesleti tagokra bizatott; azon esetre pedig, ha a költség a meghatározott 200 frtnál többre menne, a közgyűlés jóváhagyása lett fenntartva.

A menházak valamennyi lakatainak bezárására egy és ugyanazon kulcs fog szolgálni.

8. A bizottmány Szepesmegyénél s az egyes községeknél a körül fáradozott, hogy a poprád-felkai, nagy-szálók-tátrafüredi közlekedési út építése és fenntartása a megye által valósíttassék; az erre vonatkozó munkálatok legközelebb már kezdetöket veszik.

9. Az utazások iránti érzék, valamint az utazás szép élvezeteinek felismerése csak lassanként kezd uralomra emelkedni. Az ország érettebb ifjuságának legelőbb is ezen kastáliai forráshoz kellene sietnie. — Az alpesi levegőben az ember szabadon vehet lélekzetet, ott látja be a közönséges élvezetek hiúságát és a nem is sejtett mesés természeti szépségek csodálásába mélyedve, komoly kitartással lát hozzá azok történetének nemesítő tanulmányozásához.

Egy fiatal barátom, Déchy Mór Budapestről bátran lépett ezen, nálunk még majdnem járatlan földre. Példája követésre hív fel minket. Ő már ezelőtt az Alpeseken szerzett magának érdemeket; szintoly elismerést érdemelnek Tátra-utazásainak élő szóval adott és közzétett leírásai.

Fel tehát a következő nyáron a hegyek közé, hogy szellemünket és testünket erősítsük! — Azonban egyesletünk érdekének tenne szolgálatot, ha minden egyes tag, azonnal a kirándulás, különösen a hegymászás után, az időt, saját nevét egyszóval a kirándulás körülményeit tudatná levelileg az egyeslet titkárával. — Részletesebb tudósítások később is következhetnek sőt évkönyvünk számára kívánatosak is volnának.

10. A kezdetben adott ígéret figyelmeztet arra, hogy jelentésemet befejezzem s tartok attól is hogy a kedves olvasó türelmét fárasztom; legyen tehát jelentésem a 10-ik ponttal befejezve.

die Mitglieder David Husz und Carl Wünschendorfer betraut und 500 fl. zu diesem Zwecke in Aussicht genommen mit dem Vorbehalte der Genehmigung der General-Versammlung.

Beim grünen See auf Kesmarker Terrain, schenkte die Stadt Kesmark dem Vereine 60 Stück Bauholz und stellte den Baugrund zur Verfügung. Die Durchführung des Baues wurde den Mitgliedern Carl Kostenszky und Daniel Cornides übertragen und für den Fall, als eine kleine Ueberschreitung der festgesetzten 200 fl. stattfinden sollte, die Genehmigung der General-Versammlung vorbehalten.

Zum Sperren sämmtlicher Schlösser an den Schutzhäusern wird ein und derselbe Schlüssel dienen.

8. Der Ausschuss hat durch seine Bemühungen bei dem Zipser Comitate, und bei den einzelnen Gemeinden den Ausbau und die Erhaltung der Verbindungsstrasse Poprád-Felka, Gross-Schlagendorf-Tátrafüred (Schmecks) durch das Comitát zu realisiren angestrebt und es dürften die diesfälligen Arbeiten demnächst in Angriff genommen werden.

9) Der Sinn für das Touristenwesen und die Erkenntniss der hehreren Genüsse der Touristik beginnen erst allmällig sich geltend zu machen. Die reifere Jugend des Landes sollte vor Allem an diese kastalische Quelle treten. In der Alpenluft athmet der Mensch frei auf; erkennt es, wie eitel die gewöhnlichen Vergnügungen sind und schöpft, versunken in Bewunderung nie geahnter, märchenhafter Naturschönheiten, Ernst und Ausdauer für das veredelnde Studium ihrer Geschichte!

Ein junger Mann, mein Freund Moritz Déchy aus Budapest, betritt kühn, dieses bei uns bis jetzt fast brach gelegene Feld. — Er fordert zur Nachfolge heraus. Seine Sporen hatte er sich schon früher in den Alpen verdient. Nicht weniger verdienstvoll sind seine mündlichen und publicistischen Schilderungen seiner Tátra-Touren.

Auf daher im kommenden Sommer in's Gebirge um Geist und Körper zu stärken! Es wäre aber auch im Interesse unseres Vereines, dass jedes Mitglied, sogleich nach gemachter Tour, besonders nach Bergbesteigungen mittelst Correspondenzen den Vereins-Secretär, Datum, Namen, kurz auch die Umstände der Tour bekannt gäbe. Detaillirte Schilderungen können dann später nachfolgen, sind sogar für unser Jahrbuch erwünscht.

10) Das Eingangs gemachte Versprechen erinnert mich an den nothwendigen Schluss, auch befürchte ich die Geduld des lieben Lesers zu ermüden, daher mein Bericht mit dem 10. Punkte seinen Abschluss finden soll.

Hátra volna még a más alpesi egyletekkel folytatott barátságos közlekedésről megemlékezni, mely nagy megelégedésünkre szolgál; ép oly örömdetes a bel- és külföld sok természettudományi egyletével való érintkezés, melyekkel közleményeinket kieseréljük s melyek sok alkalommal nagy előzékenységgel voltak irányunkban. Jótékony hatással van ez a mi vetésünkre, munkásságunkra, s mi azt hálával fogadjuk.

Pompásan zöldel mint meleg tavaszi eső után, ezen vetésünk is, vajha erős szárai leendenének s a magyarországi „Kárpátgyelet“ rendeltetése és célja felismertetnék, mely abból áll, hogy mint egy népgazdasági és művelődési tényező az ország javának szolgáljon.

A német, francia s különösen az olasz kormány támogatja egyleteit. — Svajcban az alpesi klubb tevékenysége évenként milliókat jövedelmez közvetve az országnak, mely milliókat az utazók hozzák az országba; — nálunk a magyarországi „kárpátgyelet“ hirtelen — mintegy varázsütésre nő ki önmagából! Ezek igen jó jelek, melyeknek egyletünket fokozott tevékenységre kell buzdítaniok.

Azért hát: Előre! — Szerencés viszontlátásra auguszt. elsején Tátrafüreden!

A „magyarországi Kárpátgyelet“ 1874. évi augusztus hó 2-án Tátrafüreden tartott második közgyűlésének jegyzőkönyve.

1. Payer Hugo egyleti alelnök megnyitván a közgyűlést szívélyes szavakkal üdvözlé az egybegyűlt tagokat felkérvén őket, hogy az egylet ügyét pártfogásukba venni sziveskedjenek. Előadja továbbá, hogy az egylet rendes titkára valamint a választmányi jegyzők akadályoztatásuk miatt a mai közgyűlésre meg nem jelenhettek, miért is a közgyűlésen jelenlévő Gresch Agoston és Éder Gyula egyleti tagokat fölkéri a jegyzőkönyv vitelére.

2. Ezek után Döller Antal egyleti penztárnok kiemelvén Payer Hugo alelnök az egylet körül szerzett érdemeit és azon előnyöket, melyekben az egylet nevezett alelnök ernyedetlen és tapintatos működése folytán

Es erübrigt also noch hauptsächlich des freundlichen Verkehrs mit den andern alpinen Vereinen zu gedenken, welche uns zur grossen Befriedigung gereichen; ebenso erfreulich ist der Contact mit vielen naturwissenschaftlichen Vereinen des In- und Auslandes, mit denen wir unsere Publikationen tauschen und welche uns bei vielen Gelegenheiten in zuvorkommendster Weise begegneten. Es sind dies Sonnenblicke für unsere Saat, die wir dankbar aufnehmen.

Herrlich grün ist auch diese Saat, wie nach einem warmen Mairegen; möge sie kräftig in Halme schiessen und in weiten Kreisen die Bestimmung des ungarischen Karpathen-Vereins erkannt werden, welcher dem Lande zu dienen hat als ein volkswirthschaftliches und kulturelles A g e n s .

Die deutsche, französische, besonders italienische Regierung unterstützen ihre Vereine — in der Schweiz verschafft die Thätigkeit der Alpen-Klubs mittelbar dem Lande alljährlich Millionen, welche Reisende und Touristen in das Land bringen — bei uns wächst rasch, wie mit einem Zauberschlage der ungarische Karpathen-Verein aus sich selber heraus! Das sind höchst glückliche Auspicien die unsern Verein zu einer noch erhöhteren Thätigkeit aufmuntern sollen!

Darum: Vorwärts! Und auf ein fröhliches Wiedersehen am 1. August in Táttra-Füred!

Protocoll

der am 2. August 1874 in Schmecks abgehaltenen II. Generalversammlung des „ung. Karpathenvereins.“

1. Vicepräses Hugo Payer eröffnete die G.-Versamml., begrüßte herzlichst die versammelten Vereinsglieder und ersuchte dieselben das Interesse des Vereins thunlichst fördern zu wollen. Ferner berichtet er, dass sowohl der Vereinssekretär, als auch die Ausschussnotäre am Erscheinen zur heutigen Sitzung verhindert seien und ersucht die anwesenden Vereinsglieder August Gresch und Jul. Eder das Protocoll der heut. Generalversammlung aufnehmen zu wollen.

2. Hierauf hob Vereins-Cassier Anton Döller die Verdienste des Vicepräses Hugo Payer um den Verein und die Vortheile hervor, welcher der Verein unter der unermüdlichen und tactvollen Wirksamkeit des Vicepräses

részesült, egyszersmind indítványozza, hogy részére ez okból az egyesület elismerést és köszönetet szavazzon. —

Az elnöki tisztségre szóló egyúttal ajánlja Mélt. Berzeviczy Egyed urat, a szepesi gazdasági egyesület elnökét.

A közgyűlés elfogadván ezen indítványt, elismerést és köszönetet szavaz Payer Hugo alelnöknek, — továbbá egyhangúlag éljenzéssel ad kifejezést azon határozatának, hogy az ajánlott egyesületi tagot Mélt. Berzeviczy Egyed urat az egyesület elnökének megválasztja.

3. Megválasztott elnök elfoglalván elnöki székét, köszönetet mond azon bizalomért, melyben őt a közgyűlés részesítette s kéri a választmány által megállapított napi rend első tárgyát t. i. az alelnök jelentését az egyesület eddigi működéséről felolvastatni. Előbb bemutatja még a galicziai „Tátraegyesületnek“ átiratát, mely szerinti nevezett egyesület a mai közgyűlésen Uznański Adam alelnök, Eichborn és Szalay választmányi tagok által magát képviselteti.

Ezen szomszéd egyesületnek megnevezett és megjelent képviselői általános éljenzéssel fogadtatnak.

4. Felolvastatván és pontonként tárgyalatván a fentebb említett alelnöki jelentés *) határozatott:

A választmány által az évkönyv kiállítására fordított költségek, habár az évi előirányzatban erre nézve, csupán 300 frt. lett megállapítva, 446 frttal utólag jóváhagyatnak.

5. Szent-Iványi József egyesületi tag indítványozza, hogy a közgyűlés egy kárpát egyesületi album elkészítését határozza el, mely is Ő Felsőgeiknek a királynak és a királynénak, mint az egyesület legfelsőbb védőinek, legmélyebb hódolattal átnyújtandó volna egy egyesületi küldöttség által, és Ő Felsőgeik ezen alkalommal egyszersmind a Kárpátok látogatására meghívandók.

*) L. a. 20. lapon.

theilhaftig geworden und beantragt zugleich, dass ihm hiefür die Anerkennung und der Dank des Vereins ausgesprochen werde. — Zur Besetzung der Vereins-Präsidentenstelle schlägt derselbe unter Einem Sr. Hochgeb. Herrn Egide von Berzeviczy, den Präsidenten des Zipser landwirthschaftl. Vereines vor.

Die Generalversammlung nimmt den gestellten Antrag an, und votirt die Anerkennung und den Dank dem Vicepräses Hugo Payer, — zugleich gibt sie einstimmig und unter Eljenrufen dem Beschlusse Ausdruck, dass sie das in Vorschlag gebrachte Vereinsmitglied Se. Hochgeb. Herrn Egide v. Berzeviczy zum Präsidenten des Vereins erwählt.

3. Der so gewählte Vereinspräsident übernimmt den Vorsitz, dankt für das durch die geehrte General-Versammlung in ihn gesetzte Vertrauen und bittet den ersten Gegenstand des, durch den Ausschuss aufgestellten Programmes, nämlich den Bericht des Vice-Präses über die bisherige Wirksamkeit des Vereins vorlesen zu lassen. Zuvor jedoch unterbreitet er noch die Zuschrift des gal. Tatravereins, mit welcher derselbe die Mittheilung macht, dass er in der heutigen Generalversammlung sich durch den Vereins-Vicepräses Herrn Adam von Uznański und die Ausschussmitglieder Herren von Eichborn und von Szalay vertreten lasse.

Die genannten und anwesenden Vertreter des Nachbar-Vereines wurden mit allg. Eljen willkommen geheissen.

4. Wurde der vorerwähnte Bericht *) des Vicepräses vorgelesen, punctweise berathen und beschlossen:

Die durch den Ausschuss zur Herstellung des Jahrbuches verwendeten Mehrauslagen, wiewohl im Präliminare hiefür nur 300 fl. vorgeschrieben gewesen, nachträglich mit 446 fl. zu genehmigen.

5. Das Vereinsmitglied Jos. v. Szent-Iványi stellt den Antrag, die Generalversammlung wolle beschliessen: ein Karpathenalbum herstellen zu lassen, dasselbe Sr. Majestät dem Könige und Ihrer Majestät der Königin, als den Allerhöchsten Gönnern des Vereins durch eine Deputation in tiefster Ehrfurcht und im Namen des ung. Karpathenvereins zu überreichen und bei diesem Anlasse die Majestäten zugleich zum Besuche unserer Karpathen geziemendst einzuladen.

---

*) s. p. 21.

A közgyűlés ezen indítványt egyhangúlag elfogadván, annak kivitelét az igazgató választmányra bizza. Az Album átnyújtásával az elnökség, Szent-Iványi József, Hunfalvy János Döllér A és Radványi István egyleti tagok bizatnak meg.

6. Szent-Iványi József egyl. tag a jelentés második pontjára t. i. a csorbai tó melletti ház felépítésére vonatkozó kiadásra nézve megjegyzi, hogy ő az ezen építkezéshez szükséges anyagot és készpénzben 200 frtot sajátjából adni hajlandó, kérvén a közgyűlést ezen ház felépítésére egy szakértőt megnevezni. Továbbá, Hergesell János egyleti tag megjegyzésére, hogy a felépítendő házhoz egy felvigyázó is szükségeseltetik, kinek legalább néhány darab tehén részére legelő biztosítandó volna, kinyilatkoztatja, hogy ő a csorbai tó körüli területén az egylet által alkalmazandó felvigyázónak körülbelől 10 darab szarvasmarha fenntartására a szükséges legelőt ingyen adja.

A közgyűlés ezen ajánlatokat köszönő éljenzéssel fogadván, egyszersmind elhatározza a csorbai tó melletti háznak felépítését, az építési költségekre a múlt évben megszavazott, de eddig fel nem használt összegzen felül az 1875. évre 500 frtot megszavazván. — A ház Szent-Iványi József egyleti tag egyetértésével olykép építendő, hogy 2 szoba, 1 konyha, 1 kamara és 1 órszoba berendeztessék. — A kivitellel az igazgató - választmány bizatik meg.

7. Döllér Antal egyleti pénztárnok felolvassa az 1875. évre szóló előirányzatot mely szerint a 771 frt. 95 kr-ra rugó, meg nem érínthető alaptökén felül a folyó évről 1565 frt. 79 kr. illetőleg a még fedezendő 400 frtnyi összeg levonása után 1165 frt. 79 kr. és a jövő évre várható bevételekkel együtt 2665. frt. 79 kr. az egylet rendelkezésére állana. Levonván ebből a tervezett 1725 frt. rugó kiadásokat, maradna 1875 év végével 940 frt. mint megtakarított összeg.

A közgyűlés az előterjesztett előirányzatot a bevételeket illetőleg változatlanul elfogadja, a kiadásokra nézve azonban a következő összegek szavaztatnak meg, ugymint: a) az évkönyvre 500 frt; — b) a kohlbach-völgyi kunyhóra 200 frt; — a) a zöldtő melletti kunyhóra 200 frt; — d) az utak hozzáférhetésére és pedig az alabástrom barlang és mengszdorfi völgyre 200 frt, —

Die Generalversammlung nimmt den gestellten Antrag einstimmig an und betraut mit der Ausführung desselben den Ausschuss. Zur Uebergabe des betreffenden Albums werden das Präsidium und die Herren Jos. v. Szent-Iványi, Joh. Hunfalvy, Ant. Döller und Steph. v. Radványi entsendet.

6. Vereinsmitglied Jos. v. Szent-Iványi bemerkt zum 2. Punkte des vorgelesenen Berichtes und zwar zu den Auslagen für das am Csorber See zu erbauende Haus, dass er das zu diesem Baue erforderliche Material gratis und 200 fl. baar aus Eigenem zu spenden bereit sei und bittet einen Fachmann zum Aufbau dieses Hauses zu ernennen. — Auf die Bemerkung des Vereinsmitgliedes Joh. Herrgesell: dass für das aufzubauende Haus ein Aufseher erforderlich sei, dem wenigstens für einige Stücke Vieh die erforderliche Weide zuzusichern wäre, — erklärt derselbe ferner, dass er dem zu bestellenden Aufseher auf dem rings um den Csorber See ihm eigenthümlich angehörenden Terrain, die Weide für beiläufig 10 St. Rindvieh unentgeltlich gestatte.

Die Generalversammlung nimmt mit dankbarem Eljen beide Anerbieten an, beschliesst den Bau des Hauses am Csorber See und votirt auf Bauunkosten ausser der im verflossenen Jahre bewilligten, aber nicht verwendeten Summe, noch 500 fl. — Das Haus soll im Einverständnisse mit Herrn v. Szent-Iványi derart gebaut werden, dass 2 Stuben, 1 Küche, 1 Kammer und 1 Stube für den Wächter (Aufseher) eingerichtet würden. Mit der Ausführung wird der Ausschuss betraut.

7. Vereincassier Ant. Döller verliest das Präliminare für 1875 laut welchem, ausser dem untastbaren Capitale von 771 fl. 95 kr., vom 1. J. fl. 1565.70 und nach Abzug der noch zu deckenden fl. 400, die Summe von fl. 1160.79 und mit der zu erwartenden Einnahme des nächsten Jahres, die Summe von fl. 2665.79 zur Verfügung des Vereins stehen werde. Nach Abzug der präliminirten Ausgaben von fl. 1725 bliebe mit Schluss 1875 ein erübrigter Betrag von fl. 940.

Die Generalversammlung nimmt das Präliminare bezüglich der Einnahme unverändert an, bezüglich der Ausgaben jedoch werden folgende Summen votirt und zwar: a) für das Jahrbuch 500 fl. b) für die Hütte im Kohlbachthale fl. 200; — c) für die Hütte am grünen See fl. 200, — d) für die Herstellung der Wege zur Alabasterhöhle und in das Menguszfalver Thal fl. 200;

e) irodai átalány — administratio — 200 frt.; — f) a csorbai tó melletti ház felépítésére a mult évről megszavazott összeggel együtt 700 frt, összesen 2000 frt.

8. Herfurt egyleti tag indítványa folytán az igazgató választmánynak egyleti célokra és számadás mellett még egy 200 frtnyi hitel szavaztatik 1875. évre azon esetre, ha a jövedelem a rendszeresített kiadásokat ily összeggel fölülmulná. A költségvetésben foglalt építkezések és egyéb teendők kivitelével általában az igazgató választmány bizatik meg.

9. Az igazgató választmány által javaslatba hozott kárpáti térkép előállítására szükségelt és az előirányzatban kitüntetett 300 forintnyi összeg

az 1875. évre meg nem szavaztatik azon okból, mivel az egyleti pénztár jelenleg még azon kellemes helyzetben nincsen, hogy e célra költséget tegyen. Méltánnyolván azonban e tárgy fontosságát és értékét a közgyűlés elvben elfogadja a választmány indítványát és elhatározza egyszersmind, hogy erre nézve az előkészítő munkálatok, különösen az elnevezések megállapítása körül, fogamatba vétessenek. A netaláni költség 1875. évre nézve az irodai átalányra megszavazott 200 frtnyi összegből fedezendőek lesznek.

10. Az alelnöki jelentés értelmében köszönet szavaztatik mindazon vasuti igazgatóságoknak, melyek a mai közgyűlés alkalmából az egyleti kultagok részére árleengedéseket biztosítottak.

11. Az igazgató választmány által ajánlott és Wünschendorfer Károly egyleti tag által előadott ügykezelési szabályzat *) minden részleteiben elfogadtatik.

12. Weber Samu egyl. tag által előadott a kárpát-egyleti vezetők ügyét tárgyzó alapszabályok tervezete **) a közgyűlés részéről általánosságban elfogadtatván, csupán a 10. §-sára nézve elhatároztatik, hogy az igazgató választmány által szakértő egyének és különösen Blásy Ede úr közreműködésével egy árszabály kidolgozandó leszen, mely azonnal iránytadónak vétessenek.

*) L. 26. lapon.

**) L. 28. lapon.

e) Administrationspauschale 200 fl.; — f) für das am Csorbaer See zu erbauende Haus, inclusive der im verfloßenen Jahre bewilligten Summe, 700 fl.

8. Ueber Antrag des Vereinsmitgliedes Herfurt wird dem Ausschusse zu Vereinszwecken und gegen Rechnungslage für 1875 noch

ein Credit von 200 fl. eingeräumt, falls die Auslagen durch die Einnahmen mit der angedeuteten Summe überstiegen werden sollten. — Mit der Ausführung der im Präliminare aufgezählten Bauten und sonstigen Agenden im Allgemeinen wird der Ausschuss betraut.

9. Die durch den Ausschuss für die Herausgabe einer Karte der Karpathen präliminirte Summe von fl. 300 wird für das folgende Jahr 1875

und zwar aus dem Grunde nicht genehmigt, weil die Vereinskassa sich noch nicht in der angenehmen Lage befindet, zu diesem Zwecke die erforderlichen Auslagen gewähren zu können. In Würdigung der Wichtigkeit und des Werthes der proponirten Karte acceptirt die Generalversammlung im Principe den Antrag des Ausschusses und beschliesst zugleich, dass die diessbezüglichen Vorarbeiten, insbesondere die Feststellung der Nomenclatur in Angriff genommen werden mögen. Etwaige Auslagen für 1875 sind aus dem mit fl. 200 votirten Administrationspauschale zu decken.

10. Im Sinne des Vice-Präsidualberichtes wird allen jenen Eisenbahndirectionen, welche den auswärtigen und zur heutigen Generalversammlung erschienenen Vereinsmitgliedern eine Fahrpreiserlässigung gewährten, der gebührende Dank ausgesprochen.

11. Die durch den Ausschuss empfohlene und durch das Vereinsmitglied Carl Wünschendorfer referirte „Geschäftsordnung“ *) wird in allen Theilen ohne jegliche Bemerkung angenommen.

12. Der durch das Vereinsmitglied S. Weber referirte Entwurf einer „Führerordnung des ung. Karpathen-Ver.“ **) wurde von Seite der Generalversammlung im Allgemeinen angenommen, bezüglich des §. 10. jedoch wurde beschlossen, dass der Ausschuss die Aufstellung einer Taxordnung durch Fachmänner, insbesondere unter Mitwirkung des Herrn Ed. Blasy veranlasse, die sofort massgebend sein werde.

*) s. p. 27.

**) s. p. 29.

13. Wünschendorfer Károly egyleti tag indítványa, miszerint a megyei uti választmány felkéréssék a Tátrafüredre vezető Felka-Nagyszaloki útnak jó karban tartásának átvállalására,

a közgyűlés részéről elfogadtatván az igazgató választmány megbizatik a kérvényezéssel.

14. Az egyleti tisztviselők és választmányi tagok lemondása folytán új választás szükségeltetvén, elnök felszólítja az összegyűlt egyleti tagokat a tisztujítás fogantatására, minek folytán

alelnököknek: Kalchbrenner Károly és Payer Hugo; titkárnak: Cserépy Nándor; — pénztárnoknak: Döller Antal; — jegyzőknek: Éder Gyula, Gresch Ágoston, Grósz Ernő és Raisz Béla egyhangulag megválasztattak.

Választmányi tagoknak pedig megválasztottak: Badányi Mátyás, Cornides Dani, Engel Józ. A., Kéler Pál, Koller Károly, Kostenszky Károly és Raisz M. Késmárkon; — Weber Samu, Bélán; — Okolicsányi Kálmán, Hunfalván; — Hradszky Józ. S., Zsákóczon; — Blásy Ede és Schwarz P. Tátrafüreden; — Scherffel Aurel, Felkán; — Husz Dávid és Wünschendorfer Károly, Poprádon; — Kövi Imre és Payer Jenő, Iglón; — Fuchs Frigyes, Lőcsén; — Görgey Gusztáv, Görgön; — Majláth Béla, Platthy Gyula, Rády István és Szent-Iványi Józ. S., Liptóme gyéből; — Rowland Vilmos és Krejcsy József, Arvából; — Kolbenheyer K., Bielitzen; — Hazslinszky Fr. és Herfurt József, Eperjesen; — Szirmay P. és Vladár Tamás, Zemplénme gyéből; — Brosz Jónát, Darvas József és Maurer Ad., Kassán; — Bornemissza Istv., Hamvay Zoltán és Szent-Iványi Miklós, Gömörme gyéből; — Bexheft Arm., Déchy Mór, Dr. Flittner Fr., Hunfalvy János, Molnár Aladár, Szilassy Aladár, Türsch Nándor Budapesten.

15. Több tárgy tanácskozás elé nem kerülvén, elnök a gyűlést bezárja és felosztatja azzal, hogy a mai jegyzőkönyv hitelesítésére Raisz Miksa, Blasy György és Genersich Tivadar kiküldetnek. — Berzeviczy Egyed, elnök; Gresch Ágoston, Genersich Tivadar, Raisz M., Blasy György.

Alelnöki jelentés.

Igen tisztelt közgyűlés!

Vonatkozással a szétküldött egyleti évkönyvben közzétett titkári jelentésre, kötelességemnek ismerem, hogy azok-

13. Der Antrag des Vereinsmitgliedes C. Wünschendorfer, dass der Comitats-Bizottmány ersucht werde, die Instandhaltung des von Felka über Gross-Schlagendorf nach Schmecks führenden Weges zu übernehmen

wird durch die Generalversammlung angenommen und mit der Einreichung des Gesuches der Ausschuss betraut.

14. Nachdem in Folge des Rücktrittes der Vereinsbeamten und des Ausschusses eine Neuwahl nothwendig geworden, fordert der Präsident die versammelten Vereinsglieder zur Vornahme der Wahl auf und wurden

zu Vice-Präsidenten: Karl Kalchbrenner und Hugo Payer; zum Secretär: Ferd. Cserépy; — zum Cassier: Anton Döller; — zu Schriftführern: Jul. Eder, Aug. Gresch, Ernst Grosz und Bela Raisz einstimmig gewählt.

Zu Ausschussmitgliedern wurden gewählt: Math. Badányi, Dan. Cornides, J. A. Engel, Paul Kéler, Karl Koller, Karl Kostenszky und Maxim. Raisz in Kesmark; — Sam. Weber in Bela; — Col. Okolicsány in Hunsdorf; — Jos. Hradzsky in Zsákócz; — Ed. Blasy und Paul Schwarz in Schmecks; — Aurel Scherfel in Felka; — Dav. Husz und C. Wünschendorfer in Poprád; — Em. Kövi und J. Eug. Payer in Igló; — Friedr. Fuchs in Leutschau; — Gust. Görgey in Gorg; — Béla Majláth, Jul. Platthy, Stephan Rády und Josef Szent-Iványi in Liptau; — William Rowland und Jos. Krejesy in Arva; — Karl Kolbenheyer in Bielitz; — Friedr. Hazlinszky und Jos. Herfurt in Eperies; — Paul Szirmay und Th. Vladár in Zemplén; — Jon. Brosz, J. Darvas und Ad. Maurer in Kaschau; — Steph. Bornemisza, Zoltán Hamvay und Nicolaus Szent-Iványi in Gömör; — Herm. Bexheft, Mor. Déchy, Dr. Friedr. Flittner, Joh. Hunfalvy, Aladár Molnár, Aladár Szilassy, Ferd. Türsch in Budapest.

15. In Ermanglung eines weiteren Berathungsgegenstandes

schliesst der Präsident die Versammlung und entsendet zur Authentication des heutigen Protocolles die Herren M. Raisz, Th. Genersich und G. Blasy. — Egide Berzevicy, Präsident, August Gresch, M. Raisz, Th. Genersich, G. Blasy.

Bericht des Vicepräsidenten.

Geehrteste Generalversammlung!

Anknüpfend an den im versendeten Vereins-Jahrbuche mitgetheilten Bericht des Vereinssecretärs, erachte ich es für

ról, a mik az utolsó rendkívüli közgyűlés óta egyletünk körén belül történtek, rövid jelentést adjak.

Az egyleti választmány febr. 22. óta a mai napig három gyűlést tartott, a melyek jegyzőkönyvei tudomásvétel vagy esetleg közzététel végett az igen tisztelt közgyűlés elé terjesztvék.

Azon felszólítás, hogy dolgozatok, értekezések által a tervezett évkönyv kiadása eszközöltessék, nem maradt eredmény nélkül; több egyleti tag sziveskedett dolgozatokat benyújtani és a szerkesztőségi bizottmány kénytelen volt, — hogy az évkönyv terjedelme felette nagygyá ne váljék, és az évi előleges költségvetés nagyon meg ne haladtassék — két dolgozatot sors által kiválasztva, a legközelebbi évkönyv számára hagyni.

Ha az évkönyvnek sem külső, hiányos kiállítása, sem belső tartalma a táplált várakozásnak meg nem felelne: kegyes elnézést kell kérnem, valamint a szerzők és fordítók, ugy a szerkesztőség nevében is, mert az a baj forgott fenn, hogy aránylag igen rövid idő alatt sok és jelentékeny nehézséget kellett legyőzni, és hogy azok legyőzettek, az leginkább igen tisztelt egyleti pénztárnokunk áldozatkész erélyének köszönhető.

Az évkönyv kiadási költsége tesz 446 frtot o. é., hogy a választmány az évkönyv kiadására a rendkívüli közgyűlés által megszavazott 300 frtnyi összeget 146 frtval meghaladta, mindenesetre a közgyűlés határozata ellen elkövetett hiba, azonban a választmány reméli és kéri az igen tisztelt közgyűlést, hogy ez alkalommal e határozat elleni hibáját megbocsássa, annál is inkább, mivel az más téren még igen csekély eredményt mutathat fel működéséről, a terjedelem megszorítása által még több dolgozatot kellett volna félre tenni, és a galicziai „Tátraegylet“tel a Halastó mellett közösen felépítendő menházra megszavazott összeg mai napig nem vétetett igénybe.

A csorbai tóra és a felkai völgyre megszavazott összegek csak részben tétettek folyóvá és fizetettek ki és csak időjáratával fognak a meghatározott célokra fordíthatni.

Az évkönyv az egylet vagyoni állapotát is 1873. decz. 31-ig tünteti fel és pénztárnok úr szives lesz, a közgyűlés

meine Pflicht über Manches, was sich seit der letzten, ausserordentlichen Generalversammlung innerhalb der Sphäre des Vereins ereignet hat, Mittheilung zu machen.

Der Vereinsausschuss hat in der Zeit vom 22. Februar bis zum heutigen Tage 3 Sitzungen gehalten, deren Protocolle der geehrten Generalversammlung zur Einsicht, eventuell zur Publikation vorliegen.

Die ergangene Aufforderung: durch Beiträge die Herausgabe des projectirten Jahrbuches zu ermöglichen, war nicht erfolglos geblieben; mehrere Mitglieder hatten die Freundlichkeit Beiträge zu liefern und das Redactionscomité sah sich bemüssigt — damit das Volumen des Jahrbuches mässiger gehalten und das Präliminare nicht allzustark überschritten werde — zwei dieser Beiträge durch das Loos auszuschneiden und für ein nächstes Jahrbuch zurückzulegen.

Wenn nun weder die äussere, immerhin mangelhafte Ausstattung, noch der innere Gehalt des Jahrbuches den gehegten Erwartungen entsprechen sollte: muss ich sowohl im Namen der Verfasser und Uebersetzer, als auch in dem des Redactionscomités, um gütige Nachsicht bitten, denn es galt in verhältnissmässig sehr kurzer Zeit viele und bedeutende Schwierigkeiten zu überwinden und dass diese überwunden worden sind, ist lediglich der aufopfernden Energie unseres geehrten Vereinscassiers zu verdanken.

Der Kostenbetrag des Jahrbuches beziffert sich auf öst. W. fl. 446; — dass nun der Ausschuss die, für die Herausgabe des Jahrbuches durch die ausserordentl. Generalversammlung votirte Summe von fl. 300 mit fl. 146 überschritten, ist allerdings ein Verstoss gegen den Beschluss der Generalversammlung, allein der Ausschuss hofft und bittet, die geehrte Generalversammlung werde ihm diessmal die Indemnität für die Ueberschreitung des Limitos gewähren, zumal derselbe auf anderem Gebiete noch sehr geringe Resultate seiner Wirksamkeit aufzuweisen hat, bei noch grösserer Beschränkung des Volumens auch noch mehrere Beiträge hätten zurückgelegt werden müssen und die, für das mit dem galizischen Tátraverein am Fischsee gemeinschaftlich aufzuführende Asyl votirte Summe bis zum heutigen Tage nicht in Anspruch genommen worden.

Die für den Csorbaer-See und für das Felkaer-Thal votirten Summen sind erst zum Theil flüssig gemacht und ihren Zwecken zugeführt worden und werden nur successive in Verwendung kommen.

Das Jahrbuch theilt auch den Vermögensstand des Vereins per 31. December 1873 mit und wird der Herr

kivánatára, pénzalapunk jelenlegi állapotáról legalább föltételeit illetőleg, jelentést tenni.

Szintügy eléterjesztendi az igen tisztelt közgyűlés a választmány f. é. július 15-iki határozat alapján megállapított és a jövő egyleti évre szóló költségvetést, az igen t. közgyűlés által hozandó határozat végett.

Továbbá kötelességének ismeri a választmány, hogy az igen t. közgyűlés elé tanácskozás és határozathozás céljából az ügykezelés és a vezetők ügyét illetőleg tervet terjeszen, a miről az illető választmányi tagok mint előadók jelentést tenni szivesek lesznek.

Említenem kell még, hogy a galicziai „Tátraegylet“tel Krakóban, a német-ausztr. „Alpesi egylet“tel Frankfurtban, az ausztr. „Touristen club“bal Bécsben, és az olasz „Alpesi egylet“tel Turinban összeköttetésben állunk, és azoktól meghívásokat is vettünk közgyűléseire; mi viszont azokat a mai gyűlésünkre is meghívtuk.

Bátorkodom továbbá az igen t. közgyűlés figyelmét még egy körülményre fordítani, még pedig azon készsége, hogy felszólításunkra több vasutigazgatóság (Kassa-Oderbergi, Károly-Lajos, Pécs-Barcsi, magyar-keleti, magyar-nyugati, déli, magy. kir. állam, Duna-Drávai vasút) egyletünk tagjai számára ár-elengedéseket adtak; valamint azon nagyon is méltánylandó szivességre, hogy több intézet és társulat, szintén felszólításunkra (physiogr. társ. Krakóban, cs. akademia Bécsben, cs. kir. földt. társ. és cs. kir. földr. társ. Bécsben, m. földt. társ. a m. földr. társ. Budapesten az erdélyi természettud. társ., az erdélyi földt. társ. Nagyszebenben, a késmárki főgymnasium, az osztr. alpesi és turisták egylete sat.) részint ajándékba, részint kölcsön adott művek által évkönyvünk ügyét elősegíteni sziveskedtek.

Midőn erről kötelességszerűleg és méltánylólág jelentést teszek, kérem az igen t. közgyűlést, sziveskednék határozni, hogy az illető hála-köszönet jegyzőkönyvileg is kifejeztessék.

Végre köszönetet kell kifejeznem a választmány megbízása folytán és annak nevében, azon eddig iránta mutatott bizodalomért és egyszersmind kérném, sziveskedjék az igen t. közgyűlés, miután az egyleti tagok száma egy év óta tetemesen megszaporodott, a mai gyűlést is számosan látogatták

Cassier auf Wunsch der Generalversammlung die Güte haben den gegenw. Stand unseres Fonds in seinen Hauptposten mitzutheilen.

Ebenso wird derselbe das mit Beschluss der Ausschuss-Versammlung vom 15. Juli 1875 aufgestellte Präliminare für das nächste Vereinsjahr der geehrten Generalversammlung zur Beschlussfassung unterbreiten.

Ferner erachtet es der Ausschuss für seine Pflicht der geehrten Generalversammlung den Entwurf einer Geschäfts- und Führer-Ordnung zur Berathung und Beschlussfassung zu unterbreiten und werden die betreffenden Ausschussmitglieder hierüber zu referiren die Güte haben.

Es bleibt mir noch zu erwähnen, dass wir mit dem galizischen Tatraverein in Krakau, mit dem deutsch.-österr. Alpenverein in Frankfurt, mit dem österr. Touristenclub in Wien und mit dem italienischen Alpenverein in Verbindung getreten sind und durch diese zu deren diessjährigen Haupt-Versammlungen eingeladen wurden; — wir haben ebenfalls unsere Einladungen zur heutigen Generalversammlung an die betreffenden Brudervereine ergehen lassen.

Noch erlaube ich mir die Aufmerksamkeit der geehrten Generalversammlung auf einen Umstand hinzulenken und zwar auf die Liberalität womit über unser Ansuchen mehrere Eisenbahndirectionen (die Kaschau-Oderberger-, Carl Ludwig-, Fünfkirchen-Barceser-, Ungarische Ost-, Süd- und Donau-Drauh-Bahn) Fahrpreismässigungen für die Vereinsmitglieder bewilligten, — und auf die nicht zu unterschätzende Bereitwilligkeit, womit einige Anstalten und Gesellschaften (Physiogr. Gesellschaft in Krakau; k. Akademie der Wissenschaften in Wien; k. k. geol. Reichsanstalt in Wien; k. k. geogr. Gesellschaft in Wien; die ung. geol. Gesellschaft in Budapest; die ung. geogr. Gesellschaft in Budapest; siebenb. ntrw. Verein und Verein für siebenb. Landeskunde, in Hermannst. das Kesmarker Obergym., öst. Alpenverein, öst. Touristen-Club) — ebenfalls über unser Ansuchen, theils durch geschenkte, theils durch geliehene Werke das Jahrb. zu fördern die Freundlichkeit hatten.

Indem ich hierüber pflichtgemäss und in aner kennendster Weise Mittheilung mache. bitte ich: die geehrte General-Versammlung wolle beschliessen, dass der hiefür gebührende Dank auch im heutigen Protocolle ausgesprochen werde.

Schliesslich habe ich im Auftrage und im Namen des Ausschusses für das demselben bisher zu Theil gewordene Vertrauen zu danken und zugleich zu bitten, es wolle der geehrten Generalversammlung gefallen — da sich die Zahl der Mitglieder seit einem Jahre stark vermehrt habe, die

és néhány tag úgy is kilépett a választmányból, új választmányt az egylet ügyei vezetésével megbízni.

Kérem ezen jelentésemet szíves tudomásul venni és ajánlom egyletünk ügyét az igen t. közgyűlés kegyébe, a jelen és távol lévő egyleti tagok szíves pártfogásába.

Késmárkon, 1874. jul. 31-én.

Payer Hugo, alelnök.

A „magyarországi Kárpát-egylet“ ügykezelése.

1. §. Az egylet ügykezelése a választmány és a közgyűlés által eszközöltetik.

2. §. A választmány az alapszabályok IX. pontjában foglalt ügyek elintézésén kívül, meghatározza a közgyűlésnek napi rendjét, valamint a szükséges előterjesztéseket és indítványokat a közgyűlés elibe hozza. Egyszersmind a rendkívüli közgyűléseknek megtartását elrendeli, a melyekhez az egyletnek tagjait meghívja és a kikkel a meghívásban a tanácskozásnak tárgyait közli. Minden a közgyűlésnél tartandó előadás a választmánynyal közlendő és tőle a napirendre kitűzendő.

3. §. A közgyűléseknél az alapszabályok XI. 1, 2, 3, 4, 5. pontjaiban megnevezett tárgyakon kívül minden egyes egyleti tag, jogában áll interpellatiót tenni, beszédeket tartani, javaslatokat előterjeszteni, szóval mind azt szőnyegre hozni, miáltal az egylet célja előmozdithatnék, azon megjegyzéssel, hogy a gyűlés előtt az elnök tudomására az illető tárgy jutasék, ki után a tanácskoznádó tárgyaknak rendjét megállapítja. —

4. §. Minden tárgynál az alapszabályok VIII. 5. pontján kívül az általános szótöbbség határoz, a szavazat-egyenlőség esetében pedig az elnök szava dönt.

5. §. A szavazás, a választások kivételével, fölkelés által történik. Kétség esetében az ellenkisértlet dönt, vagy pedig 20 egyleti tag kívánatára a névszerinti szavazás eszközöltetik.

6. §. A tisztviselők és a választmányi tagok választásainál, mely mindig titkos, relativ szavazattöbbség dönt; a

heutige Sitzung recht zahlreich besucht ist und ohnehin schon einige Mitglieder aus dem Ausschusse getreten sind — einen neuen Ausschuss mit der fernern Leitung der Vereinsangelegenheiten zu betrauen.

Ich bitte diesen meinen Bericht zur geneigten Kenntniss zu nehmen und empfehle die Angelegenheiten unseres Vereines dem gütigen Wohlwollen und der freundlichen Unterstützung aller an- und abwesenden Vereinsmitglieder.

Késmark, am 31. Juli 1874.

Hugo Payer, Vice-Präses.

Geschäftsordnung des ung. Karpathenvereines.

§. 1. Die Geschäftsführung des Vereines wird durch den Ausschuss und durch die Generalversammlung besorgt.

§. 2. Der Ausschuss hat, ausser den in den Vereinsstatuten sub. IX. bestimmten Agenden, die Tagesordnung für die Generalversammlung festzustellen, Vorträge zu machen und Anträge einzubringen. Er bestimmt auch die Abhaltung der ausserordentlichen Generalversammlungen, zu welchen er die Vereinsmitglieder einladet, und denen er in der Einladung die Gegenstände der Verhandlung mittheilt. Alle bei der Verhandlung abzuhaltenden Vorträge müssen dem Ausschusse früher mitgetheilt und von demselben auf die Tagesordnung gesetzt werden.

§. 3. Bei den Generalversammlungen, können ausser den in den Vereinsstatuten, sub. IX. 1, 2, 3, 4, 5. benannten Gegenständen von jedem Vereinsmitgliede Interpellationen gestellt, Vorträge gehalten, Amendements gemacht, überhaupt Alles zur Sprache gebracht werden, wodurch der Zweck des Vereines gefördert wird, nur muss hievon der Vereinspräses noch vor Beginn der Sitzung in Kenntniss gesetzt werden, der dann die Reihenfolge der zu verhandelnden Gegenstände bestimmt.

§. 4. Bei allen Fragen, mit Ausnahme des P. VIII. 5. der Vereinsstatuten entscheidet die absolute Stimmenmehrheit, bei Stimmgleichheit aber gibt der Vorsitzende durch seine Stimme den Ausschlag.

§. 5. Die Abstimmung erfolgt, mit Ausnahme der Wahlen, durch Aufstehen. Im Falle des Zweifels entscheidet die Gegenprobe und auf Begehren von 20 Mitgliedern die namentliche Abstimmung,

§. 6. Bei der Wahl der Beamten und Ausschussmitglieder, die immer geheim ist, entscheidet die relative Stimmen-

szavazategyenlőség esetében azok között, kik a szavazatok egyenlőségét nyerték, szorosabb választás következik.

7. §. Távollevő egyleti tagok más egyleti tagok által írásbeli felhatalmazás alapján képviseltethetik magukat, azonban egy ilyen képviselő tag legfeljebb két ilyen helyetteségi képviselőséget vállalhat magára.

8. §. Mihelyest a vitának vége elfogadtatik, még csak az indítványozó, valamint az előadó a tárgyhoz szólhat, mire a szavazás következik.

9. §. A végzésnek elhalasztására vagy a napirend átmenetére vonatkozó indítvány fölött mindenekelőtt szavazandó.

10. §. Az egyletnek vezénylete eszközöltetik:

1. az elnök vagy annak helyettese által, kiknek teendői az alapszabályok X. pontjában foglaltatnak;

2. a jegyző által, ki mind a közgyűlésekben, mind pedig a választmányi ülésekben a jegyzőkönyvet viszi, a mely az elnök által aláíratik;

3. a pénztárnok által, ki minden egyleti pénzt az alapszabályok, valamint a neki adott megbízás értelmében kezel, a bevételekről és kiadásokról pontos könyvet visz és a választmány kiváratára bármikor az illető tanusítványok előmutatása mellett az egyleti vagyronról számot ad. A készpénz kamatozási elhelyezését illetőleg a választmány határozatait pontosan követni tartozik, a kiadások pedig csak az elnök vagy az alelnök utalványa nyomán történhetnek;

4. a titkár által, ki a levelezésekről gondoskodik, jelentéseket tesz, hirdetményeket eszközöl, valamint az egyleti könyvtárt kezeli.

11. §. Egyes, 100 frtot meghaladó kiadásoknál a választmány a közgyűlésnek jóváhagyását kieszközölni tartozik.

12. §. Minden az egylet nevében kiadandó irományok az elnök vagy az alelnök, az egyleti titkár vagy az egyleti jegyző által aláírandók.

A „magyarországi Kárpátgyűlés“ vezetők ügyének alapszabályai.

1. §. A „magyarországi Kárpátgyűlés“ vezetők ügyének alapszabályai az illető hatóság jóváhagyási záradékával ellátandók.

2. §. Mint hatóságilag hitelesített vezető csak az tekintendő, ki a „Kárpátgyűléstől“ vezető-könyvet kap, melyben a

mehrheit; — bei Stimmgleichheit erfolgt noch eine engere Wahl unter denen, die die Stimmgleichheit erhalten haben.

§. 7. Abwesende Mitglieder können sich durch Vereinsmitglieder mittelst schriftlicher Vollmacht vertreten lassen; — jedoch kann ein solches Mitglied nie mehrals 2 Stellvertretungen übernehmen.

§. 8. Sobald der Schluss der Debatte angenommen wird, kann nur der Antragsteller und Berichterstatter das Wort erhalten, worauf die Abstimmung erfolgt.

§. 9. Ein Antrag auf Vertagung der Beschlussfassung oder Uebergang zur Tagesordnung ist vor Allem zur Abstimmung zu bringen.

§. 10. Die Leitung des Vereines wird besorgt:

1) Durch den Vorstand oder dessen Stellvertreter, dessen Agenden in P. X. der Vereinsstatuten enthalten sind.

2) Durch den Notär, der sowohl in den Generalversammlungen, als auch in den Ausschusssitzungen die Protocolle führt, die von dem Vorsitzenden unterfertigt werden.

3) Durch den Cassier, welcher alle Vereinsgelder im Sinne der Statuten und der erhaltenen Aufträge verwaltet, über die Einnahmen und Ausgaben ein genaues Buch führt und auf Verlangen des Ausschusses zu jeder Zeit mit Beibringung der nöthigen Belege Rechnung legt. Hinsichtlich der Fructificirung der Barvorräthe hat er die Entscheidung des Ausschusses pünktlich einzuhalten, die Ausgaben können aber nur über Anweisung des Präses oder Vicepräses geschehen.

4) Durch den Secretär, welcher die Correspondenzen besorgt, Berichte erstattet, Publicationen erlässt, und die Vereinsbibliothek verwaltet.

§. 11. Für einzelne Auslagen über 100 fl. hat der Ausschuss die Genehmigung der Generalversammlung einzuholen.

§. 12. Alle im Namen des Vereines auszufertigenden Schriftstücke sind von dem Vereinspräses oder Vicepräses und von dem Secretär oder Vereinsnotär zu unterfertigen.

Statuten der Führerordnung des ungarischen Karpathenvereines.

§. 1. Die Statuten der Führerordnung des ungarischen Karpathenvereines sind mit der Genehmigungs - Clausel der betreffenden Behörde zu versehen.

§. 2. Als behördlich autorisirter Führer ist nur Derjenige anzusehen, der von dem Karpathenvereine ein Führer-

hatóság által elébb jóváhagyott vezetők ügyének alapszabályai foglaltatnak.

3. §. A vezető-könyv magában foglalja : a vezetők-ügyének alapszabályain kívül mind a három országos nyelven, vezető nevét, lakását, állását és foglalkozását, a vidéket és menetét, melyek számára a vezető-könyv birtokosa rendelve van, és tiszta levelek bizonyos számát, melyekbe az utazók netaláni bizonyítványai és jegyzetei irandók.

4. §. Netaláni változások a vezetők-ügyének alapszabályaiban, új hatósági jóváhagyásnak alávetendők.

5. §. Kell, hogy a vezető kötelességének teljesítése alkalmával, a vezető-könyvet magával vigye és az utazók kívánságára előmutassa. A vezető-könyv hamisításai és a visszaélések azzal, nevezetesen annak átírása más személyre, büntetendők.

6. §. A vezető feladata : az utazókat a meghatározott uton elkísérni, eltévedésektől és szerencsétlenségektől megóvni, szeszes italok élvezetében mértékletesnek lenni, illedelmes és nyájas magatartást követni és az utazó megbetegedése vagy balesete alkalmával minden lehető segítséget nyújtani, de saját életének kockáztatása nélkül.

7. §. A vezető kötelességében áll továbbá, csak olyan helyekre és koresmákba vezetni az utazókat, melyeket az utóbbiak magok kijelöltek, csak azon esetben, ha ezen kijelölés nem történik, a vezető maga választja legjobb belátása és lelkiismerete szerint az elszállítás helyét.

8. §. Minden vezető köteleztetik az utazók kívánatára 15 font pogyászt díj nélkül hordani, a túlsúly díjazása a megegyezésre az utazókkal bizatik. Az utazók óhajtására a vezető az alkalmatosságok és pogyáshordozók előkerítésének is gondját viselendi.

9. §. Elváratik a vezetőtől, miszerint a használt utak és szállodák feletti észrevételeit, általában tett tapasztalatait, kivált fontos események alkalmából a kirándulásokuál, az egylet elnökével lelkiismeretesen közölje.

10. §. Az igazgató-választmány által minden évben újra meghatározandó és az illető hatóságok által hitelesítendő vezető-díjak a vezető-könyvbe iktatandók.

buch erhält, in welchem die, durch die Behörde früher bestätigten Statuten der Führerordnung enthalten sind.

§. 3. Das Führerbuch enthält: ausser den Statuten der Führerordnung in den drei Landessprachen, Namen, Wohnort und Beschäftigung des Führers, die Gegend und einzelne Touren, für welche der Besitzer eines Führerbuches bestimmt ist und eine gewisse Anzahl reiner Blätter für etwaige Zeugnisse und Bemerkungen der Touristen.

§. 4. Etwaige Veränderungen in den Statuten der Führerordnung sind einer neuen behördlichen Genehmigung zu unterziehen.

§. 5. Der Führer muss bei Ausübung seiner Pflicht das Führerbuch bei sich tragen und auf Verlangen den Reisenden vorweisen. Fälschungen und Missbräuche des Führerbuches und die Ueberschreibung desselben auf andere Personen sind strafbar.

§. 6. Aufgabe des Führers ist: die Reisenden auf der bestimmten Route zu begleiten, Verirrungen und Unglücksfälle zu verhüten, im Genusse geistiger Getränke mässig zu sein, ein anständiges und freundliches Benehmen zu beobachten und bei einer Erkrankung oder einem Unfälle eines Touristen alle mögliche Hilfe zu leisten, doch ohne Gefährdung seines eigenen Lebens.

§. 7. Der Führer hat ferner die Verpflichtung, die Reisenden nur in jene Orte und Gasthäuser zu führen, welche von ihnen selbst bezeichnet werden, nur für den Fall, als diese Bezeichnung nicht erfolgt, wählt der Führer selbst nach bestem Wissen und Gewissen den Ort der Unterkunft.

§. 8. Jedem Führer wird die Verpflichtung auferlegt, auf Verlangen der Reisenden 15 Pfund Gepäck unentgeltlich zu tragen, für das Uebergewicht wird die Entlohnung der Verständigung mit den Reisenden überlassen. Auf Wunsch der Touristen wird der Führer auch für das Herbeischaffen von Fahrgelegenheiten und Gepäckträgern Sorge zu tragen haben.

§. 9. Es wird von dem Führer erwartet, dass er über seine Wahrnehmungen bei benützten Wegen und Unterkunfts-orten, überhaupt über seine gemachten Erfahrungen, besonders aus Veranlassung wichtiger Vorkommnisse auf Excursionen, dem Präses des Vereines gewissenhafte Mittheilung mache.

§. 10. Die durch den Ausschuss alljährlich festzusetzen und durch die competenten Behörden zu genehmigenden Führertaxen müssen in die Führerbücher eingetragen werden.

11. §. Perlekedések a vezető és az utazók között az egylet elnöke vagy fontosabb esetekben az illetékes bíróság által elintéztetnek.

12. §. Azon esetre, ha a vezető a bizodalmat vagy hivatásához a szükséges sajátságokat elvesziti, az alkalmaztatás arra ez által elvonatik tőle, hogy a neki átadott és csak személyére nézve érvényes vezető-könyvet az egylet elnökének megint visszaszolgáltatja.

Minden vezető a vezető-könyvben nem csak a könyv átvételét erősíti, de egyszersmind lekötelezi magát annak visszaszolgáltatására az érintett esetekben.

---

§. 11. Streitigkeiten zwischen den Führern und den Touristen werden von dem Präses des Vereines oder in bedeutenderen Fällen von dem competenten Gerichte, geschlichtet.

§. 12. Im Falle der Führer das Vertrauen oder die erforderlichen Eigenschaften in seinem Berufe verliert, wird ihm die Bestallung zu demselben dadurch entzogen, dass er dem Präses des Vereines das ihm verliehene und nur für seine Person gültige Führerbuch wieder zurückerstattet. Jeder Führer bestätigt im Führerbuche nicht nur den Empfang des Buches, sondern verpflichtet sich auch zur Rückgabe desselben in den erwähnten Fällen.

A Tátra-vezetők névsora.

Kiindulási pont.	Vezetők nevei.	A kirándulások megnevezései.	Vezetők díjai naponként		Hordozók díjai naponként	
			frt	kr.	frt	kr.
Béla	<i>Roth Dániel</i>	Zöld és fekete tó. — Alabástrom-barlang. — Tokárna. — Nagy halastó és tengerszem. — Lengyel 5 tó.	2	—	1	—
Forberg	<i>Kalix János 52. sz. Neupauer Albert 12. sz. Peschko Mih. 34. sz. Purr János 12. sz. Roth Jakab 35. sz. Schmal Márt. 38. sz.</i>	Zöld, fekete és fehér tó. — Rézaknák. — Nyereg. — Javorina.	1	20	—	80
Hochwald	<i>Huska Eg. (Csorba) Muntag P. (A hochwaldi állomásfőnök közbenjárásával)</i>	Csorbai és poprádi tó. — Kriván.	2	—	—	55
		Éjjel s nappal . . .	2	50	—	80
Késmárk	<i>Polsch Imre Zacher Samu</i>	Lomn. csúcs. — Kőpataki tó. — Tokárna. — Alabástrom-barlang. Vaskapu. — Zöld, fekete s fehér tó. — Rézaknák. — Nyereg. — Javorina. — Halastó és tengerszem. — 5 lengyel tó.	3	—	1	20
Ó-Leszna	<i>Breier György 75. sz. Pursch J. 78. és 99. sz.</i>	Kőpataki tó. — Lomniczi csúcs. — Tarpataki völgyek. — Zöld és fekete tó.	2	—	1	—
Stola	<i>Chovanec János Galko Józ. (Ciapka) Jurcsó János (Krokos) Jurcsó Sám, Pastrnák Endre Rumann János</i>	Menguszfalvi völgy minden csúcsaival és tavaival. — Kriván. — Felkai völgy. — Koprava-, Tichy- és Bialka-völgyek.	2	—	1	—
Tátra-Füred *)	<i>Horvay Sám. (hajdu) Still János (tanító)</i>	Gerlachfalvi és lomniczi csúcs. — Javorina. — Halastó.				
	<i>Spitzkopf Márton (Urbans Martin)</i>	Lomn. és nagy-szaloki csúcs. — Tarpataki völgyek. — Halastó. — Menguszfalvi völgy. Hinczko-tó. — Viszoka.				
	<i>Breuer Jakab (Schenk) Kírner Pál Spitzkopf Mátyás (alter Schmied) Spitzkopf Pál</i>	Lomn. és nagyszalóki csúcs. — Felkai völgy. — Lengyel nyereg. — Tarpataki völgyek. — Halastó. — Rézaknák. — Zöld-tó.				
	<i>Gelhof Jakab (grosser Jakob)</i>	Tarpataki völgyek. — Felkai völgy.				
	<i>Greisiger M. (hajdu) Patiga János Patiga Pál Patiga Pál (Jäger) Schurinowsky Jak. Schurinowsky József Spitzkopf Endre Spitzkopf János</i>	Tarpataki völgyek. — Felkai völgy. — Lengyel nyereg. — Nagyszalóki csúcs.				
	<i>Hronec János Hronec Mihály</i>	Kriván és más lipői csúcsok és völgyek.	2	—	1	—

*) A vezetők és hordozók díjai a tátrafüredi igazgatóság által meghatározottnak.

Namenverzeichniss der Führer in die Tatra.

Ausgangspunct.	Namen der Führer.	Benennung der Partien.	Taxe für Führer per Tag		Taxe für Träger per Tag	
			fl.	kr.	fl.	kr.
Alt-Walddorf	<i>Breier Georg</i> Nr. 75 <i>Pursch J.</i> Nr. 78 u. 99	Steinbach-See. — Lomnitzer Spitze. — Kohlbachthäler. — Grüner u. schwarzer See.	2	—	1	—
Béla	<i>Roth Daniel</i>	Grüner u. schwarzer See. — Alabaster-Höhle. — Drechselhäuschen. — Gr. Fischsee u. Meerenge. — Poln. 5 Seen.	2	50	1	—
Forberg	<i>Kalix Johann</i> Nr. 52 <i>Neupauer Alb.</i> „ 12 <i>Peschko Mich.</i> „ 34 <i>Purr Johann</i> „ 12 <i>Roth Jakob</i> „ 35 <i>Schmal Martin</i> „ 38	Grüner, schwarzer u. weisser See. — Kupferschächte. — Sattel. — Javorina.	1	20	1	—
Hochwald	<i>Huska Eg.</i> (Csorba) <i>Muntag Paul</i> „ (Durch Vermittelung des Hochwalder Stationschefs)	Csorbaer u. Popper See Kriván. — Tag u. Nacht Wagen fl. 4 p. Tag, fl. 5 Tag u. Nacht. Reitpferd fl. 2 p. T.	2 2	— 50	— —	55 80
Kesmark	<i>Polsch Emer.</i> <i>Zacher Sam.</i>	Lomn. Spitze. — Steinbachsee. — Drechselhäuschen. — Alabasterhöhle. — Eisernes Thor. — Grüner, schwarzer u. weisser See. — Kupferschächtenthal. — Sattel. Javorina. — Fischsee. Meerenge. 5 poln. Seen.	3	—	1	20
Schmecks*)	<i>Horvay Sam.</i> (Hajduk) <i>Stüll Johann</i> (Lehrer)	Gerlsdorfer u. Lomn. Spitze. — Javorina. — Fischsee.				
	<i>Spitzkopf Martin</i> (Urbans Martin)	Lomn. u. Schlagend. Spitze. — Kohlbachthäler. — Fischsee. — Mengsdorfer Thal. — Hinczkosee. — Vizsoka.				
	<i>Breuer Jakob</i> (Schenk) <i>Kirner Paul</i> <i>Spitzkopf Math.</i> (alter Schmied) <i>Spitzkopf Paul</i>	Lomn. u. Schlagend. Spitze. — Felkaer Thal. — Poln. Kamm. — Gr. u. Kl.-Kohlbachthal. — Fischsee. — Kupferschächte. — Grün. See.				
	<i>Gelhof Jakob</i> (grosser Jakob)	Kohlbachthäler. — Felkaer Thal.				
	<i>Greisiger M.</i> (Hajd.) <i>Patiga Johann</i> <i>Patiga Paul</i> <i>Patiga Paul</i> (Jäger) <i>Schurinovsky Jakob</i> <i>Schurinovsky Josef</i> <i>Spitzkopf Andreas</i> <i>Spitzkopf Johann</i>	Kohlbachthäler. — Felkaer Thal. — Poln. Kamm. — Schlagendorfer Spitze.				
	<i>Chovanecz Johann</i> <i>Galko Josef</i> (Ciapka) <i>Jurcso Johann</i> (Krokos) <i>Jurcso Samuel</i> <i>Pastrnak Andreas</i> <i>Rumann Johann</i>	Mengsdorfer Thal mit allen Spitzen u. Seen. — Kriván. — Felkaer Thal. — Koprova. Tichy-u. Bialka-Thäler.				
Stola			2	—	1	—
Vichodna	<i>Hronec Johann</i> <i>Hronec Michael</i>	Kriván u. a. Liptauer Spitzen u. Thäler.	2	—	1	—

*) Die Führer- und Träger-Taxen werden alljährlich durch die Schmeckser Badedirection fixirt.

**A „magy. Kárpátégylet“ könyveinek jegyzéke.
Catalog der Bibliothek des „ung. Karpathenvereins.“**

A szerzők nevei és a könyvek, térképek sat. czimei. Namen der Verfasser und Titel der Bücher, Karten u. dgl.	Az ajándékozók nevei. Namen der Geschenkgeber.
1. Alpenpost die , Nr. 9. 1874 und Nr. 5 u. 6. 1875. Zürich.	Szerkesztőség. — Redaction.
2. Arbeiten der geol. Gesellschaft für Ungarn. Im Auftrage der Gesellsch. red. v. Julius v. Kovács. Pest. 1856. (Aus dem Ungarischen übersetzt.)	M. földt. társulat.
3. Aufruf zur Bildung des ungarischen Karpathenvereins.	
4. Bädecker K. Die Schweiz, nebst den angrenzenden Theilen von Oberitalien, Savoyen und Tirol. Handbuch für Reisende. Mit 19 Karten, 7 Stadtplänen und 7 Panoramen, 11 umgearb. Aufl. Coblenz. Verlag v. Karl Bädecker 1867.	Déchy Mór.
5. Bädecker K. Oesterreich und Ungarn. Handbuch für Reisende. Mit 14 Karten und 17 Plänen, 16 neu bearb. Aufl. Coblenz und Leipzig. Verlag v. Karl Bädecker 1873.	Baedecker K.
6. Bädecker K. Oesterreich und Ungarn. Handbuch etc.	
7. Ball John. M. R. J. A., T. L. S. etc. late president of the alpine club., A Guide to the eastern Alps. London-Longmans, Green, and Co.	Déchy Mór.
8. Ball John. The Central Alps including the Neighbourhood of Monte Rosa and the Great St. Bernhard; with Lombardy, and the adjoining portion of Tyrol. New edition. London-Longmans, Green, and Co. 1866.	Déchy Mór.
9. Bericht erster , der geol. Gesellsch. für Ungarn. Herausgegeben v. Jul. v. Kovács. Pest 1852.	M. földt. társulat.
10. Berliner k. pr. priv Zeitung. 1871 Beilage Nr. 259 et 260 u. 1872 Nr. 252.	Vogel Dr. Herm.

<p>A szerzők nevei és a könyvek, térképek sat. czimei. Namen der Verfasser und Titel der Bücher, Karten u. dgl.</p>	<p>Az ajándékozók nevei. Name der Geschenkgeber.</p>
<p>11. Binder Georg. Die Höhenverhältnisse Siebenbürgens. (Aus dem Mai-Hefte des Jahrgangs 1851 der Sitzgsber. der math.-ntrw. Cl. der k. Akademie der W. besonders abgedruckt.)</p>	<p>K. Akad. d. W.</p>
<p>12. Böhm V. M. Tabellaryczny Przegląd nadzwyczaj starych oroz rzadkich drzew w lasach Zachodniej Galicyi, z krótkiemi objaśnieniami co do miejsca na których rosną, ich wieku, wysokości i grubości, jak niemniej z innemi potrzebnemi uwagami. (Osobny odbitek z Dziennika Rolniczego.) Kraków 1866.</p>	<p>Janota Ödön dr.</p>
<p>13. Catalog I der Bibl. des Vereins für Ntrkde. zu Presb. Zusammengestellt im Auftrage des Ausschusses von Dr. Georg Böckh, Bibliothekar des Vereins. Presburg 1871.</p>	<p>Verein f. Ntrkde in Presburg.</p>
<p>14. Club alpin francais. Section d' Isère Bulletin Nr. 1. Grenoble 1875.</p>	<p>Club alpin fr. d'Isère.</p>
<p>15. Déchy Mór. A Monte Rosa legmagasabb csucsának megmászása délről. (Külön lenyomat a m. földr. tars. közl. I kötetéből.)</p>	<p>Déchy Mór.</p>
<p>16. Déchy Mór. Aus den Ortleralpen. (Separatabdruck aus der Zeitschrift des d. und des öst. Alpenvereins.)</p>	<p>Déchy Mór.</p>
<p>17. Déchy Mór. Fedesenkó Alexis. (Külön lenyomat a m. földr. társ. közl. II kötetéből. Budapest 1874.</p>	<p>Déchy Mór.</p>
<p>18. Déchy Mór. Gletscherfahrten in den Berner- u. Walliser-Alpen. I. Das Finsteraarhorn vom Grindelwald aus. II. Die Dent Blanche. (Separat-Abzug aus Jahrbuch IX. S. A. C.)</p>	<p>Déchy Mór.</p>
<p>19. Déchy Maurizio. Salita della Punta piu alta del Rosa (Dufourspitze) pel versante italiano dalla valle di Gressoney. Torino 1874. (Estratto dal</p>	

<p>A szerzők nevei és a könyvek, térképek sat. czimei. Namen der Verfasser und Titel der Bücher, Karten u. dgl.</p>	<p>Az ajándékozók nevei. Namen der Geschenkgeber.</p>
<p>Bolletino del Club Alpino Italiano, Nr. 22. Vol. VIII. 1874.)</p>	<p>Déchy Mór.</p>
<p>20. Déchy Mór. Zum Piz Buin. (Separat- abdruck aus der Zeitschr. des deutsch. und österr. Alpenvereins Bd. IV. 1873.)</p>	<p>Déchy Mór.</p>
<p>21. Divald Károly. A központi kárpátok és azok egyes részei fényképekben 30 kep. Eperjes. — Die Centralkarpathen und deren einzelne Partien in Photo- graphien. 30 Bl. Eperies.</p>	<p>Divald Károly. Szerk. — Redact.</p>
<p>22. Dziennik polski 1874 Nr. 25.</p>	
<p>23. Ellenör 1874. 194, 329, 349 és 351 sz.</p>	
<p>24. Felhívás a magyarországi Kárpátég- let-bei belépésre.</p>	
<p>25. Földrajzi közlemények. Szerkeszti Berecz Antal a m. földr. társ. I. titkára. Kiadja a m. földr. társulat I. 1—6. 1873. II. 1—6. 1874 Budapest 1873 et 1874.</p>	<p>M. földr. társulat.</p>
<p>26. Földtani közlöny. Kiadja a magyar- honi földt. társulat.</p>	
<p>I. évfolyam 1—10. 1871 szerk. Winkler B. Bernáth Jos. és Koch Antal.</p>	
<p>II. évfolyam XI—XVIII. 1872 szerk. Böckh János, Koch Antal és Sajó- helyi Frigyes.</p>	
<p>III. évfolyam I—XII. 1873 szerk. Sajó- helyi Frigyes és Roth Lajos.</p>	
<p>IV. évfolyam I—XII. 1874 szerk. Sajó- helyi Frigyes és Roth Lajos.</p>	
<p>V. évfolyam I—III szerk. Sajóhelyi Frigyes és Roth Lajos 1875.</p>	<p>M. földt. társulat.</p>
<p>27. Földtani társulat munkálatai. Szer- keszté Hantken Miksa III—V kötet. Pest 1867, 1868, 1870.</p>	<p>M. földt. társulat.</p>
<p>28. Gebirgsbote der. Touristisches Wo- chenblatt. Red. Em. Herschmann. Wien I. 1875 Nr. 1.</p>	

<p>A szerzők nevei és a könyvek, térképek sat. czimei. Namen der Verfasser und Titel der Bücher, Karten u. dgl.</p>	<p>Az ajándékozók nevei. Namen der Geschenkgeber.</p>
<p>29. Genersich Christ. Merkwürdigkeiten der k. Freist. Késmark in Oberungarn am Fusse der Karpathen. I. Theil Kaschau 1814.</p>	<p>Raisz Miksa.</p>
<p>30. Guist Mor. Das Cibin- u. Mühlbachgebirge. (Separatabdruck aus Nr. 45 u. f. 1871 des Siebenb. Deutschen Wochenblattes.)</p>	<p>Siebb. Verein für Ntrw. in Hermannstadt.</p>
<p>31. Hörnes Mor. Dr. Ueber den Meteorsteinfall bei Ohaba im Blasendorfer Bezirke in Siebenbürgen in der Nacht zwischen dem 10 u. 11. Oct. 1857. (Aus d. XXXI Bde. Nr. 18 S. 79 des Jahrg. 1858 der Sitzgsber. der math. Cl. der k. Akad. der W. besonders abgedruckt.)</p>	<p>Kais. Akademie der W.</p>
<p>32. Jachno Dr. Jan. O węzłach galicyjskich w ogóle a o źmijach w szczególności. (Osobne odbicie z dziennika „Czas.“) W Krakowie 1867.</p>	<p>Janota Ödön dr.</p>
<p>33. Jahrbuch des öst. Touristen-Clubs in Wien III. 1871. IV. 1872 Wien.</p>	<p>Öst. Touristen-Club.</p>
<p>34. Jahrbuch des steir. Gebirgsvereins für 1873 u. 1874 Red. v. J. Frischauf u. A. Martinez. Graz 1874 et. 1875.</p>	<p>Steir. Gebirgsver.</p>
<p>35. Jahresbericht erster, der geogr. Gesellschaft in Hamburg 1873—1874. Im Auftrage des Vorstandes erstattet v. L. Friderichsen I. Secretair. Hamburg 1874.</p>	<p>Geogr. Gesellsch. in Hamburg.</p>
<p>36. Jahresbericht XI, des Vereins für Erdkunde in Dresden. Wissenschaftl. Theil u. Redaction Prof. Dr. C. Meinicke. Dresden 1874.</p>	<p>Verein f. Erdkde in Dresden.</p>
<p>37. Janota Dr. Eug. Bardyjów. Historyczno-Topograficzny opis miasta i okolicy. Z mapką i planem zakładu przyzdrojowiskach Bardyjowskich. Kraków 1862.</p>	<p>Janota Ödön dr.</p>

A szerzők nevei és a könyvek, térképek sat. czimei. Namen der Verfasser und Titel der Bücher, Karten u. dgl.	Az ajándékozók nevei. Namen der Geschenkgeber.
38. Janota Dr. E. Przyczynki do znajomości Tatr. Lwów 1875. (Osobny odbitek z Lwowsk. „Tydzień.“)	Janota Ödön dr.
39. Janota Dr. E. Salamandra plamista cryli Krzeczek Plamisty 1871. (Osobne odbicie z Kalendarza illustrowanego 1871 r.)	Janota Ödön dr.
40. Karte der Centralkarpathen und Umgebung.	Doms J.
41. Krenner Jos. Sándor Dr. A dobsinai jégbarlang. A m. term. tud. társ. megbizásából megvizsgálta és leirta. Szöveggel és hat könyomatu táblával Budapest 1874. — Die Eishöhle von Dobschau. Im Auftrage der k. ung. ntrw. Gesellschaft untersucht und beschrieben. Budapest 1874.	Dobsina város. Stadt Dobschau.
42. Kubinyi Miklós ifj. Arva vára. Történelmi tanulmány. Pest 1872.	
43. L' Echo des Alpes , Publication des sections Romandes du Club Alpin Suisse 1874 Nr. 3. Genève 1874.	Club Alpin Suisse.
44. Leopoldina. Amtl. Organ der kais. Leopoldinisch-Carolinisch Deutschen Akademie der Naturforscher. Herausgegeben unter Mitwirkung der Adjuncten, von dem Präsidenten Dr. W. F. G. Behn. X. 1—15 u. XI. 1—6 Dresden 1874 u. 1875.	Kais. Leop.-Carol. d. Akad. d. Naturforscher.
45. Lindner Ernst. Fliegende Blätter in Zipser Mundart. I et II Lig. Wien. 1864 Tendler u. Comp.	Payer Hugo.
46. Magyar állam. 1875. 3—4 485 sz.	Hradszky József.
47. Magyar politika. 1874. 181 és 207 sz.	Szerkesztő.
48. Majláth Béla. Liptó megye szervezete és területi felosztása 1872 évben. Pest 1872.	Majláth Béla.
49. Majláth Béla. Liptó vármegye 1870 évi népszámlálásának eredménye. Beszterezebánya 1872 Manhold Fülöp.	Majláth Béla.

A szerzők nevei és a könyvek, térképek sat. czimei. Namen der Verfasser und Titel der Bücher, Karten u. dgl.	Az ajándékozók nevei. Namen der Geschenkgeber
50. Majláth Béla. Liptó vármegye földtani térképe. 1872. Pest.	Majláth Béla.
51. Majláth Béla. Tanulmányok az ember eredetének történetéből. (Külön lenyomat az archäologiai közlemények IX II füzetéből.) Budapest. 1874. Athenäum.	Majláth Béla.
52. Mittheilungen des deutschen und österr. Alpenvereins. Red. von Dr. Theodor Petersen 1875 Nr. 1 et 2. Frankfurt ^{a/m} . 1875.	D. u. österr. Alpenverein.
53. Mugna Pietro. Impressioni e desidero dall' Agordino. Padova. Stabilimento Prosperini 1874.	Club alpino italiano Agordo.
54. Nendtwich Carl Prof. Chemisch-technische Untersuchung der vorzügl. Steinkohlen-Lager Ungarns. (Aus dem Octoberhefte des Jahrg. 1851 der Sitzgsber. der math.-ntrw. Cl. der k. Akad. d. W. besonders abgedruckt.)	K. k. Akad. d. W.
55. Obermüller Wilhelm. Die Zips u. die alten Gepiden. Eine histor.-ethnol. Untersuchung. Presburg 1873. C. Angermayer.	Obermüller Vilm. Szerkesztőség.
56. Osten der, 1874 Nr. 20 Wien.	—
57. Pannonia, 1874 Nr. 74 Kaschau.	—
58. Panorama des steinernen Meeres der Tauernkette mit der Gross-Glockner- u. Venediger-Gruppe v. der Schmittenhöhe bei Zell am See (Salzburg.) Nach den neuesten Höhenmessung n von 187 ¹ / ₂ aufgenommen von Em. Ullmann k. k. Hauptmann, Raymünd Domainsky k. k. Lieut. und Gustav Pelikan k. k. Lieut. Reissenstein u. Rösch in Wien.	Eisler Antal.
59. Partsch P. Ueber den Meteorstein-Niederfall unweit Mező-Madaras in Siebenbürgen am 4. Sept. 1852. (Aus dem Octoberhefte des Jahrg. 1843 der Sitzgsber. der mathem.-ntrw. Cl.	

<p>A szerzők nevei és a könyvek, térképek sat. czimei. Namen der Verfasser und Titel der Bücher, Karten u. dgl.</p>	<p>Az ajándékozók nevei. Namen der Geschenkgeber.</p>
<p>der k. Akademie der W. (Bd. XI p. 674) besonders abgedruckt.)</p>	<p>Kais. Akad. d. W.</p>
<p>60. Peters Carl F. Dr. Die Nerineen des oberen Jura in Oesterreich. Mit IV Tafeln. (Aus dem Maihefte des Jahrg. 1855 der Sitzgsber, des math.-ntrw. Cl. der k. Akad. d. W. (Bd. XVI p. 336) besonders abgedruckt.)</p>	<p>Kais. Akad. d. W.</p>
<p>61. Peters Carl F. Geologische u. mineralogische Studien aus dem südöstl. Ungarn, insbesondere aus der Umgegend v. Rézbánya. I mit 1 geogn. K. u. 1 Profiltafel II. mit 2 Tafeln 1861 Wien. C. Gerold.</p>	<p>Kais. Akad. d. W.</p>
<p>62. Posner K L. Tátra-Album fényképe.</p>	<p>Kais. Akad. d. W.</p>
<p>63. Preiswürdlge Beantwortung der Preisfrage: „Welche Mittel stehen der oberung. Waldbürgerschaft als solcher zu Gebote, den Bergbau seinem ganzen Umfange nach zu heben?“ Vom Verf. der Gesch. der sieben Schwaben. Eine ungekrönte Preisschrift. Stuttgart 1834.</p>	<p>Posner K. L.</p>
<p>64. Reform 1874. 206 szám. Budapest.</p>	
<p>65. Rocznik ces. król towarzystwa naukowego krakowskiego. Poczet trzeci. Tom. VII. (Ogólnego zbiuru T. XXX.) W. Krakowie 1862.</p>	<p>C. k. towarzystwo naukowego krakowskiego.</p>
<p>66. Schauer Ernst. Murmelthiere und Zieselmäuse Polens und Galiziens. Krakau 1865.</p>	<p>Blásy Ede.</p>
<p>67. Scherfel Aurel W. Analyse des Schmeckser Mineralwassers (Aus dem Octoberhefte des Jahrganges 1855 der Sitzgsber. der math.-ntrw. Cl. der kais. Akademie d. W. (Bd. XVII p. 449) besonders abgedruckt.)</p>	<p>Scherfel A. W.</p>
<p>68. Schiestl Leop. Dr. Das Wirken der Alpenvereine 1873.</p>	<p>Schiestl L.</p>
<p>69. Schlesische Post 1875 Nr. 31 Bielitz.</p>	<p>Kolbenheyer K.</p>

<p>A szerzők nevei és a könyvek, térképek sat. czime. Namen der Verfasser und Titel der Bücher, Karten u. dgl.</p>	<p>Az ajándékozók nevei. Namen der Geschenkgeber.</p>
<p>70. Schmidl Ad. Dr. Prof. Die Abaligether Höhle. (Sonderabdruck aus dem XLVIII Bde, d. Sitzgsber. der k. Akad. d. W.)</p>	<p>Kais. Akad. d. W.</p>
<p>71. Schmidl Ad. Dr. Die Baradla-Höhle bei Aggtelek und die Lednicza-Eishöhle bei Szilicze im Gömörer Comitate Ungarns. Wien 1857. C. Gerold.</p>	<p>Kais. Akad. d. W.</p>
<p>72. Schroer J. K. Die Laute d. deutschen Mundarten des ung. Berglandes. Wien 1864. C. Gerold.</p>	<p>Kais. Akad. d. W.</p>
<p>73. Schroer J. K. Versuch einer Darstellung der deutschen Mundarten des ung. Berglandes mit Sprachproben u. Erläuterungen. Wien 1864. C. Gerold.</p>	<p>Kais. Akad. d. W.</p>
<p>74. Sectionen 6 photograph. der Central-Karpathen und Umgebung. Wien. Militär.-geogr. Institut.</p>	<p>Kais. Akad. d. W.</p>
<p>75. Sitzungsberichte der naturwissenschaftl. Gesellschaft „Isis“ in Dresden. Herausgegeben unter Mitwirkung des Redactions-Comités v. Carl Bley I. Secretär der Gesellsch. Jahrg. 1874. 1 u. 2 Hft. Dresden 1874. Burdachsche Buchhandlung.</p>	<p>Isis.</p>
<p>76. Sprawozdanie komisji fizyograficznej bylego e. k. Towarzystwa naukowego krakowskiego. Tom. I—VII W. Krakowie 1868—1874,</p>	<p>C. k. towarzystwo nauk. krakowsk.</p>
<p>77. Statut Towarzystwa tatrzańkiego z siedzibą w Krakowie. Kraków 1874.</p>	<p>Tow. tatrzańskie.</p>
<p>78. Stur Dionys. Ueber die Kössener-Schichten im nordwestl. Ungarn. Wien 1860. C. Gerold.</p>	<p>Kais. Akad. d. W.</p>
<p>79. Szalay J. Album Szczawnickie czyli nabrzeża górnego Dunajca w dwódziestu czterech widokach rysowane z natury. Zeszyt I—IV. Kraków 1858.</p>	<p>Szalay J.</p>
<p>80. Tourist, der. Org. f. Ntr.- u. Alpenfreunde Red. v. Gust. Jäger I. Jahrg. 1869. Mit 2 Lithograph. Wien 1869.</p>	<p>Blásy Ede.</p>

<p>A szerzők nevei és a könyvek, térképek sat. czimei. Namen der Verfasser und Titel der Bücher, Karten u. dgl.</p>	<p>Az ajándékozók nevei. Namen der Geschenkgeber.</p>
<p>81. Tourist, der. Org. f. Ntr.- u. Alpenfreunde. Red. v. Gustav. Jäger I. Jahrg. 1869 Nr. 17 et 18.</p>	<p>Blásy Ede.</p>
<p>82. — I. Jahrg. 1869 Nr. 37 et 38.</p>	<p>Jäger Gusztáv.</p>
<p>83. — III—VI. Jahrg. 1871—1874.</p>	<p>” ”</p>
<p>84. — VI. Jahrg. 1874 Nr. 3—6.</p>	<p>” ”</p>
<p>85. — VII. Jahrg. 1875 Nr. 1—4.</p>	<p>” ”</p>
<p>86. Touriste le 1874. 26 Février, 26 Avril et 25. Nov. Florence.</p>	<p>Déchy Mór.</p>
<p>87. Trautwein Th. Wegweiser durch Süd-Baiern Nord.- u. Mittel-Tirol u. angrenzende Theile von Salzburg und Kärnten. Mit den Städten : München, Augsburg, Salzburg, Innsbruck, Bozen und Meran. 3 verm. u. verb. Auflage München 1870. J. Lindauersche Bhdlg.</p>	<p>Déchy Mór.</p>
<p>88. Uebersicht der vom Vereine für siebenb. Landeskunde herausgegebenen, veranlassten oder unterstützten Druckschriften. Hermannstadt 1872.</p>	<p>Verein f. siebenb. Landeskunde.</p>
<p>89. Ungarischer Lloyd 1874 Nr. 186 et 277.</p>	
<p>90. Urlinger P. 20000 Höhenbestimmungen der bekannten Berge u. Orte in der ganzen östr.-ung. Monarchie, nach Kronländern alfabetisch geordnet, nebst einem Anhang über 60 der bekanntesten Höhen in den übrigen Ländern. Krems 1873.</p>	
<p>91. Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt. Jahrgang 1874. 1—18. Wien. W. Braumüller. — Jahrgang 1875. 1—5. Wien. W. Braumüller.</p>	<p>K. k. geol. Reichsanstalt.</p>
<p>92. Verhandlungen des naturforschenden Vereines in Brünn. XII Band. I et II Hft. 1873, Brünn 1874.</p>	<p>Naturforschender Verein in Brünn.</p>
<p>93. Verhandlungen des Vereins f. Naturkunde zu Presburg. IV. 1859. (Red. Dr. Kornhuber) VI—IX. 1862—1866</p>	

A szerzők nevei és a könyvek, térképek sat. czimei. Namen der Verfasser und Titel der Bücher, Karten u. dgl.	Az ajándékozók nevei. Namen der Geschenkgeber.
(Red. Prof. Mack.) Neue Folge I. 1869 et 1870 II. 1871 et 1872. (Red. Dr. Kanka u. Dr. Gotthardt. Presb. 1859—1874.	Verein f. Ntrkde zu Presburg.
94. Verzeichniss sämtlicher von der k. Akad. d. W. seit ihrer Gründung bis letzten Oct. 1868 veröffentlichten Druckschriften. Wien 1869. C. Gerold.	Kais. Akad. d. W.
95. Verhandlungen u. Mittheilungen des siebb. Vereins f. Naturwissenschaften zu Hermannstadt. XXII Jahrgang. Hermannstadt 1872.	Siebb. Verein f. Naturwissensch. zu Hermannstadt.
96. Weszelovszky Károly Dr. Éghajlati viszonyok Árvavarálján. Bécs. Seidel L. W. 1871.	Zichy Ödön gf.
97. Zdrojowiska. Tygodnik kąpielowy. Organ towarzystwa tatrzańskiego. Red. Dr. Bolesław Lutostański. Krakow. 1874 Nr. 8.	Szalay J.
98. Zeitschrift des Deutschen und des Oesterreichischen Alpenvereins. Red. v. Dr. Karl Haushofer. Jahrg. 1872. Hft. I—IV. Mit 3 Kunstbeilagen. München 1872 J. Lindauersche Bhdlg.	D. u. österr. Alpenverein.
99. — Jahrg. 1874 Hft. I et II. München 1874. J. Lindauersche Bhdlg.	" " "
100. Zipser Anzeiger. Red. Carl Seeliger Jahrg. I—XII. 1863—1874 Leutschau.	Payer Hugo.

A „magyarországi Kárpátégylet“ tagjainak

NÉVSORA. *)

Namen-Verzeichniss

der Mitglieder des „ung. Karpathen-Vereines.“**)

A) Alapító tagok. A) Gründende Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
Ágoston, szász-koburgi herceg	Bécs	1874	—	50	—
Andrássy-Szapáry Adélgrófnő	Homonna	1873	30	—	—
Berzeviczy Egred, földbirtokos	Nagy-Lomnitz	1873	3	2	20
Borsod-Miskolczi gőzm.-társ.	Miskolcz	1874	—	50	—
Csáky Albin, gróf	Lőcse	1873	20	—	—
Császka György, szep. püspök	Szep. Káptalan	1874	—	50	—
Doms Henrik, keresk. tan.	Ratibor	1874	3	20	—
Eichborn L., földbirtokos	Berlin.Zakopane	1874	—	20	—
Galgon Mihály, ügyvéd	Temesvár	1874	—	20	—
Görgey Gusztáv, földbirtokos	Görgő	1873	20	—	—
Hadik Béla, gróf	Palócz	1873	3	20	—
Matavovszky J., jószágigazgató	Szécs-Polyánka	1873	3	20	—
Okolicsányi Kálmán, földbirt.	Hunfalu	1873	20	—	—
Popper Lipót	Bécs	1874	—	30	—
Salamon Attila, földbirtokos	Lőcse	1873	50	—	—
Schlosser Albert, gyártulajdon.	Rozsnyó	1873	20	—	—
Schwarz Pál	Tátrafüred	1873	20	—	—
Sebastiani Frigyes	Budapest	1874	—	20	—
Somsich Pál, k. t. tan.	"	1873	20	—	—
Szalay József, fűrdőtulajdonos	Szczawnica	1874	—	20	—
Szent-Iványi Józs. id.	Szent-Iván	1875	3	2	50
Szilágyi Virgil	Budapest	1873	20	—	—
Szlávy József, képviselő	Budapest	1874	—	2	40
Török István	Lőcse	1873	20	—	—
Türsch Nándor, nagykereskedő	Budapest	1873	50	—	—
Zichy Ödön gróf, az árvavá- raljai közbirtokosság nevében	Árva-Váralja	1873	100	—	—
Zichy Rezső, gróf	Enyiczke	1873	20	—	—

*) 1875. május 6-án berekesztetett. — Geschlossen am 6. Mai 1875.

B) Rendes tagok. B) Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873	1874	1875
			frt.	frt.	frt.
<i>Aberth Victor</i> , plebános	Podolin	1875	—	—	2
<i>Adler Károly</i> , Gschwind gyárig.	Budapest	1875	—	—	2
<i>Adriányi Róbert</i> , kereskedő	Felka	1873	3	2	2
<i>Adriányi Sándor</i> , jegyző	Matejócz	1874	—	2	2
<i>Akantisz Rezső</i> , erdőgondnok	Znio-váralja	1874	—	2	2
<i>Alex Albert</i> , néptanító	Budapest	1873	3	—	—
<i>Alexy Albert dr.</i> minist. fog.	„	1873	3	—	—
<i>Alpár Ernő</i> , kereskedő	Szepes-Igló	1873	3	2	2
<i>Ambrozzy Károly</i> , réalisk. ig.	Bielitz	1874	—	2	2
<i>Ambrus Mór</i> , tanár	Losonc	1873	3	2	2
<i>Amster Ign.</i> vendégfogadós	Bielitz	1874	—	2	2
<i>Andaházy Géza</i> , földbirtokos	Bölesháza	1873	3	2	2
<i>Andaházy Péter</i> , ker. jegyző	Vázseez	1875	—	—	2
<i>Andrássy Aladár</i> , gróf	Velejte	1873	6	—	—
<i>Andrássy Aladár</i> , grófnő	„	1874	—	2	—
<i>Antalffy Józs.</i> törvsz. hivat.	Kassa	1873	3	—	—
<i>Antal Károly</i> ,	Igló	1874	—	2	2
<i>Arady János</i> , vasgyárigazgató	Prakenfalu	1874	—	2	2
<i>Aranyossy László</i> , ügyvéd	Kassa	1874	—	2	2
<i>Aranyossy Lászlóné</i> ,	„	1874	—	2	—
<i>Bábura László</i> , lelkész	Nagy-Szalok	1873	3	2	—
<i>Bacsinszky János</i> , lelkész	Görgő	1874	—	2	—
<i>Badányi Mátyás</i> , földbirtokos	Tótfalu	1873	3	2	2
<i>Baligovics József</i> , ügyvéd	Liptó-sz.-Miklós	1873	3	2	—
<i>Baller Adolf</i> , es. k. százados	Lőcse	1874	—	2	—
<i>Balló Péter</i> , kereskedő	Liptó-Sz.-Miklós	1874	—	2	2
<i>Balogh József</i> , k. albiró	Námesztó	1874	—	2	2
<i>Balogh Kálmán</i> , m. egyet. tan.	Budapest	1874	—	2	—
<i>Bárczay Albert</i> , főispán	Bárcaza	1873	3	2	2
<i>Bárdos József</i> , magánzó	Budapest	1874	—	2	—
<i>Bartha János dr.</i> es. k. ezredorv.	Lőcse	1874	—	2	2
<i>Bartok Lajos</i> , lapszerkesztő	Budapest	1874	—	2	—
<i>Bartsch Gusztáv</i> , dr. ügyvéd	„	1875	—	—	2
<i>Batiszfalvy Sam. dr.</i> orvos, egyetemi tanár.	„	1875	—	—	2
<i>Beer Mór dr.</i> ügyvéd	Lőcse	1873	3	2	2
<i>Beck G. E.</i> szappanos	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Beck Tivadar</i> k. hivatalnok	Késmárk	1874	—	2	—
<i>Benjác</i> Simon,	Német-Lipese	1874	—	2	—

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdij. Jahres- Beitrag.		
			1873	1874	1875
			frt.	frt.	frt.
<i>Benigny Sándor</i> , k. t. ügyész	Szepes-Igló	1874	—	2	2
<i>Benne Lajos</i> , tanító	Szepes-Olaszi	1873	3	2	—
<i>Berger Józs.</i> kereskedő	Budapest	1874	—	2	2
<i>Berger Mih.</i> kereskedő	"	1875	—	—	2
<i>Berzeviczy Alad.</i> es. k. kamarás	Bécs	1873	3	2	2
<i>Berzeviczy-Bárczay Ilona</i> ,	Nagy-Lomnitz	1873	3	2	2
<i>Berzeviczy Nándor</i> , k. hivat.	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Berzeviczy Titus</i> , földbirtokos	Nagy-Lomnicz	1873	3	2	2
<i>Bethlenfalvi Antal</i> , k. albiró	Nagy-Mihály	1873	3	2	2
<i>Bethlenfalvi György</i> , törvény- széki aljegyző	Budapest	1873	3	2	—
<i>Bethlenfalvi Imre</i> , földbirtokos	Bethlenfalu	1873	3	2	2
<i>Bethlenfalvi Kornél</i> , es. k. dzsi- dás kapitány	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Bethlenfalvi Rezső</i> , m. k. főmérn.	Budapest	1875	—	—	2
<i>Bexheft Armin</i> , szerkesztő	"	1874	—	2	—
<i>Bexheft Mór</i> , m. ny. vasut épit. szakfőnök	"	1874	—	2	2
<i>Bielek Aladár</i> , kereskedő	Kassa	1873	3	2	2
<i>Bielek László</i> , műmalom ig.	Eperjes	1873	3	2	2
<i>Bielek Miksa</i> , műegy. tanár	Budapest	1874	—	2	2
<i>Bielek Vilmos</i> , ügyvéd	Nagy-Beeskerek	1874	—	5	—
<i>Bittner János</i> , polgármester	Gnezda	1875	—	—	2
<i>Blaskovich István</i> , k. táb. bíró	Budapest	1874	—	2	—
<i>Blásy Dávid</i> , vár. hivatalnok	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Blasy Ede</i> , földbirtokos	Felka	1874	—	2	—
<i>Blásy György</i> , a késm. bank könyvvivője	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Blau M. P.</i> kereskedő	Budapest	1873	3	—	—
<i>Blumenau R.</i> kereskedő	"	1874	—	2	—
<i>Bóbeszt István</i> ,	Lefkócz	1874	—	2	—
<i>Bobrovnyiczky László</i> , földb.	Liptó-Sz.-Miklós	1874	—	2	—
<i>Bódvai István</i> , k. hivatalnok	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Böekh János</i> , m. k. főgeológ	Budapest	1874	—	2	2
<i>Bogyáni János</i> , ügyvéd	Lubló	1874	—	2	—
<i>Bokros Elek</i> , ügyvéd	Kolozsvár	1875	—	—	2
<i>Boldoghy Ede</i> , kereskedő	Poprád	1873	3	—	—
<i>Bolyó Károly dr.</i> orsz. téboly- dai főorvos	Budapest	1874	—	2	2

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
Bormann Miksa, gyógyszerész	Dreszda	1874	—	2	2
Bornemisza István, földbirt.	Urapanyit	1874	—	2	—
Boros A., kereskedő	Budapest	1874	—	2	2
Borostyáni F., gyógyszerész	Lőcse	1873	3	2	2
Bothmer Ernő b., törvysz. ülnök	Ratibor	1874	—	2	—
Bothmer Sánd. b., k. por. hadn.	Berlin	1874	—	2	—
Breuer Sándor, földbirtokos	Lőcse	1873	3	2	2
Brosz Jonát, ügyvéd	Kassa	1873	3	2	2
Burchardt Pál, k. hivatalnok	Szepes-Szombat	1874	—	2	—
Burkhard Károly, kereskedő	Bécs	1875	—	—	2
Búsbak Adám, kereskedő	Losonez	1873	3	2	—
Buszczyński István, földbirt.	Dreszda	1873	3	—	—
Büttner József, ügyvéd	Liptó-Sz.-Miklós	1873	3	2	2
Buzsi Bódog, építész	Budapest	1874	—	5	—
Cancrinyi Mihály, mérnök	Arvaváralja	1873	3	2	2
Chamilla Miklós, körjegyző	Tótfalu	1874	—	2	—
Christ T. W., tanító	Biala	1874	—	2	—
Collináz Flórián, k. hivatal.	Hradek	1874	—	2	2
Concha Győző dr., egyet. t.	Kolozsvár	1875	—	—	2
Conlegner Kár., műegy. tanár	Budapest	1874	—	2	—
Cornides Boldizsár, k. hivat.	Késmárk	1873	3	2	2
Cornides Dani, erdész	Késmárk	1873	3	2	2
Cornides György, kincst. erd.	Ungvár	1873	3	2	2
Cornides Tamás, szolgabíró	Ó-falu	1873	3	2	2
Csáky Vidor, gróf	Lőcse	1873	3	—	—
Csáky Zeno, gróf	Szmizsán	1873	3	2	2
Cserépy István, építész	Losonez	1873	3	2	—
Cserépy Nándor, ügyvéd	Késmárk	1873	3	2	2
Csernovics Agenor,	Budapest	1874	—	2	—
Csernovics Diodor,	"	1874	—	2	—
Csete Kálmán, ügyvéd	"	1875	—	—	2
Csiffáry Ign. kereskedő	"	1874	—	2	—
Csiky Kálmán, ref. gymn. t.	"	1873	3	—	—
Czvetkovics Gyula,	Pécs	1873	3	2	2
Danielik János, püspök	Eger	1873	3	2	—
Danielik József,	Budapest	1873	3	2	—
Darvas József, alispán	Kassa	1874	—	2	—
Déchy Mór,	Budapest	1873	3	2	2
Deil Jenő. keresk. kam. titkár	Kassa	1874	—	2	—

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873	1874	1875
			frt.	frt.	frt.
<i>Demian Elek</i> , urad. erdész	Podbjel	1873	3	2	2
<i>Dénes Ferencz</i> , ev. főgymn. t.	Budapest	1873	3	2	—
<i>Dernheimer K.</i>	"	1874	—	2	2
<i>Dessewfy Ilona</i> ,	Margonya	1874	—	2	—
<i>Detrich Dániel</i> , földbirtokos	Benedekfalu	1873	3	2	—
<i>Deutsch Gyula</i> , plebános	Landok	1874	—	2	—
<i>Dévay Gusztáv</i> , törv. aljegyző	Budapest	1874	—	2	—
<i>Dezső Dénes dr.</i> , tanár	Bécs	1874	—	2	2
<i>Dianiska Alb.</i> , lelkész	Tótfalu	1873	3	2	2
<i>Dianiska András</i> , lelkész	Batiszfalu	1874	—	2	—
<i>Divald Károly</i> , fényképész	Eperjes	1873	3	2	—
<i>Divéky Ágoston</i> , megy. főjegyző	Alsó-Kubin	1874	—	2	2
<i>Dlhányi Pál</i> , kereskedő	Budapest	1875	—	—	2
<i>Dlugolinszky Ferencz</i> , v. pénz- tárnok	Lubló	1875	—	—	2
<i>Dluhovics Ferencz</i> , urad. főerd.	Vittanova	1873	3	2	2
<i>Dobák Antal</i> , főügyész	Árva-Váralja	1873	3	2	2
<i>Dobsina város</i>		1874	—	3	—
<i>Döller Antal</i> , cs. k. ny. őrnagy	Késmark	1873	3	2	2
<i>Drazenovich Raimund</i> , cs. k. főhadnagy	Kassa	1875	—	—	2
<i>Drolich dr.</i>	Drezda	1874	—	2	—
<i>Dubay Péter</i> , k. végrehajtó	Lubló	1875	—	—	2
<i>Dundas-Hamilton Gábor</i> , cs. k. őrnagy	Szepes-Igló	1874	—	2	—
<i>Éder Gyula</i> , v. jegyző	Kassa	1874	—	2	2
<i>Édeskúty-Nendtwich Ilona</i>	Késmark	1874	—	2	2
<i>Eichmüller Ágoston</i> , főerdész	Nedecz	1874	—	2	2
<i>Eisert Tivadar</i> , kereskedő	Budapest	1874	—	2	2
<i>Eisler Antal</i> , kereskedő	Bécs	1874	—	2	2
<i>Elischer József</i> , gymn. tanár	Budapest	1873	3	—	—
<i>Emericzy Jakab</i> , szász. kob. hivatalnok	Káposztafalu	1874	—	2	2
<i>Emericzy Victor dr.</i> , tankép. ig.	Szepes-Igló	1874	—	2	2
<i>Engel I. A.</i> ügyvéd	Késmark	1873	3	2	2
<i>Eötvös Loránt b.</i> , m. egy. tanár	Budapest	1873	3	—	—
<i>Erdélyi Antal</i> , magánzó	"	1874	—	2	2
<i>Fabinyi János</i> , szabó	"	1873	3	2	2
<i>Fabry Adolf</i> , k. k. hadnagy	Tótfalu	1874	—	2	—

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belepett Eintritt	Tagdij. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
<i>Fábry István</i> , m. kir. jegyző	Budapest	1874	—	2	—
<i>Fábry Samu</i> , vár. kap.	Leibitz	1873	3	2	—
<i>Fánscha Zsigm.</i> , sütőmester	Losoncz	1873	3	2	—
<i>Farkas Károlyné</i> ,		1874	—	2	—
<i>Farkas Pál</i> , erdőmester	Helczmanócz	1874	—	2	—
<i>Fáykiss József</i> , gyógyszerész	Temesvár	1874	3	2	2
<i>Fáykiss Károly dr.</i> , honv.-főorv.	Lőcse	1874	—	2	2
<i>Fehér Ede</i> , k. jegyző	Göllnitzbánya	1873	3	2	—
<i>Fekete József</i> , főgymn. tanár	Budapest	1874	—	—	2
<i>Fertsek Nándor</i> , püsp. titkár	Szepes-Váralja	1875	—	2	2
<i>Fest Aladár</i> , ügyvéd	Budapest	1874	—	2	—
<i>Fest Kálmán</i> , m. k. min. fog.	"	1874	—	2	—
<i>Fest László</i> , kereskedő	"	1875	—	—	2
<i>Fialkowsky Raimund</i> , keresk.	Biala	1874	—	2	2
<i>Fijalkovszky L.</i>	Budapest	1874	—	2	—
<i>Finger Gusztáv</i> , erdőigazgató	Zakopane	1874	—	2	—
<i>Fischer Frigyes</i> , kereskedő	Budapest	1874	—	2	2
<i>Fischer Ilona b.</i>	Gálszécs	1874	—	2	—
<i>Fleischer Frigyes dr.</i> , m. főorv.	Lőcse	1874	—	2	2
<i>Flittner Fr. dr.</i> , ügyvéd	Budapest	1873	3	2	2
<i>Flittner Károly</i> , kereskedő	Beszterczebánya	1874	—	2	—
<i>Florian Ág. dr.</i> , cs. k. jegyző	Bielitz	1874	—	2	2
<i>Fogler János</i> , jószágigazgató	Budapest	1874	—	2	—
<i>Folkusházy Lajos</i> , k. bir. végr.	Tur.-Szt.-Márton	1874	—	2	—
<i>Foltin Pongrácz</i> , m. földh. hiv.	Budapest	1875	—	—	2
<i>Forberger Károly</i> , építőmester	Késmark	1874	—	2	2
<i>Forberger Vilmos</i> , k. tanár	Nagy-Kálló	1873	3	2	2
<i>Forgách Istv.</i> , gróf	Nagy-Szaláncz	1873	3	2	—
<i>Forgách Kálmán</i> , gróf	"	1873	3	2	2
<i>Forgách Kálmán</i> , grófnő	"	1874	—	2	—
<i>Forgách László</i> , gróf	"	1873	3	2	—
<i>Forgách Sándor</i> , gróf	"	1873	3	2	—
<i>Forinják Gyula</i> , honv.-őrnagy	Budapest	1874	—	2	2
<i>Forstinger Béla</i> , kereskedő	"	1874	—	2	—
<i>Förster Ede</i> , ügyvéd	Szepes-Olaszi	1873	3	2	2
<i>Förster Frigyes</i> , kereskedő	"	1873	3	2	2
<i>Fraenkel Henrik</i> , gyártulajd.	Biala	1874	—	2	2
<i>Fraenkel Samu</i> , gyártulajd.	"	1874	—	2	2
<i>Fuchs Frigyes</i> , mérnök	Lőcse	1874	—	3	—

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
<i>Führer Gusztáv</i> , magánzó	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Führer Károly</i> , mézszáros	"	1873	3	2	—
<i>Fülöp Lipót</i> , kir. tábl. elnök	Budapest	1874	—	2	—
<i>Fúzy Alajos</i> , erdész	Landok	1873	3	2	2
<i>Gaál Jenő</i> , k. törvsz. aljegyző	Veszprém	1874	—	2	—
<i>Gabriel Gyula dr.</i> , orvos	Béla	1873	3	—	—
<i>Galgóczy Kálmán</i> , főmérnök	Kassa	1874	—	2	2
<i>Gamsky Tamás</i>	Lemberg	1873	3	—	—
<i>Ganczaugh Miklós</i> , földbirtokos	Hedri	1873	3	—	—
<i>Gareis Nándor</i> , es. k. százados	Gnezda	1875	—	—	2
<i>Gartlgruber Ferencz</i>	Nagy-Kikinda	1875	—	—	2
<i>Garzó Imre</i> , tanár	H. M. Vásárhely	1874	—	2	2
<i>Gáspárik János</i> , állami realisk. igazgató-tanár	Nagy-Kálló	1875	—	—	2
<i>Genersich Alfréd</i> , gazdatiszt	Csörgő	1875	—	—	2
<i>Genersich Károly</i> , gyógysz.	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Genersich Tivadar</i> , kereskedő	"	1873	3	2	2
<i>Genersich Sándor</i> , magánzó	"	1873	3	2	2
<i>Georgetta Tamás</i> , cukrász	"	1874	—	2	—
<i>Gergelyi Tivadar</i> , földbirtokos	Hanusfalu	1873	3	2	—
<i>Gerke Frigyes</i>	Bremen	1875	—	—	2
<i>Gervay Nándor dr.</i>	Pozsony	1874	—	2	—
<i>Geyer Albin</i> , tanár	Bielitz	1874	—	2	—
<i>Geyer G. G.</i> , gymn. tanár	Szepes-Igló	1874	—	2	2
<i>Glacz János</i> , ügyvéd	Podolin	1874	—	2	2
<i>Glos Jenny</i>	Igló	1873	3	—	—
<i>Glücksman Ign.</i> , kereskedő	Budapest	1874	—	2	—
<i>Göczel Lajos</i> , ügyvéd	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Gödl Károly</i>	Budapest	1873	3	3	3
<i>Gönczy Gyula</i> , bizt. ügynök	Kassa	1873	3	2	—
<i>Görgey Arm.</i> , ügyvéd	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Görgey Béla</i> ,	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Görgey Géza</i> , k. tanácsos	Görgő	1875	—	—	2
<i>Görgey Gyula</i> , es. k. főhadn.	Bécs	1873	3	—	—
<i>Görgey István</i> , földbirtokos	Szepes-Igló	1873	3	2	—
<i>Görgey István</i> , ügyvéd	Budapest	1874	—	2	—
<i>Görgey László</i> , mérnök	"	1875	—	—	2
<i>Görgey Sándor</i>	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Gradwohl</i> , tábornok	Budapest	1874	—	2	—

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
<i>Graefl-Győrffi b. Róza</i>		1874	—	2	—
<i>Graefl József, magánzó</i>		1874	—	2	—
<i>Gréb A. Gy., magánzó</i>	Szepes-Béla	1874	—	2	—
<i>Gréb János, gyógyszerész</i>	Szepes-Szombat	1874	—	2	—
<i>Greisiger I., birtokos</i>	Ménhard	1874	—	2	—
<i>Greissing János</i>	Immenstadt	1874	—	2	—
<i>Gresch Agoston, ügyvéd</i>	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Gresch Gyula, k. albiró</i>	"	1873	3	2	2
<i>Gretzmacher Gyula, körjegyző</i>	Hunfalu	1875	—	2	—
<i>Gróó Vilmos, képezd. igazg.</i>	Znyóvárálja	1874	—	2	2
<i>Grossmann Ign. dr., vas. orv.</i>	Liptó-Sz.-Miklós	1874	—	2	—
<i>Grosz Ernő, főgymn. tanár</i>	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Grosz Mór, nagykereskedő</i>	Budapest	1873	3	2	2
<i>Grunwald Mór dr., ügyvéd</i>	"	1874	—	2	2
<i>Grusz Sándor, körjegyző</i>	Zsákócz	1874	—	2	—
<i>Gschwindt-Győri M., gyártul.</i>	Budapest	1875	—	2	—
<i>Guber József, erdőgondnok</i>	Árva-Váralja	1873	3	2	2
<i>Gulden László, telekkönyvvivő</i>	Szepes-Szombat	1874	—	2	—
<i>Gürtler Gyula, vasgyártulajd.</i>	Göllnitz	1873	3	2	—
<i>Güttler K., sörfőző</i>	Poprád	1873	3	2	2
<i>Gyulaffy József, lelkész</i>	Késmárk	1875	—	2	—
<i>Haas Jakab dr., m. t. főorvos</i>	Tur.-Sz.-Márton	1874	—	2	2
<i>Hadik-Barkóczy Béla, grófnő</i>	Palócz	1873	3	2	—
<i>Haits János, kereskedő</i>	Szepes-Igló	1873	3	2	2
<i>Hajnóczy Zsigm., kereskedő</i>	Soprony	1874	—	2	2
<i>Halász Gedeon, földbirtokos</i>	Kápolnás-Nyik	1874	—	2	—
<i>Halász László, gymn. igazg.</i>	Lőcse	1873	3	2	2
<i>Halbauer Nándor, kereskedő</i>	Budapest	1874	—	2	2
<i>Halbauer Rezső, magánzó</i>	"	1874	—	2	2
<i>Halbauer Vilmos, kereskedő</i>	"	1874	—	2	2
<i>Halko Frigyes, erdőtiszt</i>	Árva-Váralja	1873	3	2	2
<i>Hámos László, földbirtokos</i>	Tornallya	1874	—	2	—
<i>Hamvassy Tihamér, ügyvéd</i>	Ujvilág	1875	—	2	—
<i>Handl Gyula, kereskedő</i>	Késmárk	1873	3	2	—
<i>Hansel Gyula, tanár</i>	Hradek	1873	3	2	—
<i>Hanvay Zoltán, földbirtokos</i>	Hanva	1873	3	2	—
<i>Hanzély Ottó, k. törvsz. bíró</i>	Lőcse	1873	3	2	—
<i>Hauer Sándor dr., ügyvéd</i>	Budapest	1875	—	2	—
<i>Hauszmann, müegyet. tanár</i>	"	1874	—	2	—

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdlj. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
<i>Havlovik J. I.</i>	Igló	1875	—	—	2
<i>Haymann Ferencz</i> , könyvker.	Kassa	1875	—	2	2
<i>Hazay Gyula</i> , népbanki ig.	Budapest	1874	—	2	—
<i>Hazay Ödön</i>	Varannó	1874	—	2	2
<i>Hazslinszky Frigyes</i> , ig.-tanár	Eperjes	1873	3	2	2
<i>Hazslinszky Gyula</i> , minta-gaz- dasági igazgató	Szepes-Igló	1874	—	2	2
<i>Hecht Ede</i> , cs. k. nyug. század.	Késmárk	1875	—	—	2
<i>Hedry János</i>	Béla	1874	—	2	—
<i>Hegedüs János dr.</i>	Budapest	1874	—	2	—
<i>Heinrich Béla</i>	"	1874	—	2	—
<i>Heinrich Gusztáv dr.</i> , főgym. t.	"	1873	3	2	—
<i>Heinrich Sándor</i>	Sár-Keresztur	1874	—	2	—
<i>Hensch Ede</i> , kereskedő	Szepes-Szombat	1874	—	2	—
<i>Hensch Gusztáv</i> , kereskedő	Késmárk	1873	3	—	—
<i>Hensch Gyula</i> , kereskedő	"	1873	3	2	2
<i>Herczogh Árpád dr.</i> , k. közj.	"	1874	—	2	2
<i>Herfurth József</i> , gymn. tanár	Eperjes	1873	3	2	2
<i>Hermann A. L.</i> magánzó	Löcse	1874	—	2	2
<i>Herrgesell János</i> , borkeresk.	Boroszló	1874	—	2	—
<i>Hermann Ernő</i>	Magdeburg	1874	—	2	—
<i>Herzer Károly</i> , szállodabirt.	Budapest	1874	—	2	2
<i>Herz Ign. dr.</i> , ker. orvos	Lubló	1875	—	—	2
<i>Hochmann Lajos</i> , kereskedő	Budapest	1874	—	2	—
<i>Hódoly Elek dr.</i> , cs. k. ezred.	Varannó	1874	—	2	—
<i>Hölzel Ede</i> , könyvtáros	Bécs	1874	—	2	—
<i>Höpfner Gusztáv</i> , bankigazgató	Löcse	1873	3	2	2
<i>Hoff Bogumil</i> , igazgató	Krakó	1874	—	2	—
<i>Hoffelder Mátvás</i>	Meczenszéf	1874	—	2	—
<i>Hoffmann Ede</i> , könyvelő	Tur.-Sz.-Márton	1874	—	2	2
<i>Hoffmann Károly dr.</i> , m. k. főgeolog	Budapest	1873	—	2	2
<i>Hoffmann Mór</i> , p. ü. fogalm.	Kassa	1874	—	2	2
<i>Hoffmann Sam.</i> , fakereskedő	Hradek	1874	—	2	—
<i>Holéczy Józs. dr.</i> , ügyvéd	Liptó-Sz.-Miklós	1873	3	2	—
<i>Hopp Ferencz</i> , kereskedő	Budapest	1874	—	2	2
<i>Horacsek József</i> , kereskedő	Nagybánya	1875	—	—	2
<i>Horánszky Adolf</i> , k. törvsz. b.	Liptó-Sz.-Miklós	1873	3	2	2
<i>Horrak József</i> , cs. k. őrnagy	Késmárk	1873	3	2	2

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdij. Jahres- Beitrag.		
			1873	1874	1875
			frt.	frt.	frt.
<i>Horváth Ign.</i> , müegyet. tanár	Budapest	1874	—	2	—
<i>Horváth Lajos</i> , m. k. állam- vasút főfelügyelője	"	1875	—	—	2
<i>Horváth Viktor</i> , szep. püspöki levéltárnok	Szepes-Váralja	1874	—	2	2
<i>Hradszky Antal</i> , ügyvéd	Szepes-Olaszi	1873	3	2	2
<i>Hradszky József</i> , lelkész	Zsákócz	1873	3	2	2
<i>Hubay Miklós</i> , ügyvéd	Rima-Szombat	1875	—	—	2
<i>Huminszky János</i> , vendégfog.	Késmárk	1872	3	2	2
<i>Hunfalvy János dr.</i> , m. e. tanár	Budapest	1873	3	2	2
<i>Husz Armin</i> , gymn. tanár	Eperjes	1873	3	2	2
<i>Husz Dávid</i> , magánzó	Poprád	1873	3	2	2
<i>Husz János</i> , tanító	Felka	1874	—	2	2
<i>Jaeger Gusztáv</i> , a „Tourist“ kiadója	Bécs	1873	3	2	2
<i>Jakabfalvy-Wimersperg M. b.</i>	Budapest	1874	—	2	—
<i>Jakó Mihály</i> , kereskedő	Szatmár	1875	—	—	2
<i>Jálics Géza</i> , nagykereskedő	Budapest	1874	—	2	2
<i>Jalics Ignác</i> , nagykereskedő	"	1874	—	2	2
<i>Jalics Kálmán</i> , nagykereskedő	"	1874	—	2	2
<i>Janik Rezső</i> , honv. őrnagy	Lőcse	1874	—	2	—
<i>Jankura Sándor</i> , m. k. adótiszt	Dárda	1875	—	—	2
<i>Jánosy Dénes</i> , m. k. számvevő	Ungvár	1874	—	2	2
<i>Janota Jenő dr.</i> , egyet. tanár	Lemberg	1875	—	—	3
<i>Jelenik Zsigmond</i> , főorvos	Budapest	1874	—	2	2
<i>Jeszzenak Rafael</i> , képezd. tanár	Losoncz	1873	3	2	2
<i>Iglár Bálint</i> , k. j.	Ófalu	1874	—	2	—
<i>Ignatovics Antal</i> , gyógyszerész	Lubló	1875	—	—	2
<i>Illés Károly</i> , kereskedő	Losoncz	1873	3	—	—
<i>Inling Konrád dr.</i> , k. törv. bíró	Torna	1873	3	2	—
<i>Inkey Béla</i> , bányamérnök	Budapest	1875	—	—	2
<i>Intódy Adolf</i> , k. építész	Budapest	1875	—	—	2
<i>Jonas Károly</i> , p. k. százados a. D.	Ratibor	1874	—	2	2
<i>Irányi Dániel</i> , képviselő	Budapest	1873	3	2	—
<i>Juhász Mihály</i> ,	Lelesz	1874	—	2	—
<i>Jurányi Lajos dr.</i> , egyet. tanár	Budapest	1873	3	—	—
<i>Justh Ede</i>	Graz	1874	—	2	—
<i>Justh György</i> , földbirtokos	Neetzpáll	1873	3	2	2
<i>Justh József ifj.</i> , alispán	Tur.-Sz.-Márton	1874	—	2	—

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
<i>Justh-Keczer Ilona</i>		1874	—	2	—
<i>Justh Sándor</i> , földbirtokos	Neczpáll	1874	—	2	2
Kain Dávid dr. , orvos	Kassa	1874	—	2	2
<i>Kalaba József</i> , gymn. igazgató	Podolin	1874	—	2	—
<i>Kalchbrenner Károly</i> , lelkész	Szepes-Olaszi	1873	3	2	2
<i>Kallstein Kornél</i> , kereskedő	Szepes-Béla	1873	3	2	—
<i>Kanitz Agoston dr.</i> egyet. tanár	Kolozsvár	1873	3	—	—
<i>Kankala József</i> , szep. kanonok	Szepes-Váralja	1874	—	2	2
<i>Kapótsy Józs.</i> , kereskedő	Budapest	1875	—	—	2
<i>Karikás Mih. ifj.</i> , vendéglős	"	1875	—	—	2
<i>Károlyi Lajos</i> , ügyvéd	Lőcse	1873	3	2	2
<i>Kaszaniczky Arnold</i> , tiszttviselő	Ungvár	1873	3	—	—
<i>Kaufmann Nándor</i> , főh. igazg.	Saybusch	1874	—	2	—
<i>Kauszer Jakab</i>	Budapest	1874	—	2	—
<i>Kecskeméthy Aurel</i> , szerkesztő	"	1875	—	—	2
<i>Keczer Miklós</i> , földbirtokos	Kassa	1873	3	2	2
<i>Kegel Ede</i> , erdész	Podszpady	1873	3	2	2
<i>Kéler Napoleon</i> , építész	Budapest	1874	—	5	2
<i>Kéler Pál</i> , v. főj. és ügyvéd	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Kellner Alma</i>	Rima-Szombat	1875	—	—	2
<i>Kellner János</i> , nagykereskedő	Budapest	1875	—	—	10
<i>Keresztfalvy Antal</i> , földbirt.	Keresztfalu	1875	—	—	2
<i>Keresztfalvy Antal ifj.</i>	"	1875	—	—	2
<i>Kermeszky Mór</i> , ügyvéd	Lőcse	1873	3	2	2
<i>Kern Adolf</i> , kereskedő	Rima-Szombat	1875	—	—	2
<i>Kertész Józs.</i> , nyomdász	Budapest	1874	—	2	2
<i>Kertész Tivadar</i> , kereskedő	"	1874	—	2	2
<i>Kézmárszky Brunó</i> , ügyvéd	Lőcse	1875	—	—	2
<i>Kézmárszky Tivadar dr.</i> , orv.	Budapest	1874	—	2	2
<i>Kherndl Antal</i> , műegy. tanár	"	1874	—	2	—
<i>Kijaba Ödön</i>	"	1874	—	2	—
<i>Kilian Frigyes</i> , könyvtáros	Budapest	1874	—	2	2
<i>Killias Vilmos</i> , mérnök	Szolnok	1875	—	—	2
<i>Kiss Gusztáv</i> , kereskedő	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Kiss Gyula</i> , kereskedő	"	1875	—	—	2
<i>Kiss Vilmos</i> , földbirtokos	Somogy	1874	—	2	—
<i>Kiszely Antal</i> , cs. k. nyug. kap.	Benedekfalva	1874	—	2	—
<i>Kiszely Árpád</i> , földbirtokos	"	1873	3	2	2
<i>Kiszely Vendel</i> , k. törv. eln.	Liptó-Sz.-Miklós	1874	—	2	2

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belepett Eintritt	Tagdij. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
<i>Kisztler Béla</i> , földbirtokos	Nagy-Berezna	1873	3	—	—
<i>Klein Armin dr.</i> , orvos	Béla	1873	3	2	—
<i>Klein és Borovitz</i> , bornagyker.	Budapest	1874	—	2	—
<i>Klein Gyula</i> , müegy. tanár	"	1874	—	2	—
<i>Klein János</i> , földbir.	Rokusz	1873	3	2	2
<i>Klein József</i> , lelkész	Késmárk	1875	—	—	2
<i>Klein Pál</i> , gymn. tanár	"	1875	—	—	2
<i>Klein Pál</i> , pénzü. felügyelő	"	1874	—	2	2
<i>Kliegl Róbert</i> , adóellenőr	Zsadány	1874	—	2	—
<i>Klopsch Károly ifj.</i> , takarékpénztári segéd	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Klopsch Károly Nándor</i> , magánzó	"	1874	—	2	2
<i>Kmosko Adolf</i> , telekk. irnok	Liptó-Sz.-Miklós	1873	3	2	2
<i>Koch Adolf dr.</i> , orvos	Leibitz	1874	—	2	2
<i>Koczian Antal</i> , erdész	Oravicza	1873	3	2	2
<i>Kohn József</i> , magánzó	Bielitz	1874	—	2	2
<i>Kókán János</i> , m. k. geol. gyak.	Budapest	1875	—	—	2
<i>Kola János dr.</i> , orvos	Debreczen	1874	—	2	2
<i>Kolba Károly</i> , papirgyáros	Szepes-Igló	1875	—	—	2
<i>Kolbenhayer Ede</i> , mészáros	Késmárk	1873	3	—	—
<i>Kolbenheyer Károly</i> , gymn. t.	Bielitz	1874	—	2	2
<i>Kolbenhayer Pál</i> , gazdatiszt	Késmárk	1874	—	2	2
<i>Kolener Antal</i> , fakereskedő	Lőcse	1873	3	—	—
<i>Koller Károly</i> , gymn. tanár	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Komáromy Blauka</i>	Kassa	1874	—	2	—
<i>Komáromy István</i>	"	1874	—	2	—
<i>Komáromy Lajos</i> , ref. főgym. t.	Budapest	1874	—	2	—
<i>Komáromy Nándor</i>	Kassa	1874	—	2	—
<i>Komzanik Cölesztin</i> , segédlel.	Szepes-Béla	1875	—	—	2
<i>Kompis János</i> , kincst. főerdész	Vázseecz	1875	—	—	2
<i>Konczér Mih.</i>	Kassa	1874	—	2	2
<i>Kontner Alajos</i> , sörházigazgató	Karwin	1874	—	2	2
<i>Koós Róbert</i> , főerdész	Dolha	1873	3	2	2
<i>Korach dr.</i> , orvos	Szepes-Igló	1873	3	—	—
<i>Korányi Károly</i> , ügyvéd	Kassa	1874	—	2	2
<i>Kornhuber And.</i> müegy. tanár	Bécs	1874	—	2	2
<i>Kornis Zsigmond</i> grófnő	"	1874	—	2	—
<i>Koromzay Victor</i> , kereskedő	Késmárk	1873	3	2	2

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
Korponay Ágoston, alisp. k. tan.	Lőcse	1874	—	2	2
Kosáry János, nömüv.-tulajd.	Szepes-Olaszi	1873	3	2	—
Kosch Sándor, polgármester	Szepes-Szombat	1874	—	2	—
Kossuch-Szilassy Paulina	Losoncz	1874	—	2	—
Kostenszky Károly, magánzó	Késmárk	1873	3	2	2
Kostenszky Gusztáv, birtokos	"	1873	3	2	2
Kostialik Istv., lelkész	"	1873	3	2	2
Kotschy Kár., superint. helyet.	Bielitz	1874	—	2	—
Kottlar Samu, kalapos	Késmárk	1873	3	2	2
Kovács Józs., urad. erdőgond.	Muttne	1873	3	2	2
Kovácsy János, ügyvéd	Eperjes	1873	3	2	—
Kölber Ferencz,	Budapest	1874	—	2	2
König Gyula, műegy. tanár	"	1874	—	2	—
König Lajos, magánzó	Leibitz	1873	3	2	—
Kövi Imre, gymn. tanár	Szepes-Igló	1873	3	2	2
Králik Samu	Budapest	1874	—	2	2
Kregcsy Józs.	Árva-Váralja	1873	3	2	2
Kremmer Mária	Krakó	1874	—	2	—
Krenner Józs. dr., tanár	Budapest	1874	—	2	—
Krenosz Rezső, mérnök	Medgyes	1875	—	—	2
Kriesch János, műegy. tanár	Budapest	1874	—	2	2
Krompecher Adolf, törv. hiv.	Szepes-Szombat	1873	3	2	—
Krompecher Jenő, kereskedő	Szepes-Béla	1873	3	2	2
Krompecher Imre, kereskedő	Poprád	1873	3	2	2
Krompecher Kornél, kereskedő	Felka	1873	3	2	2
Krompecher László, kereskedő	Felka	1873	3	2	2
Ksensigh Lipót, nyug. es. k. tollnok	Gnezda	1875	—	—	2
Kubassy Adolf	Strázsa	1874	—	2	2
Kubatschka Gusztáv	Bethlenfalu	1873	3	—	—
Kubinyi Árpád, földbirt.	Felső-Lehota	1874	—	2	—
Kubinyi Bertalan, földbirt.	Dechtár	1874	—	2	2
Kubinyi Miklós, urad. ügyész	Árva-Váralja	1874	—	2	2
Kubinyi Sándor, törv. jegyző	Deménfalu	1873	3	2	2
Kulmann János, ügyvéd	Poprád	1873	3	2	2
Kún Gyula, v. jegyző	Budapest	1875	—	—	2
Kuntz Kornél, tanár	"	1873	3	—	—
Kuntz Ödön, gymn. tanár	Szepes-Igló	1873	3	2	—
Kunz Jenő dr. ügyvéd	Budapest	1875	—	—	2

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beltrag.		
			1873.	1874.	1875.
			frt.	frt.	frt.
<i>Kupferschmied János</i> , v. ellen.	Késmárk	1873	3	—	—
<i>Kutlánya János</i>	Budapest	1874	—	2	—
<i>Kühne Rezső</i> , jószágigazgató	Lőcse	1873	3	2	—
<i>Kürcz Vilmos</i>	Vázsecz	1875	—	—	2
<i>Laczkó Miklós</i> , lelkész	Rabca	1874	—	2	2
<i>Laczkó Victor</i> , v. főjegyző	Gnezda	1875	—	—	2
<i>Lafranko Istv.</i> , kéményseprő	Budapest	1874	—	2	2
<i>Laky Dániel</i> , ref. gymn. tanár	"	1874	—	2	—
<i>Lámm Armin</i> , v. tisztviselő	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Langfelder Ede</i>	Bécs	1874	—	5	2
<i>Láng, Jülöp</i> , a nemz.-opera t.	Budapest	1874	—	2	2
<i>Lángh Gyula</i> , v. főjegyző	Szepes-Béla	1874	—	2	—
<i>Langenstorfer Ludvig</i> , cs. k. százados	Eperjes	1875	—	—	2
<i>László Lajos</i> , adótiszt	Késmárk	1875	—	—	2
<i>Lavotha Józs.</i>	Árva-Váralja	1873	3	2	2
<i>Lázáry Victor</i> , építőmester	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Lechner József</i> , óragyáros	Budapest	1874	—	2	2
<i>Lehotzky Antal</i> , számvevő	Árva-Váralja	1873	3	2	2
<i>Lehotzky Gábor</i> , sóhiv. tárnok	Késmárk	1875	—	—	2
<i>Lehotzky György</i> , ügyvéd	Körmöcz-bánya	1874	—	2	—
<i>Lehotzky János</i> , földbirtokos	Király-Lehota	1875	—	—	3
<i>Lehotzky Jenő</i> , földbirtokos	"	1873	3	2	2
<i>Lehotzky Lajos</i> , földbirtokos	Bisztricska	1874	—	2	—
<i>Lehotzky Vilmos</i> , földbirtokos	Záthuresa	1874	—	2	2
<i>Leonhárd Ede</i>	Budapest	1874	—	2	2
<i>Leonhárd Mór</i>	"	1874	—	2	2
<i>Lerch Lóbiás</i> , birtokos	Poprád	1873	3	2	2
<i>Lersch Jakab</i> , földbirtokos	Rokusz	1874	—	2	—
<i>Linberger István</i> , lelkész	Késmárk	1874	—	2	2
<i>Lindner Adolf dr.</i> orvos	Lőcse	1873	3	2	2
<i>Linkesch Samu</i> , kereskedő	Eperjes	1874	—	2	—
<i>Linkess Miksa</i> , gymn. tanár	Lőcse	1873	3	2	2
<i>Lippóczy Ferencz</i> , polgármest.	Podolin	1874	—	2	—
<i>Lipták Ign.</i> , püsp. tisztviselő	Vörös-Klastróm	1874	—	2	2
<i>Liszkay Miklós</i> , földbirtokos	Topporecz	1874	—	2	—
<i>Loisch Ede</i> , ügyvéd	Budapest	1874	—	2	—
<i>Loisch Mátyás</i> , földbirtokos	Hunfalu	1873	3	2	2
<i>Lokcsanszky Flórián</i> , erdőgond.	Polhora	1874	—	2	2

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj Jahres- Beitrag		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
Lónyay Ödön, földbirtokos	Bodrogh-Olaszi	1873	3	2	—
Lorenz Victor, mérnök	Krompach	1875	—	—	2
Lox Sándor dr. főorvos	Szepes-Igló	1873	3	2	2
Losschmidt Ferencz, tanár	Nagy-Várad	1874	—	3	2
Lovik Adolf dr., ügyvéd	Budapest	1874	—	2	2
Löv Alajos, könyvelő	Bécs	1875	—	—	2
Löwy Lipót, felügyelő	Vág-Ujhely	1874	—	2	—
Loyisch Mátyás, tanító	Késmárk	1873	3	2	2
Luby Boldizsár, földbirtokos	Benedekfalva	1874	—	2	2
Ludvigh Gyula, mérnök	Budapest	1873	5	2	2
Lumtzer Károly, ügyvéd	Késmárk	1873	3	2	2
Lupkovits Miklós, vasgy. hiv.	Prakenfalva	1873	3	2	2
Lutostánski Boleslaus dr.	Krakó	1874	—	2	—
Lux Ede, néptanító	Budapest	1873	3	2	—
Macher Béla, kereskedő	Kassa	1875	—	—	2
Majlath Béla, m. főjegyző	Andrásfalu	1873	3	2	2
Majunke György, sörfőző	Szepes-Szombat	1874	—	2	2
Makoviczky Ad.	Liptó-Sz.-Mikl.	1873	3	—	—
Makróczy Ferencz, főgymn. t.	Nagy-Várad	1873	3	3	2
Málik Vilmos, pénzügy. tisz.	Késmárk	1874	—	2	2
Marczelly Albert, sóh. ellenőr	"	1873	3	2	2
Marjássy Antal, földbirtokos	Markusfalva	1874	—	2	2
Marjássy Ferencz, földbirt.	Markusfalva	1873	3	2	2
Marjássy Mátyás, földbirt.	Vitézságár	1874	—	2	—
Marjássy Mihály id., földbirt.	Körtvélyes	1874	—	2	—
Marjássy Mihály ifj., földbirt.	Markusfalva	1873	3	—	—
Marjássy Miklós, földbirtokos	Körtvélyes	1874	—	2	—
Marjássy Tiborcz, földbirtokos	Markusfalva	1873	3	2	2
Marko László dr.	Miskolcz	1874	—	2	—
Marko Pál	"	1874	—	2	—
Márton László, magánzó	Debreczen	1874	—	2	2
Massanek Rezső, ügyvéd	Budapest	1874	—	2	2
Matavovszky János, k. adótárn.	Lubló	1875	—	—	2
Matsik Péter, k. járásbíró	"	1875	—	—	2
Mattyasovszky Bold., földb.	Tolesva	1873	3	2	—
Mattyasovszky Jakab, m. k. osztály-geolog	Budapest	1874	—	2	2
Mattyasovszky Józs., k. járásb.	Késmárk	1873	3	2	2
Mattyasovszky István, földb.	Tótfalu	1873	3	2	2

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belepett Eintritt	Tagdij. Jahres- Beitrag.		
			1873	1874	1875
			frt.	frt.	frt.
<i>Matuska János</i> , ügyvéd	Liptó-Sz.-Mikl.	1873	3	2	—
<i>Matuska Péter</i> , képviselő	Budapest	1873	3	—	—
<i>Maurer Ad.</i> , könyvtáros	Kassa	1874	—	2	2
<i>Maurer Gusztáv</i> , telekk.-vezető	"	1874	—	2	2
<i>Maurer Gyula</i>	"	1874	—	2	2
<i>Maurer Rezső</i> , kereskedő	"	1874	—	2	2
<i>Meese Vincze</i> , sörfőző	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Melczer Róbert</i> , mészáros	Felka	1873	3	2	2
<i>Menesdorfer Gusztáv</i> , vasgyártulajdonos	Göllnicz	1873	3	2	2
<i>Mengersen b.</i> , honv.-hadnagy	Lőcse	1873	3	2	—
<i>Mercz Imre</i> , mérnök	Kis-Palugya	1873	3	2	2
<i>Mercz Mátyás</i> , földbirt.	Mahalfalu	1873	3	2	—
<i>Meskr Samu</i> , polgármester	Dobsina	1874	—	3	—
<i>Mittli Gyula</i> , kereskedő	Budapest	1875	—	—	2
<i>Mocsáry Béla</i> , bankkönyvelő	Ungvár	1874	—	2	2
<i>Mocsáry Miklós</i> , földbirt.	Szemere	1874	—	2	—
<i>Molitoris Dan.</i>	Kassa	1874	—	2	—
<i>Molnár Aladár</i> , képviselő, minis-tan.	Budapest	1874	—	2	—
<i>Molnár János</i> , kereskedő	"	1874	—	2	—
<i>Moncsko Ferencz</i> , földbirt.	Bethlenfalu	1874	—	2	2
<i>Morawietz Ign.</i> , kereskedő	Bielitz	1874	—	2	—
<i>Moskovics Jakab dr.</i> , főorvos	Kassa	1874	—	2	2
<i>Moys Péter</i> , póstamester	Vyhodna	1873	3	2	2
<i>Müldner Henrik</i> , „Czas“ szerk.	Krakó	1875	—	—	2
<i>Müller A.</i> , építész	Lőcse	1873	3	2	2
<i>Müller Károly</i> , kereskedő	Budapest	1873	—	2	2
<i>Münnich Károly</i> , bányatiszt	Szepes-Igló	1873	3	—	—
<i>Murányi Lajos</i>	Budapest	1874	—	2	—
<i>Nádossy György</i> , kereskedő	"	1874	—	2	2
<i>Nagy Dezső</i> , műegy. tanár	"	1874	—	2	—
<i>Nagy Jakab</i> , tilinkoművész	"	1873	3	—	—
<i>Nagy Károly</i> , ügyvéd	Nagy-Várad	1874	—	2	—
<i>Nemes János</i> , földbirtokos	Bálintfalu	1874	—	2	—
<i>Nemes Pál</i> , földbirtokos	Liptó-Sz.-Iván	1873	3	—	—
<i>Németh Samu</i>	Budapest	1873	—	2	—
<i>Nendtwich Károly</i> , műegy. tan.	"	1874	—	2	—
<i>Neogrády Ign.</i>	Káposztafalu	1874	—	2	—

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
<i>Neufeld Gusztáv</i>	Poprád	1873	3	2	2
<i>Neupauer I. Otto</i> , gazdatiszt	Farkasfalu	1873	3	2	2
<i>Névy László</i> , keresk. akad. tan. N. N.	Budapest	1874	—	2	—
	"	1874	—	2	—
<i>Nowicky M. dr.</i> , egyet. tanár és a „gal. Tátra-egylet“ aleln.	Krakó	1875	—	—	3
<i>Nowotny Nándor</i> , szállodabirt.	Kassa	1874	—	2	2
<i>Nyáry Jenő b.</i>	Bást	1874	—	2	2
<i>Nyáry Izidor</i> , gróf	Prékopa	1874	—	2	2
<i>Nyáry Kálmán</i> , gróf	Zniováralfa	1874	—	2	2
<i>Ocsvoszky Pál</i> , törvsz. dijnok	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Okali Adolf</i> , lelkész	Vázsecz	1875	—	—	2
<i>Okolicsny János</i> , kereskedő	Ungvár	1873	3	—	—
<i>Ordódi I. K.</i> , földbirt.	Markófalu	1874	—	2	—
<i>Osterlamm Szilárd dr.</i> , orvos	Budapest	1875	—	—	2
<i>Ostffy Pál</i> , nagykereskedő	"	1874	—	2	—
<i>Osztvald György</i> , ügyv. gyak.	Késmárk	1873	3	2	—
<i>Osztvald Victor</i> , pékmester	"	1873	3	2	2
<i>Otto dr.</i> , igazgató	Hamburg	1873	3	—	—
<i>Palkovics Fer.</i> , kereskedő	Besztercebánya	1874	—	2	—
<i>Palugyay Gusztáv</i> , földbirt.	Liptó-Sz.-Miklós	1874	—	2	2
<i>Palugyay Gust.</i> , k. járásbíró	"	1874	—	2	—
<i>Pauliny-Tóth Vilmos</i> , képviselő	Budapest	1874	—	2	—
<i>Payer Hugo</i> , bankigazgató	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Payer I. Jenő</i> , gymn. tanár	Szepes-Igló	1873	3	2	2
<i>Payzoss Józs.</i> , földbirtokos	Legenye-Mihály	1874	—	2	—
<i>Pazár Károly</i> , mérnök	Ungvár	1873	3	2	2
<i>Péchy Antal</i> , földbirt.	Péch-Ujfalu	1873	3	2	2
<i>Perian Istv.</i> , titkár	Medgyes	1875	—	—	2
<i>Perszina Gyula</i> ,	Lubló	1873	3	—	—
<i>Perszina János</i> , polgármester	"	1875	—	—	2
<i>Péterfi Sándor</i> , néptanító	Budapest	1873	3	—	—
<i>Petersen dr.</i> , „Deutsch. österr.- Alpenverein“ elnöke	Frankfurt a/M	1875	—	—	2
<i>Petrovits Gyula</i> , a term. tud. társ. titkára	Budapest	1874	—	2	2
<i>Péts Ödön</i> , kávé	"	1874	—	2	—
<i>Pfannschmidt Bertha</i>	Lőcse	1874	—	2	—
<i>Philipp János</i> , tanító	Szepes-Igló	1873	3	2	2

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
Pichler F. S., magánzó	Budapest	1874	—	2	2
Pietz Ewald, k. erdész	Vychodna	1873	3	2	2
Piger János, ügyvéd	Svedlér	1874	—	2	—
Pilch Ágoston, műegyet. tanár	Budapest	1873	3	2	—
Pilzer Ferencz, es. k. főhadn.	Lőcse	1874	—	2	2
Pinder R., földbirtokos	Golassowitz	1874	—	2	—
Pisch Adalbert, esp. pleb.	Felka	1874	—	2	2
Pischel Fer., es. k. számtanács.	Kassa	1875	—	—	2
Platthy Gyula, földbirt.	Nagy-Palugya	1873	3	2	—
Plawicki Felix, es. k. nyug. százados	Neumarkt	1874	—	2	—
Podhorányi Gyula	Liptó-Sz.-Miklós	1875	—	—	2
Pogátsy Mátyás	Budapest	1874	—	2	—
Pogónyi Dénes	"	1874	—	2	—
Polányi Lajos, tisztviselő	Ungvár	1873	3	2	—
Pollág Géza, polgármester	Lőcse	1874	3	2	2
Pollak Ign., magánzó	Késmárk	1873	3	2	2
Pollak József	Szucsány	1875	—	—	2
Pollner Izidor, földbirt.	Ófalu	1875	—	—	2
Polsch Nándor, néptanító	Késmárk	1874	—	2	—
Pompéry Józs. lelkész	Majerka	1875	—	—	2
Pongrácz György, ügyvéd	Liptó-sz.-Miklós	1873	3	2	—
Poppe és Hubert	Budapest	1874	—	2	—
Pórfi Fer., keresk.	"	1874	—	2	2
Pötzelberger Károly, mérnök	Kőszegh	1875	—	—	2
Pozewitz Kornél	Szepes-Igló	1874	—	2	2
Prettenhofer Antal, magánzó	Budapest	1874	—	2	2
Prihradny Guido, vasgyártul.	Szepes-Igló	1873	3	2	2
Prihradny Ödön, vagyárigazg.	Dolha	1875	—	—	2
Prihradny Oszkár, k. közjegy.	Lőcse	1874	—	2	—
Prinner W. S., kereskedő	Arad	1874	—	2	—
Prokopovičs V., k. törv. bíró	Lőcse	1873	3	2	2
Prónay Gábor ifj. b.	Budapest	1874	—	2	—
Prusinszky Pál, ügyvéd	Liptó-Sz.-Miklós	1873	3	2	2
Püspöky Emil	Budapest	1874	—	2	—
Putsch Tóbiás, tanító	Szepes-Igló	1873	3	2	2
Putschek G., kereskedő	Bielitz	1874	—	2	2
Quentzer Henrik	Budapest	1874	—	2	2
Quirsfeld János, reáltanuló	Kassa	1874	—	2	—

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873	1874	1875
			frt.	frt.	frt.
<i>Quirsfeld Károly</i> , kereskedő	Kassa	1874	—	2	2
<i>Radvánszky Károlyné</i>	Sztórnya	1874	—	2	—
<i>Radványi Imre</i> , k. ügyész	Turóc-Sz.-Márt.	1874	—	2	2
<i>Radványi Istv.</i> , malomigazgató	Miskolcz	1874	—	2	2
<i>Rády Istv.</i> , m. k. földmiv. isk. igazgató	Hradek	1873	3	2	2
<i>Raisz Aladár</i> , földbirt.	Lublóvár	1873	3	2	2
<i>Raisz Béla</i> , ügyvéd	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Raisz Kornél</i>	„	1873	3	2	—
<i>Raisz Miksa</i> , k. albiró	„	1873	3	2	2
<i>Raisz Samu</i> ,	Bécs	1873	3	2	—
<i>Raisz Szilárd</i> , m. k. tábl. ülnök	Budapest	1874	—	2	2
<i>Raisz Victor</i> , számvivő	Varannó	1873	3	2	—
<i>Rác Victorán</i> , kereskedő	S.-A.-Ujhely	1874	—	2	2
<i>Rác Józs.</i> ügyvéd	Budapest	1875	—	—	2
<i>Rainer Amanda</i>	Eperjes	1874	—	2	—
<i>Rainer György</i>	Késmárk	1874	—	2	2
<i>Rakovszky Iván</i> , földbirt.	Rákó	1874	—	2	2
<i>Reitermayer</i> , magánzó	Budapest	1874	—	2	—
<i>Reitter Ödön</i> , jószág-igazgató	Paszkau	1875	—	—	2
<i>Reményi Antal</i> , ügyvéd	Budapest	1873	3	—	—
<i>Renner Károly</i> , lelkész	Majerka	1874	—	2	2
<i>Reuper Gyula</i> , reáltanár	Bielitz	1874	—	2	—
<i>Révész György</i>	Kassa	1874	—	2	—
<i>Ribiczey Kornél</i> , k. albiró	Lubló	1873	3	2	2
<i>Richter Lajos</i>	Budapest	1874	—	2	—
<i>Riese Ferencz</i> , reáltanár	Biala	1874	—	2	2
<i>Ring Mór dr.</i> , ügyvéd	Liptó-Sz.-Miklós	1873	3	2	—
<i>Robonyi Géza</i> , tanár	Árva-Váralja	1873	3	2	2
<i>Roller Ernő dr.</i> , ügyvéd	Budapest	1875	—	—	3
<i>Rónai Károly</i> , földbirt.	Koles-Hosszum.	1873	3	2	2
<i>Rónay Guszt.</i> magánzó	Kassa	1875	—	—	2
<i>Rosenberg Miksa</i> , kereskedő	Nagy-Kikinda	1874	—	2	2
<i>Rosenthal dr.</i> , orvos	Poprád	1873	3	2	—
<i>Roth Ad. dr.</i> , kinest. orvos	Hradek	1874	—	2	2
<i>Roth Gregor</i> , ügyvéd	Késmárk	1875	—	—	2
<i>Roth Gusztáv</i> , polgármester	Leibitz	1875	—	—	2
<i>Roth Ign.</i> , kereskedő	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Roth Lajos</i> , m. k. oszt. geolog	Budapest	1874	—	2	2

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdij. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
<i>Roth Márton</i> , gym. tanár	Szepes-Igló	1873	3	2	2
<i>Roth Samu</i> , tanár	Lőcse	1875	—	—	2
<i>Rowland Robert</i> , erdőgond.	Zakamene	1873	3	2	2
<i>Rowland Vilmos</i> , főerdőmest.	Árvaváralja	1873	3	2	2
<i>Roxer János</i> , tisztartó	Csáklyó	1873	3	2	—
<i>Rozenauer Lajos</i>	Beszt.-bánya	1875	—	—	2
<i>Rózsa Péter</i> , v. jegyző	Budapest	1875	—	—	2
<i>Ruby Józs.</i> , igazgató	Szulin	1875	—	—	2
<i>Rudnyánszky Pál</i> , magy. kir. erdész	Turia-Remete	1873	3	—	—
<i>Salamon Ferencz</i> , egyetemi tanár	Budapest	1873	3	—	—
<i>Samuely J.</i> , lelkész	Szepes-Béla	1874	—	2	2
<i>Sárkány Károly</i>	Rozsnyó	1874	—	2	—
<i>Sauer Károly</i> , az „öst. Alpen- verein“ titkára	Bécs	1873	3	—	—
<i>Saxlehner Andr.</i> ,	Budapest	1874	—	2	—
<i>Schaeferling Jos.</i> , vendéglős	Poprád	1874	—	2	2
<i>Scharf P.</i> , nyomdász	Kassa	1874	—	2	2
<i>Schelle Ede</i> , gyógyszerész	Szepes-Szombat	1874	—	2	—
<i>Scherfel Kornél</i> , gyógyszerész	Késmárk	1875	—	—	2
<i>Scherfel V. A.</i> , gyógyszerész	Felka	1873	3	2	2
<i>Schertl J. E.</i> , v. tanácsnok	Gnezda	1874	—	2	—
<i>Schindler Károly</i> , földbirtokos	Leibitz	1874	—	2	—
<i>Schmertzing Adolf b.</i> , főer- dész	Árvaváralja	1873	3	2	2
<i>Schmidt Gyula</i>	Lőcse	1875	—	—	2
<i>Schmidt K. R.</i> , könyvtáros	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Schmidt Sándor</i> , építőmester	Lőcse	1873	3	2	2
<i>Schmoer Aurel</i> , takarékpénz- tári könyvelő	Szepes-Szombat	1873	3	2	2
<i>Schnapka Alajos</i> , főhercegi hivatalnok	Szepes-Igló	1874	—	2	2
<i>Schnapka Ign.</i> , erdőmester	Fridek	1875	—	—	2
<i>Schneider József</i> , magánzó	Budapest	1874	—	2	2
<i>Schneider Józs.</i> , néptanító	Késmárk	1874	—	2	—
<i>Schönfeld Károly</i>	Budapest	1874	—	2	—
<i>Scholik Ede</i> , m. k. erdész	Berezna	1873	3	2	—
<i>Scholz Frigyes</i> , igazgatótanár	Késmárk	1873	3	2	—

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873	1874	1875
			frt.	frt.	frt.
<i>Scholz I. Emil</i> , gyártulajdonos	Mátéjóz	1873	3	2	—
<i>Scholz Mór</i> , polgármester	Bielitz	1874	—	2	—
<i>Scholz Rézső</i> , m. k. jószág- igazgató	Beszt.-bánya	1873	3	3	2
<i>Schubert Vilmos</i> , es. k. isk. felügyelő és gym. igazg.	Bielitz	1874	—	2	2
<i>Schulcz Károly</i> , k. végrehajtó	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Schuller Alajos</i> , műegyetemi tanár	Budapest	1874	—	2	—
<i>Schultz Vilmos</i> , kereskedő	"	1874	—	2	—
<i>Schulz Józs.</i> ,	Szucsány	1875	—	—	2
<i>Schurina József</i> , uradalmi er- dőgondnok	Nagyfalu	1873	3	2	2
<i>Schwabe</i>	Wilesborough	1874	—	2	—
<i>Schwarz Frigyes</i> , vendéglős	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Schwarz Gyula</i> , képviselő	Budapest	1874	—	2	—
<i>Schwarz Samu</i> , kereskedő	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Schweiger Gyula</i> , kereskedő	Szepes-Béla	1874	—	2	—
<i>Schweizer Jakab</i> , lelkész	Forberg	1874	—	2	2
<i>Seifensieder János</i> , kereskedő	Budapest	1874	—	2	—
<i>Semsey Adám</i> , földbirtokos	Kassa	1874	—	2	2
<i>Semsey Ervin</i> , földbirtokos	K.-Keresztes	1874	—	2	—
<i>Serák Károly</i> , állatkert-igaz- gató	Budapest	1875	—	—	2
<i>Serli Antal</i> , ügyvéd	Losoncz	1874	—	2	2
<i>Sibner Gyula</i> , t. végrehajtó	Zniovárálja	1874	—	2	—
<i>Silberkrausz Ign.</i> , kereskedő	Budapest	1873	3	2	2
<i>Sima József</i> , erdész	Kluknó	1873	3	—	—
<i>Simonyi Lajos b.</i> , magy. kir. keresk. minister	Budapest	1874	—	2	—
<i>Simor Bibornok</i> , herczeg-pri- más. esztergomi érsek	Esztergom	1874	—	10	—
<i>Sochor János</i> , műmalomigaz- gató	Csány	1873	3	2	2
<i>Soltész-Nagy Kálmán</i> , ügyvéd	Miskolcz	1874	—	2	2
<i>Somogyi Gyula</i>	Kis-Várda	1874	—	2	—
<i>Somogyi Rézső</i> , ref. főgymn. tanár	Budapest	1874	—	2	2
<i>Soós László</i>	Lubló	1875	—	—	2

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
<i>Spóner Andor</i> , földbirtokos	Nagy-Lomnitz	1873	3	2	2
<i>Spóner Tivadar</i> , földbirtokos	Tarcsal	1874	—	2	2
<i>Staub Mór</i> , tanár	Budapest	1874	—	2	—
<i>Steindl Imre</i> , müegyetemi tanár	"	1874	—	2	—
<i>Steiner Antal dr.</i> , reáltanár	Lőcse	1873	3	2	2
<i>Steiner János</i> , sörfőző	Leibicz	1874	—	2	—
<i>Steiner Samu</i> , gymnasiumi tanár	Késmárk	1874	—	2	—
<i>Steinhaus Istv.</i> , kereskedő	Budapest	1874	—	2	2
<i>Steinwalter Sándor</i> , cs. kir. főhadnagy	Ungvár	1874	—	2	—
<i>Steir. Gebirgs-Verein</i>	Graz	1874	—	2	—
<i>Stellmach Endre</i> , adótárnok	Késmárk	1874	—	2	—
<i>Stenczel Tivadar</i> , polgármester	"	1873	3	2	2
<i>Stephányi János</i> , gyógyszerész	Szepes-Béla	1873	3	2	—
<i>Stern Jakab</i> , fakereskedő	Hradek	1874	—	2	—
<i>Stiller Bertalan dr.</i> , főorvos	Budapest	1874	—	3	—
<i>Stockinger Ede</i> , pénzügyi biztos	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Stoczek Józs.</i> , müegyetemi tanár	Budapest	1874	—	2	—
<i>Stoll Béla</i> , ügyvéd	Mohács	1874	—	2	—
<i>Strauch Béla</i> , lelkész	Kis-Szeben	1875	—	—	2
<i>Strobl József</i> , hivatalnok	Király-Lubella	1873	3	2	—
<i>Studinka Gyula</i>	Kassa	1874	—	2	2
<i>Sutter Emil</i>	Biala	1875	—	—	2
<i>Sváby Frigyes</i> , megyei levéltárnok	Lőcse	1873	3	2	2
<i>Sváby Miklós</i> , földbirtokos	Miklósfalu	1874	—	2	—
<i>Sváby Nándor</i> , k. törvénytudós elnök	Lőcse	1874	—	2	2
<i>Svadlo Ferencz</i>	Budapest	1874	—	2	—
<i>Szakmáry Donát</i> , földbirtokos	Lucsivna	1873	3	2	—
<i>Szakmáry F.</i> , magánzó	Késmárk	1873	3	—	—
<i>Szakmáry György</i> , földbirt.	Holló-Lomnitz	1873	3	2	2
<i>Szakmáry Károly</i> , kereskedő	Kassa	1874	—	2	2
<i>Szabó-Gelléri János</i> , ügyvéd	Budapest	1873	3	2	—
<i>Szabó Imre</i> , kereskedő	Debreczen	1874	—	2	—

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
<i>Szabó József dr.</i> , egyet. r. tan.	Budapest	1873	3	2	2
<i>Székely Farkas</i> , m. jegyző	Lőcse	1873	3	2	2
<i>Székely Gyula</i> , lelkész	Zsákócz	1873	3	2	—
<i>Székely Istv.</i> , földbirtokos	Hunfalu	1873	3	—	—
<i>Szelényi Adolf</i> , földbirtokos	Nagy-Lomnitz	1873	3	2	—
<i>Szelényi Gusztáv</i> , erdész	Kapi	1873	3	2	—
<i>Szelényi Gusztáv</i> , kereskedő	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Szent-Iványi Barna</i> , földbirt.	Liptó-Sz.-Iván	1873	3	2	2
<i>Szent-Iványi Géza</i> , földbirt.	Liptó-Sz.-Iván	1873	3	—	—
<i>Szent-Iványi Józs. ifj.</i> , földb.	Liptó-Sz.-Mikl.	1875	—	—	2
<i>Szent-Iványi Kázmér</i> , nyug. honv. ezredes	Liptó-Sz.-Iván	1873	3	2	2
<i>Szent-Iványi Márton</i> , m. főisp.	"	1874	—	2	2
<i>Szent-Iványi Miklós</i> , földbirt.	Sajó-Gömör	1874	—	2	—
<i>Szent-Iványi Pál</i> , m. jegyző	Liptó-Sz.-Mikl.	1873	3	2	2
<i>Szent-Iványi Sándor</i> , bizt. kárbecslő	Kassa	1874	—	2	—
<i>Szent-Iványi Tamás</i> , földbirt.	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Szent-Miklóssy Antal</i> , földbirt	Beje	1874	—	2	2
<i>Szent-Miklóssy Miklós</i>	Urapanyit	1874	—	2	—
<i>Szénert János</i> , gyógyszerész	Kis-Szeben	1874	—	2	2
<i>Szenes Ede</i> , kereskedő	Budapest	1874	—	2	—
<i>Szepessy Dan.</i> , vasgyár igazg.	Kuresin	1875	—	—	2
<i>Szepessy Fer.</i> , távirda-igazg.	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Sziff Ad.</i> , szász. kob. erdőbíró	Helpa	1874	—	2	—
<i>Szilágyi Emil</i>	Budapest	1874	—	2	—
<i>Szilassy Aladár</i> , földbirtokos	"	1874	—	2	2
<i>Szilassy özv. Józsefné</i>	Losoncz	1874	—	2	—
<i>Szily Kálmán</i> , műegy. tanár	Budapest	1874	—	2	2
<i>Szirmay Balamér</i>	Bártfa	1875	—	—	2
<i>Szirmay György</i> , es. k. kam.	"	1874	—	2	—
<i>Szirmay Kornélia</i> , grófnő	Szerencs	1874	—	2	—
<i>Szirmay-Mattyasovszky Klot.</i>	Hunfalu	1874	—	2	5
<i>Szirmay Ódön</i> , földbirtokos	Erdőbénye	1874	—	2	—
<i>Szirmay Pál</i> , földbirtokos	Udva	1874	—	2	—
<i>Szirmay-Podmanitzky Pálné b.</i>	"	1874	—	2	—
<i>Szkicsak Istv.</i> , erdész	Námesztó	1874	—	2	2
<i>Szlivko Andr.</i> , ügyvéd	Késmárk	1873	3	2	2
<i>Szlopovszky Károly</i> , lelkész	Rabesicze	1874	—	2	2

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdij. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
<i>Szmolay dr., orvos</i>	Temesvár	1874	—	3	2
<i>Szmrecsányi Ant., es. k. kapit.</i>	Szmrecsán	1873	3	2	—
<i>Szmrecsányi Aristid, földb.</i>	"	1874	—	2	—
<i>Szmrecsányi György</i>	Árvaváralja	1873	3	—	—
<i>Szontágh Abraham dr., orv.</i>	Budapest	1874	—	2	2
<i>Szontágh Bertalan, mérnök</i>	Dobsina	1874	—	2	—
<i>Szontágh Géza, kereskedő</i>	Arad	1873	3	2	—
<i>Szontágh Gyula, kereskedő</i>	"	1873	3	2	—
<i>Szontágh Imre, mészáros</i>	Késmárk	1873	3	—	—
<i>Szontágh Imre dr., ügyvéd</i>	"	1874	—	2	2
<i>Szontágh Miklós dr., orvos</i>	Nizza, Tátrafüred	1873	3	2	2
<i>Szontágh Sztaniszló, k. albiró</i>	Nameszto	1874	—	2	2
<i>Szopko Alfréd, gyógyszerész</i>	Szepes-Olaszi	1873	3	2	2
<i>Szopko K. N., kereskedő</i>	Késmárk	1873	3	—	—
<i>Szopko Sándor, kereskedő</i>	"	1873	3	2	2
<i>Szónyi Ferencz, kereskedő</i>	Szatmár	1874	—	2	—
<i>Szpacsek Tiv., ügyvéd</i>	Szepes-Igló	1874	—	2	—
<i>Sztávacs Victor</i>	Poprád	1873	3	—	—
<i>Takács Józs.</i>	Léva	1874	—	2	2
<i>Takácsy Sándor</i>	Arad	1874	—	2	2
<i>Tarnawski Antal, gyárigazgató</i>	Mogyoróska	1875	—	—	2
<i>Tasner Géza</i>	Kende	1874	—	2	—
<i>Tátray Gregor dr., orvos</i>	Késmárk	1874	—	2	2
<i>Than Károly, egyetemi tanár</i>	Budapest	1873	3	—	—
<i>Thavou Ferencz, kereskedő</i>	Bécs	1875	—	—	2
<i>Thiel Albert, fényképész</i>	Bielitz	1874	—	2	2
<i>Tholt János</i>	Lucsy	1873	3	—	—
<i>Thuránszky Tamás, földbirt.</i>	Okolicsno	1874	—	2	2
<i>Tihányi Ferencz, földbirtokos</i>	Ebeczk	1874	—	2	—
<i>Tirscher Gyula, gyógyszerész</i>	Lőese	1873	3	2	—
<i>Tittler Béla</i>	Sz.-Fehérvár	1874	—	2	—
<i>Toldy István, főmérnök</i>	Medgyes	1875	—	—	2
<i>Tomala Gusztáv, főjegyző</i>	Alsó-Kubin	1874	—	2	2
<i>Tomsa dr., es. k. ezredorvos</i>	Lőese	1873	3	2	2
<i>Toperczer Lajos, gyógyszerész</i>	T.-Sz.-Márton	1874	—	2	—
<i>Toperczer László, aranyműv.</i>	Késmárk	1873	3	2	2
<i>„Touristen Club österr.“</i>	Bécs	1874	—	2	2
<i>Towarzystwo Tatrzańska</i>	Krakó	1875	—	—	2
<i>Trecsinszky István</i>	Budapest	1874	—	2	—

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
<i>Treichlinger J.</i> , kereskedő	Budapest	1874	—	2	2
<i>Trompler János</i> , vasgyár-igazg.	Szepes-Igló	1873	3	2	2
<i>Tuczentaller Lajos</i> , mérnök	Körmöcz-Bánya	1875	—	—	2
<i>Ujlaki Jenő</i> , magánzó	Szepes-Igló	1875	—	—	2
<i>Ullmann Frigyes dr.</i> ,	Liptó-Sz.-Mikl.	1874	—	2	2
<i>Ulrich Vendel</i> , képezdei tanár	Zniováralja	1874	—	2	2
<i>Unger Antal</i> , kereskedő	Budapest	1874	—	2	2
<i>Urban Lajos</i> , lelkész	Batiszfa	1874	—	2	—
<i>Uznanski Adám</i> , földbirtokos	Poronin	1874	—	2	2
<i>Valko Victor</i> , bányabirtokos	Göllnitz	1874	—	2	2
<i>Vámosy Mih.</i> , ref. gym. tan.	Budapest	1874	—	2	—
<i>Vásárhelyi Béla</i> , földbirtokos	Arad	1874	—	5	5
<i>Vasskó Endre</i> , ügyvéd	Budapest	1874	—	2	—
<i>Vécsey Tamás dr.</i> , képvis. és egyetemi tanár	"	1873	3	2	—
<i>Veszter Árpád</i> , vasuti mérnök	"	1874	—	2	—
<i>Vitális Antal</i> , földbirtokos	Pottornya	1873	3	2	2
<i>Vitális Péter</i> , ügyvéd	Liptó-Sz.-Mikl.	1873	3	2	2
<i>Vitényi Ernő</i> , lelkész	Késmárk	1875	—	—	2
<i>Vladár Emil</i> , földbirtokos	Klazán	1873	3	2	—
<i>Vladár Ervin</i> , földbirtokos	Gálszécs	1873	3	2	—
<i>Vladár Józs.</i> , földbirtokos	"	1873	3	2	—
<i>Vladár Károly</i> , földbirtokos	Klazán	1873	3	—	—
<i>Vladár Kristóf</i>	"	1874	—	2	—
<i>Vladár Tamás</i> , földbirtokos	Gálszécs	1873	3	—	—
<i>Vladár Tamás</i> , földbirtokos	Majorecz	1873	3	2	—
<i>Vollerics dr.</i> , cs. k. ezredorv.	Késmárk	1874	—	2	2
<i>Vörösmarty Béla</i>	Budapest	1874	—	2	—
<i>Wagner László</i> , műegy. tan.	"	1874	—	2	—
<i>Wallentsik Józs.</i> , erdész	Teplicz	1874	—	2	2
<i>Wallmann Henrik dr.</i> , cs. k. ezredorvos	Bécs	1874	—	2	—
<i>Walther Ede</i> , ügyvéd	Szepes-Szombat	1874	—	2	2
<i>Walthers Lajos</i>	Budapest	1874	—	2	—
<i>Walthier Antal</i>	"	1874	—	2	2
<i>Wartha Vincze dr.</i> , műegy. tan.	"	1874	—	2	—
<i>Weber Rezső</i> , gym. tanár	"	1874	—	2	—
<i>Weber Samu</i> , lelkész	Szepes-Béla	1873	3	2	2
<i>Weinek Józs. dr.</i> , ügyvéd	Budapest	1874	—	2	2

Rendes tagok. Ordentliche Mitglieder.	Lakhely. Wohnort.	Belépett Eintritt	Tagdíj. Jahres- Beitrag.		
			1873 frt.	1874 frt.	1875 frt.
Weinmann Ign.	Bécs	1874	—	2	—
Weiss Alajos	"	1874	—	2	—
Weisz András, földbirtokos	Szepes-Béla	1874	—	2	—
Weisz János dr., orvos	"	1874	—	2	2
Wentzel, kereskedő	Boroszló	1874	—	2	—
Weszter Miksa, szász. kob. vasgyári tisztviselő	Kaposztafalu	1874	—	2	2
Weszter Pál, földbirtokos	Nagy-Szalok	1874	—	3	2
Widder Mór, mezőgazda	Kassa	1874	—	2	—
Widder Mór dr., ügyvéd	"	1874	—	2	2
Wieland András, földbirtokos	Markusfalu	1873	3	—	—
Wieland Arthur, földbirtokos	Farkasfalu	1873	3	—	—
Wieland János	Késmárk	1873	3	2	—
Wiese, hercz. jószág főgazg.	Ratibor	1874	—	2	—
Wildlurg Arm. b., es. k. száz.	Késmárk	1873	3	2	2
Windt Hugo, takarékp. tisztv.	Szepes-Igló	1873	3	2	2
Windt J. L.,	"	1874	—	2	2
Winkler Manó, k. albíró	Alsó-Kubin	1873	3	2	—
Winkler Pál, alszolgabíró	Kisócz	1873	3	2	—
Witényi G. A., lelkész	Nagy-Lomnicz	1873	3	—	—
Woywod M., könyvárus	Boroszló	1874	—	2	—
Wünschendorfer Kár., lelkész	Poprád	1873	3	2	2
Wyda Péter, földbirtokos	Primócz	1873	3	2	—
Zabystrzan György, gyógy.	Bielitz	1874	—	2	2
Záhr Rezső, kereskedő	Kassa	1874	—	2	2
Zawatzky Antal, ügyvéd	Lubló	1875	—	—	2
Žlik Oszkár, képezdei tanár	Bielitz	1874	—	2	2
Zlocha Fer., magánzó	Szepes-Igló	1874	—	2	2
Zmeskal Mih., földbirtokos	Oszada	1874	—	2	—
Zörnlaib Benedek, gyógysz.	Temesvár	1873	3	2	2
Zsedényi Ede, képviselő	Budapest	1873	3	2	—
Zsigó Endre, földbirtokos	Szalács	1874	—	2	2
Zuszkín Ferencz, erdőmester	Liptó-Sz.-Iván	1873	3	2	2
Zvarinyi Sándor, főgym. tan.	Késmárk	1875	—	—	2
Zwick Guszt., k. birói végreh.	"	1875	—	—	2

A „magyarországi Kárpátégylet“ pénztárának

(Verkehrs- & Vermögens-Ausweis des „Ungari-

Bevétel — Einnahme.

Pénztári készlet 1873-ból — Saldo von 1873 .	10.92	
Utófizetések 1873-ból — Nachzahlungen v. 1873	119.—	
Tagsági díjak — Beiträge der Mitglieder :		
3 tag egyszer s mindenkorai befizetése		
(Drei Mitglieder ein für allemal) à 50 frt . . .	150	
1 " " " " " à 30 frt . . .	30	
4 " " " " " à 20 „ . . .	80	260.
5 1874. évre	à 5 frt . . .	25
9 " " " " " à 3 „ . . .	27	
713 " " " " " à 2 „ . . .	1426	
1 1875. évre	à 5 „ . . .	5
1 " " " " " à 3 „ . . .	3	
18 " " " " " à 2 „ . . .	36	
7 1876. évre	à 2 „ . . .	14 1536 1796.—
Adakozások — Spenden		41.15
Bankbetétkönyvből kivett tőke — Aus dem Bank-		
büchel erhoben		530.—
Bankbetétkönyvből kivett kamat — Aus den Bank-		
bücheln erhobene Zinsen		169.—
Tátrafüredi gyógydíjak részlete — Schmeckser		
Curtaxenantheil vom Jahre 1874		277.—
1874-ben belépett új tagoknak eladott évkönyvek-		
ért — Im J. 1874 eingetret. Mitgl. ver-		
kaufte Jahrbücher		28.—
Albumszámla — Albumconto		240.89
Előleg a csorbai menházra — Csorbaer Schutz-		
hütten-Vorschuss		100.—
Pénztárnok által előlegezett készlet — Vorschuss		
durch den Vereincassier		16.54
		<u>frt 3328.50</u>

Megvizsgáltatott és helyesnek találtatott.

Késmárkon, 1875. évi május hó 20-án,

Kéler Pál.   Badányi Mátyás.

II évi. forgalom-kimutatása és vagyommérlege.

schen Karpathenvereines“ f. d. II. Vereinsjahr).

Kiadás — Ausgabe

Bankbetétek — Bankeinlagen	1928.70
Külömbféle visszafizetések — Verschiedene Rückzahlungen	19.75
Vitelbér — Porti	68.04
Utkiigazítások — Wegbauten	49.91
1813. évi nagy granitkő fölirata — Aufschrift des 1813-er Granitblockes	17.10
Album-számla — Album-Conto	297.—
Egyleti könyvtár — Vereinsbibliothek	18.82
Előleg a csorbai menházra — Vorschuss auf die Csorbaer Schutzhütte	100.—
Évkönyv-számla — Jahrbuch-Conto	472.30
Nyomatványok, letisztáztatási díjak, fuvarbér, irodai költség és vegyes kiadások. — Drucksorten, Schreiberhonorare, Frachten, Schreibspesen und Regie	356.88

frt 3328.50

Vagyon — Vermögen.

A késm. bank 352. sz. betéti könyvecske — Das Einlagebuch der Kesmarker Bank, Nr. 352	1851.66
A késm. bank 370. sz. betéti könyvecske — Das Einlagebuch der Kesmarker Bank Nr. 370	1328.79
összesen	3180.45
Ebből lev. az előlegezett — Hievon ab die vorgestrekten ..	16.54
Maradt az egyletnek tiszta vagyona — Bleibt reines Vereinsvermögen	3163.91

Késmark, 1875. jan. 1.

Döller Antal, egyl. pénztárnok.

II.

Értekezések. — Abhandlungen.

Némely ritkább növényfajok álláshelyei a „magas Tátrán.“

P. Ambrostól. Ford. Kalchbrenner Károly.

Die Standorte einiger seltenen Pflanzenarten in der „hohen Tátra.“

Von P. Ambros.

Allium sibiricum. — Juramészen a Murań-hegy hömpölyei közt. — Auf Jurakalk zwischen dem Gerölle des Murań-Berges.

Allium ursinum. — Babia-góra erdei szurdokokban. — Babia-góra, in Waldschluchten.

Allium victoriale. — A Pilsko-hegynek északi oldalán, nem távol a csúctól. — Auf der nördl. Seite des Pilsko-Berges, unweit des Gipfels.

Androsace chamaejasme. — A Kościelisko - völgy déli végén, melyet „Swistówka“-nak hívnak, kőfalak alján, az olvadó hó közelében. — Am südlichen Ende des Kościelisko-Thales „Swistówka“ genannt, unter der Felswand, in der Nähe des schmelzenden Schnees.

Androsace obtusifolia. — A Pišna-hegynek nyergén, kelet felé. — Auf dem östl. Sattel der Pišna.

Avena carpatica. — Zakopane felett, Magórán, igen gyakori. — Ober Zakopane, auf der Magóra, sehr häufig.

Botrychium matricarioides. — A Giewont és Kondratowa hegyek között lévő völgyben. — Im Thale zwischen Giewont und Kondratowa.

Bupleurum longifolium. — Tokarnia-hegy. — Tokarnia-Berg bei Zakopane.

Bupleurum ranunculoides. — A „mała łąka“ nevű rétnek felső lejtőjén, egy leomlott hatalmas mészkőtuskón. — Im oberen Theile der „mała łąka“ auf einem herabgestürzten, ungeheuren Kalksteinblock.

Cimicifuga foetida. — Sziklás erdőkben Zsdjár mellett, mészkövön. — In felsigen Wäldern bei Ždjár, auf Kalk.

Cineraria aurantiaca. — Sok helyütt gyéren, de nagy mennyiségben a „czerwony wierch“ és Giewont hegyeken. — An vielen Stellen spärlich, in grösster Anzahl jedoch auf dem „czerwony wierch“ und Giewont.

Cochlearia groenlandica. — Az ugynevezett „lengyel tarajon“, és pedig annak nyugati oldalán, a fehérvízi völgy

felé bőven fordul elő. — Auf der Westseite des „polnischen Kammes“, gegen das Weisswasser-Thal, häufig.

Crepis grandiflora. — Zakopane felett a Gubałowkán. — Ober dem Dorfe Zakopane auf der Gubałowka.

Cystopteris alpina. — A „Straszista“ nevű zuhatag töszomszédságában. — Unmittelbar unter dem Wasserfall „Straszista.“

Cystopteris sudetica. — A Giewont csúcsa felé vezető lejtőn, balra. — Am Aufstieg des Giewont, linker Hand.

Dianthus glacialis. — Magasabb csúcsokon, főképen a „ezerwony wierch“ hegyen. — Auf allen hohen Spitzen, am häufigsten am „ezerwony wierch.“

Dianthus superbis. — Zakopane mellett a Gubałowka-hegyen igen gyakori. — Bei Zakopane auf dem Gubałowka-Berge sehr häufig.

Doronicum austriacum. — Ugyanott. — Eben daselbst.

Draba aizoides. — Ezen csinos havasi növény minden hosszas keresgetés nélkül található a Giewont északi lejtőjén. — Dieses niedliche Alpenpflänzchen findet man ohne vieles Suchen auf dem nördlichen Abhange des Giewont.

Erigeron uniflorus. — Bőven Zakopane mellett a Krzeszanica hegy déli oldalán. — Ueppig und in grosser Menge an der Südseite der Krzeszanica bei Zakopane.

Gentiana frigida, glacialis, nivalis. — Helyenként gyakran a Krzeszanicán és a Krivánon. — Stellenweise häufig auf der Krzeszanica und dem Krivan.

Geum reptans. — Különösen gyakori a Krivánon és a jégvölgyi csúcson. — Besonders häufig am Krivan u. an der Eisthaler Spitze.

Gnaphalium carpathicum. — A legmagasabb bérézeken és tarajokon, főképen a lomniczi és jégvölgyi csúcsok közelében. — Auf den höchsten Jochen und Kämmen, besonders in der Nähe der Lomnitzer und Eisthaler Spitzen.

Hedysarum obscurum. — A Murań-hegy Juramészszirtjein és a Giewont sziklahasadékaiban. — Auf Jurakalkfelsen des Murań und in den Felsritzen des Giewont.

Hieracium alpinum. — Bőven, a nagytarpataki völgyben. — Besonders häufig im Grosskahlbach-Thale.

Hieracium aurantiacum. — Sok helyütt, nevezetesen a „kis zuhatag“ felett a „szekrényhegy“ (Kastenberg) közelében, a felkai zuhatagtól észak felé. — An vielen Stellen, namentlich oberhalb des kleinen Wasserfalles am Kastenberg, nördlich vom Felkaer Wasserfall.

Hieracium grandifolium. — Egy ligetben, azon út közelében, mely a zakopanei hámoroktól a Jaszczurówka-hegyre

vezet, árnyas, nyirkos helyeken. — Im Wäldchen, am Wege von den Zakopaner Hämmern zur Jaszczurówka, an schattigen, feuchten Stellen.

Hieracium Tatreae. — Mészsziplákon helyenként, nevezetesen a Nosal-hegyen a zakopanei vashámorok felett. — Stellenweise, auf Kalkfelsen, häufig am Nosal-Berge oberhalb der Eisenhämmer von Zakopane.

Hypericum quadrilaterum. — Törpe fenyők közt, a fekete tóhoz vezető ösvény mellett a „Koszcielec“ alatt. — Im Knieholze, am Wege zum schwarzen See, unter dem „Koszcielec.“

Lilium Martagon. — A Smytnia-hegy mésztalaján füvek közt. — Auf den Kalkfelsen der „Smytnia“ zwischen Gras.

Linnaea borealis — A legnagyobb ritkaság, mely a Tátrán eddig egyedül egy helyen fedeztetett fel. A lengyel tarajtól a fehérvízi völgybe leszállunk, a pásztorok fabódéját félre hagyjuk, a „Mlynarz“ kőszálainál a fehérvízi patak balpartjára átmegyünk, még egy negyedóraig vándorlunk és a fenyőerdőben az ösvénytől balra jutunk a csinos növény álláspontjára. — Die höchste Seltenheit, bisher nur an einem einzigen Standorte beobachtet. Vom polnischen Kamm steigt man in das Weisswasserthal, lässt die hölzerne Hirtenbude bei Seite, springt auf die linke Seite des Baches (Weisswasser) unter der Felsenmauer „Mlynarz“, geht noch eine Viertelstunde weiter und im Fichtenwalde links vom Fusssteg kann man das zierliche Pflänzchen finden.

Lunaria rediviva. — Legnagyobb bőségben sziklás szurdokokban a jaszczurówkai fürdő felett. — Massenhaft in Felsschluchten ober dem warmen Bade Jaszczurówka.

Marchantia polymorpha. — Az elfolyó meleg vizben a Jaszczurówka fürdő alatt. — Im abfliessenden, warmen Wasser unmittelbar unter dem Bade Jaszczurówka.

Mulgedium alpinum. — Nagy tömegben a felkai völgy virágkertjében. — Massenhaft im Blumengarten des Felkaer Thales.

Oxytropis campestris. — Az ugynevezett „dolina litworowa“-ban bőven. — In der sogenannten „Dolina litworowa“ häufig.

Oxytropis montana. — A Giewont szirtjeinek hasadékaiban: — In den Felsenritzen des Giewont.

Oxytropis uralensis. — A rézaknak mentében, főképp annak nyugati nyúlványain. — Den Kupferschächten entlang, besonders im westlichen Theile derselben.

Papaver alpinum. — A vörös hegyeken (czerwone wierchy), nevezetesen a Krzeszanicán. — Auf den rothen Bergen (czerwone wierchy), besonders auf der Krzeszanica.

Phaca astragalina. — Mészköszirteken és hömpölyök közt a rézaknákön. — Auf Kalkfelsen und zwischen dem Gerölle der Kupferschächte.

Phaca frigida. — Különösen gyakori a Murań-hegyen. — Besonders häufig auf dem Murań.

Pinguicula alpina. — A Nosal-hegy északi oldalán, a zakopanei vashámorok előtt, nagy mennyiségben. — Auf der Nordseite des Nosal-Berges vor den Eisenhämmern in Zakopane, massenhaft.

Polemonium coeruleum. — A nagy-szaloki erdőben, a felkai völgy felé, a zakopanei vashámorok mellett s a t. — Im Gross-Schlagendorfer Walde gegen das Felkaer Thal und auch am linken Flussufer in den Eisenhämmern zu Zakopane u. s. w.

Primula minima. — Különösen gyakori a Kupa szoros közelében, a rézaknák déli oldalán. — Besonders häufig am Kupa-Pass, auf der Südseite der Kupferschächte.

Ranunculus glacialis. — Krivańon és az öt tó mellett a lomniczi csúcs alatt. — Am Krivań und bei den fünf Seen unter der Lomnitzer Spitze.

Ranunculus Thora. — Tömegesen a Hawrań déli oldalán és a Stupy nevű helyiségen a Giewont alatt. — Massenhaft auf der Südseite des Hawrań und auf dem Stupy unter dem Giewont.

Rhododendron ferrugineum. — Csak két példányban találtatott, és pedig a Giewont tetején, törpe fenyők közt. — Nur in zwei Exemplaren gefunden auf dem höchsten Scheitel des Giewont zwischen Knieholz.

Saussurea pygmaea. — Gyéren és sovány példányokban terem a tarpatak völgyeiben és a jégvölgyi csúcsön; de igen buján — 7 hüvelyknyi — a fagyott tavak kiömlésénél a Zawrattól észak felé. — In spärlichen Exemplaren in den Thälern des Kahlbaches und auf der Eisthalerspitze; jedoch sehr üppig — 7" hoch — am Ausflusse der gefrorenen Seen, nördlich vom Zawrat.

Saxifraga bryoides. — A lengyel tarajon. — Am poln. Kamm.

Saxifraga cernua. — Ez is oly növény, melyet a Tátrán csak egy helyen találunk. Ha Zakopane falut elhagyván, a „kis réten“ (mała łąka) át a czerwony wierch-re megyünk és a hófolton túl a „Swistówka“ nevű meredek kősziklára felkapaszkodunk, ott lehetjük ezen kis növényt,

az olvadó hó közelében, pusztá földön. és pedig egész éven át. Könnyen felismerhető a tövén lévő kis gumok által. — Ist auch eine der Pflanzen, die man in der Tátra nur an einem einzigen Standorte findet. Geht man vom Dorfe Zakopane über die „mala łąka“ (kleine Wiese) auf den czerwony wierch, hat man den Schnee überschritten und den steilen Felsen, „Swistówka“ genannt, auf allen Vieren erklettert, so trifft man selbe auf kahler Erde, neben dem schmelzenden Schnee das ganze Jahr hindurch. Ist an den kleinen Wurzelknöllchen leicht erkennbar.

Saxifraga hieracifolia. — A fagyott tó hómezején túl, jobbra a Kościelec szirtjei alján. — Ober dem gefrorenen See, jenseits des Schneefeldes, rechts unter den Felsen des Kościelec.

Saxifraga oppositifolia. — Ezen diszes havasi növény-nyel leggyakrabban találkozunk, ha Zakopaneről a Straszista völgyen át a Giewontnak megyünk; a zuhatagtól balfelé. — Dieses sehr zierliche Alpenpflänzchen findet sich am häufigsten, wenn man von Zakopane aus durch das Thal Straszista gegen den Giewont hinaufgeht, vom Wasserfalle links.

Saxifraga retusa. — A legmagasabb granitszirteken mindenütt, legnagyobb bőségben a „Karfunkelthurm“ nyugoti oldalán 2213 m. magasságban, hol ezen csinos növény egész gyepeket alkot. — Auf den höchsten Granitfelsen überall; am häufigsten jedoch an der Westseite des „Karfunkelthurmes“ in einer Höhe von 2213 m., wo diese niedliche Pflanze ganze Rasen bildet.

Saxifraga sibirica. — A legmagasabb granitesúcsokon, nevezetesen a Krivanon, a menguszfalvi csúcson, a keleti Zawraton és a Swinicán. — Auf den höchsten Granitspitzen, besonders am Krivan, auf der Mengsdorfer Spitze, dem östl. Zawrat und der Swinica.

Saxifraga Wahlenbergii. — Azon az ösvényen, mely Zakopane falutól a fekete és fagyott tó közti téren át felvezet a félelmes Zawratra kőszalag hasadékaiban: a kościeliskoi völgy felső végén is, Pišna nevű hegy alatt. — Am Pfade, der von Zakopane aus, zwischen dem schwarzen und gefrorenen See hin, zu dem gefürchteten Zawrat führt, in den Ritzen der schroffen Felsenmauern; auch unmittelbar unter der Pišna am oberen Ende des Kościelisker Thales.

Senecio carniolicus. — A középső havasi tájban szórványosan; igen buján terem a felkai völgy virágkertjében. — Zerstreut in der mittleren Alpenregion; am üppigsten im Blumengarten des Felkaer Thales.

Senecio carpaticus. — A legmagasabb granithegyeken gyéren p. o. a Krzyżnán, Zawrattól kelet fele 2212 m. magasságban. — Auf den höchsten Granitfelsen spärlich z. B. auf der Krzyżna ostwärts vom Zawrat in der Höhe von 2212 m.

Stellaria cerastoides. — Fűves lejtőkön ritkán található, a kościeliskoi völgy felső végén Pišna nevű magaslat felé, egy alacsony gypes dombon. — Auf Grastriften selten. Am sichersten findet man sie am oberen Ende des Kościelisker Thales, im Aufsteig gegen die Pišna auf einem niedern, berasten Hügel rechts.

Taxus baccata. — Hajdan, mint a közel lévő falvak vénei állítják, egész ligeteket képezett ezen fa, most már csak mint eltörpült bozont létezik a Straszista völgy felsőbb végén, a zuhatag baloldalán és a Giewont lejtőjén. — Nach Aussage alter Goralen früher ganze Haine bildend, jetzt nur als krüppelhaftes Strauchwerk am oberen Ende des Thales Straszista, vom Wasserfalle rechts gegen die Wände des Giewont zu.

Trifolium badium. — A zergék kedves eledele; mézskőhavason, nevezetesen a Rohaçon és a „mała łąka“ magaslatán, a Giewonttól nyugot felé. — Eine beliebte Nährpflanze der Gemen; an den Felsen der Kalkalpen, am Rohač und auf einer Anhöhe der „mała łąka“ westwärts vom Giewont.

Trifolium spadicum. — A Zakopane falu földjein és rétjein bőségesen. — Auf allen Feldern und Wiesen des Dorfes Zakopane.

Új átmenetek a Tátrában.

A hegység gerincz vonala hol emelkedik, hol ismét leereszkedik. Azon pontja, hol az emelkedés kezdődik, és a leereszkedés véget ér, bevágás, bemélyedés idomzatát ölti fel, és a földszin domborzatában ellentétben áll azon ponttal, melyben az emelkedő vonalok találkoznak. — Ez a csúcs, amaz a nyereg.

A nyereg orographiai tulajdonságánál fogva többféleképen osztályoztatik és neveztetik el. Az alpokban egész sora az elnevezéseknek dívik, melyek többnyire a nyereg külső formájának felelnek meg. (Joch, Pass, Sattel, Thor, Scharte, Col, Port, Passo, sat).

A főbemélyedések a hegység főgerinczében többnyire nemcsak kezdőpontjai a főgerincz mindkét oldalán eredő völgyeknek, hanem egyuttal ezeknek összekötő pontjai. Az alpokban már a rómaik hóditó csapatjai ezeken mentek át; ott jártak a német császárok koronázási menetei Rómába, míg később a kereskedelem és közlekedés közvetítőivé váltak. (Szt. Gotthárd, Szt. Bernárd, Mont Ceris sat). A Kárpátoknak láncolatából körülfogott hazánkban is, a hegységben ezen átmeneti pontoknak használt hágók (duklai, jablonkai, verestoronyi sat.) nagy culturalis és történelmi jelentőséggel bírnak, hazánk sok népesedési és történelmi hullámzásainak természetjelölte irányadói voltak.

A csak gyalogolható ösvényből, lóval járható út lett, az kocsiuttá változott át, mely számtalan kanyarulattal leküzdi a meredekebb lejtőket és az utolsó időkben ott a mindent egyenlítő gőz legfényesebb diadalát aratta. De hány fokozat létezik ezen a hegységek tömegeibe vágott főbb bemélyedések közt, és mily nagy a különbség köztük és még azon nyergek közt, melyek ritkán és többnyire csak nyáron csempészek vagy pásztorok, vagy hegymászók által rideg sziklaösvényeken vagy hólejtőkön át használatnak átszállókul, vagy azok közt, melyeken keresztül az utolsó időben bátor férfiak utat törtek maguknak, áthatván a gletserek sivatagjain, leküzdvén a meredek sziklaképződések erődítéseit és lépcsőket vagdalván a jeges lejtőkön, melyek gyakran felhúzódnak ezen a magas

Neue Uebergänge in der Tátra.

Die Kammlinie des Gebirges erhebt und senkt sich. Der Punkt, wo die Erhebung beginnt und die Senkung aufhört, nimmt die Gestalt eines Einschnittes, einer Vertiefung an, und diese Reliefform des Terrains bildet einen Gegensatz mit jenem Punkte, in welchem sich die erhebenden Linien begegnen. Dies ist der Gipfel, jener der Sattel.

Der Sattel wird nach seiner orographischen Eigenschaft verschiedenartig klassifizirt und benannt. In den Alpen ist eine ganze Reihe von Benennungen in Gebrauch, welche meistens der äusseren Form des Sattels entsprechen. (Joch, Pass, Sattel, Thor, Scharte, Col, Port, Passo u. s. w.)

Die Haupteinschnitte in den Kamm des Gebirges sind meistens nicht nur die Anfangspunkte der Thäler, welche zu beiden Seiten des Hauptkammes sich befinden, sondern zugleich auch deren Verbindungspunkte.

Schon die siegreichen Heere der Römer wählten diese als Uebergangspunkte in den Alpen; später benutzten sie die deutschen Kaiser auf ihren Krönungszügen nach Rom, bis sie endlich die Vermittler des Handels und der Kommunikation wurden. (St. Gotthard, St. Bernhard, Mons Cenis etc.) Auch in unserem, von der Karpatenkette umgebenen Vaterlande haben die in dem Gebirge als Uebergangspunkte benutzten Pässe (Dukla-Jablonka-Rother Thurmpass u. s. w.) grosse geschichtliche und Kulturbedeutung und waren von der Natur bezeichnete Wegweiser der Populations- und Geschichtsbe-
wegungen unseres Vaterlandes.

Aus dem Fussweg wurde ein Reit-, später Fahrweg, der in unzähligen Krümmungen die steileren Abhänge überwältigt und in der letzten Zeit feierte an diesen Punkten der Alles ausgleichende Dampf seine glänzendsten Triumphe. Doch wie zahllos sind die Abstufungen dieser, wie gross der Unterschied zwischen diesen und jenen Sätteln, welche selten und meistens nur im Sommer von Schmugglern, Hirten oder Touristen auf kahlen Felsenstegen oder über Schneelehnen als Uebergänge benutzt werden, oder zwischen jenen unter denen, über welche sich in der letzten Zeit kühne Männer Bahn brachen, indem sie die Einöden der Gletscher übersetzten, die natürlichen Fortifikationen der steilern Felsen überwältigten und Stufen hackten in die Eisabhänge, die sich

hegységben többnyire jelentékeny tengerfölötti magasságban fekvő átmeneti pontokhoz.

A Tátrában keleti határvonalát képező kotliniai völgyen át a Zsgyár melletti hágó (1072^m) kocsin járható összeköttetést képez az említett völgy és Javorina közt, a hegység mindkét oldalán magyar területen. Közel ezen hágóhoz a fehérvizi völgy és a rézaknai völgy közt a Kopahágón (1681^m) át lovagolható ösvény vezet, egyszersmind egyedüli pont a Magas Tátrában szorosabb értelemben, hol a főgerinczet lóval áthágják. A hegység zömében, innét a csoport nyugati határáig, a fő vagy mellékgerinceinek csak néhány pontját használják átmenetül, ezek közt leginkább a lengyel nyeretget, mely a felkai völgyből a poduplaszki völgybe, a Bialka völgy egyik ágába vezet; a többiekben aligha járnak és az áthatolást nehéznek sőt veszélyesnek tartják. De ezen átmenetek a hegyvándorlónak rövid átkelési utat mutatnak, melyen az egyik völgyből a másikba juthat; megengedik a buvárnak, hogy a hegység legrejtettebb zugjaiba hathasson, a csucskhoz közeledhessék, a hegység szerkezetét minél több pontról tanulmányozhassa, mindenkit pedig a hegység zömébe vezetnek és feltárolják előtte vad, magányos szépségeit.

Az 1874-iki nyáron a Magas Tátrában tett utazásom alkalmával több ilyen nyergen át vezetett utam; némelyeken előttem épen nem, a többiekben is csak igen ritkan járhattak.

A most előadandó kirándulásom a Magas Tátra nyugati részére irányult és ennek topographiai viszonyait röviden fogom körvonalozni.

A Magas Tátra főgerinczének a Csuba Goriczától délkeletnek irányuló folytatásában a szmercsinai gerincz egyenesen húzódik a rosztoki és koprovai völgyek közt; innét a főgerincz délre kanyarodik, és válaszfalat képez a Bialka- (halastói) és legfelsőbb menguszfalvi völgyek közt, Délnek hajlott félkörben állja körül a tengerszem medenczét, éjszaki fordulatóban a tengerszem csuca magaslik fel*) A főgerincz közvetlenül és határozottan délre vonul és ott a magas Vizszakában (2558^m M. A. T.**)) tetőpontját éri el. A Vizszakától a főgerincz mind-

*) A tengerszem csucsat és e pontról nyíló kilátást különösen Hunfalvy érdekesen és szokott alapossgal irt úti rajza tette ismertté. E név alatt Fuchs térkép vázlatán találjuk, Keristka leírásában szintén „Meeraugenspitze“-nek nevezi, a magyar államnyomda térképén itt egy szláv névvel „Waga“ találkozunk, a többi térképeken pedig nincsen jelezve.

**) M. A. T. = Magyar államnyomda térképe.

oft bis zu diesen Uebergangspunkten hinaufziehen, welche im Hochgebirge grösstentheils in beträchtlicher Höhe über dem Meeresspiegel liegen!

Der Ždjár-er Pass (1072^m) im Kotliner Thal, welches in der Tátra die westliche Grenzlinie bildet, gestattet eine Fahrverbindung zwischen dem genannten Thal und Javorina, von beiden Seiten des Gebirges auf ungarischem Gebiete. In der Nähe dieses Passes führt ein Reitpad zwischen dem Weisswasserthal und den Kupferschächten über den Kopa-Sattel*) (1681^m), der einzige Punkt in der hohen Tátra im engeren Sinne, an welchem man den Hauptkamm zu Pferde überschreitet. Im Hauptstocke des Gebirges, von hier bis zur Westgrenze der Gruppe, benutzt man nur einzelne Punkte des Haupt- oder Nebenkammes zu Uebergängen, unter diesen besonders den „polnischen Kamm,“ der aus dem Felkaer Thal in das Poduplaskzer, einen Zweig des Bialkaer Thales führt; die übrigen benutzt man kaum, da man die Passage über dieselben für sehr schwierig, ja gefährlich hält. Aber diese Uebergänge zeigen dem Bergwanderer kurze Wege, auf denen er aus einem Thal in das andere gelangen kann; gestatten dem Forscher in die verborgensten Winkel des Gebirges zu dringen, den Gipfeln sich zu nähern, die Struktur des Gebirges von je mehr Punkten zu studieren, jeden aber führen sie in den Stock des Gebirges und öffnen ihm die wilden, einsamen Schönheiten desselben.

Auf meiner Reise in der hohen Tátra im Sommer 1874 führte mich der Weg über mehrere derartige Sättel: über die vor mir Niemand über die andern auch nur Wenige kamen.

Der Ausflug den ich jetzt beschreiben will, war auf den westlichen Theil der hohen Tátra gerichtet dessen topographischen Verhältnisse ich in kurzen Umrissen entwerfen werde.

In der von der Csuba Goricza südöstlich ziehenden Eortsetzung des Hauptkammes der hohen Tátra, streicht der Szmercsinaer Grat in grader Linie zwischen dem Rosztoker und Koprova-Thal; der Hauptkamm schwenkt von dort bogenförmig nach Süden ab und bildet die Scheidewand zwischen dem Bialka- (Fischsee-) und dem höchsten Menguszfalver (Mengsdorfer) Thal. Im Halbkreise umgibt er das Becken des Tengerszem (Meerauge) und aus seiner nördlichen Wendung erhebt sich die Tengerszemcsucs (Meeraugsspitze.) **)

*) In Zipsen schlechthin: Sattel.

Der Uebersetzer.

***) Die Meeraugsspitze und die Aussicht, welche sich von diesem Punkte darbietet, wurde besonders durch die Reisebeschreibung bekannt, die Hunfalvy so interessant und mit gewohnter Gründlichkeit schilderte. Unter diesem Namen finden wir diese Spitze in der Kartenskizze von Fuchs;

inkább délre hajol, gyorsan vesztvén magasságából, míg ismét éjszaki kanyarulatánál emelkedik.

A főgerincz ezen így körülirt részéből úgy éjszagnak, mint délnek mellékgerinczek válnak el: északon a Bialka völgy rosztoki, e halaspataki és poduplaszki ágait zárják be; a hegység déli oldalán pedig igen jelentékeny völgy veszi eredetét; a menguszfalvi völgy. Keleti oldalán rövid haránthatok határolják ezen völgy rövid és keskeny zugjait, míg felsőbb részét nyugatra egy mellékgerincz választja el a koprovai völgytől.

Mielőtt tervemet alkottam, Blásy Ede, tátrafüredi igazgató úrhoz fordultam, ki a hegységet mint zergevadász kitünően ismeri és kinek szives, becses adataiért, melyekkel szolgált, nagy köszönettel tartozom. Figyelemmel kísértem Blasy úr közlését a főgerincz azon pontjairól, melyeket eddig áthágni sikerült, hol hiúsult meg az, vagy a hol amint ő azt biztonsággal állítá, nem is fog az sikerülni. Ezen becses, reám nézve nagy fontosságú közlemények szerint alkottam tervemet, főtekintettel arra, hogy eddig még nem járt utakat válasszak.

Tátrafüredet szept. 2-án elhagyván, az éjszakát a menguszfalvi völgy egyik keleti oldalágában szabad ég alatt töltöttem és szept. 3-án a Magas Viszoka első megmászását szerencsésen véghez vittem*). Egy negyed órával dél előtt leérkeztem a jeges tóhoz, (1831^m/ M. A. T.) mely az éjjeli tanyánk feletti völgyfokon terül el, míg kísérem oda siettek, hogy az ott hátrahagyott tárgyakat magukkal hozzák.

Embereim egyikét, Spitzkopf Márton, uj-lésznai zergehajtót Tátrafüredről hoztam magammal, másikát ifjabb Román Jánost, zergevadászt, Stolából hivattam. Márton csak a hegység éjszaki oldalán a lengyel nyeregről való jöttében a Halas-tóig ment, Román pedig utazásom területének csak kezdő

*Ennek leírását lásd: „Jelentés a magas Tátrában tett útzásról“ (Földrajzi közlemények, kiadja a magyar földrajzi társulat III-ik kötet), és „Aus der Hohen Tátra: Die Ersteigung der Hohen Viszoka“ (Jahrb. d. Schweizer Alpen Club. Bd. IX).

Von hier wendet sich der Hauptkamm unmittelbar und ganz direkt nach Süden und erreicht in der hohen Vizoka (2558^m/ M. A. T.*) den Gipfelpunkt. Von der Vizoka streift der Hauptkamm immermehr nach Süden, indem seine Höhe beträchtlich abnimmt, bis er wieder bei der Wendung nach Norden sich zu heben beginnt.

Aus dem bisher skizzirten Theile des Hauptkammes streichen nördlich und südlich Nebengräte; im Norden umschliessen diese die Zweige des Bialka-Thales das Rosztoker, das Fischsee- und Poduplaszker Thal: am südlichen Abhang des Gebirges aber beginnt das überaus bedeutsame Mengusfalver Thal. An der östlichen Seite begrenzen kurze Querrücken die kurzen und schmalen Schluchten dieses Thales, während dessen oberen Theil westlich ein Nebengrat vom Koprova-
Thal trennt.

Bevor ich meinen Plan entwarf, wandte ich mich an Herrn Eduard Blasy, dem Verwalter von Tátrafüred, der als Gemsenjäger das Gebirge vorzüglich kennt und dem ich für die mitgetheilten, werthvollen Daten grossen Dank schulde. Ich verfolgte mit Aufmerksamkeit die Mittheilungen des Herrn Blasy über diejenigen Punkte des Hauptkammes, welche es bis nun zu überschreiten gelang und an denen der Versuch scheiterte oder an denen dies, wie er mit Gewissheit behauptete, auch nicht gelingen wird. Diesen werthvollen Mittheilungen gemäs, welche für mich von grosser Wichtigkeit waren, entwarf ich meinen Plan, wobei ich hauptsächlich darauf achtete: Wege zu wählen, die noch nicht betreten wurden.

Nachdem ich Tátrafüred am 2. September verlassen, übernachtete ich in einem westlichen Zweige des Mengusfalver Thales unter freiem Himmel und führte am 3. Sept. die erste Besteigung der hohen Vizoka glücklich aus. **) Eine Viertelstunde vor Mittag gelangte ich zum Jegestó (Eissee) hinab, welcher auf einer Thatstufe, oberhalb unseres Nachtlagers, liegt, während meine Begleiter dahin eilten, um die zurückgelassenen Gegenstände zu holen.

Einen meiner Leute, Martin Spitzkopf, Gemsentreiber aus Új-Lészna (Neu-Walddorf,) brachte ich von Tátrafüred

Koristka nennt sie in seiner Beschreibung auch „Meeraugsspitze“; auf der Karte der ung. Staatsdruckerei finden wir hier den slavischen Namen „Waga“, auf den übrigen Karten aber ist sie gar nicht bezeichnet.

*) M. A. T. = Magyar államnyomda térképe. (Karte der ungarischen Staatsdruckerei.)

**) Deren Beschreibung siehe: „Jelentés a Magas Tátrában tett utazásról“ (Földrajzi közlemények, kiadja a magyar földrajzi társulat. III-dik kötet); und; „Aus der hohen Tátra: die Ersteigung der hohen Vizoka (Jahrbuch des Schweizer Alpen Clubb's Bd. IX.)

jelentéktelen részét ismerte. Ezek voltak kíséroidm a tervezett kiránduláson.

Legközelebbi ezédom most az volt, hogy megkisérelem a főgerinczen át a poduplaszki (podieplaszki) völgybe jutni. Eddig a menguszfalvi és Poduplaszki völgy közt ilyen összeköttetés nem létezett, fontos volt ez és reám nézve annál érdekesebb, mert azt lehetetlennek állították azon okból, mert a főgerincz északi oldalán függélyes be nem járható falakkal ereszkedik a mélységbe.

A táj hol időztem elég érdekes. A jegestó észak-keleti része be volt fagyva és a szmaragdözd vízbe letöredezett a havas zátony, partján pedig hómező terült el. Erős vizér hagyta el a tavat, öntözvén a kis síkságot, mely ellentétben a téli északi parttal gyeppele zöldelt és eltünvén, lezuhant a meredek torlaszon a völgy alsóbb lépcsőzetére.

Mig embereim visszaérkeztek megvizsgáltam az előttem igen érdekes hóképződményt, megfigyeltem műszereimet és 1^h 25^m délután újabb feladatomhoz láttam, t. i. amint fentebb mondám, keresni az átmenetet a poduplaszki völgybe.

A tavat körözvén és átmenvén a hómezőn, felmáasztunk azon torlaszon, mely a jegestó medenczét éjszakról elzárja. Meredek volt a görélyes lejtő, melyen sárgás fűszálak sarjadtak. Elérvén e torlasz magaslatát egy katlan fogott körül: középső sík tere hóval volt fedve, mely felfelé is huzódott, görgeteges lejtők körözték és meredeken nyultak fel a főgerinczig *).

Utamnak hólejtőt szemeltem ki, mely a főgerincznek a katlanba ereszkedő falain húzódott felfelé. Átmentem tehát a hómezőn, mig két emberem — kik a havon követni nem akartak — oldalvást a görgeteges katlanfalakon folytatták utjokat. Csakhamar elértem a lejtőt, melynek alja óriási kőro-

*) Völgy- és tóképződésről a „Magas Tátrában“ lásd említett értekezésemet, földrajzi közlemények, III. köt.

mit mir, den andern, Johann Román jun., einen Gemsenjäger, liess ich aus Stola rufen. Martin ging nur auf der nördlichen Seite des Gebirges vom polnischen Kamm zum Fischsee, Román hingegen kannte nur den unbedeutenden, anfänglichen Theil meines Reisegebietes. Dies waren meine Begleiter auf dem Ausflug, den ich zu machen beabsichtigte.

Meine nächste Aufgabe war nun zu versuchen über den Hauptkamm in das Poduplaszker Thal zu gelangen. Bis nun war zwischen dem Menguszfalver und dem Poduplaszker Thal keine Verbindung. Eine solche war wichtig und für mich um so interessanter, da man diese als unmöglich schilderte und zwar aus der Ursache, weil sich der Hauptkamm an seiner nördlichen Seite mit senkrechten, ungangbaren Wänden in die Tiefe senkt.

Die Gegend, wo ich verweilte, ist nicht uninteressant. Der nord-östliche Theil des Eissees war zugefroren und in das smaragdgrüne Wasser brach das schneeige Riff ab. an seinem Ufer aber breitete sich ein Schneefeld aus. Den See verliess eine starke Wasserader und nachdem sie die kleine Ebene, welche im Gegensatze zum winterlichen Nordufer mit grünem Rasen bedeckt war, bewässert, verschwindet sie und stürzt über die steile Felswand auf die untere Stufe des Thaales hinab.

Bis meine Leute zurückkehrten, untersuchte ich die für mich sehr interessante Schnee- und Eisee-bildung, beobachtete meine Instrumente und um 1^h 25^m Nachmittags machte ich mich an meine neue Aufgabe, nämlich: wie ich oben erwähnte, den Uebergang in's Poduplaszker Thal zu suchen.

Nachdem wir den See umgangen und das Schneefeld überschritten, kletterten wir die steile Anhöhe hinan, welche das Becken des Eissees nördlich umgiebt. Der mit Geröll bedeckte Abhang, zwischen welchem gelbliche Grashalme hervorsprossen, war steil. Als wir oben auf den Kamm anlangten, umgab uns ein Kessel: der flache Boden in der Mitte war mit Schnee bedeckt, der sich auch nach aufwärts zog, Abhänge voll Geröll umgaben ihn und zogen sich steil hinauf bis zum Hauptkamm *)

Als Weg hatte ich mir einen Schneeabhang ausersehen, der sich an den Wänden, aufwärts zog die vom Hauptkamme in den Kessel hinab fielen. Ich ging deshalb über das Schneefeld, während meine zwei Leute, die mir auf dem Schnee nicht folgen wollten, seitwärts an den gerölligen

*) Ueber Thal- und Seebildung in der hohen Tátra siehe meine erwähnte Abhandlung, „Földrajzi közlemenyek, III, köt.

mokból álló sánchezal volt védve. A hó keményre volt fagyva, a lejtőzés mindinkább meredekebb lett, míg végre kénytelen voltam magamnak fejszémrel lépcsőket vagdalni. A görgeteges falon való felhatolás némelykor egész omladékrakásokat hozott mozgásba. Mászás közben visszapillantottam a völgy futására, melynek egyik lépcsőzetén a jegestő tündökölt, míg a fenyvesek sötétében a poprádi tó síma tükre csillámlott.

2^h 25^m értünk a főgerincz magaslatára egy keskeny, alig tiz lépésnyire széles bevágásra, mely mind két oldalán magas sziklakkal volt szegélyezve. Északi oldalán a poduplaszki völgy felé meredek falak alatt kopár sziklatalaj, néhány hófolttal volt látható, alatta pedig minden közvetítés nélkül a völgy fenekének csak kis része tűnt fel.

Egy negyed órát töltöttünk a hágón és az alatt megfigyeltem a műszereket. A nyeret „Vaskapu“-nak neveztem, és magassága előleges számítás szerint körülbelül 2352^m. A magyar államnyomda térképén ezen elnevezést egy közel álló csúcs viseli; nemkülömben a főgerincz ottani része e név alatt ismeretes. A nyereg külső domborformája is megfelelő a „Kapu“ elnevezésnek.

Keskeny görélyes kéményen át ereszkedtünk le, melyben az első néhány lépés nem volt éppen könnyű. Görgeteg lejtőkre jutottunk és onnét menedékesebb lapályra. Gyönyörű kilátás nyílt e pontról az alattunk fekvő eleven pázsittal és sötétzöld erdővel diszlő poduplaszki völgyre csillogó víztükrével, kanyarodó patakjával. Jobbra az ormok szép hajlással húzódnak lefelé, balra pedig függélyesen felmeredező sziklafal tűnik fel, míg a távolban kéklő domborok hullámos síkságot határolnak, mely felett a nap már rézsutos sugarainak özöne oszlott szét és aranyos fátyolt szőtt.

Gyönyörű zöld, élénk színezetű és bársony lágy mohvankosok vonják be a sziklaszalagokat, melyeken át jobbra tartottunk. A görélyes lapály mindinkább lejtősebb lett; egyszerre el volt vágva utunk — függélyes falak ereszkedtek le a völgy fenekéhez, lehetetlenné vált a lemenet: Blásy úrnak látszólag igaza volt. De a dolgok ezen állapotra oly könnyen vissza nem riasztott; nem hátráltam. Vissza és felfelé kellett

Kesselwänden ihren Weg fortsetzten. Bald erreichte ich den Abhang, dessen unteres Ende von einer Schanze aus riesigen Steintrümmern geschützt war. Der Schnee war fest gefroren; der Abhang wurde immer steiler, bis ich endlich mich genöthigt sah mit der Axt Stufen zu hauen. Das Hinaufklettern auf der gerölligen Wand brachte zuweilen ganze Trümmerhaufen in Bewegung. Während des Hinaufkletterns blickte ich zurück auf den Lauf des Thales; auf einer Stufe desselben glänzte der Eissee, während im Dunkel des Fichtenwaldes der glatte Spiegel des Poprader Sees schimmerte.

Um 2^h 25^m langten wir auf dem Hauptkamme an, auf einem schmalen, kaum zehn Schritte breiten Einschnitte, der von beiden Seiten mit hohen Felsen eingesäumt war. An seiner nördlichen Seite gegen des Poduplaszker Thal war unter steilen Wänden kahler Felsenboden mit einigen Schneeflecken sichtbar, unter ihm aber fiel unmittelbar nur ein kleiner Theil der Thalsoole in die Augen.

Auf Passhöhe verweilten wir eine Viertelstunde, unterdess ich meine Instrumente beobachtete. Die Höhe des Sattels ist laut vorläufiger Berechnung ohngefähr 2352^m; ich habe ihn „Vaskapu“ (Eisernes Thor) benannt. Auf der Karte der ung. Staatsdruckerei führt diese Bezeichnung eine der nächsten Spitzen; auch sonst wird dieser Theil des Hauptkammes mit diesem Namen bezeichnet. Die äussere Reliefform des Ueberganges entspricht der Bezeichnung: „Thor.“

Wir liessen uns durch eine schmale geröllige Rinne hinab, in welcher die ersten Schritte nicht eben leicht zu machen waren. Weiter gelangten wir auf einen gerölligen Abhang und von dort auf eine abschüssige Fläche. Eine prachtvolle Aussicht eröffnete sich von diesem Punkte auf das zu unseren Füßen liegende Poduplaszker Thal, mit seinem saftiggrünen Rasen und dunkeln Walde, mit seinem glänzenden Wasserspiegel und schlängenden Bache. Rechts ziehen die Berggräte im schönen Bogen abwärts, links aber treten senkrecht in die Höhe steigende Felsenwände entgegen, während in der Weite blaue Hügelreihen eine wellenförmige Ebene begrenzen, über die sich die bereits schräg einfallenden Sonnenstrahlen ergossen und einen goldenen Schleier woben.

Prächtige, lebhaftgrüne und sammetweiche Moosbänke umgeben die Felsbänder über die wir rechts den Weg nehmen. Die geröllige Fläche wurde immer abschüssiger, auf einmal war unser Weg abgeschnitten — senkrechte Wände fielen zur Thalsoole hinab. Das Hinabsteigen ward unmöglich; Herr Blásy hatte scheinbar Recht. Allein diese Sachlage schreckte mich so leicht nicht ab: ich wich nicht zurück. Wir mussten zurück und

másznunk, hogy a lejtők jobb (keleti) részéhez közeledhessünk, ott kisérleendő a lemenetet. Hosszú fel- és lemászás után — útközben sikamlós sziklákon, melyeken a hegyvizek rohantak lefelé — egy csörgedező vízer utat mutatott. De a víz kopár kőtáblákon, vagy azok közt folyt lefelé. Ki kellett bontanom manilla kötelemet. Embereim már ösmerték használatát a Viszokáról, hol a kötéllel való experimentum nekik kezdetben nem igen tetszett. Román mászott le, utasításom szerint arczával a meredek falhoz fordulva. Én követtem és útközben meglehetősen álláspontra találván, megálltam. Márton most podgyászunkat ereszté le és azután reá került a sor. Sokaig tartott míg elhatározta magát, hanem itt nem kínálkozott más ut, és elvégre jött. A köteleket mindig feszítve tartottuk, két helyen őr lesett, úgy hogy még elsiklás esetére sem érhetett volna nagy baj. Mikor közeledett lábait helyes posi-ókba helyeztem Mártonnak, mint ez szokás; de a szegény fiu úgy reszketett, mint a nyárfalevél. Utolsó része e lemászásnak szük és vizes sziklaereszen át történt, a melynek végét elérve, csakhamar a lejtőkön siettünk lefelé, míg a völgy öblös fenekére és 5^b 10^m (délután) egy tóhoz értünk. A törpefenyü övében, 1452 *m*/ (M. A. T.) magasságban fekszik; sötétzöld vize nem igen mély.

Visszapillantván láttuk azon majdnem függélyes falazatot, mely a völgy egész háttérét elzárja és nekünk oly jelentékeny gátot emelt.

A Vaskaputól a lemenet a tó partjához 2 óra 20 percbe került, tehát sokkal több időt vön igénybe, mint a szintáj különbözeténél fogva vártuk volna.

Siattunk, mert az idő későre járt és czélunk még messze volt. Az áradozó, letörtető völgypatak mentében haladtunk lefelé. Csakhamar rengeteg erdő vett bennünket körül és 6 órakor zöldellő rétre, az ugynevezett kosárhoz, értünk. A vidék egész alpesi szint ölt: a buja zöld pázsitot lengő fenyvesek szegélyezik és csörgedező patak hasítja át. Balra egy völgyzugot magas sziklaretesz zár el, melyen ezüst szalagként zuhan alá a hegyi patak, a háttérben pedig a Magas Viszoka jelenik meg. Jobbra azon erdőborította völgytorok

aufwärts steigen um uns der rechten (östlichen) Seite des Abhanges nähern zu können, um dort das Hinabsteigen zu versuchen. Nach langem Auf- und Abwärtsklettern — zuweilen über schlüpfrige Felsen, über welche die Bergwässer hinabstürzten, zeigte uns eine rieselnde Wasserader den Weg. Aber das Wasser floss über kahle Steinplatten, oder zwischen denselben; ich musste mein Manillaseil entrollen. Meine Leute konnten schon von der Viskoka aus dessen Anwendung, wo das Experiment mit dem Seil ihnen anfangs nicht gefiel. Román kletterte hinab, nach meiner Instruction mit dem Gesicht gegen die steile Wand gerichtet. Ich folgte ihm; und als ich unterwegs einen ziemlich sicheren Punkt zum Füssen fand, blieb ich stehen. Martin liess jetzt unser Gepäck hinunter, dann kam an ihn die Reihe. Es dauerte lange, bis er sich entschloss, aber hier bot sich kein anderer Weg, und endlich kam er doch. Das Seil hielten wir immer gespannt, an zwei Punkten standen wir Wache, so dass im Falle eines Ausgleitens ihm kein grosses Unglück zustossen konnte. Als er sich mir näherte, setzte ich ihm, wie dies üblich ist, seine Füsse in die richtige Position; aber der arme Junge zitterte wie Espenlaub. Der letzte Theil des Abstieges wurde durch eine schmale und wässerige Felsenrinne zurückgelegt; als wir das Ende derselben erreichten, gelangten wir auf dem Abhange schnell abwärts, bis wir auf dem Muldenboden des Thales und um 5^h 10^m (Nachmittags) zu einem See gelangten. Dieser liegt in der Zone des Krummholzes, in einer Höhe von 1452^m (M. A. T.); sein dunkelgrünes Wasser ist nicht sehr tief.

Zurückblickend sahen wir die beinahe senkrechten Wände, welche die ganze Rückseite des Thales einschlossen und uns ein so bedeutendes Hinderniss verursachten.

Das Hinabsteigen vom Vaskapu bis zum Ufer des See's dauerte 2 Stunden 20 Minuten, nahm also weit mehr Zeit in Anspruch, als man in Anbetracht des Höheunterschiedes hätte erwarten sollen.

Wir eilten, denn es wurde spät und unser Ziel war noch weit. Wir schritten längs des schäumenden, sich Bahn brechenden Thalbaches abwärts. Bald darauf befanden wir uns in einem dichten Wald und um 6 Uhr gelangten wir auf eine grünende Wiese, zum sogenannten Koschár. Die Gegend wurde hier ganz alpenartig: den üppigen, grünen Rasen umgeben schlanke Fichten und durchschneiden rauschende Bäche. Links erscheint eine Schlucht von einer hohen Felsenwand abgeschlossen, über die gleich einem Silberbände der Gussbach hinabstürzt, im Hintergrunde aber er-

nyilik, mely a lengyel nyereghez vezet. Az egész táj felett csend és béke honol.

A Tengerszemesucstól éjszакnak elváló mellékgerincez két ágra oszlik, és a köztük fekvő zugbani tavakból eredő vizér beleszakad a poduplaszki patakba, melyet közel az egyesülés után 6^h 50^m léptünk át. Ős erdőn kezdtünk felfelé menni. Az est közeledett. A Viszoka és a Vaskapu után ezen új hegymászás, — a harmadik ez napon — embereimnek nem igen tetszett. E részét a poduplaszki völgynek Márton ismerte; egyszer járt ő ezen az uton a Halastóhoz. Egy kis félóra alatt a hétgránátoshegyhát magaslatán voltunk.

Az alacsony környezet felett, a távolban, megláttuk a magas sziklás háttért, mely a halastó fekvését jelzé, már az est fátyolába burkolva. Csakhamar eltűnt. Sötétedett; elvesztettük az utat; az éj homályos és meleg volt. Szemenként adtam embereimnek egy aszalt szilvát, jól esett nekik.

Végre mégis elértük a halastóból eredő patakot. Egy kis salto mortaléval átugrándoztunk a vízmederben fekvő köveken és elértük a Javorinából a Halastóhoz vezető utat. Ez az nap utolsó áldása volt; nem képzelhető valami kellemetlenebb, mint a nap fáradságai után ilyen kavicsozott út. 8 óra 20 percz este volt mikor egy gáton átlépve a Halastó partjához érkeztünk.

A Vaskaputól majdnem hat órán át szünnet nélkül, folyvást előrehatoltunk. Az egész napi utazás 14 órát 35 perczet tőn, melyből 11 óra 15 perczet gyalogoltunk.

Az éjszakát a Lengyel Tátra-egylet által fatuskóból épült menedékházban töltöttük, mely az egylet nem eléggé dicsérhető törekvésének bizonyysága. A jó kemény pallozaton hál-tunk, mert a nagyon is tág épületnek nagyon is szegényes volt a belső felszerelése; széna, szalma, pokrócz, mind hiányoztak. Az éjszakán át nagy szélvész dühöngött, mely bennünket a feltűnően meleg esti levegő káros következményeitől megóvott, de az egész házban nem találtunk egyetlen egy az iszonyu léghuzamtól ment zugot sem.

Másnap, szeptember 4-én reggel legtisztább nap sugárzott a gyönyörű tóra, bár a szél még nem csendesült le végképen.

scheint die hohe Vizoka. Rechts öffnet sich derjenige bewaldete Thalschlund, der zum polnischen Kamm führt. Ueber die ganze Gegend herrscht stiller Friede.

Der Nebenkamm, der von der Meeraug'spitze nördlich abzweigt, theilt sich in zwei Arme; aus den See'n, die zwischen ihnen liegen, entspringen Wasseradern, die in den Podupaszker Bach münden, den wir nicht weit von der Vereinigung um 6^h 50^m überschritten. In einem Urwalde begannen wir aufwärts zu steigen. Der Abend brach an. Nach der Vizoka und dem Vaskapu gefiel diese Bergbesteigung — die dritte an diesem Tage — meinen Leuten nicht sehr. Diesen Theil des Podupaszker Thaales kannte Martin; einst ging er auf diesem Wege zum halastó (Fischsee). Nach einer kleinen halben Stunde waren wir auf der Höhe des Siebengranatrückens.

Ueber der niedrigen Umgebung sahen wir in der Ferne den hohen felsigen Hintergrund, der die Lage des halastó's angeibt, bereits in den Schleier des Abends gehüllt. Er entschwand uns bald. Es wurde finster; wir verloren den Weg; die Nacht war dunkel und warm. Stückweise gab ich meinen Leuten getrocknete Zwetschken; sie mundeten ihnen.

Endlich erreichten wir doch den Bach, der aus dem halastó entspringt. Mit einem kleinen salto mortale sprangen wir über die Steine des Flussbettes und gelangten zum Weg, der von Javorina zum halastó führt. Dies war des Tages letzter Segen; man kann sich nichts Unangenehmeres denken, als nach des Tages Mühen einen solchen steinigen Weg. Es war Abends 8^h 20^m, als wir einen Damm übersteigend an das Ufer des halastó gelangten.

Vom Vaskapu waren wir beinahe 6 Stunden ununterbrochen vorwärts geschritten. Die ganze Tagesreise machte 14 St. 35 Min, woran wir 11 St. 15 Min. zu Fuss gingen.

Die Nacht verbrachten wir in dem Schutzhause, welches der „Polnische Tátra-Verein“ aus Holzstämmen aufführen liess, und das ein nicht genug zu lobendes Zeugniß vom Streben des Vereines ablegt. Wir schliefen auf dem harten Fussboden, denn die innere Einrichtung des sehr geräumigen Gebäudes war sehr armselig. Die Nacht über wüthete ein grosser Sturm, der uns gegen die üblen Folgen der auffallend warmen Nachtluft schützte, aber im ganzen Hause fanden wir nicht einen einzigen, gegen den schrecklichen Luftzug geschützten Winkel.

Des anderen Tages Morgens am 4. September strahlte der reinste Himmel auf den herrlichen See, obwohl der Wind sich nicht gänzlich gelegt hatte.

A Halastó — Riby staw — a tátrai tavak legnagyobbika. 1427·5^m (M. A. T.) magasságban fekszik és terjedelme 25 négyszög $\mathcal{K}/m$; kerülekformájú medencéjét tiszta átlátszó zöld, közepe felé mindinkább sötétedő viz tölti be. A főgerincz élesen kirovátkolt falai, a „Barát“ pittoresk sziklaképlettel közvetlenül a tó déli partját érintik. Jobboldali partján, hol törpefenyű sűrösödik és a déli falaktól a tó partjához húzódó görgeteges lejtőkön kerültük meg a tavat és azon meredek torlaszon mentünk felfelé, melyről már rég egy kigyózó vizér tünt fel, mely most gyors száguldással a sziklákon át zuhatgként tör le.

Nemsokára a Tengerszem partjánál 1611·5^m magasságban voltunk. A sötét, most a szél által felháborgatott víztükör, szürke és hóbarázdált körfalaival, melyek függélyesen és mereven emelkednek az égbe, magányos elhagyatottságában mély benyomást tesz. Néma csend uralkodik, melyet a mormogó habok viszhangja, a szél süvöltése csak ritkán szakaszt félbe. A két tavat elválasztó gát magaslatáról egy vas kereszt mellett a szem mindkét tavat egyszerre karolja át. A Magas Tátra tójeleneinek legszebbike ez.

Félórát töltöttünk a Tengerszem partjánál; a Halastótól az oda és idemenet 1 óra 25 percbe került. *)

8^h 30^m (délelőtt) bucsuztunk a Halastótól. Szándékom volt a Bialkavölgy halaspataki ága és a rosztoki völgy közt húzódó miedzani gerinczen át, az utóbbi völgybe jutni.

Messzire követtük a halaspatak folyamát. A Halastó feletti retesz magaslatáról megvizsgáltuk a miedzani gerinczet, és ott hol az kőszirtes éléből kivetközve gypes hátat képez, melynek gyorsan lejtősülő részén erdőség terül el, szemeltünk ki magunknak az átmenetet. De most a mélyen bevált völgyben járván, a meredek erdős falak a felsőbb részekre való kilátást egészen elzárták. A sűrű erdőből itt-ott hegyi patakok fakadnak, de habozásunkban egyikét sem mertük követni. Elvégre (9^h 45^m) elhatároztuk egy erdővágás-

*) A Halastó keleti fele, a Tengerszem pedig egészen Magyarországhoz tartozik; a Bialkapaták jelzi a határt Magyarország és Gácsország közt; a határvonal metszi keresztül a Halastavat, felhúzódik a főgerinczre és azt a baráthegy pontnál éri el.

Der Halastó — Riby staw — ist der grösste See der Tátra. Er liegt in einer Höhe von 1427.5^m (M. A. T.) und seine Ausdehnung beträgt 25 □^{km}. Sein elipsenförmiges Becken füllt reines, durchsichtig-grünes, der Mitte zu immer mehr dunkleres Wasser. Die scharf gezackten Wände des Hauptkamms mit der pittoresken Felsenbildung des „Barát“ (Mönch) berühren unmittelbar das südliche Ufer des See's. Wir umgingen den See an seinem rechten Ufer, das mit dichtem Krumholz bewachsen ist, über dem gerölligen Abhang, der sich im Süden bis zum Ufer des See's hinzieht und stiegen an der steilen Anhöhe aufwärts, auf der wir schon vom Weiten eine sich schlängelnde Wasserader bemerkten, die jetzt im schnellen Sturze über die Felsen als Wasserfall herabschäumt.

Bald darauf waren wir am Ufer des Tengerszem (Meer-auge) in einer Höhe von 1611.5^m. Der dunkle, windgepeitschte Wasserspiegel, mit seinen grauen und schneedurchfurchten Kreismauern, die senkrecht und steil sich gegen Himmel heben, macht in seiner einsamen Verlassenheit einen tiefen Eindruck. Es herrscht eine tiefe Stille, die das Echo der murmelnden Wellen, das Pfeifen des Windes nur selten unterbricht. Von der Höhe des Dammes, der beide Seen trennt, überblickt das Auge von dem eisernen Kreuz aus beide See'n. Dies ist die schönste Seenscenerie der hohen Tátra.

Wir verweilten eine halbe Stunde am Ufer des Tengerszem. Der Her- und Hingang zum halastó dauerte 1 St. 25 Min.*)

Um 8^h 30^m (Vormittags) nahmen wir vom Halastó Abschied. Meine Absicht war über den Miedzaner-Rücken, der sich zwischen dem Fisschbachzweig des Bialka-Thales und dem Rosztoker-Thal hinzieht, in letztgenanntes Thal zu gelangen.

Wir gingen eine lange Strecke längs des Fischbaches. Von der Höhe des Riegels über dem Fischsee untersuchten wir den Miedzaner Grat und wählten uns den Uebergang dort, wo er frei der felsigen Kanten einen rasigen Rücken bildet, während dessen rasch abfallenden Hange wieder mit dichtem Wald bedeckt sind. Als wir aber im tief eingeschnittenen Thal vorwärts schritten, benahmen uns die steilen Waldeswände völlig die Aussicht auf die höheren Punkte. Aus dem dichten Walde entspringen hie und da

*) Die östliche Hälfte des Halastó und das ganze Tengerszem gehört zu Ungarn; die Bialka bezeichnen die Grenze zwischen Ungarn und Galizien; die Grenzlinie durchschneidet den Fischsee, zieht hinauf auf den Hauptkamm und erreicht diesen am Punkte des „Mönch's“.

nál a völgyutat elhagyni. Nemsokára egy lengyel pásztorral találkoztunk, ki megerősített hogy a helyesutat követjük és további irány némi jelzésével szolgált; egyedüli emberi lény volt ez, kivel négynapi vándorlásaink alatt találkoztunk.

Tizenöt percznyi időzés után, az erdős lejtőkön felfelé mentünk és így találtunk átmenetet a hegyháton, noha ismeretlenek voltunk, és a rosztoki völgyutra bukkantunk ott, hol az a patakon átvezet. Erdős fokok zárják el a völgy háttérét, melyből a széles patak rohan elő. Bal partján, többnyire erdön át huzódik az ösvény. Az erdőből, melynek sűrű sudarboltozata a nap égető sugarai ellen kellemes, hűs árnyékot nyújtott, kilépvén, ismét megpillantjuk a völgypatakat, mely a völgy némely részében szélesen ágazik szét és fenekét görélyllyel árasztja el. Rohamosan száguldal óriási kőtuskókon át, melyek medrében ideiglenes fekvőhelyet találtak, és hóféher habbá törve az alpesi patakokhoz hasonlít; maga a rosztoki völgy ezen középső része is sok tekintetben alpesi jellegű.

Átkeltünk a patakon és a völgy keleti partján folytattuk utunkat, mely mindinkább emelkedett a völgy feneké felett és azon meredek, törpefenyűvel fedett falakhoz vezetett, melyek a völgyet torlaszként zárják el. Ezen falakon a patak körülbelül 25 m/ magasságból szökik alá és igen szép, kétkaru zuhatagot alkot, melyhez délben értünk.

Közvetlenül a vizesés mellett, hol gyöngyelő cseppjei a görélyes talapon csodálatos, buja növényzetet fakasztottak, másztunk felfelé és rövid idő után a magaslaton voltunk, melyen majdnem vízszintesen folydogál a patak; átléptük, még néhány lépés és váratlan kép tárul fel előttünk. Egy nyílttér hullámzó vízzel volt telve; oldalvást és háttérben kopár, sziklás hegygerincek és ormokkal körözve. A rosztoki völgy háttérében elterülő öt tó legnagyobbikánál — a wielky staw —, nagy tó partjánál valánk, 12^h 30^m p. m. volt; a Halastótól utunk négy órába került, melyből egy negyed órai pihenés levonandó.

Giesbäche, aber bei unserer Unschlüssigkeit trauten wir uns keinen zu folgen. Endlich um 9^h 45^m entschlossen wir uns bei einer Waldlichtung den Thalweg zu verlassen. Bald darauf begegneten wir einem galizischen Hirten, der uns bekräftigte, dass wir den rechten Weg gehen und uns einige Anhaltspunkte zur ferneren Richtung angab; es war das einzige menschliche Wesen, das wir während unserer viertägigen Wanderung antrafen.

Nach kurzer Rast von 15 Min. stiegen wir auf dem waldigen Abhang aufwärts und fanden so den Uebergang über den Bergrücken, obwohl wir unbekannt waren und stiessen auf den Thalweg dort, wo er über den Bach führt. Bewaldete Vorsprünge umschliessen den Hintergrund des Rosztoka Thales, aus dem der breite Bach hervorbricht. Der Fusssteg zieht sich an seinem linken Ufer meistens durch Wald. Als wir aus dem Walde, dessen dichtes Wipfelgewölbe gegen die brennenden Sonnenstrahlen einen angenehmen, kühlen Schatten bot, heraustraten, sahen wir wieder den Thalbach, der an einigen Stellen des Thales sich ausbreitet und sein Bett mit Gerölle überschwemmt. Mit Gewalt stürzt er über riesige Steinblöcke, die in seinem Bette ein einstweiliges Lager fanden und mit seinem schneeweissen Wellen gleicht der Bach den Bächen der Alpen, mit deren Thälern dieser mittlere Theil des Rosztoker Thales in Vielem Aehnlichkeit hat.

Wir überschritten den Bach und setzten an der östlichen Seite des Thales unseren Weg fort, der sich immer mehr über die Thalsoole erhebt und zu dem steilen mit Krummholz bewachsenen Wänden führt, die das Thal wie mit einem Verhau absperren. Von diesen Wänden stürzt der Bach ohngefähr 25^m hoch hinab und bildet einen sehr schönen zweiarmigen Wasserfall, bei welchem wir zu Mittag anlangten.

Unmittelbar neben dem Wasserfall, wo dessen perlende Tropfen auf dem Geröllboden eine wunderbare, üppige Vegetation hervorbrachten, stiegen wir aufwärts und waren in kurzer Zeit auf der Anhöhe, auf der der Bach beinahe horizontal fliesst; wir übersetzten diesen; noch einige Schritte und ein unerwartetes Bild bot sich uns dar. Ein offenes Terrain war mit wogendem Wasser gefüllt, seit- und rückwärts umgeben von kahlen, felsigen Bergrücken und Spitzen. Wir waren am Ufer des grössten — wielky staw — der fünf See'n, welche im hinteren Theile des Rosztoker Thales liegen. Es war 12^h 30^m; der Weg vom Fischsee dauerte vier Stunden, wovon eine viertelstündige Rast in Abzug zu bringen ist.

Másfél óráig időztünk, e tó 1589 ^m/ magas partjánál. Fekete áfonyabokrok közt ebédeltünk, melyek gyümölcse deszertnek is kínálkozott. Az idő igen kellemes, a levegő 17°C. volt.

Utunk folytatásául most egy átmenetet választottam, melyet szintén mint lehetetlent irtak le, t. i. egy direct átmenetet a rosztoki völgyből a szmeresiniai tavakhoz, a koprovai völgy egyik legfelsőbb zugjában.

1^h 55^m (délut.) hagytuk el a nagy tavat és nyugati partja felett folytattuk utunkat. Alig észrevehetőleg emelkedtünk és most a katlansíknak, melyet alacsony térhullámok szakasztanak félbe, második, köves és gyérgeppel takart felsőbb lépesözete tűnt fel előttünk, alattunk pedig és tőlünk egy alacsony földhát által elválasztva a harmadik tó. Azonnal észre vettem, hogy a gerinc azon bemélyedése, mely felé lépéseinket irányoztuk, czélomhoz nem vezetne és a térképek szerint a harmadik tó déli partját képező falakon fel, a főgerinczen át kell hatolnunk. Megváltoztattuk tehát a követett irányt, kissé visszafelé és le a harmadik tó partjához mentünk. E sötétké és mély vízmedenczét nyugati és déli partját a főgerinc határolja, nyugaton függélyesen meredek sziklafalait közvetlenül a sima, redőtlen vízlapnak bocsájtva, míg délről hol sziklás, hol görgeteges lejtők húzódnak lefelé. A főgerinc két pontban magaslik fel leginkább, melyek közt ismét bemélyedik. A keletre fekvő bevágást választottam átmenetül.

A második és harmadik tavat egybekötő patakon mentünk át (2^h 40^m) az ezen tó felett délre emelkedő falakhoz. Az azokból kiszögellő sziklabordát köröztük és a falzaton képzett széles behajlásban, melyen keresztül a görgeteg ömledezik, mentünk felfelé.

Minden nehézség nélkül 3^h 15^m a magaslaton voltunk. Most az egyik oldalán alattunk a két szmeresiniai tó tűnt fel és szemünk átfutotta a patakka által áthatított és erdőborította koprovai völgyet és a déli falazatát képező a Kriván sokágu tömegéhez tartozó hegyképleteket, éjszakra pedig az öt tó vidékére nyílt a kilátás; láttuk az első tavat, mely egy keleti oldalzugban fekszik és azon sajátsággal bir, hogy patakja a völgynek befelé és csak a mögötte fekvő nagy tó

Wir verweilten anderthalb Stunden am Ufer dieses See's, der 1859^m/ hoch liegt. Unser Mittagsmahl, hielten wir zwischen Heidelbeersträuchern, die uns ihre Früchte zum Dessert boten. Das Wetter war sehr angenehm, die Luft hatte 17° C.

Zur Fortsetzung unseres Weges wählte ich jetzt einen Uebergang, den man mir ebenfalls als unmöglich schilderte, nämlich: einen direkten Uebergang aus dem Rosztoker Thal zu den Szmercsinaer Seen, in eine der höchsten Schluchten des Koprovaer Thales.

Um 1^h 55^m (Nachmittags) verliessen wir den grossen See und setzten unseren Weg oberhalb des westlichen Ufers fort. Wir stiegen kaum merklich und jetzt lag vor uns die andere steinige und mit spärlichem Rasen bedeckte obere Stufe der Thalmulde, die von niedrigen Bodenwellen unterbrochen wird, unter uns aber der dritte See, den ein niedriger Bergrücken von uns trennte. Ich bemerkte sogleich, dass diejenige Vertiefung des Kammes, der wir unsere Schritte zuwandten, nicht zum Ziele führen würde und dass wir nach den Karten an den Wänden empor, welche das südliche Ufer des dritten See's bilden, über den Hauptkamm dringen müssen. Wir veränderten demnach die eingeschlagene Richtung, gingen ein wenig zurück und hinab an das Ufer des dritten See's. Das westliche und südliche Ufer dieses dunkelblauen und tiefen Wasserbeckens begrenzt der Hauptkamm, dessen senkrecht Felsenwände im Westen unmittelbar die glatte, wellenlose Wasserfläche berühren, während südlich theils felsige, theils geröllige steile Abhänge abwärts ziehen. Der Hauptkamm erhebt sich besonders an zwei Punkten, zwischen denen er wieder vertieft ist. Ich wählte den östlich gelegenen Einschnitt zum Uebergang.

Wir gingen über den Bach (2^h 40^m.) der den zweiten und dritten See verbindet, und zu den Wänden, die sich südlich über diesen See erheben, umgingen eine hervorspringende Felsenrippe und stiegen in einem in den Wänden gebildeten breiten Einschnitte aufwärts, welcher vom Gerölle überschüttet wird.

Ohne alle Beschwerlichkeit waren wir um 3^h 15^m auf dem Grat. Jetzt sehen wir auf der einen Seite unter uns die zwei Szmercsinaer See'n und unser Auge überflog des von einem Bache durchschnittene, bewaldete Koprovaer Thal, dessen südliche Wandung die Berge bilden, welche zur vielästigen Gruppe des Kriván gehören, nördlich aber öffnete sich uns die Aussicht auf die Gegend der fünf See'n; wir sehen den ersten See, der in einer östlichen Seitenschlucht liegt und

vizével egyesülve a rosztoki völgynek folyik; gyönyörködhettünk a völgyet berekesztő Voloszin heglánczat szemléletében, melyen túl kék leplében a távol messzeség merengett.

Megfigyeltem a műszereket, (előleges számítás szerint a hágó magassága körülbelül 1764^m) és 3^h 40^m lefelé és egyenesen az alsó nagyobb tónak tartottunk; fél óra mulva minden nehézség nélkül partjához (1659·5^m/ M. A. T.) értünk. Szinezete zöldes és a Csubrina gerincz éjszaki meredek, kopár falai közvetlenül érintik vizét. A második most nem látható tavat egy igen alacsony gát választja el az elsőől. Öt percznyi időzés után, melyet embereim megelőzése által nyertem és az aneroi és a hőmérő megfigyelésére fordítottam, utamat folytattam.

A Csubrina nyugatra vonuló lejtőző gerinceze a magas Tátra főgerinczével képezi azon öblözetet, melyben a két szmrecsiniai tó terül el, és elválasztja azt a koprovai völgy legfelsőbb keleti folytatásától, mely az napi utunk célja volt. Nem szerettem volna az elértük magasságból veszteni és ennél fogva nem mentünk le a völgy fenekébe, melyből egy meredek lépcsőzet vezet felső keleti torkába, hanem azt a Csubrina falain körözve akartuk elérni.

Rövid ideig sikerült a terv kivitele, de csakhamar következett részint gyepes, részint görélyes lejtőkön való fel- és lemászás, részint a törpefenyű sűrű bokrain kellett áthatnunk. Egyszer egy meredek ereszen át kellett leereszkednünk, hol a görélyes talajon buja növényzet sarjadt, mely a legkisebb érintésnél legördülő kőromokat takart, bizonytalanná tevén így minden lépést, az alantabb lévőket pedig nagy veszélylyel fenyegetvén. Egy lezuhanó kőtuskó zúgó, vészteljes röpte elől alig tudtunk kitérni, és Román meg is sebesült, de szerencsére a kő csak kezét érintette. De még ez uton is jó sokat vesztettünk az elért magasságból és ismét felfelé kellett másznunk. Tikkasztó meleg volt és a nap égető sugarainak voltunk kitéve. Szerencsénkre fekete áfonyabokrokra — reánk nézve most igen kedves felfedezésre — akadtunk. Azután egy rengeteg őserdő sűrű lombja vett körül és a rothadványain és a sziklazadékon, mely a talajt fődé és melyeken hatalmas zuzmóvirány fejlődvén, csendes és eredményteljes tevékenységet fejt ki, kellett átgázolnunk. Öröltünk mikor elvégre hűsítő

die Eigenthümlichkeit hat, dass sein Bach thaleinwärts und nach Vereinigung mit dem Wasser des hinter ihm gelegenen grossen See's im Rosztoker Thale abwärts fliesst. Wir ergötzen uns an der Aussicht auf die thalumschliessende Voloszin-Kette, jenseits welcher die ferne Weite in blaues Gewand gehüllt war.

Ich beobachtete meine Instrumente (noch vorläufiger Berechnung ist die Höhe des Passes ohngefähr 1764^m) und um 3^h 40^m gingen wir hinab, gerade auf den untern grösseren See zu. Nach einer halben Stunde gelangten wir ohne Schwierigkeit an das Ufer (1659·5^m M. A. T.) Seine Farbe ist grünlich und die nördlichen steilen, kahlen Wände des Csubrinaer Grates berühren unmittelbar das Wasser. Den zweiten von hier unsichtbaren See trennt ein sehr niedriger Riegel vom ersten. Nach kurzer Rast von fünf Minuten, die ich dadurch gewann, dass ich meinen Leuten vorangeeilt war und die ich zur Beobachtung des Aneroides und Thermometers verwendete, setzte ich meinen Weg fort.

Der westlich abfallende Grat der Csubrina bildet mit dem Hauptkamme der hohen Tátra die Ausbauchung, in der die zwei Szmeresinaer See'n liegen, und trennt diese von der höchsten östlichen Fortsetzung des Koprovaer Thales, die an diesem Tage das Ziel unserer Reise war. Ich hätte nicht gerne etwas von der erreichten Höhe verloren und, deshalb gingen wir nicht hinab in die Thalsole, aus der eine steile Stufe in die obere östliche Klause führt, sondern wollte diese mit Umgehung an den Csubrinaer Wänden erreichen.

Eine kurze Zeit gelang die Ausföhrung des Planes, aber bald darauf mussten wir über theils rasige, theils geröllige Abhänge auf- und abklettern, oder durch dichte Krummholzsträucher dringen. Einmal mussten wir uns durch eine steile Rinne hinablassen, wo auf dem gerölligen Boden eine üppige Vegetation sprossete, welche bei der geringsten Beröhrung hinabrollende Steintrümmer bedeckte, wodurch jeder unserer Schritte unsicher gemacht und die unterhalb Befindlichen mit grosser Gefahr bedroht wurden. Wir konnten kaum dem brausenden, gefahrvollen Fluge eines hinabstürzenden Steinblockes ausweichen und Román wurde auch wirklich verwundet, aber zum Glöcke streifte der Stein blos seinen Arm. Auch auf diesem Wege verloren wir viel von der erreichten Höhe und mussten wieder aufwärts steigen. Es war eine dröckende Hitze und wir waren den brennenden Sonnenstrahlen ausgesetzt. Zu unserem Glöcke fanden wir Heidelbeeren, eine Entdeckung, die für uns von grosser Wichtigkeit war. Hierauf nahm uns das dichte Gezweige eines grossen Urwaldes in Schutz und wir mussten über

forrásra bukkantunk és a völgy ösvényére (5^h 20^m) jutottunk.

Öt perczel hat óra előtt a törpefenyűöv szélső határánál, a völgy kőromokkal telt fenekén, a patak közelében állapotunk meg, itt töltendő az éjszakát. Következtek az előkészületek az éjjeli tanyázásra. A sátort felállítottuk két óriási kőtuskó oltalmában. Embereim már megszokták a teendőkben segédkezet nyújtani. Felnyitottuk főzőszeremet, tüzet raktunk és főztem a levest. De jól ízlett! Szalona és kis hús egészítette ki frugal vacsoránkat. Volt még egy palaczk bór, bár az utolsó, azt is felnyitottuk. Élet és vidámság uralkodott a kis körben. Embereim büszkélkedtek tetteinken. Sötétedett és az alkonyinyal felhők és hűvös estszellő jött. Még egy ideig maradtam őrtüzünknel, mely kísértetiesen világítá be az elhagyott környéket. Embereim a szabadban kőtuskók mögött, hatalmas tűz mellett maradtak, én sátromban lefeküdtem és azt gondosan bezártam. Harmadik éj volt ez. Az éjszakán kissé fáztam, — a szél dühöngött és a hőmérsék bizonyosan tetemesen süllyedt. Alászállását az éj alatt nem ösmerem, mert minimum hőmérőm eltört, de még reggel 4 órakor a hőmérő csak 5° C. mutatott, nyári öltönyben csak könnyű plaiddal ellátva, nem épen kellemes temperatura.

Szept. 5-én reggel valamivel négy óra előtt bujtam ki sátromból. Nem kellett sok toilette : negyedik napja volt, hogy ruhámból ki nem vetköztem. Jól eset a meleg thea, melyet főztem. Hogy szokta meg Román ezt a barna vizet, különösen ha rumból extraportiót kapott.

Az idő kedvezőtlen volt, az ég felhős, nedves szél emelkedett a völgyből. 5^h 30^m uton voltunk. Hosszúra nyulik a koprovai völgy e leghátulsó, egyhangú rideg zugja, menedékesen emelkedvén a gerincz alatti völgyöblözetig. A köd utolért bennünket, és ezen omladék sivatagnak még mervebb kinézést kölcsönzött. Innét balra tartottunk és igen rövid felmászás után 6^h 45^m elértük a gerincz egyik

verfaulte Ueberreste von Stämmen und Wurzeln und über Felsentrümmer schreiten, die den Boden bedeckten und auf denen sich eine gewaltige Flechten vegetation entwickelte, die langsam, aber nicht erfolglos vorwärts schreitet. Wie freuten wir uns, als wir endlich auf eine erquickende Quelle stiessen und auf den Thalweg (5^h 20^m) gelangten!

Fünf Minuten vor sechs Uhr machten wir bei der äussersten Grenze der Krummholz-Region, auf der mit Steintrümmern bedeckten Thalsoole, in der Nähe des Baches Halt, um hier zu übernachten. Wir machten Vorbereitungen zum Nachtlager. Das Zelt errichteten wir unter dem Schutze zweier riesiger Steinblöcke. Meine Leute waren schon gewohnt mir bei meiner Arbeit behülflich zu sein. Wir öffneten meinen Kochapparat, legten Feuer an und ich kochte die Suppe. Wie wohl die mir schmeckte! Speck und ein wenig Fleisch ergänzten das frugale Nachtmahl. Es war auch noch eine Flasche Wein vorhanden und obwohl es die letzte war, öffneten wir sie dennoch. Leben und Fröhlichkeit herrschte im kleinen Kreise. Meine Leute prahlten ob unseren Thaten. Es wurde finster und die Abenddämmerung brachte Wolken und kühlen Abendwind. Noch eine kurze Zeit blieb ich bei unserem Lagerfeuer das gespensterhaft die einsame Gegend beleuchtete. Meine Leute blieben im Freien hinter den Steinblöcken bei einem grossen Feuer, ich legte mich in meinem Zelt nieder und verschloss es sorgfältig. Dies war die dritte Nacht. In der Nacht froh ich ein wenig — der Wind wüthete und die Temperatur nahm gewiss beträchtlich ab. Ihr Sinken während der Nacht kenne ich nicht, denn mein Minimal-Thermometer zerbrach, aber auch noch Früh um 5 Uhr zeigte das Thermometer nur 5° C. eine Temperatur, die für Einen im leichten Sommerrock blos mit einem leichten Plaid versehen, nicht sehr angenehm ist.

Am 5. Sept. kroch ich Morgens vor 4 Uhr aus meinem Zelte. Meine Toilette war schnell beendet: es war der vierte Tag, dass ich meine Kleider nicht auszog. Der warme Thee, den ich kochte, bekam uns wohl. Wie sich Román an dieses braune Wasser gewöhnte, besonders wenn er eine Extraportion Rhum bekam!

Das Wetter war ungünstig, der Himmel bewölkt, ein feuchter Wind kam vom Thale herauf. Um 5^h 30^m waren wir unterwegs. Diese hinterste, einförmige, kahle Schlucht des Koprovaer Thales erstreckt sich sehr weit, indem sie sich sanft bis zur Thalausbauchung unter dem Kamme erhebt. Es erreichte uns der Nebel und verlieh dieser Trümmeröde ein noch mehr starres Aussehen. Von hier hielten wir uns

bevágását, a Csubrina és a Bástyahát legfeszőbb éjszaki része közt.

Alattunk a menguszfalvi völgy hosszabbitásának északi végpontján terülnek el a hinczói tó és délnyugatra tőle földhorpadásban egy másik kisebb viz-medence. A hinczói tó fölött huzódott a főgerincez ködborongta szaggatózott falzata, melynek északi lejtőjét a halastó tükrözi vissza. Egy pillanatra megjelent a Magas Vizsoka felnyuló csuca és a körülötte csoportosuló ormok kibontakoztak a fellegekből, de csakhamar ködfátyol borította el.

Tíz percz és a műszerek megfigyelése után lefelé mentünk. Az átmenetet (2188^m/ M. A. T.) koprovai nyeregnek nevezem*). Előresiettem a görélyes falon lefelé, mely igen jól járható volt. Embereim nem követtek a hinczói tó partjához. Az említett kis tócsa és a hinczói tó közti földháton át, melyet a hullámzatosan domborodó talaj e völgykebelben képez, husz percz alatt értem a hinczói tóhoz. (1956^m/ M. A. T.)

Érdekes látványt nyujt a tó sötét vizeitükre, mely felett az egyes tűformájú tetőkre széthasított gerincez, hatalmas falakkal tornyosul fel. Egyes hólejtők a tó partjáig huzódnak; — síma vizeitükréjét néhány kiálló kőrom szakítja félbe, mi igen pittoresc benyomást tesz.

Rövid — öt percznyi — időzés után tovább mentem. Lépcsőzetes fokok gyorsan következnek egymásután. A kopár talajt csakhamar gyeper törpefenyő váltja fel. Némelykor a törpefenyű sűrű és majdnem áthatatlan bokrain kellett keresztül hatolnunk. De lefelé gyorsan vezet az út és (a hinczói tótól 1 óra 10 percz alatt) 8^h 30^m jöttem a poprádi tó feletti magaslatra. A zöld gyeper, melyen lovak legeltek, számos kötuskó, kiirtott erdő fatörzsei fedték, tanui annak, hogy a fenyesek üdítő rengetegének a Tátrában is engedni kellett a gondolatlanul végrehajtott erdőpusztításnak, és nem állják többé gátként útját a romboló árvíznek és görgetegomladéknak.

*) A magyar államnyomda térképén, a magassági szám átmenetünknel délrebb eső pontnál áll, de a gerincezen való bemélyedések majdnem egyenlő magasságuk.

links und nach kurzem Hinaufklettern erreichten wir um 6^h 45^m einen Einschnitt des Kammes zwischen der Csubrina und dem höchsten nördlichen Theile der „Basta“.

Ueber uns breiteten sich am nördlichen Endpunkte der Verlängerung des Mengusfalver Thales der hinczoer See und südwestlich von diesem in einer Vertiefung ein anderes kleineres Wasserbecken aus. Ueber dem Hinczoer See zog sich die nebenumhüllte, zerklüftete Wandung des Hauptkammes deren nördliche Abdachung der Halastó widerspiegelt. Auf einen Augenblick erschien die emporstrebende Spitze der hohen Vizoka und die um dieselbe sich gruppierenden Gipfel traten aus den Wolken hervor, aber nur bald umhüllte sie ein Nebenschleier.

Nachdem ich zehn Minuten lang die Instrumente beobachtete, stiegen wir abwärts. Den Uebergang (2188^m M. A. T.) benenne ich Koprovaer Sattel. *) Ich eilte auf der gerölligen Wand abwärts, auf der man gut vorwärts kam. Meine Leute folgten mir nicht zum Ufer des Hinczoer See's. Ueber den Bergrücken, der zwischen dem erwähnten kleinen See und dem Hinczoer See sich befindet, und den der wellenförmige Boden in dieser Thalbuch bildet, gelangte ich innerhalb 20 Min. zum Hinczoer See. (1956^m M. A. T.) Eine interessante Erscheinung bietet der dunkle Wasserspiegel des See's, über dem sich der Hauptkamm mit mächtigen Wänden und deren nadelförmig zerklüfteten Spitzen emporhebt. Einzelne Schneeabhänge ziehen sich bis zum Ufer des See's — dessen glatten Wasserspiegel einige hervorstehende Steintrümmer unterbrechen, was einen sehr pittoresken Eindruck macht.

Nach einem kurzen Aufenthalte von fünf Minuten ging ich weiter. Stufenförmige Vorsprünge folgen schnell aufeinander. Den kahlen Boden ersetzen bald Rasen und Krummholz. Zuweilen ist das Krummholz dicht und wir mussten durch fast undurchdringbare Sträucher schreiten. Nach abwärts aber führt der Weg schnell und (vom Hinczoer See in 1 St. 10 M.) um 8^h 30^m kam ich auf die Anhöhe über dem Popráder See. Den grünen Rasen, auf dem Pferde weideten, bedecken zahlreiche Steinblöcke und Stöcke eines ausgeschlagenen Waldes, als Zeugen dessen, dass auch in der Tatra das erfrischende Dunkel der Fichtenwälder der unbedacht, vollführten Waldverwüstung weichen musste und die Bäume nicht mehr gleich einem Damme den verwüstenden Giessbächen und Geröllstürzen in den Weg treten.

*) Auf der Karte der U. St. D. steht die Höhenangabe unseres Ueberganges bei einem südlicher gelegenen Punkte, aber die Einschnitte in den Hauptkamme sind beinahe gleich hoch.

A Kopa a völgy fenekéhez lejtésülő falainak hatralépésével nyílt a pillantás a tündöklő vitzükörre. A sötétzöld viz déli partját az Oszterf szép sziklás lejtőivel szegélyezi, északról a Kopa emelkedik. Oly meredeken esnek alá az Oszterf sziklafalai, hogy ott a vitzükör és a sziklafalak közt nincs helye egy zöldelő partkerítésnek sem. A poprádi tó (1519^m/ M. A. T.) a menguszfalvi völgy egy keleti oldal-völgyelés nyílásán terül el és felette huzódik a lépcsőzetes barázda hólejtőkkel végződő háttéréhez. E völgynek irányoztam lépéseimet négy nappal ezelőtt; akkor e táj ismeretlen volt előttem és mint kísérteties talány jelent meg a völgy ormos partja felett a Magas Viszoka gyönyörű tüneménye. Azóta saját erőmből tűztem ki a Kárpátok e méltó és feltett Matterhornján a győztes zászlóját, belehatoltam részint még nem járt utakon hazánk e kiváló és első helyen álló hegység elrejtett, majdnem ismeretlen zugjaiba és feltárultak előttem vad szépségei. Minden veszély nélkül, kevés fáradságért élvezetteljes, nagy jutalom! Ugyanaz vár minden követőmre. Sok szerencsét!*)

Déchy Mór.

*) 9^h 15^m hagytam el a poprádi tó feletti magaslatot és a Bástya-hátnak tartottam, hogy ezen át a esorbai tóhoz juthassak. Nem hiszem, hogy jó uton jártunk volna. Majdnem áthatlan erdős és meredek falakon fel, 10^h értünk a hátra, melyről szép kilátás nyílik a menguszfalvi völgyre. Messzire beláthattunk azon völgyelésbe, hol a jegestő fekszik, ködfátyol borítá el a halmos Szepességet. 10^h 15^m tovább mentünk és 40 percz alatt a esorbai tóhoz értünk. Érdekes volt a látvány, mikor a Szolyiszko és erdőborította völgyének alján legelőször feltűnt. E szelid szépségü és ösmeretes tó partján 12^h 45^m időztünk. Vízében fürödtem és még fönn maradt csekély élelmi szerünkkel és borral pompásan megébédeltünk. Egy óra gyaloglás alatt a magas erdői vasúti állomáshoz jutottunk. Ott kivívtam az engedélyt, hogy a tehervonattal 3 óraker délután Poprádra mehessék, míg ellenkezőleg csak a 9 óraker este közeledő személyvonatot használhattam volna, és este félhatkor, négy napi távollét után, Tátrafüredre érkeztem.

Indem die zur Thalsohle hinabsinkenden Wände der Kopa zurücktreten öffnet sich die Aussicht auf den glänzenden Wasserspiegel. Das südliche Ufer des dunkelgrünen Wassers umgibt der Oszterf mit seinen schönen Felsabhängen; nördlich erhebt sich die Kopa. Die Mauern des Oszterf fallen so steil ab, dass zwischen dem Wasserspiegel und den Felswänden nicht einmal eine grüne Uferfassung Platz hat. Der Popráder See (1519 *m*/ M. A. T.) breitet sich in einem östlichen Seitenzweige des Menguszfalver Thales aus und oberhalb desselben zieht die stufenförmige Furche zu dem mit Schneehängen endigenden Thalhintergrunde. Diesem Thale wandte ich vor vier Tagen meine Schritte zu; damals war mir diese Gegend unbekannt und gleich einem gespensterhaften Räthsel erschien über dem gipfeligen Rande des Thales die prächtige Erscheinung der hohen Vizsoka. Während dieser Zeit pflanzte ich aus eigener Kraft auf dieses würdige und gefürchtete Matterhorn der Karpathen die Fahne des Siegers, drang zum Theil auf unbetretenen Wegen in die verborgenen, beinahe unbekanntenen Schluchten dieses hervorragenden und an ersten Stelle stehenden Gebirges unseres Vaterlandes und schlossen sich mir die wilden Schönheiten desselben auf. Ohne alle Gefahr, für wenig Mühe, ein genussreicher, grosser Lohn! Derselbe erwartet Jeden meiner Nachfolger. Glück auf! *)

M. Déchy.

Uebersetzt v. E. K.

*) Um 9^h 15^m verliess ich die Anhöhe über dem Poprader See und wendete mich gegen den Rücken der Basta, um über diesen zum Osorbaer See zu gelangen. Ich glaube nicht, dass wir auf dem rechten Wege waren. Ueber fast undurchdringbare, bewaldete und steile Wände gelangten wir um 10^h auf den Grat, von welchem aus man eine hübsche Aussicht auf das Menguszfalver Thal hat. Wir konnten weit in das Thal sehen, wo der Eissee liegt. Ein Nebelschleier umhüllte die hügelige Zips. Um 10^h 15^m gingen wir weiter und gelangten nach 40 Min. zum Osorbaer See. Interessant war die Erscheinung, als dieser am Fusse der Szolyiszko und des bewaldeten Thales zuerst zum Vorschein kam. An dem Ufer des lieblichen und bekannten See's verweilten wir bis 12^h 45^m. Ich badete in seinem Wasser und wir hielten aus den wenigen Ueberbleibseln von Speise und Trank ein prächtiges Mittagsmahl. Nach einer Stunde Fussweg kamen wir zur Eisenbahnstation „Hochwald“. Dort erwirkte ich dass ich statt, bis zum nächsten, um 9 Uhr Abends verkehrenden Personenzuge warten zu müssen, den um 3 Uhr nach Poprád gehenden Lastzug benützen konnte und auf dieser Weise kam ich Abends um halb sechs Uhr. Nach viertägiger Abwesenheit nach Tátrafüred.

Állatphaenologiai adatok,

melyeket alulirt 1874. július 7-étől 27-éig Rokuszon (Szepesmegyében, a keleti Tátra alján) és környékén gyűjtött.

— — — — —
 És ezekben annyi kincs van,
 Mennyit nem látsz álmaidban.
 Petőfi.

Már Schleiden, a nagyhirű botanikus „a természet önalkalmazott jövevény-rendőrségről“ szóló értekezésében a költökről igen jellemzően így nyilatkozik: „Furcsa emberek, ezek a poetak! keveset tanulnak, a természettudományokból rendesen semmit sem; igazi ihlettségtől azonban vezérelve nyilatkozataikban többnyire a valót eltalálják.“

E jellemzés különösen nemzetünk ünnepeelt költőjére Petőfire is alkalmazható, ki sokszoros vándorlásai közben felhatott ugyan Igló*) városáig, hanem a magas Tátra vadregényes hegy-völgyeit talán csak képzelve járta be: ő „A magyar nemzet“ című költeményében magasztalja ugyan hazánk szépségét, hegy: völgyeinek mindennemű kincseit; egyszersmind keserves szemrehányással arra utalva, miképen hazánk fiai a nálunk termelt kincseket megcsudálni többnyire csak a külföldön alkalmat vehetnek, hol néha önvádoló ily kifejezésre is fakadnak: „hát ez innen van hazánkból?“

Az idézett költemény sorai közül azonban még oly tanuság is olvasható, miszerint igazi honszeretet feltétlenül csak alapos és beható honismereten alapulhat, miután az előttünk ismeretlent nem is szerethetjük igazán.

És — sajnálattal legyen említve — csakugyan úgy állott a dolog mai napságig! ezentul azonban jobbfelé fordul a koczka. Félre nem ismerhető jeleivel találkozunk az imádott hon behatóbb tanulmányozásának, tudományos kutatásának. A „magyarországi Kár-

*) Késmárkon is volt 1845. évben.

Szerk.

Zoophäenologische Beobachtungen,

welche im Jahre 1874 v. 7--27. Juli in Rokusz (in Zipsen, am Fusse der östlichen Tatra) und seiner Umgebung durch Unterfertigten gemacht wurden.

Und darinnen wohnen Schätze
Die du kaum im Traume siehst.
Frei übersetzt.

Schon Schleiden macht in seiner Abhandlung „Ueber Fremdenpolizei in der Natur“ in Bezug auf die Dichter folgende charakteristische Bemerkung: „Selt-same Leute, diese Dichter! Sie lernen wenig, von den Naturwissenschaften in der Regel gar nichts und doch treffen sie meist in ihren Aussprüchen mit ächter Sehergabe das Richtige.“

Diess mag wohl auch in ganz besonderem Maasse von unserem gefeierten Nationaldichter Petöfi gelten, der auf seinen Wanderungen wohl selbst bis Igló *) gelangte, aber die mächtigen Thälerfalten der hohen Tatra aus eigener Anschauung kaum kannte: er besingt in einem seiner Lieder („A magyar nemzet“ = Die magy. Nation) die Schönheit unseres Landes, den Reichtum seiner Berge und Thäler; aber mit bitteren Vorwürfen weist er zugleich darauf hin, wie wir die Schätze unseres Vaterlandes fern von ihrem Fundorte, meist im Auslande zu bewundern Gelegenheit nehmen, wo wir oft mit Erstaunen ausrufen, dass so ausgezeichnete Gegenstände wohl auch bei uns daheim zu finden seien. Zwischen den Zeilen des erwähnten Gedichtes können wir es klar und deutlich herauslesen, wie er zugleich darauf hinweist, dass wahre Vaterlandsliebe unbedingt nur auf eingehender Kenntniss des Vaterlandes selbst fussen könne: denn was wir nicht kennen, das können wir auch nicht lieben!

So war es grösstentheils bis jetzt; von nun an soll es anders werden! Eingehendes Studium und wissenschaftliche Durchforschung des Heimatlandes machen auch bei uns unverkennbaren Fortschritt. Auch der „ung. Karpathenverein“ will diesem Bestreben nach

*) Ist im Jahre 1845 auch in Késmárk gewesen.

pátegylet“ is mindenek előtt ez irányban működni kíván. — A mit a tudomány szolgálatában álló egyeseknek az eget ostromló Kárpát ormain napfényre deríteni sikerült; — a mit mások lankadatlan méhszorgalommal kutatván és észlelvén, egyes művekben elszórtan a későbbi nemzedékek számára megörökítették: azt közkinccsé tenni; — utmutatást adni, hol és melyik időszakban található-e ez vagy ama természetes tárgy, — mind ezek és hasonlóak főczél lehet, mely felé a „magyarországi Kárpátegylet“ törekszik.

E nemes törekvés érzetében nem lehettem, hogy a legközelebb elmúlt nyáron a keleti Tátra alján és magaslatán gyűjtött állatfejlődési adatokat, mint a szépen kikerekített egészből kiszakított parányi töredéket a nevezett egylet bizottságának kinyomtatás végett ne ajánljak. Ez adatok tudományosságra legkisebb igényt sem tártanak; ezek az illető természetkedvelőknek csak tájékoztatóul szolgálni akarnak, hol és melyik időtájban található a jelölt állat, — avagy társakat is szeretnék ezek által a jó ügynek toborzani, kik nálamnál talán több idővel és képességgel rendelkezvén a jó ügynek hatalmas lendületet adni hivatva volnának, hogy egyesült erővel működvén, mi több halmoztatnék össze az eddigi vajmi kevésbé kutatott anyagból, hogy a halmazból mi elébb egy szépen kikerekített egész alakíttathatnék.

Kezdem pedig e sorozatot a lepidopterákkal (pikkelyröpük), mivel hogy azokat kis kézi gyűjteményem, valamint Heinemann kézikönyve nyomán még a legközelebb elmúlt nagy szünnapok alatt meghatározhattam és mivel a magas Tátrában található ily rendű rovarokról eddigi vajmi kevés jutott köztudomásra.

Ha sikerülne egy a legközelebbi nagy szünnapokra tervezett kirándulást valósítanom, akkor az ujonnan észlelendőket a most elmaradottakkal egyszerre közleni szándékozom. Addig is, mig hasonló törekvésű és érzelmű társakkal vagy a hegyormokon, vagy a vadregényes völgyben, vagy éppen csak az évkönyvünk hasábjain is találkozhatnék, legyen szabad benne az érdeklettek a mérések (geometra) feltűnő sokaságára sőt sokneműségére figyelmeztetni, mely e rovárszegény 1874-ik évben is a késmárki egresben (fenyőerdő, mely ott néha „malomkának“ is mondatik) engem nagyon ked-

Möglichkeit Vorschub leisten. Was Einzelnen nur vergönnt war mit wissenschaftl. Auge zu schauen, was einzelne Forscher und Beobachter mit unermüdetem Bienenfleiss in und auf den Karpathen an das Tageslicht gefördert und in zerstreuten Werken der Nachwelt aufbewahrt haben: Das zum allgemeinen Schatze zu machen oder Fingerzeige zu geben, an welchen Punkten oder zu welcher Zeit dies oder jenes naturhistorische Object zu finden, zu beobachten sei, das mag wohl auch das Hauptziel sein, welches das Jahrb. des „ung. Karpathenvereines“ sich gesteckt.

Von dieser Ueberzeugung durchdrungen entschloss ich mich die gesammelten Daten als herausgerissenes Bruchstück aus dem grossen und schönen Ganzen dem Redactions-Comité anzutragen, um solche im Jahrbuche zu publiciren. Dieselben machen auf Wissenschaftlichkeit durchaus keinen Anspruch; sie wollen einzig und allein die Zeit und den Ort bezeichnen, wo die genannten Objecte zu finden sind; sie wollten gerne Naturfreunde und Naturkundige für gleiche Bestrebungen gewinnen, damit mit vermehrten und vereinten Kräften jemeher des Materials herbeigeschafft werde, aus dem dereinst ein schönes Ganzes sich gestalten lasse. Den Beginn mache ich mit den Lepidopteren, weil ich selbige mit Beihülfe meiner Handsammlung und Heinemann's Handbuch noch in den verflossenen Schnlferien bestimmen konnte und weil eben von dieser Ordnung der Insecten aus der Tatra am wenigsten bekannt ist.

Sollte es mir gelingen in den nächstfolgenden Ferien einen zweiten Plan zur Ausführung zu bringen, so will ich die neu zu acquirirenden Daten mit denen, die ich bisher zur Veröffentlichung noch nicht zusammenstellen konnte, zugleich der Redaction des Jahrbuches übersenden. Bis dahin und bis wir mit Gleichgesinnten und nach gleichem Ziele Strebenden entweder im Thale oder auf den Bergespitzen oder auch nur im Jahrbuche uns treffen, will ich insbesondere noch auf den Reichthum an Spannern (Geometra) aufmerksam machen, der in den Késmárker Erlchen (auch

vesen meglepett. Ritkább lepkékben gazdagok, továbbá a Rokusztól éjszaki és észak-nyugatfelé terjedő nagyobb lápok is, ugyszintén a „Torkarna“ nevű völgy, a „Vaskapu“ és „Faix tisztása“ a bélai mészkőhegyekben, melyek havasi mikrolepidopterákban is bővelkednek. Legtöbb és legritkább koleopterákat (téli helyröpkéket) gyűjtöttem a „zöld tó“ közelében terjedő hómezők alsó széléin.

„Mühlchen“ genannt) anzutreffen ist, ferner auf die reiche Insectenfauna der Sümpfe nächst Rokusz und endlich auf die sehr ergiebige Fundgrube im Drechselhäuschen (Tokarna,) eisernen Thor und besonders auf Faix's Blösse — im Bélaer Kalkgebirge — so wie für Käfer an den Rändern der Schneefelder nächst dem „grünen See.“

A. Lepidoptera.

1874

- ⁷/VII. **Epinephele Hyperanthus L.** — gyakori, Rokuszi felső mocsár. — Häufig, Rokuszer ob. Sumpf.
- „ **Coenonympha Oedipus F.** — gyakori, mind kopott, Rok. felső mocsár. — Häufig, alle beschädigt, Rok. ob. Sumpf.
- „ **Acidalia Ochrata Scop.** — elég gyakori, Rok. felső mocsár. — Ziemlich häufig, Rok. ob. Sumpf.
- „ **Cidaria Hastata L.** — több db. többször kopott, Rok. f. mocsár, — Mehrere Exemplare, meist beschädigt, Rok. ob. Sumpf,
- „ **Zerene Marginata L.** — több db. fris, Rok m. — Mehrere Exemplare, frisch, Rok. ob. Sumpf.
- „ **Nemophila Russula L.** ♂ — gyakori, fris. Rok. f. mocsár. — Häufig, frisch, Rok. ob. Sumpf.
- „ **Pararga Egeria L.** — 1 db. kopott ugyanott. — 1 Exempl., abgeflogen, daselbst.
- „ **Pararga Maera L.** — kevés db. de fris, u. o. — Nicht häufig aber frisch, daselbst.
- „ **Melitaea Athalia Esp.** — 2 db. egészen fris, u. o. 2 Exempl. ganz frisch, daselbst.
- „ **Argynnis Euphrosyne L.** — 1 db. fris, u. o. — 1 Exempl. frisch, daselbst.
- „ **Argynnis Hecate S. V.** — több db. fris, u. o. — Mehrere Exempl. frisch, daselbst.
- ⁸/VII. **Aglossa Pinguinalis L.** — több db. Rokusz, a házban. — Mehrere Exemp. Rokusz, Behausung.
- „ **Setina** { **Mesomella L.** — } 1 db. Rok. f. mocsár. —
           { **Eborina S. V.** } 1 Expl. Rok. ob. Spf.
- „ **Callimorpha Dominula L.** — 2 db. fris, u. o. (12—17-ig igen gyakori.) — 2 Expl. frisch, Rok. ob. Spf. (von 12—17 sehr häufig.)
- „ **Limenitis Populi L.** — 1 db. fris, u. o. — 1 Expl. frisch, daselbst.
- ⁹/VII. **Anthocharis Cardamines L.** — elég gyakori még 27-kén is. — Genug häufig auch noch am 27-sten.
- „ **Pieris Napi** (var. fusca) **L.** — több db., Tokarna. Mehrere Expl., Drechselhäuschen.
- „ **Erebia Mnestra Esp.?** — 1 db., Tokarna; ¹⁸/VII zöld tó; ²¹/VII Faix tisztása. — 1 Expl. Drechselhäuschen; ¹⁸/VII grüner See; ²¹/VII Faix's Blösse.

- ⁹/VII. **Psodos Alpinata S. V.** — több db. Tokarna. — Mehr. Expl. Drechselhäuschen.
 „ **Cidaria Montanata S. V.** — gyakori u. o. — Häufig daselbst.
 „ **Cidaria Ferrugata L.** — több db. u. o. — Mehr. Expl. daselbst.
 „ **Epialus Humuli L.** — 1 db. u. o. — 1 Expl. daselbst.
 „ **Bombyx Quercus L.** — elég gyakori, Tokarna. — Genug häufig, daselbst.
 „ **Argynnis Paphia L.** — 2 db. fris Rok. mocs. — 2 Expl. frisch, Rok. ob. Spf.
 „ **Argynnis Aglaja L.** — több db. u. o. — Mehr. Expl. daselbst.
 „ **Lycaena Cyttarus Rott.** — gyakori, Tokarna és Rok. mocs. — Häufig, Drechselhäuschen und Rok. ob. Spf.
 „ **Licaena** { **Medon Hufn.** — } 1 db. ♀ Tokarna. — 1
 „ { **Agestis S. V.** } Expl. ♀ Drechselhäusch.
 „ **Lycaena Alsus S. V.** több db. Tokarna. — Mehr. Expl. Drechselhäuschen.
 „ **Ino Statices Leach.** — 1 db. Tokarna. — 1 Expl. daselbst.
 „ **Botys Alpinalis S. V.** — gyakori u. o. — Häufig daselbst.
¹¹/VII. **Licaena Arion L.** — több db. Rok. f. mocs. — Mehr. Expl. Rok. ob. Spf.
¹²/VII. **Pieris Daplidice L.** — 1 db. u. o. — 1 Expl. daselbst.
 „ **Cidaria Stragulata Hb.-Variata, S. V.** — 1 db. u. o. — 1 Expl. daselbst.
 „ **Bupalus Piniaria L.** — 1 db. ♀ kissé kopott, Rok. alsó mocs. — 1 Expl. ♀ etwas abgeflogen, Rok. unter. Spf.
 „ **Gnophria Rubricollis L.** — 1 db. u. o. — 1 Expl. daselbst.
 „ **Lithosia** { **Plumbeola Hb.** } több db. u. o. — Mehr.
 „ { **Lurideola Zk.** } Expl. daselbst.
 „ **Setina** { **Irrorea S. V.** } 2 db. u. o. — 2 Explar.
 „ { **Irrorella L.** } daselbst.
¹³/VII. **Erebia Oëme Esp.??** — 1 db. Faix' tisztása, bélai Tátra. — 1 Expl. Faix's Blösse, Bélaer Tátra.
 „ **Erebia Manto S. V.** — több db. u. o. — Mehr. Expl. daselbst.
 „ **Psodos Horridaria S. V.** — 1 db. u. o. — 1 Expl. daselbst.

- ¹³/VII. **Epialus Carnus** Esp. — 2 db. Nesselblösse, bélai Tátra. — 2 Expl. Nesselblösse, Bélaer Tátra.
- „ **Argynnis Pales** S. V. var. **Isis** Hb. — gyakori, Faix' tiséztása, bélai Tátra. — Ziemlich häufig, Faix's Blösse, Belaer Tátra.
- ¹⁵/VII. **Fidonia Carbonaria** L. — 3 db. Rokusz, a házban. — 3 Expl. Rokusz, Behausung.
- „ **Leucoma Salicis** L. — 1 db. ♀ Rokusz, a faluban, nehány nappal később gyakori: — 1 Expl. ♀ Rokusz, im Dorfe; etliche Tage später häufig.
- ¹⁶/VII. **Vanessa Polychloros** L. — II gen. — 1 db. fris, késmárki malomka. — 1 Expl. Kesm. Mühlchen.
- „ **Polyommatus** { **Chryseis S. V.** } 1 db. késm. egres.
 { **Eurydice Rott** } 1 Ex. Kes. Erlchen.
- „ **Odezia Chaerophyllata** L. — több db. u. o. — Mehr. Expl. daselbst.
- „ **Ortholita** { **Plumbaria F.** } 1 db. u. o. — 1 Expl.
 { **Palumbaria S. V.** } daselbst.
- „ **Cidaria** { **Pectinataria Fssl.** } 1 db. u. o. — 1 Expl.
 { **Miaria S. V.** } daselbst.
- „ **Cabera Pusaria** L. — gyakori u. o. — Häufig, daselbst.
- „ **Cabera Exanthemata** Scop. — Rok. réteken. — Rokuszer Wiesen.
- „ **Boarmia Consonaria** Hb. — 1 db. ♀ késm. egres. 1 Expl. ♀ Kesm. Erlchen.
- „ **Cidaria Albicillata** L. — 1 db. kopott u. o. — 1 Expl. abgeflogen, daselbst.
- „ **Plusia Chrysitis** L. — 1 db. kissé kopott u. o. — 1 Expl. etwas abgeflogen, daselbst.
- „ **Zygäna** { **Transalpina Esp.** } több db. fris, u. o.
 { **Medicaginis O.** } Mehr. Expl. frisch.
 { **Ferulae S. V.** } daselbst.
- „ **Zygaena Lonicerae** Esp. — több db. u. o. — Mehr. Expl. daselbst.
- „ **Mamestra Dentina** S. V. — 1 db. fris, Rok. faluban. — 1 Expl. frisch, Rokusz.
- ¹⁶/VII. **Aphomia Colonella** L. — több db. Rokusz, a szobában. — Mehr. Expl. Rok., Behausung.
- ¹⁷/VII. **Erebia Euryale** Esp. — több db. ♂ Rokusz, f. mocs. — Mehr. Expl. Rokusz ob. Spf.
- „ **Lygris Populata** S. V. — több db. u. o. — 1 Expl. daselbst.
- „ **Epialus Hectus** L. — 1 db. Rokusz, falu. — 1 Expl. Rokusz, Dorf.

- 18/VII. **Parnassius Apollo** L. — 2 db. Tokarna, rother Lehm. — 2 Expl. Drechselhäuschen, rother Lehm.
 „ **Macaria Notata** L.? — 1 db. Tokarna. — 1 Expl. Drechselhäuschen.
 „ **Geometra Vernaria**. — 1 db. Tokarna; 24/VII késm. egres, gyakori. — 1 Expl. daselbst, 24/VII häufig Késmárk. Erlchen.
- 19/VII. **Smerinthus Populi** L. — 1 db. fris, Rokusz, falu. — 1 Expl. frisch, Rokusz, Dorf.
- 20/VII. **Polyommatusae Virgaurae** L. — több db. késm. egres. — Mehr. Expl. Kesm. Erlchen.
 „ **Cidaria** { **Bicolorata** Hufn. } 1 db. u. o. — 1 Expl. daselbst.
 „ { **Rubiginata** S. V. }
 „ **Triphosa Dubitata** L. — 1 db. Rok. a háznál. — 1 Expl. Rokusz, Behausung.
 „ **Bomolocha** { **Crassalis** F. } 1 db. kopott, Rokusz
 „ { **Achatalis** Hb. } falu. — 1 Expl. abgeflogen, Rokusz, Df.
 „ **Epinephele Janira** L. — gyakori Rok, rétek. — Häufig Rokusz, Wiesen.
 „ **Hesperia Comma** L. — több db. késm. egres szélén. — Mehr. Expl. Kesm. Erlchen.
 „ **Hesperia Sylvanus** Esp. — 1 db. u. o. — 1 Expl. daselbst.
- 21/VII. **Vanessa Urticae** L. — II gen. — több db. egész fris, „vaskapu“. — Mehr. Expl. ganz frisch, auf dem Gipfel des „eisernen Thores.“
 „ **Erebia Pyrrha** S. V. — 1 db. vaskapu, bélai Tátra. — 1 Expl. eisernes Thor, Bélaer Tátra.
 „ **Erebia Pharte** Esp.? — 2 db. vaskapu, bélai Tátra. — 2 Expl. daselbst.
 „ **Erebia Ligea** L. — gyakori, 1 db. felül szemfolt nélkül, bélai Tátra. — Häufig, 1 Expl. oben ohne Augen, Bélaer Tátra.
 „ **Gnophos Dilucidaria** S. V. — több db. vaskapu. Mehr. Expl. daselbst.
 „ **Ortholita** { **Mensuraria** S. V. } több db. béla Tátra.
 „ { **Limitata** Scop. } (Mehr. Expl. daselb.
 „ **Epialus Velea** Esp. — 1 db. Faix' tisztása, bélai Tátra. — 1 Expl. Faix's Blösse, Bélaer Tátra.
 „ **Nemophila Plantaginis** L. — 1 db. kopott, vaskapu. — 1 Expl. abgeflogen, daselbst.
 „ **Myelois Cribrum** S. V. — 1 db. bélai Tátra. — 1 Expl. Bélaer Tátra.

- ²³/VII. **Sphinx Pinastri** L. — 1 db. kopott, Rokusz, falu. — 1 Expl. abgeflogen Rokusz Dorf.
²⁴/VII. **Limenitis Tremulae** Esp. 1 db. késm. hosszuerdő. 1 Expl. Késmarker „langer Wald.“
 „ **Geometra Papilionaria** L. — 1 db. fris, késm. egres. — 1 Expl. frisch, Kesm. Erlchen.
 „ **Ortholita Moeniata** Scop. — 1 db. Rok rétek. — 1 Expl. Rok. Wiesen.
 „ **Cidaria Pyraliata** S. V. — több. db. késm. egres. Mehr. Expl. Késm. Erlchen.
 „ **Cidaria Rubidiata** S. V. var. **Fumata**. — 1 db. Rok. — 1 Expl. Rokusz.
 „ **Spilosoma Lubricipeda** S. V. — 1 db. Rok. — 1 Expl. Rokusz.
 „ **Platypteryx** { **Falcataria** L. } 1 db. Rok. mocs.
                           { **Falcula** S. V. } 1 Expl. Rok. Spf.
 „ **Syriechthus** { **Malvae** L. } több. db. késm. hos-
                           { **Alocolus** Hb. } szuerdő. — Mehr. Expl. Kesm. „langer Wald.“
²⁷/VII. **Pieris Brassicae** L. — II gen. — elég gyakori. Rok. Ziemlich häufig, Rokusz.
 „ **Amphidasis Betularia** L. — 2 db. ♀ ♂ Rokusz, falu. 2 Expl. Rokusz.
     Szepes-Igló 1875 april 8-dikán.

Geyer G. Gyula.

A mongolok betörései Magyarországra és a menedékkő (lapis refugii) a Szepességben.

Hradszky Józseftől.

Ázsia belsejében t. i. China éjszaki és a Baikáltó délkeleti részén a XIII-ik század kezdete óta az ottani tatár- és mongol vándor népeknél Dsingis-Khán, Temudschin és fiai Dsudschi, Dsagatai, Uigetai és Tului által egy új világbirodalom keletkezett, melynek barbár csordái gyakran árasztották el a remegő Európát.

A leghatalmasabb és leghiresebb népeknek megkellett hajlaniok ezen mindent megsemmisítő vihar alatt, mely az erősöket megtörve, a gyöngéket nem kimélve, borzasztóan és ellenállhatlanul zúgott el az aggódó tartományok fölött.

Ezen ázsiai vad csordák romboló hatalma elől a kunok már 1210-ben menekültek hazájukból, mely „Nagy Kunország” nevezetett.

1224-ben európai területen vészettek el az első keresztény fejedelmek e pogány világhódítók gyilkos nyílzápora alatt.

Sem a békés önmegadás, sem a meghódolás nem használt semmit e szörnyek előtt, kik áldozataikat álnok, hitlen módon ma a legbarátságosabb és legfényesebb ígéretekkel fonták körül, de már másnap az elámitottakat és lefegyvertetteket, a leghidegebb vérrel sőt gunykazajjal ezrenként mészárolták le.

Temudschin halála után 1227-ben a nagykháni méltóság fiára Uigetai- másként Oktai-ra szállott, ki 1237-ben nyugat felé fordult.

Az 1238-ik év folytán hazánk határaihoz értek a kunok, kik már néhány év előtt lettek a mongolok által hazájukból kiszorítva.

IV. Béla őket — számszerint 40,000-et — Kuthen fejedelmökkel együtt, azon feltétel alatt, hogy a keresztény hitre térjenek vendégszeretőleg fogadta s Pest környékén egy darab termékeny földet ajándékozott nekik, mely még maig is „Kis-Kunságnak” nevezetik.

Az elsők, kik a tatárok nyomasztó igája alá hajolni kénytelenítették, az oroszok voltak.

Die Einfälle der Mongolen in Ungarn
und
der Zufluchtstein (Lapis refugii) in der Zips,
von
Josef Hradzsky.

Tief in Asien, nämlich im Norden Chinás und im Südosten des Baikalsees, hatte sich seit dem Anfange des XIII. Jahrhunderts bei den Nomadenvölkern der Tartaren und Mongolen durch Dsingis-Khan, Temudschin und seine Söhne Dsudschí, Dsagatai, Uigetai und Tului eine neue Weltmonarchie gebildet, deren barbarische Horden sich in lavinenartigen Strömen über das angsterfüllte Europa ergossen.

Die mächtigsten und berühmtesten Völker mussten sich vor diesem Alles vernichtenden Sturme beugen, der schrecklich und unwiderstehlich, die Starken zermalmend und die Schwachen nicht schonend, über die geängstigten Länder einherbrauste.

Der vernichtenden Uebermacht dieser wilden asiatischen Horden wichen bereits 1210 die Kumanen aus ihrem Vaterlande „Gross-Kumanien“ genannt.

Im Jahre 1224 verbluteten auf dem europäischen Boden die ersten christlichen Fürsten unter dem mörderischen Pfeilregen dieser heidnischen Weltstürmer. Weder friedliche Ergebung, noch Unterwerfung nützte bei diesen Unholden, die ohne Treue und Glauben heute ihre Opfer mit den freundlichsten Beteuerungen, den glänzendsten Versprechungen umstrickten und morgen die Bethörten und Entwaffneten mit dem kaltesten Blute, ja mit Hohngelächter zu Tausenden hinschlachteten.

Nach Temudschins Tode, 1227, übergang das Gross-Khanat an dessen Sohn Uigetai, auch Oktai genannt, welcher sich 1237 dem Westen zuwendete.

Im Laufe des Jahres 1238 erschienen an den Grenzen unseres Vaterlandes die schon vor etlichen Jahren durch die Mongolen aus ihrem Lande verdrängten Kumanen. Béla IV. nahm sie, bei 40,000 an der Zahl, mit ihrem Fürsten Kuthen, unter der Bedingung, dass sie Christen würden, in unser Vaterland gastfreundschaftlich auf und räumte ihnen einen Theil des besten Bodens bei Pest ein, den man noch heute „Klein-Kumanien“ nennt.

Die Ersten, welche sich unter das vernichtende Joch der Tartaren beugen mussten, waren die Russen. Zuerst fiel

Először Kazan vétetett be, azután Moszkva, Sugdal, és Vladimir, továbbá Perejasztov és Csernigov, végre 1240-ben hosszú ostrom után a régihírű Kiew, — Európa éjszakkéleti részén akkor a legnépesebb város, mely minden dicsőségével együtt a földdel egyenlővé tétetett.

E nem várt esemény roppant félelmet szült Európa népeinél.

Spalatói Tamás, egykorú hazai történetíró, azt írja, hogy az 1238-dik évben egy rendkívüli nagyságu üstökös jelentkezett az égboltozaton, s hogy 3 évvel később teljes napfogyatkozás állott be, mely két rendkívüli természeti jelenség a hazánkra következő borzasztó napok szomorú előhírnökeül tekintetett.

1240-dik év elején a tatárok Lengyelország egy részét pusztították el s Szandómiriát, a mai Galicziát kezdték ostromolni; innét pedig bár lassan, de ellenállhatlanul vonult ezen iszonyu embertömeg Magyarország felé. Igen sok orosz és lengyelt, kik a tatárok elől menekültek, lehetett azon időben a Szepességén látni.

Mátyás, a szepesi székes-egyházi prépost tudósította a királyt a közelgő veszélyről, mely a hazát fenyegette, s mely nagyon is korán következett be, mert már az 1240-ik évi karácsonyi ünnepek alkalmával az országban az a hír terjedt el, hogy a tatárok az ország határaihoz közelednek.

E hír megmagyarázhatlan közönyösséggel fogadtatott Magyarországon. — Csak akkor, midőn a tatárok előnyomulásának híre borzasztó valósággá vált, gondoltak komolyan a fegyverkezésre.

A király beutazta az ország határait, az utakat fatorlatokkal elzárta, Héderváry Dénes nádort 40,000 fegyveres emberrel Mármarosba küldötte s a Kárpátokban a szorosokat és átmeneteket megszállotta.

Az alatt Bathu-Khán vezéreivel Bochetorral, Kadánnal — (Caydan, Kaydan) Bathu testvérével — Coactonnal, Chebbel, Feycannal, Petával (Pera) ¹⁾, Hermeussal és Ocadórral Magyarországot 4 felől ²⁾ támadta meg.

Bathu ugyanis, az u. n. orosz, Peta pedig Trenesen megyében az u. n. magyar-kapun tört át, Kadan az ajtosi hegy-szoroson, Bochetor pedig a Zeren (Zerencs?) folyamon kelt át.

1) L. Steph. Katona. Historia Pragmatica Hungariae. P. I. pag. 810.

2) L. A tatárjárás történelme IV. Béla király idejében. Irta Rosty Zsigmond. Pest, 1856. 60-ik lap.

Kasan, dann Moskau, Sugdal und Wladimir, ferner Perejastow und Csernigow, endlich 1240 nach langer Belagerung das altberühmte Kiew, damals die volkreichste Stadt im Nordosten Europas, die mit all' ihrer Herrlichkeit dem Boden gleich gemacht wurde, welch unerwarteter Fall grossen Schrecken unter den Völkern Europas verbreitete.

Thomas von Spalato, ein gleichzeitiger vaterländischer Geschichtsschreiber, bezeugt: dass 1238 ein Komet von ungewöhnlicher Grösse am Himmel erschienen sei und dass drei Jahre später eine totale Sonnenfinsterniss stattfand, welche zwei ausserordentliche Natur-Erscheinungen als traurige Vorboten der anrückenden schrecklichen Tage gedeutet wurden, die über unser Vaterland kommen sollten.

Zu Anfang des Jahres 1240 verwüsteten die Tartaren einen Theil von Polen und belagerten Sandomirien, das heutige Galizien und von da wälzte sich, zwar langsam, aber unaufhaltsam, dieser furchtbare Menschen-Coloss gegen Ungarn. Eine Menge Russen und Polen, die sich vor den Tartaren flüchteten, sah man zu jener Zeit in Zipsen. Der Zipser Dom-Probst Matthias benachrichtete den König von der nahe bevorstehenden Gefahr, welche das Vaterland bedrohe und die auch nur zu bald hereinbrach, denn schon um das Weihnachtsfest 1240 verbreitete sich die Nachricht im Lande, dass die Tartaren sich den Marken Ungarns nähern. Diese Kunde jedoch wurde mit unerklärlicher Gleichgültigkeit in Ungarn aufgenommen. Als aber das wiederholte Gerücht von dem Vordringen der Tartaren zur furchtbaren Gewissheit wurde, dachte man erst ernstlich an das Rüsten! Der König bereiste hierauf die Grenzen, liess die Zugänge des Reiches mit Verhauen und drgl. versehen, sandte den Palatin Dionysius Héderváry mit 40,000 bewaffneten Kriegern in die Marmaros, um die Uebergänge und Pässe in den Karpathen zu besetzen.

Inzwischen griff Bathu-Khan mit seinen Führern: Bochetor, Cadan (Kaydan, Caydan), Bruder des Bathu, Coacton, Cheb, Feycan, Hermeus, Oeador und Peta (auch Pera) ¹⁾ Ungarn von mehreren Seiten ²⁾ an, nämlich Bathu-Khan brach durch das sogenannte russische, Peta das ungarische Thor im Trentschiner Komitat, Cadan durch den Ajtoser Engpass und Bochetor über den Fluss Zeren (Zerencs?).

1) S. Steph. Katona. Historia Pragmatica Hungariae. P. I. pag. 810.

2) S. A tatárjárás történelme IV. Béla király idejében. Irta Rosty Zsigmond. Pest, 1856. Seite 60.

Ezen borzasztó valósággá vált tatárbetörés következtében IV Béla az ország előkelő urait 1241-iki február hó elején magához hivatá Budára.

Azonban a helyett, hogy a kellőleg fel nem ismert veszély idején, — melyben a haza állott — az ország sorsáért igen aggódó IV Bélát tanácsosal és tettel gyámolították volna, keserű szemrehányásokat tettek a királynak, mintha ő a kunokkal, — kik a tatárokat az országba hívták — egyetértésben állana stb.

Hogy az elégületleneket megnyugtassa, IV Béla, a kunok királyát *K u t h e n t*, nejevel, fiaival és leányaival együtt biztos őrizet alá tette s csak ezen közbe jött szomorú esemény után kezdtek tanácskozni, a midőn is egészen váratlanul és hirtelen érkeztek meg még a tanácskozás folyama alatt, a nádor küldöttei Budára, ama meglepő tudósítással, hogy azon esetre ha a nádornak fegyveres erővel rögtön nem fognak segítségére sietni, ő a reá bízott hegyszorost az előnyomuló ellenség tulnyomó ereje ellenében nem leend képes tovább megvédeni.

Azonban midőn újból a fölött tanácsoztak, hogy a nádornak eme szorult helyzetében küldjenek-e valóban segítséget? a nádor mindnyájok meglepetésére személyesen jelent meg Budán ama lesújtó hírrel, hogy a tatárok a kárpáti szorosokon átkeltek, a tatorlatokat eltakarították, s hogy ő maga 1241. márczius 12-én az orosz kapunál megütközött az ellenséggel, azonban 40,000 emberből álló hadserege a tatárok által teljesen megsemmisítettett, s hogy saját s néhány megmaradt hive életét csak nagy bajjal menthette meg menekülés által, s hogy most ő maga áll mint eme borzasztó ténynek szerencsétlen hirnöke, a honatyák között.

Bathu-Khán, gyilkos jelszavához hiven, melyet zászlajára irt t. i. „ferro aut igne!“ gyilkolva, rabolva, pusztítva vonult át Bereg-, Ung-, Zemplén-, Borsod- stb. megyéken egyenesen Pest felé, hol is márczius 15-én a fővárostól csak néhány mértföldnyire tábort ütött. A márczius 17-én intézett kitörés a harczedzett Ugrin vezérlete alatt, ennek megveretésével végződött. Azon napon Vác is a tatárok kezébe került.

Ezen időben Frigyes ausztriai herceg jelent meg a Pest előtti táborban, honnan egy kalandos kirohanást intézett a tatárookra, mely alkalomkor másodmagával, egy — táborától

Zufolge dieses, zur furchtbaren Thatsache gewordenen Tartaren-Einfallcs, berief Béla IV Anfangs Februar 1241 die Vornehmsten des Reiches zu sich nach Ofen. Statt aber in der Stunde der leider nicht hinlänglich gewürdigten Gefahr, in welcher sich das Vaterland befand, den um das Wohl desselben höchst besorgten König Béla IV. mit Rath und That zu unterstützen, machten sie dem König bittere Vorwürfe, dass er mit den Kumanen, welche die Tartaren ins Land riefen u. drgl. mehr, im Einverständniss sei. Um die Missvergnühten zu beschwichtigen, liess Béla IV den König der Kumanen Kuthen sammt dessen Weibe, Söhnen und Töchtern in sichere Gewahrsam nehmen, und erst nach diesem traurigen Zwischenfall überging man zur Berathschlagung, als unerhofft und plötzlich im Laufe der Berathung sich in Ofen Boten des Reichs-Palatin mit der überraschenden Botschaft einfanden, dass, falls man dem Palatin mit bewaffneter Macht nicht schleunigst zur Hilfe eilte, er den ihm anvertrauten Engpass gegen die Uebermacht des anrückenden Feindes nicht weiter zu behaupten im Stande sei. Allein, als man abermals berathschlagte, ob man wirklich dem Palatin in dieser bedrängten Lage eine Unterstützung zukommen lassen solle, erschien — wie aus den Wolken gefallen — der Palatin persönlich in Ofen mit der niederschmetternden Nachricht, dass die Tartaren die Karpathen-Pässe überschritten, die Verhaue weggeräumt und dass er selber am 12. März 1241 bei dem russischen Thore mit dem Feinde zusammengestossen, leider aber seine aus 40,000 Mann bestehende Armee durch die Tartaren gänzlich aufgerieben worden sei und dass er nur mit harter Mühe sein und das Leben etlicher übrig gebliebenen Getreuen durch die Flucht retten konnte, und jetzt selbst, als ein Unglücksbote dieser schrecklichen Gewissheit in der Mitte der Vaterlandsväter stehe.

Bathu-Khan — getreu seines mörderischen Wahlspruches, den er auf seine Fahne schrieb: „ferro aut igne“! — zog mordend, plündernd und verwüstend durch die Komitate Bereg, Ungvár, Zemplén, Borsod u. s. w. geraden Wegs nach Pest, allwo er nur etliche Meilen von der Hauptstadt bereits am 15. März sein Lager aufschlug. — Der Ausfall am 17. März unter Anführung des kriegserprobten Ugrin endigte mit dessen Niederlage. An demselben Tage fiel auch Waizen in die Hände der Mongolen.

Um diese Zeit erschien Friedrich, Herzog von Oesterreich, im Lager vor Pest, von wo aus er einen abenteuerlichen Ausfall gegen die Tartaren machte, wobei er mit Hilfe eines Zweiten einem, von seinem Lager sich etwas weiter entfer-

kissé eltávozott — tatárnak fejét levágta, lándzsára tűzte s azután a magyar táborba visszatért.

E „hős tett“ idő folytán balvégzetű lett Magyarországra nézve, mert okul szolgált arra, hogy sokan, kik könyelműen ítéltek, elbizakodva túlbecsülték magukat, s IV. Béla királyuk bölcs tanácsát hogy t. i. a dolgot el ne hamarkodják — rosszszalással fogadták.

A királyi udvarban az elégületlenek száma perezről-perezre növekedett.

Hangosan kiáltották, úgy hogy maga a király is hallotta: „harcoldjon a király maga, kunjaival, kiket a mi jószágainkkal jutalmazott meg.“

Az elégületlenség Pest utcáin is elterjedt, midőn egy napon, az összecsendült nép messzire hangzó szavakkal kiáltá: „Kuthen haljon meg, egyedül ő az oka hazánk elpusztulásának.“

A király a népdüh e féktelen szenvedélyében úgy magára, mint a szorongatott hazára nézve a legnagyobb veszélyt látva, Kuthent magához hívatta a táborba; ez azonban rozszat sejtve megtagadta a király iránt az engedelmességet s nem jelent meg, mely ellenszegülést a felizgatott néptömeg, a királyi parancs megvetésének tekintette, a kivánt alkalmat felhasználta s tombolva és kiabálva követelte Kuthen halálát, s Frigyessel szövetkezve lakására törtek, Kuthen, valamint neje és gyermekei fejét levágták s azokat az ablakon át az utcán ordító tömeg közé dobták.

Ezen szomorú jelenet után Frigyes örökre eltűnt a magyar táborból.

Az ártatlan Kuthen meggyilkoltatása a hozzá hiven ragaszkodó kúnokra nézve nyílt támadási jelül szolgált a magyarok ellen, a 40,000 derék kúnból a hazának ugyanannyi ellensége lett, kik fejedelmök meggyilkoltatása miatt boszszúból gyilkosokká, rablókká, pusztítókká lettek.

Ilyen lázadó csapattal, ütközött volt össze Vazul, csanádi püspök, midőn a nagyon szorongatott királynak segítségére sietett fegyveres erővel; azonban sajnos ezen összeütközés is vereséggel végződött a magyarokra nézve, s minden csapásnál, mely a magyarra méretett, a kún azt kiáltá: „ez Kuthenért van,“ míg azután számtalan kegyetlen tett elkövetése után, mely tettek hasonlók voltak a tatárok kegyetlenkedéséhez — Bolgárországba vonultak.

IV Béla parancsára Benedek nagyváradi püspök és Boch gróf tekintélyes hadi erővel Pestre siettek.

Ezen magyar sereg a nevezett várostól nem messze, véletlenül egy tatár csordára akadt, mely nem várt találkozás

nenden Tartaren den Kopf abschlug, diesen auf eine Lanze steckte und so in das ungarische Lager zurückkehrte. Diese „Heldenthat“ war für Ungarn im Laufe der Zeit verhängnissvoll, denn sie gab Anlass, dass sich viele leichtfertig Urtheilende übermüthig selbst überschätzten und den weisen Rath ihres Königs — Béla IV. — sich ja nicht zu überstürzen, scharf tadelten. Von Stunde zu Stunde wuchs die Zahl der Missvergnügten im königlichen Lager. Man schrie laut, so dass es der König selbst vernahm: „möge der König allein mit den Kumanen kämpfen, die er mit unseren Gütern belohnte.“ Diese Unzufriedenheit verpflanzte sich später auch in die Gassen von Pest, bis eines Tages das zusammengerottete Volk mit weitschallender Stimme schrie: „Kuthen sterbe, er allein trägt die Schuld an der Verwüstung unseres Vaterlandes!“ Der König, in der entfesselten Leidenschaft der entbrannten Volkswuth die höchste Gefah für sich und für das hart bedrängte Vaterland sehend, beschied Kuthen zu sich in das Lager; dieser jedoch, Arges ahnend, versagte dem König den Gehorsam und erschien nicht, welche Widerspenstigkeit die aufgehetzte Volksmenge als eine Missachtung des königlichen Befehls betrachtete und, den von ihr erwünschten Anlass benützend, tobend und schreiend den Tod des Kuthen forderte, indem sie, in Verbindung mit Friedrich, in dessen Wohnung stürmte, Kuthen, seinem Weibe und seinen Kindern die Köpfe abschlug und dieselben durch die Fenster dem auf der Gasse lärmenden Pöbel zuwarf. Nach dieser vollbrachten traurigen Scene verschwand Friedrich aus dem ungarischen Lager für immer. Leider war die Ermordung des unschuldigen Kuthens für die ihm treu ergebenen Kumanen ein Signal zur offenen Empörung gegen die Ungarn, und aus den 40,000 braven Kumanen sind eben so viele Feinde des Vaterlandes erwachsen, die aus Rache wegen der Ermordung ihres Fürsten sich in Mörder, Räuber und Verwüster umwandelten. Mit solch einer empörten Rotte stiess Basilius, Csanáder Bischof, der dem hart bedrängten Könige mit bewaffneter Macht zu Hilfe eilte, zusammen; leider aber endigte dieser Zusammenstoss mit einer Niederlage für die Ungarn, und bei jedem Hieb, den ein Kumane einem Ungarn versetzte, rief er: „das ist für den Kuthen“, bis sie nach vollbrachten unzähligen Grausamkeiten, welche denen der Tartaren in nichts nachstanden, nach Bulgarien zogen.

Auf Béla IV. Befehl eilte Benedikt, Bischof zu Gross-Wardein, und Graf Boch mit einer ansehnlichen Kriegsmacht nach Pest. Unvermuthet stiess dieses ungarische Heer unweit der genannten Stadt auf eine Tartaren-Horde, welches un-

a magyarok előtt alkalmasnak látszott arra, hogy az Egerben nem rég elkövetett borzasztó kegyetlenség miatt megbüntetessék.

Az ellenség megtámadtatott, azonban sajnos, ezen ütközet is a magyarok vereségével végződött, kiknek nagyobb része a csata-téren maradt.

Miután e borzasztó pusztítások, melyeket a tatárok az ország különböző részein elkövettek, napról-napra növekedtek, végre IV Béla Pestről 63,000 harcossal vonúlt Bathu-Khán ellen.

Ez látta, hogy egy döntő ütközet napja igen közel van, ennél fogva összes csordáit magához parancsolta s velök Béla serege elől mindig hátrált — míg végre miután a Sajó folyón átkelt — Onod vidékén megállapodott.

Béla és Kálmán*) a magyar harcosok vezérei, a Sajó innenső részét foglalták el, úgy hogy a fősereg a Mohi vagy Muhi pusztán volt.

A király személyesen nézett meg és vezetett mindent, a zászlókat sajátkezüleg osztotta szét és mindenkit bátorított. De fáradozásai, hogy t. i. a csapatokat harcra lelkesítse nem találtak általános viszhangra, mert sokan közülök a csata szerencsétlen kimenetelét ohajtották, vélvén, hogy ha a magyarok a csatát el is veszítik, a haza azért még nem leend elveszve. Mások pedig az által adták elégtelenségöknek kifejezését, hogy nyíltan e szavakat hallatták: „a büszke királynak meg kell aláztatnia!”

A történetírók arról tudósítanak minket, hogy Bathu a csata előtt egy dombra ment, melyről az egész magyar táborat átlátta, s azután övéihez visszatérve, őket a következő szavakkal bátorította: „Bajtársak! ne féljete! mert habár e nép hatalmas, kezeink közöl még sem fog megmenekülhetni, mivel rosszul vezéreltetik. Magam láttam, hogy minden oldalról el van zárva mint a marha, mely egy szűk akolba záratik.”

Azután Bathu parancsot adott arra, hogy a híd, mely az ő táborát a magyar tábortól elválasztotta, s mely a magyarok által megszállva tartatott, elfoglaltassék.

Eközben titkon, éjnek idején egy tatár szökevény érkezett a magyar táborba, ama hírrel, hogy Bathu még az éjjel szándékozik a magyarokat megtámadni.

*) Kálmán IV Béla testvére és lengyel király a tatárok elől Magyarországra menekült.

erwartete Zusammentreffen den Ungarn geeignet schien, den Feind für die schrecklichen Grausamkeiten, die er unlängst in Erlau beging, zu züchtigen. Man griff ihn an, leider aber endigte auch dieses Treffen abermals mit einer Niederlage der Ungarn, deren grössere Hälfte auf dem Kampfplatze blieb.

Nachdem die furchtbaren Verwüstungen, welche die Tartaren in verschiedenen Theilen des Landes verübten, mit jedem Tage mehr und mehr zunahmen, zog endlich Béla IV. von Pest aus mit 63,000 Kriegern dem Gross-Khan Bathu entgegen. Dieser sah, dass mit jedem Augenblicke der Tag einer entscheidenden Schlacht näher rückte, beschied seine sämtlichen Horden zu sich und zog sich mit ihnen vor Béla's Heer stets zurück, bis er, nachdem er den Fluss Sajó überschritten, in der Gegend bei Onod Halt machte. Béla und Koloman *), die Anführer der ungarischen Streitkräfte, bezogen das diesseitige Terrain des Sajó, so dass deren Hauptarmee sich auf der Puszta Mohi, auch Muhi benannt, befand.

Der König besichtigte und leitete persönlich Alles, theilte die Fahnen eigenhändig aus und ermunterte Jeden. Seine Bemühungen, die Truppen für den Kampf zu begeistern, fanden keinen allgemeinen Anklang, denn Viele von ihnen wünschten sogar einen ungünstigen Ausgang der Schlacht, in der Meinung, dass, wenn die Ungarn auch die Schlacht verlieren, das Vaterland dadurch noch nicht verloren sein würde. Andere wieder gaben ihrer Missstimmung dadurch Ausdruck, dass sie unverholen die Worte hören liessen: „Der stolze König soll gedemüthigt werden!“

Es wird uns von den Geschichtsschreibern berichtet, dass Bathu vor der Schlacht einen Hügel bestieg, von welchem er das ganze ungarische Lager überschaute und hierauf zu den Seinigen zurückkehrend, dieselben mit folgender Ansprache ermutigte: „Kriegskameraden! Seid guten Muths, denn, obzwar dieses Volk mächtig ist, wird es unseren Händen doch nicht entgehen, da es schlecht geführt wird. Ich sah es selbst, wie es von jeder Seite abgeschlossen ist, wie das Vieh, welches man in einen engen Stall einsperret.“ Hierauf befahl Bathu die Brücke, welche sein Lager von dem ungarischen trennte und welche von den Ungarn besetzt war, einzunehmen. Mittlerweile erschien heimlich in der Nacht ein Ueberläufer der Tartaren im ungarischen Lager mit der Nachricht, dass Bathu noch in dieser Nacht die Ungarn

*) Koloman war ein Bruder Béla's IV. und König von Polen, der sich vor den Tartaren nach Ungarn flüchtete.

E hirre Kálmán Ugrin érsekkel rögtön a hidra sietett, melyen sok tatár nyomult már át, azokat visszaverte, a hidat bevette s megszállva tartotta.

Győzelemittasan tértek vissza a vezérek maroknyi csapatukkal a táborba, s míg a magyar tábor az álomnak engedte át magát, ama hiedelemben, hogy a kivivott győzelem által a tatárok ártalmatlanokká tétettek, az alatt a tatárok a hidat lövették s az előőrsoket megszalasztották. Kálmán, Ugrin s a Templárius-rend nagymestere mint tapasztalt harczosok, ébren voltak a táborban s az első támadási jelre, azonnal az előnyomuló ellenség ellen siettek, s egy ideig fel is tartóztatták, de végre kénytelenek voltak a túlnyomó erőnek engedni. Kálmán és Ugrin a veszély nagyságát felismerve, mely a magyar hadsereget fenyegette, azonnal visszasiettek a táborba, hogy a még mindég alvó harczosokat csatára szólítsák. — Ez alkalommal Ugrin annyira neki hevült, hogy magát a királyt is vétkes hanyagsággal vádolta, azért, mert e borzasztó veszéllyel szemben egészen tétlenül áll.

Az ország előkelő urait pedig, kik a táborban voltak, gyávaással vádolta, hogy azon veszélyt, mely a csata szerencsétlen kimenetelétől a hazát fenyegeti, figyelembe sem véve, saját életöket akarják megkimélni.

A haza javáért felette aggódo érseknek ezen heves felépése a magyarok közül sokat arra birt, hogy a csataterre sietőkhöz csatlakozzanak, azonban — sajnos — az urak nagyrésze a fegyvereket félelemből eldobá s a sátrakba húzódott vissza.

E közbejött leverő esemény daczára Kálmán, Ugrin s a Templarius-rend nagymestere az előtört tatárokat megtámadták s köztük iszonyu vérfürdőt támasztottak, míg végre Kálmán és Ugrin életveszélyesen megsebesítve, a táborba visszatérni kénytelenítették.

Csak a Templárius-rend nagymestere harczolt még kitartással az utolsó pillanatig, míg hivei egytől-egyig, — őt magát sem véve ki, halva maradtak a csatateren. Vajha e hősöknek — a hazajaváért szerzett dicső érdemeikért — az utókor hálával és elismeréssel adózna!

Délután 2 óraker a magyar tábor az ellenség által már körül volt véve. — A tatárok nyil-zápóra oly sűrűn hullott a legnagyobb rendetlenségben levő magyarokra, hogy őket majdnem beárnyékolá.

anzugreifen gedenke. Auf diese Kunde hin begab sich unverweilt Koloman mit dem Erzbischofe Ugrin auf die Brücke, über welche bereits viele Tartaren drangen, schlug dieselben zurück, nahm die Brücke und hielt sie besetzt. — Siegesdrunken kehrten die Führer mit ihrer kleinen Schaar ins Lager zurück, und während sich das ungarische Heer dem Schlafe überliess, in der Meinung, dass durch den erfochtenen Sieg die Tartaren unschädlich gemacht seien, beschossen dieselben die Brücke und jagten die Wachposten in die Flucht. Koloman, Ugrin und der Gross-Meister der Tempelherren hielten indessen als erfahrene Krieger im Lager Wache und eilten auf das erste Sturmsignal sogleich dem anrückenden Feinde entgegen, hielten ihn eine Zeit lang auf, waren aber zuletzt gezwungen vor dessen Uebermacht zu weichen. Koloman und Ugrin, die Grösse der Gefahr erkennend, welche dem ungarischen Kriegsheere drohte, begaben sich sogleich ins Lager, um die noch immer schlafenden Krieger zum Kampfe aufzuwecken. Bei dieser Gelegenheit gerieth Ugrin in solch einen Eifer, dass er selbst den König der sträflichsten Nachlässigkeit beschuldigte, nämlich, dass er angesichts dieser furchtbaren Gefahr müssig dastehe! Den Vornehmen des Reiches aber, die sich im Lager befanden, warf Ugrin schändliche Feigheit vor, dass sie durch Nichtbeachtung der Gefahr, welche aus dem unglücklichen Ausgange der Gefahr dem Vaterlande bevorstehe, ihr Leben schonen. Dieses ungestüme Auftreten des für das Wohl des Vaterlandes höchst besorgten Erzbischofs bewog Viele von den Ungarn, sich den auf den Kampfplatz Eilenden anzuschliessen, leider aber warf ein grosser Theil aus Furcht die Waffen weg und verkroch sich unter die Zelte. Trotz dieses entmuthigenden Zwischenfalles griffen Koloman, Ugrin und der Gross-Meister der Tempelherren die anstürmenden Tartaren an, unter denen sie ein schreckliches Blutbad anrichteten, bis endlich Koloman und Ugrin lebensgefährlich verwundet, sich gezwungen sahen ins Lager zurückzukehren. Nur der Gross-Meister der Tempelherren kämpfte mit Selbstverachtung bis zum letzten Augenblicke, bis nicht alle seine Getreuen, ihn selbst nicht ausgenommen, auf dem Kampfplatze todt blieben. Möge diesen Helden der Dank und die Anerkennung für deren glorreiche Verdienste um das Wohl des Vaterlandes von der Nachwelt gezollt werden!

Gegen zwei Uhr Nachmittags war bereits das ungarische Lager vom Feinde umzingelt. Der Pfeilregen der Tartaren fiel so dicht auf die in der grössten Verwirrung sich befindenden Ungarn, dass er sie völlig überschattete. Der alt-

A vitéz magyar nemzet régi harcai bátorsága azt a balsors e borzasztó pillanatában, úgy látszik elhagyta, mert a nyilzáport nem a régi szokás szerint, mellökkel fogadták, hanem hátat fordítottak neki, s így történt, hogy ők tömegesen, mint a makk a fákról, halva rogytak a földre.

Maga a király is egy közeli erdőbe menekült, mire a vitéz Kálmán is futásban volt kénytelen szabadulást keresni. *)

Ugrin volt az egyedüli, ki a táborból el nem távozott.

Az ellenség ezalatt a tábor több oldalról meggyújtotta, mi által a magyarok között a rendetlenség a legmagasabb fokát érte el; s ez még azáltal is fokozódott, hogy az első sorban menekülők, az utánok nyomulók által szorítatva, a megfoghatlanul sűrűn felállított sátrak köteleibe bonyolódtak és földre estek; azok, kiket a nyilzápor utól nem ért, s a tűz fel nem emésztett, vagy az utánok nyomulók lábai alatt letek halálukat, vagy a lovak patkói által tapostattak agyon.

A leirhatlan félelem, mely a szerencsétlenek arcvonásain visszatükröződött, a bódító láрма, a haldoklók nyögése, mindez még elősegítette ama borzasztó veszteséget, mely következményeiben még borzasztóbb volt, s melyhez hasonlót a hazai történelemben hiába keresnénk.

Az ellenség megengedte ugyan, hogy azok kik menekülni akarnak, a táborból eltávozhatnak, de a nyitva hagyott kijárat csak arra volt rendelve, hogy a szerencsétlenek között még nagyobb vérfürdőt készítsenek, ugyanis: az ellenség a nyitva hagyott kijárat mindkét oldalán, hosszú sorban helyet foglalt, s a szegény katonák ha nem akartak a táborban megégettetni, kénytelenek voltak e sorok között átvonulni, miközben az ellenség bárdal, karddal, nyárrsal, folytonosan vagdalta a menekülőket; némelyek kinségeket dobták oda, s ez által hitték életüket megvásárolhatni; de ez sem tartoztatta vissza az ellenséget a gyilkolási dühtől, s e borzasztó embermészárlás, a nap lementéig tartott, s csak az idő közben beállott éjszaka volt képes véget vetni neki.

---

*) Szántalan veszély legyőzése és hosszú bolyongás után Kálmán végre Pestre érkezett, hol ő egy nagy néptömegre akadt, mely el volt tökévelve, magát a legvégső pillanatig védeni. — Mint tapasztalt harcos azt tanácsolta, hogy erejüket egyelőre kíméljék; erre Kálmán elhagyta Pestet, s nem sokára azután sebeiben elhalt Ozesznában s ugyan ott el is temettetett.

bewährte Kriegsmuth der tapferen ungarischen Nation scheint dieselbe in dieser furchtbaren Stunde des Unglückes verlassen zu haben, denn sie empfingen den Pfeilregen nicht mehr, nach ihrer altgewohnten Weise, mit der Brust, sondern wendeten demselben den Rücken zu, und so geschah es, dass sie massenhaft — wie Eicheln von den Bäumen — todt zur Erde stürzten.

Der König selbst floh in den nahe gelegenen Wald, und hierauf musste auch der tapfere Koloman sein Heil in der Flucht suchen. *) Ugrin allein entfernte sich nicht aus dem Lager. Der Feind zündete unterdessen das Lager von mehreren Seiten an, wodurch die Verwirrung der Ungarn den höchsten Grad erreichte, die noch dadurch gesteigert wurde, dass die in erster Reihe sich Flüchtenden, gedrängt von den Nachstürmenden, sich in den Stricken der unbegreiflicher Weise sehr dicht aufgestellten Zelte verfangen und niederfielen; diejenigen, welche der Pfeilregen nicht erreichte, das Feuer nicht verzehrte, wurden von den Füßen der Nachfliehenden erdrückt oder von Pferdehufen zerstampft. — Die unbeschreibliche Angst, welche sich in den Mienen der Unglücklichen abspiegelte, der betäubende Lärm, das Stöhnen der Sterbenden, alles diess beschleunigte vollends diese schreckliche Niederlage, die leider in ihren traurigen Folgen noch furchtbarer war und deren gleiche in der vaterländischen Geschichte vergebens gesucht wird.

Der Feind gestattete zwar, dass sich die in Flucht Begriffenen aus dem Lager entfernen durften, jedoch der offen gelassene Ausgang war nur dazu bestimmt, um unter den Unglücklichen ein noch grösseres Blutbad anzurichten, nämlich: von beiden Seiten des offen gelassenen Ausganges stellte sich der Feind in eine lange Reihe auf, die armen Soldaten mussten, wenn sie es nicht vorzogen im Lager verbrannt zu werden, diese „Gasse“ passiren, wobei der Feind auf die Fliehenden unaufhörlich mit Beil, Schwert und Spiess einhieb, nicht einmal die zugeworfenen Schätze, wodurch sich Viele das Leben zu erkaufen meinten, hielt den Feind von der Schlachtwuth ab, und dieser schreckliche Todesgang dauerte ununterbrochen bis zum Sonnenuntergang, nur die mittlerweile

---

*) Nach Ueberwindung von unzähligen Gefahren und nach langem Umherirren erschien Koloman endlich in Pest, wo er eine grosse Menge Volkes antraf, die entschlossen war, sich auf das Aeusserste zu vertheidigen. Als erfahrener Krieger aber rieth er, die Kräfte vorläufig für spätere Zeiten aufzusparen; hierauf verliess Koloman nach Kurzem Pest und nicht lange nachher erlag er seinen Wunden in Cesna und wurde auch daselbst bestattet.

A sötétségben sokan szökés által mentették meg életüket, mások meg azáltal kerültek el a kínos halált, hogy arcaikat az elhullottak vérével bemocskolák, magukat a halottak között elrejtették, hogy az ellenség által fel ne fedeztessenek.

A magyar seregnek egy egész osztálya hajtatott a tatárok által egy mocsárba, mely alkalommal számos egyházi és világi főrangú ur veszett el nyomorultan a vízben és iszapban — köztök Ugrin is.

Melyik napon volt a Sajó melletti ütközet, bizonynyal meghatározni nem lehet.

Közönségesen azon véleményt fogadják el, mely szerint az az 1241-ik év april havának második felében tartatott.

A helyet *) illetőleg, melyen IV. Béla alatt a tatárokkal ezen szerencsétlen csata vívatott, csak annyit tudunk, hogy az, vagy az u. n. „Mohi pusztán“, — vagy annak legközelebbi környékén történt.

Mily borzasztó nagyterületű volt ezen iszonyu emberölés helye bizonyítják ezt hiteles írók tudósításai, kik azt állítják, hogy a tulajdonképi csata színhelyétől két napi járó földön is helyenként vérrel volt a föld befestve és a legborzasztóbb módon megcsonkított hullák tömege oly nagy volt, hogy mint a gabnakévek heverték a mezőkön s rothadás következtében dögleletessé tették a levegőt, míg végre a madarak és vadállatok martalékává lettek, mert az eltemetésre gondolni sem lehetett.

---

*) Az ismert magyar régiség - buvár Myskovszky Győző úr, a kassai állami főreáltanoda tanára, ki az 1874-dik évi nyarán Ónod mellett a Mohi pusztán ásátásokat rendezett, s kihez a helyet illetőleg melyen e tatárcsata vívatott — felvilágosításért fordultunk, nem volt azon helyzetben, hogy az általa eszközölt ásátások alapján, a kérdéses helyet megjelölhette volna.

Csak annyit tudtunk meg, hogy ő a „puszta templomnak“ nevezett halmon egy XII. századbéli templom alapfalára bukkant; s embercsontokon és sajtáságos alaku téglákon kívül semmi nevezetes régiségre nem akadt. Egy másik helyen az eredmény sokkal kielégítőbb volt.

A föld-felület alatt körülbelül 3 lábnyi mélységben az ugynevezett „Cultur réteg“-re jöttek, melyben számos még a barbár - időszakból eredő, primitív diszitményű agyag edény - töredéket, szénné változott csont maradványokat, és egy három élű gyiloknak hegyét találták.

Ugyanott régebben szántás alkalmával agyagedényeket, pénzeket és fegyvereket is találtak. — Az utolsó ásátás alkalmával talált régiségek Ónodon vannak, Erdődy Julia grófné birtokában.

eingetretene Nacht setzte dieser furchtbaren Menschenschlächtereier ein Ziel. Begünstigt von der Finsterniss retteten sich hierauf Viele durch Flucht, Andere entgingen dem grausamen Tode, dass sie ihre Gesichter mit dem Blute der Gefallenen besudelten, sich unter die Todten verkrochen, um von dem Feinde nicht entdeckt zu werden.

Eine ganze Abtheilung des ungarischen Heeres wurde von den Tartaren in den Sumpf getrieben, wobei eine grosse Menge geistlicher und weltlicher Würdenträger elend in Schlamm und Wasser unterging, unter ihnen auch Ugrin.

An welchem Tage die Schlacht am Sajó stattgefunden, lässt sich mit Gewissheit nicht bestimmen. Allgemein aber nimmt man an, dass sie in der zweiten Hälfte des Monats April 1241 stattfand. Bezüglich des Ortes *), auf welchem die unglückliche Tartarenschlacht unter Béla IV. geschlagen, weiss man so viel, dass diese entweder auf der sogenannten „Puszta Mohi“, oder in der nächsten Umgebung derselben vorgefallen.

Welch' schrecklich grossen Umfang das Feld dieser entsetzlichen Menschenschlächtereier einnahm, beweisen die Berichte glaubwürdiger Schriftsteller, indem dieselben angeben, dass man vom Orte des eigentlichen Schlachtterrains, in einer Umgebung von zwei Tagereisen, stellenweise die Erde mit Blut geröthet erblickte, und die Menge der auf das Grausamste verstümmelter Leichname so gross gewesen, dass sie gleich Fruchtarben auf den Feldern umherlagen, und durch ihre Verwesung die Luft verpesteten, bis sie ein Raub der Vögel und wilden Thiere wurden, denn an ein Begraben war gar nicht zu denken.

---

*) Der bekannte ungar. Alterthumsforscher Herr Victor Myskovsky, Prof. an der Staats-Ober-Realschule zu Kaschau, der im Sommer 1874 auf der Puszta Mohi bei Ónod Nachgrabungen anstellen liess, und an den wir uns bezüglich des Schlachtfeld-Ortes, auf welcher die Tartarenschlacht stattfand, wendeten, war nicht in der Lage auf Grund der durch ihn vollführten Nachgrabungen, den fraglichen Ort zu bestimmen. Nur so viel erfuhren wir, dass er auf dem sogenannten Hügel „Puszta templom“ auf die Grundmauer einer Kirche aus dem XII. Jahrhunderte stiess; — und ausser Menschenknochen und eigenthümlich geformten Ziegeln keine namhaften Alterthümer fand. An einer anderen Stelle war das Ergebniss reichlicher. Ungefähr drei Schuh unter der Oberfläche zeigte sich die so genannte „Culturschichte“, in welcher zahlreiche aus dem barbarischen Zeitalter stammende Thongefässtrümmer mit primitiven Verzierungen, verkohlte Knochen-Ueberreste und die Spitze eines dreischneidigen Dolches gefunden wurden. Man hat da auch schon früher beim Ackern Thongefässe, Münzen und Waffen gefunden. Die bei den letzten Ausgrabungen gefundenen Alterthümer befinden sich im Besitze der Gräfin Julie Erdödy in Ónod.

A Sajó mellett elesettek között volt a birodalmi Cancellár is, kinél az ellenség, az ország legnagyobb szerencsétlenségére, az ország pecsétjét *) is megtalálta.

Bathu-Khán e körülményt felette ravasz módon tudta maga javára felhasználni, mivel t. i. fogoly magyarok által „királyi leveleket“ iratott, melyek azután az ország minden irányában szétszórattak. — Ezen hamis levelek tartalma következő volt: „Ne féljétek e kutyák dühét és vadságát, ne távozzatok lakásaitokból: mert habár mi bizonyos okoknál fogva sátorunkat és táborunkat elhagytuk, egy megnyert ütközet által Isten segédelmével mindezt — vissza foglalandjuk. Imádkozzatok a mindenhatóhoz hogy ellenségeink koponyáit betörhessük!“

Elámitva ilyen s hasonló levelek által — melyekhez a hiteles országos pecsét is mellékeltetett, sokan előbujtak rejtek helyeikből, vissza tértek az elpusztult falvakban levő lakásaikba, azonban sajnos csak azért, hogy annál gyorsabban érje őket a biztos halál, mert mindnyájan, kik ezen ázsiai barbarok kezébe estek, kegyelem nélkül felkonoztattak.

Azalatt IV. Béla hosszú bolyongás és nagy kerülés után valahára Ausztria határaihoz érkezett, hol az ő neje tartózkodott. Osztrák Frigyes a szerencsétlen királyt őszinte vendégszeretet ürügye alatt meghívatta magához s ez semmi rozgat sem gyanítva meg is jelent Frigyes udvarában; ez azonban foglyának nyilatkoztatta ki, minden kincsétől megfosztotta, s előbb nem bocsátotta szabadon, míg ez 3 magyar vármegyét nem engedett át zálogul Frigyesnek.

Azonban alig, hogy ez által IV. Béla Frigyes körmei közül kiszabadult, midőn ez annyi katonát gyűjtött össze, a mennyit csak lehetett, s rabolva és gyilkolva Magyarországba tört a magyarok ellen.

Egy részről a mongolok barbár csordái pusztították a számtalan sebből vérző s a halállal küzdő országot; más-

*) Az ország elveszett pecsétjét illetőleg legyen megemlítve, hogy midőn később I. Károly magyar király alatt a „kettes magyar czimerpecsét“ készítettett annak elkészítéseért egy „Petrus“ nevű szepesi ötvös I. Károlytól 1331 a Szepességben fekvő Jemnik, a mai Jamnik nevű falut nyerte jutalmul. Különben „Magister Petrus aurifaber“ amint őt a királyi adománylevelé nevezzi, nem lehetett valami közönséges képzettségű ember, mivel ő Szepesmegyében alispáni, a szepesi várban pedig várnagyi méltóságot viselt.

Unter den am Sajó Gefallenen, war auch der Reichskanzler, bei welchem der Feind zum grössten Unglücke des Landes, das Reichssiegel *) fand. Bathu-Khan verstand diesen Umstand in höchst schlauer Weise zu seinem Vortheile auszubenten, indem er nämlich durch gefangene Ungarn „königliche Briefe“ ausstellen liess, die dann in allen Richtungen des Landes zerstreuet wurden. Der Inhalt dieser unterschobenen Briefe war folgender: „Fürchtet nicht die Wuth und Wildheit dieser Hunde, und entfernt euch nicht aus euren Wohnungen: denn obzwar Wir aus gewissen Ursachen auf eine Zeit unsere Zelte und unser Lager verliessen, so werden wir dennoch, mit Gottes-Hilfe, dies alles nach einem gewonnenen Treffen, wieder zurückerobern. Betet zu dem Allmächtigen, dass wir die Schädel unserer Feinde einschlagen könnten!“ — Getäuscht durch solche und ähnliche Briefe, denen das authentische Reichssiegel beigefügt war, krochen Viele aus ihren Schlupfwinkeln hervor, bezogen abermals die Wohnungen der verödeten Ortschaften, leider aber nur um ihrem gewissen Tode um so sicherer entgegen zu gehen, indem Alle, welche in die Hände dieser asiatischen Barbaren fielen, erbarmungslos niedergemetzelt wurden.

Unterdessen gelangte Béla IV. nach vielen Umherirren und grossen Umwegen endlich an die Grenzen Oesterreichs, wo sich seine Gattin aufhielt. Friedrich von Oesterreich liess den unglücklichen König unter dem Vorwande aufrichtiger Gastfreundschaft zu sich einladen, und dieser nichts Arges ahnend, erschien auch am Hofe Friedrichs, welcher ihn jedoch für seinen Gefangenen erklärte, ihn aller seiner Schätze beraubte, und nicht früher entliess, als bis derselbe drei ungarische Komitate als Pfand an Friedrich abtrat. Kaum entwand sich aber hiedurch Béla IV. den Krallen Friedrichs, als derselbe in aller Eile so viel Militär zusammen rottete, als er nur konnte, und zog hierauf plündernd und mordend nach Ungarn, gegen die Ungarn. — Von einer Seite verwüsteten die barbarischen Horden der Mongolen, das aus unzähligen Wunden blutende und mit dem Tode ringende Vaterland, und von

*) Anlässlich des abhanden gekommenen Reichssiegels soll erwähnt werden, dass, als später unter Carl I. König von Ungarn das „doppelte ungarische Wappensiegel“ angefertigt worden, für die Herstellung desselben, ein Zipser Goldschmied Namens Petrus, vom Carl I. 1331 mit dem Dorfe Jemnik, dem heutigen Jamnik, in der Zips gelegen, befehlet wurde. — Uebrigens musste „Magister Petrus aurifaber“ wie ihn die betreffende königl. Dotations-Urkunde bezeichnet, kein Mann von ungewöhnlicher Bildung gewesen sein, indem er auch die Würde eines Zipser Comitats-Vice-Gespans und Burgvogtes des Zipser Schlosses bekleidete.

résről pedig egy szomszéd keresztény fejedelem műveletlen barbár népe darabolta fel a hazát.

Az osztrákok Győrre nyomultak elő, s a várat rohammal vették be.

Ezen a történelemben, egy keresztény szomszédra nézve, hallatlan hitlenség a Győr környékén lakó népet, melyhez több szétszórt magyar katona is csatlakozott, ama kétségbeesett tette birta, hogy Győr városa és vára ostroma után, minden osztrákot a kit elfoghattak — megégették.

De legyen elég ennyi e szomorú képekből, melyek szemlélete úgy is sokáig tartott minket kötve a dolgok történeti menetében!

*

*

*

Ama híreknek, melyek a mongolok betörésének idejében Magyarországon elterjedtek, borzasztóknak kellett lenniök, mert az ország lakosainak nagyobb része — félelemből bucsut mondott a házi tüzhelynek s félreeső s csak igen nehezen hozzá férhető helyeken keresett szabadulást.

Eme borzasztó hírek okozták azon eseményt is a „Schaubergben“, melyet az u. n. „lőcsei krónika“ következőleg ír le:

1241-ik IV. Béla magyar király uralkodása idejében, Bathus tatár király 500,000 fegyveres emberrel jött Oroszországon át Magyarországra s összes hadseregével Pestig és Budáig nyomult előre,*) s midőn a király ezek ellen harczolt, legyőzetett s a csatában majdnem egész hadserege elveszett.

A tatárok akkor majdnem három évig maradtak az országban, mely idő alatt az emberek sem nem vethettek, sem nem arathattak („nec vindemiare poterant“ a mint azt ugyanezen karthausi barát fölemlíti,) hanem vadonokban voltak kénytelenek tartózkodni, hol azok legnagyobb része éhhalálban veszett el. Akkor Jordán a XXIV. város grófja — a Görgey család első törzsatyja — egy eleve tartott tanácskozás után, a birákkal, polgárokkal, s a csöcselékkel a Schaubergre ment, azt megerősítette, fallal körül sánczoló s az egész néppel, cselédséggel, barmokkal, házi eszközökkel magát 3 éven át fentartotta, védte és sértetlen maradt. E hegy akkor még

*) Egy névtelen karthausi barát, ki a Schauberg történetét leírta latin nyelven, fölemlíti: „intrando per Russiam ad villam Pescht usque pervenerunt“.

der anderen zerfleischten es die civilisirten Barbaren eines benachbarten christlichen Fürsten. Die Oesterreicher drangen bis nach Raab und nahmen mit Sturm die Festung. Diese in der Geschichte unerhörte Perfidie eines christlichen Nachbarn, trieb die in der Umgebung von Raab wohnende Bevölkerung, zu denen sich auch mehrere der zerstreuten ungar. Soldaten hinzugesellten, zu der verzweifelten That, dass sie nach Erstürmung der Festung und Stadt Raab alle Oesterreicher, derer man habhaft werden konnte, verbrannten.

Doch genug der traurigen Bilder, deren Betrachtung uns viel zu lange an dem historischen Gange der Dinge fesselte.

* * *

Die furchtbaren Nachrichten, die sich zur Zeit der Mongolen-Invasion in Ungarn verbreiteten, mussten schrecklich gelautet haben, indem die meisten Landesbewohner veranlasst wurden aus Angst, von ihrem häuslichen Herde Abschied zu nehmen, in Zufluchtsstätten und entlegenen, nur sehr schwer zugänglichen Orten das Heil zu suchen. Diese entsetzlichen Nachrichten haben auch die Begebenheit auf dem Schauberge hervorgerufen, welche die sogenannte „Leutschauer Chronik“ folgendermassen beschreibt:

„Anno 1241 Bey Regierung des Ungrischen Königs Béla des vierten, ist Bathus ein König der tartarn mit 50.000 gewehrter Manschaft ins Ungerland durch reissen,*) mit aller Macht bis auf Pest und Ofen kommen: wieder welche, als der König kriegete, ist er überwunden worden, in welcher Schlacht auch fast die gantze ungrische Kriegesmacht umkommen ist. Es blieben aber die Tartarn damals in Ungarn fast 3 Jahr, unter welchem Zeit die Leuthe weder sann, noch erndten konten, (derselbe Karthäuser Mönch setzt zu: „nec vindemiare poterant“) sondern sich hin und her in den Wildnissen aufhalten müsten, da auch fast der meiste theil hungers gestorben. Als hat sich der Sachsen der 24. Städte ihr Graff, Jordan I. — Stammvater der Familie Görgey — nach zeitig gepflogenem Rath mit allem Richtern, gemeinden, und Pöbel auf dem Schauberg begeben, denselben bewestiget, und mit einer Mauer umschanzet und in die drey Jahr mit allem Wolck, gesinde, Wieche, und andern Hausrath erhalten,

*) Ein Anonymus (Karthäuser Mönch), der in Latein die Geschichte des Schauberges beschrieb, sagt: „intrado per Russiam ad Villam Pescht usque pervenerunt“, d. i. hineingekommen durch Russland „durch reissen“, (durch „Reussen“) gelangten bis vor Pest. S. Analecta Seep. P. II. Seite 70.

nem volt úgy mint most fákkal körülvéve; ugyanott egy templomot is építettek, falakkal körülvették s e templom nevezetik: „Capitulum lapidis refugii“-nak. (L. Wagner Analecta Scepusii II. 8. 1.)

E „Schauberg“ nevű hegy latinul „mons speculationis“ nevét onnan nyerte, mert a szemnek kelet- éjszak és nyugot felé távoli kilátását nyújtott.

A tatárok betörése alkalmával a szepességi lakosok egy része — a mint azt fentebb láttuk — e hegyre menekült s ezen esemény óta az később „lapis refugii“, — azaz menekőknek nevezetik.

E hegy a lethanfalusi határban fekszik, s a fentemlített karthausi barát eredeti okmányában „Lethonkew“ (mondj: Lethon-kő)-nek nevezetik, hihetőleg a magyar „látány“ vagy „látvány“ kötől származtatva. Lethonkew a felső Hernád-völgyben a hasonló nevű folyó jobb partján, a Lethanfalu (tótul Letanovce) községhez tartozó erdőségekben fekszik, s a káposztafalusi határtól csak egy negyed órányi távolságban van.

Mivel azonban a káposztafalusi hegység már inkább középhegység, mely a tarkónél*) 975·10 méternyire, az u. n. „Polanán“ pedig 957·95 méterig emelkedik, s a Havranaskalában, azaz: Hollókőben 1140·72 méternyi legnagyobb magaságra emelkedik; a lapis refugii ma röviden „Klasterisko-hegy“ Fuchs szerint 775·97 méternyire emelkedik a tenger színe felett, a zárda romjaitól keleti irányban 56—63 méternyi magaságra emelkedő „Klasterisko-hegy“-es úcs van s a Káposzta falusi hegységgel határos: ennél fogva a Lethanfalusi erdős hegység is a középhegységhez számítható.

A szepesi magas síkságba eső szántóföldek kivételével Káposztafalu és Lethánfalu környékének alapja: trias mész, mely csak némely helyen megy át a dolomitba. Lethánfalu és Káposztafalu sík helyeinek alapkövezete a magurai homokkő. A káposztafalusi hegység tövében meglehetősen terjedelmű tözeg lerakódás észlelhető.

A lethánfalusi és a káposztafalusi hegység erdőségének talaja mindenütt többé kevésbé köves és sehol sem mély fenekű!

*) A Hernád folyón átvezető hid, a Káposztafalutól a tarkőre vezető úrszáguton 531·6 mét. m. — a mész-sziklákon az áttérés a hidon alól 529·1 mét. mag.

gewehret und unwerletzet geblieben. Es war selbiger Berg noch nicht so mit Bäumen umgeben, wie jetzo; auch haben sie ihnen alda eine Kirche (Set. Joh. d. Täuf.) gebauet, und mit Mauern umfasst, und diese Kirch wird genennet: „Capitulum Lapidis refugii.“ (S. Wagner Analecta Scepusii II p. 8.)

Dieser Berg „Schauberg“, lateinisch „mons speculationis“ erhielt seinen Namen von der fernen Aussicht, die er gegen Osten, Norden und Westen, dem Auge eröffnet. Bei dem Einfalle der Tartaren flüchtete ein Theil der Zipser Einwohner, wie wir oben sahen, auf denselben und seit dieser Begebenheit wurde er später auch „Lapis refugii“, deutsch „Stein der Zuflucht“ benannt. Dieser Berg liegt auf dem Lethensdorfer Terrain und wird in der Original-Urkunde des oben berührten Karthäuser Mönchs mit dem Namen „Lethonkew“ (sprich: Lethonkö), wahrscheinlich vom ungarischen látány, oder látványkö abgeleitet, bezeichnet.

Lethonkew befindet sich im oberen Hernadthale, auf dem rechten Ufer des gleichnamigen Flusses, in den, der Gemeinde Lethensdorf, ung. Lethanfalú, slawisch: Letanovec, gehörigen Waldungen, und ist nur eine Viertel-Stunde von der Kapsdorfer Grenze entfernt. Da jedoch das Kapsdorfer Gebirge schon mehr ein Mittelgebirge ist, welches an der Glatz *) 975.10^m, und auf der sogenannten „Polana“ bis 977.75^m ansteigt, in der Hawrana Skala, deutsch Rabenstein, mit 1140.72^m seine höchste Erhebung erreicht: der „Lapis Refugii“, heute kurzweg „Klaštorsko“-Berg genannt, 775.97^m nach Fuchs, sich über dem Meere erhebt, und die in östlicher Richtung von den Kloster-Ruinen sich um 56—63^m erhebende Bergspitze „Klaštorsko“ befindet und an die Kapsdorfer Gebirge grenzt: so können auch die Lethensdorfer Wald-Gebirge zu den Mittelgebirgen gezählt werden.

Mit Ausnahme der schon in die Zipser Hochebene fallenden Ackergründe hat die Umgebung von Kapsdorf und Lethensdorf durchaus oberen Triaskalk zur Grundlage, welcher nur stellenweise in Dolomit übergeht. Die ebener gelegenen Theile von Lethensdorf und Kapsdorf haben Magura-Sandstein als Grundgestein. Eine ziemlich ausgedehnte Torfablagerung findet sich am Fusse des Kapsdorfer Gebirges. Der Waldboden des Lethensdorfer und Kapsdorfer Gebirges ist überall mehr oder weniger steinig und nirgends tiefgründig.

*) Die Brücke über den Hernadfluss auf der Strasse von Kapsdorf auf die Glatz 531.6^m; der Durchbruch durch die Kalkfelsen unterhalb jener Brücke 520.1^m.

Az éghajlat zord s a vidék a magas Tátra közvetlen szomszédsága folytán gyakori viharoknak s a mező és erdő művelésre káros késői fagyoknak van kitéve.

* * *

A schaubergi romok távolsága az országúttól mindig az utazás kiinduló pontjától van föltételezve.

A Kassa-Oderbergi vonattal Iglóra érkező utazók a Szmizsán (tótul Smizani) mögötti — s az országúttól balra kanyarodó utat választják, mely egyenesen Lethanfaluba vezet, azok, kik Lőcséről Draveczon át jönnek Csötörtőkfalvára, — tetszés szerint vagy Lethánfaluról vagy Káposztafaluról mehetnek a Klastorisko hegyre. Késmárkról kocsin megy az ember Csötörtőkfalváig. Poprádról vasuton egész a Káposztafalu-Vidernik-i állomásig s onnét kocsin rövid idő alatt Káposztafaluig.

E mezőváros az éjszaki szélesség $48^{\circ} 58' 40''$ -ik s a keleti hosszúság $38^{\circ} 6' 6''$ foka alatt fekszik Páristól; Rothe szerint $525 \cdot 6^m$ mag. a tenger sz. f. Körülbelől 1300 tótajku lakosa van, s a Nándor Szász-Koburg-Gothai-hercegféle hitbizományhoz tartozik.

Vezető nélkül nem tanácsos a „lapis refugii“ azaz: a menedékkövet meglátogatni. Vezetők Káposztafaluban fogadhatók*.)

A mi a „lapis refugii“ helyrajzi fekvését illeti, az Káposztafalutól délre a Lethanfalusi erdőségben fekszik s az ember a romot egy óra alatt elérhetné, ha azon mélyút, melyet a Hernád (régii okmányokban Kundert, D. Fröhlichnél Hornáth, fluvius Conradi) a mészhegységen áttört, közötté nem állna s nem kényszeritené az utazókat arra, hogy a Szepes- és Gömörmegyék közötti közlekedési utat t. i. a Strazena-Dobsinai országutat válasszák.

Az igen meredek erdei út, melynek különben jól gondját viselik, a káposztafalusi uradalom tulajdona. Ez úton fél óra alatt egy igen világos tisztásra jut az ember, mely felséges kilátást nyújt. Innét körülbelől 15 perc múlva egy az u. n.

*) Különösen ajánlatik Szlavkovszky János, ki 2 frnyi díjért az utazókat a romokhoz vezeti s nem egy érdekes adattal is szolgál.

— Das Klima ist durchaus rauh und in Folge der unmittelbaren Nähe der „hohen Tatra“ häufigen Stürmen und der Feld- und Waldkultur nachtheiligen Spätfrösten ausgesetzt.

* * *

Die Entfernung der Schauburger Ruinen von der Landstrasse ist stets von dem Ausgangspunkte der Reise bedingt. Die mit der Kaschau-Oderberger Bahn nach Igló ankommenden Touristen schlagen gewöhnlich den hinter Schmögen (ungar. Szmizsán, slavisch Šmizani) von der Landstrasse links einbiegenden Weg ein, der direkt nach Lethendorf führt; diejenigen, welche von Leutschau über Dravecz nach Donnersmarkt kommen, können nach Belieben entweder von Lethendorf oder Kapsdorf den „Kľaštorisko“-Berg besteigen. Von Kesmark aus fährt man per Achse nach Donnersmarkt. Von Poprád aber per Eisenbahn bis zur Station Kapsdorf-Vidernik, und von dort mittelst Wagen eine kurze Strecke bis Kapsdorf. Dieser Marktflöcken liegt unter dem 48° 58' 40" Breite- und 38° 6' 6" östlichen Längen-Grade von Paris; seine Seehöhe beträgt nach Rothe 525·6^m/ zählt circa 1300 Einwohner slavischer Sprache und gehört zu dem Prinz Ferdinand von Sachsen-Koburg-Gotha'schen Fideicomisse.

Ohne Führer ist es nicht rathsam den „Lapis refugii“ (deutsch: Zufluchtstein) zu besteigen. Solche Führer sind in Kapsdorf anzutreffen. *)

Was die topographische Lage des „Lapis refugii“ anbelangt, so liegt derselbe von Kapsdorf südlich in dem Lethendorfer Waldgebiete, und man könnte die Ruine in einer kurzen Stunde erreichen, wenn nicht die tiefe Schlucht, welche die Hernad (in alten Urkunden die Kundert, bei D. Fröhlich: Hornáth, fluvius Conradi genannt) durch das Kalkgebirge durchbrach, dazwischen stünde, und die Touristen zwingen würde, die Communicationsstrasse zwischen dem Zipser und Gömörer Comitete, nämlich die Sztraczena-Dobschauer Strasse, einzuschlagen. Der sehr steile Waldweg, welcher übrigens gut erhalten ist, ist Eigenthum der Kapsdorfer herzogl. Domäne. Auf diesem gelangt man nach einer halbstündigen Fahrt zu einer lichten, abgestockten Blösse,

*) Besonders wird Joh. Szlavkovszky anempfohlen, der die Touristen unter mancher interessanten Mittheilung und gegen ein Honorar von 2 fl. zu den Ruinen geleitet.

koburgi erdei-úttól balra kanyaruló utra jut az ember, melyen haladva végre a „lapis refugii“-ra juthatni.

Egy második kiinduló pontul, melyről a lapis refugii-ra juthatni Lethenfalu szolgálhat; a község előljárója 30—40 krnyi szerény ajándék mellett vezetőről gondoskodik, ki azután egy napért egy frttal díjaztatik.

Innét a mezei ut száraz időben meglehetősen jó, s körülbelül fél óra mulva az ember azon erdőbe jut, melynek szélén a szepesi püspök erdészlaka van, melytől kezdve egész a malomig rossz az ut.

Az erdészlaktól 10—15 perc alatt az ember a malomhoz jut, mely a Hernád balpartján van s a Hernád-hidtól körülbelül egy lövés távolságnyira van.

Ha az ember nem akar saját kocsiján a romokhoz menni, úgy azt a malomban lehet hagyni; ápolásáért körülbelül 40—50 krnyi összeg jár.

A malom a Hernád balpártján fekszik s csak a folyam ágya által van azon több mint 100 ölnyi magas függőleges sziklafaltól elválasztva, melyen a romok állanak.

E függőleges fal okozza, hogy a malomházat a napsugarak csak május elejétől augusztus elejéig, az év többi hónapjaiban pedig a fedezetnek ormát sem érik.

A Hernád-hidnál kezdődik egy ujonnan épült s körülbelül 1000 öl = 1896·48^m/-re terjedő s a Hernád jobbparti szikláiba vágott út, mely mindig mélyebben vezet az erdőbe. Erdekes látványt nyújtanak az üst alakú kivájások (völgyelet), melyek a függőleges sziklafalon, mely a Hernád balpartján emelkedik láthatók s a rávrődő ár által mosatnak ki.

Ez utat megtéve az ember hirtelen az erdő felé fordul. Az út itt eleinte meglehetősen meredek s telve van kötőmellekkel (hömpölyökkel); egy fél óra alatt a „Nadvraty“ nevű első elhajláshoz juthatni, mely igen szép kilátást nyújt. A „Nadvraty“ alatti úton azonnal láthatók ama falmaradványok, melyekkel egykor a Schauberg éjszakkéleti oldala meg volt erősítve.

A „presnovica dolkán“ át tovább haladva a „Kiera“ nevű pompás fasorba jut az ember, melynek szélein az alig virágzó Campanulaceaeák itt ott igen silány szegélyzetet képeztek, midőn 1874-ben szept. 10-én a Klastoriskot meg-

welche eine herrliche Aussicht bietet. Von hier aus gelangt man nach etwa 15 Minuten zu einem, von dem sogenannten Koburgischen Waldweg nach links einbiegenden Weg, auf welchem man schliesslich zum „Lapis refugii“ gelangt.

Ein zweiter Ausgangspunkt, von dem man den Schauberg besteigen kann, ist Lethensdorf; der Ortsvorstand besorgt gegen eine mässige Gratification von 30—40 kr. einen Führer, welcher per Tag mit 1 fl. honorirt wird. Von hier aus ist der Feldweg bei trockener Witterung ziemlich gut und nach etwa einer halben Stunde gelangt man in den Wald, an dessen Saume sich das Försterhaus des Zipser Bischofs befindet, von welchem der Weg bis zur Mühle schlecht ist. Vom Försterhause erreicht man die Mühle in 10—15 Minuten; sie steht am linken Hernadufer und ist von der Hernadbrücke auf etwa einen Flintenschuss entlegen. Wenn man nicht vorzieht, mit der Gelegenheit bis zur Ruine zu fahren, so lässt man dieselbe in der Mühle zurück, für deren Wartung man circa 40—50 kr. entrichtet. Die Mühle liegt am linken Ufer der Hernad und ist nur durch das Bett des Flusses von der mehr als hundert Klafter hohen Felsenwand getrennt, auf welcher Felsenwand die Ruinen stehen; diese senkrechte Wand verursacht, dass die Sonnenstrahlen nur vom Anfang Mai bis Anfang August das Gebäude der Mühle bescheinen, in den übrigen Monaten des Jahres nicht einmal die Zinnen des Daches erreichen.

Von der Hernadbrücke beginnt der neugebaute, sich etwa 1000 Klafter = 1896·48 Met. erstreckende, in die Felsen des rechten Hernadufers gehauene Weg, der immer tiefer in den Wald hineinführt. Einen interessanten Anblick gewähren die kesselartigen Aushöhlungen, welche in der senkrechten Felsenwand, die am linken Hernadufer sich erheben, sichtbar sind, und von den anprallenden Wogen ausgespült werden. Nach Zurücklegung dieses neuen Weges wendet man sich plötzlich dem Walde zu. Hier ist Anfangs die Steigung ziemlich jäh und der Weg ist mit Steingerölle überschüttet, nach einer halben Stunde gelangt man zu der ersten Biegung „Nadvraty“ genannt, von der man eine sehr schöne Aussicht gewinnt. Gleich bei „Nadvraty“ unterhalb des Weges sind noch die Mauerüberreste ersichtlich, mit welchen einstens die Ost-Nord-Seite des Schauberges befestigt war. — Man schreitet fort durch „Presnovica dolka“ und gelangt in die „Kiera“, eine herrliche Baumallee, an deren Rändern kümmerlich blühende Campanulaceen hie und da einen spärlichen Saumraum — als wir den 10-ten September 1874 den Klästorisko bestiegen — bildeten; bis man endlich, sich stets nach

másztuk ; míg végre az ember — folytonosan jobbra tartva — a tűzégette (kopár) helyet, tótul „Paleńicát“ éri el.

E kopár hely joggal neveztetik „Kilátásnak“, „mert itt a Hernádvölgybe egy nem remélt, pompás és igen messzire terjedő kilátás tárul elénk.

Kelet felől láthatni a szepesházat, nyugat felől a Kárpátokat egész Liptó megyéig ; vagy pedig a lomniczi csúcs (2639·9^m/ m. F. sz.) felé fordulva, jobbfelől a szepesházat (várrom, legmagasabb udvara 624·87^m/ m. F. sz.) láthatni, az ulózsai templom tornyát, Löcsét (város, a megyeház előtti víztartó víztükre 569·87^m/ m. F. sz.), Arnothfalvát, Mecsedel-falvát, Hadusóczot, Csötörtökfalvát, Csontfalvát s Lethánfalu egy részét. Balfelől pedig Ó-Lesznát (727·99^m/ m. F. sz.), Új-Lesznát (749^m/ m. F. sz.), Tatra-Füredet (1002·4^m/ m. F. sz.), Szepesszombatot (682·5^m/ m. F. sz.), Sztrázsa egy részét (686·3^m/ m. F. sz.), Hozeleczet (falu, Vizrekesze 685·49^m/ m. F. sz.), Svabóczot, Kissóczot, Viderniket, Sávníkfalvát, Sávník várát, Bethlenfalvát s Káposztafalvát (525·6^m/ m. R. sz.) összesen 22 helységet.

Éjszakkélet felől láthatni a központi Kárpátokat ; ezen óriási kötömegek, valamint a felhőkbe nyúló csúcsok szemlélete erőt vesz a nézőn annyira, hogy az ember elnémul s hosszabb ideig elmereng, azok felette sajátságos és különböző alakulási fölött. Csak a Fauna czirpelése által eszmél fel újra az ember. Feltűnt nekünk itt a szöcskék egy szép neme, e szöcskéknél vörös szárnyaik, azokon pedig fekete pontok voltak. Nagy meglepetésünkre mindig körülöttünk röpködött egy eltévedt káposzta-özöndék, mely itt hasztalan kereshette a káposztát. A Flóra különösen a pitypáng egy neme által volt képviselve. Az árnyékban függő hévmérő 9³/₄ órákor dél-előtt +15·5° fokot mutatott.

A „Paleńicától“ az ember vagy balra az erdőbe, s a nagy erdei rétre vezető utat a „Polanát“ választja s ezen át déli irányban a kis „Polanára“ megy, mely a nagygyal határos s melyen a zárda romjai vannak, vagy pedig az ember a jobbra eső rövidebb utat választja, mely a kis Polanához vezet.

Ezen uton 15 percz alatt, a nagy Polanán átvonuló uton pedig 25—30 percz alatt jut az ember a romokhoz. Azonban az utazókat figyelmeztetnünk kell arra, hogy a Schaubergre vezető nélkül ki ne ránduljanak, mert megtörténhetik, hogy a romokat, nagyon nehezen fognák feltalálni, mert azok most oly sűrűen vannak fákkal körülvéve, hogy az ember elmegy mellettök anélkül, hogy azokat észrevenné. Ugyszinté az egykori zárda-épület üres közei annyira be vannak növe

rechts haltend, den Brandplatz — schlechtweg in slavischer Sprache „Palańica“ — erreicht. Dieser kahle Platz wird mit Recht auch die „Aussicht“ genannt, denn hier eröffnet sich eine nicht geahnte herrliche und ausgedehnte Fernsicht in das Hernadthal.

Im äussersten Osten erblickt man das Zipser-Haus, im Westen die Karpathen, bis tief hinein in die Liptau; oder der Lomnitzer-Spitze (2636·9^m/ F.) sich zuwendend bemerkt man rechts: das Zipser-Haus, (Schlossruine, oberster Hof 624·87^m/ F.), den Thurm der Ulózsauer Kirche, Leutschau, (Stadt, Wasserspiegel der Cisterne vor dem Comitathaus 569·87^m/ F.), Arnothfalu, Meesedelfalu, Hadusocz, Donnersmark, Csontfalu, und einen Theil von Lethonfalu. Zur linken Seite: Ó-Leszna (727·99^m/ F.), Új-Leszna (749^m/ F.), Schmecks (1002·4^m/ F.), Georgenberg (682·5^m/ F.), einen Theil von Michelsdorf (686·3^m/ F.), Hozelec (Dorf, Wasserscheide 685·49^m/ F.), Svabóc, Kissócz, Vidernik, Sávník (Dorf,) Sávník (Kastell), Bethelsdorf, und Kapsdorf, 525·6^m/ R., zusammen 22 Ortschaften. Im Nord-Osten erblickt man die Central-Karpathen, der Anblick dieses Steinkolosses mit seinen bis in die Wolken hinaufragenden Spitzen, wirkt auf den Beschauer so überwältigend, dass man längere Zeit stumm dasteht und sich in Betrachtungen über die höchst sonderbaren und verschiedenartig gestalteten Formationen derselben vertieft, welche blos das Zirpen der Fauna unterbricht. Hier fiel uns besonders eine schöne Art von Huschrecken auf, mit rothen Flügeln, auf denen sich schwarze Punkte befanden. Zu unserer Ueberraschung umflatterte uns stets ein verirrter Kohlweissling, der hier vergebens nach dem „Kohl“ mochte gesucht haben. Die Flora war hauptsächlich durch eine Art von Löwenzahn vertreten. Das, im Schatten hangende Thermometer zeigte um 9³/₄ Uhr Vormittags + 14·5° R.

Von der „Palańica“ aus schlägt man entweder den zur linken Hand in den Wald auf die grosse Waldwiese, slawisch „Połana“ hinziehenden Pfad, und durch diese, in südlicher Richtung auf die kleine „Połana“, die unmittelbar an die grosse anstösst, und auf der sich die Kloster-Ruinen befinden; oder man wählt den zur rechten Hand liegenden kürzeren Weg, welcher auf die kleine „Połana“ mündet. Auf diesem Wege gelangt man in 15 Minuten, auf den durch die grosse Połana sich hinziehenden aber in 25—30 Minuten zu den Ruinen. Nur müssen wir die Touristen warnen den Ausflug auf den Schauberg ohne einen Führer zu unternehmen, denn es könnte ihnen leicht passiren, dass sie sehr schwer die Ruinen finden würden, weil dieselben heute so dicht mit Bäumen

fákkal, hogy a még megmaradt s teljesen szét nem omlott falakat teljesen elfedik. Magok a romok nem valami jelentékeny nagy kerületűek, mert azon tér, melyen egykor a templom a czellákkal, melléképületekkel s a körfallal állott, legfőlebb 54—71^a/ nagyságu.

A templom 4 oldalfalán és a sekrestyén kívül, mely csak egy kis tér s mind a négy oldalról falakkal van körülveve, s a négyszögű külső körfalon kívül, melynek némely része még észrevehető — az ember ott semmi jelentékenyebb maradványra nem akad, legfőlebb a szétrombolt épületek kőhalmazaira.

A romok éjszakeleti oldalán egy forrás van, melynek tengersmagassága 755·3^m/ tesz, s melynek vízmérséklete 1874. szept. 10-én délelőtt 11¹/₂ órakor R. szerint 17·5° foknyi légmérsékletnél R. sz. +8·9°-ra ment.

A zárda-romok felett körülbelül 1706—1900^m/-nyire délkeleti irányban a Sz. János kápolna falmaradványai láthatók.

Hogy e rom faragott köveit a teljes romlástól megóvja szepesi püspök Bélik József azokat az általa a Sávnikai kastélyban felállított kápolna építésére felhasználta, mely kápolna 1836. aug. 15-én a nyilvános isteni tiszteletnek átadatott.

A Sz. János zárda-romjai fölötti hegy magasságából egy rettentő mélység tátong, melynek meredeksége borzalmat kelt. Ez czellának (remeteház) neveztetik. E mélységben egészen alul a Béla patak folyik; megjegyezzük még, hogy a fentemlített mélyútban egy barlang van, mely a „rabló-barlang“ nevet viseli; körülbelöl egy órányi távolságban van a romoktól s az ember a délfelé húzódo hegyháton juthat hozzá. A bejárat a hegy lejtőjének délkeleti oldalán van. Tudunkkal e barlangot eddig még semmi szakértő természettudós meg nem vizsgálta. A nép e barlangot „zlata diera“ (arany barlangnak) nevezi, tán ama hirektől, melyek hasonló barlangokról a köznép között el vannak terjedve, mintha t. i. évenként János napkor azaz június 24-én a külföldiek e barlangokban az aranyport fölkeresnék s további értékesítés szempontjából magokkal vinnék hazájokba.

*

*

*

umgeben sind, dass man vorbei gehen würde, ohne sie zu bemerken. Nicht minder sind auch die leeren Zwischenräume des einstigen Klostergebäudes so mit Bäumen überwachsen, dass sie die, vom gänzlichen Zerfalle noch übrig gebliebenen Mauern vollkommen decken. Die Ruinen selbst sind von keiner bedeutenden Umfangsgrösse, denn der Raum, auf welchem einst die Kirche mit den Zellen, den Nebengebäuden und der Umfangsmauer stand, betragen höchstens 54—71 re. Ausser den vier Seitenwänden der Kirche und der Sakristei, einem kleinen Raum der von vier Seiten mit Mauern umgeben ist und der viereckigen äusseren Umfangsmauer, von der etliche Stellen noch wahrzunehmen sind, findet man dort keine Ueberreste von Bedeutung mehr, bloss Steinhaufen von zerstörten Gebäuden.

An der nordöstlichen Seite der Ruinen befindet sich eine Quelle, deren Seehöhe 755·3^m/ beträgt und deren Wassertemperatur, am 10. Sept. 1874 Vormittags 11 Uhr 30 Minuten bei 17·5° R. Lufttemperatur, + 8·9° R. ausmachte.

Ungefähr 1706—1900^m/ oberhalb der Klosterruine sind in süd-östlicher Richtung die Mauerüberreste der Sct. Joannis Kapelle zu erblicken. Um die gehauenen Steine dieser Ruine, vor gänzlichen Vorfalle zu bewahren, liess der Zipser Bischof Josef Belik, dieselben zum Baue der durch ihn im Kastell Sávník im gothischen Style errichteten Kapelle verwenden, welche am 15. August 1836 dem öffentlichen Gottesdienste übergeben wurde.

Von der Höhe des Berges oberhalb der Sct. Joannis Kapelle-Ruinen, gähnt eine furchtbare Schlucht, deren tiefes Präcipisse schaudererregend ist und welche die „Klaus“ genannt wird. Tief unten in diesem Abgrunde fliesst der Bach Bela. Wir bemerken noch, dass in der oberwähnten Schlucht sich eine Höhle befindet, welche den Namen „Räuberhöhle“ führt; sie liegt circa eine Stunde von den Ruinen entfernt, und man gelangt zu derselben auf dem gegen Süden sich hinziehenden Bergrücken. Der Eingang in dieselbe ist auf der süd-östlichen Seite des Bergabhanges. Soviel uns bekannt ist, hat diese Höhle noch kein fachkundiger Naturforscher untersucht. Das Volk nennt diese Höhle „Zlata diera“, goldene Höhle vielleicht von der Fama, die von dergleichen Höhlen, bei dem gemeinen Volke verbreitet ist, als ob alljährlich zur Joannis-Zeit, 24. Juni, Ausländer den Goldsand in diesen Höhlen aufsuchen und behufs weiterer Verwerthung mit sich in ihre Heimat nehmen.

*

*

*

Tekintettel ama borzasztó vadonnak hegyi természetére, melyben a Schaubergi Karthausi apátság romjai állanak, s visszapillantva e remete-lak viszontagságteljes történetére, mely hazánk történetével (a mongol-betörések idejében) továbbá Szepesmegye különösen pedig a szász nép történetével szorosan összevan kapcsolva, a szemlélőben önkénytelenül is azon kérdés merül fel: hogy ugyan miféle ellenséges természeti elemek okozták e vandalismust, e pusztítást és romlást e történeti nevezetességű hazai emléken?

Nem, nem a természeti elemek tették ezt, hanem — egy szűkkeblű politika szolgálatában — az ember hajtottá véghez e borzasztó vandalismust.

Hogy miként történt ez, legyen ezennel a zárda dióhéjba szorított történetének előrebocsátásával röviden föl-
említve.

„1245-ik évben, midőn a tatárok az országból már kitakarodtak, a hegyi lakosok a hegyeket elhagyni szándékoztak, mivel nagy szükségét szenvedtek s a köves föld miatt be nem vethették a szántóföldet, ami pedig birtokukban volt, azt a lángok emésztették föl; ennélfogva, hogy helyzetüket javítsák, komolyan kezdtek a szepes-szombati sikon, hol a pusztá templom áll építeni egy falut, melyet Sztoján - földnek neveztek.

Azonban kő és kútviz hiány miatt kénytelenek voltak e helyet elhagyni.

Ennek folytán Szepesváralja felé indultak s a Drevenik sziklát akarták megerősíteni s reá egy várost építeni. Hasonló okból mint Szepes-Szombatnál kénytelenek voltak e helyet is elhagyni.

Ennélfogva a Stadtbergre mentek, mely Ó-Löcsének neveztetett, de ezen hegy sem volt alkalmas arra, hogy város építtessék, mert itt is vízhiány volt; végre az építömester tanácsára azon hegyet választották, melyen Löcse van, s itt elég kútvizet is találtak.

E hegyet megerősítették s rajta a félelemtől reszketve — egy várost építettek, melyet Leuts-nek (Löcsének) neveztek.

Midőn a tatárok visszajövele fölötti félelem az országban szünni kezdett, 1299-ik évben Velencei Endre király idejében egy különöz de kegyes zsákóczi pap, Márton-atyá, (a „fraternitas XXIV Regalium oppidorum“-nak) azt javasolta hogy a karthausi testvéreknek e hegyen, mely nekik menedékül szolgált, isten dicsőségére és a tatárok feletti győzelem emlékére egy zárdát építsenek, mely javaslatot a XXIV város lelkészei helyeselték is.

Bei näherer Betrachtung des Gebirgs-Characteres dieser furchtbaren Wildniss, in welcher sich die Ruinen der Schauburger Karthäuser-Abtei befindet und mit Rückblick auf die wechselvolle Geschichte dieser Einsiedelei, welche mit der Geschichte unseres Vaterlandes aus Anlass der Mongolen: Einfälle nach Ungarn, ferner mit der Geschichte des Zipser Comitates, insbesondere mit der der sächsischen Nationalität innig verschmolzen ist, drängt sich unwillkürlich dem Beschauer die Frage auf: Welche feindseligen Naturelemente haben diesen vandalischen Vernichtungs- und Zerstörungs-Act an diesen geschichtlich denkwürdigen vaterländischen Monumente vollzogen!? Nein, nicht die Naturelemente haben dies gethan, sondern der im Dienste einer engherzigen Politik stehende Mensch hat diesen furchtbaren Vandalismus ausgeübt. Wie dieses geschah, soll nach Voranlassung einer gedrängten Geschichte des Klosters hierauf in Kürze berührt werden.

„Anno 1245. ¹⁾ Wie die Tatern aus dem Lande waren, haben des Bergs Einwohner dem Berg ²⁾ gedacht zu verlassen, weil alda ein grosser Mangl, und ein steinigster Acker das feld zu bauen, von allen Zeiten (Seiten) drangsal das ihrige auch durch fiamme ganz werzehret war. Haben derowegen sich um eine andere, und bessere gelegenheit umthun wollen, und erstlich angefangen bey Georgenberg wo jetz und die wüste Kirchen stehet, auf der ebene zu bauen, ³⁾ mussten aber aus Mangl Stein, und Brunwasser der orth verlassen. Kehreten sich derohalben auf Kirchdrauf ⁴⁾ zu, und wollten den Felsen, ⁵⁾ der gerad den Schloss ⁶⁾ überstehet bewestigen und eine Stadt darauf bauen, musten aber den Orth wieder aus mangel Wassers, und wegen der schweren Zufuhr verlassen. Begaben sich derohalben drittens auf dem Stadtberg ⁷⁾ verliessen aber solchem Berg aus mangel Wassers, und erkiesten endlich auf gutachten des Bau-meisters diesen Berg, da jetzund die Leutsch stehet: allda sie Brunwasser genug funden. Bewestigten demnach dem Berg, und baueten, jedoch mit furcht, und zittern eine Stadt, die sie Leutschau nenneten.“

Nachdem die Angst, wegen der Rückkehr der Tartaren, sich allmählig im Lande zu legen begann „machte im Jahre 1299 zur Zeit des Königs Andreas aus Venedig, ein sonderbarer und andächtiger Vater Martinus zu Isaacsdorf (heute

1) S. Wagner Anal. Seep. P. II. Seite 8 und 9. 2) Schauberg. 3) Ein Dorf, das man Stojanföld, deutsch Stoisdorf nannte. 4) Dieser Ort wird in ung. Sprache benannt: Szepes-Váralja was soviel bedeutet als „Zipser-Unterschloss.“ 5) Dreweńik, ein hoher Kalkfels s. ö. von Kirchdrauf. 6) Ziperschloss, insgemein auch Zipserhaus genannt. 7) Heute schlechtweg „Alte-Leutsch“ benannt.

Két karthausi testvér azonnal meg is hivatott, s a hely megszemlélése után, mely nekik mint a krónika mondja — tetszett, a XXIV. lelkész-testvér a maga kebeléből négy tiszteletre méltó férfit t. i. Henriket a löcsei papot, Vernert az odorini papot, Mártont a zsákóczy papot és Hermant (Armint) a leibiczi papot küldötte karthausi testvérekkel együtt Jordán*) szász grófhhoz és a szepesi kerület kapitányához, ki is kérelmeket teljesítve a helyet azon hegyen, mely nekik menedékkül szolgált, a hozzá tartozó erdőkkel, ligetekkel s halászáttal együtt nekik adományozta. Az erre vonatkozó adománylevél következő szavakkal végződik: „Datum et factum in civitate Lyutscha A. D. 1299. In die S. Michaelis XII Indictione.“

Ezen ügy kivitelével a zsákóczy pap „Márton-anya“ biztatott meg, ki 3 évig gyűjtötte részint saját jószágain, részint jó emberek adományaiból a zárda költségekre a filléreket.

1305. a „Keresztelő János“-féle imaház alapja tétellett le. Az építés idejében e ház fölött felügyelt Münch András ur Slavóniai kreutzai származású, ki sok egyházi könyvet hozott magával.

Alatta az építkezés annyira haladt, hogy a templomon kívül a rend testvérei számára még néhány czella is lett felállítva. A rendnek első két papja Zeitzből jött, s az első perjel neve Konrád volt, kiről a XII. század Anonymusa a ki mint fentebb említettük, a zárda történetét latin nyelven írta meg, azon tanuságot teszi, hogy Konrád „előkelő író volt.“

*) II. Jordán, Illesnek a szepesi szászok negyedik tartománygrófjának fia volt. ad annum 1280 a ki Jordánnak, az első tartománygrófnak unokája volt, s a ki, mint tudjuk, a szepesiekkel együtt menekült a tatárok elől a Schaubergre. II. Jordán — ki a Schaubergi helyet a karthausiaknak adományozta, mely adomány Jakab „szepesi püspök“ mint királyi meghatalmazott által megerősítettet, — 1312. június 15-én esett el ama esatában, mely a rozgonyi mezőn a Tereza folyam mellett vivotott. Ő Róbert Károly oldala mellett küzdött Trensényi Máté ellen. — Gentilis pápai követ azon győzelmet, melyet a királyi csapatok a rozgonyi mezőn nyertek, egyedül a szepesi bandériumnak tulajdonítja.

Eisdorf, alias Zsákócz) der Bruderschaft der XXIV Pfarrherren, (lateinisch: *Fraternitas XXIV Regalium oppidorum*) den Vorschlag, denen Karthäuser Brüdern auf diesen Berg der Zuflucht ein Kloster zu bauen zu Gottes Ehren und zum Gedächtniss des Sieges über die Tartaren; denen die XXIV Plebani bald Beifall gaben.“ Es wurden auch sogleich zwei Karthäuser Brüder berufen und nach Besichtigung des Ortes der ihnen, wie die Chronik bezeuget „gefallen“, sandte die Bruderschaft der XXIV Pfarrherren aus ihrer Mitte vier ehrwürdige Männer nämlich: Heinrich, Pfarrer zu Leuts, Werner Pfarrer zu Odorin, Martin, Pfarrer zu Isaacsdorf und Herman Pfarrer zu Leibitz, sammt den beiden Karthäuser Brüdern zu Jordan *) „Sächsischen Grafen und Kapitän des Zipserischen Kreises,“ welcher ihrer Bitte willfahrend den „Ort des Berges der Zuflucht mit allen gehörigen Sachen, als Wäldern, Auen, Fischereien geschenkt.“ Die diessbezügliche Schenkungs-Urkunde schliesst mit folgenden Worten: „Datum et factum in civitate Lyutscha. A. D. 1299. In die S. Michaelis [XII. Indictione.“

Mit der Durchführung dieser Angelegenheit war P. Martinus, Pfarrer zu Isaacsdorf betraut, der im Laufe von drei Jahren „theils aus seinen eigenen Gütern, theils von guter Leuthe Almosen zum dieses Klosters umkosten gesendet.“ Im Jahre 1305 wurden die Fundamente des Bethauses Johann des Täufers gelegt. „Zur Zeit der Erbauung ist dem Hause, als ein Hausvater vorgestanden, Herr Andreas, Münch, seines Herrkommens von Kreuz — in Slawonien — dieser hat viele Kirchenbücher mitgebracht.“ Unter ihm gedieh der Bau so weit, dass ausser der Kirche auch etliche Zellen noch für die Ordensbrüder errichtet wurden.

Die ersten zwei Ordensgeistliche kamen aus Zeitz und der erste Prior hiess Konrad, von dem der Anonymus des XII. Jahrhunderts, welcher, wie wir oben berührt, in latei-

*) Jordan II. war ein Sohn des vierten Landgrafen der Zipser Sachsen Namens Elias, ad annum 1280, der ein Enkel des ersten Landgrafen Jordan war und der, wie wir wissen, mit den Zipsern vor den Tartaren auf den Schauberg flüchtete. — Jordan II., welcher die Schenkung auf dem Schauberg den Karthäusern machte und welche durch Jakobus den „Zipser Bischof“ als königlichen Bevollmächtigten bestätigt wurde, fiel am 15. Juni 1312 in der Schlacht auf dem Felde Rozgony am Flusse Táraza. Er focht an der Seite Karl Roberts gegen Mathias von Trenesin. Der päpstliche Legat Gentilis schreibt den Sieg, welchen die königlichen Truppen bei Rozgony davon trugen, einzig und allein dem Zipser Banderium zu.

Károly király egy kissé kiterjesztette a zárda határait a mennyiben a karthausiaknak 3 nyíllövésnyi távolságra terjedő földet ajándékozott.

A Márton nevű 3-ik perjel alatt a lechniczi*) zárda építettett.

Azonban alig hogy e zárda felvirágzásának örülni kezdett, midőn reá nehéz és fölötte szerenesétlen napok következtek, a mennyiben t. i. Mihály XI-ik perjel alatt a husziták betörték s a zárdát 1436. évben teljesen kirabolták s fölégették. A rend életben maradt testvérei különféle zárdákba oszlottak szét s midőn később visszatértek, a zárda szétrombolt falait fűvel benöve találtak. Ezen valóságos remeteség lakói azonban ezuttal sem élvezhették sokáig a nyugalmat, mert alig hogy Monasser János XII. perjel alatt (ki Késmárk városában születet) e zárda újra építése komolyan foganatba vétetett s a hegyre egy új ut is készítettett — nem Káposztafal felől, hol azelőtt volt, hanem a másik oldalról t. i. az éjszakkéleti oldalról, a lethenfalusi határban s ezt ma a régi utnak nevezik — midőn a vadnép t. i. Hisgeo Giskra a csehekkel újra az országba tört, kik igen ellenséges indulatuaknak mutatták magokat, a népet kifosztották, megrabolták, sőt karthausi testvéreinket sem kimélték meg, hanem őket ruhájuktól megfosztva szabadon bocsátották.

Az elűzöttek Lőcsére mentek; midőn azonban a béke helyreállott ismét visszatértek a „Lapis refugii“-n levő régi lakásaikba

*) A lechniczi zárdát Kakas alapította. — Kakas, Kokos, Kokus, a ki Gallusnak is nevezetik Rudgerusnak (a Berzeviczy-család törzsatyjának) fia volt; ez egyszer Chydericussal, Gargou-Görgey Arnold fiával összeveszett, mely alkalommal Chydericus megöletett. Ennek következtében a fentemlített családok között — melyek pedig, mellesleg említve, közeli rokonságban állottak — kitört az ellenségeskedés, mely csak István, a szepesi százok tartomány grófja közbenjárása folytán egyenlített ki következőleg: hogy t. i. „Magister Kokos“ — a mint őt az okmányok nevezik — rokonsága közül 100 személylyel Gargou Arnoldnak hódolati esküt mondott; továbbá Kokos még ama kötelezettséget is magára vállalta, hogy több templomot fog építeni s 6 zárdát alapítani stb.

E zárdák egyikének alapítása czéljából Kokos 1319-ben a schau-bergi karthausiaknak Lechnitz falut engedte át, mely a galicziai határok mellett, a Dunajecz jobb partján fekszik s melynek ma németajku lakosai vannak, az u. n. svábok. A zárda maga azonban nem Lechnitz faluban hanem a közvetlen mellette fekvő „Valle S. Antonii“-ban van építve s eszerép fedezeté miatt a néptől: „vörös zárda“ nevet nyert. Hivatalos okmányokban azonban: „Clastrum Sub-Lechnicz“ név alatt fordul elő.

nischer Sprache die Geschichte des Klosters beschrieb, bezeuget, dass Konrad „ein vornehmer Scribent war.“ König Karl erweiterte die Grenzen des Klosters, indem er den Karthäusern so viel Platz schenkte, als man auf dreimal mit einem Pfeil erreichen kann. Unter dem dritten Prior Namens Martinus ward das Lechnitzer Kloster *) gebaut. — Kaum aber erfreute sich das Kloster seines Erblühens, da kamen bereits über dasselbe schwere und höchst unglückliche Zeiten, indem nämlich unter dem XI Prior Michael die Hussiten in Zipsen einbrachen und das Kloster im Jahre 1436 gänzlich ausplünderten und verbrannten. Die am Leben gebliebenen Ordensbrüder theilten sich in verschiedene Klöster und als sie später zurückkehrten, fanden sie die zerstörten Mauern des Klosters schon mit Gras bewachsen. — Aber auch diessmal war den Einwohner, dieser wahren Einsiedelei die Ruhe nicht lange gegönnt, denn kaum, dass unter den XII Prior Johann Monasser „aus der Stadt Keismark bürtig“ die Herstellung des Klosters ernstlich vorgenommen „auch schon einen neuen Weg zum Berg hinauf gemacht, nicht von Kapsdorf, wo er vor diesem war, sondern von der anderen Seite“ (nämlich: von der nordöstlichen Seite auf dem Lethensdorfer Terrain, gegenwärtig der alte Weg genannt) „siehe da kamen die pestilenzischen Leute nochmal ins Land nemlich Giskra Hisgeo mit den Böhmen, die sich recht feindlich erzeugten, die Leute plünderten und beraubten, ja auch unser Karthäuser Brüder nicht verschonten, sondern sie auszogen und laufen liessen.“ Die Verjagten begaben sich nach Leutschau, als aber der Friede hergestellt ward, bezogen sie abermals ihre alten Wohnungen auf dem „Lapis refugii.“

*) Das Lechnitzer Kloster stiftete Kakas. — Kakas, Kokos, Kokus auch Gallus genannt war ein Sohn des Rudgerus (Stammvater der Familie Berzeviczy): dieser gerieth eines Tages mit Chydericus, dem Sohne von Arnoldus Gargou-Görgey, in Streit, wobei Chydericus getödtet wurde. In Folge dessen brachen zwischen den oberwähnten Familien, die nebenbei gesagt in sehr naher Anverwandschaft standen, grosse Feindseligkeiten aus, welche blos durch Vermittelung des Landgrafen der Zipser Sachsen, Stefan, folgendermassen beigelegt werden konnte: Magister Kokos, wie ihn die Urkunden heissen, leistete mit hundert Personen aus seiner Freundschaft dem Arnoldus Gargou den Huldigungseid, ferner übernahm Kokos die Verpflichtung mehrere Kirchen zu bauen, 6 Klöster zu stiften u. dgl. zur Stiftung eines dieser Klöster trat Kokos 1319 an die Schauburger Karthäuser das Dorf Lechnitz ab, welches hart an der galizischen Grenze am rechten Ufer des Dunajecz in der Zips liegt und von Insassen deutscher Zunge, Schwaben genannt, heute bewohnt wird. Dass Kloster selbst jedoch ist nicht im Dorfe Lechnitz, sondern in dem an dasselbe unmittelbar anstossenden „Valle S. Antonii“, deutsch St. Antonthal, erbaut; und erhielt von seiner Ziegeldachung vom Volckeden Namen Rothkloster.“ In ämtlichen Urkunden hingegen kommt es unter dem Namen „Clastrum Sub-Lechnitz“ vor.

III. János 17-ik perjel 1492-ben választatott; született Nagyszombatban „minden tekintetben kipróbált szorgalmas férfiú“, a zárdán kívül kápolnát építtetett, a Hernád folyamon át az első hidat állíttatá fel, a zárda mellett tavakat készíttetett stb.

Jodocus a zárda 18-ik perjele 1500-ban választatott. — Ennek idejében 1506. évben Hedvig fenséges asszony a hatalmas Zápolyának — a volt nádornak — hátrahagyott özvegye, miután a zárdát a káptalantól megnyerte, azt fényes kíséretével meglátogatta.

20 év után a szerzetesek kedvencz tartózkodási helyöket ismét kénytelenek voltak elhagyni — midőn t. i. I. Ferdinand és Zápolya között kitört a háború, mert e két ellenkirály harczosai felváltva ütötték fel táborukat a „lapis refugii“-n, iszonyú zsarolást követtek el, úgy hogy Péter a 22-ik schaubergi perjel 1530-ik évben a zárda jószágát Késmárk városának volt kénytelen elzálogosítani. A később bekövetkezett politikai és egyházi zavarok következtében Magyarországon rablóbandák alakultak, melyek közül egy, az ifju Podmaniczky vezérlete alatt, Baso alias Boze Demeter és Mátyás társaságában 1543-ban június 29-én 7 órakor este a zárdát megtámadta, a testvéreket onnét elüzte és magát ott befészkelte.

Báthory Bonaventura 100 huszárjával s 400 katonájával elüzte ugyan onnét a rablókat, azonban a zárda azon ürügy alatt, hogy a rablóknak tartózkodási helyül szolgál, Szepes-megye határozata folytán a szepesi városok beleegyeztével, minden melléképületével együtt lerontatott. A schaubergi zárda 24. perjele Martinus, kinek mellékneve ursinus, a zárda lerombolását egy misekönyvbe következő szavakkal jegyezte fel: „tandem in quindecim diebus — 1543. július 14-én — secuta est dissipatio et exustio ipsius, per Leutschovienses cives,“ t. i. hogy végre 15 nap mulva következett annak lerombolása és fölégetése a löcsei polgárok által.*)

Eme borzasztó esemény után a karthausiak rövid ideig Löcsén tartózkodtak, később a lechniczi zárdába mentek, s a

*) Mily borzasztó sors! A löcseiek segélyével lett a tatárok fölötti győzelem emlékére fölépitve; és a löcsei polgárok segélyével lett ismét lerombolva, megsemmisítve és pedig ama polgárok segélyével, kiknek ősei hogy a tatárok rombolási és pusztítási dühe elől megmeneküljenek, ottani tartózkodásuk folytán e helynek a „menedékkő“ nevet adták s hol ők — volt birájuk — Spervogel állítása szerint 3 éven át sértetlenül maradtak.

Johann III. und siebzehnter Prior, gewählt 1492, gebürtig aus Tyrnau „in beiden Ständen ein versuchter und fleissiger Mann“ „baute eine Kapelle ausserhalb des Klosters und die erste Brücke über das Wasser Hernath“ legte Teiche neben dem Kloster an u. s. w. Der achtzehnte Prior des Klosters Jodocus wurde 1500 gewählt. Zu seiner Zeit „Anno 1506 hatte die Durchlauchtigste Frau Hedwich des grossmächtigen Herrn von Zapolya, gewesenen Palatins hinterlassene Vittib, nachdem sie es von allgemeinen Kapitel erlangt,“ „das Kloster mit einem staatlichen Geleite besucht.“ Nach zwanzig Jahren mussten die Mönche ihren liebgewonnenen Aufenthaltsort abermals verlassen, als zwischen Ferdinand I. und Johann von Zapolya der Krieg ausbrach, indem die Krieger dieser zwei Gegenkönige abwechselnd ihr Lager auf dem „Lapis refugii“, aufschlagend unerschwingliche Erpressungen machten, so dass der zwei und zwanzigste Prior, auf dem Schauberge, Petrus, im Jahre 1530 die Güter des Klosters an die Stadt Kesmark zu verpfänden bemüssigt war. — Zu Folge der später eingetretenen politischen und kirchlichen Wirren, bildeten sich in Ungarn Räuberbanden, von denen eine unter der Führung des jungen Podmaniczky in Gesellschaft des Demeter und Mathias Baso alias Bože, am 29. Juni 7 Uhr Abends 1843 das Kloster überfielen, die Brüder aus demselben verjagten und sich darin selbst festsetzten. Bonaventura Báthory vertrieb zwar mit seinen hundert Hussaren und 400 Soldaten von dort die Räuber; unter dem Vorwande aber, dass das Kloster den Räubern einen Aufenthaltsort bietet, wurde dasselbe laut Beschluss des Zipser Komitates und im Einverständnisse der Zipser Städte, mit allen seinen Neben-Gebäuden zerstört. Martinus, mit dem Beinamen Ursinus, der 24. Prior auf dem Schauberge, zeichnete in ein Messbuch die Zerstörung des Klosters mit folgenden Worten ein: „tandem in quindecim diebus — den 14. Juli 1543 — secuta est dissipatio, et exustio ipsius per Leuschovienses Gives“ = nach 15 Tagen endlich erfolgte die Zerstörung und Verbrennung desselben durch die Leutschauer Bürger. — *) Nach dieser schrecklichen Katastrophe hielten sich die Karthäuser eine kurze Zeit in Leutschau auf, bezogen später das

---

*) Welch' schreckliches Schicksal! — Mit Hilfe der Leutschauer, zum Andenken des Sieges über die Tartaren, aufgebaut; mit Hilfe der Leutschauer Bürger wieder zerstört und vernichtet, und zwar mit Hilfe jener Bürger, deren Ahnen, um der Zerstörungs- und Vernichtungswuth der Tartaren zu entgehen, durch ihren dortigen Aufenthalt, dem Orte den Namen „Zufluchtstein“ gaben, und wo sie nach der Aussage ihres gewesenen Richters Spervogel durch drei Jahre unversehrt blieben!

schaubergi 28-ik és a lechniczi 22-ik perjel t. i. Feréncz alatt, mindkét zárda perjelsége beszüntetett; a történet ugyan még egy II-ik Mihályt és II-ik Györgyöt is említ, de úgylátszik ezek csak névszerint voltak perjelek.

A schaubergi s részben a lechniczi zárda történetének előadása után, mely zárdák viszontagságteljes, s gyakran kemény*) sorscsapások által megszakított léte századok óta tartozik a törénelemhez, még a következőt csatoljuk hozzá teljes rövidséggel: mindkét zárda emléke a teljes elfeledtetéstől mai nap csak azáltal tartatik fenn, hogy „Magyarország apostoli királya“ kinek felségjogaihoz tartozik többek között a czimzetes méltóságok adományozása is, a schaubergi zárda perjelségét: „praepositus de lapide refugii“ azaz „a menedékkő perjele;“ a lechniczi zárdáét pedig: „praepositus de valle S. Antonii“ azaz a „Sz. Antalvölgyi perjele“ czim alatt szokta a lelkészeknek adományozni, miért ezek egyszer s mindenkorra bizonyos díjt fizetnek — ha ugyan e díj el nem engedtelik — az ország kincstárába.

Ezen felozlatott zárdák czimzetes perjeleinek jogai, csak egyházi szolgálatokra szorítkoznak, s semmi anyagi előnyökkel nincsenek kapcsolatban, miután e két zárda jószágai 1563. november 20-án I. Ferdinand királyi adományozása folytán a szepesi prépost birtokába jutottak.

A schaubergi zárda jószágai a püspöki szék felállításá után Mária Theresia alatt 1767-ben a szepesi püspöknek adományoztattak s ma a püspök és káptalan közös jövedelmét képezik.

*) Dlugos hires lengyel történész, egyebek közt ama hajmeresztő kegyetlenségeket, melyeket a táboríták Byedrzych vezérök alatt a védetlen lechniczi karthausiakon elkövettek, következőleg rajzolja: „miután a táboríták ama reményökben, hogy a zárdában sok kincset fognak találni, csalatkoztak, a szerzeteseket isszonyú kinfaggatásnak vetették alá, mely alkalommal némelyek legembertelenebb módon verettek meg, némelyek pedig a legborzasztóbb módon megesonkittattak sőt némelyek kinteljes módon meg is ölettek; mire aztán a zárda teljesen kiraboltatott, az öreg Marton perjel pedig fogságba huzolatott, melyből soha sem tért többé vissza. E zárda rövid idő alatt egymásután 2-szer szenvedte el a sors csapásait, t. i. 1431. és 1433. mely időben Késmárk is a huszár-ták kezebe került. A lechniczi zárda lakóit később még borzasztóbb sors érte az által, hogy t. i. II-ik György (de Agria) alatt a XVI. század politikai és egyházi zavarai következtében — melyek színhelye részben Felsőmagyarország is volt — a szerzet-sek oly szükségben voltak, hogy az éhség, melylyel küzdeniök kellett, az öregebb szerzetes-atyák halálát sietteté; a fiatalabbak pedig 1570-ik év körül részint Lengyelországban, részint Ausztriában voltak kénytelenek szétoszlani.

Lechnitzer Kloster und unter dem 28. Schauburger und 22-ten Lechnitzer Prior, Namens Franz 1565 hörte das Priorat beider Klöster auf, obzwar die Geschichte noch einen Michael II. und einen Georg II. erwähnt, doch diese scheinen nur den Namen nach Priores gewesen zu sein.

Nach den Schilderungen, die wir über das Schauburger und zum Theil auch über das Lechnitzer Kloster gemacht, deren wechselvolle, oft von harten Schicksalschlägen *) unterbrochene Existenz bereits seit mehreren Jahrhunderten der Geschichte angehört, fügen wir noch Folgendes in Kürze bei: Das Andenken beider Klöster, wird heute nur dadurch der gänzlichen Vergessenheit entrissen, dass der „apostolische König von Ungarn,“ zu dessen Majestäts-Rechten unter andern auch die Verleihung der Titular-Würden gehört, das Priorat des Schauburger Klosters unter dem Titel: „Praepositus de Lapide Refugii“, deutsch Probst vom Zufluchtsstein, und das des Lechnitzer Klosters „Praepositus de valle S. Antonii“ deutsch: Probst vom Set. Antonsthal, an Geistliche verleiht, wofür dieselben, gewisse Taxen — falls diese nicht nachgesehen werden — ein für allemal an das Landesaeerar leisten. Die Rechte der Titular-Pröbste dieser aufgehobenen Klöster, beschränken sich blos auf kirchliche Functionen und sind mit gar keinen Emolumenten verbunden; nachdem die Güter dieser zwei Klöster laut königlicher Verleihung Ferdinand des I. vom 20. November 1563 an den Zipser Probst fielen. Die Güter des Schauburger Klosters wurden nach Errichtung des bischöflichen Stuhles, unter Maria Theresia im Jahre 1767, an den Zipser Bischof verliehen und bilden heute ein gemeinschaftliches Einkommen des Bischofs und des Kapitels.

*) Dlugos, ein berühmter polnischer Geschichtsschreiber, schildert unter Andern die haarsträubenden Grausamkeiten, welche die Taboriten unter ihrem Anführer Byedrzych an den wehrlosen Lechnitzer Karthäusern verübten, folgendermassen: „nachdem die Taboriten in ihrer Hoffnung, im Kloster grosse Schätze zu finden, getäuscht, unterwarfen die Mönche einer martervollen Tortur, wobei etliche auf das Entsetzlichste verstümmelt und andere sogar auf eine grausame Art getödtet wurden, hierauf ward das Kloster gänzlich ausgeraubt und der greise Prior Martin in die Gefangenschaft geschleppt, aus der er nie mehr zurückkehrte. Dieses Kloster erlitt zweimal und zwar kurz aufeinander so schwere Schicksals schläge, nämlich 1431 und 1433, zu welcher Zeit auch Kesmark, in die Hände der Hussiten fiel. Die Bewohner des Lechnitzer Klosters traf später noch ein schrecklicheres Loos, indem unter dem letzten Prior Georg II. de Agria die Mönche, zu Folge der politischen und kirchlichen Wirren des XVI. Jahrhunderts, deren Schauplatz zum Theil Ober-Ungarn war, in eine solche Noth geriethen, dass, der Hunger mit dem sie zu kämpfen hatten, den Tod der älteren Väter beschleunigte, die jüngeren aber um das Jahr 1570 sich theils nach Polen theils nach Oesterreich zerstreuen mussten.

A lechniczi zárda jóságai pedig idő folytán különböző világi — nemesi — családok u. m. a Magócsy, Rákóczy, Tökölyi, Horváth, Báthory és Erdődy-ek birtokába jutottak; végre ezeket a szepesi születésű Matyasovszky László, nyitrai püspök és birodalmi kancellár, a zárda épületekkel együtt 1699-ben 30,000 forintért megvette, s végrendelete 9. §-a szerint: „Habeo in Comitatu Scepus Claustrum Lechnitz, olim ordinis Carthusiensium, quod e manibus Saecularium in flor. 30,000 redemi. Hoc igitur Claustrum cum omnibus suis bonis ac litteralibus documentis lego R. R. P. P. Camaldulensibus, ut ibidem iuxta suum institutum Deo jugiter famulentur“ etc. etc., a kamalduli szerzetet helyezte azok birtokába, de e szerzet már 150 év múlva II. József császár alatt feloszlattatott.

E feloszlattott zárda jóságainak anyagi előnyeit jelenleg az eperjesi gör. kath. püspök s az odavaló káptalan élvezik.

* * *

A schaubergről két féle irányban lehet léfelé jönni. — Azon utazók, kik a lethánfalusi oldalon mentek fel a Klasztoriskóra — a káposztafalusi erdőkön át a kóburgi uton mennek Káposztafalvára s még az napon — a mint t. i. az idő engedi — meglátogathatják a környéknek egyik vagy másik, még ezután fölemlitendő nevezetességét.

Azon utazók pedig, kik a káposztafalusi oldalon mentek fel a Schaubergre, a lethánfalusi oldalon jönnek lefelé, s vagy az új erdei utat választják, melyről már említést tettünk, vagy a régi utat, mely — mint fentebb érintettük — Márton perjel által építettett.

Ezen ut mindenütt köbe van vágva, nagyon meredek és keskeny, helyenként veszélyes is, mert több helyen egészen a mélységek szélén van alkalmazva, s csak olyanokra nézve járható, kik elszedülés veszélyének nincsenek kitéve, s kiknek jó erős lábaik vannak.

A botanikusnak ezen ut sok érdekést fog nyújtani; feltalálja itt az örökzöld *Taxus baccatát*, tiszta-fát, ámbá csak törpe példányokban, a fenyőfák ágain a *Viscum albumot* a közönséges fagyöngyöt fogja észrevehetni ez örökzöld növényt, sárgászöld bőrnemű leveleivel, mely növénynek fehér bogyói csak későn ősszel vagy télen érnek meg teljesen. Ez a madaraknak különösen a rigóknak kedvencz étele, belőle készítik kifőzés által a madárlépet stb.

Die Güter aber des Lechnitzer Klosters kamen im Laufe der Zeit in die Hände verschiedener weltlicher Adelsfamilien als: Magócsy, Rákóczy, Tökölyi, Horváth, Batory und Erdödy; schliesslich hatte dieselben Ladislaus Mattyasovszky, ein geborener Zipser, Neutraer Bischof und Reichskanzler, sammt dem Klostergebäude im Jahre 1699 um 30.000 fl. käuflich an sich gebracht, und hat in Folge §. 9. seiner letztwilligen Anordnung: „Habeo in Comitatu Scepus Claustrum Lechnitz olim ordinis Carthusiensium, quod e manibus Saecularium in flor. 30.000 redemi. Hoc igitur Claustrum cum omnibus suis bonis ac litteralibus documentis lego RR. PP. Camaldulensibus, ut ibidem iuxta suum institutum Deo jugiter famulentur“ etc. den Kamaldulenser Orden hineingesetzt, der aber schon nach 150 Jahren unter Kaiser Josef II. aufgehoben wurde. Die Emolumente von den Gütern dieses eingezogenen Klosters beziehen gegenwärtig der gr. kath. Bischof von Eperies und das Kapitel daselbst.

* * *

Das Herabsteigen vom Schauberge kann in zwei Richtungen geschehen. Jene Touristen, welche von der Lethensdorfer Seite den „Klaštorskó besteigen, gehen durch die Kapsdorfer Waldungen auf dem Koburgischen Wege nach Kapsdorf, und besuchen noch an demselben Tage — den Zeitumständen gemäss — eine, oder die andere, durch uns im Nachfolgenden zu erwähnenden Sehenswürdigkeiten dieser Umgebung. Die Touristen aber, welche von der Kapsdorfer Seite den Schauberg bestiegen, kommen auf der Lethensdorfer Seite herab und wählen dazu entweder den „neuen Waldweg“, dessen wir bei der Besteigung von der Lethensdorfer Seite gedacht, oder den alten Weg, welcher wie wir oben berührten durch den Prior Martinus gebaut worden. Dieser Weg ist durchgängig in Stein gehauen, sehr steil und schmal, stellenweise auch gefährlich, weil er an mehreren Stellen, an dem äussersten Rande der Abgründe angelegt und nur für Solche practicabel ist, welche schwindelfrei und kniefest sind. — Einem Botaniker bietet dieser Weg manches Interessante, er begegnet hier der immergrünen *Taxus baccata*, (Rotheibe, Taxbaum), freilich nur in Zwergexemplaren. Auf den Aesten der Tannenbäume wird er *Viscum album*, die gemeine Mistel, ein immergrünes Gewächs, mit ihren gelblichgrünen lederartigen Blättern, wahrnehmen, deren weisse Beeren nur spät im Herbste oder im Winter die völlige Reife erlangen, eine Lieblingsspeise der Vögel, besonders der Drosseln sind, und aus denen durch Auskochen der Vogelleim bereitet wird, u. s. w.

A régi úttól nem messze van egy gyalogút; ez azonban oly meredek, hogy fölfelé az ember gyakran kénytelen „négykézláb“ haladni, lejövet pedig az ember néha akaratlanul is „leül.“

A malom-környék megtekintése után az utazók rendszeren Lethántalván át mennek Csötörtökfalu nevű mezővárosba, melynek 750 tótajku lakosa van. Ez a gr. Csáky család hitbizományához tartozik s Lipszky szerint a keleti hosszúság $38^{\circ} 9' 17''$ s az éjszaki szélesség $48^{\circ} 59' 44''$ alatt fekszik.

Az itteni Minorita-zárda-templom déli falához van építve legtisztább góth stylusban az u. n. Zápolya féle kápolna. Nevét kegyes alapítónéjától Zápolya István, Magyarország nádora özvegyétől vette, s 1510-ben lett építve.*) Kivülről 15.17^m magassága, 15.17^m hossza, 7.90^m szélessége van; van 8 ablaka; az első 3 a Sanctuariumtól számítva 1.90^m a másik kettő csak 94^cm szélességű.

A Zápolya-féle kápolna padozatát az alatta létező „alsó kápolna“ boltzata képezi. A Zápolya-féle kápolnába a zárdából földalatti uton lehet bejutni, mely út egy tojásalakú ablakon át nyeri a világosságot. E földalatti úton az ember előbb az alsó s azután lépcsőkön a felső kápolnába jut. — Megtekintésre méltó itt a Mária kép az oltáron s az ezzel szemközt a keresztfalon igen művészien alkalmazott s úgyszólván a levegőben függő karzat, melyen következő felirat**) olvasható: „Hoc opus factum est anno 1656. 30 Septembris.“

Ezen emlékek megszemlélése után az utazók Káposztafaluban szoktak meghálni s másnap azután a káposztafalusi barlangot látogathatják meg, mely Káposztafalutól nem egé-

*) Hedvig, Perzemislaus Tescheni herczeg kegyes leánya a csötörtökfalvi kápolnán kívül még egy másikat is épített t. i. azt mely a szepesi székesegyház délkeleti oldalára támaszkodik. E két nagyszerű emléképület négyszögekövekből van építve. A szepesi főkáptalan kápolnája újabb időben Samassa József volt szepesi püspök, jelenlegi érsek ö Excellentiája bőkezűsége folytán jelentékeny költséggel, pompásan lett megújítva.

**) Egy másik karzاتفelirat, mely a templomban olvasható, következőleg hangzik: „Musice sic cantes, placeant tua verba Tonanti, non clangor, sed amor elangit in aure Dei.“

Unweit des alten Weges befindet sich ein Fusspfad, „Steig“ benannt, dieser ist jedoch so steil, dass man beim Aufstieg so zu sagen von „allen Vieren“, — beim Abstieg aber von dem Sitzorgane den umfassendsten Gebrauch zu machen bemüssigt ist.

Nach Besichtigung der Umgebung bei der Mühle, fahren die Touristen gewöhnlich über Lethensdorf nach dem Marktflecken Donnersmark; der Ort zählt 750 Einwohner slavischer Sprache, gehört zum Fidei-Commis der gräflich Csáky'schen Familie, und liegt nach Lipszky unter dem $38^{\circ} 9' 17''$ ö. Länge- und dem $48^{\circ} 59' 44''$ n. Breitengrad. An der südlichen Mauer der hierortigen Minoriten-Klosterkirche ist im reinsten gothischen Style, die sogenannte Zápolyaische Kapelle angebaut. Sie führt den Namen von ihrer frommen Erbauerin, der Wittve des ungarischen Palatins Stefan Zápolya und wurde im Jahre tausendfünfhundertzehn errichtet *). Sie misst von Aussen in der Höhe $15 \cdot 17^m$, in der Länge $15 \cdot 17^m$ und in der Breite $7 \cdot 90^m$, zählt 8 Fenster, die ersten 3 vom Sanctuarium messen $1 \cdot 90^m$, die anderen zwei nur 95^m in der Breite. Den Fussboden der Zápolyaischen Kapelle bildet die Wölbung der unter derselben befindlichen „unteren Kapelle.“ Der Zutritt in die Zápolyaische Kapelle vom Kloster aus, geschieht mittelst eines unterirdischen Ganges, welcher sein Licht durch ein ovales Fenster obenaus erhält. Durch diesen unterirdischen Gang gelangt man zuerst in die untere und so dann auf Stiegen in die obere Kapelle. Sehenswertig ist hier das Marienbild auf dem Altare und der an der Quermauer dem Altar gegenüber, sehr künstlich angebrachte — so zu sagen in der Luft schwebende — Chor, der folgende Inschrift trägt: **) *Hoc opus factum est Anno 1656. 30. Septembris.*

Nach Besichtigung dieser Denkmäler pflegen die Touristen in Kapsdorf zu übernachten und besuchen am anderen Tag die Kapsdorfer Höhle, welche nicht ganz eine Stunde von

*) Hedwig, die fromme Tochter des Przemislaus, Herzog von Teschen, baute ausser der Donnersmarker (Marien) — Kapelle, noch eine andere, nämlich die (S. S. Corporis Christi), welche sich an die ost-südliche Seite der Zipser-Domkirche anlehnt. Diese beiden herrlichen Monumental-Gebäude sind aus Quadersteinen ausgeführt. Die Kapelle des Zipser-Domkapitels ist letzterer Zeit, durch die Munifizienz Seiner Exzellenz des H. H. Josef Samassa gewesenen Zipser Bischofs, nunmehrigen Erlauer Erzbischofs mit bedeutendem Kosten-Aufwand herrlich restaurirt worden.

**) Eine andere Chor-Inschrift, die sich in der Pfarrkirche befindet lautet: *Musice sic cantes, placeant tua verba Tonanti. non clangor, sed amor elangit in aure Dei.*

szen egy órányira a káposztafalusi s jánóczi erdőségek határánál van.

E barlang a hegyháton huzódik keresztül s a néptől „Dufart“-nak (mely szó a német Durchfahrt szóból ered) nevezetik; fekvése vizirányos s körülbelöl 6·32^m/ hosszú és 1·89^m/ széles.

E barlangon áthaladva az ember egy több száz lábnyi mélységű mélyutat pillant meg, melyben a Hernád folyik, melynek tulsó partján a Hernád árjai által áttört sziklafal emelkedik ki, melyen a karthausi zárda romjai fekszenek; mélyen alól azonban az innenső parton az ember a fentemlített malmot pillantja meg. A hegyháton, az épen említett barlang fölött — azonban valamivel közelebb Káposztafaluhoz — erdős hegykúp van, melyen a monda szerint egykor egy Czisterczita zárda állott, amint ezt a széthullott rom-maradványok is bizonyítják. Ugyanott egy kis barlang is van, melyet a nép barátbarlangnak nevez.

E helyen meg kell emlékeznünk egy, Káposztafalunak ugyan egy kissé távolabb eső környékéhez tartozó természeti nevezetességéről,

Ez azon időszakai forrás, mely a „Havrana skalá“-n*) ered s 1140·72^m/ magas.

E forrás néha napokig is egészen elapad — máskor pedig egészen szabálytalan időközökben sok és igen jó ivó viz bugyog ki belőle.

Időszaki megjelenésének és eltűnésének oka ugy látszik egy a mészhegység üregeiben véletlenül támadt természetes szívócső, mely a légnyomás folytán, a hihetőleg ott levő víz-edény egész tartalmát felszivja, mihelyt az bizonyos fokig megtelt. Esős időben e forrásból minden két órában bugyog ki a víz, míg ellenben tartós száraz időben napokig sem tűnik elő.

Azon utazók, kik a természet e játékát szemlélni akarják korán induljanak el Káposztafaluból, menjenek el a Havrana skalára s várják be ott a forrásnál a víz előtűnését.

* * *

Ha rövid értekezésem cziméhez akarnék szorosban ragaszkodni, kénytelen volnék a tollat letéve azt mondani: ime ez a mongolok Magyarországba való betörésének illetőleg a Schaubergnek stb. rövid története; azonban reménylem, hogy a szives olvasót nem fogom elfárasztani, ha záradékul a Sajó

*) „Hollókő“ nevezetes ama távoli kilátásról, melyet nyújt.

Kapsdorf entlegen, auf der Gränze der Kapsdorfer und Jánóczyer Waldungen sich befindet. Sie geht durch den Bergrücken und wird daher vom Volke „Dufart“ — (aus dem deutschen Wort Durchfahrt — entstanden) genannt, sie hat eine horizontale Lage ist etwa $6\cdot32^m$ lang und $1\cdot89^m$ breit. Passirt man diese Höhle, so erblickt man eine mehrere hundert Fuss tiefe Schlucht, in welcher die Hernad fließt, auf deren jenseitigem Ufer sich die durch die Fluten der Hernad durchgebrochene Felswand erhebt, auf welcher die Ruinen des Karthäuser-Klosters liegen, tief unten hingegen wird man am diesseitigen Ufer der oben berührten Mühle ansichtig.

Auf dem Bergrücken über der eben erwähnten Höhle, jedoch etwas näher zu Kapsdorf liegt ein Bergkegel, — der jetzt mit Wald bepflanzt ist — auf welchem einst ein Cistercienser-Kloster gestanden haben soll, was die einzelnen Spuren verfallener Ruinen bezeugen, auch befindet sich daselbst eine kleine Höhle, welche das Volk die „Mönchshöhle“ nennt.

Als einer Natur-Merkwürdigkeit müssen wir noch, der — zwar etwas in die entferntere Umgebung von Kapsdorf — fallenden periodischen Quelle gedenken, welche auf der Havrana skala, deutsch Rabenstein, *) 1140.72^m , entspringt. Diese Quelle versiegt oft tagelang gänzlich und sprudelt zu anderen Zeiten in ganz unregelmässigen Zwischenräumen ein reichliches und vortreffliches Trinkwasser hervor. Die Ursache ihres Erscheinens und Verschwindens scheint ein in den Klüften des Kalkgebirges zufällig entstandener natürlicher Heber zu sein, welcher durch den Luftdruck das ganze wahrscheinlich vorhandene Reservoir aussaugt, sobald dieses sich bis auf einen gewissen Punkt gefüllt hat. Bei regnerischer Witterung fließt die Quelle oft alle zwei Stunden, während sie bei anhaltend trockener Witterung oft tagelang nicht zum Vorschein kommt. Touristen, welche dieses Naturspiel betrachten wollen, müssen zeitig früh von Kapsdorf aufbrechen, die Havrana skala besteigen und dort an der Quelle das Erscheinen des Wassers abwarten.

* * *

Sollte ich mich strenge an die Ueberschrift dieser meiner kurzen Abhandlung binden, dann müsste ich die Feder niederlegen und sagen: dies ist in Kurzem die Geschichte der Mongolen-Einfälle nach Ungarn; beziehungsweise die Geschichte des Schauberges u. s. w.; allein ich hoffe den geneigten

*) Rabenstein ist wegen der ausgedehnten Fernsicht, welche man von demselben genießt, berühmt.

melletti ütközet előtt és után elkövetett borzasztó és kegyetlen pusztításokat fogom előtte lefesteni.

Kadán a mongol vezérek egyike, ki az ajtosi szorost megszállotta az ország határait itt átlépte, három napi út után Radnónál megállott s egy véres ütközet után a vár és a város kezeibe került; Kadán e város foglyai közül 600 választott ki magának Ariskald bíróval együtt s ezeket aztán a későbbi hadi munkálatoknál vezetőkül használta.

A Szamoson történt átkelés után Nagy-Várad is bevétetett, a lakosok nagy része a legkegyetlenebb módon kivégeztett s a város a földdel egyenlővé tétetett. A tatárok ezután eltávoztak ugyan, de néhány nap mulva ismét visszatértek, a várat rohammal bevették, s korkülömbőség nélkül mindenkit meggyilkoltak, ki kezeik közzé került.

Bochetor, ki a Zerend folyamon kelt át, Csanád környékét pusztította el s Perg város ellen vonult, hová a környékből 70 falu lakossága menekült volt.

Miután a mongolok szélében hosszában elpusztítottak volna a vidéket, Perg ellen vonultak, azt minden oldalról körülvették; itt a fogoly magyarokat előnyomulásra kényszerítették s miután ezek elhulottak, a zsidók, ruthenek, kunok voltak kénytelenek előnyomulni.

E rettentő mészárlás több napig tartott.

Az ostromárok a szegény magyarok hulláival teltek meg, melyeken áthaladva a tatárok a várat ostrommal vették be.

A gyilkolás e borzasztó jelenete után 2 leány kivételével minden új fogoly testéről a ruhát letépték s egész meztelenül őket 2 sorba állították s szegényeket vagy lefejezték, vagy elevenen a tűzbe dobták.

Hasonló sorsban részesült Egres és Csongrád városa. Ez utóbbi helység lakossága rendkívül vitéz módon védte magát: férfiak, nők, és gyermekek félelem nélkül harcoltak a féelmes ellenség ellen; el is vették ezért mindnyájan jutalmukat, kik a tatárok kezébe kerültek; az ellenség ugyanis a sebesült lovak szőréből köteleket fonatott, azután pedig a nők mellét*) átfuratta s a mell-seben át egy szörkötelet húzatott s ezzel

*) A szíves olvasó ne vegye rossz néven ha itt és még alább értekezésünk egy más helyén az illem határait átlépjük; ezt csak azért teszünk,

Leser nicht zu ermüden, wenn ich noch zum Schlusse einige traurige Bilder, über die furchtbaren und grausamen Verheerungen der Tartaren, vor und nach der Schlacht am Sajó, vor seinen Augen entrolle.

Kadan, einer der Mongolen-Anführer, welcher den ajtoser Engpass besetzte und hier die Grenze des Landes überschritt, blieb nach dreitägigem Marsch bei Radnó stehen, und nach einem blutigen Gefechte fiel die Festung und die Stadt in seine Hände; hier wählte sich Kadan aus den Gefangenen dieser Stadt 600 mit ihrem Richter Ariskald, die er bei seinen späteren Operationen als Wegweiser und Dolmetscher verwendete. — Nach Ueberschreitung der Szamos wurde Grosswardein erobert, eine Menge von den Einwohnern auf das Grausamste umgebracht und die Stadt dem Erdboden gleich gemacht. Hierauf entfernten sich swar die Tartaren, kehrten jedoch nach etlichen Tagen schon wieder zurück, nahmen die Festung mit Sturm ein, und ermordeten, ohne Unterschied des Alters, Alle, deren sie habhaft werden konnten.

Bochetor, welcher den Fluss Zerend passirte, verwüstete die Gegend von Csanad und zog gegen die Stadt Perg, wohin sich die Bevölkerung aus 70 umliegenden Dörfern flüchtete. Nachdem die Mongolen weit und breit die Gegend verwüstet, zogen sie gegen Perg, die sie von allen Seiten umschlossen; hier zwangen sie die gefangenen Ungarn zur Vorrückung, und nach dem diese gefallen, mussten Juden, Ruthenen und Kumanen an ihre Stelle vorrücken. Diese entsetzliche Metzerei dauerte mehrere Tage, die Laufgräben füllten sich mit Leichnamen der armen Ungarn, über welche die Tartaren schreitend mit Sturm die Festung eroberten. Nach dieser entsetzlichen Mordscene wurden — den Frischgefangenen, mit Ausnahme zweier Mädchen — die Kleider von ihren Leibern gerissen, gänzlich entblösst in zwei Reihen aufgestellt, und hierauf entweder enthauptet, oder lebendig ins Feuer geworfen! Gleiches Loos erlitt auch Egres und die Stadt Csongrad. Die Einwohner des letzteren Ortes vertheidigten sich ausserordentlich tapfer: Männer, Weiber und Kinder mit Knütteln bewaffnet kämpften unerschrocken gegen den schrecklichen Feind, dafür aber haben auch Alle, die in die Hände der Tartaren geriethen, den Lohn erhalten; der Feind liess nämlich aus den Haaren der verendeten Pferde, Stricke flechten, sodann wurden den Frauen die Brüste *) durchbohrt durch die Wunde ein Haar-Strick gezogen, mit diesen mehrere

*) Der geneigte Leser möge es uns nicht übel deuten, wenn wir hier und noch unten, an einem anderen Orte unserer Abhandlung, die Grenzen des „Anstandes“ überschreiten, allein wir thun dies nur dess-

többeket egymáshoz kötött s őket ide-oda hurezoltatta, végre pedig a vesztőhelyre vitette, hol azután a bárd vetett véget borzasztó kinjaiknak.

Bathu-Khán, ki a Duna vidékét pusztította el, egy napon Buda előtt érkezett meg, s miután e várost fölégette, Esztergom felé vonult. — Rogger azt állítja, hogy Esztergom ezen időben hires és jól megerősített város volt — hová a nemesi rendből igen sok előkelő asszony menekült. — Az 1241- és 1242-ik évek közé eső tél, rendkívül hideg volt, minek következtében a Duna csakhamar befagyott. — A jég a tatároknak hidul szolgált, melyen át a városba nyomultak, s azt elfoglalták. — A város eleste után 300 asszony felkészült — a legszebb ruhákat és legdrágább ékszereket magukra véve, az ellenség elé vonultak, hogy maguk számára kegyelmet kérjenek, de a kérés és könyörgés mit sem használt, mindnyájan foglyoknak nyilatkoztattak ki, kineseiktől, ruháiktól megfosztattak, s részint lefejeztettek, részint nyársra huzattak s egyenként lassan lobogó tűz mellett megsüttettek.

Miután Bathu-Khán a várat hasztalan ostromolta — tovább vonult Székes-Fehérvár felé, azonban sem itt, sem később Pannon-hegyvárnál semmire sem mehetett.

Ha mindazon kegyetlenségeket elősorolni, akarnók melyek a mongolok betörésének idejében hazánkban történtek, akkor ez évkönyv keretét átkellene lépnünk; mi tehát még csak azokról akarunk megemlékezni, melyeket a tatárok nejei követtek el. -- Ezek a kegyetlenségeket illetőleg -- még férjeiket is felülmúlták. Egyebek közt még azzal is foglalatoskodtak, hogy a csatazajba keveredtek s a fogoly magyar nőszemélyekre felügyeltek, férjeiknek a gyilkolásban segédkezett nyújtottak: a saját szolgálatukra megtartott asszonyoknak pedig fülét, orrát stb. levágták.

Hogy pedig a foglyok gyermekeitől megszabaduljanak, nyilvános mulatságok rendeztettek, mely alkalommal a szegény kis teremtések kezébe nehéz botok adattak, s kényszerítve lettek arra, hogy egymást üssék, s valahányszor egy súlyos esapás méretett az egymással harezoló gyermekek egyikének fejére, s az halva rogyott a földre, ugyanannyiszor messzire hangzó kacajba törtek e szivtelen asszonyok, mely kacaj

hogy ama borzasztó kegyetlenségeket legalább némi részben eseteljük, melyeket e vadállatok a védtelen teremtményeken elkövettek.

zusammen gebunden, hin und her gezerrt, und auf den Richtplatz geschleppt, bis sie durch den Schwertstreich von ihren furchbaren Martern erlöst wurden.

Bathu-Khan, der die Donau-Gegenden verwüstete, erschien eines Tages vor Ofen, und nachdem er diese Stadt verbrannte, zog er nach Gran. Rogger behauptet, dass Gran zu dieser Zeit, eine berühmte und gut befestigte Stadt war, wohin sich viele vornehme Frauen aus dem adeligen Stande flüchteten. Der Winter von 1241 auf 1242 war ungewöhnlich kalt und dem zufolge gefror bald die Donau. Das Eis diente den Tartaren gleichsam als Brücke, von wo aus sie in die Stadt drangen und dieselbe eroberten. Nach dem Falle der Stadt machten sich über 300 Frauen zusammen, bekleideten sich mit ihren schönsten Gewändern, legten ihre theuersten Schmucksachen an, und zogen dem Feinde entgegen, um Gnade für sich zu erbitten allein alles Bitten und Flehen half nichts, sie wurden insgesamt als Gefangene erklärt, ihrer Schätze beraubt, ihrer Kleider entblösst und hierauf theils enthauptet, theils aber auf einen Spiess gezogen, und so einzelnweise bei langsamen Feuer gebraten. — Nachdem Bathu-Khan die Festung vergeblich belagert hatte, zog er unverrichteter Sache weiter nach Stuhlweissenburg, richtete aber hier, wie auch später bei Pannonhegyvár nichts aus.

Sollten wir alle Grausamkeiten herzfählen, die sich in unserem Vaterlande zur Zeit dieser Mongolen-Invasion zutragen, so müssten wir den Rahmen dieses Jahrbuches überschreiten, wir wollen demnach nur jener noch gedenken, deren sich die Weiber der Tartaren schuldig machten. Diese überboten leider noch ihre eigenen Männer, in Grausamkeit. Unter anderen Beschäftigungen gehörte auch diese zu den ihrigen, dass sie sich in das Schlachtgetümmel einmengten, die gefangenen ungarischen Frauenspersonen überwachten, beim Morden ihren Männern hilfreiche Hand leisteten, denjenigen Frauen aber, welche sie zu ihrer Bedienung behielten Ohren, Nase, u. s. w. abschnitten. Ferner um sich der Kinder der Gefangenen zu entledigen, wurden öffentliche Belustigungen veranstaltet, wobei den armen kleinen Geschöpfen schwere Stöcke gegeben wurden, mit welchen sie sich gegenseitig zu schlagen gezwungen worden; so oft ein wuchtiger Hieb auf den Kopf eines der gegenseitig kämpfenden Kinder geführt wurde, und das getroffene todt zu Boden stürzte, so vielemal erscholl ein weitschallendes Gelächter aus dem Munde dieser

wegen, um die furchtbaren Grausamkeiten nur halbwegs getreu zu schildern, welche diese wilden „Bestien“ an den wehrlosen Geschöpfen ausübten.

csak a kinzott gyermekek nyögése és siránkozása kiáltotta túl stb.

Igy vérzett a szegény haza, a tatárok 3 évig tartó dühöngése alatt! Mig végre Oktay fő-khán Samarkandban történt halála folytán egy főkhán választási ügye sietette ennek Magyarországból való kitakarodását. — Miután az országot teljesen kirabolta, minden csordáját összegyűjtötte s Kaydannel Szerbországban találkozott. — Mielőtt azonban útnak indult volna, parancsot bocsátott ki, mely által a táborban levő foglyoknak tudtára adatott, hogy akadálytalanul térhetnek vissza hazájukba.

Örömtől ujjongva távoztak a szegény foglyok a táborból, de alig hogy eltávoztak, midőn Bathu-Khán csordái egy részét utánok küldte s a semmi rosztat nem sejtők között iszonyú vérfürdőt készítettett.

Ilyen volt a tatárok bejövetele, itttartózkodása és kitakarodása! „A szerencsétlenség soh' sem jön egyedül“ mondja a példabeszéd s — ez a tatár pusztítás után — hazánkon is valósult. Azt a keveset, mit az emberek e rémidő előtt és után vethettek, a sáskák emésztették fel, s a ki a tatárok dühének áldozata nem lett, az éhhalált szenvedett.

Hogy a szerencsétlenség és nyomor pohara csordultig megteljenk — az éhes farkasok csapatonként támadták meg az utasokat a pusztaságokon, sőt még a lakásokba is törtek, a gyermekeket az anyák kebléről ragadták el s szemeik előtt falták fel.

Osztrák történészek Magyarország akkori szomorú állapotát úgy írják le, hogy 15 mértföldnyi úton is — a füvel benőtt országutakon élő ember nem volt látható, hogy a sáskák minden zöld levelet fölemésztettek s csak az éhségtől vonító farkasok csapatai járták be a roppant pusztaságot. — Sőt azt mondják, hogy a szükség oly nagy volt, miszerint nagyobb városok piaczáin nyilvánosan emberhúst árultak !*)

*) L. Katona: Hist. pragm. Hungariae I. 828.

herzlosen Weiber, welches blos das Stöhnen und Jammergeschrei der gemarterten Kinder durchbrach, u. s. w.

So blutete das arme Vaterland während des dreijährigen Wüthens der Tartaren! bis endlich Bathu-Khan aus Anlass des Todes des Ober-Khans Oktay in Samarkand und in Folge dessen der Wahl des Gross-Khans, seinen Auszug aus Ungarn beschleunigte. Nachdem er das Land vollends ausgeplündert, zog er alle Horden an sich und traf mit Kaydan in Serbien zusammen. Ehe er aber sich in Marsch setzte, erliess er noch einen Befehl, laut welchem allen in Lager befindlichen Gefangenen zu wissen gegeben ward, dass sie sich ungehindert in ihre Heimat begeben dürfen. Frohlokend entfernten sich die armen Gefangenen aus dem Lager, aber kaum zogen sie davon, so sandte ihnen schon Bathu-Khan einen Theil seiner Horden nach und liess unter den nichts Arges ahnenden ein furchtbares Blutbad anrichten.

Dies war die Ankunft, der Aufenthalt und der Ausgang der Tartaren!

„Ein Unglück kommt nie allein“ sagt ein Sprichwort, so sollte es auch nach den Tartaren-Verwüstungen für unser Vaterland werden. Das Wenige was man in und nach der Schreckenszeit anbauen konnte, frassen die Heuschrecken, und wer der Vernichtungswuth der Tartaren nicht zum Opfer fiel, erlag dem unerbittlichen Hungertode. Und um das Maass des Unglückes und des Elendes voll zu machen, gesellten sich noch heisshungrige Wölfe dazu, die heerdenweise den einsamen Wanderer auf den öden Strassen anfielen, und sogar in die Wohnungen drangen um Müttern ihre Kinder von der Brust zu reissen und vor ihren Augen zu verzehren.

Oesterreichische Chroniker schildern den damaligen traurigen Zustand Ungarns derart, indem sie berichten, dass auf fünfzehn Meilen Landweges, auf den mit Gras bereits überwachsenen Strassen, kein lebender Mensch anzutreffen war, dass die Heuschrecken jedes grüne Blatt abgefressen, und nur vor Hunger wüthende Wolfschaaren, die kahlen Steppen heulend durchzogen! Ja so gross soll die Noth gewesen sein, dass man auf den Märkten der grösseren Städte Menschenfleisch öffentlich verkaufte! . . . *)

*) Siehe Katona: Hist. pragm. Hungariae I p. 828.

Végül legyen szabad értekezésünkhöz még ama megjegyzést is hozzá csatolni, hogy a Schaubergi Karthausi zárda alapítását és fölépítését egy zsákóczi pap kezdeményezte s hogy ma 574 év múlva ismét egy zsákóczi pap bocsátotta közre e tudósítást, azonban sajnos, a szepesi szász nép ezen történeti emlékének csak romjairól.

Ford. Z. S.

Kirándulás Máramarosba.

Múlt nyáron a magyar földtani társulat néhány tagja Máramarosba tett kirándulást s én hozzájuk esatlakoztam, nem annyira azért, hogy ott akár földtani, akár másféle kutatásokat és tanulmányokat tegyek, hanem inkább azért, hogy az ülő munkától kissé megpihenjek s a hegyes vidék levegője által lankadozó erőmet felfrissítem. Ezen kirándulásom leírásából azért kevés tanúságot fognak meríthetni az „Évkönyv“ tisztelt olvasói, s ha Máramarosmegye orographiai, ethnographiai és geologiai viszonyairól részletes és alapos ismertetést hajtanak, dolgozatom által korántsem lesznek elégitve.

Kiki tudja, hogy a Tisza Nagy-Szöllősnél éri el az alföld nagy síkságát. De völgye már feljebb odább keletre is nagyon széles és egészen lapályos. A vasutat Nagy-Szöllős felől minden akadály nélkül vihették keletre Tekeházára és Királyházára a Tisza baloldalára, honnan azután nem sokára megint annak jobboldalára megyen át. Kérdés csak az, vajjon szükséges volt-e a vasutat kétszer vinni át a széles medrű és rakonezátlan folyón s kellett-e két igen hosszú fahidat építeni, melyeket előbb-utóbb vas hidakkal fog kelleni kicserélni, hogy a nagy fentartási költséget megkíméljék?

Vajjon nem lehetett volna-e a vasutat a Nagy-Szöllősi és Veresmarti szőlőhegyek alljában mindenütt a Tisza jobbpartján egész Husztig építeni? Technikai nehézség alig forgott fenn, s így talán itt is személyes érdekek döntötték el a dolgot, mint a múlt évek alatt történt vasuti építéseknel majdnem általános szokás volt, melynek keserű gyümölcsét

Schliesslich sei uns noch gestattet unserer Abhandlung die Bemerkung beizufügen, dass den ersten Anlass zur Gründung und Erbauung des Karthäuser Klosters auf dem Schauberge ein gewesener Pfarrer von Zsákócz gegeben, und dass heute, nach Verlauf von 574 Jahren, abermals ein Pfarrer zu Zsákócz, leider nur schon über eine Ruine dieses geschichtlichen Denkmals der „Zipser Sachsen“ berichtet.

Ausflug in die „Máramaros.“

Im Sommer des vorigen Jahres machten einige Mitglieder der „Ungarischen geologischen Gesellschaft“ einen Ausflug in die „Máramaros“ und ich schloss mich denselben an, weniger in der Absicht, um daselbst etwa geologische oder anderweitige Forschungen und Studien zu machen, als vielmehr, um von der sitzenden Arbeit etwas auszuruhen und durch die Luft jener gebirgigen Gegend meine ermattende Kraft aufzufrischen. Daher werden auch die geehrten Leser des „Jahrbuches“ aus der Beschreibung dieses meines Ausfluges wenig Lehrreiches schöpfen können und wenn dieselben ein eingehendes und gründliches Bekanntmachen mit den orographischen, ethnographischen und geologischen Verhältnissen des Komitates „Máramaros“ wünschen, dann werden sie durch meine Arbeit nichts weniger als befriedigt sein.

Jedermann weiss, dass die Theiss bei Nagy-Szóllós in die grosse Ebene Niederungarns tritt. Das Thal derselben jedoch ist auch schon oberhalb, weiter östlich, sehr breit und ganz flach. Die Eisenbahn konnte von Nagy-Szóllós her ohne jegliches Hinderniss östlich nach Tekeháza und Királyháza auf das linke Ufer der Theiss geführt werden, woher sie jedoch bald wieder auf das rechte Ufer des Flusses zurückkehrt. Es fragt sich nur, ob es auch wohl nöthig gewesen, die Eisenbahn zweimal über diesen breitbettigen und zügellosen Fluss zu führen und ob zwei sehr lange Holzbrücken gebaut werden mussten, welche man früher oder später mit Eisenbrücken auszuwechseln genöthigt sein wird, um die grossen Erhaltungskosten zu ersparen? Hätte man die Eisenbahn nicht am Fusse der Nagy-Szóllóser und Veresmarter Weinberge immerfort auf dem rechten Theissufer bis Huszt führen können? Technische Schwierigkeiten scheinen dies

most az évi 18—20 millió frtnyi kamatbiztosítás alakjában van szerencsénk élvezni.

Tehát a nagy fahidakon át az alacsony hegysorokkal szegélyezett tágas völgyben keletre haladva Husztra érkeztünk. A Tisza völgye Veresmart irányában is igen széles, épen regényes; csak a völgy tágulat közepén kidudorandó hosszukás hegy kölcsönöz neki némi érdeket. E hegy egészen magánosan emelkedik s tetején némi várromok láthatók. Lányvárnak nevezik. Jelentéktelen várrom a nagy-szöllősi F e k e t e - h e g y déli lejtőjén is látszik, szőlőkkel környezve, annak neve K a n k ó v á r a.

Huszton elhagyván a társaságot, régi jó barátomat keresém fel, ki évek óta ott lakik, épen a Várhegy aljában. Huszt úgynevezett koronaváros, lakosai leginkább magyarok és oroszok. A helység a Nagyg és Tisza között elterjedő széles, a tengerfelett körülbelől 85 öl magasságú lapályban van elszórva; tulajdonképen több helységből áll, mert az egyes nemzetiségek külön-külön helységekben laknak. Kiterjedése tehát sokkal nagyobb, mint lakosságának mennyisége megkívánná, s azért szabályos építésről, városi esinről, tisztaságról és rendről nincsen ott szó. Csak nagy falu, nem város, s lakosai ugyszólván csak földmiveléssel foglalkoznak, mindazáltal nagy kiterjedésű határukat nem birják kellően megmivelni. Csak egy érdekes pontja van Husztnak, s ez a várostól délkeletre eső V á r h e g y, mely alatt a vasút vonul el. Északi oldalán egy kis patak kígyózik el, a huszti patak, mely keletről nyugatra kanyarodva a Tiszába ömlik.

A Várhegy trachitból áll; magánosan emelkedik a környező síkságból; éjszaki oldala igen meredek, s a tetejére vivő út a déli oldalán kanyarodik fel. A hegy nagyrészt lombfá erdő fedí. Az út az erdőn visz át. Tetején még egy nagy kiterjedésű falromok állanak, részint a kerítő várfalak,

nicht gehindert zu haben, vermuthlich gaben auch hier persönliche Interessen den Ausschlag, wie denn dies bei den in den verflossenen Jahren ausgeführten Eisenbahnbauten nahezu allgemeinen Gepflogenheit geworden, dessen bittere Frucht wir jetzt in Gestalt einer Zinsengarantie von jährlich 18 bis 20 Millionen Gulden zu geniessen das Glück haben.

Nachdem wir also die grossen Holzbrücken passirt hatten und in dem von niedrigen Hügelreihen eingesäumten breiten Thale ostwärts weiter vorgedrungen waren, gelangten wir nach Huszt. — Das Theissthal ist auch Veresmart gegenüber sehr breit, aber eben nicht romantisch; nur der inmitten der Thalerweiterung sich erhebende Berg verleiht ihm einiges Interesse. — Dieser Berg tritt ganz vereinzelt hervor und auf seinem Gipfel sind einige Burgruinen zu sehen. — Er führt den Namen „Leanyvár“. Eine unbedeutende Burgruine ist auch auf dem südlichen Abhange des Nagy-Szóllós-er Feketehegy“ zu erblicken, von Weingärten umgeben; dieselbe führt den Namen „K a n k ó v á r a.“

In Huszt verliess ich die Gesellschaft und suchte meinen alten, guten Freund auf, der seit Jahren daselbst, und zwar gerade am Fusse des Schlossberges wohnt. — Huszt ist eine sogenannte Kronstadt; die Bewohner sind grösstentheils Magyaren und Russnaken. Die Ortschaft liegt zerstreut auf der breiten, zwischen dem „Nagyág“ und der Theiss sich erstreckenden, ungefähr 85° hoch über dem Meere gelegenen Ebene; besteht eigentlich aus mehreren Ortschaften, denn die einzelnen Nationalitäten wohnen in gesonderten Ortschaften. Die Ausdehnung derselben ist demnach eine bedeutend grössere, als die Anzahl dies erfordert und daher ist daselbst von einem regelmässigen Bauen, einer städtischen Niedlichkeit, von einer Reinlichkeit und Ordnung keine Rede. Es ist nur ein Dorf, keine Stadt und die Einwohner beschäftigen sich sozusagen nur mit Ackerbau und dennoch sind sie nicht im Stande ihren weitausgedehnten Hotter ordentlich zu bebauen. Nur einen interessanten Punkt hat Huszt und das ist der südöstlich von der Stadt gelegene Schlossberg, unter welchem die Eisenbahn hinläuft. — Auf der Nordseite desselben schlängelt sich ein kleines Gewässer, der „Husztter Bach“, welcher von Osten nach Westen sich windet und in die Theiss mündet.

Der Schlossberg besteht aus Trachyt; vereinzelt erhebt er sich aus der ihn umgebenden Ebene; sein nördlicher Abhang ist sehr steil und der auf seinen Gipfel führende Weg schlängelt sich auf der Südseite desselben in die Höhe. Einen grossen Theil des Berges bedeckt Laubwald. Der Weg

részint a várépületek maradványai. Némi termeket, udvarokat, ablakokat, erkélyeket még kilehet venni. De az omladékok s az egykori teremek és udvarok belsejét elfoglaló bokrok és bozót veszélyessé teszik a járkálást és kutatást. Nem is azért másztam meg a Várhegyet, melynek tengerfeletti magassága mintegy 180 öl, hogy a várromokat vizsgálgassam, hanem azért, hogy onnan a környéket szemlélhessem. S a kilátás, melyet a hegy tetejéről élvezhetünk, csakugyan bőven jutalmazza meg a hegymászás csekély fáradságát. A várfal körül menve köröskörül messzire láthatunk délre, nyugatra, északra és keletre. Északfelé a Nagyág, délkelet- és nyugatfelé a Tisza-völgy lapályai tárúlnak fel előttünk; különben minden irányban kisebb-nagyobb erdős hegysorok vonúlnak el. Délfelé a Tisza baloldalán az Ugocsát és Szatmármegyét Máramarostól elválasztó trachit hegység domborodik, melynek főszakaszai az Avas és Gutin csoportjai. Észak-nyugati részét Kőhátnak nevezik, mert széles gerince mindenütt sziklás. Csak egy kényelmesebb országút viszen rajta keresztül; az Técsőből indul ki s a kerékhegyen át az Avasra s ezen keresztül Nagybányára vezet. A Kőháthoz az Ugocsában elterjedő Turczi hegyek csatlakoznak, melyek jóval alacsonyabbak. Még alacsonyabb Csebre ny nevű hegység, mely mindjárt Huszt mellett domborodik s onnan keletfelé vonúlva a huszti patak déli oldalát szegélyezi. Szép erdővel van fedve.

Nyugatfelé a Veresmarti és Nagyszőlősi hegyeket látjuk, melyek szintén alacsonyak s gömbölyded alakúak, jobbra erdőtlenek, azon irányban a háttérben a kerek Muzsalyi hegy emelkedik, mely az elszigetelt beregszászi kishegység keleti sarkát képezi.

Éjszak felé a veresmarti hegyekhez csatlakozó magasabb hegység vonul, mely Ugocsát Máramarostól választja el. Legéjszakibb pontja, mely a huszti Várhegyről látható, a Kuk havas, melynek délnyugati ágai a Borzsova völgyébe, keleti ágai pedig a Nagyág völgyébe ereszkednek. A Kuk havastól délkeletre a Voloszanika, Koritistye és Vodicza havasok terjednek, melyek mind a nagyág oldalán emelkednek

führt durch den Wald. Auf dem Gipfel befinden sich noch Mauerruinen von grosser Ausdehnung, welche Ueberreste sind theils der Ringmauern vom Schlosse, theils der Schlossgebäude selbst. — Man kann noch einige Säle, Höfe, Fenster Erker u. s. w. unterscheiden. Aber das die Trümmer und das Innere der einstigen Säle und Höfe überwuchernde Gesträuch und Gestrüpp macht das Gehen und Nachforschen gefährlich. Auch erstieg ich den Schlossberg, dessen Seehöhe etwa 180° beträgt, nicht in der Absicht, um die Bergruinen zu untersuchen, sondern, um vom Gipfel desselben die Landschaft zu betrachten. Und die Aussicht, welche man dort oben geniessen kann, belohnt in der That reichlich die geringe Mühe des Bergsteigens. Auf einem Gange um die die Schlossmauern kann man ringsum weit hin die Gegend nach Süden, Westen, Norden und Osten überblicken. Gegen Norden öffnete sich dem Auge die Thalebene des „Nagyág,“ gegen Südosten und Westen die der Theiss; übrigens streichen nach allen Richtungen kleinere, grössere bewaldete Hügelreihen. Gegen Süden, auf dem linken Theissufer, erhebt sich das die Komitate Ugoesa und Szatmár von der Máramaros trennende Trachytgebirge, dessen Haupttheile die Gruppe des Avas und des Gutin sind. Der nordwestliche Theil desselben führt den Namen „Köhát“, Steirücken, weil der breite Rücken desselben mit Felsen besäet ist. Nur eine bequemere Landstrasse führt über denselben; diese beginnt bei Tecső und führt über den „Kerekhegy“ auf den „Avas“ und über diesen nach Szatmár und Nagybánya. An den „Köhát“ schliessen sich die im Komitate Ugoesa sich ausbreitenden „Turez“-er Berge, welche um vieles niedriger sind. Noch niedriger ist die „Csebreny“ genannte Hügelreihe, welche unmittelbar bei Huszt sich erhebt und von hier nach Osten streichend die südliche Seite des Huszter Baches einrahmt. Dieselbe ist schön bewaldet.

Gegen Westen sieht man die Veresmarter und Nagy-Szóllóser Berge, welche gleichfalls niedrig, von rundlicher Gestalt und grossentheils unbewaldet sind; in derselben Richtung erhebt sich im Hintergrunde der runde „Muzsaly-er Berg“, welcher den östlichen Eckstein des kleinen isolirten Beregszász-er Gebirges bildet.

Gegen Norden streicht eine an die Veresmarter Berge sich anschliessende höhere Hügelreihe, welche Ugoesa von der Máramaros trennt; der nördlichste Punkt derselben, welcher von dem Huszter Schlossberge zu sehen, ist die „Kuk“-Alpe, *)

*) Auch in Oberungarn werden, wie in der Schweiz, solche Berge, welche grasreiche Weide darbieten, Alpen genannt. Man hat darunter nicht Schneeberge zu verstehen, obgleich des ung. „havas“ dieses bedeutet.

s Huszttól éjszakra esnek. Hasonló havasok Huszttól éjszakkeltre is vannak, melyek a Nagyg és Talabor s odább keletre Talabor, Taracz és Szopurka völgyei között emelkednek. Ott terjed el Ökörmező felett a Kamionka havas, ettől délkeletre a Szinevéri havasok látszanak.

Rengeteg hegyek és rengeteg erdők borongnak mindenfelé, nyájas és kies völgyek mutatkoznak, de helységet keveset látni.

Folytassuk utunkat. Későn este érkezünk Bustyaházára, hol a kincstár egyik fa-lerakóhelye (handol) van. Az állomás elég távol esik a helységtől, még pedig délkeletre. Szerencsénkre ott várnak már a számunkra rendelt szekerek s ezek visznek rendeltetésünk helyére Viskre. Sokáig tartott, míg a sötétségben a helységen át a Tiszához értünk; ott beugrattak szekeresétől lovastól egy kompba s így átkelven a Tiszán végre Viskre is megérkeztünk. Visk szintén koronaváros, lakosai jobbára magyarok, városias jelleme azonban annak nincs. Tágas völgyalapályban fekszik, de ninesen úgy elszórva, mint Huszt. A lapálnak déli s nyugati oldalán a már említett Kóhát és Avas hegységek emelkednek, melyek a Tisza-völgye felé számos kerek kúphegygyel végződnek. Már a hegyek külső alakja mutatja, hogy trachitból állanak. Erdővel vannak fedve, s az erdőt a kincstár birja. Azaz a kincstár az ottani erdőket a máramarosi öt koronavárossal úgyszólván közösen birja. A koronavárosok t. i. annyi fát kapnak, a mennyit elfogyasztani képesek, de a kincstár fizeti az erdészeti tiszteket s viseli az egész költséget, melyet az erdei kezelés és igazgatás szükségel, sőt a kincstár még az öt koronavárosért az erdőtől járó közadót is fizeti. Hogy ily gazdálkodás mellett a kincstári erdők semmit sem jövedelmeznek, magától értetődik.

Mindazáltal a kincstár ily eljárás mellett sem elégíti ki a koronavárosok igényeit s a viski polgárság szóvivői eleget

deren südwestliche Zweige in das „Borzsova-Thal“, während die östlichen in das „Nagyág-Thal“ abfallen. Vom „Kuk“ südöstlich streichen die Alpen: „Voloszanka“, „Koritistye“ und „Vodicza“, die sämmtlich auf dem rechten Nagyág Ufer sich erheben und von Huszt aus nordwärts liegen. Aehnliche Gebirge streichen auch von Huszt aus nordostwärts, welche sich zwischen den Thälern des Nagyág und Talabor, und weiter ostwärts zwischen denen des Talabor, Taracz und Szopurka erheben. Dort streicht oberhalb „Ökörmező“ die Alpe „Kamionka“, und von dieser südostwärts zeigen sich die „Szinevéreer Alpen. Grosse Gebirgszüge und ausgedehnte Waldungen streichen nach allen Richtungen hin, auch zeigen sich freundliche und anmuthige Thäler, aber Ortschaften sind nur wenige zu sehen.

Setzen wir unseren Weg fort. Spät am Abend langten wir in „Bustyaháza“ an, wo das Aerar eine seinen grossen Holzniederlagen hat. — Die Bahnstation liegt ziemlich entfernt von der Ortschaft, und zwar südöstlich. — Zum Glück erwarten uns daselbst schon die für uns bestellten Fahrgelegenheiten, die uns nach dem Orte unserer Bestimmung, nach „Visk“ bringen. Lange währte es, bis wir in der Finsterniss durch die Ortschaft an die Theiss gelangten; hier begaben wir uns sammt Wagen und Pferden auf eine Fähre, setzten auf diese Weise über die Theiss und langten endlich in Visk an.

Visk ist auch eine Kronstadt; die Einwohner sind grossentheils Magyaren; den Character einer Stadt hat jedoch auch Visk nicht. Es liegt in einer ausgedehnten Thalebene, ist aber nicht so zerstreut, wie Huszt. — Im Süden und Südwesten jener Ebene erheben sich die schon erwähnten Gebirge Kőhát und Avás, welche nach dem Theissthale zu in zahlreiche runde Kegelberge auslaufen. Schon die äussere Gestalt dieser Berge zeigt, dass dieselben aus Trachyt bestehen. Sie sind bewaldet und diese Waldungen gehören dem Aerar. Richtiger gesagt besitzt das Aerar die dortigen Waldungen gemeinschaftlich mit den 5 Kronstädten der Máramaros. Die Kronstädte nämlich erhalten so viel Holz, als sie zu verbrauchen im Stande sind, aber das Aerar zahlt die Forstbeamten und trägt alle Lasten, welche die Forstwirthschaft und Leitung erfordert, ja das Aerar zahlt sogar auch für die 5 Kronstädte die auf die Waldungen entfallenden Landessteuern! Dass bei einer solchen Wirthschaft die Aerarial — Wälder nichts eintragen, ist wohl selbstverständlich.

Und dennoch sind die Kronstädte auch bei einem solchen Vorgehen nicht zufrieden gestellt, sie haben noch manche

panaszkodtak arról, hogy a kormány nem akar hidat építtetni, mely Bustyaházát Viskkel kapcsolná össze, holott raktáraiban ott rothad az eladatlan fa.

Vajjon nem volna-e czélszerűbb a koronavárosoknak bizonyos erdőrészeket tulajdonul átadni, hogy magok kezeljék tetszésök szerint, s hogy akkép a kincstár, illetőleg az állam minden további szolgálmányoktól megszabadulna?

Más panaszuk a Viskieknek az, hogy a bustyaházai állomást oly messzire tették Visktől, holott czélszerűbb lett volna azt viski irányában, Bustyaházától nyugatra építeni. E panaszuk csakugyan alaposnak látszik.

Visk egyik büszkeségét az ásványos források teszik, melyek a környező hegyek között több helyen bugyognak. Előbb a várostól éjszakkeletre eső, részint bővizű forrásokat látogattuk meg, hol egészen primitív fürdőt találtunk. T. i. az egyik forrás mellett, erdő közepett, fagalyakból és lombokból összetakolt néhány gunyhót találtunk; mindegyik gunyhóban egy-egy család lakott: anya apró gyermekeivel, kisasszony szolgálóval stb. A gunyhóban ágy és egy fürdőkád s holmi főző edények képezték a felszerelést. A vizet hidegen hordják a kádba, azután a szabad ég alatt rakott tűzön megmelegedett kövekkel melegítik meg. Így teszik az úri rendből való fürdővendégek. A közemberek kádra sem szorulnak, hanem a kiesergedező kis patak medrét apró teknő formájára kivájják s ebbe guggolnak vagy fekszenek.

Nincsenek tehát ott fürdömester, étkező, pinczér, orvos; szabad ég alatt főzik azt, mit magokkal hoztak, szellős lombátorban hálnak, szabad ég alatt fürdenek s mégis meggyógyulnak.

De van Visken igen elegáns fürdőhely is. Ezt a kincstár építette a várostól délkeletre eső, kerek kúphegy oldalán, melynek tetején hajdan vár volt. Lombfa erdőben van azon fürdő; épületei fából valók s a legszebb fafaragványokkal vannak ékesítve. Mind a kút felett emelkedő csarnok, mind a főfürdőház s a többi épületek is jeles készítmények, melyek az illető építömester és fafaragók dicsőségére szolgálnak. A baj csak az, hogy édes víz, ivóvíz nincs a fürdő közelében, s

Wünsche und Ansprüche und die Wortführer der Bürger von Visk klagten viel darüber, dass die Regierung die Brücke, welche Bustyaháza mit Visk verbinden würde, nicht bauen lassen will, obgleich in deren Magazinen daselbst das unverkaufte Holz verfault!

Wäre es nicht zweckmässiger, den Kronstädten einen gewissen Waldantheil als Eigenthum zu übergeben, den sie dann nach Belieben bewirthschaften könnten, dass auf diese Weise das Aerar, beziehungsweise der Staat von jeder weiteren Verpflichtung würde befreit werden?

Eine zweite Klage der Bewohner von Visk ist die, dass man die Bustyaháza-er Bahnstation so weit weg von Visk verlegte, da es doch zweckentsprechender gewesen wäre, sie Visk gegenüber westwärts von Bustyaháza zu errichten. Und diese ihre Beschwerde scheint wohl begründet zu sein.

Der eine Stolz von Visk sind die Mineralquellen, welche an mehreren Stellen zwischen den umliegenden Bergen hervorsprudeln. Zuvörderst suchten wir die von der Stadt nordöstlich gelegenen, theilweise wasserreichen Quellen auf, wo wir ein ganz primitives Bad antrafen. Wir fanden nämlich neben der einen der Quellen, mitten im Walde, einige aus Baumästen und Laub zusammengepatzte Hütten; in je einer Hütte wohnte eine Familie: die Mutter mit ihren kleinen Kindern, das Fräulein mit der Zofe u. s. w. In den Hütten bildeten: Bettstellen, eine Badewanne, und etwas Kochgeschirr die Einrichtung. Das Wasser wird kalt in die Wanne getragen und dann mit Steinen erwärmt, welche man in einem unter freiem Himmel unterhaltenen Feuer hitzt. So machen es die Badegäste aus den besseren Ständen. Die gemeinen Leute bedürfen nicht einmal einer Wanne, sondern sie höhlen das Bett des aus der Quelle rieselnden Baches in Gestalt eines Troges aus und in diesem kauern sie dann nieder oder legen sich hinein.

Es giebt also daselbst keine Bademeister, Speisewirthe, Kellner, Aerzte, unter freiem Himmel wird gekocht, was man mitgebracht; in luftigen Laubzelten schläft, unter freiem Himmel badet und doch gesundet man.

Doch giebt es in Visk auch ein sehr elegantes Bad. Dieses wurde vom Aerar am Abhange eines von der Stadt südostwärts gelegenen runden Bergkegels errichtet, auf dessen Gipfel vor Zeiten ein Schloss gestanden. Dieses Bad befindet sich in einem Laubwalde; die Gebäude desselben sind von Holz und mit den schönsten Holzschnitzereien verziert. So wohl die über dem Brunnen sich erhebende Halle, als auch das Hauptbadehaus und die übrigen Gebäude sind vorzügliche

azt is messziről kell hordani dézsákban. Érdemes volt-e ily körülmények mellett annyit költeni a diszes épületekre, a jövő fogja mutatni. De mi úgy véljük, minden fürdőnek első fokelléke a víz; hol víz nincs, ott fürdőt ne építsünk.

A szép fürdőben kis, de diszes társaságot találtunk. Nehány vidéki és szatmármegyei szépség fényelgett ott a hű udvarlók körében.

Viskről egyenest Máramaros-Szigethbe mentünk, meg nem állapodva se Hosszúmezőn, se Técsőn. Szigeth mint a nagy vármegye központja, a kincstári és megyei tisztviselők székhelye, tetemes kiterjedésű s városiasabb jellemű helység, mint a többi koronaváros. Főutcája elég tágas; nagy és részint szép köz- és magán-épületek sorakoznak két oldalán. A reformatusok még egészen fel nem épített templomán s a megyeházaon kívül a kincstári épületek tűnnek fel leginkább. A többi utcákban jobbra csak kis házak vannak. Járdá csak a piacz két oldalán van, s az utcák többnyire még burkolatlanok. Világításról még szó sincs. A város lakosai magyarok, románok, oroszok és zsidók. Ezek mind Szigethen, mind egész Máramarosban mindinkább szaporodnak, mindnyájan orthodoxok, tehát hosszú kaftanban, bőrsüvegben járnak, s a jellemzetes gyűrűs hajfürt az apró fiuknál sem hiányzik. Ők a tisztaságot kedvelő hollandiaknak valóságos antipodesei. Természetesen minden bolt az ő birtokukban van; nekem csak a trafikába kellett egy-kétszer mennem, jóakaróim figyelmeztettek, vigyázzak magamra, nehogy ruhám valamiképen érintkezésbe jöjjön a trafikans kaftánjával.

Szigeth környéke kiesnek mondható. A Tisza völgye ott még szeleesebb, mint Huszt környékén. Mert ott délkeletről az Iza, éjszakeről a Szopurka völgyei egyesülnek vele. Szigeth

Bauwerke, welche dem betreffenden Baumeister und den Holzschnitzlern zur Ehre gereichen. Misslich ist nur der eine Umstand, dass die dortige Mineralquelle sehr arm an Wasser, und zu befürchten ist, dass sie gänzlich versiegen werde, und noch misslicher ist der Umstand, dass es in der Nähe des Bades kein süßes Wasser, kein Trinkwasser giebt und dass man ein solches weither in Scheffeln herbeitragen muss, Ob es sich verlohnte unter solchen Umständen so viel auf die schmucken Gebäude auszulegen, wird die Zukunft zeigen. — Aber wir sind der Meinung, das erste und Haupterforderniss zu einem Bade ist das Wasser; wo kein Wasser ist, dahin soll man auch kein Bad bauen.

In dem schönen Bade trafen wir eine kleine, aber elegante Gesellschaft an. Einige Schönheiten vom Lande und aus dem Komitate Szatmár prangten daselbst im Kreise ihrer treuen Kurmacher.

Von Visk begaben wir uns gerade nach Máramaros-Szigeth, ohne in „Hosszúmező“, und „Técső“ uns aufgehalten zu haben. Szigeth, als Mittelpunkt dieses grossen Komitates und als Sitz der Aerial- und Komitatsbeamten, ist eine Ortschaft von bedeutender Ausdehnung und hat viel mehr den Charakter einer Stadt, als es die andern Kronstädte haben. Die Hauptgasse ist hinlänglich breit, grosse und zum Theil schöne öffentliche und Privatgebäude reihen sich zu beiden Seiten derselben an einander. Ausser der noch nicht ganz aufgebauten Kirche der Reformirten und ausser dem Komitatshause fallen insbesondere die Kammeralgebäude in die Augen. In den anderen Gassen giebt es grossentheils nur kleine Häuser. Ein Trottoir giebt es nur zu beiden Seiten des Platzes und die Gassen sind noch zumeist ungepflastert. Von einer Beleuchtung ist auch noch keine Rede. Die Bewohner der Stadt sind: Magyaren, Rumänen, Russen und Juden. Letztere vermehren sich sowohl in Szigeth, als auch in der ganzen Máramaros immer mehr; alle sind orthodox und tragen daher den langen Kaftan und die Pelzmütze und die charakteristische Ringel-Haarlocke fehlt selbst den kleinen Knaben nicht. Sie sind die wahrhaften Gegenfüßler der die Reinlichkeit liebenden Holländer. Natürlich ist jeder Kaufmann in ihrem Besitze; ich hatte blos ein zweimal in die Trafik zu gehen; meine einheimischen Freunde bedeuteten mir, ja acht auf mich zu geben, damit meine Kleidung nicht irgendwie mit dem Kaftan des Trafikanten in Berührung komme.

Die Umgebung von Szigeth kann anmuthig genannt werden. Das Theissthal ist dort noch viel breiter, als in der Gegend von Huszt. Denn es vereinigen sich dort mit dem-

azon lapályos félszigeten fekszik, melyet a Szoporukával egyesült Tisza s az Iza képeznek. Ott is hosszú fahidat építettek a Szigethre vivő vasút számára.

Legszebb kilátás Szigeth környékére a várostól délre, az Iza baloldalán emelkedő előhegyekről esik. Északnyugatra a técsői hegyek, északra az Apezcka, Unguraszka stb. havasok, éjszakkeletre a Kobilá, mely alatt északfelé a Kabola-Polyána nevű fürdő és vasgyár esik a Szoporuka völgyében, odább délkeletre a Mencesul Trebuta felett, s ettől észak-keletre a kettős csúcsú Pop-lván rekesztik be a láthatárt. Közelebb Szigethhez a tiszai medenczét a szigethi tölgyes s e mögött a rhónaszéki hegycsoportok övezik, melyek a Visó-Tisza és Iza közötti területet foglalják el. Délfelé itt is a kőhát emelkedik, melynek gerinczén lápok és tengersizem vannak.

Szigethről elsőben Szlatinára tettünk kirándulást. Ez a Tisza jobb oldalán, Szigethről észak-nyugatra esik; alacsony felsíkon terjed el, a sóaknák a helységtől észak-nyugatra esnek. Csak a Kunigunda-aknát néztük meg; sok lépcsőn mentünk le a mély aknába, mely azonban semmi különöst nem mutatott.

Azután a Szigethről délkeletre eső Rhónaszékre is kirándultunk. Oda az ut nagy kerülést tesz. Elsőben a Tisza-völgyén felfelé mentünk Veresmart falun túl, azután utunk dél-keletre fordult s erdős hegyek között a Rhóna-völgyébe vitt. Alsó- és Felső-Rhóna falvakon át a sóbányákba jutottunk, melyek kopár hegyekkel környezett katlanforma völgyben vannak. Nagyon sok sóakna van ott; legtöbbje besüllyedt, néhányát a víz lepte el. Ezek közül egyet megnéztünk. Ez az Apaffy-akna, melynek egész mélysége 73 öl; a beléje szivárgott víz mélysége 42 öl, úgy, hogy a víz mostani tükre fölé az akna boltozata 31 ölnyre emelkedik. Az Apaffy-akna kúpalakú, más rhónaszéki aknák harangalakúak. A kőso kivájásánál az oszloprendszert követik, azaz közbe-közbe sóoszlopokat hagynak, melyek a boltozatot támogatják.

selben von Südost her das Thal der Iza, und von Norden her das Thal der Szoporka. — Szigeth liegt auf jener ebenen Halbinsel, welche die mit der Szoporka vereinigte Theiss und die Iza bilden. Auch dort hat man für die nach Szigeth führende Eisenbahn eine Holzbrücke gebaut.

Die schönste Aussicht auf die Umgebung von Szigeth hat man von den südlich von der Stadt, auf dem rechten Ufer der Iza sich erhebenden Vorbergen. Gegen Nordwest begrenzen den Horizont, die „Técső-er Berge“; gegen Norden die Alpen „Apeczka- und Unguraszka“; gegen Nordost die „Kobila“, an deren Fusse nordwärts im Szoporka-Thale Bad und Eisenwerk, Namens „Kabola-Polyána“ liegt, weiter gegen Südost ragen der „Menesul“ oberhalb Trebuta, und von diesem nordöstlich der doppelgipflige „Pop-Ivan“ empor. Näher zu Szigeth umgeben das Theissbecken der Szigeth-er Eichwald und hinter diesem die Rhonaszék-er Berggruppen, welche das Gebiet zwischen der Visó, Theiss und Iza einnehmen. Gegen Süden erhebt sich auch hier der „Kőhát“, auf dessen Rücken ein Meerauge und Moore sich befinden.

Von Szigeth aus machten wir vor Allem einen Ausflug nach „Szlatina“; dasselbe liegt auf dem rechten Theissufer, nordwestlich von Szigeth, breitet sich auf einer niedrigen Hochebene aus; die Salzbergwerke liegen nordöstlich von dem Orte. Wir besichtigten nur den „Kunigundeschacht“, stiegen auf vielen Treppen in den tiefen Schacht, welcher jedoch nichts Besonderes darbot.

Nachher machten wir auch einen Ausflug nach den von Szigeth südostwärts liegenden „Rhónaszék“. Dahin macht die Strasse einen grossen Umweg. Vorerst ging es im Theisthale aufwärts bis über das Dorf Veresmart hinaus, dann nahm unser Weg eine südöstliche Richtung und führte uns zwischen bewaldeten Bergen in das Thal der „Rhóna.“ Durch die Dörfer Ober- und Unter-Rhóna gelangten wir zu den Salzbergwerken, welche sich in einem von kahlen Bergen umgebenen, kesselförmigen Thale befinden. Es gibt daselbst sehr viele Salzschächte; die meisten derselben sind eingestürzt; einige füllten sich mit Wasser. — Einen derselben besichtigten wir und zwar den „Apaffy-Schacht“, dessen ganze Tiefe 73 Klaftern; die Tiefe des eingedrungenen Wassers beträgt 42°, so dass über dem gegenwärtigen Spiegel des Wassers die Decke des Schachtes sich in einer Höhe von 31° befindet. Der „Apaffy-Schacht“ ist kegelförmig, andere rhónaszéker Schächte sind glockenförmig. Beim Abbauen des Steinsalzes betreibt man das Säulensystem; d. h.

A vízzel ellepett Apaffy-aknába természetesen csak kompon lehet menni, az akna ki volt világítva, és zenekar is volt ott. A zene százszorosan vízhangzott a víz feletti nagy üregben, s a látvány nagyon érdekes volt.

Különben nagyszerűsége és látványosságra nézve a szlatinai és rhónaszéki sóaknák sem a wieliczkaik, sem a berchtesgadeni sóaknákkal nem versenyezhetnek.

Rhónaszékről az erdős hegyhátakon át gyalog mentünk tovább az Iza völgyébe, melyet Nánfalunál értünk el. Ott a környékből összeszedett szekerek már várakoztak ránk, melyeken az Iza völgyén felfelé folytattuk utunkat.

Az Iza völgye termékenynek látszik lenni, egészben véve délkeletre vonúl, szélessége 1—2 mértföldnyi, mindkét oldalán alacsony hegysorok szegélyezik, melyek mögött délfelé magasabb hegyek látszanak. A déli magasabb hegyek a Máramaros és Erdély határán emelkedő lánczolathoz tartoznak s néhol tekintélyes kupola, vagy kúpalaku csúcsokat mutatnak. A magas hegyeken sötét erdők borongnak, de a völgyet szegélyező alacsonyabb hegysorok és dombok jobbra már erdőtlenek. Magán birtokosok gazdálkodtak és gazdálkodnak az Iza völgyében, azok pedig nem igen törődnek az erdők észszerű kezelésével. Szépen fentartott és jól kezelt erdőt az Iza völgyében alig találunk; ez egészben véve untató egyhanguságot mutat. Azt még a többnyire kukoriczával beültetett szántóföldek is nevelik, melyek az országot két oldalán elterjednek. A helységek, melyek nagy távolságra következnek egymásután, t. i. Nánfalva, Barczánfalva, Szurdok, Rozavlya, Sajó, Konyha, Dragomér, Szelistye és Szaesal, épen nem fokozzák a völgy szépségét. Akár oroszok, akár rumánok az ő lakosaik, az utas nem sok dicsérni valót talál rajtuk. A rumánok csak annyiban különböznek az oroszoktól, hogy szebb termetűek és arcúak, különben a tunyaságra, dologkerülésre s a szeszes italok kedvelésére nézve teljesen megegyeznek egymással.

Mindenütt ünnepet csinált magának a nép, melynek falván átmentünk; az aratás ideje volt, s mégis alig láttunk embert a mezőn dolgozni. Férfiut csakugyan az egész Iza völgyében nem láttam dolgozni, se falun a ház körül, se a mezőn. Amde az utcák, melyeken átmentünk, mindenütt el-

hie und da lässt man Salzsäulen stehen, welche die Decke stützen.

In den mit Wasser angefüllten „Apaffy-Schacht“ kann man nur mit einer Fähre dringen; der Schacht war beleuchtet; auch eine Musikkapelle war anwesend. Die Musik hallte in dem über dem Wasser befindlichen grossen Raume hundertfach wieder und diese Erscheinung war eine höchst interessante.

Uebrigens können die szlatináer und rhónaszéker Salzbergwerke, was Grossartigkeit und Sehenswürdigkeit anlangt, weder mit denen in Wieliczka, noch mit denen in Berchtesgaden wetteifern.

Von Rhónaszék gingen wir über bewaldete Bergrücken zu Fuss in das Iza-Thal, das wir bei „Nánfalva“ erreichten. Dort warteten uns schon die aus der Umgegend zusammengebrachten Fahrgelegenheiten, auf welchen wir das Iza-Thal aufwärts unseren Weg fortsetzten.

Das Iza-Thal scheint fruchtbar zu sein, im Ganzen streicht es gegen Südost, seine Breite beträgt 1—2 Meilen, beide Seiten desselben säumen niedrige Hügelreihen ein, hinter welchen gegen Süden höhere Berge sichtbar werden. Die höheren Berge im Süden gehören der an der Grenze der Máramaros und von Siebenbürgen sich erhebenden Gebirgskette an und weisen stellenweise ansehnliche glocken- oder kegelförmige Gipfel auf. Die hohen Berge sind mit finsternen Waldungen bedeckt, aber die das Thal einsäumenden niederen Hügelreihen und Anhöhen sind grossentheils unbewaldet. Privatbesitzer wirthschafteten und wirthschaften im Iza-Thale, diese aber scheren sich nicht viel um eine vernunftgemässe Bewirthschaftung der Wälder. Schön erhaltene und gut bewirthschaftete Waldungen findet man im Iza-Thale kaum; dasselbe zeigt im Ganzen genommen eine langweilige Einförmigkeit. Diese wird noch gesteigert durch die grossentheils mit Mais bepflanzten Felder, welche sich zu beiden Seiten der Landstrasse erstrecken. Die Ortschaften, welche in grosser Entfernung auf einander folgen, nämlich: „Nánfalva“, „Barczánfalva“, „Szurdok“, „Rozavlya“, „Sajó“, „Konyha“, „Dragomér“, „Szelistye“ und „Szacsal“ tragen nichts dazu bei, die Schönheit des Thales zu heben. — Ob nun schon die Bewohner derselben Russen, oder Rumänen sind, der Reisende findet nicht viel Lobenswerthes an ihnen. Die Rumänen unterscheiden sich nur insofern von den Russen, dass sie schöner im Wuchse und schöner in den Gesichtszügen, übrigens bezüglich der Faulheit, Arbeitsscheu und des Vertilgens geistiger Getränke

voltak lepve a bámézkodó és ácsorgó néptömegektől, nemcsak gyermekektől, hanem örege, apraja összesereglett, és csak a leányok és nők jelentek meg néhol guzsalyaikkal. Csaknem minden helység főutcája, melyen az országút megyen át, a zsidók birtokában van már; a szüntelen sűrögvé, forogva üzérkedő zsidók a fárasztó kézi munkát szintén kerülnek s tehát azt a miveletlen néppel sem kedveltetik meg, ők többnyire az utcára szolgáló házak ablakain át bámulták az átvonuló karavánt.

A gondatlan henyélés, a tunya dologkerülés s a korcs-mábajárás következtében az orosz és oláh parasztgazdák ijesztő módon pusztúlnak. A házától, földjétől elesett oláh az erdőn vonul meg, vagy a zsidó zsellérévé válik.

Az Iza-völgyében az oláhgazdák nagyrésze már ily állapota jutott, s a többi szintén arra fog jutni. Az ijesztő példa nem hat, nem fog a népen, mely tudatlan és miveletlen. A zsidó legalább írásra, olvasásra és számolásra mindenütt taníttatja gyermekeit, s a zsidótanító Máramarosban faluhelyen házról-házra jár.

Sajátságos az, hogy a máramarosi falvakon a zsidó-asszony mind a ruházatra, mind arczulatra alig különbözik a keresztyén nőtől, és leginkább csak azon, hogy zsidós német nyelven beszél, — lehet rája ismerni. Továbbá a Galicziából frissen beköltözött zsidó férfiak és gyermekeik nagyrészt szőke hajuak, arczszínök is egészen olyan, mint a galicziai paraszté, sőt gyakran arczvonásaik is inkább a szlávok, mintsem a szemita faj typusát mutatják. Vérvégülés alig okozza azt, tehát e körülményt csak az égélj és táplálék s talán a nyelv befolyásának lehet tulajdonítanunk. Gyakran egyik-másik zsidó gyermeket tót fiúnak mondtunk volna, ha a gyűrűs hajfürt s a bőrsapka nem árúlja el valódi származását.

sind sie einander vollkommen ähnlich. Ueberall machte sich das Volk einen Feiertag, dessen Dorf wir passirten, es war Erntezeit und dennoch sahen wir kaum einen Menschen auf dem Felde arbeiten. In der That im ganzen Iza-Thale habe ich keinen Mann arbeiten gesehen, weder im Dorfe, um das Haus herum, noch auf dem Felde. — Aber die Gassen, welche wir passirten, waren überall angefüllt mit gaffenden und herumlungernden Volksmassen, nicht nur mit Kindern, sondern Alt und Jung waren zusammengeströmt und nur hie und da erschienen Mädchen und Weiber mit ihren Spinn-Rocken. Die Hauptgasse nahezu einer jeden Ortschaft, durch welche die Landstrasse führt, ist schon im Besitze der Juden; die bekanntlich keine besondere Neigung zu ermüdenden Handarbeiten zeigen und daher dieselbe auch dem ungebildeten Volke nicht einflössen; dieselben gafften aus den Fenstern ihrer zumeist auf die Gasse gelegenen Häuser auf die vorüberziehende Karavane.

Das sorglose Faulenzen, die träge Arbeitsscheu und der Wirthshausbesuch machten, dass die rumänischen und russnackischen Bauernwirth in erschrecklicher Weise zugrunde gehen. Der um sein Haus und seine Aecker gekommene Russnake oder Rumäne zieht sich in den Wald zurück oder wird zum Insassen des Juden.

Im Iza-Thale ist schon ein grosser Theil der walachischen Wirth auf diese Weise heruntergekommen, und die übrigen werden gleichfalls herunterkommen. Das abschreckende Beispiel ist von keiner Wirkung auf das Volk, welches unwissend und ungebildet. Der Jude lässt überall seine Kinder wenigstens im Schreiben, Lesen und Rechnen unterrichten und der jüdische Lehrer geht in der Máramaros auf den Dörfern von Haus zu Haus.

Eigenthümlich ist es, dass in den Dörfern der Máramaros die jüdischen Frauen sich weder in der Kleidung, noch in den Gesichtszügen von den christlichen Weibern unterscheiden, und sind grossentheils nur daran erkenntlich, dass sie die deutsche Sprache jüdelnd sprechen. Ferner ist ein grosser Theil der aus Galizien frisch einwandernden jüdischen Männer und Kinder blondhaarig, auch die Gesichtsfarbe ist genau dieselbe, wie die des galizischen Bauern, oft zeigen sogar ihre Gesichtszüge mehr den Typus der Slaven als den der Semiten. Blutmischung dürfte kaum Ursache hievon sein, es muss daher dieser Umstand dem Einflusse des Klimas, der Nahrung und der Sprache zugeschrieben werden. Einmal und das anderemal würden wir ein Judenkind für einen slavischen Knaben gehalten haben, wenn die Ringel-Haarlocke und die

Bajos lett volna az Iza völgyét egy számos társaságnak bejárata, ha Pruckberger igazgató úr s a megyei tisztviselők nem gondoskodtak volna a vendégek elhelyezéséről és ellátásáról. Az Iza-völgyi zsidó koreszmákban tisztességes ember akár éhen is meghalhat, azonban a jódi, konyhai és dragoméri vendégszerető urak szívesen fogadtak bennünket s a három helységben mindnyájan találtunk vacsorát, ágyat és reggelit. Ott háltunk meg s következő napon a Dragomér határában levő petroleumkutakat*) néztük meg, melyek ugyan-csak nem biztatnak fényes eredménnyel. Ugy látszik, kevés ott a petroleum, s a néhány mázsza kátrány, melyet most ott nyernek, a kutatási költséget is alig téríti meg.

Dragomért elhagyván Szacsalig mentünk az Iza-völgyében, onnan észak-keletre fordulván, a vizválasztón át a Borsa völgyébe jutottunk, melyet Mojszin falunál értünk el, onnan tovább keletre a Borsa vagyis felső Visó völgyén felfelé Borsabányára jutottunk.

Ott csak egy nagy kincstári lakóház van. A csekély bánya- és kohótelep nagy jövedelmet nem hajt a kincstárnak. Borsa helység tengerfeletti magassága 341, Borsóbányaé 389 öl. Királymező helység szintén 341, Brusztura 351, Felső-Visó 256, Bogdán 288 ölnyi magasságban fekszenek. Ezek Máramaros legmagasb fekvésű helységei.

*) A magyar földtani társulat f. évi jan. 13. tartott ülésében Gesell Sándor kincstári geolog úrnak érdekes értekezése olvastatik fel a Galiciában és Magyarországon találtató petroleum-vidékekről. Gesell úr szerint a petroleumot tartalmazó rétegek Zemplén-völgyétől Ung- és Beregmegyéken át Már marosig terjednek. A petroleum jobb mint a galiziai, mert fajsúlya 0.90, míg a galicziaié 0.88, kedvező körülmények között fordul elő s így nem sokára virágzó petroleum-ipar fejlődhetik ki nálunk. — Ugy látszik, hogy Gesell úr e reménye nem fog egyhamar beteljesedni; Dragomérban a kátrányszerű petroleum mázsája 9 frtba kerül, Budapesten a tisztított petroleum fontja 12 kr.

Pelzmütze dessen wahre Abstammung nicht verrathen hätte.

Es wäre für eine zahlreiche Gesellschaft misslich gewesen, das Iza-Thal zu bereisen, wenn Herr Direktor Pruckberger und die Komitatsbeamten für Unterbringung und Verpflegung der Gäste nicht gesorgt hätten. In den Juden-Wirthshäusern im Iza-Thale kann ein anständiger Mensch auch Hungers sterben. Jedoch die gastfreundlichen Herren von Joód, Konyha und Dragomér empfingen uns auf das Freundlichste und in diesen 3 Ortschaften fanden wir Alle Nachtessen, Bett und Frühstück. Dort übernachteten wir und besichtigten folgenden Tages die auf dem Hotter von Dragomér befindlichen Petroleumbrunnen, welche nichts weniger, als ein glänzendes Ergebniss verheissen. Es scheint, als sei dort wenig des Petroleums, und die wenigen Zentner Steinöl, die man jetzt dort gewinnt, dürften kaum die Gewinnungskosten ersetzen. *)

Von Dragomér begaben wir uns dem Iza-Thal entlang nach Szacsal, von hier wendeten wir uns nordostwärts und kamen, die Wasserscheide passirend, ins „Borsa-Thal“, das wir bei dem Dorfe „Mojszin“ erreichten. Von da ging es gegen Osten das „Borsa- oder auch „Obere Visó-Thal“ aufwärts nach der Ortschaft Borsa, nachher das von Nordost her kommende „Csizla-Thal“ aufwärts nach „Borsabánya.“

Daselbst ist nur ein einziges Kammeral-Wohngebäude und ein kleiner Kupferschmelzofen. Diese unbedeutende montanistische Kolonie gewährt dem Aerar keinen grossen Nutzen. Die Seehöhe der Ortschaft Borsa beträgt 341°, die von Borsabánya 389°, die Ortschaft Kiralymező liegt ebenfalls 341°, Brusztura 351°, Ober Visó 256°, Bogdán 288° über der Meeresebene. Dies sind die höchstgelegenen Ortschaften der Máramaros.

„) In der am 13. Jänner d. J. abgehaltenen Sitzung der ungar. geol. Gesellschaft wurde eine Abhandlung von Herrn Alexander Gesell, Arerarial-Geolog in Sziget, über das Vorkommen des Petroleums in Galizien und Ungarn verlesen. Dieser interessanten Abhandlung zufolge scheint das Petroleum in beiden Ländern in dem Gebiete vorzukommen, welches der Hauptmasse nach aus Trachyt, Tuff und Breccie besteht. In Ungarn ziehen sich die petroleumhaltigen Schichten vom Ungvárer Montangebiet Luch angefangen nach Zemplin, ferner nach Bereg und Máramaros hinüber. Das spezifische Gewicht des ungarischen Petroleums ist 0.90, das des galizischen 0.88. Herr Gesell spricht schliesslich die Hoffnung aus, dass sich in Folge der günstigen Vorkommensverhältnisse und der vorzüglichen Qualität des Petroleums wahrscheinlich in allernächster Zukunft in Ungarn eine blühende Petroleumindustrie entwickeln werde. — Es wäre für die genannten Komitate sehr erwünscht, wenn diese Hoffnung in Erfüllung ginge, doch scheint uns wenig Aussicht dafür vorhanden zu sein. In Dragomér verkaufte man jetzt den Zentner ungereinigten Petroleums, das meistens nur zur Wagenschmiere dient, für 9 fl., in Budapest kostet das gereinigte Petroleum 12 kr. per Pf.

Borsabányán az éjszaka igen hűvös volt, mert az Máramaros két kitűnő és magas hegye között, majdnem a kellő közepén fekszik. Délfelől a nagytömegben s nagymeltóságban, széles vállakkal emelkedő Pietrosz tekint a Csiszla völgyére, északfelé pedig a Torojaga havas terjed el; amaz 1211, emez 1020 öl magas. A Pietrosz Máramarosnak legmagasabb emelkedése; a hegyláncz főgerinczétől északra esik, úgy mint keleti szomszédja, a gúlaalaku Negujeszka. Nyugatról keletre tágas ív alakjában vonuló keskeny ormot képez, melynek két végén egy-egy csúcs emelkedik; csúcsai közül a nyugati a legmagasabb. Északi lejtősege felette meredek, észak-nyugati oldalán gömbölyű előhegy simúl hozzá, melyet Magurának neveznek. Oromjai és csúcsai sziklásak, lejtői többnyire erdők, néhol gyepesek. Délfelé nagy mélységbe ereszkedik, mely azt a hegyláncz főgerinczétől s a Mamája csúcstól választja el. Ettől nyugatra a Batrina és Muncsel, keletre pedig a Buhajeczku hegyek tetézik a főgerinczet.

A Pietrosz megmászása elég bajos, s az utat Borsából egy nap alatt meg sem lehet tenni. Sem érkezésünk, sem kedvünk nem volt a Pietroszra felmászni. De a Torojagára felmentünk.

Borsabányát elhagyva lóháton mentünk tovább a Csiszla völgyén felfelé, mely itt magas hegyek közé mélyedve regényes jellemet ölt magára. A fenyvessel fedett hegyek itt-ott kopasz sziklákat mutatnak. Azután az északról jövő s a Csiszlával egyesülő Burlája völgyébe fordultunk be. Borsabánya közelében t. i. a Torojaga hegycsoportját szeldelő öt völgy nyílik északról délre, a Csiszla völgyébe. Első a Szekuli, második a Kolbui, melynek torkolatában egy kohó van; harmadik a Netyeda-völgy, negyedik az Arinesti s ötödik a Burlája, melyben a most művelésben levő bányák vannak. Ez vad és komor szurdok, mely fokozatosan és meredekül emelkedik, mi a harántvölgyeket jellemzi. Eddigél csak hosszanti völgyekben jártunk, t. i. a Tisza- és az Iza-völgyeiben, melyek tulajdonképen egy ugyanazon hosszanti völgyet képezik. A Borsa-völgye is némileg az Iza-völgyének felső folytatása.

In Borsabánya war die Nacht äusserst kühl, denn diese Ortschaft liegt zwischen den beiden hervorragenden und hohen Bergen der Máramaros, nahezu in der Mitte. Von Süden her blickt der in grossen Massen und grosser Würde, mit breiten Schultern sich erhebende „Pietrosz“ in das „Csiszla-Thal“; gegen Norden aber streicht die Alpe „Torojaga“, jener 1211, diese 1020⁰ hoch. Der Pietrosz ist die grösste Erhebung der Máramaros. — Nordwärts vom Hauptkamme der Gebirgskette liegt, gleichsam als östlicher Nachbar, der pyramidenförmige „Negujesz k.“ Derselbe bildet einen von Westen ostwärts in Form eines weiten Bogens streichenden schmalen Grat, an dessen beiden Enden je eine Spitze sich erhebt; unter seinen Spitzen ist die südliche die höchste. Seine nördlichen Abhänge sind sehr steil; auf seiner nordwestlichen Seite schmiegt sich ihm ein runder Vorberg an, welcher den Namen „Magura“ führt. Seine Gipfel und Spitzen sind felsig, seine Abhänge zumeist bewaldet, hie und da mit Rasen bedeckt. Gegen Süden fällt er zu bedeutender Tiefe ab, welche ihn vom Hauptkamme der Gebirgskette und der Spitze „Mamája“ trennt. — Von dieser gegen Westen bekuppen den Hauptkamm die Berge „Batrina“ und „Muncsel“, gegen Osten aber der „Buhajesz kul.“

Die Ersteigung des Pietrosz ist mühsam und von Borsa aus kann diese Tour in einem Tage nicht einmal gemacht werden. Wir hatten weder Zeit, noch Lust den Pietrosz zu besteigen; aber die „Torojaga“ erklimmen wir.

Von Borsabánya aus ging es zu Pferd das Csiszla-Thal weiter aufwärts, welches hier von hohen Bergen eingeengt, einen romantischen Charakter annimmt. Die mit Fichtenwald bedeckten Berge zeigen hie und da nackte Felsen. — Dann lenkten wir in das von Norden her streichende Thal der mit der Csiszla sich vereinigenden „Burlája.“ In der Nähe von Borsabánya münden nämlich von Norden gegen Süden in das Csiszla-Thal fünf die Torojaga-Gebirgsgruppe durchbrechenden Thäler. Das erste ist das „Szekul-Thal“, das zweite das „Kolbu-Thal“, in dessen Mündung ein Schmelzofen sich befindet; das dritte das „Netyeda-Thal“; das vierte das „Arinest“, und das fünfte das „Burlája-Thal“, in welchem jetzt in Betrieb stehende Gruben sich befinden. — Letzteres ist eine wilde, düstere Schlucht, welche stufenweise und steil aufsteigt, was die Querthäler kennzeichnet. — Bisher waren wir nur Längenthälern entlang gegangen, nämlich dem Theiss- und Iza-Thal entlang, welche eigentlich ein- und dasselbe Längenthal bilden. — Auch das Borsa-Thal ist einigermaßen die Fortsetzung des Iza-Thales nach hinauf zu. Die Steigung aller

Mindezen völgyek emelkedése aránylag nagyon csekély, úgy hogy az ember alig veszi észre.

A Burlája völgyét szegélyző hegyoldalak szomorú látványt nyújtanak, az erdő egészen elpusztult, a fatörzsek többnyire még ott állnak, de levél és kéreg nélküli holttestek; mondják a kohó kengőze ölte meg. A völgy felső részében levő bánya holmi rézérczeket szolgáltat, melyekben némi arany is van. De az ottani bányászkodás jelentéktelen.

A bányánál a völgy nyugati meredek oldalán kapaszkodtunk fel, s azután megint lóháton folytattuk az utat a részint gyepes, részint erdős hegysíkon éjszaknyugati irányban, mignem a vizválasztót értük el. Onnan a társaság egy része egyenest éjszakra a vizválasztó másik oldalán lefelé ment a fajnai völgybe, a másik része pedig éjszaknyugatra menve a Torojágának tartott. Nem igen fárasztó kapaszkodással felmáztunk a gyepes lejtőn, melynek déli oldalán a kolbui és szekuli völgyek húzódnak le. Ezek igen meredek s onnan a Torojágát meg sem lehet mászni. A két völgy között a Picsoru-Kápri (kecskeláb) nevű orom nyulik délfelé, s elynek három kúpja van, s mely a Torojága keleti alacsonyabb része. Csak ezt másztuk meg. Gyepes mezéből néhány helyen kibúvik a kőzet, mely a hely csucsát képezi, s ez szürke trachyt.

Szép és messzire terjedő kilátás esik a Picsoru-Kápri kúpjairól; mindenfelé rengeteg hegysorok és erdők terjednek el. Egyfelől a Pietrosz, Buhajeszkul és Gergeleu, másfelől a galicziai határon a Popadia, Suliguli havas, s nyugatfelé a Farkin és Pop-Iván, Máramaros belsejének főhegye tűnnek fel leginkább.

A Picsoru-Kápri orom felől a Torojága gerince északnyugatra és északra vonúl s alatta mind észak-kelet, mind dél- és nyugatfelé félkör alakú völgyek vannak. Északnyugati csúcsa a legmagasabb, Murgunak neveztetik.

Fárasztó és hosszú úton ereszkedünk le az északnyugati völgybe s így érkeztünk a fajnai völgybe, ott csak kis erdészlak van, tehát két nagy kalibát készítettek deszkából, az egyikben vacsoráltunk a másikban szénaágyon háltunk.

dieser ist verhältnissmässig eine so geringe, dass dieselbe der Mensch kaum wahrnimmt.

Die das Burlája-Thal einsäumenden Berggelände gewähren einen traurigen Anblick, der Wald ist gänzlich verwüetet, die Baumstämme sind grossentheils vorhanden, sind jedoch Leichname ohne Blätter und Rinde; es heisst die Schwefeldämpfe des Schmelzofens hätten ihn getödtet. Die im oberen Theile des Thales befindliche Grube liefert etwas Kupfererz, in welchem selbst Gold enthalten ist. Jedoch ist die ganze montanistische Ausbeute daselbst unbedeutend.

Bei der Grube stiegen wir die westliche, steile Seite des Thales hinan und setzten dann wieder zu Pferde unser Tour in nordwestlicher Richtung über theils mit Rasen bedeckte, theils bewaldete Bergflächen fort, bis wir endlich die Wasserscheide erreichten. Von hier ging ein Theil der Gesellschaft gerade nordwärts an der anderen Seite der Wasserscheide hinunter in das „Fajna-Thal“, der andere Theil aber nahm eine Richtung westwärts, der Alpe Torojaga zu. Mit Hilfe eben nicht besonders ermüdenden Kletterns kletterten wir den mit Rasen bedeckten Abhang hinan, auf dessen südlicher Seite das „Kolbu- u. Szekul-Thal“ streichen. Dieselben sind sehr steil und dorthin kann die Torojaga auch nicht erstiegen werden. Zwischen den beiden Thälern streicht südwärts ein Grat, Namens „Picsoru-Kápri“, Ziegenfuss, welcher drei Kuppen hat, und den östlichen, niedrigeren Theile der Torojaga bildet. — Nur diesen Grat erstiegen wir. Aus seinem Rasengewande guckt hie und da das nackte Gestein hervor, welches die Spitze des Berges bildet, und grauer Trachyt ist.

Von den Kuppen des Picsoru-Kapri eröffnet sich eine schöne und weite Aussicht; nach allen Richtungen hin mächtige Bergketten und Waldungen. Einerseits der „Pietrosz“, „Buhajeszkul“ und „Gergeleu“, andererseits an galizischer Grenze das „Popadia-“ und „Suliguli-Gebirge“, und gegen Westen tauchen insbesondere auf der „Farkin“ und der „Pop-Iván“, der Hauptberg des Inneren der Máramaros.

Vom Picsoru-Kapri aus streicht der Kamm des eigentlichen Torojaga nordwest und nordwärts und am Fusse desselben öffnen sich sowohl gegen Nordost, als auch gegen Süd und Südwest halbkreisförmige Thäler. Seine nordwestliche Spitze ist die höchste und führt den Namen „Murgu“.

Auf langem und ermüdendem Wege liessen wir uns in das nordwestliche Thal nieder und gelangten so in das „Fajna-Thal“. Dort giebt es nur eine kleine Försterwohnung; man liess daher aus Brettern zwei Hütten zusammenschlagen;

A fajnai völgy alább Vasszer-völgynek nevezetik. Ezt követtük másnap. Onnan egy északi melléksurdokba fordultunk be, hogy a híres Suliguli forrást nézzük meg. Ott több bővizű forrás van, vizök kellemetes ízű és frissítő. Az egyik forrás kúttá van alakítva s fedéllel fedve, ebből merítik az ivásul szolgáló vizet. Van egy kis fürdőház is. Az ásványos források mellett erős patak rohan le, mely jó édes vizet szolgáltat. Ott tehát elég viz van, a környező erdő is szép, de a hely nagyon messze- és félreesik s azért nem tudom, érdemes volna-e ott nagyobb fürdőt állítani. A források legközelebbi környéke, posványos, olyformán, mint Tátrafüreden.

Suligulit elhagyva a Vasszer-völgyén folytattuk utunkat. Ez sokkal szebb és regényesebb, mint az Iza-völgye. Mindkét oldalán szép erdővel fedett s részint sziklás és festői hegyek emelkednek, melyek gyakran összeszűkítik a völgyet. A szép Vasszer-völgy Felső-Visónál nyulik a Visó-völgyébe, mely a borsai völgynek alsóbb része. A Visó-völgye szintén regényesebb és bájosabb, mint az Iza-é. Alsó-Visótól Nagy-Bocskóiig talpakon úsztunk le, hova csak némi kalandokkal érkeztünk meg későn estve.

Mig a Visón s a Visót magába felvevő Tiszán lefelé úsztunk, az ég beborult, s a régóta óhajtván várt eső megindult. A megváltozott idő siettette utunkat visszafelé. Bocskóról még csak a helység közelében levő nagy vegyészeti gyárat látogattuk meg, melyet néhány év előtt részvényes társaság alapított, különösen a sóhulladékok értékesítése végett. A gyár nagyszerű s a mint a szakértők mondják, nagyon czélszerűen van berendezve és felszerelve. Mindazáltal még korántsem nyugszik szilárd alapokon, a vállalat még nagyon kétes jövőnek néz eléje. A legjobb kívánatokkal a gyár felvirágzására búcsúztunk annak derék tisztviselőitől s visszavertünk Szigethre.

Budapest, 1875. január hóban.

Hunfalvy János.

in der einen assen wir zur Nacht, in der anderen schliefen wir auf einem Heulager.

Das Fajna-Thal wird weiter unterhalb „Wasser-Thal“ genannt. Dieses durchwanderten wir Tags darauf. — Aus diesem lenkten wir dann nordwärts in eine Nebenschlucht ein, um die berühmte „Suliguli-Quelle“ zu besichtigen. Dort giebt es mehrere wasserreiche Säuerlinge, deren Wasser angenehm von Geschmack und erfrischend. Die eine Quelle ist in einen Brunnen umgestaltet und mit einem Dache gedeckt; aus dieser schöpft man das zum Trinken dienende Wasser. Auch ein kleines Badehaus giebt es. Neben den Mineralquellen stürzt ein starker Bach bergab, welcher gutes, süßes Wasser führt. Dort ist demnach Wasser zur Genüge, der umliegende Wald ist schön, aber der Ort liegt sehr weit und abseits und ich weiss daher nicht, ob es sich lohnen würde, daselbst ein grösseres Bad zu errichten. Die nächste Umgebung der Quellen ist sumpfig, ungefähr so, wie dies in Tátrafüred der Fall ist.

Nachdem wir Suliguli verlassen hatten, setzten wir unsern Weg im Wasser-Thale fort. Dasselbe ist bedeutend schöner und romantischer, als das Iza-Thal. Zu beiden Seiten desselben erheben sich mit schönen Waldungen bedeckte und theilweise felsige und malerische Berge, welche das Thal mitunter sehr verengen. Das schöne „Wasser-Thal“ mündet bei Felső-Visó in das Visó-Thal, welches den unteren Theil des Borsa-Thales bildet. Das Visó-Thal ist ebenfalls romantischer und anmuthiger, als das Iza-Thal. Von Alsó-Visó bis „Nagy-Boeskö“ schwammen wir auf Flößen thalab, woselbst wir nur nach manchem Abenteuer spät am Abend anlangten.

Während wir auf dem Visó, und auf der den Visó in sich aufnehmenden Theiss thalab flossen, umwölkte sich der Himmel und der seit lange sehnlichst erwartete Regen stellte sich ein. Das Umschlagen des Wetters beschleunigte unsere Rückreise. Von Boeskö aus besuchten wir nur noch die in der Nähe der Ortschaft befindliche grosse chemische Fabrik, die vor einigen Jahren eine Actiengesellschaft gegründet, namentlich behufs Verwerthung der Salzabfälle. Die Fabrik ist grossartig, und, nach Aussage von Fachleuten, sehr zweckmässig eingerichtet und instruirt. Dessenungeachtet ruht dieselbe nichts weniger, als auf sicherer Basis und das Unternehmen sieht noch einer sehr zweifelhaften Zukunft entgegen. — Mit den besten Wünschen für das Aufblühen der Fabrik verabschiedeten wir uns von der braven Beamtenschaft derselben und eilten zurück nach Szigeth.

Uebers. *J. Eugen Payer.*

A királyhegy.

Irta: **Kalchbrenner Károly.** — Fordította: **F. F.**

A földrajz egyik régebbi kézikönyvében a tanulni vágyó ifjuságnak tudtul adatik, hogy a Pozsony melletti Királyhegy, melyen Magyarország királyai megkoronáztatni szoktak, különösen azért igen nevezetes, mert alján erednek a Garam, Vág, és Hernád folyói.

Mi szepesiek azon szerencsés helyzetben vagyunk, hogy e becses adatot kellőleg méltányolhatjuk; hiszen saját szemlélésünkben ösmerjük őt, ami ős Királyhegyünket, a nevezett három folyó atyját, a Kis-Tátra keleti őrszemét, a déli Szepesség időjósát. De ne resteljük bevallani, legtöbbször csak tisztességes távolságból ösmerjük őt.

Távolról csodáljuk e szélesvályu óriást, mint uralkodik ő ott erdős hegysegei közepette; megbarátkoztunk már magas domborodott, majd hótól fehérítő, majd halvány fényben kéklő tetejének képével, de hogy voltaképen ott fenn hanyadán áll a világ és mit rejtenek előlünk erdőköpenye sötét hullámai, annak nyomára jönni indítva nem érezzük magunkat. És ez igen természetes. Touristára és a vidék lakójára egyaránt a Királyhegygyel szemben álló magas Tátra, vadul szakadozott ormaival nagyobb vonzerőt, mélyebb varázst gyakorol: a természetbuvárnak dusabb zsákmányt, a festői tájak barátjának gazdagabb élvezetet nyújt a Királyhegynél, mihez még az is járul, hogy ez, kiválólag a szepesi oldalról, nem is közelíthető meg oly könnyen; — mindannyi ok, mely érthetővé teszi elhanyagoltatását.

Ez azonban minket ne tartson vissza látásától.

Ha egy szép délutánon a felvidéki*) városok egyikéből a „virágvölgy“-ön át a Hernádvölgye felé tartunk, egy nyugat felé elágazó mellékuton nem sokára Kubach és Kravján községeibe érünk, hol a Felső-Hernád legvégsőbb forrásainál vagyunk.

Itt le kell szállanunk a döcögő szekérről és a lábakra kell biznunk a feladat többi részét. Egy a hegyekben jártas benszülött felfogadása után, ki kalauzunk és hordárunk lesz

*) A szepesi „Oberland“ értendő. Ford.

Der Königsberg.

Von **Karl Kalchbrenner.**

In einem älteren geographischen Handbuche wird der lernbegierigen Jugend kund und zu wissen gethan, der Königsberg bei Pressburg, auf welchem die Herrscher Ungarns gekrönt werden, sei besonders dadurch merkwürdig, dass am Fusse desselben die drei Flüsse Gran, Wag und Hernad entspringen.

Nun, — wir Zipser wissen dieses kostbare Datum zu würdigen; denn wir kennen ihn ja aus eigener Anschauung, unseren alten Königsberg, den Vater der benannten drei Flüsse den östlichen Grenzwächter der kleinen Tatra, den Wettermacher der südlichen Zips! Aber gestehen wie es nur, — die Meisten kennen ihn nur aus respektvoller Ferne. Sie bewundern von weiten den breitschultrigen Koloss, wie er da thront inmitten seiner Waldgebirge: sie sind vertraut mit dem Anblick seiner hochgewölbten, bald schneeglänzenden, bald bläulich schimmernden Kuppe; aber wie es eigentlich dort oben aussieht und was sich in den dunkeln Falten seiner Wälder birgt? Das zu erforschen sehen sie sich nicht veranlasst. — Es ist diess auch ganz natürlich! Auf Touristen und Einheimische übt die hohe Tatra mit ihren wildzerrissenen Gipfeln eine grössere Zugkraft, einen höheren Zauber aus: dem Naturforscher gewährt sie reichere Ausbeute, dem Freunde des Malerischen reicheren Genuss, als der Königsberg und zu dem ist dieser, besonders von der Zipser Seite, nicht so leicht zugänglich; lauter Gründe die es erklärlich machen, dass er vernachlässigt wird.

Diess soll uns jedoch nicht abhalten ihn einen Besuch abzustatten.

Fahren wir an einem schönen Nachmittag, aus einen der Oberstädte durch das Blumenthal dem Hernadthale zu, so gelangen wir auf einem, westwärts führenden Seitenweg nach Kuhbach und Kravian und befinden uns an den letzten Quellbächen der oberen Hernad. Hier aber heisst es das schlotternte Fuhrwerk verlassen und sich den eignen Füßen anvertrauen. Ein wegekundiger Proviant- und Gepäckträger wird aufgenommen und in seiner Begleitung steigen wir westwärts über Haferfelder und sanfte Wiesenabhänge zum Waldsaume empor. — Es sind diess gar magere Wiesen mehr Moos und graue Rennthierflechten

egy személyben, őt követve közeledünk nyugati irányban, zabvetéseken és gyenge lejtős réteken át az erdő széléhez. Sovány rétek biz ezek, több benne a moh és a szürke iramszarvas zúzmó, mint bármí más, tán nem is rét ez, hanem gye. A magas fenyves is elég bús! A ritka mohlepelből, melyet az erdei virány csak legszerényebb gyermekei ékitenek, mindenfelé sötétes közet emelkedik ki, hőmpkövek borítják a mindinkább meredekebbé váló ösvényt; felemelve egyikét ezen omladékoknak, úgy találjuk, hogy oly közzel van dolgunk, melyre egyebütt a Szepességen nem akadunk. Ennek tömött, majdnem egynemű anyaga sötét vas- vagy feketés-zöld színű és benne elszórva igen gyakran keresztbe álló vagy esokor alakjára csoportosított fehér jegeceket veszünk észre, tehát porphyrmű.

Külsőleg közel áll a bazalthoz és csakugyan vulkanikus közet is. Zeusner tanár a melaphyrokhoz számítja, megjegyzendő azonban, hogy annak biztos meghatározása, hová tartozik? attól függ, valjon a benne előforduló jegecek Albit, Labrador vagy másból vannak-e? ami elmállott állapotjuk miatt eddig eldönthető nem volt.

A Szepesség egyedüli vulkanikus területrészén állunk itt. Ez kiterjed keleti irányban Vikartóctól Primóézig, hol a Hernád völgyének meredek, omladékdús északi partját képezi.

Tovább fölfelé haladva egy meglehetősen meredek hegyháthoz érünk és Szepesvármegyének határán vagyunk, egyszersmind pedig vizválasztóján a Hernád és Fekete-Vág folyó rendszereinek. Sokan úgy vélekednek és a királyhegy különös nevezetességeként kiemelik, hogy rajta keresztül vonul el azon nagy európai vizválasztó, mely a keleti és a fekete-tenger folyóvizeit egymástól elkülöníti, ami nem egészen helyes.

A jelzett vizválasztó ugyanis Árvavármegyének Bory mocsáraitól a liptai alpesek gerinczén és a „Mönch“-ön át a csorbai tóhoz és onnan a „Hochwald“ fensikján át Lucsivna-Vikartócz közt húzódik, itt azonban hirtelen kanyarodik Poprád felé, úgy, hogy a Királyhegy szélső előhegyeit érinti, de magát a Királyhegyet nem.

De hagyjuk ezt s folytassuk utunkat.

A Fekete-Vág völgyének egy meredek lejtője hosszában nyulik ez el, s itt azonnal észrevesszük, hogy a hegység világnak bensejébe léptünk.

Minden frissebb, illatosabb s nagyszerűbb lesz. Lábunk-

als irgend etwas Anderes. Auch im hohen Tannenwalde sieht es trübselig aus! dunkles Gestein entragt allenthalben der spärlichen Moosdecke, welche nur mit den bescheidensten Kindern der Waldflora geschmückt ist: massenhaftes Gerölle bedeckt den steiler werdenden Fufssteig; heben wir aber einige dieser Trümmer auf, so finden wir, dass wir es mit einem Gestein zu thun haben, den wir sonst nirgends in der Zips begegnen. Die dichte fast gleichartige Masse desselben ist dunkleisenfarb oder schwärzlich grün und sehr oft von Kreuzweiss gestellten oder büschelartig gruppirten weissen Kristallen gesprengelt, — also porphyrartig. Dem Ansehen nach steht es dem Basalt nahe und ist auch in der That vulkanisches Gestein. Professor Zeuschner rechnete es zu den Melaphyren; aber es mag bemerkt sein dass, um dessen Zugehörigkeit ganz ausser Frage zu stellen, erst entschieden werden muss, ob die in demselben befindlichen Kristalle Albit oder Labrador oder sonst etwas sind: was bei dem Zustande der Verwitterung in welchen sie sich meist befinden, bisher noch nicht gelang.

Wir stehen also hier auf dem einzigen vulkanischen Terrain, welches die Zips besitzt. Es streckt sich dasselbe in östlicher Richtung von Vikartócz nach Primócz und bildet hier den steilen, trümmerbedeckten Nordrand des Hernadthales.

Weiter aufsteigend gelangen wir zu einem ziemlich steilen Grat und befinden uns an der Grenze Zipsens, zugleich aber auch an der Wasserscheide zwischen dem Gebiete der Hernad und der Schwarzweg. Von nicht Wenigen wird angenommen und als besondere Merkwürdigkeit des Königsberges hervorgehoben, dass über ihn die grosse europäische Wasserscheide hinziehe, welche die Zuflüsse der Ostsee von denen des schwarzen Meeres trennt, — was aber nicht ganz richtig ist. Die benannte Wasserscheide nämlich verläuft allerdings von den Borysümpfen Árva's über den Rücken der Liptauer Alpen und über den Mönch zum Csorber-See herab und von da, über das Plateau des Hochwaldes zu den Höhen, welche sich zwischen Lucivna und Vikartócz befinden; macht aber dann eine plötzliche Wendung gegen Poprad zu, so dass sie nur die äussersten Vorberge des Königsberges keinesweges aber ihn selbst berührt.

Doch lassen wir das und verfolgen unseren Weg.

Dieser führt einen steilen Abhang entlang ins Thal der Schwarzweg und hier fühlen wir es sogleich, dass wir ins Innere der Gebirgswelt eingetreten sind. Alles wird frischer, duftiger, grossartiger. Zu unseren Füssen rauschen die silber-

nál tarka palalemezeken kristálytisza patakok csergődeznek; észrevehetni rajtuk azonnal, hogy a fekete Vág a szabad magas Alpések leánya s nem mint a hernád alacsony elő-hegyek sarja. A környék növényzete is elő-alpesi jellegű. A botanicus éles szeme azonnal felfedezi az elő-alpesek sarkóját (Taschenkraut — *Thaspis alpestre*) e csinos növénykét, mely a Szepesség más vidékén hiányzik; a közeli réteken a vízi dagasor (Bach Aschenpflanze — *Cineraria rivularis*) narancsszínű virágai tűnnek elő; a réti bogács (Sumpfdistel) bibor szára, különös csipkezetű levelei lebilincselik figyelmét, s a ritkaságok nagy számával gazdagíthatja itt gyűjteményét.

De nézd! a völgyek elsötétednek, s a nap bucsusugarai már csak az ormokat aranyozzák meg, este van már, éjjelre nyughelyet keresni itt az idő, mit csakhamar meg is találunk az út melletti tanyán, ha ugyan nem vagyunk oly szerencsés helyzetben a mellette álló erdészlak vendégszeretétét igénybe vehetni.

Az igaz sokáig nem pihenhetünk, már hajnalhasadtakor talpon kell lennünk. Nehány órai szendergés után vége az alvásnak; esőkold meg bajtárs kulaesod száját s aztán előre!

A völgyben harmatos rétek, sötét erdők, majd világos irtások közt visz útunk, lassan emelkedvén. Egymásra halmozott héjatlan fatörzsek fekszenek itt ott, míg a távolból egy fűrészmalom kísértetes hangu kerepelése tör elő. Tehát itt e távoleső s látszólag kihalt vadonban is a természet elszent-ségtelenítésére kell akadnunk? Itt is, ugy mint mindenütt, hol tutajozható víz forr a sziklából, felhasználja az ajánlkozó forgalmi eszközt az emberi iparkodás s előre halad a legtitkosabb völgyig. De fent a nagyobb magasságban korlátot vet az emberi nem iparkodásának a természet megközelíthetlensége.

A sziklafalból, melyen megyünk, vöröses kőzet bukkan ki, mely közelebbi megtekintésnél vörös pala és vörös homokkőnek bizonyul be. Ez épen az a kőzet, melyet a magas Tátrában, ugymint a Branyiszkói hegyen itt ott láthatni, s mely vidékünkön a trias képlet két alsó tagját képviseli. Szabály szerint ezen tagok csekély vastagságúak, míg a harmadik tag, a trias mész, hatalmasan fel van tárva 800—1000 láb vastagságra.

hellen Gewässer über bunte Schieferplatten dahin: man sieht an ihnen sogleich, dass die Schwarzweg die Tochter freier Alpenhöhen ist und nicht wie die Hernald ein Sprössling niederer Vorberge. Auch die Vegetation rings umher trägt schon einen untermalpinen Charakter. Das scharfe Auge des Botanikers entdeckt bald das Voralpen-Täschelkraut (*Thlaspi alpestre*) ein niedliches Pflänzchen, welches in der übrigen Zips fehlt; von den nahen Sumpfwiesen leuchten ihm die orangefarbenen Blütenköpfe der Bach-Aschepflanze (*Cineraria rivularis*) entgegen: Sumpfdisteln mit purpurnen Stengeln und phantastisch zerschlitzten Blättern fesseln seinen Blick und eine Anzahl seltener Riedgräser bereichert seine Mappe.

Doch schon hüllen sich die Täler in tiefere Schatten und nur die Gipfel noch baden sich im Sonnenschein. Es ist Zeit für die Nacht eine Unterkunft zu suchen und wir finden sie auch in einer am Wege stehenden ärmlichen Herberge, — wenn wir nicht in der glücklichen Lage sind die Gastfreiheit des daneben befindlichen Försterhauses in Anspruch nehmen zu dürfen.

Auf eine lange Ruhe ist freilich nicht zu rechnen, das erste Morgengrauen muss uns schon auf den Füßen finden. Einige Stunden mögen wir schlummern, dann aber heisst es: abgeschüttelt den Schlaf, einen herzhaften Schluck aus dem Korbflasche und — vorwärts!

Der Weg führt den Thal nach allmählig aufwärts, über thauige Wiesen, durch dunkle Waldstrecken und lichte Holzschläge. — Hie und da liegen entrindete Holtstämme aufeinander gehäuft und aus der Ferne dringt das misstönige Kreischen einer Sägemühle zu uns herüber. Also selbst in dieser entlegenen, scheinbar so abgeschlossenen Waldeinöde ist kein unentweihetes Naturleben zu finden. Hier wie überall wo ein flossbares Gewässer dem Gebirge entquillt, bemächtigt sich die Industrie der willkommenen Verkehrsader und dringt bis in die geheimsten Täler vor. Erst in grösseren Höhen wird, durch die dort mächtiger waltenden Naturkräfte, den Eingriffen menschlicher Betriebsamkeit eine Schranke gesetzt.

Den Bergwänden an denen wir hinziehen entragt hie und da röthliches Gestein, welches sich, bei näherer Besichtigung als rother Schiefer und rother Sandstein erweist. Es ist dasselbe Gestein dem wir auch in der hohen Tatra so wie im Branyissko stellenweis, begegnen und repräsentirt in unserer Gegend die beiden untern Glieder der Triasformation. In der Regel aber sind diese Glieder von geringer Mächtigkeit, während das dritte Glied, den Triaskalk gewaltig entwickelt

A fehér-szürkés sziklafalak, melyek itt-ott a fenyüerdők homályából előbukkannak, valamint a lábunknál lévő hőmpölyök is tanusítják, hogy már a mészbe értünk, s kellemesen érint minket a növényzet, mely az itt termékeny talajon nemcsak hogy bujább, de már az elő-alpok növényzete jellegét is fölveszi. Az erdők sötétéből barátságosan bólingat előnkbe a kedves hegyi harangvirág (Berg Soldanella), világosabb erdőszélen diszeleg az alpesi szarkalább (Rittersporn) nagyszerű kék színében; a vérfű (Speerkraut), a sisakvirág (Eisenhut), a napsütötte réteken fénylik az aranyszínű pimpó (Potentille), az aranyhaju bokál (Alchemille) s a narancssárga holgyomál (Habicht-Kraut) között; a patakok hűvös, posványos partja pedig halvány, egy színű zöld, a sás és a mezei süllő (Schachtelhalm) színe.

Két órája körülbelül, hogy utban vagyunk. A völgy mindég szűkebb lesz, minden lépésnél meredekebb, kövesebb a benőtt erdei út, s már kezdjük unni az egyhangúságot, midőn egyszerre, amint kiléptünk az erdő sötétéből, meglepetve állunk meg a megnyiló panorama előtt. Fényes napvilágban uszó, messze kiterjedő füves lejtők terülnek el előttünk, melyek alatt néhol zivatar-barnított erdőroncsok láthatók, mindég meredekebben, míg a legnagyobb magasságot elnem érik. Itt minden bizonyos dicsfényben ragyog, minden oly tisztának, oly átlátszónak, oly közelnek tetszik, hogy az ujoncz már örül a kellemes útnak; de a tapasztalt sovár szemekkel kénytelen nézni e fényt s magasságot, mert ő már tudja hogy most kezdődik csak a valódi izzadásteljes, lélegzetett, elfojtó felmászás. Azért jó lesz itt keveset pihenni, hogy aztán ujult erővel foghassunk a nagy munkához.

Eleintén jól megy minden. Rézsut megyünk a virágos mezőkön fölfelé, s csak később kanyarodunk a jobbfelöli sziklafalnak, mert ez nem látszik oly meredekekné. Köztudomású dolog azonban, hogy a meredek hegyek oldalán való kapaszkodással vegyes felmászás veszélyes. Azért jobb lesz a völgyön túl a hegyhátra mászni, itt azonban akár tetszik akár nem, rézsutosan kell menni egészen egyenetlen uton, hogy a hegy hátát elérhessük. Itt észrevétlenül egy erdővágásba jutunk, Eleinte érdekelnek a félig korhadt óriási fák, a csonka fa-

ist und für sich allein Schichten von 800—1000 Fuss Mächtigkeit bildet.

Die weissgrauen Felswände, welche hie und da aus dem Dunkel der Fichtenwälder hervortreten, sowie die Geschiebe zu unseren Füßen zeigen uns, dass wir in diese Kalkregion eingetreten sind und zugleich fühlen wir uns angenehm berührt durch den Wechsel der Vegetation, welche hier, — auf fruchtbareren Boden nicht nur üppiger wird sondern auch schon den Charakter der Voralpenflora annimmt. Aus tiefen Waldesdunkel winkt uns die liebliche Berg-Soldanelle freundlich zu; am lichterem Waldessaum prunkt der Alpen-Rittersporn mit seinem prächtigen Blau, das Speerkraut, der Eisenhut, auf sonniger Wiese glänzt die goldfarbene Potentille zwischen seidenhaarigen Alchemillen und den orange-gelben Habichtskraut; an den kalten moorigen Ufern der Bäche aber herrscht ein trübes, eintöniges Grün vor, — die Farbe der Riedgräser und Schachtelhalme.

Wir mögen bereits an zwei Stunden gewandert sein! Immer schluchtenartiger gestaltet sich das Thal, immer steiler immer steiniger wird der ausgewaschene Waldpfad und schon dauert uns der einförmige Weg zu lange; nun aber, bei einer kleinen Wendung treten wir aus dem Waldesdunkel heraus und stehen überrascht vor einem sich öffnenden Amphitheater. Im hellen Sonnenglanze liegen weitgedehnte Grasabhänge vor uns, welche unten noch einige wettergeschwärzte Waldscheuern tragen, dann aber steiler und steiler werdend, sich ununterbrochen bis zur höchsten sichtbaren Höhe emporziehen. Alles ist hier in einen gewissen Verklärungsschimmer getaucht, alles erscheint so klar, so durchsichtig, so nahe, dass der Neuling meint mit leichter Mühe dort hinauf zu gelangen; aber der Erfahrene misst die sonnige Höhe mit misstrauischen Blicken und sagt sich, dass jetzt erst das rechte, schweisserpressende und athemversetzende Aufsteigen beginne. Darum ist es klug und weise gethan, hier vorerst eine kurze Rast zu halten, um frische Kräfte zu sammeln.

Anfangs zwar geht es ganz gut. Wir steigen schräg über die blumigen Wiesen empor und wenden uns der zur Rechten gelegenen Bergwand zu, weil diese weniger schroff erscheint. Bekanntlich aber ist es mit dem „leitlichen“ Ansteigen, mit dem Hinanklimmen an der Seitenwand des Berges immer eine missliche Sache. Der Weg den Thal nach oder über den Kamm hin ist in der Regel vorzuziehen. Hier aber müssen wir, ob wir wollen oder nicht, schräg aufsteigen, um den Kamm zu gewinnen, und zwar auf gänzlich ungebahntem

törzsek, az embermagasságú, hatalmas virággal ékeskedő „Melkkraut“, az erdei agyófü (Kreutzkraut) s az alpesi kakali, valamint a bogyót termő boncz (lonicera) és a fürtös bodza (Hirschholunder) cserjei, melyek közé néha a ritka kövi-ribiske (Steinribisel) is vegyül; később azonban sűrűbb lesz a tengélet, tömöttebb bokrokká válván. Kezet lábat becsületesen kell igénybe venni, hogy előre haladhassunk, miután a hegy mindég meredekebb s a talaj mindég puhább lesz, annyira, hogy a láb majdnem semmi támaszt sem talál. Majd a talaj rőfnyi vastag korhadt galyréteggel van fedve, melynek nyílásából óriási afonya bokrok emelkednek ki. Itt minden perczen leszakad, egyik lyukból a másikba bukik, botorkál, esik, szuszog az emberfia, elfáradva, mint a létért való harezban.

Ott az egyik segélyért kiált, mert derekáig a korhadékba süllyedt; itt a másik elszakad ruháját sajnálja; ott a harmadik esküszik, hogy már nem bírja tovább, s nem ép válogatott szavakban átkot mond a Királyhegyre.

Biz ez czudar egy út.

Igy jár az ember, mikor nincs megbízható kalauza.

Végre azonban mégis csak érünk szilárd talajt, s elérjük, bár lélekzet nélkül, elizadva a régvárt ormot. Szerenesénkre itt ott még egy csomó fenyő áll, az erdő utolsó mohikánjai, csomós, zivatar bénított hadastyánok, melyek száraz galyairól hosszú szürke mohesomók csüngenek le, de azért elég árnyékot nyújtanak, s a régvárt ödes pihenésre alkalmas helylyel kínálnak.

Alig hült meg a forró homlok, megjön a jó kedv. Az átállott fáradtság alkalmat ad gunyolódásra s nevetésre, és örömmel jegyzi meg az egyik, hogy minket a roszt ut mégis csak magasabbra vitt. Az erdő legmagasabb szélén vagyunk. Mélyen lábaink alatt tűnnek elő az elő hegyek kanyargó völgyeikkel, előttünk pedig a királyhegy tulajdonképeni csúcsa emelkedik ki szelid gömbölyedségben. A további felhágás az előbenihez képest sétának vehető, s jó kedvvel fogunk hozzá az utolsó út legyőzéséhez. A sikságról nézve e csúcs nagy rétnek tetszik. De tényleg ez nem áll. A szétszórott növényzet a kopár kúpot alig takarja el, mert számos gneis görgeteg, sőt nagyobb hömpöly is, szétszórva hever a földön. A terület majdnem felét bérczi fenyő (Krummholz) uralja, de ez sem tenyészt itt oly dúsan, mint a magas Tátrában s alig éri el

Wege. Hiebei gerathen wir aber unversehens in einen alten Holzschlag, den wir von Ferne für eine Wiese hielten. Zwar interessiren uns Anfangs die riesigen, halbvermorderten Baumstümpfe, die mannshohen mit mächtigen Blummendolden geschmückten Stauden des Melkkrautes, des heidnischen Kreuzkrautes und der Alpen-Kakalie, sowie die beerentragenden Sträucher der Lonizere und des Hirsch-Hollunders, unter die sich manchmal die seltene Stein-Ribisel mischt; aber bald verdichtet sich diese Vegetation und wird zum verworrenen Gestrüppe. Man muss Hand und Fuss tüchtig rühren um vorwärts zu kommen, zumal der Berg immer steiler, der Boden immer unsicherer wird. Zuletzt findet der Fuss fast gar keinen Halt mehr, weil der Boden mit einer ellen-tiefen Schicht modernden Reisigs bedeckt ist, indessen lockeren Gefüge riesige Heidelbeersträucher wuchern. Hier bricht man alle Augenblicke durch, man stolpert aus einem Loch in das andere, man wankt, man fällt, man keucht, man zerarbeitet sich wie im Verzweiflungskampfe. Dort ruft der Eine um Hilfe, weil er bis an die Hüften in Moder versunken ist, dort jammert der Andere über seine zerissenen Kleider, dort schwört der Dritte, dass er nicht weiter könne und verwünscht den ganzen Königsberg in sehr ungewählten Arsdrücken, kurz es ist eine ganz abscheuliche Expedition! — So geht es, wenn man keinen verlässlichen Führer hat! — Endlich aber gewinnen wir doch wieder festes Land und erreichen, wenn auch athemlos und schweisstriefend den ersehnten Kamm. Zum Glück steht dort oben noch eine Gruppe von Fichten, die letzten Mohikaner des Waldes, knorrige wetterzerschlagene Invaliden von deren halbdürren Aesten lange graue Moosbünthe herabwallen; aber sie geben noch immer genügenden Schatten und gewähren uns ein erwünschtes Ruheplätzchen.

Kaum hat sich die erhitzte Stirne gekühlt, so kehrt auch die gute Laune wieder. Die überstandene Mühseligkeit giebt nun mehr Stoff zu Spott und Gelächter und mit Vergnügen wird bemerkt, dass uns der schlimme Weg denn doch tüchtig aufwärts gefördert hat. Wir befinden uns nämlich schon an der obersten Grenze der Waldregion, sehen die Vorberge mit ihren verschlungenen Thälern unten zu unseren Füßen und vor uns erhebt sich tief in sanfter Wendung die eigentliche Kuppe des Königsberges. Das weitere Aufsteigen ist, im Vergleich mit der früheren Tour nur ein Spaziergang zu nennen, und so machen wir uns den guten Muthes an die Ueberwindung dieser letzten Höhe.

Von der Ebene aus gesehen erscheint die Kuppe wie eine grosse Wiese, ist aber thatsächlich weit entfernt eine

az egy rőf magasságot. E közt azonban buján tenyész a sárgabarcza ágatlan-hölye (*Viderthomnos*) s az izlandi moh, keverve alig látható fűnövényzettel. A további felmászásnál azonban már a fűvek s sások vergődnek túlsúlyra s az alpesi növényélet mindinkább kifejlődik. Ezek legfőbb képviselői gyanánt az alpesi kökörcsin, s az alpesi harangvirág tűnik először szembe, s különösen igen szépen van képviselve az egyvirágú alpesi agyófü (*Kreutzkraut* — *Herbidica carpatica*), a *botanicus*ra nézve becses lelet. Az e helyen előforduló alpesi növények elsorolásába természetesen itt bele nem bocsátkozhatom. Az alpesi tenyészélet jellemzésére azonban csak azt akarom felhozni, hogy a rideg égélj folytán a magaslatokon a növények valamennyien jobban kifejlődtek, s sűrűbbek; és a földhöz lapulnak, mintegy védelmet keresendők a zord időjárás ellen. A fák és bokrok földhöz vannak tapadva s ágaik sűrű lemezzé összefonva; száruk rövidebb, gyökerük vastagabb, görcsösebb, viráguk nagyobb s hihetőleg a hatályosabb világosság folytán élénkebb színű. Jellemző magas alpesi flora a királyhegyen nem kereshető, még kevésbé a mészalpok florája; azért ne csodálkozzunk, ha a galléros gyapár (*Gnaphalium leontopodium* — *Edelweis*), jégzironták (kisranunkel), a hegyi lencse (*Berglinse*), valamint a magas Tátra más különlegességeit itt nélkülözzük. A talaj szerkezete is egyhangú, kevés árnyas hegynyilást, zuhanó forráspatakot s általában igen kevés sziklás kiugrást találni, mely gyöngédebb növényektől kedvelt helyet nyújtana, hol ezek nagyobb mérvben létezhetnének, kivált azért is, mert a Királyhegy nyáron számos juh és marhanyáj által legeltetik.

De lám! Mig mi a növények vizsgálásával voltunk elfoglalva egész közelértünk a csueshoz, — néhány száz lépés még, s fent vagyunk.

E ponton azonban be kellene hunyni szemünket, le kellene feküdni, s csak miután kipihentük magunkat, felnyitni azt, hogy egész kényelemben élvezhessük eddigi fáradozásaink legszebb jutalmát, a nagyszerű kilátást. — De ki elég erős ellentállaani a kísértésnek! A szem önkénytelenül északfelé

solche zu sein. Die vielfach zerissene Pflanzendecke vermag den rauhen Felsboden kaum zu verhüllen und zahlreiche Gneissgeschiebe oder auch grössere Blöcke liegen vereinzelt umher. Fast die Hälfte des Terrains wird durch das Krummholz eingenommen, welches aber hier nicht so üppig gedeiht wie in der hohen Tátra und kaum über eine Elle hoch wird. Zwischendurch wuchert das goldbraune Widerthon-Moos und die isländische Flechte, gemischt mit einem nur spärlichen Graswuchs. Beim weiteren Aufsteigen jedoch sehen wir die Gräser und Seggen (Rindgräser), die Oberhand gewinnen um die Alpenkräuter sich mehr und mehr entwickeln. Die hauptsächlichsten Repräsentanten derselben, Alpen-Anemonen und Alpen-Glockenblumen fallen auch hier zuerst ins Auge und besonders zahlreich vertreten ist das einblüthige Alpenkreuzkraut, (*Herchia carpatica*) für den Botaniker ein willkommener Fund. — Auf die Herzzählung der hier vorkommenden Alpenpflanzen kann ich mich hier natürlich nicht einlassen und will zur Characterisirung der Alpenvegetation im Allgemeinen nur das hervorheben dass in Folge des rauhen Klimas auf den Höhen die Pflanzen insgesamt stämmigen, dichtrasiger werden und sich der Erde anschmiegen, wie um Schutz gegen die Unbilden der Witterung zu suchen. Bäume und Sträucher kriechen am Boden hin und verflechten ihre Zweige zu dichten Platten, Halme und Stengel werden kürzer, die Wurzeln dicker, schwämmiger, die Blüthen grösser und wohl in Folge des intensiveren Lichtes, lebhafter gefärbt. Eine eigentliche Hochalpenflora ist allerdings auf dem Königsberg nicht zu erwarten und eben sowenig eine Flora der Kalkalpen; darum darf es uns nicht Wunder nehmen wenn das Edelweiss, die Eisranulkel, Berglinsen und ähnliche „Delikatessen“ der hohen Tátra hier vermisst werden. Auch ist die Bodengestaltung zu einförmig, bietet zu wenig schattige Schluchten, rieselnde Quellbäche, felsige Vorsprünge und ähnliche Heimstätten für zartere Pflanzen dar, als dass diese im reichlichen Maas vorhanden sein könnten: besonders da der Königsberg während der Sommermonate durch zahlreiche Schaf- und Ochsenheerden beweidet wird.

Aber, sieht da! — während wir uns in der Pflanzenwelt umschauen, sind wir schon dem Gipfel nahe gekommen. Nach wenig hundert Schritten sind wir oben!

Und nun sollten wir eigentlich die Augen schliessen, uns niederlegen, ausruhen und dann erst wieder die Augen öffnen, um mit vollem Behagen den schönsten Preis unserer Mühen, die herrliche Aussicht geniessen zu können. Aber, — wer kann sich enthalten! — Unwillkürlich wendet sich

tekint, s aztán meg nem válhatik többé az előtte elterülő nagyszerű kilátástól. — Ott áll, teljes nagyszerűségében, ezüst ködbe burkoltan, mennybe nyuló magas csucsával a Kárpát-hegyláncz. Épen előttünk a Kriván ferde szarva emelkedik fel, s jobbra tőle, hosszú sorban, az óriási Tátra 7—8000' magas csucsai, vadul szétszaggatott ágaival, tornyaival s vakító hómezőivel a Bástá, a Viszoka, a gerlachfalvi, a nagyszalóki, a lomniczi csucs; az ellenkező oldalon ép oly hosszú sorban a lipitói alpesek, bár alacsonyabb, s kevésbé szétszaggatott, de azért nagyszerű csucsakkal, a Volovetz, a Rohács, a Choos stb. Innét nézve a hegyláncz kétszer oly hosszúnak tetszik, mint a szepesi síkságról nézve, de nagyszerűbb benyomást is gyakorol; érdeklődésünket azonban lassanként kiterjesztjük más pontokra is. Nyugatra csak a közeli Orlova csucsára szorítkozik kilátásunk, mely a Királyhegy mögött magassági tekintetben, nem sokkal áll hátrább. Délre és keletre azonban minő völgy tömkeleg, minő erdőségek, minő lépcsőzetes hegy vonulatok terülnek el, egész a láthatárig! A sötét tömegekből csak a Galmus, a Hegin, a Kohut, a murányi s a vepori hegyek válnak ki.

Hanem most, miután szerencsésen fölértünk s szétnézünk, ideje hogy uti benyomásainkat némileg rendbe szedjük, s tekintsük meg felséges álláspontunkból a Királyhegyet, hegyrajzi, földtani s vízrajzi szempontból is. Ez azonban hamar meglesz.

A Királyhegy, vagy tulajdonképen a Királyfensík (Kra-lova hola) a kis Tátrahegy vonulatához tartozik; délre a magas tátrától, párhuzamosan azzal nyugatról keletre vonul, átlag 5000 lábnyi gerinczmagasságban, míg számosabb hágója 4000 láb alatt áll. — Legmagasabb pontjai nyugatra a sziklás Gyümbér (6462') s keletre a Királyhegy, melyen éppen állunk, 6136' magassággal.

Miután itt a mindent felemelő granit keresztül nem tört, hanem a feléje települt kőzetet hólyagszerűen föltolta, a Királyhegy szelíden gömbölyded háta nem mutat sem toronyokat sem meredek sziklákat; csakis csucsá déli oldalán találkozunk nagyobb szikla csoportokkal, melyek várromokhoz hasonlítanak. E helyen a monda szerint, Mátyás király,

das Auge dem nördlichen Horizonte zu und kann sich nicht losreißen von dem sich darbietenden Anblick. Da steht sie, in ihrer ganzen Pracht, die Kette der Centralkarpathen, gehüllt in silbernen Duft mit ihren Gipfeln hoch in den Aether emporragend. Gerade vor uns das schiefe Horn des Krivan und rechts davon, in langer Reihe die 7—8000' hohen Riesen der Tátra, mit ihren wild zerissenen Zacken und Thürmen und ihren blendenden Schneefeldern: die Básta, die Vizoka, die Gerlsdorfer, Schlagendorfer, Lomnitzer Spitze; von der anderen Seite aber, in eben so langer Reihe die Liptauer Alpen, mit ihren zwar niederen und weniger zerklüfteten, aber noch immerhin inposanten Gipfeln: den Wolowecz, Rohács, Chocs u. s. w. Von hier aus gesehen erscheint somit diese Kette doppelt so lang als von der Zipser Ebene aus und macht einen um so gewaltigeren Eindruck.

Nur allmählig vermögen wir unser Interesse auch andern Punkten zuzuwenden. Gegen Westen wird die Aussicht wohl durch die Kuppe der nahen Orlova beschränkt, welche der des Königsberges in Höhe nicht viel nachsteht; nach Süd und Ost aber, — welch ein Gewirr von Schluchten und Thälern, welche Waldmassen, welche Stufenreihe von Gebirgszügen bis zum äussersten Horizont! — Nur der Galnuss und Hegin, der Kohut, das Murányer und Veporgebirge treten aus der dunklen Masse etwas deutlicher hervor.

Und nun, da wir glücklich heraufgekommen sind und uns umgeschaut haben, wäre es wohl an der Zeit in die zufälligen Reiseindrücke ein bisschen System zu bringen und von unserem erhabenen Standpunkt aus den Königsberg in orographischer, geologischer, hydrographischer u. s. w. Hinsicht zu betrachten, aber das lässt sich kurz abthun.

Der Königsberg oder eigentlich die Königsplatte, Kralowa Hola, gehört dem Gebirgszuge der kleinen Tatra an, welche südlich von der hohen Tatra und parallel mit ihr von Westen nach Osten streift, in einer durchschnittlichen Kammhöhe von 5000 Fuss, während mehrere ihrer Pässe unter 4000' herabsinken. Die höchsten Punkte derselben sind im Westen der felsige Gyumbér (6462') und im Osten der Königsberg, auf welchem wir uns eben befinden, mit einer Seehöhe von 6136 Fuss.

Da hier der hebende Granit nicht durchgebrochen ist, sondern das überlagernde Gestein blasenartig emporgetrieben hat, zeigt der sanftgerundete Rücken des Königsberges keine zackigen Thürme, keine schroffen Felsabhänge; nur an der Südseite seiner Kuppe finden sich einige grössere Felsenpartien, welche das Aussehen von Burgruinen haben. Hier

a vadászat fáradoimai után egykor lakomázott, s hatalmas étvágyát megörökítendő, e felirást vésette volna egy sziklába: „Hic fuit Mathias rex, decomedit ova sex“ (itt volt Mátyás király, s megevett hat tojást.) E felírás feltalálása által a szépséggé Ipolyjai s Romerjei halhatatlan érdemeket szerezhetnének magoknak.

A Királyhegy s lánca földtani alkata igen egyszerű. A hegy Granit alkata belső tömege vastag gneisréteg által van körülveve, melyre csillám és chloritpala települt. Az első ezüst fénye, ez utóbbi halvány szürke színe által könnyen felismerhető. Lejebb föllép a triás képlet, vörös pala, vörös homokkő, s az általunk jól ismert mész, tagjai által képviselve, mely utóbbinak merészen fölfelé nyuló falai völgyeinknek festői szépséget kölcsönöznek. Mindezen rétegek a Királyhegy éjszakkéleti lábánál a vulkáni melaphir által törtettek át, s részben fölemeltettek. A tortini homokkő, mely különben a szépsi dombvidéken uralkodik, itt egészen hiányzik.

A hegységet nem lehet valami vízbőnek nevezni, kupjánál nincs forrás, csak a mész völgynyílásaiban bugyog fel számos forrás, melyek összefolyása képezi a hegység északi oldalán a fekete Vágot, a déli lejtőn a Garamot, s keleten a Gölnicz patakát, mely utóbbi, Margiczán mellett, ugyan, csak a szépséggé keleti oldalán kibukkanó Hernáddal egyesül s ott nevét veszti.

Magas fekvése, tömör gerince, s azon sok erdőségek folytán, melyek hozzá csatlakoznak, a Királyhegy, daczára csekély magasságának, ép oly nagy befolyást gyakorol a környék időjárására, mint maga a magas Tatra. A gőzökkel telt egyenlítői légáramlat a magyar alföldöni átvonulása után itt talál legelőször egy erősen lehűtő tárgyat, mely a nedvességet gőzalakban lecsapja, s ennek folytán gazdag felhőképződést idéz elő.

Ha különben az ég felhőtlen kékben fénylik is, a mint a Királyhegy fölött egy felhőske mutatkozik, az uralkodó példáját követve, a többi hegyek is fölteszik ködsüvegüket, s alig veszi észre az ember, már az egész láthatár felhővel van borítva.

Ideje lesz már haza térni, mert az éj beállta előtt még egy jó darabot hátra kell hagyni.

soll König Mathias nach den Mühen der Jagd gespeist und zur Verewigung seines Appetites beschlossen haben, in einen der Steinblöcke die Inschrift einzugraben: „hie fuit Mathias rex, decomedit ova sex“ (Hier war König Mathias und ass sechs Eier.) Durch die Auffindung dieser Aufschrift könnten sich die Ipolyi's und Römer's der Zips unsterbliche Verdienste erwerben.

Der geologische Bau des Königsberges und seiner ganzen Kette ist sehr einfach. Der Granitkern des Gebirges ist von einer starken Gneisschicht umgeben, auf welche sich wieder Glimmer- und Chloritschiefer lagern. Ersterer ist an seinem Silberglanz, Letzterer an seiner bleichgrünen Farbe leicht zu erkennen. Weiter unten tritt die Triasformation auf, mit ihren Gliedern, dem rothen Schiefer, dem rothen Sandstein und dem uns allen wohlbekanntem Kalk, welcher letzterer mit seinen kühnaufstrebenden Wänden so vielen unserer Gebirgsthäler ihre malerische Schönheit verleiht. Alle diese Schichten werden am nordöstlichen Fusse des Königsberges durch den vulkanischen Melaphyr durchbrochen und zum Theil überwallt; der Tortiner Sandstein aber, sonst im Zipser Hügelland vorherrschend, fehlt hier gänzlich.

Man kann das Gebirge nicht eben wasserreich nennen. An seiner Kuppe giebt es gar keine Quelle; nur in den Schluchten des Kalkgebirges treten zahlreiche Quellbächlein zu Tage und ihr Zusammenfluss bildet an der Nordseite des Gebirges die Schwarzweg, am Südabhang die Gran und im Osten die Göllnitz, welche Letztere sich in weiterer Entfernung bei Margetzan mit der, eben auch an der Nordostseite entspringenden Hernad vereinigt und dort ihren Namen verliert.

Vermöge seiner Lage, seines massiven Rückens und der vielen Waldgebirge, welche sich an ihn schliessen, übt der Königsberg, trotz seiner geringen Höhe einen fast eben so grossen Einfluss auf die Witterung der Umgegend aus, als die hohe Tatra selbst. Der mit Dünsten geschwängerte Aequatorialstrom der Luft trifft nach seinem Zug über die warme, ungarische Ebene hier zuerst auf einen stark abkühlenden Gegenstand, der die Feuchtigkeit in Dampfform niederschlägt und somit reichliche Wolkenbildung veranlasst. Mag auch sonst der Himmel in wolkenloser Bläue strahlen, sobald sich über dem Königsberg schwebend ein Wölkehen zeigt, setzen — dem Beispiel des Herrschers folgend — auch die andern Berge ihre Nebelkappen auf und ehe man sich versieht, hat sich der ganze Horizont umwölkt.

Doch es ist Zeit zur Heimkehr, denn eine weite Strecke muss noch vor Einbruch der Nacht zurückgelegt werden. Es

Most oda kell törekedni, hogy a legrövidebb s legkényelmesebb utat válasszuk, melyet megtalálunk, ha a csucsról északkeleti irányban szállunk le. Itt a szepesi püspök tulajdonát képező karányhoz érünk, hol szükség esetében meg is hálhatunk, innét azután az ösvény az előhegyek gerinczén folyást lefelé húzódik, váltakozó kaszálók és erdőrészeteken át Kravianig le, hol a fáradt utas ismét kocsijára ülhet.

A déli oldalon a Garam völgyéből a Királyhegy könynyebben megmászható. A gyakorlott gyalogoló körülbelől 3 óra alatt éri el a csucst ez oldalán, s a ki még e fáradságot is resteli, Sumiác vagy Pohorellán lovat kap, melyen egészen közel a kupig lovagolhat. Mellékesen legyen megjegyezve, hogy a déli lejtő forró sziklás talaján a bérezi fenyő (Krumholz) nem tenyészik, s helyét a boróka. (Vacholder) foglalja el, mely azonban itt egészen alpesi jelleget vesz fel, miután a talajon szétterülő ágai ölnyi széles tért foglalnak el.

A Királyhegy legélvezetesebb látogatása a szepességről az, ha utunkat Grániczon át vesszük. Már maga a pompás út, mely Vernárra vezet, s innét merész kanyarulatokban a popova csucsához emelkedvén fel, majd hatalmas jegenyefenyő erdőségeken és csodálatos szikla nyilásokon, majd virágos napsütötte réteken átvezet, egy hosszú sorát az elbájoló természeti képeknek tárja fel, melyeket mi kocsin ülve kényelmesen élvezhetünk. — Fent Pusztá-Polóra érkeve vendéglőt találunk, s innét, miután e pont már 5300'-nyira fekszik a tenger színe fölött, aránylag rövid idő alatt elérhetjük a Királyhegy csucsat. A vendéglő közelében fekvő Coburg-Koháry tulajdonát képező csinos vadászlak rövid látogatásra szólit fel.

Ha már egyszer itt vagyunk, lehetetlen a közeli straczenai völgybe egy kis kirándulást nem tennünk; eleinte ugyan úgy látszik, hogy mindazon szép és nagyszerű után mit eddig láttunk, a völgy semmi különöst sem fog mutatni.

De türelem! Bár eleinte az erdő és rétek, patakok és sziklák megszokott egyhangúsága hidegen hágy is, továbbbi előnyomulásnál csak hamar a csodálat hangos felkiáltásai nyilvánulnak, s ha a koci a sima uton a mély hegytorkolatokon legurul hol az ut a folyókon lévő számos hidak egyikétől a másikig kanyarodik, s minden kanyarulatnál,

gilt nun den kürzesten und bequemsten Weg einzuschlagen, und wir finden diesen, wenn wir vom Gipfel in nordöstlicher Richtung herabsteigen. Wir gelangen da zu einem, dem Zipser Bischöfe angehörigen Koschar, in welchem man nöthigen Falles sehr gut übernachten kann, von da aber verläuft der Pfad, auf dem Rücken der Vorberge stetig abwärts führend, über wechselnde Wiesen und Waldstrecken hin bis nach Kravian hinunter, wo der ermüdete Reisende sich wieder in seinen Wagen setzen kann.

Von der Südseite her, aus dem oberen Granthale ist der Königsberg viel leichter zu ersteigen. Ein geübter Fussgänger erreicht dessen Spitze in etwa drei Stunden, und wer auch diese Anstrengung scheut, findet in Schumnitz oder Pohorella Pferde, auf denen er bis nahe an den Gipfel reiten kann. Nebenbei sei bemerkt, dass auf dem heissen, felsigen Boden des Südabhangs kein Krummholz mehr gedeiht. Die Stelle desselben vertritt hier der Wachholder, der aber auch einen ganz alpinen Charakter annimmt, indem seine am Boden hinkriechenden Aeste sich zu klafterbreiten Platten verflechten.

Am genussreichsten gestaltet sich der Besuch des Königsberges, wenn man von der Zips aus den Weg über Gränitz einschlägt. Schon die herrliche Strasse, welche nach Wernár führt und von da an in kühnen Windungen zur Höhe der Popowa hinaufsteigt, bald durch mächtige Tannenzwälder und groteske Felsenschluchten, bald über blumige, sonnige Wiesen, bietet eine entzückende Reihe von Naturbildern dar, die wir — uns bequem im Wagen schaukelnd — mit aller Behaglichkeit geniessen können. Oben, in Pusztapolo angelangt, finden wir ein Gasthaus zu unserer Aufnahme bereit und können von hier aus, da dieser Punkt bereits an 5300 Fuss über dem Meeresspiegel liegt, in verhältnissmässig kurzer Zeit den Gipfel des Königsberges erreichen. Auch das unweit des Gasthofes liegende Jagdschlösschen des Herzogs Koburg ladet zu einem flüchtigen Besuche ein.

Wenn wir aber schon hier sind, wäre es wohl eine Sünde nicht auch einen Abstecher in das nahe Sztraczenaer Thal zu machen. Zwar scheint es, als ob nach all dem Schönen und Grossartigen, was wir gesehen, uns das Thal nichts Besonderes mehr bieten könne; aber nur Geduld! — Wenn uns auch anfangs das gewohnte Ensemble von Wald und Wiese, Wasser und Fels kalt lässt, werden doch bald, bei weiterem Vordringen, vereinzelte Exclamationen von Bewunderung laut und wenn der Wagen auf glatter Strasse zu den tieferen Schluchten hinabrollt, wo der Weg von Brücke

mintegy jelenet változtatása által, egy újabb tájkép lép előtérbe, elvarázsolva, mintegy álomba merülve érezzük magunkat, melyből felébredünk, ha az utolsó sziklakapuból is legördül kocsink. Straczena valóban a szepesi völgyek gyöngye, festői szépségekben, de egyéb látványosságban is felette gazdag. Itt van a vashámor, a Rábenstein, az időszakai forrás, s a mindezek előtt a közelmúltban felfedezett jégbarlang, mely már maga a hosszabb utat megérdemli.

Egy csinos schweiczi lak az ut mellett a szükséges szállást és ellátást nyújtja nekünk. Vezetőről és világításról gondoskodva van. Jó karban tartott út vezet a barlangik. Mindjárt a belépésnél jégre lépünk. Fa garádicsok, vagy a jégbe vert lépcsők, biztosító, karfákkal ellátva, vezetnek a mélységbe, hol tág boltozatok nyílnak egymás alatt s egymás mellett. A legnagyobb üreg 100 lépés hosszú, s 3 öl magas. A padozat egy darab jégtükör, sima s egyenes akár a táncterem padozata. Itt ott ölnyi vastag jégoszlopok, s részutasan lecsüngő jég függönyök láthatók. Ez nagyszerű természeti csoda, melynek létezése az ismeretes párolgási elmélet által nincs tökéletesen megmagyarázva, s megérdemelne behatóbb tanulmányozást. *)

Mult évben több mint 700 részben külföldi utazó látogatta meg, s ezen látogatás a jövőben szaporodni fog. Kívánatos lenne azonban, ha a kényelemről úgy lenne gondoskodva, mint ezt a művelt turista igénybe venni megszokta. Ha ez meg lesz, Straczenából még hirneves nyaraló hely lehet.

*) Lásd: Dr. Krenner József „A dobsinai jégbarlang“ Budapest, 1875.

zu Brücke über den Fluss sich schlängelt und bei jeder Wendung wie durch Dekorationswechsel ein neues Landschaftsbild hervortritt, — so fühlen wir uns wie in einem Zauber, wie in einem Traum befangen, aus dem wir nur erwachen, wenn wir durch das letzte Felsenthor gerollt sind.

Fürwahr, Sztraczena ist die Perle der Zipser Thäler: reich an malerischer Schönheit, aber auch an sonstigen Sehenswürdigkeiten. Da ist das Eisenwerk, der Rabenstein, die periodische Quelle, vor allem aber die erst kürzlich entdeckte Eishöhle, welche allein schon eine längere Reise lohnt.

Ein nettes Schweizerhaus an der Strasse bietet die nöthige Unterkunft und Verpflegung. Für Führer und Beleuchtung ist gesorgt, Ein gebahnter Weg führt bis zur Höhle. Gleich beim Eingang treten wir auf Eis. Hölzerne Treppen oder in Eis gehauene Stufen, mit sicherndem Geländer versehen, führen in die Tiefe. Weite Gewölbe thun sich auf unter und neben einander, — das grösste hundert Schritte breit, bei drei Klafter Höhe, — der Boden ein Eisspiegel, glatt und eben wie das Parquet eines Tanzsaales, hie und da klafferdicke Eissäulen und schräg herabwallende Eisvorhänge. Es ist ein grossartiges Naturwunder, dessen Entstehung durch die bekannte Verdunstungs-Theorie allein nicht recht zu erklären ist und wohl eines eingehenden Studiums werth. Im vorigen Jahre wurde die Höhle von mehr als 700, zum Theil ausländischen Touristen besucht, und dieser Besuch wird sich in Zukunft noch um Vieles vermehren. Möge nun auch, noch mehr als es bis jetzt der Fall ist, für den Komfort Sorge getragen werden, welchen der moderne Tourist in Anspruch zu nehmen gewohnt ist; dann kann Sztraczena noch eine berühmte „Sommerfrische“ werden.

Kirándulás a „Kupferschächten“ völgybe.

Mellözve a rendszeren előrebocsáttatni szokott bevezetést, olvasóimat azon végső, közvetlenül Rokusz falu megett emelkedő dombra vezetem, mely határvonalat képez egyrészről a szántóföld, másrészről a Tátrát körülszegélyző erdő- és legelőterületek közt.

Innen a leplezetlen hegység tövétől tetejéig szemlélhető; jobbfelől a meredeken emelkedő roppant hegytömeg, mely — végül a lomniczi csucsalsal olvadván össze — ily közel tekintve majdnem retteget gerjesztő felségében lép a szemlélő elé; balfelől a szelidebben korrajzolt mészhegység, legelől a Stirnberg fokozatosan emelkedő sziklafalak kettős sorával, közöttük a titokteljes Kupferschächten-völgy, melynek bejárata előtt a Stösschen sötétlő hegy és erdőtömege terjeszkedik ki.

Derült nyári nap délutáni óráiban állottam azon ponton, sovár tekintetemet a sziklaóriásokra szögezve, melynek kékellő homályban előttem felfelé meredeztek. Feladatommá tevén, azonban — még az est beálltáig — a közel fekvő rokuszi mocsárok megtekintését, nem csünghettem sokáig ama nagyszerű képek magasztos élvezetén.

A rokuszi mocsárok völgysíkon terjeszkednek ki; ez utóbbi éjszak-nyugoti irányban az erdőlepte hegyek belsejébe hatol, hol a Stufengraben, meg számos forrásviz szeldeli keresztül kasul. A dombról tekintve, meglehető éjszaksarki képet nyújtanak. A mocsarat rejtő csalit, melyet törpe nyír- és égerfák képeznek, korántsem nevezhető erdőnek s némi távolságból szemlélve, csupán lapos, homályos foltokat képez a rétség világosabb zöldjén. Különben behatóbb vizsgálatnál is a természet itt helyenként egészen éjszakai jelleget ölt.

A nyílt, fekete süppedékes patakok által átszeldelt területeket majdnem kizárólagosan éles, bozontos sás nyalábjai fődik be, melyek közt itt-ott a gesztenyebarna mocsári lóhere burjánzik, mialatt a bokrok alján a mély süppedék felett szingazdag tőzeg-mohok terülnek el, melyeknek esalékony vánkosait a csinos savbogyót, áfonya körülhálózza. Ki eddig behatolni elég bátor, azt ne rettentse vissza azon körülmény, ha netalán itt-ott térdig is besüppedni talál a fekete iszapba.

Ein Ausflug in das Kupferschächtenthal.

Ohne lange Präliminarien versetze ich mich und meine geehrten Leser sogleich auf die letzte Hügelwelle, welche sich unmittelbar hinter Rox (Rokusz) mächtig empor bäumt, als Grenzscheide zwischen dem beackerten Lande und den die Tatra umsäumen den Wald- und Weideflächen.

Von hier aus stellt sich das Gebirge unverhüllt dar, vom Scheitel bis zur Sohle; rechts die gewaltige Gebirgsmasse welche schroff und zackig emporsteigend in der Lomnitzer Spitze gipfelt und — in dieser Nähe — dem Beschauer mit fast drohender Majestät vor das Auge tritt, links die sanfter gezeichneten Kalkalpen, den Stirnberg voran, mit seiner schräg aufsteigenden Doppelreihe von Felsenterassen, zwischen Beiden aber das geheimnissvolle Kupferschächtenthal, vor dessen Eingang sich die dunkelnde Berg- und Waldmasse des Stösschens lagert.

Es war in den Nachmittagsstunden eines schönen Sommertages, als ich an diesem Punkte stand und mit gierigem Blicke mich gleichsam festseugte an den Felskolossen, die, in bläulichem Dufte gehüllt vor mir aufragten. Nicht lange jedoch durfte ich mich diesem Genusse hingeben, da ich mir für die kurze Zeit bis zum Abend den Besuch der nahe gelegenen Roxer-Sümpfe zur Aufgabe gestellt hatte.

Diese breiten sich in einer Thalebene aus, welche gegen Nordwesten tief in den Schooss der bewaldeten Berge eindringt und vom Stufen gruben, nebst zahlreichen Quellbächen durchrieselt wird. Vom Hügel aus gesehen bieten sie ein ziemlich arktisches Bild dar. Das den Sumpf verhüllende Buschwerk, aus zwergigen Karpathenbirken und Erlen bestehend, kann sich nicht mehr zur Würde eines Waldes erheben, sondern bildet, aus einiger Entfernung gesehen, nur flache, dunkle Flecken auf dem lichterem Wiesengrün. Auch bei näherer Prüfung zeigt hier die Vegetation stellenweise einen ganz nordischen Charakter. Die offenen von schwarzmoorigen Bächen durchzogenen Strecken sind fast ausschliesslich von den Büscheln scharfer, struppiger Seggen bedeckt, zwischen denen hie und da der kastanienbraune Sumpfklee wuchert, während unter den Sträuchern das farbenreiche, von niedlichen Moosheidelbeeren umnetzte Torfmoos seine trügerischen Polster über den tiefen Moorgrund breitet. War sich hier

Magától értetődik, hogy a fűvészt ilyen eshetőség nem riasztja vissza s én tehát átgázolám egyszerűen az egész mocsarat keresztül-kasul, a nélkül, hogy itteni álláshelyéről nevezetes s Mauksch és Wahlenberg óta senki által ismét fel nem lett áfonya levelű fűzre bukkantam volna. Ellenben ritkaság gyanánt találtam a páleza kajmacsort és a sziberiai nősziromot.

Hirtelen a közel bokrok zörgése vonta magára figyelmemet, az ide-oda hajlongó csalit fölött hosszú puskaesövet láttam villogni s pár pillanat múlva nyulánk, sovány, merésztekintetű vadász tűnt elém, rajta ing s térdig felgyűrt nadrág, valódi „börharisnya“ alak. Kölesönös üdvözet után kiderült, hogy a rektor úrhoz, a rokuszi iskolafejedelemhez van szerencsém, ki itt a nemes vadászati mulatságnak szokta szentelni szabad idejét.

Megértvén szavaimból, hogy a hegyekbe szándékozom, vezetőnek ajánlkozott, mit én örömmel fogadtam. Akkori időben a tanfelügyelői intézménynek nálunk még hire sem járt, volt hát nyári szünidő — ad libitum! Vidám beszélgetés közt ballagtunk hát haza, azaz Rokusz felé — hol egyszerű estebéd és rövid álmot erősített a holnapi nap fáradalmaira!

*   *   *

Rendesen hideg borzongás fut végig az ember testén, ha reggeli szürkületkor, félálmosan átlép a küszöbön, hogy a hegyvándorlást megkezdje. A réti füveken ragyognak az éjjeli harmateseppek, az égboltozat ólomszínű, a bércek felül hűvös szellő fuval, mi — a legyőzendő fáradalmaakra való kilátással egyetemben lehangolólag hat — szerencsére azonban csak rövid időre. — Majdnem szóvalankul s meglehetősen kedvtelenül ballagtunk tehát mi is, azaz én, akkor mintegy 14 éves fiammal és a vezető azon egyetlen, darabos uton, mely a rokuszi mocsarak mellett a havasalji erdők felé vezet. Majd mély homályteljes erdőségen, majd gyeppel fedett tisztásokon, és unalmas vágásokon keresztül hatoltunk előre, néha-néha vad robajjal zajgó bércki zuhatagok állták utunkat, s ilyenkor karnál vastagabb fatörzs szolgált pallóul; e közben alig vettük észre, hogy az oly szeliden emelkedő ösvény lassanként mindinkább meredekebb lett. Mintegy két órai fásasztó vándorlás után elértük a nagy határdombot, hol az ősi szokás iránti tisztelet lerovása tekintetéből hatalmas kortytyal erősítettük fáradt testünket. Vezetőnk ez alatt óva-

hineinwagt, darf sich es nicht verdrriessen lassen, wenn er zuweilen bis ans Knie in den schwarzen Schlamm einsinkt! — Den Botaniker freilich darf eine solche Eventualität nicht beirren, und so durchwatete ich denn ganz gemüthlich den Sumpf der Kreuz und Quere, — ohne jedoch das von mir Gesuchte zu finden, die heidelbeerblättrige Weide, — deren Standort hier sein soll, die aber seit Maukseh und Wahlenberg nicht wieder gefunden wurde, dagegen fand in an Seltenheiten: die scepterförmige *Pedicularis* und die sibirische Schwertlilie.

Ein Rauschen in den nahen Büschen erregte meine Aufmerksamkeit; über dem bewegten Gestruppü sah ich einen langen Flintenlauf blicken und bald trat auch der Träger desselben hervor, in Hemdärmeln und bis an die Kniee aufgeschürzten Hosen, gross, hager, kühnblickend, — eine echte Lederstrumpfgestalt. Nach den ersten Worten der Begrüssung stellte sich heraus, dass es der Herr Rektor, der Schulmonarch von Rox sei, der hier dem edlen Waidwerk obliege. Als er vernahm, dass ich ins Gebirge wolle, trug er sich sogleich als Führer an, was ich mit Vergnügen acceptirte. — Damals gabs noch keine Schulinspectoren, und daher Sommerferien ad libitum! — So trollten wir denn selbender heimwärts, d. h. nach Rox, wo ein frugales Nachtmal und ein kurzer Schlaf uns zu den Mühen des kommenden Tages stärkte.

*

*

*

Man fröstelt immer etwas, wenn man halb ausgeschlafen, beim ersten Morgengrauen vor die Thüre tritt, um die Gebirgswanderung zu beginnen. Die Wiesengräser schimmern vom nächtlichen Thau, der Himmel ist bleifarben und kalt haucht es von den Bergen herab, was — nebst der Aussicht auf die zu überstehenden Mühseligkeiten — etwas herabstimmend wirkt, zum Glück jedoch nur auf kurze Zeit. Ziemlich einsylbig und verdrossen, zogen denn auch wir, nämlich: ich mit meinem, damals etwa 14jährigen Sohne und dem Führer auf den holzrigen Weg dahin, der bei den Roxer-Sümpfen vorbei, in die Unteralpenwälder führt. Bald ging es durch tiefen Waldschatten, bald über grasige Blössen und langweilige Holzschläge, dann und wann überschritten wir einen brausenden Wildbach, auf einem kaum mehr als armdicken Baumstämmchen, das als Brücke dienen musste und merkten es dabei kaum, dass der anfangs so sanft aufsteigende Pfad allmählig steiler zu werden beginnt. Erst als wie nach fast zweistündiger Wanderung beim grossen Hatterthausen angelangt waren und hier, einer geheiligten Gewohnheit gemäss, uns durch

tos pontossággal tölté meg fegyverét, erősen állítván, hogy ő fönn a fenyvesben kullogó maczkót majd kitörli az élők sorából. Gyönyörködéssel hallgattunk tarka vadászkalandjaira, melyek elég meséseknek látszottak; később azonban megbízható forrásból esett értésünkre, hogy vezetőnk az orrvadászat terén valóban tapasztalatdús egyéniség. Részemről mondhatom, hogy mint kitűnő vezető is kitett magáért. Mellékesen érintem, hogy én mindazoknak, kiknek szándékuk a hegyekben minél magasabbra bocsátkozni, azt a tanácsot adnám, miszerint vezetőül inkább orrvadászt vagy gyökerkeresőt, mintsem pásztor embert válasszanak.

A nevezett határdombon túl kezdődik a „Kalksgrund“ hegytorka s hol mind a tájrajzok változatossága, mind a növényzet egészen más szint vesz föl. Meredek hegylejtők közt hatalmas robajjal szakadoznak a Schwarzwasser, más néven Belbachnak sebes, zúgó habjai. Az imént általunk bejárt (lábas = szálas) erdő egyforma növényzete helyett, mely eddig oly untatólag hatott reánk, találkozunk itt már a vizekkel lejött különféle alpesi fűvekkel. A patak kavicsos zátonyait a Trichostomeek szürke mohpárnái lepik be; a parti bokrok alatt a fehér szattyú terjeszti ki kerek alakú óriás leveleit, melyek közül az élődi sárga szádor halovány virágbokréája igyekszik kifelé, míg a tőszomszédos sziklafalak a rajtok tényező ritka mohok és harasztoknak gazdag lelhelye. Egyáltalában megjegyzendő, hogy a hol valamely völgy a hegység magassága felé szinkör alakban terjeszkedik, lefelé azonban szurdokba torkallik, ezen alsó részben többnyire igen is jellemző zordonabb éghajlatot jelző növényzet mutatkozik, mint feljebb; természetesen csak a közép erdei övön belül; mert nagyobb magasságban egészen más viszonyok állanak be. Magában a középhegységben gyakran láttam a kötört s alpesi harangrongyot és a finom levelű sást oly hűvös légalakú szurdokokon lefelé egészen a lapályra jönni le, sőt Zsdjár mellett találtam a havasi csucok egyik lakosát is a gyönyörű galléros gyopárt.

Váltakozó meredekséggel kanyarog a sziklaút a patak mentében föltelé, helylyel-közzel áthidalt utakon keresztül, melyek szürke kérgű, törpe, félig elmállott fatörzsből lazán kötözködő össze; az egész alpesi jellegű, mi a vadregényes környékezettel tökéletesen összhangzó. A völgyfalak egyrésztől a vaskapu erdőlepte kiágazásai, másrésztől pedig a Stösschen éjszakkéleti meredélye által képeztetnek, s tulnyomólag mész-

einen kräftigen Schluck gestärkt hatten, begannen unsere Lebensgeister aufzuthauen. Lederstrumpf lud mit grosser Genauigkeit sein Gewehr und sprach seinen festen Entschluss aus, einem gewissen Bären, der oben irgendwo im Krummholze herumlungere, das Lebenslicht auszublassen. Wir ergötzen uns an seinen Geschichten, die wir für Jägerlatein nahmen, hörten aber späterhin, dass er allerdings ein bewährter Wildschütze sei. Auch als ein vortrefflichen Führer lernten wir ihn schätzen. Nebenbei gesagt: ich möchte Jedem, der hoch klettern will, rathen, sich zum Führer ja keinen Rinderhirten sondern — wo möglich einen Raubschützen oder Wurzelgräber zu wählen.

Jenseits des genannten Grenzzeichens beginnt die Thalschlucht des Kalkgrundes, in welcher Scenerie und Vegetation sich plötzlich ändern. Wir finden uns hier von schroffen Abhängen eingeengt, zwischen denen das reissende Schwarzwasser, auch Belbach genannt einhertost. Statt der früheren einförmigen Vegetation des durchmessenen Hochwaldes, welche uns bisher langweilte, begrüsst uns hier schon so manches, mit den Gewässern herabgekommene Alpenkräutlein. Die Kies- und Schotterbänke des Baches sind von den greisen Moorsrasen der Trichostomeen überzogen, unter dem Ufergebüsch breitet der weisse Hufblattig seine riesigen, radförmigen Blätter aus, zwischen denen die schmarotzende gelbe Sommerwurz ihre bleichen Blütenähren emporstreckt, die anstossenden Bergwände aber sind ein guter Fundort für seltene Moose und Flechten. Ueberhaupt ist zu bemerken, dass, wo irgend ein Thal gegen die Gebirgshöhen zu, sich amphitheaterartig ausbreitet, nach unten hin aber in eine Schlucht ausläuft, in diesem untern Theile meist eine weit charakteristische, ein rauhes Klima bezeichnende Vegetation auftritt als weiter oben, — natürlich nur innerhalb der mittleren Waldgrenze; denn in grösseren Höhen treten ganz andere Verhältnisse auf. Selbst im Mittelgebirge sah ich manchmal Steinbreche, Soldanellen und die feinblättrige Segge an solchen kalten Schluchten fast bis zur Ebene herabsteigen, ja — bei Zsdjâr sogar einen Bewohner der Hochalpen, das schöne Edelweiss!

Mit wechselnder Steilheit windet sich der felsige Weg dem Bach entlang aufwärts und führt über mehrere Brücken weg, die — aus grauberindeten, krüppelhaften, halbverwitterten Stämmen lose zusammen gefügt einen — man möchte sagen alpinen Typus an sich tragen, der mit der wilden Umgebung vollkommen harmonirt. Die Thalwände werden einerseits von den bewaldeten Ausläufern des eisernen Thores, anderseits

ból állanak; a patak balpartján azonban helyenként sötét, omladekszerű vörös homokkő vagy quarcitből képzett sziklafalak emelkednek, mely könnemmel találkozni a hegyekben még sokszor alkalmunk lesz.

Türelmesen fölfelé haladva azon ponthoz értünk, hol a völgy több irányban elágazik; a Schächtengrundba léptünk. Ez sűrűn kölepte, meredeken emelkedő völgy, melynek kevés vizű, de sebes folyásu patakja mentében az út egy darabig fölfelé vezet, később azonban az úgynevezett „Rother Lehm“ meredek lejtőjén széles marhaesapás alakot ölt. Mint már maga az elnevezés gyaníttatja, a talajt a már említett vörös homokkőnek elmállodásai képezik. Eddig utunk kizárólagosan mély völgyeken, erdőkön vitt keresztül, melyek szabad kilátást sehol sem engedtek; most ellenben már az erdőv felsőbb határát érve, fölnyílt előttünk jobbfelől a Drechselhäuschen gyönyörű sziklaszinkörére az alpesi világ mint egy előcsarnokára a kilátás. Még egy rövid megerőltetés és el van érve a csúcs, honnan a belső szentély meglepőleg festői látványa nyílik meg. Mély lélekzettel vetettük magunkat a ruganyos gyepszőnyegre, részint hogy letöröljük homlokunkról a forró izzadságot, mely a természet ily nagyszerű látványosságának ezen nézhelyébe belépti díj fejében kíméletlenül beköveteltetik, részint, hogy új erőt gyűjtsünk azon élvezetre, mely az eddigi fáradalmakat jutalmazni nemcsak igéri, de tetteleg bőven jutalmazza is.

Előttünk terült el a Kupferschächten és a zöld tónak völgye, órányi széles, soköblű katlan, melynek alját magas térségek, havasi zuhatagok mély szakadékszerű és különféle irányban húzódó alacsony hegylánczatok metszik keresztül. E hegylánczatok alacsonysága természetesen csak látszólagos; lapályos vidéken már jócska magasságu hegyek lennének; de a havasok eme körülbástyázatának közepette, minden esekélyebb emelkedés jelentéktelennek tűnik fel; csak a tartósabb gyakorlat szerzi meg a távolságok és magasságok biztos meghatározásához a szükséges ügyességet. Erdőt ezen völgykatlanban alig látni, de annál nagyobb itt a törpe fenyők tömege.

Borzasztó nagyszerűségében tűnik fel a hegység különösen a zöld tó körületében. Legközelebb előttünk a hatalmas Ratzenberg meredez fölfelé, hátán a három ágú késmárki csúcsot hordozva, mely itt 3000' magas, majdnem függélyes meredélyt képez. Tovább majdnem félkörben sorakoznak egy-

aber vom nordöstlichen Abhange des Stösschens gebildet und bestehen vorwiegend aus Kalk; am linken Bachufer jedoch erheben sich stellenweise dunkle, ruinenartige Felsenmauern die aus rothen Sandstein oder Quarzit gebildet sind, einem Gesteine das uns auf unserer Wanderung durchs Gebirge noch öfter begegnen wird.

Geduldig aufwärts strebend gelangten wir endlich an den Punkt wo das Thal sich gabelt und betraten nun den Schächtengrund. Dieser ist ein steiniges, steil aufsteigendes Thal, an dessen wasserarmen aber reissendem Bache der Weg einige Zeit fortfährt, dann aber, als breite Viehtrift sich am steilen Gehänge des sogenannten rothen Lehmes emporwindet. Wie schon der Name vermuthen lässt wird hier der Boden von den Verwitterungsprodukten des schon erwähnten rothen Sandsteines gebildet. Bisher wanderten wir stets durch Thalschluchten und Wälder, welche keine Aussicht gestatteten, hier aber fanden wir uns schon an der oberen Grenze der Waldregion und es öffnete sich uns, zur Rechten die Aussicht auf den Vorhof der Alpenwelt, auf das prachtvolle Felsenamphitheater des Drechselhäuschens. Noch eine kurze Anstrengung und — die Höhe war erreicht von welcher aus sich der Anblick des inneren Heiligthums erschliesst. Tiefathmend warfen wir uns hier auf den elastischen Rasenteppich nieder um uns den Schweiss von der Stirne zu trocken, der als Eintrittspreis in diesem Schauplatz der Natur unnach-sichtlich eingefordert wird und Kraft zu gewinnen für den Genuss welcher die bisherigen Anstrengungen belohnen soll und in der That auch reichlich belohnt.

Vor uns lag die Thalwelt der vorderen Kupferschichte und des grünen Sees, ein stundenbreiter, vielbuchtiger Kessel, dessen Grund von flachen Plateau's, tiefeingerissenen Betten der Alpenbäche und — niedrigen Höhenzügen nach verschiedenen Richtungen durchschnitten wird. Diese Niedrigkeit ist allerdings nur eine scheinbare; im Flachlande würden solche Höhenzüge schon als rechtschaffene Berge gelten; aber inmitten der riesigen Alpenumwallung erscheint dem Auge jede mindere Erhebung als unbedeutend und nur längere Gewohnheit lehrt hier Entfernungen und Grössen richtig abschätzen. Von Wald ist in diesem Thalkessel fast nichts mehr zu sehen, dafür aber desto grösser Krummholzmassen.

Wild zerissen, in schauerlicher Grosartigkeit erscheint das Gebirge besonders in der Umgebung des grünen Seethales. Zunächst vor uns ragt der mächtige Ratzenberg empor, auf seinen Rücken die dreizackige Kesmarker Spitze tragend, welche hier einen dreitausend Fuss hohen, fast senkrechten

más mellé a zöld és vöröstói csúcsok, a Karfunkelthurm (rubintorony) és a fehértói torony; az utóbbi éjszak felé a körből némileg visszalépvé. Ezen sziklatornyok mindegyike nyolczadfél ezer lábnyinál magasabbra emelkedő. Epen a legmagasabb csúcsok — azaz a lomniczi és jégvölgyi — elvonják magokat a szem elől; láthatók csupán oldalaikon végig húzódó hómezők. A zöldtő tájképi színezete oly képet nyújt, mintha a hegység képződésekor az alap ennek roppant tömegét el nem bírhatta, az a mélységbe visszazuhanva, ama mélyöblű tókatlant képezte volna!

És valjon miért ne képződhetek legyen a számos kárpáti katlanvölgyek hasonló körülmények folytán? — De el most az okoskodásokkal s gyönyörködünk háborítlanul az üde, szabad természet bájain.

A zöldtő mögötti sziklaterassok terjedelmes hómezőivel oly alpesi tájképet alkotnak, mely — tekintve nagyszerűségét — valóban ritkítja párját.

Komor ködfellegek húzódnak a hűvös, sötét völgyzugokban a legderültebb időben is. A mi a növényzetet illeti, ott fenn csupán Wahlenberg országának lakói, a kötörök, mohok és harasztok tenyésznek; mivel azonban az út oda nemcsak fáradság- de veszélyteljes is, tudomásom szerint azt meg nem kísérté eddig egy fűvész sem. Csak a szédüléstől ment zergevadász, vagy a hallgatag arany kereső kapaszkodik — hosszú idő közben egyszer — a csak előtte ismert ösvényeken felfelé a hómezőkön és a megmászhatatlannak látszó hegygerinczen keresztül a kolbachi völgybe. Ennél még hajmeresztőbb út vár arra, ki a késmárki csúcs függélyes falán tovább húzódó ferdén fölfelé vezető keskeny sziklapárkányzaton hatolva az ugynevezett Kupferbankot elérni akarja. Jaj annak, kit illetén utján a zivatar elér! Mauksch lelkész, ki a kárpátokról körülbelől 60 év előtt — terjedelmes és becses művet írt — mely azonban csak kézirat maradt — elbeszéli többek közt egy azon-szalóki földmives a fenn említett helyzetbe jutását. Ez — nehogy a zivatar által lesodortassék — térdelve mintegy oda karmolta magát a sziklába, mialatt iszonyu jégeső zuhant le görbedt hátára, oly annyira, hogy alig volt képes hazavonzolni törődött testét.

Pihenő után újult erővel folytattuk vándorlásunkat az ugynevezett Bélersteig ösvényen. Ez éjszaknyugati irányban

Absturz bildet. Weiterhin reihen sich im Halbkreis die grüne und rothe Seespitze, der Karfunkelthurm und der weisse See-
thurm, letzterer gegen Norden, schon etwas aus dem Kreise
zurücktretend. Es sind diess lauter Felsthürme von mehr als
achthalbtausend Fuss höhe. Gerade die höchsten, nämlich die
Lomnitzer und Eisthalerspitze entziehen sich hier dem Auge,
wohl aber erblickt man die Schneefelder, welche sich an ihren
Flanken herabziehen. Die Szenerie des grünen Sees selbst
macht etwa den Eindruck, als ob einst, da das Gebirge empor-
stieg, die ungeheure Masse desselben für die Unterlage zu
schwer gewesen wäre, und in den Abgrund zurücksinkend,
den tiefausgehöhlten Seekessel gebildet habe. Und warum
sollte nicht die Bildung der zahlreichen Kesselthäler in den
Karpathen durch einen ähnlichen Vorgang bedingt gewesen
sein? — Doch — fort mit den Hypothesen und der frischen,
freien Natur ins Auge geschaut! — Hier lohnt sich das schon,
denn die Felsenterassen hinter dem grünen See, mit ihren
Schneefeldern, sind ein Stück Alpenlandschaft, welche ihres
gleichen sucht. Selbst bei sonst ganz heitern Himmel schleppen
sich meist in diesem kalten, schluchtenreichen Winkel düstere
Nebelwolken herum. In pflanzengeographischer Beziehung
kann dort oben nur mehr das Reich Wahlenbergs, das Reich
der Saxifragen, Flechten und Moose vertreten sein, aber —
der Zugang ist mühsam und gefahrvoll. So viel ich weis, hat
sich noch kein Botaniker dahin gewagt. Nur der schwindel-
freie Gensenjäger, der einsame Goldgräber klimmt in langen
Zeitfristen einmal, — auf nur ihm bekannten Pfaden dort
hinauf und klettert über die Schneefelder und den scheinbar
unübersteiglichen Gebirgsbaum in das kleine Kolbachtal
hinüber. Einen noch haarsträubenderen Weg aber hat der
zurückzulegen, welcher auf der schmalen Felsleiste, die an der
senkrechten Wand der Kesmarkerspitze schräg emporläuft,
zur sogenannten Kupferbank hinaufsteigen will. Wehe dem,
der auf einem so haltlosem Pfad von Sturm und Ungewitter
überrascht wird. — Pfarrer Mauksch, welcher vor sechzig
Jahren, ein ausführliches und sehr schätzbares Werk über
die Karpathen schrieb, — welches jedoch Manuskript ge-
blieben ist, erzählt unter andern, dass ein Schlagendorfer
Bauer in die obenerwähnte Situation gerathen sei. Dieser
musste, — um nicht vom Sturm herabgeweht zu werden, in
kniender Stellung sich an's Gestein ankrallen, wobei ein
furchtbares Hagelwetter auf seinen gekrümmten Rücken nieder-
prasselte und ihn so arg zurichtete, dass er sich kaum mehr
nach Hause zu schleppen vermochte.

Nachdem wir uns genügsam ausgeruht und an der Aus-

kezdetben meglehetősen róna legelőterületen fut végig, annál darabosabbá válik azonban, minél beljebb hatol a törpe fenyvesbe. Alatta áll az erdőszél által védett teknő alakú mélyedésben a késmárki kosár, mely védett fekvésnek előnyeit egész mértékben méltatni későbbben alkalmunk volt. A környöskörül legelő marha által erősen megtrágyázott talajon buján termő fű közt tenyész az alpesi sóska, a kék sisakvirág és az arany színű üszögér.

Az ösvényen felül emelkednek az alacsony bozontos alpesi gyep közül a fejlettség legalantibb fokán álló fenyűk, mintegy az erdei terület utolsó mohikánjai; ezek a kárpáti zivatarok kedvezőtlen befolyásainak kitéve lévén, a törpelés valóban siralmas képét nyújtják. Száraz görcsös ágaik, mintegy erőszakosan fordítják azon oldal felé, melyet szél nem ér. Össze-vissza tépve, szaggatva állanak ott, mintha egy víz-áradás erejével küzdöttek volna meg. A fenyűkkel éles ellentétet képeznek e még nagyobb magasságban előforduló törpe-fenyűk, melyek, amazokra nézve már elviselhetlen életfeltételek közt, oly buján és sértetlenül diszelegnek, mintha üveg-házban növelték volna; új bizonyítéka annak, mily bölesen alkalmazza a természet teremtményei szervezetét azon életfeltételekhez, melyek alatt azok létezni rendelvek!

A törpe fenyüerdőn keresztül kissé lefelé vezető úton az ugynevezett scharfe Triftra értünk, hol a kőtuskókkal sűrűn fődött út feltűnőleg darabos s fásasztó is.

Valamint a térvizonyok úgy az itt lerakódott gránit, homok és mészkő hömpölyögök vegyüléséből következtethetni, miszerint itt ősvilági jégár moréna hordalékain állunk.

Előre menve a Weidenau vizgazdag, törpe-fenyüvel benőtt völgybe értünk, hol az út apródonként ugyan, de folytonosan emelkedik fölfelé. A kilátást itt mindinkább korlátozzák, balfelől a fehértó magas fensíkja, a fehértói torony és a Kecskehegy kinyuló ormai, mindenek felett pedig a Durels-hegy idomtalan tömege; jobbfelől pedig emelkednek magas és meredek lejtők, miknek felső részét csak gyér fű nőtte be, homlokozatukat pedig hatalmas sziklapárányok koronázzák körül.

sicht erlabt hatten nahmen wir unsere Wanderung wieder auf, indem wir den sogenannten „Bélersteig“ verfolgten. Dieser verläuft in nordwestlicher Richtung, über eine anfangs ziemlich ebene Grasfläche, wird aber um so holpriger, je weiter er ins Krummholz hineinfährt. Unterhalb desselben liegt in einer muldenartigen Vertiefung vom Waldsaum geschützt das Kesmarker Koschár, und wir hatten späterhin Gelegenheit, die Vorzüge dieser geschätzten Lage vollkommen zu würdigen. Der durch das lagernde Vieh stark gedrängte Boden rings umher trägt üppigen Graswuchs und dazwischen Alpenampfer, blauen Eisenhut und goldfarbige Senezien. Oberhalb des Steiges erheben sich aus dem kurzen, struppigen Alpenrasen die letzten Mohikaner des Waldes, niedere Föhren, welche den Karpatenstürmen schutzlos blosgestellt, wie sie hier sind ein jämmerliches Bild der Verkrüppelung darbieten. Ihre halbdürren knotigen Aeste sind alle gewaltsam nach der vom Winde abgewendeten Seite gedreht. Sie sehen so zerfetzt aus, wie etwa Bäume, welche während einer Ueberschwemmung den Anprall der reissenden Fluth längere Zeit hindurch erdulden mussten, und in der That mögen die winterlichen Schneestürme der Karpathen, in solchen Höhen, an Stosskraft einem Wasserstrom manchmal wenig nachstehen. Im scharfen Kontrast mit diesen, ihr elendes Dasein nur mühsam fristenden Fichten steht das auf sie folgende Krummholz welches unter Lebensbedingungen, die für jene schon unerträglich sind, so üppig gedeiht und so unversehrt dasteht, als ob es im geschätzten Glashause gezogen wäre: ein neuer Beweis wie vollkommen die Natur die Organisation ihrer Geschöpfe den Lebensbedingungen anzupassen versteht, unter welchen selbe zu existiren bestimmt sind.

Auf unserem Wege durch das Krummholz, etwas abwärts steigend, gelangen wir an die sogenannte scharfe Trift, wo der mit Blöcken besäete Weg auffallend rau und schwierig wird. Sowohl die Terrainverhältnisse als auch die Mischung der hier abgelagerten Gerölle-Granit, Sandstein und Kalk führen zur Annahme, dass man sich hier auf der Márona eines urweltlichen Gletschers befinde. Weiterhin gelangen wir in die Weidenau einen bewässerten mit Krummholz bedeckten Thaleinschnitt, in welchem wir allmählig aber stetig aufwärts steigen. Die Aussicht wird hier mehr und mehr beschränkt links durch das Plateau des weissen Sees, mit den überragenden Spitzen des weissen Seethurms und des Schwalbenberges und besonders durch die plumpe Masse des Durelsberges. Zu unserer Rechten aber erheben sich hoch und steil geradlinige Abhänge, welche in ihrer oberen Hälfte nur mehr

Ezen ugynevezett Leiten több részre osztatnak. A Sternberghez, mely ezen mészalpesek déli homlokzatát képezi, csatlakoznak az ugynevezett előlejtők; innen kezdve éjszaki irányt követnek, és hátsó lejtőknek neveztetnek.

A kettő közti rész mészárszék ominozus nevet visel, valószínűleg azért, hogy itt legelni szokott marha a zivatar által többször a mélységbe sodortatott. Egy általában nem jár kár nélkül a marhának ily magas havasi területeken való legeltetése, miokból a csorda tulajdonosai közt — hogy a netáni megkárosulások az egyeseket fölötte érzékenyen ne ériék — kölcsönös biztosítási szerződések kötése van szokásban. Es valóban nemcsak a nehéz szarvasmarhát, lovat, de a fürge hegyi juhokat is gyakran éri veszély, mint az alább Zdjárban történt eset eléggé bizonyítja.

Az odaváló juhnyáj ugyanis egyszer a sziklafalak közt legelt; hirtelen egy a nyájtól elzüllött juhnak mekkegése fölhallik, mire mintegy adott jelre, az egész nyáj a mélységbe ugrott. Magától értetődik, hogy összezuzatva ért le. De nemcsak a hegység meredeksége, hanem vízszegénysége is nem engedi a marháknak felette nagy magasságba való hajtását, s így történik, hogy széles kiterjedésű, térdig érő füvel benőtt területek — nevezetesen a stirnbergi sziklaterassok közt — legeltetlenül hagyatnak. Az a legtöbb alpesi országban divó havasi szénagyújtás a fűvészek szerencséjökre a Tátrán ismeretlen.

A Weidenau patakja medrében az út meglehetősen kellemetlen, darabos, a cserje közt tekergődő marhahajtás; örültünk tehát midőn a szurdokból kilépve, egyszersmid a törpefenyű régióját is elhagyva, tágas, teknő alakú völgy terült el előttünk. Ez nyugat felől a Durelshegy, éjszakon a Sattel és a thörigte Gerntől, keleti oldalán a Siroka, délfelől pedig az előre tolult hátsó lejtők által határoltatik. Ezen elzárt fekvés következtében a hó itt felette soká nem olvad, úgy hogy itt nyár derekán is a legszebb tavaszi virány ékeskedik, mi okból ezen völgyet kirándulásom főczéljául választám, elhatározván innen a Sattelt és a thörigre Gernt mászni meg, hogy ott bizonyos ritka virágokat észleljek, a többi közt a havasi kölenesét, havasi banyót és gyilkos szírontákat. A virágdús lejtő bő aratást nyujtott, találtam biborszínű apró kankalint, jeges tarniczot, ékes hutchiasát és töviskés szélágoeskat. Ehhez még oly szépen sütött a nap, oly enyhe volt a lég s az est még oly messze, hogy én örömtől dagasztott kebellemel előre

spärlich berast und an ihrer Stirne von mächtigen Felsenzinnen bekrönt sind. Diese sogenannten Leithen zerfallen in mehrere Abtheilungen. An den Stirnberg der die südliche Fronte dieser Kalkalpen bildet, schliessen sich die vorderen Leithen und von da an wo diese nach Norden umbiegen werden sie die hinteren Leithen genannt. Ein Theil zwischen beiden führt den ominösen Namen der Fleischbänke, wahrscheinlich desshalb, weil hier weidende Viehherden durch den Sturm in die Tiefe gestürzt worden sind. Ueberhaupt geht das Weiden in so hohen Alpenrevieren selten ohne Schaden und die Eigenthümer des hinaufgetriebenen Viehes, pflegen daher eine Art gegenseitiger Assekuranz zu schliessen, damit etwaige Verluste den Einzelnen nicht zu empfindlich treffen. Und nicht nur die schweren Rinder und Pferde, auch die fincken Gebirgsschafe werden zuweilen vom Verderben ereilt. So erzählte man mir in Zdjár, dass einst — die dortige Schafherde, beim schönsten Wetter zwischen den Felswänden graste; nun aber blöckte ein, unten herumirrendes Schaf und wie auf ein Signal sprang die ganze Heerde über den Felsen hinab, — wobei sich natürlich alle erschlugen. — Aber nicht nur Schroffheit des Gebirges sondern auch der Wassermangel gestattet es nicht das Vieh in zu grosse Höhen zu treiben und so geschieht es, dass grosse, mit knietiefen Graswuchs versehene Striche — namentlich zwischen den Felsterassen des Stirnberges, — nie beweidet worden. Das in den meisten Alpenländern gebräuchliche „Wildheuen“ ist hier zum Glück für den Botaniker unbekannt.

Es war ein ziemlich unerfreuliches Stück Weges, das wir im Bachbette der Weidenau zurücklegten, eine holprige, sich durchs Gestrüpp windende Viehtrift; wir waren daher froh als wir aus der Schlucht heraustretend, auch die Krummholzregion verliessen — und eine geräumige Thalmulde vor uns liegen sahen. Diese wird im Westen von Durelsberg, im Norden von Sattel und den thörigten Gorn im Osten durch die Siroka und gegen Mittag durch die vorgeschobenen hinteren Leithen begrenzt. Vermöge dieser abgeschlossenen Lage, erhält sich hier der Schnee ungewöhnlich lange, und man trifft deshalb auch noch im Hochsommer hier den schönsten Frühlingsflor an. Darum hatte ich mir auch dieses Thal zum ersten Ziel meiner Exkursion erkoren und war gesonnen von da aus den Sattel und thörigten Gorn zu besteigen um hier auf gewiss, höchstselten Alpenblümchen zu fahnden, — namentlich auf die alpine Berglinse das Zwergknabenkraut und die Thorastamunkel. Eifrig begann ich den zu sammeln: der blumenreiche Abhang bot reichliche Ausbeute an purpurnen Zwerg-

kéjelegtem azon kellemes órák élvezetében, melyek rám vártak.

De mi volt ez?! Hűvös fuvalom érinté halantékaimat, homályos árnyék suhant el mellettem; föltekintve szürke ködszalagot láttam közelegni, s nem tartott soká — s mindegyik sziklafalon lebegett oly fehér ködfoszlány.

Pár perc mulva a vidék egészen más színezetet öltött. Ezen körülmény szeget ütött vezetöm fejébe s ő tanácslá a lemenetelt, mihez nekem a legkisebb kedvem sem volt. Csak pár száz lépésnyire valék azon ponttól, mely utazásom főfő-czélja volt s most visszatérjek?! Nem, soha! Hisz a hegyeken az időjárás oly szeszélyes, gondolám, még jobbra fordulhat — s előre! Lassan haladtunk hát fölfelé, mialatt mellettünk egy felhőfoszlány a másik után rohamos sebességgel tova száguldott; nemsokára azon magaslaton voltunk, melyen át az út a Javorinába vezet. Itt már a szél teljes hatalmát érezteté velünk: ködfelhőbe burkolva, sűrű, hűvös permeteg verődött arcunkba s fel kelle hagynunk az előrehaladás szándékával. Azon nem épen dicsőségteljes, de sokszor mégis hasznos eselhez folyamodtunk tehát, t. i. hátat fordítottunk az ellenségnek azon komoly elhatározással, hogy egyelőre a törpe fenyvesbe keresünk menedéket s majd ott bevárjuk az idő netáni jobbra fordultát.

Vezetőnk tanácsa szerint nem választók az előbbi utat; hanem a Durelshegy süppedékes hátán sietve előre a Käfersteig felé iparkodtunk.

Mi az a Käfersteig?

Szerencsés valék azt rövid idő mulva tapasztalni. Azon helyre értünk, hol a lejtő nagy meredekséggel hajlik a fehértó felé, rajta mintegy 50 lépésnyi széles s ugyanannyi mély árok fut végig. Ez a Käfersteig. Nem csekély volt kalauzunk meglepetése, midőn látta, hogy az árok, — melyről azt hívé, hogy benne a hónap már nyoma sincs — majdnem félig tükörsima jéggel van megtelve. Ennek folytán helyzetünk még annál is inkább veszélyesebb lett. A meredek jégszalagon alábocsátkozni, arról szó sem lehetett; de az árok lejtős oldalán való leereszkedés sem volt könnyű, mivel — az

primmeln, zarten Grutianen- zierlichen Hutchiasien und Selaginellen. Zudem schien die Sonne so hell, die Luft hauchte so lind, bis zum Abend war es noch lange und so schwelgte ich schon im Vorgefühl der köstlichen Stunden, die meiner warteten.

Aber was war das? — Ein erkältender Hauch berührte plötzlich meine Wangen, ein dunkler Schatten huschte an mir vorüber, aufschauend gewahrte ich, dass ein weisslicher Nebelstreif pfeilschnell heranflog und es dauerte nicht lange, so flatterte fast an jeder Felswand so ein Nebelstreifen. Binnen wenig Minuten hatte die Gegend ein ganz anderes Aussehen gewonnen! — Das war bedenklich und der Führer meinte, schau'n wir, dass wir davon kommen! — aber dazu konnte ich mich den doch nicht entschliessen. — Hier umzukehren, wo ich mich nur mehr ein paar hundert Schritte von dem Punkte befand, der das eigentliche Ziel meiner Reise gewesen war. — Das ging mir nicht ein! — Im Gebirge ist ja das Wetter so launenhaft, es konnte immer noch eine günstige Wendung eintreten, und so bestand ich den auf's Weitergehen. Langsam stiegen wir am Abhang empor, während neben uns ein Wolkenstreif nach dem andern in stürmischer Eile dahin jagte und bald war die Passhöhe erreicht, über welche der Weg in die Jaworina führt. Hier aber waren wir dem vollen Anprall des Windes ausgesetzt, eine dichte Nebelwolke hüllte uns ein, ein feiner kalter Regen sprühte uns ins Gesicht und an ein weiteres Aufsteigen war unter solchen Umständen nicht zu denken. Rasch entschlossen wir uns den zu jenem Manöver von dem man zu sagen pflegt, es sei zwar nicht ehrenvoll aber nützlich. Wir kehrten dem Feinde den Rücken und nahmen Reissaus, mit der ausgesprochenen Absicht im Krummholze eine gedeckte Stellung zu nehmen und dort das Weitere abzuwarten.

Den Rath unseres Führers gemäss schlugen wir nicht den alten Weg ein, sondern eilten im Doppelschritt über den moorigen Rücken des Durelsberges weg um den, an dessen westlicher Seite gelegenen Käfersteig zu erreichen. — Was ist's mit diesem Käfersteig? — O, das sollten wir bald erfahren. — Wir gelangten an eine Stelle, wo der Abhang sich jäh hinabsenkt zum weissen See, und der Lehm Boden desselben von einem, etwa fünfzig Schritte breiten und eben so tiefen Graben durchfurcht wird. Dieser Graben ist der Käfersteig. Nun aber hatte uns der Führer hiehergebracht, in der Voraussetzung, dass der Graben schneefrei sein werde und war nicht wenig bestürzt, als er denselben zur Hälfte mit spiegelglatten Eise ausgefüllt fand. Dadurch war unsere Lage mit einemmale kritisch geworden! Auf dem Eisstreifen zu

agyagtalaj az eső következtében felette sikamlóssá tétetve — a legesekélyebb elesuszszanás bennünket okvetlenül a meredek jégpályára juttat, honnan pár pillanat múlva nemcsak a völgybe, de még valamivel tovább — az örökkévalóságba szállítottunk volna! Mivel pedig a zivatar következtében sem visszafordulásra, sem pedig a köd miatt más útnak fölkérésére gondolni nem lehetett, nem maradt egyéb hátra, mint leeresztkedni az árok oldalán. Mikép jöttünk le, a jó Isten tudja; oly izgatólag hatott idegzetemre ez a veszedelmes út, amellet oly gyöngeséget éreztem térdeimben, minőt még soha ez előtt, pedig nem egyszer tettem ennél még veszélyesebbnek látszó utat is.

Külsőleg mily szépen nézhettünk ki ezen út következtében könnyen elgondolható; különben az eső nemsokára megint tisztára mosott. Így hát megint a törpefenyű régiójában voltunk, némileg biztos helyzetben, mely lehetségessé tette kipihenésünket s a további teendők feletti tanácskozmány megtételét.

Elhatároztuk: kitartani és a zivatar netaláni beálltának idejét bevárni. Ebbeli szándékunk keresztülviteléhez azonban szükséges volt a legfőbb tényező a tűz; de hogy tegyünk szert reá ily zimankós időben?! Vezetőnknek ez kevés gondot okozott. Rendeletére én köpönyegemet fejem fölé húzva, mintegy élő esernyőt képeztem, ő pedig száraz fadarabot talált, mit — megszabadítván nedves kérégtől — apró darabkákra hasított; ehhez én vagy egy félkonez itatós papirost szolgáltatam s így hozzáadva még csepűt és puskaport — gyufával megkísérlettük a tűz létrehozását. Ez sehogy sem akart sikerülni; még egy reményünk volt — acél és kova — s valóban hosszas csiholás után végre valahára melengettük dermedt tagjainkat a tűz lobogó lángjánál. Mindamellet helyzetünk nem volt a legkellemesebb. Míg testünknek a szél felé fordult része fázott, addig a másik majd hogy meg nem sült: egyfelől esorgott rólunk a víz, másfelől gőzfelhők szállongtak fölfelé, s forognunk kellett mintha nyársra huztak volna fel. Így valánk majdnem egy óráig s lettünk volna még tovább is, hanem az eső már most jégkristályokkal vegyítve mindig

gehen, welcher sich steil wie ein Dach, in die gewaltige Tiefe hinabsenkt; davon konnte keine Rede sein, aber mir schien das Hinabklettern an der steilen Seitenwand des Grabens mehr als bedenklich, da durch den strömenden Regen der Lehmboden sehr schlüpfrig geworden war und der geringste Fehltritt den Ausgleitenden auf die jähe Eisbahn bringen müsste, welche ihn binnen wenig Sekunden nicht bloß in's Thal sondern noch etwas weiter, — in die Ewigkeit spedirt hätte. Indessen das Wagstück musste unternommen werden, denn an eine Umkehr war eben so wenig zu denken als an das Aufsuchen eines anderen Weges zwischen den Felswänden. Das Erstere verbot der Sturm, das Andere der Nebel. So fassten wir uns den ein Herz und klimmten vorsichtig und langsam an der Seitenwand des Grabens abwärts. Wie wir hinunter gekommen sind, weiss ich eigentlich nicht, nur so viel dass ich unten angelangt, einen Seufzer der Erleichterung ausstieß und mich nervös aufgeregt und in den Knien sehr schwach fühlte, — trotzdem dass ich eben kein Neuling war und schon gar manche, scheinbar viel gefährlichere Kletterparthien unternommen hatte. — Wie wir nach dieser lehmigen Fahrt aussahen — ist leicht zu denken; doch der Regen wusch uns bald wieder rein.

So waren wir denn wieder in der Krummholzregion angelangt und da wir uns also in einer — verhältnässig gesicherten Lage befanden, konnten wir uns etwas ausruhen und Kriegsraath halten.

Der gefasste Entschluss war: auszuhalten und abzuwarten ob sich den doch der Sturm vielleicht legen werde. Aber zur Ausführung desselben gehörte vor allen Dingen Feuer und wie sollte das bei einem solchen Hexensabbat angezündet werden? — Unserem Wildschützen machte das wenig Kummer. Auf seine Anordnung zog ich meinen Mantel über den Kopf und bildete so einen lebendigen Regenschein, er aber hatte bald ein dürres Holzstück gefunden, welches er von der durchnässten Rinde befreite und in Spähne zerschnitt, die in meinem Hut aufbewahrt wurden. Dazu zerriss ich ein halbes Buch Papier aus meiner Botanisiermappe, eine Handvoll Werg wurde dazugethan etwas Pulver darübergestreut, und der Versuch gemacht das Ganze durch Zündhölzchen zu entzünden. Das gelang nun allerdings nicht, dafür aber thaten Stahl und Stein zuletzt ihre Schuldigkeit, und bald loderte ein mächtiges Feuer empor, an dem wir unsere erstarrten Glieder wärmen konnten. — Bei alledem aber war unsere Situation keineswegs gemüthlich. Auf der dem Winde zugewandten Seite froren wir, auf der anderen wurden wir gebraten; einerseits

erősebben csapkodott: körülöttünk a esúcsok mindinkább fehér színt öltöttek, a Käfersteigra vastag hólepel rakódott le s szemlátomást közeledni látszott; most persze nem maradt egyéb hátra, mint a gyors menekülés, annyival is inkább, miután a legközelebbi mentő hajlék, a késmárki kosár, még majdnem két órányi távolságra volt.

De milyen út vala ez! a szél vitorlanélküli hajó módjára hajtott minket lefelé, a nedves törpefenyűk galyai arczunkba verődtek, s önkénytelenül iramodtunk tova az iszapos vízben felolvadt agyagos marhahajtásokon, melyek megállapodhatási pontot sehol sem nyújtottak; jobbra-balra botorkálva, bukdácsolva a sikamlós úton már-már nyomunkban volt a végzetteljes hóvonal — s zúgott irgalmatlanul a kárpáti hűvös metsző szél.

Végre elértük a barátságos hajlékot, s valóban nem csekély örömünkre — ép testtel, sértetlenül! Vízről csorgó felső ruháinkat száradás végett fölaggatva, a tűz körül letelepedtünk. Mily jól esett az utolsó órák fáradalmi után a meleg tűzhely körül hallgatni a prédájától megfosztott vadállatként ordító zivatart, mely közbe-közbe alapjában megrázkodtatta a menedéket nyújtó kunyhónak szerencsére biztos alkotmányát. Jó sokáig tartott, míg némileg magunkhoz térve, élményeinket megvilágíthattuk humorisztikus oldaláról is. A testi szükségletnek forró zsendiczével, melyet nagy fapoharakban nyújtottak, tettünk eleget; mit én egy adag pálinka- és dohánnyal viszonzni jónak láttam. Tett szolgálata viszonzása fejében a hegyi juhász a pénznél is inkább szereti e két nevezett czikkelyt, mely körülményt a kárpáti utazók számításba venni soha el ne mulasszák.

Az egyszerű lakoma után pamlagra ereszkedtem, mely a kunyhó gerenda falához volt alkalmazva: persze hiányzott

floss das Wasser an uns herab und anderseits stieg eine Dampf-
wolke von uns auf und wir mussten uns drehen, wi an einem
Bratspiesse. — So hielten wir fast eine Stunde lang aus und
hätten wohl noch länger ausgehalten; aber — der Regen
sauste immer heftiger einher und führte schon Eiskristalle
mit sich: die Höhen um uns begannen sich weiss zu färben;
über den Käfersteig hatte sich bereits eine Schneedecke ge-
lagert und rückte uns zusehends näher. Da blieb uns den-
freilich nichts übrig als Flucht, schleunige Flucht, besonders
da der Abend zu dunkeln begann und die nächste Zufluchts-
hütte, das Kesmarker Koschár, nur in etwa zwei Stunden zu
erreichen war. Wir traten somit in grösster Eile unseren
Rückzug an, aber — hilf Himmel! — was war das für ein
Weg! — der Wind trieb uns wie steuerlosse Schiffe vor sich
her, das triefende Krummholz schlug uns ins Gesicht, die
Viehsteige auf denen wir dahin rannten, waren in Schlamm-
wasser aufgelöst, boten dem Fuss keinen Halt, wir wateten
mehr als wir gingen, bald stürzte der Eine, bald der Andere,
raffte sich aber eben so schnell wieder auf und vorwärts
gieng es in ungehemmter Eile, denn die verhängnissvolle
Schneelinie war uns fast schon auf den Fersen und der
schneidende Wind durchdrang uns bis an die Knochen.

Endlich, endlich war das schützende Dach des Koschárs
erreicht und gewiss — als wir unter dasselbe traten, waren
wir vom Herzen froh, diessmal noch mit heiler Haut davon
gekommen zu sein! — Bald lagen wir bis auf's Hemd ent-
kleidet um das lodernde Feuer der Hütte, unsere triefenden
Kleider und Mäntel aber wurden über dem Feuer aufgehängt
wo sie bald trockneten. Ach wie wohl that es uns nach den
anstrengenden Abentheuern der letzten Stunden, im wohl-
durchwärmten Raume auf den Wind zu horchen der draussen
heulte, wie ein um seinen Raub geprelltes Raubthier und
das feste Gebälke des Hauses manchmal in allen Fugen er-
beben liess. Es dauerte indessen eine gute Weile, bis wir uns
völlig erholt hatten und unsere Erlebnisse von der humo-
ristischen Seite aufzufassen vermögten. Dem leiblichen Bedürfniss
wurde durch heisse Schafmolke abgeholfen, welche man uns
in hölzernen Bechern bereitwillig darbot, wogegen ich die
beanspruchte Gastfreundschaft durch eine Spende von Schnaps
und Taback vergalt. Mit Geld ist bei diesen Gebirgsschäfern
nicht viel anzufangen, mit den zwei genannten Artikeln aber
Alles. — was von Karpathenreisenden, bei Wahl des mitzu-
nehmenden Mundvorrathes wohl zu beherzigen ist.

Nachdem Hunger und Durst gestillt war, zog ich mich
zurück und streckte mich auf einen Divan hin, welcher der

rajta ruganyos matrác; csupán töknagyságu s alaku gránitkővekből állott az, a kövek közötti hézagok földdel lévén kitömve; különben ki rajta elég ügyesen tud elhelyezkedni, majdnem oly kényelmes fekhelyre tett szert, mintha csak a pusztza földön terülne el. Innen kísértem figyelemmel, a mi körülöttem történt.

A juhászok, meg egy pár csordapásztor — mind szálas, erőteljes alakok, — fekvé vagy ülve — élénk beszélgetésbe eredtek vezetőkkel, ki szinte közöttük foglalt helyet, míg a bacsó komolyan, szófukaran föl s alá lépdelt, vagy a mellék kamarában dolga után nézett. Zömök, erőteljes férfi volt; pisze orrán hatalmas vágás sebhelye látszott, mi magában véve is kemény arcvonásainak még inkább eltorzító szint kölcsönzött. Ki tudja, mily alkalommal kapta ama valószínűleg balta csapást! Magaviselete sem volt előzékenynek mondható, mit különösen a kunyhó egyik zugában gyermekével enyelgő felesége iránti durva bánásmódja eléggé igazolni látszott. A gyermek mintegy 7 éves, egészséges fiu volt, különben kába, kifejezéstelen arcvonásokkal. Anyja nagy gyöngésséggel csüngött rajta; akkor is imádságra tanítá, panaszkodott azonban, hogy a „Miatyánk“ első kérésén tul mire sem mehet vele, mert a helyett, hogy utána mondogatná a hallottat, rendesen közbe vág beszédjébe idétlen fecsegésével. Különösen feltűnő volt előttem, mit az anyja a felhők iránt, előszeretettel mondott. Ha t. i. a közel sziklacsúcsok mellett elvonuló nap- vagy holdvilágította felhőfoszlányt megpillant, alig lehet őt visszatartóztatni, s hangosan követeli, hogy ereszsék — hadd lovagoljon a felhőn.

Figyelmemet ismét a tűz körül elhelyezkedett férfiakra fordítám; ezek épen a galicizai zsványok és marhatolvajokról beszéltek, kik néha látogatóra jönnek e vidékre, miközben kalauzunk is elbeszél egy kalandot, melyben ő állítólag a főszerepvivő volt.

A késmárki mészárosoktól pár ökröt loptak el; ezek a rablók kölcsönös erőveli megkerítésére szövetségesül őt is föl kérték. Az ismert Diebsteigon előrehaladva, elfáradtak; puskáikat letéve vigan falatoztak, mi alatt ő neki jobbnak látszott pár száz lépésnyire eltávozni társaitól; egyszerre halk zörej üté meg fülét, s a hang után indulva, sűrű bozót kö-

Balkenwand entlang angebracht war; freilich hatte dieser weder elastische Federn noch eine Rosshaar-Matratze, sondern bestand aus kürbisgrossen Granitsteinen mit etwas Erde in den Zwischenräumen; aber wenn man sich in die Vertiefungen desselben geschickt hineinzuschmiegen wusste, lag sich's darauf fast eben so gut als auf der blossen Erde. Von hier aus beobachtete ich das Treiben um mich her.

Die Schäfferknechte und ein paar Rinderhirten, hohe, kräftige Gestalten, lagen oder sassen, mit brennenden Pfeifen, um das Feuer herum, unser Lederstrumpf mitten unter ihnen, und plauderten lebhaft mit einander, während ihr Haupt, der Batscha ernst und wortkarg ab und zuging oder in der Kammer sich beschäftigte. Er war ein untersetzter Mann — dessen an sich schon harte Züge noch mehr entstellt wurden durch eine breite Narbe, welche quer über seine Platt Nase hinlief und wahrscheinlich von einem Beilhieb herrührte. Von wer weis bei welcher Gelegenheit er ihn empfangen hatte! Auch sein Benehmen war nichts weniger als gefällig, und besonders rauh erwies er sich seinem Weibe gegenüber, welches still und demüthig in einem Winkel kauern, mit ihrem Kinde spielte. Dieses war ein hübscher, etwa siebenjähriger Knabe, aber blöde. Es war leicht zu sehen, dass die Mutter an ihm mit grosser Zärtlichkeit hing. Auch damals eben war sie bemüht ihn beten zu lehren, beklagte sich aber, dass sie ihn nicht über die erste Bitte des Vaterunsers wegbringen könne, denn anstatt ihr nachzusprechen; kam er ihr immer mit seinem schwachsinnigen Geplauder in die Querre. Besonders auffällig erschien, was sie mir von seiner Vorliebe für die Wolken sagte. Wenn er einen von der Sonne oder vom Monde beglänzten Wolkenstreif an den nahen Felsenhörnern hinziehen sah — war er kaum zu halten und verlangte ungestüm, dass man ihn auf denselben reiten lasse, ein Umstand der mir späterhin, in Folge gewisser Ereignisse noch merkwürdiger wurde.

Als ich meine Aufmerksamkeit den am Feuerlagernden Männern wieder zuwandte, sprachen sie eben von den galizischen Räubern und Rinderdieben, die dann und wann das Gebirge heimsuchen pflegen, und dabei erzählte unser schulmeisterlicher Führer ein Abentheuer, bei welchen er selbst der Hauptheld gewesen war. — Den Késmarker Fleischern waren ein paar Ochsen gestohlen worden und sie hatten ihn aufgefordert, mit ihnen den Räubern nachzugehen. Während sie nun des Nachts auf den bekannten Diebsteig dahingingen, waren sie müde geworden, und hatten die Gewehre abgelegt, um zu essen und sich auszuruhen, ihm selbst aber

rülövezte tisztáshoz ért, s mit lát? a keresett ökröket, de a parázs tűz körül két jól fölvegyverzett rablót is. Könnyű lett volna neki társait előhívni s velök együtt a rablókkal elbánni.

„De én“ — folytatá kalauzunk — „a dicsőségben mással megosztolni nem akartam; lehetőleg közel lopódtam hozzájuk, egy ugrással mellettük teremve, fejeiket párszor egymáshoz ütöttem, hogy ájultan rogytak le lábaimhoz; míg magukhoz tértek, már oly erősen meg voltak kötözve, hogy őket ellenállás nélkül társaimhoz vezethettem.“

Hasonló, néha igen is merész képzelmet eláruló vadászkalandok elbeszélése közben már későre haladt az éj, annélkül, hogy az állom még csak eszünkbe jutott volna is. Hogy is lehetett volna rágondolni, midőn künn a zivatar még annál is inkább dühöngött. Borzadály teljes hangverseny volt az: tompa, zúgó moraj, közbe-közbe éles visitás által fölváltva. A pásztorok gondolkodóba estek künn a szabad ég alatt tanyzó marháknak sorsa miatt. Egyik közülök az ajtót kinyitá, hogy körülnézhessen, azonban hirtelen visszahuzta fejét, esküdözvén, miszerint a szél oly erős, hogy kitekeri az ökör szarvát is, azon kívül a földet lábnyi magasságu hó födi. Mint egy éjfél körül lehetett már, midőn a bacsó szigoruan megparancsolá, hogy a marha után nézni kell; s néhányan a pásztorok közül sóhajtozva készülődtek a nem csekély feladat teljesítésére.

Körülbelül fél óra telt el feszült várakozás közt, midőn megnyilt az ajtó s egy alig csekély életjelt adó (magló) gölye behurczoltatott. Két ember kötelekkel erősíté vastag rudhoz s így hozta föl vállán. Később megint jött néhány e kiküldöttek közül azon szomorú hírral, hogy az állóhelyen két megfagyott ökröt találtak, a többinek pedig nyoma sincs. Jobban hangzott a hír a juhok sorsa felől. Ezek sűrűn egymás

war, während der Ruhepause der Einfall gekommen, etwas umherzuschlendern, wobei er sich auf ein paar hundert Schritte weit von seinen Genossen entfernte. Ein leises Geräusch das er vernahm, leitete ihn zu einer kleinen umbuschten Waldblösse, auf welcher er die gesuchten Ochsen erblickte, aber auch zwei wohlbewaffnete Räuber, die an einem halberloschenen Feuer sassen. Nun wäre es ihm freilich ein Leichtes gewesen, seine Gefährten zu holen und mit ihnen vereint, die Diebe zu fangen. „Aber“ — sagte er, „ich wollte die Ehre allein haben, das Blut stieg mir zum Kopf; ich schlich mich so nahe als möglich an sie, mit einem Satz war ich an ihnen, stiess ihre Köpfe einmal, zweimal aneinander, dass sie besinnungslos zu Boden stürzten und ehe sie zu sich kamen waren sie schon so fest gebunden, dass ich sie dann, ohne Widerstand zu unserem Lagerplatz führen konnte.

Unter ähnlichen, mit Jägerlatein verblühten Gesprächen ging die Zeit dahin und es wurde spät, ohne dass ans Schlafen gedacht wurde. Wie sollte man auch! Anstatt abzunehmen tobte der Sturm nur noch heftiger. Bald dumpf und hohl orgelnd, bald schrill pfeifend führte er uns ein schauerliches Konzert auf, und würde wohl auch das Dach des Koschars in alle Lüfte geführt haben, wenn diess selbst an einer minder — geschützten Stelle gestanden hätte. Die Hirten fingen nun an besorgt, ängstlich zu werden. — Wie sollte das im Freien lagernde Vieh die Sturmnacht aushalten? — Einer von ihnen öffnete die Thür um sich umzusehen, zog aber den Kopf erschrocken zurück, in dem er schwur, es sei ein Wind um einen Ochsen die Hörner abzuwehen — und der Boden bereits mit schuhhohen Schnee bedeckt. Doch gegen Mitternacht ergieng das strenge Gebot des Batscha, dass nun zum Vieh gesehen werden müsste und seufzend machten sich einige der Männer an die schwere Aufgabe. Eine halbe Stunde geprüfter Erwartung mochte uns vergangen sein, als sich draussen verworrene Stimmen hören liessen. Die Thüre öffnete sich und eine grosse Zuchtsau wurde hereingeschleppt, die nur wenig Lebenszeichen mehr von sich gab. Zwei Männer hatten sie mit Stricken an eine Stange gebunden und auf

mellé szorultak, mialatt hátuk fölött vastag, összefüggő hóréteg képződött, mely őket a dermesztő hideg ellen némileg megvédte.

Másnap reggel a kunyhó elé lépve, szibériai vidék szomorú képe terült el előttünk. Vége volt kirándulásaimnak, s nem maradt egyéb hátra, mint a térés. Könnyebb volt ezt mondani, mint tenni.

Ámbár a havazás elállt, dühöngött folyton a szél, mi miatt még 24 órai veszteglésnek kikerülhetését lehetők alig tekintettük. Fontolóra vevén — miszerint az idő a völgyben lehetetlen hogy oly annyira zord legyen, déltájban mégis haza felé vettük utunkat. Valóban mily elviselhetlennek látszott is a hideg eleinte, az ugynevezett zsásza kutnál már csekélyebb mérvet öltött; lenn a fehérvizi völgyben még egy kissé „fris“ volt, mielőtt azonban még Forbergbe vonultunk, sütött a nap verőfényes nyári melegével.

* * *

És most letehetném ugyan a tollat, de nem hallgathatom el a következő esemény történetét, mely az imént leirt kirándulással némi összefüggésben áll.

Alig mulhatott el egy vagy két esztendő ama szerencsétlenül járt expeditio után, midőn véletlenül egykori vezetőnkkel, a rókuszi tanítóval összejöttem.

Kissé vénültnek látszott már s azóta aligha nem a boldogabb „vadászati vidékre“ költözött, mert mintegy 20 éve lehet annak, midőn az történt, a mit most leirtam. A mult emlékei frissültek fel bennünk, többi közt a bacsó feleségére

ihren Schultern herbeigetragen. Später kamen wieder einige der Ausgesandten mit dem trübseligen Bericht, dass sie am Lagerplatz drei erfrorne Ochsen gefunden hätten, die übrigen aber verschwunden seien. Besser lautete die Auskunft über das Schicksal der Schafe. Diese hatten sich dicht aneinander gedrängt und über ihren Rücken hatte sich eine zusammenhängende Schneedecke gebildet, unter der sie recht gut bis zum Morgen aushalten konnten.

Als wir des anderen Tages vor die Hütte traten, hatten wir den trostlosen Anblick einer sibirischen Landschaft, da war es den freilich aus, mit den noch beabsichtigten Ausflügen und uns blieb nichts anderes übrig als heimzukehren, Das war aber leichter gesagt als gethan. Der Wind tobte fort, obgleich der Schneefall aufgehört hatte und es erhielt fast den Anschein als ob wir noch eine vierundzwanzigstündige Kontumaz halten müssten. Indessen der Erwägung, dass es unten im Thal mit dem Wetter unmöglich so schlecht stehen könne, als hier auf der Höhe, gab uns Zuversicht, und wir traten gegen Mittag den Heimweg an. In der That, so herb uns auch Anfangs die Kälte schien, — beim sogenannten Kressbrunnen — fanden wir sie schon bedeutend vermindert, unten im Thale des weissen Wassers, war es nun noch etwas „frisch“ und ehe wir noch in Forberg einzogen, hatten wir schon wieder Sonnenwärme und Sonnenschein.

* * *

Und nun könnte ich die Feder niederlegen; aber es drängt mich noch eines Ereignisses zu gedenken, welches mit den soeben geschilderten Gebirgsausflug in einigen Zusammenhang steht.

Es mochten kaum ein oder zwei Jahre, seit jener verunglückten Expedition vergangen sein, als ich zufälliger Weise mit unserem ehemaligen Führer, den Rektor von Rox zusammen kam, er schien nun etwas gealtert und mag seitdem schon längst in die „glücklicheren Jagdgründe“ hinübergegangen sein — denn was ich erzähle geschah vor etwa zwanzig Jahren. — Wir frischten unsere Erinnerungen auf, unter anderen kamen wir

és bárgyu fiára került a sor; s valóban nagyon szomorítólag hatott rám, midőn egykori vezetőm következőt beszélt el.

Ősz felé a bacsó legényeivel a juhokat le a völgybe hajtotta, feleségét azonban gyermekestől fönn a hegyen azon kemény parancscsal hagyta vissza, hogy az ott maradt sertésnyájnak jól viselje gondját, mit az hiven teljesített is. De igénybe vevé nagyrészt idejét s figyelmét a gyermek, úgy hogy míg az utóbbival bibelődött, addig a nyáj elszéledt, melynek isméti együvé terelése nem csekély fáradságba került. Egyszer a gyermeket magára hagyva, eltávozott. Visszajövet a kunyhót üresen találta. Ijedtében ide s tova futkosott, keresve kiáltozva, mind hiába; végre a Stirnberg függélyes falai alá ért, melyek nagyrészt sűrű ködfelhőkbe voltak burkolva. Itt is a fiu nevét kiáltozá, és — mely gyönyör anyai szívének — a keresve keresett fiu hangja hallatszott a magasból; de e pillanatban homályos tömeg zuhant le a felhőből — a gyermek összezuzott teste gurult alá lábaihoz. Szegény, elámitott fiu a felhőkbe ugrott, honnan szeretett édes anyjának hangját hallani vélte!

auch auf des Batscha's Weib und seinen blöden Sohn zu sprechen und ich muss gestehen dass ich mich des tiefsten Mitgeföhles nicht erwehren konnte, als man Folgendes berichtete :

Gegen den Herbst hin hatte der Batscha mit seinen Knechten, die Schafe zur Ebene herabgetrieben, sein Weib aber mit dem Kinde allein im Gebirge zurückgelassen, mit dem scharfen Befehl ja auf das zurückbleibende Vieh — eine Schaar Ferkel — gut Acht zu geben, — was sie auch redlich that. Aber auch ihr blödes Kind nahm ihre Aufmerksamkeit in Anspruch und während sie sich mit diesem abgab, lief die kleine Heerde auseinander und musste wieder zusammengetrieben werden. Sie gebot daher dem Kinde die Hütte, während ihrer Abwesenheit ja nicht zu verlassen, aber, was half es? — nach längerem Ausbleiben zurückkehrend fand sie die Hütte leer. Angstvoll suchend irrte sie nun stundenlang umher, ohne das verschwundene Kind finden zu können, und gelangte so unter die senkrechten Wände des Stirnberges, welche theilweise durch treibende Wolken verhüllt waren. Auch hier rief sie den Namen des Knaben in den Nebel hinein und welch' Entzücken für ihr Mutterherz, — die Stimme des Gesuchten beantwortete von hoch obenher ihren Ruf; aber — schrecklich — in demselben Momente sauste auch eine dunkle Masse durch die Wolkenschicht und das Kind lag zerschmettert zu ihren Füßen. Der arme, bethörte Knabe war in die Wolke hineingesprungen, aus welcher er die Stimme der geliebten Mutter vernommen hatte! — —

Jegyzéke

a „magas Tátra“ és környéke pontjainak, melyek általam 1874-dik évi augusztus hóban háromszögtanilag és légsúlyméretileg meghatározottak.

(Az I. évkönyv 94-dik lap jegyzéknek folytatása).

Jegyzés. A **B.** betűvel jelzett pontok légsúlyméretileg vannak felvéve.

	Tengerfeletti magas. méter.	
Biale , völgy Zakopane mellett, torkolata két mérés, középaránya	910 ^{·46}	B.
Czarny staw (feketető) Gąsienicowy , 4 mérés középaránya	1616 ^{·46}	B.
Dolina ku dziurze , völgy Zakopane mellett, torkolata	890 ^{·27}	B.
Fehértócsúcs , 2 mérés középszáma	2231 ^{·01}	1
Feketető , 1. Czarny staw Gąsienicowy		
Felkai völgy:		
<i>Felkaitó</i> , 2 mérés k. sz.	1666 ^{·72}	B.
<i>Felsőtó</i> , 2 mérés k. sz.	2128 ^{·17}	B.
<i>Hosszu tó</i> , 2 mérés k. sz.	1931 ^{·03}	B.
<i>Virágkert</i>	1793 ^{·17}	B.
Gąsienicowy tavak:		
<i>Litworowy tó</i> , 3 mérés k. sz.	1615 ^{·93}	B.
<i>Zadny staw</i> (hátsó-tó)	1785 ^{·51}	B.
<i>Zielony v. Suczystaw</i> (zöldtó) 2 mérés k. sz.	1672 ^{·16}	B.
Giewont mały (kis Giewont) a „nagy Giewont“-tól nyugatnak	1425 ^{·51}	B.
Halastó pagy , part, 2 mérés k. sz.	1395 ^{·57}	B.
<i>Kunyhó</i> a gáton	1410 ^{·66}	B.
Homiokhegy , 2 mérés, k. sz.	1927 ^{·60}	
Hosszú-tó , 1. felkai völgy		
Rubi Regiel , hegy Kościelisko keletnek	1316 ^{·40}	B.
Jaszczurówka , fürdő, 3 mérés, k. sz.	898 ^{·34}	B.
Jaworina , fogadó, 2 mérés, k. sz.	993 ^{·54}	B.
Keresztdomb , 2 mérés k. sz.	1417 ^{·60}	B.
Kopa Krolowa , hegy, Zakopane mellett	1547 ^{·34}	
Kopa Krolowa , hegy, Zakopane mellett	1540 ^{·19}	B.
Kopa Krolowa és Magóry közti nyereg, 2 mérés k. sz.	1501 ^{·85}	B.
Kopieniec mały , hegy Zakopane mellett	1170 ^{·71}	
Kopieniec wielky , hegy, Zakopane mellett	1340 ^{·90}	
Kościelec , a nagyobb és kisebb közti nyereg	1851 ^{·37}	B.

Verzeichniss

der von mir im August 1874 trigonometrisch und barometrisch gemessenen Punkte in der „hohen Tátra“ und ihrer Umgebung.

(Fortsetzung zu dem Verzeichnisse Jahrb. I p. 95 et ff.)

Anmerkung: Die mit B bezeichneten Punkte sind barometrisch gemessen.

	Seehöhe in Metern.	
Biale , Thal bei Zakopane, Mündung, Mittel aus 2 Messungen.....	910 ⁴⁶	B.
Blumengarten s. Felkaer Thal.....		
Czarny staw Gąsienicowy , Mittel aus 3 Mess.	1616 ⁴⁶	B.
Dolina ku dziurze , Thal bei Zakopane, Mündung Felkaer Thal :	890 ²⁷	B.
<i>Felkaer See</i> , Mittel aus 2 Messungen ..	1666 ⁷²	B.
<i>Blumengarten</i> , ...	1793 ¹⁷	B.
<i>Langer See</i> , Mittel aus 2 Messungen ..	1931 ⁰³	B.
<i>Oberster See</i> im Felkaer Grund, Mittel aus 2 Messungen	2128 ¹⁷	B.
Feuerstein , s. Kolbachthal		
Fischsee gr. Ufer, Mittel aus 2 Messungen ..	1395 ⁵⁷	B.
" " Hütte am Damm.....	1410 ⁶⁶	B.
Fünf Seen s. Kohlbachthal		
Gąsienicowy staw :		
<i>Litworowy staw</i> , Mittel aus 3 Mess.	1615 ⁹³	B.
<i>Zietony oder Suczy staw</i> , Mittel aus 2 Messungen	1672 ¹⁶	B.
<i>Zadny staw</i>	1785 ⁵¹	B.
Hruby Regiel , Berg östlich von Kościelisko ..	1316 ⁴⁰	B.
Jaszczurówka , Bad, Mittel aus 3 Messungen..	898 ³⁴	B.
Jaworzyna , Wirthshaus, Mittel aus 2 Mess.	993 ⁵⁴	B.
Kämmchen , Bergrücken bei Schmecks, Mittel aus 3 Messungen.....	1278 ⁸²	B.
Kohlbachthal :		
<i>Fuss des „gr. Wasserfalles“</i>	1176 ⁴⁸	B.
<i>Vereinigung des gr. u. kl. Kohlbaches</i> , Mittel aus 2 Messungen.....	1285 ⁹⁰	B.
<i>Feuerstein</i> im Kleinkohlbachthale, Mittl. aus 2 Messungen	1582 ²⁸	B.
<i>Fuss der Seewand</i> im Kleinkohlbachthale	1632 ³⁷	B.
<i>Fünf Seen</i> im Kleinkohlbachthale :		
<i>erster See</i>	2002 ⁸⁷	B.
<i>zweiter, grösster</i> , Mittel aus 4 Mess.	2005 ³⁸	B.
<i>westlichster</i> unter dem Mittelgrat ..	1992 ¹¹	B.
<i>vierter</i> , Mittel aus 2 Messungen...	2024 ⁹⁸	B.

	Tengerfeletti magas. meter.	
Koziniec , domb, Bystra mellett.....	940 ⁷⁷	B.
Koziniec , 3 mérés, k. sz.....	941 ⁵⁶	B.
Középperincz , 2 mérés, k. sz.....	2454 ²⁴	
Lysanki , hegy, Zakopane mellett.....	1436 ³⁹	
Őt-tó , l. tarpataki völgy.....		
Podspady , fogadó.....	902 ⁵⁰	B.
Poroniec , a Zakopiankavali egyesülésnél (Poroniec és Zakopianka egyesüléséből ered a „fehér Dunajecz“) 2 mérés k. sz.....	731 ¹¹	B.
Sarnia skala , hegy, Giewonttól éjszakknak....	1395 ⁸⁶	
Szražyska-völgy , Giewonttól éjszakknak a „Sarnia skala“ és „Lysanki közt: szállás a völgy felső részében, 2 mérés, k. sz.....	1040 ⁹⁴	B.
torkolata közvetlenül a „Giewont“ majd nem függőleges lejtő tövében	1116 ⁷⁵	B.
torkolata Zakopane felől, 2 m. k. sz.	895 ⁸⁷	B.
zuhatag alja.....	1092 ⁴⁸	B.
Suchy wierch , (szárazhegy) a Sarnia skalától délnek.....	1507 ⁸⁸	
Tarójka , (Kaemmchen) hegygirincz Tátrafüred mellett, 3 mérés, k. sz.....	1278 ⁸²	B.
Tarpataki völgy:		
<i>Kis tarpataki tó</i> melléki sziklafal alja.....	1632 ³⁷	B.
<i>Nagy- és kis tarpatak egyesülési pontja</i> 2 mérés, k. sz.....	1285 ⁹⁰	B.
<i>Nagy zuhatag alján</i>	1176 ⁴⁸	B.
Őt-tó , a kis tarpataki völgyben		
<i>az első</i>	2002 ⁸⁷	B.
<i>a legnagyobb</i> , 4 mérés, k. sz.....	2005 ⁸⁸	B.
<i>a nyugati</i> , a közép gerincz alatt...	1992 ¹¹	B.
<i>a negyedik</i> , 2 mérés, k. sz.....	2024 ⁹⁸	B.
Tűzkő , a kis-tarpataki völgyben, 2 mérés, k. sz.	1582 ²⁸	B.
Tengerszem , (n. Meerauge, lengy. czarny staw nad Rybiém).....	1576 ⁷⁸	B.
Tűzkő , l. tarpataki völgy.....		
Virágkert , l. felkai völgy.....		
Viszoka (Wysoka) a menguszfalvi völgyben..	2557 ⁹⁰	
Zakopane , vasgyár, fogadó, 5 mérés, k. sz....	999 ⁴⁴	B.
Zakopane , vasgyár, pénztárnok lakása, 8 mérés, k. sz.....	1001 ⁹⁶	B.
Zakopane , hengergyár, 3 mérés, k. sz.....	934 ²²	B.

	Seehöhe in Metern.	
Kopa królowa, Berg bei Zakopane	1547 ³⁴	
Kopa królowa, Berg bei Zakopane	1540 ¹⁹	B.
Sattel zwischen Kopa królowa und Magóny, Mittel aus 2 Messungen	1501 ⁸⁵	B.
Kopieniec mały, Berg bei Zakopane	1170 ⁷¹	
Kopieniec wielku, Berg bei Zakopane	1340 ⁹⁰	
Kościelec, Sattel zwischen dem gr. u. kl.	1851 ³⁷	B.
Koziniec, Hügel bei Bystre	940 ⁷⁷	B.
Koziniec, Mittel aus 3 Messungen	941 ⁵⁶	B.
Kreuzhügel (vulgo. Kreuzhübel) Mittel aus 2 Messungen	1417 ⁶⁰	B.
Langer See, s. Felkaer Thal		
Lysanki, Berg bei Zakopane	1436 ³⁹	
Mały Giewont, westlich vom „gr. Giewont“ ..	1425 ⁵¹	
Meerauge (polnisch-czarny stuw nad Rybiem)	1576 ⁷⁸	B.
Mittelgrat, Mittel aus 2 Messungen	2454 ²⁴	
Podspady, Wirthshaus	902 ⁵⁰	B.
Poroniec, Mündung in die Zakopianka (durch die Vereinigung der beiden Bäche- Poroniec und Zakopianka entsteht der „weisse Dunajec“) Mittel aus 2 Mess.	731 ¹¹	B.
Sarnia skala, Berg nördlich vom Giewont ...	1401 ⁸⁶	
Schwarzer See, s. czarny staw Gaşienicowy .		
Stirnberg, Mittel aus 2 Messungen	1927 ⁶⁰	B.
Strązyska, Thal nördlich vom Giewont, zwis- schen Sarnia skala u. Łysanki		
<i>Anfang</i> des Thales unmittelbar am fast senkrechten Abhange des Giewont	1116 ⁷⁵	B.
<i>Fuss</i> des Wasserfalles	1092 ⁴³	B.
<i>Mündung</i> gegen Zakopane zu, Mittel aus 2 Messungen	895 ⁸⁷	B.
<i>Szállás</i> im ob. Theile, Mittel aus 2 Messungen	1040 ⁹⁴	B.
Suchy wierch, südlich v. „Sarnia skala“	1507 ³⁸	
Weisse-See-Spitze, Mittel aus 2 Messungen ..	2231 ⁰¹	
Wyzoka (Viszoka) im Mengsdorfer Thale	2557 ⁹⁰	
Zakopane, Eisenwerk, Wirthshaus, Mittel aus 5 Messungen	999 ⁴⁴	B.
Zakopane, Eisenwerk, Wohnhaus des Cassiers, Mittel aus 8 Messungen	1001 ⁹⁶	B.
Zakopane, Walzwerk, Mittel aus 3 Mess. ...	934 ²²	B.

Vizmérséklet.

- Czarnistaw Gąsienicowe alatti forrás** aug. 12-én 9 óra 45 p. d. e. $2\frac{0}{5}^{\circ}$ C $10\frac{0}{25}^{\circ}$ C légmérték mellett, és $1524\frac{m}{}$ tengerfeletti magasban.
- Czarni staw Gąsienicowe**, aug. 12-én, 10 óra 20 p. d. e. $10\frac{0}{0}^{\circ}$ C, $9\frac{0}{0}^{\circ}$ C. legm. m.
- Felkai tó**, aug. 5-én, 11 óra d. e. $9\frac{0}{4}^{\circ}$ C, $12\frac{0}{7}^{\circ}$ C. légm. m.
- Forrás Zakopanán**, a vadaskert közelében, a régi Zakopanei hengergyártól Kościeliskóig vezető vasut, (želazna dróga) aug. 15-én 2 óra 35 p. d. u. $6\frac{0}{25}^{\circ}$ C, $24\frac{0}{6}^{\circ}$ C légm. m. $914\frac{m}{}$ magasban.
- Hosszu-tó**, a felkai völgyben, aug. 5-én 1 óra 10 p. $5\frac{0}{6}^{\circ}$ C., $13\frac{0}{2}^{\circ}$ légm. m.
- Kis-tarpataki öt-tó a legnagyobb**, aug. 3-án 12 óra 45 p. $8\frac{0}{75}^{\circ}$ C, $16\frac{0}{6}^{\circ}$ C légm. m. — Aug. 6-kán 2 óra 15 p. $7\frac{0}{25}^{\circ}$ C, $12\frac{0}{5}^{\circ}$ légm. m.
- Strážyska-völgy**, a vizesés alatti kis medenczében aug. 15-én, 4 óra 20 p. d. u. $10\frac{0}{25}^{\circ}$ C, $20\frac{0}{2}^{\circ}$ C. légm. m.
- Jegyzet.** Az I. évkönyv 96. és 101. lapon a **Cięplica** forrás tengerfeletti magassága feljegyezve nincsen, mert a Bialka hidjától csak kevéssel különbözik ($965\frac{3}{m}$).
- Igazítás.** Az I. évkönyv 94. lapon a **Bialka-hid** tengerfeletti magassága olvasandó: $965\frac{3}{m}$

Végre még a következőt kell megemlítenem. Dr. Karlińszki tanár és a krakkói csillagda igazgatója, pontos és szigorú számítások alapján engemet arról értesített, hogy a poronini meteorol állomás tengerfeletti magassága $739\frac{27}{m}$ és az ugyanottani udvar magassága $742\frac{42}{m}$ teszen. E szerint az I. évkönyvben előforduló és a Tátra, éjszaki részen felvett mérések — ha ezen pontok a jelen jegyzékben újabb mérések szerint nincsenek kiigazítva — valamivel alacsonyabbak, még pedig a légsúly-méretileg felvett pontok a magyarországi és a galicziai területen $7\frac{66}{}$ (kerek. 8.) méterrel, a háromszógtanilag felvett pontok, de csak a galicziai területen $8\frac{97}{}$ (kerek. 9) méterrel.

Ford. *Raisz Miksa.*

Wassertemperaturen.

Czarny staw Gąsienicowy am 12. Aug. 1874. 10 U. 20 M. V. M. 10° C bei 9° C Lufttemperatur

Felkaer See, am 5. Aug. 11 U. V. M. $9\frac{1}{4}^{\circ}$ C bei $12\frac{7}{10}^{\circ}$ C Lufttemperatur.

Kleinkohlbacher 5 Seen der grösste am 3. Aug. 12 U. 45 M. $8\frac{7}{10}^{\circ}$ C. bei $16\frac{6}{10}^{\circ}$ Lufttemp. — am 6. Aug. 2 U. 15 M. $7\frac{2}{10}^{\circ}$ C bei $12\frac{5}{10}^{\circ}$ C. Lufttemp.

Langer See im Felkaer Thale am 5. Aug. 1 U. 10 M. $5\frac{6}{10}^{\circ}$ C bei $13\frac{2}{10}^{\circ}$ Lufttemp.

Quelle in Zakopane unweit des Thiergartens an der żelazna droga — dem alten Eisenwege vom Walzwerke Zakopane nach Kościelisko — am 15. Aug. 2 U. 35 M. N. M. $6\frac{2}{10}^{\circ}$ C bei $24\frac{6}{10}^{\circ}$ C Lufttemp. u. 914^m/ Seehöhe.

Quelle unter dem Czarny staw Gąsienicowy am 12. Aug. 9 U. 45 M. V. M. $2\frac{5}{10}^{\circ}$ C bei $10\frac{2}{10}^{\circ}$ Lufttemp. u. 1524^m/ Seehöhe.

Strazyńska-Thal, Temperatur des Wassers in dem Bassin unter dem Wasserfall, 15. Aug. 4 U. 20 M. N. M. $10\frac{2}{10}^{\circ}$ C bei $20\frac{2}{10}^{\circ}$ C Lufttemperatur.

Anmerkung. Jahrb. I p. 96 u. 101 ist bei der Quelle Cieplica keine Seehöhe angegeben, weil dieselbe nur unbedeutend höher ist, als die der Brücke über die Białka.

Druckfehler im Jahrb. I. 1874 p. 53 Zeile 12 v. oben muss es statt „polnischen“ richtig heissen „geologischen.“

In das Höhenverzeichniss p. 95 et ff. haben sich folgende Druckfehler in die Höhenzahlen eingeschlichen: bei: **Białka**, Brücke, muss es richtig heissen.... 965³

„ **Fichte**, oberste Baumgrenze unter dem Botzdorfer See 1524⁸

„ **Panczyca-See** 1652⁸

„ **Quelle Nr. 2** unter dem Botzdorfer See 1472⁶

„ **Siroka**, nordöstl. Grat. 2137⁸

„ **Staw dwoisty** unter den Gąsienicowy Seen . 1683²

„ **Tlörichter Gern** 2098³

Schliesslich habe ich noch folgendes zu bemerken. Nach einer mir vom Herrn Prof. Dr. Karliński Direktor der Sternwarte in Krakau, gefälligst mitgetheilten, sehr gründlichen Berechnung beträgt die Seehöhe der meteorol. Station in Poronin 739²⁷^m/ und die des Hofes ebendasselbst 740⁴²^m/ Es sind daher alle im I Bde. des Jahrbuches enthaltenen Messungen auf der Nordseite der Tatra, falls dieselben Punkte nicht auch in dem vorstehenden Verzeichnisse bereits nach neueren Messungen verbessert, aufgeführt sind, etwas zu niedrig und zwar die barometrischen sowohl in ungarischem als auch in galizianischem Gebiete um 7⁸⁵ (rund 8) ^m/, die trigonometrischen aber blos in galizianischem um 8⁹⁷ (rund 9) ^m/.

Karl Kolbenhayer.

Zakopane és környéke.

A középponti Kárpátok éjszaki aljának azon részén, — melyet közönségesen galicziai Tátrának neveznek — terület a $\frac{3}{4}$ mértföld széles, valamivel több egy mértföldnél hosszú körülbelül 2500 lakossal bíró Zakopane nevű falu. Természeti fekvésének regényessége — valamint éghajlatának kitűnő volta dacára — Zakopane a múlt év nyarán azon kevés a cholerajárvány megkimélte nyugat-galicziai helyek egyike volt, — mindeddig aránylag kevésbé ismert, mely körülmény főképen az utazási kalauzul szolgáló leghasználtabb könyvekbe is becsúszott elégtelen s hamis adatokból könnyen kimagyarázható. Sydow A. például, kinek a központi Kárpátokról írt könyve sok időn át e tárgyat illetőleg az egyetlen volt, ismeri ugyan a falut, de a mindegy 1701. óta fennálló vasgyárról tudomása nincs; továbbá nem áll az sem, mit Zakopane környékéről is mond, vagy a mint azt a könyvhöz mellékelte földképen, — mely különben nagy hirre tett szert, — ábrázolja. Hasonlólag elégtelen adatokkal bővelkedik, nemcsak Fuchsnak „Central-Karpaten mit den nächsten Voralpen, Pest 1863“ című műve, de maga Bädeker „Österreich-Ungarn“ című könyvének 1873-ban eszközölt kiadása is.

Szabadjon tehát itt azt, a mit a múlt nyári Zakopane-ban való hosszabb tartózkodásom alatt tett számosabb kirándulásaim alkalmával tapasztalni szerencsém volt, az utazás barátjaival — használat- és tájékoztatásul — röviden közölhetni.

Mintegy 3 mértföldnyire Nowy-targtól (Neumark) délfelé, hová most Krakkótól gyorskocsin juthatni, és a hol a tovautazáshoz szükségelt alkalom is könnyen megszerezhető, fekszik a Zakopane nevű falu, mely a fehér Dunajecz forrás vizei mentében terül el. Lengyel módra a helység számos házai nem összefüggő sorokat, hanem több külön-külön elnevezéssel bíró csoportozatokat péld. Krupówki, Skibówka, Gaberowka, Krzeptowka stb. alkotnak. Az egésznek középpontját képezi a fából készült templom (826·9^m) magas közötti rész, hol pár kalmárbolt és egy az utolsó években épült vendéglő ellátja az utazókat a szükségletekkel. Innen

Zakopane und seine Umgebungen.

Am nördlichen Fusse der Centralkarpathen und zwar desjenigen Theiles derselben, der gewöhnlich die galizianische Tatra genannt wird, liegt das $\frac{3}{4}$ Meilen breite und über eine Meile lange, ungefähr 2500 Einwohner zählende Dorf Zakopane. So reizend nun auch die Lage und so vortrefflich das Clima desselben ist — Zakopane war im vergangenen Sommer einer der wenigen Orte Westgaliziens, der von der Cholera verschont blieb, — so ist es doch bisher verhältnismässig wenig bekannt, wozu wohl hauptsächlich die theils ungenügenden, theils auch falschen Angaben, die darüber in die gangbarsten Reisehandbücher gedrungen sind, beigegeben haben. A. v. Sydow z. B. dessen Buch über die Centralkarpathen lange Zeit hindurch das Einzige war, was wir über dieses Gebirge besaßen, kennt wohl das Dorf, aber das seit etwa 1701 bestehende Eisenwerk ist ihm gänzlich unbekannt, und was er sonst über die Umgebungen von Zakopane sagt, oder wie er dieselben auf der dem Buche beigegebenen Karte, die eine grosse Berühmtheit erlangt hat, darstellt, ist vollständig unrichtig. Ebenso ungenügend sind die Angaben in Fuchs „Centralkarpathen mit den nächsten Voralpen“ Pest 1863, und selbst die in der letzten Ausgabe von Bädikers „Oesterreich-Ungarn“ vom Jahre 1873.

Es sei mir daher gestattet, hier dasjenige, was ich im letzten Sommer während eines längeren Aufenthaltes in Zakopane auf zahlreichen Excursionen in Erfahrung gebracht habe, dem reiselustigen Publicum zur Benützung und Orientirung mitzutheilen.

Ungefähr 3 Meilen südlich von Neumarkt (Nowy targ), dass man jetzt von Krakau aus am besten mit dem Mallepostwagen erreicht, und wo man leicht einen Wagen zur Weiterreise erhält, liegt das Dorf Zakopane, dass sich an den Ursprungsbächen des weissen Dunajec hinzieht. Nach polnischer Sitte sind die zahlreichen Häuser des Dorfes nicht in zusammenhängenden Reihen erbaut, sondern in mehreren Gruppen, die auch besondere Namen führen, wie z. B. Krupowski, Skibówka, Gaberówka, Krzeptówka u. s. w. zerstreut. Den Mittelpunkt des Ganzen jedoch bildet die Parthie um die kleine hölzerne Kirche (826·9 ^m/ hoch), wo auch mehrere

szemléltető déli irányban a meredek Giewont szikla, mely a mögötte emelkedő hegyeknél alacsonyabb voltak daczára, azokat nagyszerűsége által mégis jóval felülmulja. A csúcsát képező két pyramis, melyek közül a nyugati a magasabb — a Zakopanebelieknek órául szolgál, mert a nap épen déltájban lövelli sugarait, a kettő közötti hasadékon.

A templomon alul némi távolságon az út délnyugat felé ágazik el, és az Eichborn L. urnak tulajdonát képező Zakopanei vasgyárhoz vezet, később mintegy $\frac{1}{2}$ mértföldnyire az állatkert mellett a Paronin felől jövővel egyesülvén. A hengerműtől (935 m) az ut a Bystre patak mentében gyönyörű fasorok közt ugyyszólva egyenesen dél felé a tulajdonképeni vasgyárhoz vezet. Ez jelenleg az imént nevezett hengerművön kívül 1 kohót mintasztalos műhelylyel, 4 vashámort, mely közül csak háromban dolgoznak, az ugynevezett várat, számos hivatalnok- és munkáslakot, végül egy vendéglőt foglal magában, mely utóbbinak hátulso részében az irodák is elhelyezvék. A vár előtti kertnek közep magassága 993.5 m-nyi. A jelenleg Stotter nevü bérlő által kezelt vendéglőben, mely mérsékelt ár mellett kitünő ellátással s szolgálattal kínálkozik, mostanság csupán négy vendégszoba van az utazók rendelkezésére bocsátva, Finger erdőigazgató állítása szerint azonban a legközelebbi nyáron 24 szobából álló felső emelet is fog elkészítettetni, hol azután a vendégek elszállásolásáról elegendőleg gondoskodva leend. Tetemesebb jelentkezés esetén a valóban szeretetre méltó tulajdonos készségesen enged át szobákat a hivatalnok lakban a vendégek számára. A vár fölött fekvő erdőigazgatói lakban van a es. k. posta is, mely naponta közlekedik a Nowy targ-gal. (Neumark.)

A zakopanei vasgyár tehát legalkalmasabb kiindulási pontot képez a környékbeli kirándulásokra. Egyike a legkönnyebbeknek az, mely a Kondraczka völgyet választja céljául. Az út oda a kohó mellett, az erdön keresztül vonul el, mig mintegy $\frac{1}{2}$ óra mulva széles kiterjedésü rétsághez (polana Kałatowki, 1160.5 m) érünk, melyen számos tanya és szin áll. Elhagyva a rétet, erdőbe lépünk, hol fülünket rögtön jelentékeny zugás üti meg; ez a Bystre patak dus vizü forrásától ered (1166.4 m) mely nagy robajjal a völgybe szakad, hol a Kondracki patakkaal egyesül. Sokan a Bystre patakot

Kaufläden und eine in den letzten Jahren entstandene Restauration für die Bedürfnisse der Reisenden sorgen. Von hier aus hat man so ziemlich im Süden den jäh abfallenden Felsen Giewont vor sich, der, obwohl niedriger als die hinter ihm liegenden Berge, dieselben dennoch an Grossartigkeit weit übertrifft. Die 2 seine Spitze bildenden Pyramiden, von denen die westliche die höhere ist, dienen den Zakopanern als Uhr, denn fast genau um die Mittagsstunde scheint die Sonne durch die zwischen ihnen befindliche Spalte.

Etwas unterhalb der Kirche zweigt sich nach Südost die Strasse zu dem Herrn L. v. Eichborn gehörigen Zakopaner Eisenwerk ab, die sich nach etwa $\frac{1}{2}$ Meile bei dem Thiergarten mit der von Poronin kommenden vereinigt. Von dem Walzwerke (935 m) führt die Strasse längs des Baches Bystre als schöne Allee fast gerade nach Süden bis zu dem eigentlichen Eisenwerke. Dieses besteht gegenwärtig ausser dem oben erwähnten Walzwerke aus 1 Hochofen nebst Formentischlerei, 4 Eisenhämmern, von denen aber nur 3 in Betrieb sind, dem sogenannten Schlosse, zahlreichen Beamtenwohnungen und Arbeiterhäusern und einem Wirthshause, in dessen hinterem Theile sich auch die Bureaux befinden. Die mittlere Höhe des Gartens vor dem Schlosse beträgt 993.5 m . Das Wirthshaus, in dem man unter dem jetzigen Pächter Stotter eine vorzügliche Bedienung bei sehr mässigen Preisen findet, hat zwar gegenwärtig nur 4 Gastzimmer, nach Versicherung des Forstdirectors Finger jedoch wird im nächsten Sommer ein Stockwerk mit 24 Gastzimmern aufgesetzt werden, wo dann für Unterkunft von Gästen in genügender Masse gesorgt sein wird. Bei lebhafterem Andrang werden übrigens von dem höchst liebenswürdigen Eigenthümer bereitwilligst Zimmer in Beamtenwohnungen an Gäste abgetreten. In dem oberhalb des Schlosses gelegenen Hause des Forstdirectors befindet sich das k. k. Postamt, das in täglicher Verbindung mit Neumarkt steht.

Das Eisenwerk Zakopane nun bildet für Excursionen in die Umgegend den geeignetsten Ausgangspunkt. Eine der leichtesten ist die in das Kondraczka-Thal. Der Weg dahin führt bei dem Hochofen vorbei durch den Wald, bis man nach etwa $\frac{1}{2}$ Stunde zu einer ausgedehnten, mit zahlreichen Salaschen und Heuschoppen besetzten Wiese (polana Kalatowkii 1160.5 m) gelangt. Hat man dieselbe überschritten und ist wieder in den Wald eingetreten, so hört man sogleich ein sehr bedeutendes Brausen, welches von der sehr bedeutenden Quelle des Bystrebaches, der oft fälschlich für den weissen

fehér Dunajecnek nevezik, a mi nem áll, mert a fehér Dunajec Poronin mellett a Bystre és a Zakopanei patak egyesüléséből veszi eredetét. A Kalatówkitól körülbelül egy órányira megint nagy rét terül el (polana Kondratowa 1339·8^{m/}), mely a Tatra egész éjszaki részén a legkiterjedtebb; felső része, melyet piekło (pokol)-nak neveznek, 1500 meternyi magas, benőve törpefenyűvel. Nyugati irányban huzódik a Giewontot a Kondraczkával összekötő hegygerincez, melynek megmászása, miután rajta csupán fű tenyész, meglehetősen fáradsalmas. Innen, vagy a Giewont nyugati pyramisát (1884·7^{m/}) honnan gyönyörű kilátás nyílik a zakopanei völgyek, de főleg a nyugatfelé egészen a magas hegygerinczig huzódó Mała Łorka (kis rét) felett, vagy a Kondraczkát (1089·7^{m/}) s így a Czerwone wierzchy (vöröshegyeket), melyek közül a legmagasabb, a Krzeszanica (2113·^{m/}) mászhatjuk meg. A Giewontra való út csupán fél napot vesz igénybe.

Délkeletre a vasgyártól emelkedik Magóra nevű hegy, kopasz 1708·8^{m/} magas mészesúcs. Éjszaknyugati oldalán jó nagyocska, mintegy 12^{m/} magas, 16^{m/} széles és 30^{m/} mély barlang találtatik. Hogy azt elérhessük, átkelünk a vasgyár utolsó háza mellett a Bystre patakon ennek egyik mellékparta mentében a Jaworzynka völgyben, eleinte dél felé, később délkelet felé tartván; nemsokára azon ponthoz érünk, hol a Jaworzynka völgy két felé ágazik; egyik ága kelet felé egészen a Kopa krofovaig (királyhalom) a másik Magóráig terjed. Ez utóbbi részben két út van, mely közül a felső a gazdag vasércbányákhoz, az alsó pedig az erdőn, később a törpe fenyesen keresztül a Magórához és így a barlanghoz visz, melynek megtekintéséhez azonban fáklják szükségeltetnek.

Fölötte érdekes a Magóra megmászása. Átkelve a vasgyár mellett a Bystre patakon, vagy meglehetősen rossz kocsinon vagy kissé rövidebb gyalogösvényen hatolunk az erdőn keresztül a Bocon hegyen fölfelé, melynek hátán az erdőterület véget ér; most az út lassu emelkedéssel a hegyhát mentében a Skupnón Uplaz-on, hol az első törpefenyűvel találkozunk, húzódik tova, azon a Kopa krafova és a Magóra között meglehetősen széles róna területet képező hegynereghez; a Magóra meredek sziklakup alakjában meredezvén a nyereg fölé, mindazonáltal $\frac{1}{4}$ óra alatt könnyen megmászható. A Magóráról pompás kilátás nyílik a Tatra éjszaknyugati részére, nyugat felé a zakopanei völgyekre, kelet felől pedig a Wołoszyn

Dunajec*) gehalten wird, herührt (1166·4 *m*), deren Wasser sich mit grossem Lärm in das Thal hinabstürzt und mit dem Kondracki-Bach vereinigt. Nach 1 Stunde von Kałatówki gelangt man abermals auf eine grosse Wiese (polana Kondratowa, 1339·8 *m*), die bedeutendste auf der ganzen Nordseite der Tatra, deren oberer Theil Piekło, die Hölle, genannt, 1500 *m* hoch und mit Krummholz bewachsen ist. Im Westen zieht sich der den Giewont mit der Kondraczka verbindende Rücken hin, der, weil nur mit Gras bewachsen, ziemlich beschwerlich zu erklettern ist. Hat man ihn erreicht so kann man entweder die westliche Pyramide des Giewont (1884·7 *m*), von der man eine schöne Uebersicht über die Zakopaner Thäler, namentlich über das westlich davon sich bis zum hohen Rücken hinziehende Thal Mała Łąka, „kleine Wiese“ genießt, oder die Kondraczka (1989·7 *m*) und von dort aus die rothen Berge, Czerwone wierchy, deren höchster Krzeszanica (2113·3 *m*) heisst, besteigen. Die Tour auf den Giewont erfordert im ganzen bloß $\frac{1}{2}$ Tag.

Südöstlich vom Eisenwerke liegt der Berg Magóra, eine kahle, 1708·8 *m* hohe Kalkkuppe. Auf ihrer Nordwestseite enthält sie eine ziemlich grosse, ungefähr 12 *m* hohe, 16 *m* breite und 30 *m* tiefe Höhle. Um zu derselben zu gelangen, überschreitet man bei dem letzten Hause des Eisenwerkes den Bystre-Bach und schreitet an einem Zuflusse desselben im Jaworzynka-Thale anfänglich gegen Süden, dann gegen Süd-Osten weiter. Bald gelangt man an den Punkt, wo das Jaworzynka-Thal sich verzweigt; der eine Arm erstreckt sich gegen Osten und endigt unter der Kopa królowa, der andere zieht sich zur Magóra. In diesem Theile sind zwei Wege, von denen der obere zu den reichen Eisenerzgruben, der untere mitten durch den Wald und später das Krummholz auf die Magóra und zur Höhle führt, zu deren Besichtigung man jedoch mit Fackeln versehen sein muss.

Höchst interessant ist die Besteigung der Magóra. Hat man den Bystre-Bach bei dem Eisenwerke überschritten, so steigt man entweder auf einem ziemlich schlechten Fahrwege oder auf einem kürzeren Fussessteige durch den Wald den Berg Bocoń hinauf, auf dessen Rücken die Waldregion endet; nun führt der Weg mässig ansteigend längs des Rückens über den Skupnów Uplar, auf dem das erste Krummholz auftritt, weiter zu der eine ziemlich breite ebene Fläche bildenden Einsattlung zwischen der Kopa królowa und Magóra, welche letztere sich in Gestalt eines steilen Felsenkegels über den Sattel erhebt;

*) Der weisse Dunajec entsteht in Poronin durch Vereinigung des durch den Zakopanerbach verstärkten Baches Bystre mit dem Poroniec.

láncolat és ennek kiágazásaira. Világosan tűnnek szemünkbe ama mély völgyzugok, hol a jól kivethető feketető és az ugynevezett Gosienicowe (hernyó) tavak fekszenek. Ha ez utóbbiakat elérni akarjuk, a Sucha-woda völgyébe szállva, a patak mentében számos tanyák mellett haladunk el, míg azon pont-hoz jutunk, hol az út ketté ágazik; egyenes irányban az út a Lilijowe szoroson át a Beskid és a Skrajnia Turnia (szélső torony) közt a magas hegygerinczen keresztül a Cicha (csendes) völgybe, balra pedig a Gosienicowe tavakhoz vezet, melyek legalsóbbika a Litworowy staw, (1612·4^m) csak kissé ama válpont fölött terül el. Innen mintegy 300 ölnyire délkeleti irányban fekszik a második tó, mely semmi más Tátránál elő nem forduló világos zöld színe következtében legáltalában Zielonynak (zöld) neveztetik, (1667·8^m) ámbár gyakran Sugy (száraz) elnevezés alatt is fordul elő. Egy jelentéktelen sziklagátat megmászva 3 tóhoz érünk, mely közül a legnyugatibb (1683·2^m) benyuló földszoros és egy kis sziget által mintegy két részre osztatván, dwojsty-nek (kettős) is neveztetik, különben Kurtkowiei nevet is visel. Innen keletre az utóbbival körülbelül egy magasságban 2 egészen jelentéktelen vízmedenczére akadunk, ez után következik egy meglehetősen meredek sziklafal, rajta megint egy nagyobb, sötétzöld színe miatt hasonlólag Zielony-nak elnevezett tó terülvén el, mely — nehogy a már fölebb mondottal összetévesztessék — nézetem szerint czélszerűbben zadni-nak (hátsó) lehetne nevezni, mely név némely vezető előtt már különben is ismeretes. Délkeletre, közvetlenül a Swinnica meredélyén még egy jelentéktelen vízmedence, melynek terjedelmét eddig még senki nem határozta meg, terül el. A második vagy a Zielony tótól éjszakra még két tó fekszik közvetlen szomszédságban, csak keskeny földesik által választva el egymástól, minek folytán a katasztrális földtérképen is Dwojsty staw (kettős tó) nevet visel. (1641·9^m).

Ezen eddig nevezett tavak a czorny (fekete) és a zamarły staw-val (befagyott tó) egyetemben a zakopanei nép által Gosienicowe stawy (Gonschienizowe) név alatt foglaltatnak egybe; a Kárpátokról írt kézikönyvekben egyáltalában szokásos hét tó név egészen használatlan (a tavak száma 11) s nem áll az sem, mit Fuchs erről kézikönyvében mond.

jedoch in $\frac{1}{4}$ Stunde leicht zu ersteigen ist. Von der Magóra genießt man eine herrliche Aussicht über den nordwestlichen Theil der Tatra, im Westen auf die Zakopaner Thäler, im Osten auf die Wołosznykette und ihre Ausläufer. Ganz deutlich übersieht man auch die Schluchten, in denen der gut sichtbare Schwarze See und die sogenannte Gąsienicowe- (Raupen-) Seen liegen. — Um zu den letzteren zu gelangen, steigt man in das Thal der Sucha-woda hinab und dann längs des Baches weiter an zahlreichen Salaschen vorbei, bis man an den Punkt gelangt, wo der Weg sich theilt; gradaus führt er über den Lilijowe-Pass zwischen dem Beskid und der Skrajnia Turnia über den hohen Rücken ins Cicha-Thal, links zu den Gąsienicowe-See. deren unterster, Litworowy staw genannt, 1612·4 *m*/, nur wenig oberhalb jenes Theilungspunktes liegt. Etwa 300 Klafter südöstlich davon liegt der zweite See, der seiner lichtgrünen, bei keinem anderen Tatraseen sich findenden Farbe wegen am besten mit dem Namen Zielony bezeichnet wird (1667·8 *m*/.) obwohl er auch häufig Sugy genannt wird. Ersteigt man einen kleinen Felsendamm, so kommt man zu Seen, von denen der westlichste, 1683·2 *m*/ hoch, dadurch bemerkenswerth ist, dass er durch eine Landzunge und eine kleine Insel gleichsam in zwei Theile getheilt wird, wesshalb er mir auch als „Doppelter“, dwoisty, bezeichnet wurde, während er sonst auch Kurtkowics genannt wird. Östlich von diesem See liegen in ziemlich gleicher Höhe mit ihm 2 ganz kleine Wasserbecken, dann folgt eine ziemlich steile Felswand, auf welcher wieder ein grösserer See (1783·5 *m*/) liegt, der seiner dunkelgrünen Farbe wegen bisweilen ebenfalls Zielony genannt wird, aber um Verwechslungen zu vermeiden, besser als Zadni, „der Hintere“ zu bezeichnen wäre, ein Name, der ihm auch von manchem Führer beigelegt wird. Südöstlich davon, unmittelbar am Abhange der Swinnica liegt noch eine ganz kleine Westeransammlung, die aber bisher noch von Niemanden gemessen wurde. Nördlich vom zweiten oder Zislony-See liegen noch zwei Seen unmittelbar neben einander, nur durch einen schmalen Streifen Land getrennt, weshalb sie auch in der Katastralkarte den Namen Dwoisty staw tragen, (1641·9 *m*/).

Alle diese Seen werden nebst dem schwarzen See oder czarny und dem gefrorenen See oder zamarzly staw von den Zakopaner Bauern unter dem Namen Gąsienicowe stawy (Gonschienizowe) zusammengefasst; der in allen bisherigen Karpathenhandbüchern übliche Name „Sieben Seen“ ist gänzlich unbrauchbar (die Zahl der Seen beträgt 11), und was Fuchs in seinem Buche darüber sagt, vollständig unrichtig.

Fölötte érdekes a kirándulás a fekete és befagyott tóhoz és onnan Zawrat szoroson át az 5 lengyel tónak völgyébe. E végett Zakopanétól eleinte ugyanazon uton haladunk, mely a Magórára vezet, később elérve a magóra és a Kopa Kralova közti nyeret, egyenesen a Sucha-woda völgyébe szállunk, honnan mintegy $\frac{3}{4}$ óra alatt a Tátra tavainak majd legnagyobb- és legszébbikéhez, a feketetóhoz érünk (1617.1^m). A tó sötétzöld, csöndes, tojásalaku medenczéből, nyugatra törpefenyűvel benőtt jelentéktelen kősziget emelkedik, és a meredek Koscielec csúcsot, mely zord évszakban sziklamállódásait tömegesen szórni látszik a tóba, éles körrajzban tükröztetik vissza a kristály tiszta hullámok által. Az égfelé meredező sziklatömegből, mely a tavat 3 oldalról zárolja körül, jobbra a Koscielec, balra a Granattól kiinduló lánczolat, melynek utolsó csúcsa a tótól közvetlenül keletre Zolta turnia (sárga torony)nak nevezetik és mely délfelől sziklagát által a Koscieleccel köttetik össze, — rés nyílik délkeleti irányban a zuhatag mentében, mely a már említett sziklagáton által a vizet a kis befagyott tóból a fekete tóba vezeti, abba, a melyet egy óra alatt érhetni el. (1793.3^m). Itt oly kép tárul elénk, mely nagyszerűség szempontjából csupán a Tátrafüred melletti Kolbach-völgygyel hasonlítható össze. A tavat körülzáró sziklafalak szurdokjai, egész a tóig húzódó óriási hómezők által borítvák. Törpe fenyűnek sehol nyoma sincs, csupán kopasz sziklafalakkal találkozik tekintetünk, mely a sziklák eme tömkelegéből kibontakozni eleinte alig bír. Keskeny völgyzug vezet délnyugati irányban azon össze-vissza szaggatott gerincehez, mely a Swinnicát a Kozy wiezrch (kecske csúcs)-csal köti össze; az így képezett mintegy 2165^m magas nyeret Zawrat-nak nevezik. Egy órai fáradalmas mászás után — majd görgetegeken, majd hóterületeken keresztül — elérjük a nyereg tetejét, honnan köröskörül leirhatlanul nagyszerű alpesi tájakra nyílik a kilátás. Délre a lengyel tavak közül, a legmagasabbban fekvő terület el, hová a lejtős ugyan, de nem életveszélyes, fűvel benőtt déli meredélyen rövid fáradság után ereszkedhetünk le.

Nemsokára bejártuk az egész „öt-tó“ völgyet, állottunk a zuhatag előtt, mely a 60 hold 840□⁰-nyi kiterjedésű nagy tó a Tátra legnagyobb taván alul szakadozva hömpölyög lefelé; s most utunkat vagy Świstówkan keresztül a „nagy halastóhoz“ (57 hold 534□⁰) vagy pedig Rostoka völgyön át Białka völgybe vehetjük, s így a Javorinába. Ha innen Zakopaneba visszamenni akarunk, legezélszerűbb a Polana Waksmondskán keresztül vezető útnak választása, mert alkalom nyílik, részint a hegységen kívül eső éjszaki oldalon, erdő

Hochinteressant ist die Partie zum schwarzen und gefrorenen See und von dort über den Pass Zawrat ins Thal der polnischen 5 Seen. Zu diesem Zwecke schlägt man von Zakopane anfangs denselben Weg ein, wie auf die Magóra, steigt aber von dem Sattel zwischen dieser und der Kopa králowa direct ins Thal der Sucha Woda hinab und erreicht nach etwa $\frac{3}{4}$ Stunden den schwarzen See (1617·1 Meter), einen der grössten und schönsten der Tatra. Aus dem schwarzgrünen, stillen, fast ovalen Bassin ragt westlich eine kleine, mit Krummholz bewachsene Felseninsel hervor, und die schroffe Kościelecspitze, die in rauher Jahreszeit ihr verwittertes Gestein massenhaft in den See schütten mag, spiegelt sich haarscharf in den klaren Fluthen. Aus den himmelanstrebenden Felsen, welche den See von 3 Seiten umschliessen, rechts der Kościelec, links die vom Granat ausgehende Kette, deren letzte Spitze, unmittelbar östlich vom See, Zólta turnia heisst, und die im Süden durch einen Felsendamm mit dem Kościelec verbunden ist, führt gegen Süd-Ost ein Ausweg längs der Katarakte, welche über den eben erwähnten Felsendamm das Wasser aus dem kleinen gefrorenen See in den schwarzen hinab führt, zu diesem, den man in einer Stunde erreicht (1793·3 Meter.) Hier bietet sich ein Bild dar, dem an Grossartigkeit nur noch das kleine Kolbachthal bei Schmecks vergleichbar ist. Die den See umschliessenden Felswände sind in ihren Schluchten mit colossalen Schneefeldern erfüllt, die sich bis zum See hinabziehen. Nirgends mehr eine Spur von Krummholz, nichts als kahle Felswände bieten sich den Augen dar, die anfänglich gar keinen Ausweg aus dem Felsenlabyrinth zu finden vermögen. Eine enge Schlucht führt nach Westsüdwest zu dem vielfach zerrissenen Grat empor, der die Swinnica mit dem „Kozy wierch“ (Ziegen-Spitze) verbindet, und in dieser etwa 2165 Meter hohen Einsattlung den Namen Zawrat trägt. Nach einer Stunde anstrengendem Klettern bald über Gerölle, bald über Schnee erreicht man den Sattel, in dem sich ringsum der Anblick auf eine unbeschreiblich grossartige Alpenlandschaft darbietet. Im Süden hat man zu seinen Füssen den hochgelegenen obersten der polnischen 5 Seen vor sich, zu dem man über die zwar abschüssigen, aber nicht gefährlichen grasigen Südabhänge in Kürze gelangt. Bald ist auch das ganze 5 Seenthal durchwandert, der Wasserfall unterhalb des „grossen Sees“, des grössten der Tatra, da er 60 Joch 840 □ Klafter enthält, besichtigt, und nun schlägt man entweder den Weg über die Świstówka zum grossen Fischsee (57 Joch 534 □ Klfr.) ein, oder durch

közepén fekvő s csak $1\frac{1}{2}$ holdnyi kiterjedésű „Toporowy stawek“ (bárdtő 1075^m) megtekintetésére, részint az Uz-nanski úr tulajdonát képező Jasczurowka nevű fürdőnek, — melynek forrása állandóan 20 Celsius foknyi hőmérsékletű — látogatására.

A már említett Żolta turnia a Sucha-woda völgyét, melynek 2 sziklakatlanjában a Gosienicowe tavak fekszenek, a Bancezyca völgytől választja el; ebben Fuchs 293. olv. és hasonlólag Koristka (Die hohe Tátra, Gotha 1864.) 34. olv. két Gosienawe stawy nevű tavat lenni állít, mely közül a felső egészen ritkán olvad el, még különösen Zamarzli (befagyott) nevet visel. Ez azonban nem áll; mert a Gosienicowe (nem Gosienawe) stawy név a Koscieliec két oldalán, a Sucha-woda völgyében levő 11 tóra vonatkozik; Panczyca völgyben ellenben csak egy tó van ($1652\cdot8^m$) és a Zamarzły, mint följebb érintők, egész más völgyben fekszik.

Zakopane vasgyártól nyugatra fekszik a Koscieliski völgy, melyet kocsin a falun keresztül vezető úton $1\frac{1}{2}$ óra, gyalog pedig a régi s közelebb úgynevezett „żelazna draga“ (vas út) nevű úton, mely a hengermű közelében elágazik, 2 óra alatt érhetni el. A völgy bejáratánál álló ujonnan épült erdőlak ($904\cdot8^m$) szomszédságában vendéglő van, mely szükség esetén hajlékot és ellátást nyújt. Sydow, Fuchs, Reyenhol s Hildebrandt tolla nagyon szépen eseteli ezen völgyet s így azt most mellőzhetjük, csupán azt jegyezvén meg, hogy a régi vasgyárnak — egy épületet kivéve — jelenleg már nyoma sincs.

A koscieliski és a bystre patakának völgye között, mely utóbbiban a zakopanei vasgyár fekszik, számos völgy húzódik, melyek közül a legnagyobb a szép Mała laka (kis rét) nevű egészen a magas gerinczig a középső Strazyska, közvetlenül egész a Giewontig ér, míg a többiek csupán az utóbbinak kiágazásáig terjednek. Köztök nevezetes a Biale patak völgye és a völgy a „barlanghoz“ (dolinka ku dziurze) mely a felső részen levő kis barlangtól kölesönzé nevét; „za Branu“ (kapu

das Roztokathal hinab ins Bialkathal und nach Jaworina. Will man von hier nach Zakopane zurück, so schlägt man am besten den Weg über die Polana Waksmondska ein, wobei man Gelegenheit hat, den kleinen, nur $1\frac{1}{2}$ Joch grossen „Toporowy stawek“ (Beil-Teich, 1075 Meter), die einzige auf der Nordseite ausserhalb des Gebirges, mitten im Walde gelegene Wasseransammlung, und das kleine, dem Herrn von Uznański gehörige Bad Jaszczurówka (895·6 Meter), dessen Quelle eine constante Temperatur von 20° Celsius besitzt, zu besuchen.

Durch die schon erwähnte Żółta turnia wird das Thal der Sucha-woda, in deren 2 Felsenkesseln die Gąsienicowe-Seen liegen, von dem Thale Panszczyca getrennt; in diesem sollen sich nach Fuchs p. 293, und ebenso nach Koristko (Die hohe Tatra, Gotha, 1864) p. 34, 2 Seen befinden, die den Namen Gosienawe Stawy führen, davon der obere, selten ganz aufthauende, noch insbesondere der des Zamarzły (der gefrorene.) Dies ist jedoch unrichtig, denn der Name Gąsienicowe (nicht Gosienawe) Stawy bezieht sich auf die 11 Seen zu beiden Seiten des Kościelec im Thale der Sucha-woda; im Thale Panszczyca dagegen liegt nur ein See (1652·8 M.), und der Zamarzły liegt, wie oben gezeigt, in einem ganz anderen Thale.

Westlich von dem Eisenwerke Zakopane liegt das herrliche Kościeliskerthal, das man zu Wagen, wo man den Weg durch das Dorf einschlagen muss, in $1\frac{1}{2}$, zu Fuss aber auf dem näheren alten Fahrwege, der sogenannten Zelazna droga, die sich bei dem Walzwerke abzweigt, in 2 Stunden erreichen kann. Neben dem am Eingange in das Thal gelegenen neuen Forsthaus (904·8 M.), befindet sich jetzt ein Wirthshaus, in welchem man zur Noth Unterkunft und Verpflegung findet. Eine Beschreibung des Thales ist nach der vorzüglichen bei v. Sydow und nach denen bei Fuchs, Reyemhol und Hildebrandt, überflüssig, nur muss erwähnt werden, dass von dem ehemaligen Eisenwerke darin keine Spur mehr existirt und auch alle übrigen Gebäude bis auf eines abgetragen sind.

Zwischen dem Kościeliskerthale und dem des Bystrebaches, in welchem das Zakopaner Eisenwerk liegt, ziehen sich zahlreiche Thäler hin, von denen das grösste, das schöne Thal mała łąka bis zum hohen Rücken, das mittelste, Strązyska, unmittelbar bis zum Giewont reicht, während die übrigen sich nur bis zu den Ausläufern des letzteren erstrecken. Unter ihnen sind das Thal des Baches Biala und das Thal zur Höhle (dolinka ku dziurze), so genannt, weil

mögötti völgy) különösen felette szűk bejárata és szeszélyesen összevissza rakott sziklaalkotványai folytán érdemel említést. A Strazyska völgy látogatása, egészen a mintegy 12^m/-nyi magas „Syczača“ (sziszegő) nevű zuhataghoz és vissza a „Sarnia- skala“ (őz szikla) és a Suchy wierzch“ (száraz csúcs) közt levő nyergen s így a Biale völgyön keresztül valóban bőven kárpótolja a természetbarát fáradalmait, különben is csak mintegy 1/2 napot véve igénybe.

Liptómege domborzati viszonyai.

Orographikus viszonyai a megye domborzatának igen sok tekintetben érdekes; a jelen mű iránya azonban ezen viszonyok tüzetes és bővebb tudományos tárgyalását meg nem engedvén, szoritkozom csupán csak az elkerülhetlenül szükséges előadására.

A megye kitünő, katlanszerűleg táguló hosz - völgyet képez, mely keletről nyugat felé huzódik. A keresztvölgyek éjszaktól délnek vagy ellenkezőleg déltől éjszagnak nyulnak le a fővölgybe. A magas Tátrát — mely központi Kárpátoknak is neveztetik, délről a magyar Duna sík földé, éjszokról a gácsországi lapály, nyugatról a Nyitra, Turócz és Arva vízének völgye, keletről a Hernád és Poprád völgye határolja el. Több keresztvölgyei a Hlina, Tomanova, Kameniszta, Bisztra, jamniki völgy és a nagy dobróczy völgy, a Vág folyó jobb partján a megye éjszaki részén.

A nagy dobróczy völgy választja el a központi Kárpátokat a felső Tátra hegységtől, mi a fekete Arva a Dunajecz és Vág között emelkedik ki. Innét tovább haladva mindég nyugat felé találjuk a proszéki, bucskai völgyet, s a likavai passust. Lubochnától éjszagnak a Sip és Hrdosin hegység; ezen hegységet a Vág folyó választja el a délnek emelkedő Tátra hegységtől; s mint egy összekötő láncszemül tekintendő a kis Kriván és a magas Tátra hegység között.

Az alsó Tátra a Vág balpartján a megye déli oldalán, — a Vág, Hernád, a felső Garam és Turócz vízének mély-

an seinem oberen Ende eine kleine Höhle sich befindet und das Thal za Brama (hinter dem Thore), das sich durch seinen engen Eingang und seine phantastischen Felsengebilde auszeichnet, bemerkenswerth. Ein Besuch des Strazyskathales bis zu dem etwa 12 Meter hohen Wasserfall Syczača (Zischende) und zurück über den Felsen Sarnia-skala (Reh-Felsen) und dem Suchy-wierzch (die trockene Spitze) durch das Bialethal, der nur $\frac{1}{2}$ Tag erfordert, wird gewiss jeden Naturfreund befriedigen.

Karl Kolbenheyer.

Orographische Verhältnisse des Comitatus Liptau.

Die orographischen Verhältnisse dieses Comitatus sind in vielen Beziehungen interessant; der Zweck der gegenwärtigen Arbeit gestattet jedoch nicht eine eingehendere wissenschaftliche Erörterung dieser Verhältnisse, weshalb ich meinen Vortrag auf das unumgänglich Nothwendige beschränke.

Das Comitatus bildet ein eminent Kesselförmig sich erweiterndes Längenthal, das sich von O. nach W. zieht, mit in dieser Richtung auf das Hauptthal senkrecht sich erstreckenden Querthälern. Die „Hohe Tatra“ — auch „Central-Karpathen“ genannt — hat südlich die Ebene der ungr. Donau, nördlich die galizische Ebene, westlich die Thäler des Nyitra-, des Turóc- und des Árva-Flusses, östlich das Hernáth und Poprád-Thal zur Begrenzung. Im nördl. Theile des Comitatus sind die Querthäler Hlina, Tomanova, Kameniszta, Bisztra, das Jamnik- und das grosse Bobroczer-Thal am r. Ufer des Vágflusses.

Das grosse Bobroczer-Thal trennt die Central-Karpathen von dem „Oberen Tatra-Gebirge“, welches sich zwischen der schwarzen Árva, dem Dunajecz und der Vág erhebt. Von hier aus westlich finden wir das Proszéker-, das Lucskaer-Thal und den Likavaer Pass; nördlich von Lubochna das Sip- und Hrdosin-Gebirge, welches der Vágfluss von dem sich südlich erhebenden Tatra-Gebirge trennt und als verbindendes Kettenglied zwischen dem kl. Krivan und der „Hohen Tatra“ zu betrachten ist.

Die „Untere Tatra“, am l. U. d. Vág, im südl. Theile des Comitatus, zwischen der Thaleinsenkung der Vág, der

zete között a Táttra hegylánczsal egy vonalban nyulik kelet-től nyugotnak, mit a deménfalvi és boczai völgy három részre oszt, u. m.: a Dumbjer hegység, a boczai és revuczai vonal mélyzete között, a közben eső deménfalvi völgygyel, két részre oszlik: a Králova, Hola hegység a boczai vonal mélyzetétől egészen Iglóig.

A magas Táttra a lucskai völgytől éjszakra emelkedő Chots hegységtől a lomniczi csúcsig és a Stösschenig szakadatlan terjeszkedik.

A lucskai vonal mélyzete, s az oly váratlanul rögtöni, kiemelkedése a központi Kárpátok granit szikláinak ezen hegyvonalat három részre osztják, a Chots hegységre a bucskai völgytől a likavai passusig, Rózsahegytől alsó Kubin felé; a prószéki hegység mint összekötő láncz szeme az elsőnek, a magas Táttrával a lucskai völgytől a nagy bobróczy völgyig, s végre a magas Táttra nyugaton a Rohács, központban a Kriván s keleten a lomniczi csúcsal.

Az alsó Táttra a Stureczy passustól a gömörmegyei ver-nári passusig terjed nyugattól keleti irányban. A boczai mélyzet vonalánál fogva az alsó Táttra két fő részre osztható, melynek nyugati részét a Prasiva hegyecsoport képezi, a Lazistje és Jaszená, közötti völgygyel nyugatra, és a Dumbjér hegység a boczai átmenettel; — keleti részét pedig a certova svadbá hegyecsoport nyugaton, és a Králova Hola keleten alkotják.

Orographiailag oly önálló helyezkedéssel mint a Táttra hegyláncz, sem az éjszak-keleti, sem pedig az erdélyi Kárpátok nem birnak. Mert ha bár a Táttra hegység az összes Kárpátok központján emelkedik, s egyszersmind azoknak legfontosabb gőcse, mégis amazoktól a Táttra hegység vagy igen mély völgyületek által mint az Arva, Vág a Poprád és Dunajecz, vagy pedig igen alanti sík föld és nyergek által élesen választatik el, úgy hogy a Táttra lánczolatát egy vonal mélyzetben megkerülhetni, melynek legalacsonyabb pontja körülbelül 1200 bécsi láb, legmagasbbja pedig alig 2700 láb-nál több a tenger színe felett; holott ezen vonal mélyzet oly hegységet vesz körül, melynek több esúcsa a 8000 láb tenger fölötti magasságot meghaladja.

A Táttra hegység legnagyobb hosszúságában — Liptónak nyugat-éjszaki határától a Vág- és Arva vizének összefolyásától egészen Maszina vidékéig Gácsországban — több mint 17 osztrák mértföldnyi, s annak legnagyobb szélessége a

Hernáth, der oberen Gran und der Turócz, erstreckt sich von O—W parallel dem Tátragebirgszuge, durch das Déménfalvaer- und Boczaer-Thal dreifach gegliedert und zwar: das Dumbjér-Gebirge, zwischen der Boczaer und der Revuczaer Thalvertiefung, durch das dazwischen fallende Déménfalvaer-Thal in 2 Theile getrennt; dann das Králowa-Hola-Gebirge, von der Boczaer Thaleinsenkung bis nach Igló.

Die „Hohe Tátra“ dehnt sich von dem nördlich des Lueskaer-Thales aufsteigenden Chocs-Gebirge bis zur Lomnitzer-Spitze und dem Stösschen ununterbrochen aus.

Das Lueskaer-Thal und die so unerwartet plötzlich aufsteigenden Granitfelsen der Central-Karpathen, theilen diesen Gebirgszug in 3 Theile: in das Chocs-Gebirge, vom Lueskaer-Thale bis zum Likavaer-Pass, von Rosenberg gegen Alsó-Kubin; in das Proszéker-Gebirge, als Verbindungsglied des ersteren mit der „Hohen Tátra“ vom Lueskaer-Thale bis zum gr. Bobrobzer-Thale; und endlich die „Hohe Tátra“, westlich mit dem Rohács, im Centrum mit dem Krivan und östlich mit der Lomnitzer-Spitze.

Die „Untere Tátra“ verzweigt sich in westöstl. Richtung von dem Pass Sturecz bis zum Vernár-er Pass in das Comitatus Gömör und erscheint durch das Boczaer Thal zweifach gegliedert, wovon den westl. Theil die Prasiva-Gebirgsgruppe, mit dem zwischen Lazistje und Jaszena liegenden Thale; ferner das Dumbjér-Gebirge mit dem Boczaer-Pass, — den östl. Theil aber die csertowa-swabda Gebirgsgruppe und Kralowa-Hola bildet.

Die Tátra-Gebirgskette besitzt eine orographisch selbstständige Lage, wie sie weder die nordöstlichen, noch die Siebenbürger Karpathen aufweisen. Denn obgleich das Tátra-Gebirge im Mittelpunkte des gesammten Karpathen-Gebirgszuges sich erhebt und zugleich dessen wichtigsten Quotenpunkt bildet, so wird das Tátragebirge von demselben dennoch durch tiefe Thaleinschnitte wie das Árva-, Vág-, Poprád- und Dunajecz-Thal, oder durch tief liegende Ebenen und Pässe scharf abgeschieden, so dass man die Tátra-Gebirgskette in einer tiefen Linie umgehen kann, deren tiefster Punkt etwa 1200 W. T. der höchste aber kaum 2700, Höhe über dem Meere erreicht, wo doch dieselbe ein Gebirge einschliesst, dessen Kuppen 8000' Höhe übersteigen.

Das Tátragebirge in seiner grössten Längendimension — von der N. W.-Grenze des Liptauer Comitatus, dem Zusammenfluss der Vág und der Árva, bis Musina in Galizien — erstreckt sich mehr denn 17 österr. Meilen und nimmt den grössten Breitenraum, zwischen der Vázsecz-Csorbaer Wasserscheide

Vázsecz és Csorba közötti vízválaszték a Hochwald fensíkja és Neumark között Gácshonban $6\frac{1}{2}$ osztrák mértföld.

Az ezen a téren emelkedő hegylánczolat az összes Kárpátok vonalával csak két helyütt van összekötve, ha ugyan egy átálján ezt állítani lehet. Az első pont Liptómegyére nem vonatkozván, itt említeni fölöslegesnek tartom, a másik pont a Tátra hegység déli oldalán van az országúton, a mely Liptóból Szepesmegyébe vezet Vázsecz és Csorba községek között. A mint Hradeket elhagyjuk, a megye felső részébe jutva az országút a Vág folyónak itt már igen magas pontjára vezet, s fent mindenütt annak mentében kanyarog, hol már szabad kilátás nyílik az egész tájakra. Igen tisztán lehet látni szabadszemmel, követni a magas völgy két oldalán a keletfelé parallel húzódó, két hegylánczolatot t. i. az éjszaki oldalon a magas Tátra, a déli oldalon az alsó Tátra hegységet.

A magas Tátrából függélyesen a völgy vonalába leereszkedő hullámos térség olykor-olykor úgy látszik mint ha már a völgy háttérét végképen elzárná, azonban itt még nem vehető észre, hogy ezen zárfal összekötné a magas Tátrát az alsó Tátrával; mignem ezen hullámos talaj Vázseczen túl legalább hydrographiaailag a völgyet elzárja, miután itt a fehér Vág a belé ömlő patakokkal együtt egyszerre eltér anélkül, hogy azt keresztül törné, mialatt annak a másik keleti oldalán a Poprad forrásai keletkeznek, s a Vág folyásával ellenkező irányt vesz.

Ezen hullámosan emelkedő talaj az úgynevezett Hochwald fensíkja.

A Hochwald fensíkja, vagy gerincze körül-belől $\frac{3}{4}$ mértföldnyi hosszú, a mely éjszaki végén alig $\frac{1}{8}$, déli végén azonban $\frac{1}{2}$ mértföld széles hullámos téremelkedést képez, a mely a Vázsecz melletti Vág folyam vonalmélyzete felett körül-belül 300 lábnyi magasságra emelkedik, a melyen maga az úgynevezett vízválaszték valami 2800 lábnyi tengerszin feletti magasságban van, midőn is ez a majdnem 8000 láb magas csúcsosodásból oly rögtön alá szállt.

Am de lássuk immár a Tátrahegység legfőbb és központját, annak éles és hegyesen kiálló főgerincezetével a mennyire az Liptómegyét illeti. Ennek nyugati szélső pontja az ily zik-zakban hegyesülő Rohács, innen túl az széles dóm-szerű boltozatos alakban 5500—6000 lábnyi közép magasság-

(Hochebene v. Hochwald) und Neumarkt in Galizien von $6\frac{1}{2}$ österr. Meilen ein.

Die auf diesem Raume sich erhebende Gebirgskette steht mit dem Gebirgszuge sämmtl. Karpathen nur an zwei Orten in Verbindung — so man diess im Allg. behaupten kann. Den ersten finde ich hier zu erwähnen für überflüssig, weil er mit dem Comitate Liptó in keiner Beziehung steht; der zweite ist auf der südl. Seite des Tatragebirges, auf der von Liptau nach der Zips führenden Strasse, zwischen den Ortschaften Vázsecz und Csorba.

Nachdem man Hradek passirt, führt die Strasse im oberen Theile des Comitates zu einer bedeutenden Höhe des Vágflusses, an dessen Krümmungen sie sich hinaufwinckt und hier bereits eine freie Aussicht auf die ganze Gegend darbietet. Sehr deutlich kann man mit freiem Auge, die an beiden Seiten des Hochthales parallel gegen O. streichenden zwei Gebirgszüge verfolgen, nämlich: auf der nördl. Seite die „Hohe Tátra“ und auf der südlichen, die „Untere Tátra.“

Die von der „Hohen Tátra“ senkrecht abfallenden, auf die Thalsole wellenförmig sich herablassenden Gehänge, scheinen zuweilen den Hintergrund des Thales gänzlich abzuspüren, jedoch ist es hier noch nicht bemerkbar, dass dieser Riegel die „Hohe Tátra“ mit der „Unteren Tátra“ verbindet, bis nicht diess wellenförmige Gehänge über Vázsecz hinaus, wenigstens in hydrographischer Beziehung das Thal abschliesst, indem hier die weisse Vág, ohne dasselbe zu durchbrechen, sich mit den in dieselbe sich ergiessenden Bächen, plötzlich abwendet, während auf der entgegengesetzten östl. Seite die Quellen des Poprádfusses entspringen, der eine dem Vágflusse entgegengesetzte Richtung verfolgt.

Der in sanften Absätzen hinansteigende Boden ist das sog. Hochwaldplateau. Dieses Plateau oder Gebirgsjoch beiläufig $\frac{3}{4}$ M. l. bildet am nördl. Ende nur kaum $\frac{1}{8}$ M. am südl. aber $\frac{1}{2}$ M. br. wellenförmige Terrainerhebung, die über der Thalsole des Vágflusses bei Vázsecz etwa 300' hoch liegt, zu deren Wasserscheide bis gegen 2800' Seehöhe aufsteigt, diese aber von der 8000' hohen Protuberanz mit einem Male selbst so tief herabfällt.

Betrachten wir indessen den Haupt- und Centralpunct des Tátra-Gebirges in der Hytgliederung seiner scharfen und spitzig emporragenden Gipfeln und Zinnen, soweit sie das Liptauer Comitát betreffen. Der westlich äusserste Punct ist der in Zickzacks zugespitzte Rohács, der sich weiters in breiten

gal húzódik tovább, a Volovecz 6534 lábnyi magas, a Pranda és Jezsóva majdnem két mértföldnyi hosszúságra terjed, itt azonban éjszak-nyugat felé fordulva mind magasabbra emelkedik, a Szmezsány már 6890, a Tomanova 6840 láb magas, tovább haladva emelkedik Koprova, Welka óriás tömbje 5500 lábnyira, a Krizna 6500, ezután jön sok ágazatú tagja a Krivánnak 7884 lábnyi magasságig; szomszédja ennek a Solisko 7475 és a na Basti 7408 lábnyi magasságba emelkedő csúcsokkal.

A központi Kárpátok tömbjének rövid kereszt völgyületi rendszere a délnyugati, déli és délkeleti, tehát annak domború oldalán alá-felé igen szélessé válik, mialatt ezen völgyületek felfelé igen meredeken szűkülnek, okozza azt, hogy a hó gyülemletnek sem elegendő helye, sem pedig előnyös helyzete nincsen csak a főgerinc közvetlen közelében, a hol gyakran két kereszt hegyhát összejön, képződik katlan alakú mélyedés, a melyben a hó összegyűlhet. A hegytömb északi oldalán ellenben a völgyületek mind igen keskenyek s már eredésüknél oly mélyen bevájtak, hogy ott a hó tömeg össze nem gyűlhet. A magas Tátrának ezen alkata bár ha az a hóvonalon jóval felül emelkedik, a fő oka annak, hogy azon a sajátlagos jégmezőkön nem alakulhatnak, bár ha imitt-amott jelentéktelen terjemen; jég pontok mégis találhatók.

Ezen hegy tömb tópi kus alkotásának jelleges kinyomata az egyszerű, a két csúcsos végződés, s az orgona sip alakú, egymásmellé sorakozó toronyszerű csúcsosodás. Az első eset előfordul a Krivánon, mint a mely a központi Kárpátok legszélső nyugati őrszemeként helyezkedik el.

Az erdőség legmagasabb szintájából déli oldalán gyalog fenyűvel sűrűn benöve emelkedik fölfelé széles dombszerű boltozattal ama hegytömb, mely felülről lefelé egy mélyen bevájt szakadás által két felé oszlik és felfelé két lapos boltozatu terrasban végződik, balra a Kapa 5100, jobbra a Nad Pavlova 5560 láb magasságban, a hol már a gyalog fenyű lassanként elmaradozik, innen felfelé a hegy arez éle minden oldalról meredekebbé válik, éjszaki- és nyugati oldalán már épen 50 fokot ér el, s ez oldalról azt megmászni lehetetlen, s innét annak látképe olyan, mint egy élesre hegyesített pyramis. Déli oldala homoran mélyed, míg az körülbelül 6500 lábnyi magasságban egy kis síkban pihen meg, ez na prehibu név alatt ismeretes. Innen felfelé a csúcs látképe kürt alakot nyer, melynek legfelsőbb csúcsa az éjszak-

domartig gewölbten Contouren v. 5500—6000' mittl. H. ausdehnt; der Volovecz 6534' hoch; Pranda und Jezsova erstrecken sich in einer L. v. beinahe 2 M. und hier sich nordwestlich wendend steigen sie höher empor; Szmrecsiny ist schon 6890', Tomanova 6840' hoch; weiter erhebt sich der colossale Gebirgsstock der Koprowa Welka 5500', Krezňa 6500' dann die vielfach gegliederte Gruppe des Kriván bis zur Höhe von 7884', dessen Nachbar Solisko mit 7475' und Basta mit 7408' h. Kuppen.

Das Querthalsystem des Central-Karpathen-Gebirgsstockes an der südwestl. südl. und südöstl., also auf der convexen Seite, in Kürze anlangend — erweitern sich diese Thäler nach abwärts, während sie nach aufwärts sich schroff verengend, den Schneeanhäufungen weder genügenden Raum, noch vortheilhafte Lagerung gewähren und nur in der unmittelbaren Nähe des Höhenkammes, wo sich öfters zwei Bergrücken kreuzen, werden kesselförmige Vertiefungen gebildet, in welchen sich der Schnee anhäufen kann. Hingegen sind die Thäler auf der Nordseite des Gebirgsstockes sämmtlich sehr enge und schon ihrem Ursprunge nach, so tief eingeschnitten, dass daselbst Massen von Schnee nicht angehäuft werden können. Dieser eingenthüml. Bau der „Hohen Tátra“ — obzwar sie die Schneelinien bedeutend überragt — ist hauptsächlich Ursache, dass keine eigentlichen Schneefelder, Glätscher gebildet werden, obgleich hie und da Eisbäncke in unbedeutender Ausdehnung vorkommen.

Der typische Ausdruck des topischen Gebildes dieser Gebirgsmasse ist die einfache, die zweigipflig ausgehende, und die orgelpfeifenartig aneinander gereichte thurm förmige Zuspitzung. Die erstere kommt am Krivan vor, der als äusserster Vorposten im W. der Centralkarpathen sich lagert.

Vom äussersten Niveau der Waldvegetationsgrenze, an der Mittagsseite mit dichtem Kurmmholze bewachsen, erheht sich in breiten ebenartig gewölbten Formen jene Gebirgsmasse, welche von oben nach unten durch eine tiefe Furche in 2 Theile getrennt wird, und nach aufwärts in zwei flach gewölbten Terrassen endigt, links die Kopa 5100', rechts die Nad-Pawlowa 5560' hoch — wo das Krummholz bereits allmählig zu schwinden beginnt, das Gehänge immer schroffer abfällt, an der n. u. w. Seite schon 50° erreicht, hier nicht erstiegen werden kann und die Ansicht einer scharfzugespitzten Pyramide darbietet. Die Südseite ist concav vertieft und bildet in der Höhe von etwa 6500' einen Absatz, der unter dem Namen Na-Prehibu bekannt ist. Von hier aus aufwärts hat die Kuppe die Ansicht eines Hornes, dessen

keleti oldalon vakmerő hajlással görbül, a hol a hegy tömbjének két felé vált része ismét egyesül és összeforr. Lefelé a „Na prehibától“ Kopáig és a nad Pavlováig terjedő meredek fű és mohával benőtt terek számtalan néha 10 köböl nagyságu szikla darabokkal borítvák, melyek valószínűleg egykor a csúcsról leválva egészen mostani helyükig hengeregtek. A „na prehibától“ felfelé már mindenütt meztelen sziklák tűnek elő, s itt a tömbnek elvált két ága lassanként, közeledvén egymáshoz, a hegy legmagasabb csúcsán patkószerű alakulásban összefoly.

A csúcs tompa háromszöget képez, melynek nyugattól keletfelé nyúló leghosszabb oldala körülbelül 30 lábnyi, legnagyobb szélessége pedig 7 láb. A Kriván magassága a katonai három szögelési felmérés szerint 7884 lábat tesz a tenger színe felett.

A központi Kárpátok tömbjének kettős csúcsú végződése csak a Szepességben fordul elő.

A hegycsúcs orgonasípszerű végződése a leggyakoribb s ennek legszebb példánya a „Na Basti“ gerince, mely a csorbai tó és Kriván között a leginposásabbban tűnik elő.

A hegytömbnek itt széles alapja egészen hiányzik, a talaj egy félmérföldnyi hosszúságban kőfal gyanánt rögtön, és igen meredeken emelkedik ki a gyalog fenyő tenyész vonalának magas völgyületeiből, mintegy 4500 lábnyi magasságból, befedve szikladarabokkal, görely kövekkel, körülbelül 1000—1500 lábnyira fölfelé; s ezen óriás gátonynak egész hosszában nyul ki 300—400 ölnyire fent, az alig 2—3 ölnyi vastag sziklafal 7400 lábnyi magasságig, a mely szikla fal legelső szélein egymásután egysorban álló bizarr és fantasztikus torony orgonasíp, lándzsa-hegy és szarúalaku csúcsokban végződik melyek némelyike görbe vagy hajlott helyzeténél fogva ugylátszik mintha egyensúlyt veszelve már-már lezuhanni készülne.

A szikla csúcsok illetén alakulása üti fel a magas Tátára a felette vad szerteszakadozott és borzadályos bélyeget; s ha a szemlélő ezen sziklatömbök alatti mély völgyekből feltekint a szédelgő magasban meredező szikla gerincekre, oly rémületes látképe tárul fel előtte a hegységnek, minőt a számtalan utazók összhangzó tanúsága szerint kivéve, talán a lapphoni hegységet, Európa egyetlen hegysége sem képes felmutatni.

äusserste Spitze an der N. O. Seite in kühner Krümmung sich neigt, allwo die getrennten Theile der Gebirgsmasse sich wieder vereinigen und verschmelzen. Die von der Na-Prehibu bis zur Kopa und Nad-Pavlowa abfallenden, mit Gräsern und Moosen überwachsenen steilen Gehänge sind mit zahllosen, zuweilen 10 Kubikkl. grossen Felsblöcken bedeckt, die wahrscheinlich von der Spitze abgelöst, auf ihren gegenw. Standort herabgerollt waren. Von der Na-Prehibu treten überall nur schon nackte Felsen hervor und indem von hieraus die beiden getrennten Arme der Gebirgsmasse sich nach und nach nähern, fliessen dieselben auf der äussersten Kuppe in Hufeisenform zusammen.

Die Kuppe bildet ein stumpfes Dreieck, dessen längste von W—O gestreckte Seite etwa 30 und die grösste Breite 7' betragen mag. Nach Angabe der trigonometrischen Messungen des Generalstabs ist die Höhe des Krivan 7884' über der Meeresfläche.

Doppelspitzen kommen in den Central-Karpathen nur in der Zips vor.

Die orgelpfeifenartig ausgedehnten Kuppen sind am häufigsten und bietet hiefür das schönste Beispiel die Zinne der Basta, welche sich am imposantesten zwischen dem Csorbaer-See und dem Krivan darstellt.

Die breite Basis des Gebirgsstockes fehlt hier ganz, der Boden erhebt sich plötzlich und sehr steil in einer $\frac{1}{2}$ M. langen Wand, aus den hohen Thälern der Krummholz-Vegetationslinie in einer Höhe von etwa 4500' bedeckt mit Felsblöcken und Gerölle bis zu einer Höhe von 1000—1500'; und auf diesem Riesendamm, seiner ganzen Länge nach, steigt die kaum 2—3° dicke Felswand 300—400° erhaben, zu einer Höhe von 7400 empor, deren äusserster Giebel aneinandergereiht in bizarr und fantastisch aufgethürmten Orgelpfeifen, lanzen- und hornförmigen Spitzen ausläuft, deren einige ihrer gekrümmten und geneigten Lage nach, das Gleichgewicht verlieren und herabstürzen zu wollen scheinen.

Dieses Gebilde der felsigen Gipfel drückt der „Hohen Tátra“ den Stempel der äusserst wilden Zerrissenheit und des Schaudervollen auf; und wenn der Beschauer aus den unter diesen Felscolossen liegenden tiefen Thälern, auf die in schwindelnder Höhe emporragenden Zinnen derselben hinblickt, eröffnet sich ihm eine so furchterregende Ansicht der Gebirge, wie sie nach den einstimmigen Zeugnissen zahlloser Touristen — mit Ausnahme vielleicht der Lappländischen Gebirge — kein einziges Gebirge in Europa aufzuweisen im Stande ist.

A Tátra hegység egynémely sajátosságos tünetének kellő magyarázatát a völgyek képződése adja meg, a mely képződés különleges jelleget nyom a hegységre, mi majdnem valamennyi európai magas hegységnek jellegétől el üt.

Hogy ez azonban megérthető legyen, okvetlen szükséges egynémely völgynek alkatát jellemeznünk, a mi kivétel nélkül kisebb-nagyobb eltéréssel valamennyire alkalmazható a Tátra hegységben.

A hegytömb láncolatának megannyi völgyülete kereszt-völgy s majdnem függőlegesen nyúlnak le a medence hossz-völgyébe. A völgyképződések legfelső részét kell hogy először is szemügyre vegyük, mert a völgyképződés alakjának ez a legjellemzetesebb pontja.

Az európai Alp-hegység felső részén rendszeresen található egy vagy több szélesebb sík tér, mely csekély hajlással egészen a gerinceig nyúl, miből csak egyes szikladarabok emelkednek ki, míg ezen mélyedések hóval, vagy jéggel terítvők. Ezen mélyedéses téreknek hossza és szélessége igen gyakran tetemesen nagy, s néha egy fél négyszög mértföldnyire is rug. A magas Tátra völgyületeinek felső része ellenkezőleg az Alpokéval általjában szűk sziklakatlanl képez, melynek oldalai majdnem függélyesen álló sziklafalakból van. Ezen sziklakatlan minden völgyület felső szélén található, s az azokat körül övedző sziklafalak és csúcsok gyakran 1000—2000 lábnyira is felül emelkednek, a miért a hőtömeg azokon meg nem maradhat, de lecsúszik a- katlanba, s e féle hőtömeg, kisebb-nagyobb mértékben az ily katlanokban mindenütt található.

A most említett katlanok 5300—6400 láb magasságban a völgyek legfelsőbb részét képezik, s ezeknek talapja leginkább elliptikus alaku s tengelyük a völgy irányában fekszik, legnagyobb hosszuk 3—6000 láb között váltakozik, legnagyobb szélességük pedig 1500—2500 láb között ingadozik.

Szolgáljon a következő két fő völgyméret aránya felvilágosító például:

Einige eigenthümliche Erscheinungen des Tatragebirges finden in der Entstehung der Thäler eine genügende Erklärung, welche denselben ein specifisches Gepräge aufdrücken, wie diess beinahe keines der europäischen Gebirge aufzuweisen hat.

Damit diess verständlich sei, ist es unumgänglich nothwendig, das Gebilde einiger Thäler zu characterisiren, was ohne Ausnahme mit geringerer oder grösserer Abweichung auf alle Thäler der Tatra angewendet werden kann.

Sämmtliche Thäler der Karpathenkette sind Querthäler und münden beinahe senkrecht in das Becken des Längenthales. Wir müssen bei der Thalentstehung zuvörderst den obersten Theil des Thales ins Auge fassen, denn dieser ist der allermeist characteristische Punkt der Thal-Bildung.

In der höheren Region der europ. Alpen findet man gewöhnlich ein oder mehrere breite Flächen, welche sanft geneigt bis an den Gipfel reichen, aus denen nun einzelne Felsstücke (Blöcke) hervorragen, während die Tiefen mit Schnee oder Eis überdeckt sind. Die Länge und Breite dieser vertieften Flächen sind öfters bedeutend gross und nehmen zuweilen $\frac{1}{2}$ □ M. ein. Hingegen bildet im Allgemeinen der obere Theil der Thäler in der „hohen Tatra“ im Gegensatz zu denen der Alpen enge Felsbecken, deren Ränder aus beinahe senkrechten Felswänden bestehen. Diese Becken sind im oberen Theile eines jeden Thales zu finden und die sie umgebenden Felswände und Kuppen steigen 1000—2000' hinan, weshalb die Schneemassen sich an denselben nicht erhalten können, sondern in den Kessel hinabgleiten und in geringeren oder grösseren Massen darin angetroffen werden.

Diese jetzt erwähnten Becken bilden in einer Höhe von 5300—6400' den oberen Theil der Thäler, deren Grundriss gewöhnlich die Form einer Elipse hat, mit der gr. Axe in der Richtung des Thales, und deren grösste Länge zwischen 3000—6000', die grösste Breite aber zwischen 1500—2500' variirt.

Das folgende Maassverhältniss der beiden Hauptthäler diene als erläuterndes Beispiel:

	Tenger fö- lötti magas- ság becsi láb	Iránya	Hosszu- ság	Hajl. szög	A völgy egész hossza
1. Koprova legmaga- sabb pontja Nadri- bin					
	7300	k. ny.	0:05	33° 38'	
Kezdeté : felső tó	6500	k. ny.	0:25	13° 10'	
Szmrecsini tó	5096	k. ny.	0:30	6° 21'	
Irány változás	4300				
A Ticha beömlése	3155	é.é.k.-d.ny.	1:00	2° 47'	
Hrádek	1906	é.-k.-d.-ny.	2:87	1° 2'	4.42
2. Fehér vág legma- gasabb pontja Kri- ván					
	7884				
Kezdeté : Zöld tó	6180	é.-ny.-d.-k.	0:07	43° 10'	
Alsó talapja	5560	é.-d.	0:10	14° 26'	
Mlinicza beömlése	3000	é.-d.	0:90	6° 45'	
Vázsecz	2400	é.-d.	0:58	2° 31'	1.58

A völgyképződés legfelsőbb részénél talapja előre hajlik a völgynyílás felé 2—8 fok között, ezen hajlás azonban nem lassankénti, hanem lépcsőzetes, miután alacsony 20—30 láb magas sziklafalazat vagy omladék gátony fedi be rézsut a talajt; úgy hogy az egy jó nagy darabban majdnem vízirányossá válik. Ezen egymás hátamegett helyezkedő lépcsőzetes talapzaton ha ez nem épen gátony omladék, kissébb-nagyobb terjedelmű víztömeg gyűl össze, mit a népies elnevezés tengerszemnek keresztelt.

A most említett katlan alakulás a Tátra hegység minden völgyületében tipikus, s az a völgynyílás irányában rendszeren igen meredek lejtő által van elhatárolva, oly formán, hogy az kőfal alaku sziklagátont képez; mi által a völgy felső része annak, közép részétől élesen elválasztatik. Ezen elválasztó sziklafal valószínűleg mindenütt egyenlő keretű, mert azok mindegyike majdnem egyenlő szintjában fordul elő.

Igy a Koprova völgy gátonya 5900', a fehér Vág völgye 5560 láb magasságban van, Szepességben a mengusfalvi 5300' a felkai 5066' a kolbachi 5185 lábnyi magasságban helyezkedik. Ezen elválasztó sziklafalak magassága 500—1200

	Höhe über der Meeres- fläche	Richtung	Länge- Mette	Neigungs- Winkel	Ganze Länge des Thales
1. Höchster Punet der Koprova: Nad- Ribim	7300'	O-W	0.05	33° 38'	
Anfang: Oberer See	6500'	O-W	0.25	13° 10'	
Szmrecsini-See . . .	5096'	O-W	0.30	6° 21'	
Richtungswechsel . .	4300'				
Einmündung d. Ticha	3155'	NNO-SSW	1.00	2° 47'	
Hradek	1906'	NO-SW	2.87	1° 2'	4.42
2. Höchster Punet der „weissen Vág“: Kriván	7884'				
Anfang: „Grüner See“	6180'	NW-SO	0.07	43° 10'	
Am unteren Fusse	5560'	N-S	0.10	14° 26'	
Einmündung der Mli- nicza	3000'	N-S	0.90	6° 45'	
Vázsecz	2400'	N-S	0.58	2° 31'	1.58

Der Boden im obersten Theile des Thales neigt sich 2—8° gegen die Thalöffnung; diese Neigung ist aber keine allmälige, sondern eine stufenweise, indem der Boden durch eine niedere; nur 20—30' hohe Felswand oder Schutterall quer überdeckt wird, so dass er auf ziemlich grossen Strecken beinahe horizontal sich gestaltet. Auf dieser etagenförmig über einander gelagerten Sohle — sobald sie nämlich nicht aus blossem Schutt besteht — sammelt sich eine kleinere oder grössere Menge Wasser, durch die volksthümliche Benennung „Meerauge“ bezeichnet.

Die soeben erwähnte Kesselbildung ist in der Tatra für jedes Thal eine typische und wird in der Regel an der Thaleinmündung durch einen sehr steilen Abhang derart abgegrenzt, dass dieser einen Felswandförmigen Damm bildet, wodurch der obere Theil des Thales, von dessen Mitte scharf gesondert wird. Diese Scheidewand ist wahrscheinlich überall von gleicher Beschaffenheit, weil jede derselben beinahe im gleichen Niveau vorkommt.

So liegt der Beckenwall des Koprova-Thales 5900', der weissen Vág 5560' hoch; in Zipsen der Mengsdorfer 5300', der Felkaer 5066' und der Kohlbacher 5185' hoch. Die Höhe derselben wechselt zwischen 500—1200', Nach dieser Be-

láb között váltakozik. A most leirtakból majdnem bizonyosan állitható, hogy a magas Tátrában a völgyképződés leghát-sóbb katlanait elzároló sziklagátányok egy bizonyos magas-sági vonalat alkotnak, s mindezen katlanok a gyalog-fenyő legmagasabb tenyész vonalán, vagy azon felül találhatók.

Ezt követi a keresztvölgyek középső része, mi általáno-san 4—5000 lábnyi magasságban a gyalog-fenyő és az erdő-ség felső tenyész vonala közé esik. A völgyület ezen részének menet iránya egyenes vonalú, hossza $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ mértföldnyire terjed, szélessége ritkán haladja túl a 600—1000 lábat. Alsó végén még keskenyebb, s majdnem torkolatszerűvé válik. A völgyek mind két fala hová lejjebb kőomolványból áll, mely 20—25 foknyi hajlás alatt több száz lábnyi magasságra húzó-dik és gyalog-fenyővel sűrűen be van növe. A völgyületek ezen középső része az alsótól ismét terraszszerüleg sziklafal által zároltatik el.

A keresztvölgyek harmadik vagy is alsó részének lát-kepe már elveszti a torkolatszerű jelleget, a völgy lába szé-lesedik, a hegység magasabb pontjain az élessé, hegyessé vált falszerű, kereszt-hegyhátak az erdőség tenyész vonalában gömbölydeddé, keskeny, egymás mellett futó hegyhátakká válnak, s körül-belől 4000 lábnyi magasságban rögtön és igen meredeken nyúlnak lefelé.

A Tátra hegység keresztvölgyeinek hossza aránylag az Alp-hegységekéhez igen csekély, mert azoké csak 1, 5, és 4, 5, között váltakozik, ezen keresztvölgyek felső- és közép részé-nek hozsaránya az alsó részekéhez még sokkal hátrányosabb, viszonyítva az Alpok völgyeihez, mert: míg az Alpok völgyei-nek felső része 0, 5—1 mértföldnyi, középső része gyakran egy mértföldnél is hosszabb; a Tátra völgyületi felső részé-nek hossza 0, 1—0, 2; középső részei pedig 0, 3—0, 5, mért-földnyi, a mi egyszersmind okozza azt, hogy a Tátra kereszt-völgyeinek alja a hasonló részekben, majdnem még egyszer oly nagy mint az Alpoké; ebből is nyilván kitetszik, hogy a Tátra völgy talajának ilyképeni alakulása sem a hó tömegü-lését, sem pedig a jégmezők keletkezhetését elő nem segít-heti, sőt azt akadályozza. A völgyek igen szűk alakulása ter-mészetes öszhangban áll a keskeny meredek hegyhátakkal, s míg itt a szikla allagok, külső befolyások által folytonosan elválnak s az elmáló kőzeteket a zápor lefelé seprli, ez alatt a völgyek keskenyülnek, mert az időként le-le guruló szikla-darabok a völgynek alját beteritik s a tért mindinkább kes-kenyítik. Nincsenek itt mint az Alpokon még hat ezer lábnyi magasságban is gyönyörű terjedelmes zöld havasi legelők, s

schreibung kann man beinahe mit Gewissheit behaupten, dass die das äusserste Becken der Thalgebilde abschliessenden Felswälle in der „Hohen Tatra“, eine bestimmte Höhenlinie einnehmen und alle diese Becken auf oder sogar über der Vegetationsgrenze des Krummholzes vorgefunden werden.

Auf diese folgt der mittlere Theil der Querthäler, welcher in einer Höhe von 4—5000' zwischen die Krummholz und oberste Waldvegetationsgrenze fällt. Die Richtung ihrer Erstreckung in diesem Theile ist gradlinig, die Längenausdehnung $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ M. und die Breite überschreitet kaum 600—1000'. Am unteren Ende sind sie noch enger und beinahe schlundförmig, ihr Neigungswinkel 5—12°. Je tiefer abwärts, desto mehr Schutt liegt an den beiden Wänden der Thäler, der unter einer Neigung von 20—25° mehrere 100' hoch sich lagert und von Krummholz dicht überwachsen ist. Dieser mittlere Theil der Thäler wird von dem untersten abermals durch eine Terasseförmige Felswand abgeschlossen.

Die Ansicht des dritten oder untersten Theiles der Querthäler verliert bereits das schlundförmige Gepräge, der Fuss erweitert sich, die scharf zugekantteten Wände des Hochgebirges werden auf der Waldvegetationslinie in abgerundete schmale, nebeneinander laufende Bergrücken verwandelt und senken sich in einer Höhe von etwa 4000' mit einem Male sehr schroff in die Tiefe hinab.

Die Längenausdehnung der Querthäler in der Tatra, ist im Vergleich mit jener der Alpenthäler sehr geringe, denn jene wechselt nur zwischen 1.5 und 4.5 und ist das Längenverhältniss ihres oberen und mittleren Theiles zum unteren Theile, mit Bezug auf die Alpen, ein noch viel ungünstigeres, denn während der obere Theil der Alpenthäler 0.5—1 m und der mittlere mehr denn 1 m lang ist beträgt in der Tatra der obere Theil der Thäler 0.1—0.2, der mittlere Theil Theil aber 0.3—0.5 m , was zugleich zur Folge hat, dass der unterste Theil der Tatrathäler beinahe doppelt so lang ist, als der der Alpenthäler, woraus ebenfalls ersichtlich wird, dass diese Bodengestaltung der Tatrathäler, weder den Schneeanhäufungen noch der Gletscherbildung günstig, vielmehr diesen hinderlich ist. Die enge Gestaltung der Thäler steht in natürlicher Harmonie mit den schmalen, schroffen Gebirgsrücken und während hier die Substanz der Felsen durch äussere Einflüsse immerwährend verwittert und der Regen die verwitterte Kruste und der Oberfläche hinabschwemmt, werden die Thäler immer schmaler, weil losgerissene Felstrümmer die Thalgründe mehr und mehr ausfüllen. Hier giebt es keine ausgedehnten, saftgrünen Matten, wie sie in

már 5000 lábnyira minden oly elhagyatott, kietlen, kopár, mezetlen sziklatömbök emelkednek ki; a vadon, a komor esend nagyszerűsége egyetlen a maga nemében, mi Wahlenberg szerint is talán csak Skandinávia éjszaki részén található fel ismét.

Ez azonban csak a központi Kárpátok jellemzetes vonása; mert a központi Kárpátok legszélsőbb őrsemétől a Krivántól nyugatnak fekvő felső Tátra hegység kupola dombszerű állagának 6000 lábnyi magassága a havasi legelő minden szépségével pompázik, s a terjedelmes zöld bársonyú legelő a Kárpátok virányának gyönyörűségét mutatja és kínálja a hegymászás kedvelőinek.

Majláth Béla.

A zöld tóhoz.

(Kirándulás a központi Kárpátokba.)

Augusztus 20-dika 1874-ben úgy mint máskor az országvédura, István király emlékének szentelve, ez évben igen borult és hűves nap vala és kevés kilátást nyujtá bérezeinkbe szándékolt kirándulások sikeréhez. Tekintetbe vévén azonban az őrmester mondását Wallenstein táborában: „Ki semmit sem mer, az semmit sem remélhet“, egy urakból és nők-ből álló társaságban „Bélá“-ról jókor utra keltem, mely ezen tengerszemhez vezet, mely meglehetősen gyakran látogattatik és zöldesen csillámló színe miatt „zöld tó“-nak neveztetik. „Sarpancez“ nevű koresmától, melyről Fuchs 1863-ban írta: „boron kívül itt nem könnyen kaphatni mást“, mely azonban ma az utazót minden szükségessel ellátni képes, — balra a „Rokusz“ felé vezető utra fordulánk, hogy éjszak-felé a bélai és rokuszi határszélére vegyük irányunkat. A völgyet, melyben utunkat folytattuk „Tschekegrund“-nak vagy „Liebseifen“-nek — Edesviznek is hívják; az utóbbi megnevezést bírja azon tiszta hegyi patak is, mely csörögve és bugyogva itt veszi futását. A völgy kezdetén találtunk egy késmárki erdőcsősznek szánt ujonnan felépített házikót, azután több a rokuszi Lersch ur tulajdonához tartozó, regényesen fekvő lak- és gazdasági épületeket és egy körfürészt. Erdei útunk mind a két oldalán a legkülönbfélebb és legékesebb színekben a legbujabb növényélet virít és disz-

den Alpen in der Höhe v. 6000' noch angetroffen werden, indem bereits in der Höhe v. 5000' Alles so verlassen, wüst und öde, die düstere Ruhe in ihrer Grossartigkeit so einzig erscheint, wie sie, nach Wahlenberg, vielleicht nur im Norden von Scandinavien wieder zu finden ist.

Dies ist indessen bloss das characteristische Merkmal der Central-Karpathen weil das westlich vom Krivan 6000' hoch gelegene, kuppelartig gewölbte obere Tatra-Gebirge mit allen Schönheiten der Alpenweide prangt und die Karpathenflora jene Pracht entfaltet, die den Gebirgsfreund zu stetem Besuche einladet.

Uebers. *Maxim. Raisz.*

Zum grünen See.

(Ein Ausflug in die Centralkarpathen.)

Der 20. August 1874, wie sonst dem Andenken des Landespatrones, König Stefan geweiht, war dieses Jahr ein überaus trüber und kühler Tag und bot wenig Aussichten zum Gelingen beabsichtigter Excursionen in unser Hochgebirge. Eingedenk jedoch des Wachtmeisters Ausspruch in Wallenstein's Lager: „Wer nichts wagt, der darf nichts hoffen“, machte ich mich in einer aus Herren und Damen bestehender Gesellschaft von Béla aus frühzeitig auf den Weg, der uns zu jenem Meerauge führen sollte, das ziemlich häufig besucht und seiner grünlich schillernden Farbe wegen auch der „grüne See“ genannt wird. Vom Wirthshause zu „Scharpanetz“, von welchem Fuchs in seinen „Centralkarpathen“ 1863 schrieb „ausser Wein sei hier nicht leicht etwas zu bekommen“, das aber heute den Touristen mit allem Nothwendigen wohl zu versorgen im Stande ist, — bogen wir auf den nach „Rokuss“ führenden Weg ab, um auf der Grenzscheide des Bélaer und Rokusser Terrains nordwärts unsere Richtung zu nehmen. Das Thal, in welchem wir unseren Weg fortsetzen, heisst „Tscheckengrund“ oder auch „Liebseifen“; letztere Benennung führt auch der klare Gebirgsbach der rauschend und sprudelnd hier seinen Lauf nimmt. Am Eingange dieses Thales trafen wir an ein neu erbautes Kesmarker Waldhüterhäuschen, mehrere roman-

lik. Hol füvek és virágok hiányoznak, ott tenyészik az erdei eper, melynek finom zamata ismeretes. Három órányi kocsizás után a „Lyuk“-ba, völgyünk egy katlanféle mélyedésébe érünk, hol védett fekvése miatt pásztori kunyhó is találkozik és fogataink visszamaradnak, miután tovább emelkedve az út mindig meredekebbé, kövesebbé és azért járhatlanabbá válik.

Kis üdítés és pihenés után a legszükségesebb eleségünket magunkkal vittük és utunkat a „Liebseifen“ — Édesviz — folyama mellett gyalog folytattuk. Jobbra fekszik a „Drechselhäuschen“, melyről Fuchs központi Kárpátaiban a 265-ik lapon így ír: „A Drechselhäuschen“ egyike a legkisebb völgyeknek, hol különösen a legszebb és a legrégebb bérczi növények fordulnak elő. Egy felsőbb, magas kősziklafalaktól elzárt végén létezik a hely, melyen éjszaki- és nyugati védett fekvése miatt már ápril hóban fenn a magas hegyzugokban a finom szagu tavaszi kankalin virágzik, midőn még lenn az árnyékos völgyben hatalmas hóhalmazok fekszenek. Ezen Drechselhäuschenről és nevezetesen az odavezető utról nem itt lent a völgyben, hanem fent a sziklagerincez hosszában elvonulóról a „Pannonia“ 1873-ik évi 53. számában értekeztem. Midőn most a gyakran nevezett „Drechselhäuschen“ bámulatosan feltornyosuló völgy oldalait csudáltuk, észrevettük az azokon felmászó juhnyájakat, melyeknek egyes példányai ökölnyi vastagságu fehér és mozdékony kövekhez hasonlóknak tüntek fel.

Az alatt kirándulásunk legmeredekebb helyére, a veres agyagra“ érkeztünk, mely a „Poprád“-völgyben vezető országútról is gyakran észrevehető és a felszínen kilátszó veres palából és homokkőből áll, melyről Kalchbrenner állítja, hogy hasonmása még csak a „Királyhegyen“ található. Hogy a „veres agyag“on felemelkedjünk, egy óra járás kell. Oda felérkezvén eső által kellemetlenül meglepettünk, mely sűrű cseppekben kezdett hullani. Míg a felett hadi tanácsot tartottunk, mitévők legyünk most, miután az eső itt fent igen gyakran veszedelmes zivatarrá fajulhat, — kiderült az ég és ezen arányban aggodalmas tekintetünk is. Igen érdekes és jutalmazó volt még ezen észrevételünk, hogy itt fent az enyhe, nyájas nap a kék égről reánk mosolyga.

tisch gelegene Wohn- und Wirthschaftsgebäude und eine Circularsäge des Herrn Lersch von Rokuss. An beiden Seiten unseres Waldweges grünt und prangt im manigfachsten Farbenschmucke die üppigste Vegetation. Wo Gras und Blumen fehlen, da gedeiht reichlich die saftige Walderdbeere, deren feines Aroma wohlbekannt ist. Nach einer dreistündigen Fahrt, gelangen wir in das „Loch“ eine Kesselartige Vertiefung unseres Thales, wo sich der geschützten Lage wegen auch eine Hütte für Hirten befindet und wir unsere Fahrgelegenheiten zurücklassen müssen, da weiter hinauf der Weg immer steiler, steiniger und desshalb unfahrbar wird.

Nach einigen Erfrischungen und einer kurzen Rast, nehmen unsere nothwendigsten Vorräthe mit und setzen zu Fuss unseren Weg am „Liebseifen“ weiter fort. Rechter Hand liegt das „Drechselhäuschen“ von welchem Fuchs in seinen Centralkarpathen S. 265 schreibt: „Eines der anmuthigsten Thäler ist das Drechselhäuschen, wo besonders die schönsten und seltensten Alpenpflanzen wachsen. An einem oberen, von hohen Felsenwänden geschlossenen Ende ist auch der Ort, in dem, bei der von Nord und West geschützten Lage desselben bereits im April, wo noch unten im schattigen Thale mächtige Schneelager aufgehäuft liegen, hoch oben in den Felsenschluchten, mit dem zartesten Geruche die Garten-Aurikel blüht.“ Ueber dieses „Drechselhäuschen“ und namentlich den dahin führenden Weg nicht hier unten im Thale, sondern oben dem Felsengrad nach, brachte ich einen Aufsatz, Pannonia Nr. 53, 1873. Als wir diesmal die sich ungeheuer hoch emporthürmenden Thalwände des oftgenannten „Drechselhäuschens“ bewunderten, bemerkten wir wie an denselben Schafherden emporklommen, deren einzelne Stücke, Faustdicken, weissen und beweglichen Steinen nicht unähnlich erschienen.

Unterdessen waren wir an die steilste Stelle unserer Partie, den „rothen Lehm“ gekommen, der auch sogar von der im Popradthale führenden Landstrasse aus häufig gesehen wird und in zu Tage tretenden rothen Schiefer und Sandstein besteht von dem Karl Kalchbrenner angibt, dass seines Gleichen nur noch auf dem „Königsberg“ anzutreffen wäre. Zum Ersteigen des „rothen Lehmes“ brauchen wir eine gute Stunde. Oben angelangt wurden wir in unangenehmer Weise durch einen Regen überrascht, der in dichten Tropfen niederzufallen begann. Während wir jedoch noch Kriegerstath hielten, was nun zu thun sei, da der Regen hier oben sehr oft auch in wilden, gefährlichen Sturm ausarten kann, heiterte sich der Himmel aus und in demselben

mig lent a „Poprád“- völgyben a legsűrűbb felhők boríták a láthatárt.

A „veres agyag“ felé érkezvén, tekintetünk előtt éjszakefelé terjedelmes fensík terül el, mely „Weidenau“-nak nevezetik, valószínűleg a zsiros legelő miatt, mely itt található. Mily erővel dühöng itt azonban a semmi akadályt nem találó éjszakai zivatar, arról tanuskodnak az elszigetelt és elsatnyult luczfenyő és jegénye-fenyő törzsecskéi. Éjszakeről a szájalomra méltók valóságosan meggörbitvék, ágaik mintegy leborotválva és sűdarai szétkuszálva vannak. Jaj annak, kit az éjszakai vihar itt óltalmatlanul meglep! 1840-ben megfagyott 18 ló és 5 ember a nyár közepén, és 1864-ben aug. hó 20-dikán szintén egy bélai polgár több lóval halálát találta a hó és hideg következtében. Kinek sikerül a „veres agyag“ alá és a „Liebseifen“ — Édesvíz — völgyébe menekülni, hol a vihar már meg van törve, az megmentetnek tekintheti magát.

Ezen, szerencsére most ily ártatlannak és nyájásnak látszó fensíkről következő kilátásunk van. Balra felemelkedik a „Stöszchen“ 4862 lábira a tenger színe felett, a „Lomnici“ csúcs Fuchs által 8307 lábnyi magassággal jelezve és azon hegycsúcsok szörnyű hókatlanaikkal, melyek alatt tavunk lesz felkeresendő. A távolság az utóbbihoz itt oly ámitólag esekély, hogy egy tájékozatlan fogadásba bocsátkoznék, hogy egy óra alatt oda kell érni, míg arra valósággal jó három órára van szükségünk. Jobbra észrevesszük az „első, középső és hátsó mészárszék“et, egy sziklagerinczet, mely meszszire nyulik és mely alatt legelők találhatóak juhok számára. Előttünk fekszenek a „Durlberg“ 5994, a „Thöricht Gern“ — Glupi Wreh — 6530 lábnyi magasságban. A „Stirnberg“ már inkább „Landok“ felé húzódik le. Mielőtt még elhagynók ezen fensíkot, melyen ily kilátást élveztünk, még megemlítem, hogy itt óriás köveket vettünk észre, melyeken ezen betűk: „K. B. R.“ állanak bevésve és pedig annak jeléül, hogy itt valaha „Késmárk, Béla és Rókus“nak közös legelői valának, most azonban már más felosztás történt.

Verhältnisse auch unser sorgenvoller Blick. Aeusserst interessant und lohnend wurde für uns hier noch die Wahrnehmung, wonach hier oben die milde, freundliche Sonne von blauem Himmel auf uns hernieder lachte während unten im Popradthale die dichtesten Wolken den Horizont trübten.

Ober dem „rothen Lehm“ angelangt, dehnt sich vor unserem Blick nördwärts ein weitgedehntes Plateau aus. „Weidenau“ genannt wahrscheinlich von der fetten Weide, die hier anzutreffen ist. Mit welcher Heftigkeit aber der hier keinen Widerstand findende Nordsturm tobt, davon zeugen die vereinzelt und verkümmerten Fichten und Tannestämmchen. Von Norden sind die Bedauernswerthen förmlich gebeugt, ihre Zweige wie wegrasirt und die Wipfel zerzaust. Wehe dem, den hier der Nordsturm schutzlos überrascht! 1840 erfroren hier 18 Pferde und 5 Menschen mitten im Sommer und 1864 fand am 20. August ebenfalls ein Belaer Bürger sammt mehreren Pferden in Folge des Schnees und der Kälte seinen Tod. Wem es gelingt bis unter den „rothen Lehm“ und in's „Liebseifen“ Thal sich zu flüchten, wo der Sturm bereits gebrochen ist, der kann sich als gerettet betrachten.

Von diesem zum Glück jetzt so harmlos und freundlich erscheinenden Plateau aus, bietet sich uns folgende Aussicht dar. Links erhebt sich das „Stösschen“ 4862 Fuss über der Meeresfläche, die Lomnitzer Spitze von Fuchs mit 8307 Fuss Seehöhe angegeben und jene Gebirgsgipfel mit ihren ungeheueren Schneekesseln, unter denen wir unseren See zu suchen haben werden. Die Entfernung zu letzterem erscheint hier so täuschend nahe, dass ein Unorientirter eine Wette darauf eingehen möchte, man müsse dahin in einer Stunde gelangen während wir in Wirklichkeit dazu gute drei Stunden brauchen. Rechts bemerken wir die „vordere, mittlere und hintere Fleischbank“, einen Felsenrücken, der sich in die Weite dehnt und unter dem sich Hutweiden für Schafe befinden. Vor uns liegen der „Durlsborg“ 5904, und der „Thörichte Gern“. Glupi Wrech 6530 Fuss hoch. Der „Stirnberg“ zieht sich schon mehr gegen Landok zu herab. Bevor wir jenes Plateau auf dem wir diese Aussicht geniessen, verlassen, erwähne ich noch, dass wir hier auch riesige Steine bemerken, auf denen die Buchstaben: K. B. R. eingegraben stehen und zwar zum Zeichen, dass hier einst Kesmark, Béla und Rokuss gemeinschaftliche Hutweiden hatten, jetzt aber hat bereits eine andere Eintheilung stattgefunden.

Innen balra fordulva, elmentünk egy lejtős hegyből dúsan bugyogó forrás mellett, mely vezetónktől, Roth Dánieltől „diák-kút“nak neveztetett és elértünk a „kés márkijuhásztanyá“ra, melynek magasságát Fuchs 4240 lábra és Kolbenheyer a „Magyarországi Kárpát-egylet“ első évkönyvében 1301.7 méterre becsüli. Miután a sokaknak oly kellemes zsendicjét megkóstoltuk vala, áthaladtunk a közelfekvő hidon, mely a „fejérviz“ felett vezet el s folytattuk ezentul útunkat a „fejérviz völgyé“ben rendeltetésünk helyéig. Menetünk — ezen völgyben, csak kevéssé meredek és puha, virágos gyepe felett, — nem nagyon terhes, hanem kellemes és két óra alatt élvezet a „zöldtóhoz“.

Ezen tó fekvése- és környezetének bája oly nagy, hogy méltán rá alkalmazhatjuk Löher szavait: „Magyaren und andere Ungarn“ czimű művéből 354. lapon midőn mondja: Ezen bérczes tavak bája nagy és sajátságos. Főképen azon az ellentétén alapszik, melyet csendes tükörök az azokat környező csipkés, meredő és nyugtalanhoz képez. A szem elfáradva és megszakitva a köröskörül feltornyosuló meredek sziklák sokaságától, — kipihi a csendes vizsikon. A nép is érzi a természet ezen báját és csodálatos mondákat beszél el ezen tavakról, melyek mintegy mélyen s nagyszemmel tekintenek az emberre a kísértetes és sivatag hegységben. „Tengerszemők“nek nevezi azokat és azon hiszemből él, mintha a tengerrel összeköttetésben állának, és a vizesések, melyek gyakran oly meredek és hirtelen módon zuhoghatnak le a magas völgyekből, kifolyásai volnának a tengerszemeknek. Hasonlóképen azt is hiszi a nép, hogy a kopár ércszinben csillámló és mintegy vas rozsdával bevont kőszikláknak tele kell lenniök érczel, tele arannyal, ezüsttel és rézzel, és mégis fájdalom, az egyikben éppen oly szegények, mint a másokban.

Minden, mit Löher itt általánosan említett, különösen is áll tavunkról, szépségéről és az azt környező természet nagyszerűségéről. A csendes vitzükörtől felfelé fordulva, alig bírhatja el a szem a meredek és szédelgő magasságba feltornyosuló sziklatömegek tekintetét, pusztá és vadon szakított csúcsaival, hol minden élet megszűnik és a merev, folytonos és jeges halál háborítlanul uralkodik. Itt észrevesszük a majdnem vizirányosan felemelkedő „kés márkiesűes“ot 8082 a „Nordtrabant“ot 8307, a „zöld tó esűes“ot 8012

Von hier aus bogen wir links ab passirten eine aus einem Abhange reichlich hervorsprudelnde Quelle, von unserem Führer, Daniel Roth, „Studenten-Brunnen“ benannt und gelangten auf das „Kesmarter Koschar“, dessen Höhe Fuchs mit 4240 Fuss und Kolbenheyer im ersten Jahrbuche des „ungarischen Karpathenvereines“ mit 13017 *m* angibt. Nachdem wir die Vielen so willkommene Schentiz — Schafmolke verkostet hatten, überschritten wir die unweit liegende Brücke, die über das „Weisswasser“ führt und setzten nun im „Weisswasserthale“ unseren Weg bis an den Ort unserer Bestimmung fort. Unser Gang in diesem Thale wenig steil und über weichen, blümigen Rasengrund, ist nicht beschwerlich sondern angenehm und führt uns nach zwei Stunden an den grünen See.

Der Zauber dieses Sees, seiner Lage und Umgebung ist so gross, dass wir mit Recht die Worte Löhers in dem Werke: die „Magyaren und andere Ungarn“ S. 354, auch auf ihn anwenden dürfen, die er überhaupt von unseren Karpathen-Seen anführt, indem er sagt: „Der Zauber dieser Gebirgsseen ist gross und eigenthümlich. Er beruht hauptsächlich auf den Gegensatz, welchen ihr stiller Spiegel bildet gegenüber dem Zackigen, Aufstarrenden, Unruhigen, das ihn umringt. Das Auge, ermüdet und zerrissen von all dem wilden Geschroff rings umher, ruht es auf der ruhigen Wasserfläche aus. Auch das Volk empfindet diesen Naturzauber und erzählt wunderbare Sagen von diesen Seen, die Einen geheimnissvoll, wie ein tiefes grosses Auge in geisterhafter Gebirgsöde, anblicken. Es nennt sie „Meeraugen“, und glaubt, sie ständen unterirdisch mit dem Meer in Verbindung, und die Wasserstürze, die oft so jäh und plötzlich aus den Hochthälern niederbrausen, wären Ergüsse aus den Meer-äugen. Ebenso meint man im Volke auch, das nackte Stein-Gebirg, das so metallisch glänzt, gleichsam mit Eisenrost überzogen, müsse ganz voll Metall stecken, voll Gold, Silber und Kupfer und ist doch leider an einem so arm wie am andern.“

Alles was hier im Allgemeinen Löher erwähnte, gilt auch speciel von unserem See und seiner Schönheit und Grossartigkeit, der ihn umgebenden Natur. Von dem ruhigen Wasserspiegel aufwärts gewendet, vermag das Auge kaum zu ertragen den Anblick der sich jäh und in schwindelde Höhe emporthürmenden Felsemassen mit ihren öden und wild zerrissenen Spitzen, wo alles Leben aufgehört und der starre, ununterbrochene und eisige Tod ungestört herrscht. Hier bemerken wir die beinahe senkrecht sich erhebende

és tőszomszédságában a „Karfunkeltornyot“ 7302 lábnyi magasságban. Az utóbbiról következő monda ismeretes, melyet L i n t n e r E r n ő, szepesi szójárásban megénekle. Fent a sziklakup csúcsán fénylett egy tüzes drága kő — karfunkel, — mely nemcsak a körülfekvő sziklasort, hanem az egész vidéket K é s m á r k városáig sötét éjben fényesen megvilágítja. Egy szerelmes legény ezen nemeskövet menyasszonyának akará ajándékozni, hogy az vidékének minden szüzét fényben messze felülmulhassa. Kimondhatatlan fáradozással megmászta a sziklát és leakarván a drágakövet hozni, lesülydedt villámtól lesújtva a „zöld tóba“, hol eltemetve fekszik ezen kődarab alatt, mely még most is a víz éjszaki szélén látható. Itt a tó felett találatik a „K u p f e r b a n k“, mely a legnagyobb vonzerőt gyakorlá az érzekeresőkre. Egy bélai polgár is, L a n g, ki legnagyobb részt innen hozá érczeit, melyeket otthon sajátságos tégelyekben olvaszta fel, melyek még most is előtaláltatnak. Aranyat azonban, vagy pedig valami nemes érczet, úgy látszik épen oly kevésé talált, mint minden érzekereső Kárpatainkban. Talán még nincsenek mindnyájan azon varázsszer birtokában, melyről mondják, hogy okvetlenül szükséges az arany feltalálásához, mi a következőkben áll: „Mindenek előtt kell, hogy jó — azaz gazdag — emberek gyermeke legyünk, mert máskülönben megint eltér a hatás az anyagtól. Azután szükséges egy oly 90 éves szüztől való haj és vér, kinek erényére épen oly öreg egykoru szemtanuk kilenczvenszer reáesküdhetnek.“ Egy érzekereső azon eszközt biztosnak, csak kissé nehezen feltalálhatónak mondja. — Azt neki szavára elhisszük.

Miután a viszhang nem másban, mint a hullámok visszaverődésében áll, ha elég nagy és messze akadálylally találkoznak, méltán gyanítók, hogy itt is erős viszhangot találандunk, mely a számos és óriás sziklafalakon képződhetik. Ha a viszhang itt nem is oly hires mint a t i h a n y i templomé, mely 780 lábnyi távolságból 17 szótagot, tehát ezen mondatot képes ismételni: „Ha méltatlan valék, bocsáss meg nekem óh drága barátom“, — mégis e tekintetben is elég szépet és meglepőt találunk. Tűzeltünk és lövésünk 11-szer viszhangzott és pedig oly módon, hogy az eredeti hang hatályossága szörnyen növekedett, mennydörgésképen zajlott, míg végre mindig gyengülvén, a hasadékokban egészen elhalt. Miután ezen kísérlet

„Kesmarkerspitze“ 8082, den „Nordtrabant“ 8307, die „grüne Seespitze“ 8012 und in der nächsten Nähe des Sees der schroffe, einem Zuckerhut nicht unähnliche „Karfunkelthurm“ 7302 Fuss hoch. Von Letzterem ist folgende Sage bekannt, die auch Ernst Lintner im Zipser Dialekte besang. „Oben auf der Spitze des Felsenkegels erglänzte ein feuriger Karfunkel, der nicht nur die umliegende Felsenreihe, sondern die ganze Gegend bis zur Stadt Kesmark in dunkler Nacht hell erleuchtete. Ein liebender Bursche wollte mit diesem Edelstein seiner Braut ein Geschenk machen, damit sie alle Jungfrauen seiner Gegend an Glanz weit überstrahlen könnte. Mit unsäglicher Mühe bestieg er den Fels und im Begriffe den Karfunkel herabzuholen sank er vom Blitze getroffen in den grünen See herab und liegt begraben unter jenem Steinblock, der noch jetzt am Nordrande des Wassers sichtbar ist.“ — Hier über dem See befindet sich auch die „Kupferbank“, welche die meiste Anziehungskraft für die Erzsucher besass. Auch ein Bélaer Bürger, Lang hatte grösstentheils von hier seine Erze die er zu Hause in eigenen Tiegeln schmolz, die auch jetzt noch vorrätig sind. Gold aber oder ein sonstiges edles Metall scheint er so wenig gefunden zu haben, wie allen anderen Erzsucher unserer Karpathen. Vielleicht sind sie alle noch nicht im Besitze jenes Geheimmittels, das zur Goldgewinnung unbedingt nothwendig sein soll und in Folgendem besteht: „Vor allem muss man das Kind von guten — soll heissen, reichen — Leuten sein, den sonst weicht die Wirkung wieder aus der Materie, weil das Gold vom Gold angezogen wird. Dann braucht man Haare und Blut von einer neunzigjährigen Jungfrau, deren Tugend von ebenso alten mitlebenden Augenzeugen neunzigfach beschworen werden kann“. Das Mittel, meint ein Erzsucher, soll ganz zuverlässig, nur etwas schwer zu beschaffen sein. Wir glauben es ihm aufs Wort.

Da das Echo in nichts anderem besteht, als in der Reflexion der Schallwellen, wenn sie einem Hinderniss begegnen, das genug gross und weit ist, so vermutheten wir hier mit Recht ein ausgiebiges Echo, welches sich an den zahlreichen und ungeheuren Felsenwänden bilden kann. Ist hier das Echo auch nicht so merkwürdig als das der Kirche zu Tihány, die aus einer Entfernung von 780 Fuss 17 Silben, also diesen Satz wieder zu geben vermag: „Ha méltatlan valék, bocsás meg nekem, oh drága barátom“, — so fanden wir doch auch in der Beziehung genug Ueberraschendes und Schönes. Wir feuerten einen Schuss ab, der 11mal wiederhulte und zwar in der Weise, dass der ursprüngliche Schall

után adott jelre 7 lövést egyszerre eltűzeltünk, oly moraj, zúgás és mennydörgés támadt, mely csapásról-csapásra növekedvén ismétlődött, mintha a sziklák szétrepedni akarnának. Még csak a cikázó villámot kellett hozzá gondolnunk és világos képzetet nyerhettünk az égiháborúról e magas tájakban. Másutt is találhatni mennydörgéshez hasonló viszhangot. Ha p. o. Heidelberg tájékán egy bizonyos hegy tövében pisztolyból lövünk, akkor szintén olyan viszhang támad, mely a mennydörgést utánozza.

A sziklafalokról még megemlítendő, hogy fenn gyakran messzire szétnyúló hegyzugaiban örökös hó fekszik, melyből elegendő meleg mellett számos vizesésekben szédelő magasságból a hullámok a „zöld tó“ katlanféle völgyébe zúgva és csörögve lezuhannak, hogy a hegytövében nyom nélkül eltűnve, magában a „zöld tó“ban mint számos források felbugyogjanak.

A „zöld tó“ maga 4930 lábnyi magasságban fekszik a tenger színe felett. A tó körül menvén kerületét 470 lépésben constatáljuk. Vize jég hideg, miután hóból és jégből származván, magában a tóban jeges hegyek által körülvéttetik, melyek ritkán bocsátják be a meleg napsugárt. Daczára annak, utazóink egyike megfürdött a tó zöld jég-hullámaiban és elbeszélte, hogy közel a parthoz a fenekét elérni nem tudta, ám bár úgy látszik, mintha a víz nem volna mély. A kristálytisztaságu vizen keresztül feneké, helyenként különösen, hol a felbugyogó források vannak, — világoszöld, olyan tünemény, mely mindenesetre az alatt levő kőnem által feltételeztetik és nem áll optikai csalódásban, mint azt Fuchs állítja. Mily erősek és bőveek a tóban látható források, majd belátjuk ha tekintetbe vesszük, hogy a folytonos és erős kifolyás, mely alább a „fehér tó“ kifolyásával egyesülve, a „fehér vizet“ képezi, nem képes megváltoztatni tavunk állását, még száraz évszakok beálltával sem.

A „zöld tó“ felett elterjed hasonló sziklakatlanban 5792 lábnyi magasságban a „veres tó“, melyet azonban idők hiányában még nem látogathattunk.

Midőn elválni akartunk az égfelé elnyúló kősziklaktól

an Intensivität ungeheuer zunahm, donnerähnlich rollte, bis er endlich immer schwächer werdend in den Klüften ganz erstarb. Als wir dann nach diesem Versuche 7 Schüsse auf ein gegebenes Zeichen auf einmal losfeuerten, da entstand ein Murren, Tosen und Donnern, das Schlag auf Schlag wachsend sich wiederholte, als sollten die Felsen in Trümmer gehen. Wir hatten uns nur den zeitweise zuckenden Blitz zu vergegenwärtigen um eine deutliche Vorstellung zu gewinnen von einem Donnerwetter in diesen Regionen. Auch anderwärts findet man ein donnerähnliches Echo. Schiesst man z. B. am Fusse eines Berges in der Gegend von Heidelberg eine Pistole ab, so entsteht auch ein Echo, das Donnern imitirt.

Von den Felsenwänden ist noch zu erwähnen, dass oben in ihren oft weitgedehnten Schluchten ein ewiger Schnee lagert, aus dem bei genügender Wärme in zahlreichen Wasserfällen aus schwindelnder Höhe die Fluthen in das Kesselthal des grünen Sees sausend und rauschend hinabstürzen, um am Fusse der Berge wieder spurlos zu verschwinden und im „grünen See“ selbst als zahlreiche Quellen aufzusprudeln.

Der „grüne See“ selbst liegt 4930 Fuss über der Meeresfläche. Wir umschritten ihn und constatirten einen Umfang desselben von 470 Schritten. Sein Wasser ist riesig kalt, da es aus Schnee und Eis entstehend im See selbst von eisigen Bergen umschlossen, die selten oder nie einem warmen Sonnenstrahl Zutritt gestatten. Daher ist auch die Atmosphäre um den See äusserst kühl. Trotzdem badete einer unserer Touristen in diesen Eisfluthen des Sees und gab an, dass er nahe am Ufer den Boden nicht erreichen konnte, trotz des täuschenden Scheines als ob das Wasser gar nicht tief wäre. Durch das krystalreine Wasser schimmert der Boden stellenweise, besonders wo die Quellen hervorsprudeln, — hellgrün, eine Erscheinung die jedenfalls durch die unten befindlich Steingattung bedingt ist und nicht in einer optischen Täuschung besteht, wie dies Fuchs anzunehmen scheint. Wie stark und ausgiebig die im See sichtbaren Quellen sind, leuchtet bald ein, wenn man erwägt, dass der fortwährende und starke Ausfluss, der weiter unten mit einem Zufluss aus dem „weissen See“ das „Weisswasser“ bildet, — den Stand unseres Sees auch bei trockenen Jahreszeiten nicht zu vermindern vermag.

Ober dem „grünen See“ liegt in einem ähnlichen Felsenkessel 5792 Fuss hoch der „rothe See“, dem wir aber aus Mangel an Zeit keinen Besuch mehr abstatten konnten

Als wir uns endlich trennen sollten, von den sich

hómezeikkel és zúgó vizeséseivel, a tó gyepes partjaitól, a kék égtől, mely a természet ezen gyönyörű nyájasan lemosolyg, midőn ily felséget és szépséget odahagyunk, mely által az évek ezereiben a természet barátainak milliói nemről-nemre szellemileg felemelkedtek, — a költő szavára emlékeztünk, ki minden változás mellett a maradandó szépet a természetben akképen magasztalja:

„Ewig wechselt der Wille der Zweck und die Regel, in ewig
Wiederholter Gestalt wälzen die Thaten sich um.
Aber jugendlich immer, in nimmer veränderter Schöne
Ehrst du, fromme Natur, züchtig das alte Gesetz;
Immer dieselbe, bewährst du in treuen Händen dem Manne,
Was dir das gaukelnde Kind, was dir der Jüngling vertraut,
Nährst an gleicher Brust die vielfach wechselnden Alter;
Unter demselben Blau, über demselben Grün
Wandeln die nahen und wandeln vereint die freien Geschlechter,
Und die Sonne Hommer's, siehe sie lächelt auch uns.“

Visszafelé nem a „fehér víz“ völgyen, hanem a meg-
lehető útnélküli henye fenyükön keresztül indultunk és egy
óra múlva elértünk a „fehértó“hoz, mely 5132 lábnyi ma-
gasságban fekszik, csekélyebb és melegebb vizet tartalmaz és
környékéről mit sem mutatott, miután az utóbbi sűrű ködben
vala, mely körülménynél fogva lépteinket hazafelé siettettük.
A „Kárpátgyelet“ jutalmazó feladataihoz tartoznék egy ösvény
kivágása által a henye-fenyű között, az összeköttetést a „zöld
tó“ és „fehértó“ között rendesebbé és kényelmesebbé
tenni. A „fehértó“tól elértünk minden további időzés után
a „Weindenau“ felsikra, azután a „veres agyag“ felett
a „Liebseifen“ — Édes víz — völgyébe. Délután 6 óra
volt, midőn fogatainkhoz értünk, melyeket reggel 8 órakor
elhagytunk volt.

A fényes tűz mellett gyönyörűen párolgó gulyással telt
üstök, a fáradtagnak kínálkozó puha zöld gyepp, a vért sebe-
sebb keringésbe hozó szőlőnedv, — melyről már a szentírás
mondja: bor felvidítja az ember szívét — a visszaemlékezés
a legkedvezőbb időjárásra, a legjutalmazóbb kirándulásra bér-
czeinkbe, — mind az felköltötte bennünk a legörvendetesebb
és legemelkedettebb hangulatot, mely hazáig elkísért, hol
ugyan lankadtan és fáradtan értünk el 9 órakor estve, de
gazdagodva is a látottak legmélyebb és legmarandóbb benyo-
mása által.

Szepes-Béla, szept. hó 25-én 1874.

Weber Samu.

himmelwärts streckenden Felsen mit ihren Schneefeldern und rauschenden Wasserfällen, von den grasigen Ufern der grünen Wellen des Sees, von dem blauen Himmel der über diese Perle der Natur freundlich herablächelt, als wir von solcher Majestät und Schönheit schieden, an der sich in Tausenden von Jahren Millionen Naturfreunde von Geschlecht zu Geschlecht geistig erhoben, — da erinnerten wir uns des Dichterwortes, das bei allem Wechsel das bleibend Schöne der Natur also preist:

„Ewig welshelt der Wille der Zweck und die Regel, in ewig Wiederholter Gestalt wälzen die Thaten sich um.

Aber jugendlich immer, in nimmer veränderter Schöne

Ehrst du, fromme Natur, züchtig das alte Gesetz;

Immer dieselbe, bewahrst du in treuen Händen dem Manne,

Was dir das gaukelnde Kind, was dir der Jüngling vertraut,

Nährst an gleicher Brust die vielfach wechselnden Alter;

Unter demselben Blau, über demselben Grün

Wandeln die nahen und wandeln vereint die fernen Geschlechter,

Und die Sonne Homer's, siehe sie lächelt auch u n s.“

Den Rückweg traten wir nicht durch das „Weisswasserthal“ sondern durch ziemlich pfadloses Krummholz an und erreichten nach einer Stunde den „weissen See“, der 5132 Fuss hoch liegt viel seichteres und wärmeres Wasser als der „grüne See“ enthält und von seiner Umgebung nichts verrathen liess, da letztere in dichte Nebel gehüllt waren, ein Umstand der unsere Schritte heimwärts noch mehr beschleunigte. Es wäre eine lohnende Aufgabe des Karpathenvereines, durch Aushauen eines Steges im Krummholz die Verbindung zwischen dem „grünen und weissen See“ regelmässiger und bequemer zu machen. Vom „weissen See“ aus gelangten wir, ohne uns weiter aufzuhalten auf das Plateau, „Weidenau“ dann über den „rothen Lehm“ in unser „Liebseifen“ Thal. Es war 6 Uhr Nachmittag, als wir den Stand unserer Fahrgelegenheiten erreichten die wir um 8 Uhr Morgens verliessen.

Die am hellen Feuer lustig brodelnden Gulyáskessel, der für die Müden einladende weiche, grüne Rasen, der das Blut in raschere Bewegung bringende Rebensaft — von dem schon die h. Schrift sagt: „Wein erfreut des Menschen Herz“, — die Erinnerung an das günstigste Wetter, an die lohnendste Partie in unserem Hochgebirge, — das Alles rief die freudigste und gehobenste Stimmung in uns wach, die uns bis nach Hause begleitete, wo wir zwar matt und müde aber bereichert durch den tiefsten und bleibendsten Eindruck des Gesehenen, Abends um 9 Uhr anlangten.

Béla-Zips, den 25. September 1874.

S. Weber.

Tátrafüred a multban és jelenben. *)

Wünschendorfer Károlytól.

I. Tátrafüred fekvése és elnevezésének eredete.

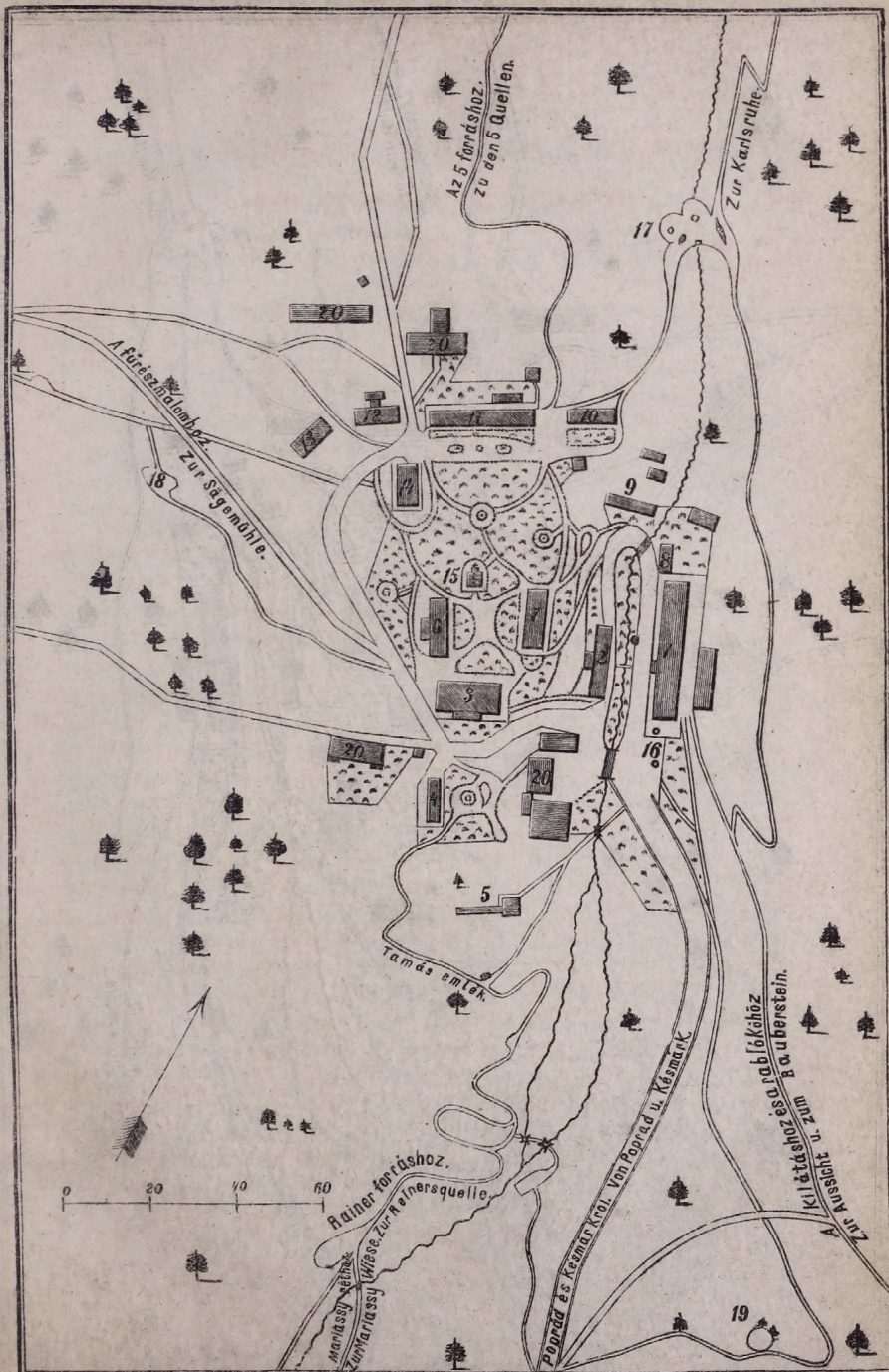
A nagyszaloki csúcs délfelöli lejtőjén, tökéletesen védve az éjszakai szél ellen, gyönyörű fenyveseknek közepette fekszik több mint 1000 meternyi magasságban a tenger színe felett a nagyszerű természeti szépségek által híressé lett Schmecks — Tátrafüred — nevű alpesi fürdő, mely mindinkább nagyobb lendületet nyer, s a mint joggal várható, még szebb jövőnek néz elébe.

Az ott létező savanyú forrás alapján azon hely, mielőtt még fürdőintézet lett volna, a környékbeliektől „savanyúkút” egyszerű elnevezéssel jelöltetett, a későbbi években, nevezetesen Raisz Mihály nevű bérlő idejében „Schmecks” nevet kapott, melynek eredetéről különféle nézet kering, azonban mind abban látszik találni magyarázatát, hogy t. i. az étvágy gerjesztő jó víz, szintugy a pompás friss levegő ezen kérdésre „schmeckt's?” (izlik-e adtak) alkalmat, a miből később „Schmecks” szó lett. Mühlenbach falubeli idősebb emberek közlése szerint, mint kik az akkori birtokossal folytonos érintkezésben állottak, a „Schmecks” név onnan vette eredetét, hogy Csáky Károly gróf midőn a kútásatás alkalmával belőle ezüst kanállal vizet legelőször meritett, kínálás közben a körülállókhöz „schmeckt's?” kérdést intézett, mely tény megtörténtének bizonyítására azonban biztos adataink nincsenek.

Midőn 1846. a nemzeti lelkesedés hullámai a „Kárpátoktól Adriáig” hatottak, ugyanez évi július 31-én az akkor ott mulató közönség ezen helyet a regényes Balaton-Füred pendantjául Tátra-Fürednek nevezte el.

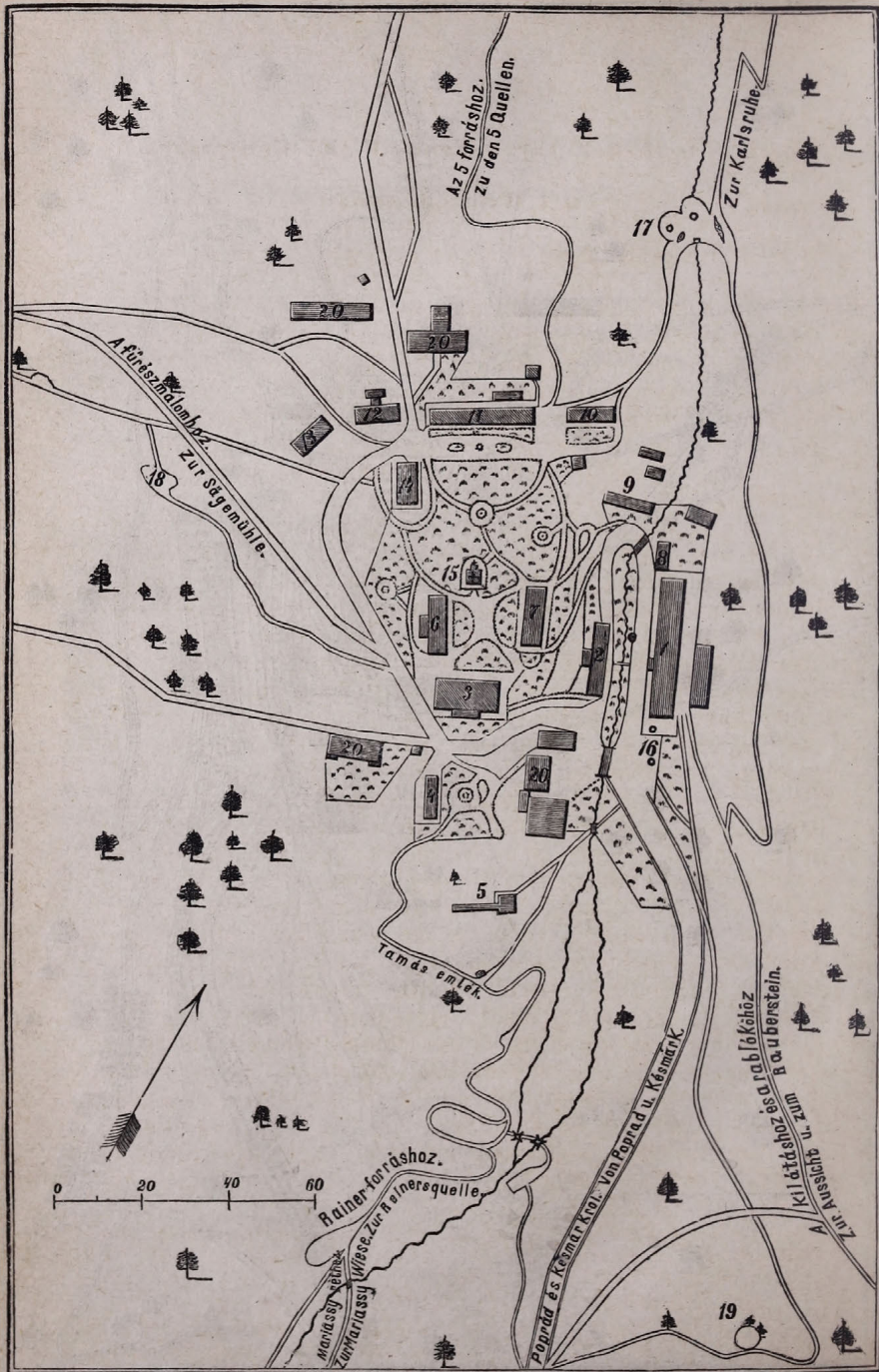
*) Fényképészeti látképpel s fekvési tervrajzzal.

TÁTRAFÜRED TÉRRAJZA.

1. Étterem. 2 és 12. gyógyház. 3. Kávéház. 4. 7. 11. 13. 14. Lakházak. 5. Kuglizó. 6. Csáky-ház. 8. Fürdőigazgatóság.
 9. Fürdőszobák. 15. Kápolna. 16. Ásványforrások. 17. Castor és Pollux ásv. források. 18. Malvieux tér. 19. Tánczter.
 20. Kocsiszin és istállók.

SITUATIONSPLAN VON TÁTRA-FÜRED (SCHMEKS).

1. Speisesaal. 2. 12. Kurhaus. 3. Kaffehaus. 4. 7. 10. 11. 13. 14. Wohngebäude. 5. Kegelbahn. 6. Csáky-sches Haus. 8. Badedirektion. 9. Badekammern. 15. Kapelle. 16. Mineralquellen. 17. Kastor und Pollux M. Quellen. 18. Malwieux-Plätzchen. 19. Tanzplatz. 20. Warenausgang und Stallungen.

Schmecks's in der Vergangenheit und Gegenwart. *)

Von **Carl Wünschendorfer.**

I. Lage und Benennung von Schmecks.

An dem südlichen Abhange der Schlagendorfer Spitze, ganz geschützt gegen den Nordwind, inmitten herrlicher Fichtenwaldungen liegt in einer Meereshöhe von mehr als 1000 *m*/ das wegen seiner grossartigen Naturschönheiten berühmte Alpenbad Schmecks (Tátra-Füred), welches sich eines immer grösseren Aufschwunges erfreut, und, wie mit vollem Rechte zu erwarten steht einer noch schöneren Zukunft entgegengeht.

Wegen des daselbst befindlichen Sauerlings wurde dieser Ort, da er noch keine Badeanstalt war, von der Umgebung mit dem einfachen Namen „Sauerbrunn“ oder der „saure Brunn“ bezeichnet; in den späteren Jahren, namentlich unter dem Pächter Michael Raisz erhielt er den Namen Schmecks, über dessen Entstehen verschiedene Ansichten herrschen, die aber alle den Grund dieser Benennung darin finden, dass das guten Appetit erregende Wasser, so wie die herrliche frische Luft zu der Frage: „Schmecks?“ natürliche Veranlassung gegeben, was dann später in die Benennung „Schmecks“ überging. — Nach Mittheilung älterer Leute aus Mühlenbach, die mit dem damaligen Besitzer dieses Bades in stetem Verkehr standen, soll der Name Schmecks daher entstanden sein, weil Graf Carl Csáky beim Brunnengraben, als er zum erstenmale mit einem silbernen Löffel aus dem Brunnen Wasser schöpfte und seine Umgebung mit demselben nöthigte, die Frage an sie richtete: „Schmecks?“ — für welche Behauptung es jedoch schwer werden dürfte nähere Beweise beizubringen. Als im Jahre 1846 die national Begeisterung von der Adria bis zu der hohen Tátra unser schönes Vaterland durchzog und die Wellen derselben bis an die majestätische Tátra schlugen, da wurde dieser Ort, als Seitenstück zu dem herrlichen Badeorte Balaton-Füred am 31. Juli 1846 durch die damalige Badegesellschaft mit dem ungarischen Namen „Tátra-Füred“ benannt.

*) Mit einer pothogr. Ansicht und einem Situationsplane von Schmecks.

Löher Ferencz, e fürdőnek külföldi látogatója azt következőképen írja le: „A magas Kárpátokban nemes gyöngy ragyog, az a gyöngy Tátra-Füred, fenyves közepében gyönyörteljes mulatóhely. Öt vagy hat épülete erkélyeivel, kápolnaival, virágszigeteivel, mintha elhintve volnának a zöld fenyvek, jegenyefenyük közé. Közbe-közbe erdőrészetek, a százados fák ágai bizalmasan verődnek ablakodba. Fris erdő- és forrás lehellet, mindenütt tajtékzó patakcsák, nagyszerű kiltások, ünnepélyes csend erdő- s forrás suttagás közben, folyvást új társaság és nemes borok tetszés szerint, jó ellátás — mind előnye ezen fürdőnek. 3000 lábnál magasabban fekszik a tenger színe felett s alpesi levegője nem tűr hőséget; éjszak felé azonban biztosítva van a hegyfalak által, melyeknek sötét meredeksége elfödi az erdőséget, csak a legmagasabb szikla-ormok nyulván ki a felhőkből. A piros és kék erdei bogycsók s füvek közt kigyózdó kovácsutak egyik forrástól a másikhoz vezetnek; az egész lejtő be van lepve forrásokkal s ásványos kutakkal, melyeknek éltető lehellete fákon s bokrokon vonul tova. Semmi sem volt hivogatóbb, mint a holdfényben ide s tova járás-keelés. Az erdő csöndesen ringó hullámszállatán át csillámlottak és suttagtak a csörgedező források. Tündérek látszóttak itt működni s ott a homályból, hol a hold ezüstös világát a rezgő fák galyain keresztül a mohra hullatta, fehér csillámló kezekkel hivogatni. Mérhetlen magasságból azonban szürke alpesi csucok tekintének alá, majd mogorva, majd meg gúnyolólak az apró földi emberek nyugtalan vándorlásai és elérhetlen vágódásaira.“ Valóban Tátra-Füred látására önkénytelenül eszünkbe jutnak a költő következő szavai: „Hallod-é a szikla és virág közt a forrásokat csörgedezni, oda csöndes erdei tó felé, hol nesztelen magányban állanak a néma márvány szobrok, az oriási sziklák? — A hegyekről sehten száll alá — költve az új és mindég régi dallamokat — a ki-mondhatlan gyönyörű, titokteljes éj, — s rég elmúlt álmaid országát véled látni, midőn a kellő nap szülemelő sugarainak hegyre-völgyre hullató aranyjában fürdik átszellemült tekinteted.“

Ein Besucher dieses herrlichen Bades vom Auslande, Franz von Löher schildert dasselbe mit folgenden Worten: „Ein Juwel glänzt in den Hochkarpathen, das ist das Wildbad Schmecks, mitten im Tannenforst ein wonniger Aufenthalt. Seine fünf oder sechs Gebäude sind mit Altanen, Kapellen, Blumeninseln, wie hineingestreut unter die grünen Tannen und Fichten und Zirbeln. Waldstücke stehen mitten dazwischen, die schönen alten Bäume klopfen traulich an's Fenster. Eine kräftige Wald- und Quellenfrische, überall im Grünen weissschäumende Wässerchen, herrliche Aussichten, und köstliche Stille zwischen Wald- und Quellenrauschen, stets neue Gesellschaft und edle Weine nach Auswahl, dabei auch sonst gute Verpflegung — das sind die Vorzüge dieses Bades. Es liegt über 3000 Fuss über dem Meer, und seine Alpenluft duldet keine Schwüle; gegen Nordwind aber ist man gesichert durch die Bergmauer. Ihre finstere Schroffheit verbirgt die Waldung, nur die höchsten Zackenhäupter sieht man hoch aus den Wolken herüberrauchen. Geht man die Rieswege, die zwischen Haidekraut und rothen und blauen Waldbeeren sich hinschlängeln, so führen sie von einem Wassersprudel zum andern: der ganze Abhang ist gespickt mit Quellen und Mineralbrunnen, deren belebender Aushauch durch alle Bäume und Büsche zieht. Nichts war lockender, als Umherstreifen im Mondlichte durch das leise Wiegen und Wogen des Waldes blinkte und flüsterte das Quellengeriesel. Holde Feen schienen hier zu weben und dort im dunkeln, wo das Silberlicht durch die Bäume auf das Moos fiel, mit weissen glänzenden Armen zu winken. Hoch aus unermesslicher bleicher Himmelstiefe aber schauten greise Alpenhäupter nieder, bald griesgrämig, bald spöttisch über den kleinen Menschen Wandern und Sehnen da unten.“ — Für wahr! diese unvergleichliche Lage von Schmecks bewundernd, können auch wir im poetischen Aufzuge mit dem Dichter sprechen:

Hörst du nicht die Quellen gehen
Zwischen Stein und Blumen weit
Nach den stillen Waldesseen,
Wo die Marmorbilder stehen
In der schönen Einsamkeit?

* * *

Von den Bergen sonst hernieder
Weckend die uralten Lieder,
Steigt die wunderbare Nacht,
Und die Gründe glänzen wieder,
Wie du oft im Traum gedachtest! —

II. Tátra-Füred megalapítása és fejlődése 1833-ig.

Mint már említők, ezen helyet az előbbi években, a midőn itt még semmi fürdőintézet nem létezett, egyszerűen „savanyukút“-nak nevezték, a melyről Csaplovits 1821. általa kiadott Magyarországra vonatkozó helyrajzi statistikai levéltárában következőket jegyeztet fel: „A savanyu kutat, mely a schlagendorfi hegy lábánál ered, a körülfekvő helységek lakossága nyár idején gyakran látogatja. Sziklából kiömlő vize tiszta, mint a legtisztább kristály s nyáron át felette hideg. Különböztetik a kút ismerői, hogy vize az 1813-ki árvíz következtében vesztett jóságából, mindazonáltal még mindig versenyezhet az uj-lublói, krincai s bártfaival, jobban is tartja magát hordókban borászokra öntve, mely utóbbihoz az előbb nevezett vizek nem simulnak oly annyira. A kút közelében csak mintegy 30 év előtt létező épületek meglehetősen kényelmet nyújtanak a fürdővendégeknek. A Csáky grófi család egy magaslaton szinte állítottatott pár lakházat s egy fa kápolnát, melyeket azonban jelenleg kevésbé látogatnak. A hegyeken tenyésző növényeket Dr. Genersich „szepesi flora“ czimű könyvében szépen írta le.

Míg a „Savanyukút“ még azon egyszerű természeti állapotban volt, a Poprád völgyében fekvő városkák és falvak lakosai oda gyakran kirándultak, különféle csoportokra oszolva magasan felnyúló fenyűfák alá telepedve pörkölt, szalonna meg birkahús mellett nemcsak hogy vigán áldomásoztak a borral vegyített eme pompás vízből, hanem a szabad természetbeni ünnepély ártatlan örömeiben is részesültek. A szepesi nemeseknek ellenben ezen hely vadászat alkalmával találkozási pontul szolgált, ugyanis sátrak verettek fajdyúk — nyírfajd s eszármadár — nem különben nyúl-, róka-, őz-, zerge-, farkas- és medvevadászatok tartáltak, holott is a vadászársaság néha több napig is a szabadban sátrak alatt tányázott.

1797. évben Csáky István gr., a hely nagyszerű fekvésétől lelkesítetve nővérétől, mint tulajdonostól saját használatára felállítandó két lakház építtetése iránti engedélyt kapott

II. Gründung und Entwicklung von Schmecks bis zum Jahre 1833.

Wie bereits erwähnt wurde in den früheren Jahren, als hier noch keine Badeanstalt war, dieser Ort kurzweg, der „saure Brunn“ genannt über den uns Csaplovics in seinem 1821 herausgegebenen topographisch-statistischem Archive von Ungarn Folgendes berichtet: „Der saure Brunnen, der am Fusse des Schlagendorfer Berges entspringt, wird im Sommer von den Bewohnern der umliegenden Ortschaften häufig besucht. Sein Wasser, das aus einem Felsen quillt, ist klar, wie der reinste Krystall und im Sommer äusserst kalt. Zwar wollen Kenner des Brunnens behaupten, dass sein Wasser seit der Ueberschwemmung von 1813 nicht mehr so stark und gut wäre, doch kann es noch immer mit dem Neu-Lublauer, Krinicer und Bartfelder Wasser wetteifern, es hält sich auch besser auf Weinlager in Fässern gefüllt, mit dem sich jene erstgenannten Wässer nicht so gut vertragen. Die bei dem Brunnen angebrachten Gebäude, welche noch nicht volle 30 Jahre stehen, sind so ziemlich zur Bequemlichkeit der Badegäste eingerichtet. Auf einer Anhöhe hat die gräflich Csäkische Familie auch einige Wohngebäude, nebst einer hölzernen Kapelle aufführen lassen, welche aber jetzt seltener, als vorher besucht werden. Die auf den Gebirgen wachsenden Pflanzen hat Dr. Genersich in seiner Zipser Flora schön geschrieben.“

Als der „Sauerbrunn“ sich noch in diesem Naturzustande befand, wurde derselbe von der Bevölkerung der im Popperthale liegenden Städtchen und Dörfer besucht, die, indem sie die Nahrungsmittel mit sich brachte, gewöhnlich, in verschiedenen Gruppen unter hohen Fichten ihr Lager aufschlug, und bei geröstetem Speck und Hammelfleisch das herrliche Wasser mit Wein vermischt, trank, und so ein schönes Freudenfest in der freien Natur sich bereitete. Dem Adel Zipsens aber diente dieser Ort als beliebter Vereinigungspunkt für die Jagd, allwo Zelte aufgeschlagen und kleinere und grössere Jagden auf Auer-, Birk- und Haselhühner, sowie auf Hasen Füchse, Rehe, Gemsen, Wölfe und Bären gemacht wurden, wo dann die Jagdgesellschaft auch mehrere Tage hindurch im Freien unter den Zelten campirte.

Im Jahre 1797 suchte Graf Stephan Csaky, von der herrlichen Lage dieses Ortes begeistert, bei seiner Schwester, die Eigenthümerin dieses Grundes war, um die Erlaubniss

azon kikötéssel, hogy a szükséges építő fát máshonnan hozatja. Csáky István gr. illésfalvi jószágán vágott fából készítette az épületeket; s ez a három lakház — melyből jelenleg már csak egy az 1797. évszámmal ellátva áll fenn — a fakápolnával a legrégebb épületek Tátra-Füreden. A házak egyikén fatábla volt látható következő felirattal:

„Praeteriens isthic subsiste viator
Et mireris opus sub pede carpathico,
Quod Stephanus Csáky populari ductus amore
Ponit, ubi nudum paule ante solum.“

Hogy ezen helyet mindinkább népszerűbbé tegye, a nemes gróf évről-évre Péter-Pál napján azaz június 29-én néptünnetet rendeztetni határozott. E czélra a szomszéd helységek lakosait együvé hivatván, őket sörrel jól megvendégelte, az iskolai gyermekeket ellenben holmi apróságokkal megajándékozta, azok nem csekély öröme, úgy hogy a furdőidény mai napság is az említett időben nyílik meg, a mikor is a környékbeli lakosság Tátra-Füredet számosabban, mint különben, szokta fölkeresni.

Csáky István gróf s nővére közti barátságos viszony megszűnván, haragjában a furdőnek tűz általi semmivételét elhatározta, szerencsére azonban nem az, de ebbéli terve ment füstbe.

A furdő nemsokára Csáky Károly gr. birtokába ment át, ki meggyőződve a hely fontos voltáról 6 furdő szobát rendeztetett be. Első vendéglőse volt a nagy-lomniczi születésű Francz Jakab — gúny nevén Huszár — ki a furdőt nagyon kezdetleges állapotban tartotta s a vendégeknek boron kívül alig tudott nyújtani valami élveztetőt.

Midőn azonban 1818-ban a furdőt Raisz Mihály Szepes-Szombatról vette bérbe, nagyobb kényelemről és ellátásról is gondoskodott. 1824. építtetett a gróf a szepességi nemeség megkeresése folytán még 6 új furdőt s 6 lakszobát, továbbá a bérlő számára való egy lakszobán konyhán, kamrán, éléstáron, egy táncztermen kívül még egy vendéglő szobát, pinceszét, kocsiszint s 24 ló számára istállót. Mind eme újítások s építések daczára a furdő sehogy sem tudott nagy lendület nyerni, oly annyira, hogy a befektetett tőke utáni kamat

an, daselbst zu seinem eigenen Vergnügen 2 Wohnhäuser erbauen zu dürfen, was ihm die Schwester unter der Bedingung bewilligte, das hiezu nöthige Bauholz anderwärts her kommen zu lassen. Graf Stephan Csáky liess nun auf seinem Gute in Sperndorf das nöthige Bauholz fällen, und die Gebäude herstellen, die er dann zernommen nach Schmecks überführen und daselbst aufstellen liess; — es sind dieses die ältesten 3 Häuser sammt einer hölzernen Kapelle, von denen aber heute nur eines mit der Jahreszahl 1797 steht. Auf einem dieser Häuser war eine hölzerne Tafel mit folgender Inschrift:

Præteriens isthie subsiste viator
Et mireris opus sub pede carpathico,
Quod Stephanus Csáky populari ductus amore
Ponit, ubi nudum paule ante solum.

Um diesen Ort nun belebt zu machen, kam der edle Graf auf den sinnigen Gedanken, am 29. Juni, als am Petri-Paul Tage daselbst ein Volksfest zu veranstalten, zu welchem Zwecke er die umliegenden Ortschaften einladen und mit mehreren Fässern Bier bewirthen liess, während er die Schuljugend mit verschiedenen Kleinigkeiten beschenkte und so allen einen fröhlichen Tag der Unterhaltung und des unschuldigen Vergnügens bereitete, so dass bis auf den heutigen Tag die Eröffnung der Badesaison eigentlich mit diesem Tage beginnt, an welchem Schmecks zahlreicher als sonst, von der umliegenden Bevölkerung besucht wird.

Als Graf Stephan Csáky mit seiner Schwester uneins wurde, hatte er die Absicht, in seinem Aegerer das Bad anzünden und vernichten zu lassen, welcher Plan ihm jedoch zum grössten Glücke vereitelt wurde.

Das Bad überging bald hierauf in das Eigenthum des Grafen Carl Csáky, der die Wichtigkeit des Ortes erkennend, daselbst 6 Badekammern errichten liess. Als erster Gastwirth in diesem Bade finden wir benannt Jacob Franz aus Gross-Lomnitz, mit dem Spitznamen Huszár, der aber in höchst primitiver Weise das Bad einrichtete und ausser Wein kaum etwas Geniessbares von Speisen seiner Gästen darbringen konnte.

Als aber im Jahre 1818 Michael Raisz aus Georgenberg dieses Bad in Pacht nahm, sorgte er auch für eine bequemere Unterkunft und bessere Bewirthing seiner Gäste. Im Jahre 1824 baute auf Ansuchen des Zipser Adels der Graf 6 neue Badekammern sammt 6 Wohnzimmern, ferner für den Pächter ein Wohnzimmer sammt Küche und Kammer, eine Speis und zugleich einen Tanzsaal, ein Wirthshauszimmer sammt Keller und eine Wagenremise nebst einem Pferdestall für 24 Pferde. Allein, trotz dieser Veränderungen und Zubauten konnte sich

is csak alig folyt be, miért is a tulajdonos végtére a további építkezést beállította. — Ennek természetesen az volt a következménye, hogy a fürdő nem fejlődhetett ki azon mérsékben, a melyben gyönyörű fekvése következtében fejlődnie kellett volna. A fürdőt különben a környékbeli lakosság és a szepességi nemesség látogatta, országos, s majd világhírűvé csak akkor kezdett válni, midőn Rainer János György vezetése alá került.

III. Tátra-Füred Rainer János György vezetése alatt.

Rainer János György 1800-ban született Szepes-Szombat városkában. Szülői egyszerű, de becsületes polgári emberek voltak, kik valamint őt, úgy 3 nőtestvérét is gondos nevelésben részesítették. Miután Késmárkon a szónoklattani folyamat végezte, kereskedő lett. Későbben más gyakorlati pályára lépett és több éven át a szepes-szombati és poprádi városi vendéglőket bérelve, hol gyakorlati üzleti tevékenységének tulajdonképi alapját vetette meg.

Minden vállalataiban ott volt oldalánál hű és fáradhatatlan neje Erzsébet szül. Bartsch kinek bizonyára nem csekély érdeme van férje szerencsés sikereinek létesítése körül.

Midőn 1833-ban Rainer Tátra-Füredet 6 évre bérbe vette, az vezetése alatt mindinkább nagyobb lendületet nyert, mihez tevékeny és gondos neje — kit a vendégek a Szepességen általánosan ismert „néném asszony“ néven szólították — buzgalma, előzékenysége és fáradhatlan szorgalma által nem csekély részben hozzájárult. Rainer személye és tevékenységéről következőképen nyilatkozik egy külföldi író: „Rainer mintha teremtvé lett volna ezen szép helyért, hő szeretettel esüngött rajta, szépitette, nagyította az intézetet évenkint, tánc-, játék- és éttermet állítván fel. Miután ott egy granit sziklából buzogó édesvizű forrás is létezik, mely 4 $\frac{1}{2}$ foknyi hideggel bír, hideg fürdő is rendeztetett be, mely nemsokára nagy hirnek kezdett örvendeni.“

das Bad keines besonderen Aufschwunges erfreuen, da es dem Eigenthümer für das auf dasselbe verwendete Capital kaum die Zinsen zu tragen vermochte, so das zufolge dessen derselbe auf weitere Bauten nichts mehr verwenden wollte, was zur natürlichen Folge haben musste, dass das Bad sich nicht in in jener Weise entwickeln konnte, in welcher es sich zufolge seiner herrlichen Lage zu entwickeln geeignet war. Das Bad wurde zwar von der umliegenden Bevölkerung und von dem Adel Zipsens besucht allein zu einem Bade, welches auch weit über die Grenzen Zipsens hinaus zu einem wohlverdienten Rufe gelangte, konnte es sich blos in der Folgezeit entwickeln, als es nämlich unter der Leitung des Johann Georg Rainer stand.

III. Schmecks unter der Leitung des Johann Georg Rainer.

Johann Georg Rainer wurde im Jahre 1800 in Georgenberg geboren. Seine Eltern, die einfache aber ehrenhafte Bürgerleute waren, liessen ihm, sowie seinen drei weiblichen Geschwistern eine sorgfältige Erziehung angedeihen, und sorgten dafür, dass er die Schulen in Kesmark bis zu der Rhetorik besuchte, um dann Kaufmann zu werden. Später widmete er sich einem anderen practischen Berufe und pachtete insbesondere in Georgenberg und Poprad mehrere Jahre hindurch die dortigen städtischen Wirthshäuser, wo er den eigentlichen Grund zu seiner practischen Geschäftstätigkeit legte. In allen seinen Unternehmungen stand ihm treu zur Seite seine unermüdete Gattin Elisabeth, geb. Bartsch, der er gewiss das Meiste seiner glücklichen Erfolge zu verdanken hatte.

Als nun im Jahre 1833 Rainer den Badeort Schmecks auf 6 Jahre in Pacht nahm, erfreute sich derselbe unter dessen Leitung eines immer grösseren Aufschwunges, wozu seine thätige und umsichtige Gattin, die von allen Gästen mit dem in Zipsen allgemein bekannten Namen „Frau Schwester“ benannt wurde, durch ihren regen Eifer, ihre Zuverlässigkeit und ihren unermüdeten Fleiss das meiste beitrug. Ueber Rainer und seine Wirksamkeit in Schmecks äussert sich ein ausländischer Schriftsteller, also: „Rainer war wie geschaffen für den schönen Ort, er hing an ihm mit warmer Liebe und verschönerte und vergrösserte die Anstalt jährlich, bis sie Tanz-, Spiel- und Speisesäle hatte. Da ein starker Süsswasserquell, der unter einem Granitfelsen hervorbricht,

A további történeti fejlődést követve látni fogjuk, mi-
képen érte el Rainer kitűzött célját s mimódon alakította át
Tátra-Füredet nem csekély jelentőségű fürdővé.

Nyomban bérleti idejének kezdete után, megvette Rainer
Liptómegeye határán a cholera elterjedésének meggátlására
1831-ben épített Luesivna és Csorba közti veszteglőházat, mit
azon föltétel alatt alakított át 23 szobából álló épületté, hogy
azt a bérlet tartamának leforgása után a tulajdonosnak minden
kárpotlás nélkül átadandja. Ezen kívül a fürdő közvetlen kör-
nyékének planiroztatásáról, sétányok, utak létesítéséről gon-
doskodott s ezáltal a fürdőhely mindinkább barátságosabb
külsőt nyert, a mi a további felvirágzáshoz föltétlenül szükség
is volt. Ezen szépítések s kényelemre szolgáló berendezéseken
kívül a tevékeny háziasszony jó és olcsó ellátásról gondosko-
dott, úgy hogy Rainer asszony konyhája példabeszéddé vált s
olyan hirre vergődött, hogy napról-napra több vendég kezdé
látogatni Tátra-Füredet.

1834-ben Rainer a fürdő felett néhány száz lépésnyi
távolságban két savanyu forrást fedezett fel, melyek a fürdővel
kellemes sétányok által összeköttetvén, Tátra-Füred fölvirá-
goztatása körül érdemeket szerzett, bérlő házaspár tiszteletére
„Rainer kút“ és Erzsébet forrás“-nak neveztettek el, — ma
Castor és Pollux névvel birnak.

1839-ben Rainer és Csáky Károly gr. között 8 évre
szóló új bérleti szerződés jött létre, és pedig 1839—1846-ig,
melynek értelmében a bérlő évenként 240 frt. p. p. fizetett,
szabadságában állván — a bérleti összeg emelése nélkül —
hidegfürdő-gyógyintézet föllállítása is. Ezen szerződésben a
bérlő által követendő étel-, fürdő- és szoba-árjegyzék is fog-
laltatik, E szerint megállapított, hogy egy földszinti szoba-
ért fürdőkamarával azonban fürdő nélkül naponként 25 kr.,
ugyanoly szobaért fürdőkamara nélkül 15 kr., lakott fürdöka-
mara fürdő nélkül 12 kr., egyszeri fürdésért melegített vízben
7 kr., egy kocsinak a zárt kocsiszinbe való beállításáért 24
órán át $2\frac{1}{2}$ kr., 1 lónak az istállóba állításáért 1 kr., 1 láda
savanyúvizért 5 kr., 12 savanyúüveges kosárért 2 kr., minden
hordó savanyúvizért 4 kr. járt, mi az akkori s a jelenidőbeli

eine Kälte von $4\frac{1}{2}$ Grad besitzt, so wurde auch ein Kaltwasserbad eingerichtet, welches bald in grossen Ruf kam.“ — Verfolgen wir nun die weitere geschichtliche Entwicklung, um zu sehen, wie Rainer sein angestrebtes Ziel erreichte und Schmecks in einen Badeort von bedeutendem Rufe umgestaltete.

Gleich im Anfange seiner Pachtzeit kaufte Rainer das zwischen Lucsivna und Csorba an der Grenze des Liptauer Comitates zur Verhinderung der weiteren Verbreitung der Cholera im Jahre 1831 erbaute Contumazgebäude und liess dasselbe unter der ihm auferlegten Verpflichtung aufstellen, dieses aus 23 Zimmern bestehende Gebäude nach Verlauf der Pachtzeit dem Eigenthümer ohne jede Entschädigung zu übergeben. Ausserdem trug er Sorge dafür, dass die Gegend, wo das Bad stand, immer mehr planiert, Spaziergänge und Wege angelegt wurden, wodurch der Badeort ein viel freundlicheres Aussehen erhielt, was zu seinem weiteren Aufblühen unbedingt nöthig war. Neben diesen Verschönerungen und dieser bequemen Einrichtung des Bades selbst sorgte die thätige Hausfrau für eine gute und billige Bewirthung der Gäste, so dass die gute Küche der Frau Reiner in Schmecks sprüchwörtlich wurde und einen solchen Ruf erlangte, der immer neue Gäste diesem herrlichen Badeorte zuführte. Im Jahre 1834 entdeckte Rainer oberhalb des Bades in einer Entfernung von einigen hundert Schritten 2 Sauerlinge, die er mit dem Bade durch angenehme Spaziergänge in Verbindung brachte und die von einander in einer Entfernung von 4 Klaftern gelegen mit den Namen „Rainerbrunnen“ und „Elisabethquelle“ zu Ehren des um die Hebung des Schmeckser Bades verdienten Pächterpaares benannt wurden; — heute führen beide Quellen die Namen: Castor und Pollux.

Im Jahre 1839 wurde zwischen Rainer und dem Grafen Carl Osáky ein neuer Pachtcontract auf 8 Jahre, d. i. vom Jahre 1839 bis 1846 abgeschlossen, laut welchem der Pächter jährlich 240 fl. C. M. als Pachtshilling entrichten sollte, wobei es ihm jedoch freigestellt wurde, auch eine Kaltwasserheilanstalt zu errichten, ohne desshalb einen höheren Pachtzins zahlen zu müssen. In diesem Contracte ist auch der Speise-, Bade- und Zimmertarif enthalten, den der Pächter einzuhalten verpflichtet war. So wurde bestimmt, dass für ein Zimmer in den unteren Gebäuden mit Badekammer ohne Bad 25 kr; für ein Zimmer im unteren Gebäude ohne Badekammer 15 kr; für eine bewohnte Badekammer ohne Bad 12 kr; für ein einmaliges Baden im gehitzten Wasser 7 kr; für das Einstellen eines Wagens in die gesperrte Wagenremise

árak összehasonlítása tekintetéből tán némi érdekeltséggel birhat.

Dr. Pozewitz által fölbátoritva Rainer, hogy legforróbb kívánságainak egyikét beteljesedve lássa, a vesztglő házat hidegfürdő-gyógyintézeté alakította által, ezen kívül 1800^m/ távolságra, 180^m/ eséssel bíró vízvezeték s végre még 3 zuhanyt is létesített.

Ezen intézet dr. Posewitz, későbbben dr. Krompecher Sándor, majd dr. Frömmhold Károly vezetése alatt állván, oly élénk látogatásnak örvendett, hogy a fürdőközönség igényeinek szállás tekintetében nem mindég tehetett eleget.

Ily állapotban volt Tátra-Füred, midőn 1841-ben Mühlenbach község magát a Csáky grófi családtól megváltván, a fürdőt ugyanattól 15,000 frtért p. p. 32 évre zálogba vette. 1846. Mühlenbach helység Tátra-Füredet a körülfekvő erdővel együtt 12,000 frtért vette meg, később azonban — hogy teljes birtokába juthasson, mind a fürdőnek, mind a megfelelő erdőterület- s szántóföldmennyiségnek, még 13,000 frtot kellett fizetnie. Rainer bérleti ideje 1847-ben lejárván, a fürdő nyilvános bérleti árverés alkalmával Kuszka Lajosra szállt 700 frtért p. p., azon kikötés fenntartása mellett, hogy azon esetben, ha a község e fürdőt a bérlet tartama alatt zálogjogilag netán eladná, a bérlő 300 frtnyi kárpótlással megelégedni kénytelen.

Ezen körülményt felhasználva és minden oldalról fölbiztatva Rainer Mühlenbach községgel 1847. december 17-én 30 esztendőre szülő szerződést kötött, melynek alapján ő zálogösszeg ezimén 10,000 frtot fizet, azon hozzáadással, hogy azt a zálogidő tartamának leforgása után, tehát 1877-ki febr. 11-én kamat nélkül s olyképen kapja vissza, miszerint Mühlenbach községnek jogában álland az általa saját költségén netán felállítandó épületeket megfelelő kárpótlással átvehetni. 1844-ben bírói bizottság által az összes fürdő 2865 frtra becsültetett; 1849-ben július 15-én megejtett becslés alkalmával értéke 4627 frt 33¹/₂ kr-ra p. p. ment föl. Ez utóbbi becslési

für jede 24 Stunden 2 $\frac{1}{2}$ kr; für das Einstellen eines Pferdes im Stall 1 kr; für jeden Verschlag Sauerwasser 5 kr: für einen Korb Sauerflaschen von 12 Flaschen 2 kr; für jedes Fass Sauerwasser 4 kr. zu zahlen sei, was wir deshalb erwähnen, weil es interessant sein dürfte, einen Vergleich zwischen den Preisen der damaligen und heutigen Zeit zu ziehen.

Durch Dr. Posewitz aufgemuntert, ging Rainer sehr bald daran, einen seiner sehnlichsten Wünsche zu erfüllen, indem er nämlich das Contumazgebäude in eine Kaltwasser-Heilanstalt umwandelte, ausserdem eine in einer Entfernung von 1800 *m*/ weite Wasserleitung mit 180 *m*/ Gefälle anlegte, und endlich noch 3 Douchen errichtete. Diese Kaltwasser-Heilanstalt stand unter der Leitung des erwähnten Dr. Posewitz, später unter der des Dr. Alexander Krompacher und dann unter der des Dr. Carl Tromhold, und erfreute sich eines so regen Besuches, dass die Wünsche nach Unterkunft der Hilfesuchenden Kurgäste nicht immer befriedigt werden konnten.

In diesem Zustande befand sich Schmecks als im Jahre 1841 die Ortschaft Mühlenbach sich von der Herrschaft der gräflich Csáky'schen Fammilie loskaufte, und das Bad von derselben um die Summe von 15.000 fl. C. M. auf die Dauer von 32 Jahren in Pfand nahm. Im Jahre 1846 kaufte die Gemeinde Mühlenbach Schmecks mit dem umgebenden Walde um 12.000 fl., musste aber später noch 12.000 fl. zahlen, um in den Besitz desselben zu gelangen und einen entsprechenden Waldeomplex sammt Grund zu erhalten. Als im Jahre 1847 die Pachtzeit des Rainer ablief und eine öffentliche Verpachtung des Bades veranstaltet wurde, erstand dasselbe als Pächter Ludwig Kuszka, um den Pachtschilling von 700 fl. C. M., mit der Bedingung jedoch, dass, im Falle die Gemeinde dieses Bad pfandweise verkaufen wollte, er mit einer Entschädigung von 300 fl. C. M. sich zufriedengestellt betrachten müsse. Dieses benützend, und von allen Seiten aufgefordert, schloss nun Rainer mit der Gemeinde Mühlenbach den 17. December 1847 einen Pfandvertrag auf 30 Jahren ab, so zwar, dass er als Pfandsumme 10.000 fl. zu erlegen habe, welche er nach Verlauf der Pfandzeit, also den 11. Februar 1877, ohne Zinsen, mit dem Bemerkte zurückerhalten werde, dass alle von ihm in dem Badeorte Schmecks errichteten Gebäude gegen eine entsprechende Entschädigung von der Gemeinde Mühlenbach übernommen werden können. Als im Jahre 1844 Schmecks durch eine gerichtliche Commission geschätzt wurde, wurde der Werth des Gesamtbades auf 2865 fl. 34 kr. C. M.

jegyzőkönyv Kyss Albert és Hosszú László által van aláírva.

Mielőtt még a további történelmi fejlődést követnők, megemlítjük, miszerint Rainer 1847-ben, midőn a fürdőt az új bérlő Kuszka vette át, 137 kitömött emlős s madár, továbbá 53 madárfészek — 396 tojás — ezenkívül sokféle amphibium és kigyó, összesen 136 drb., végül 18 drb. halból álló s 10 esztendőn nagy szorgalommal összeállított zoológiai gyűjteményét a magyar nemzeti múzeumnak ajándékozta, mely szép ajándékot ő Fensége István főherceg megbízása folytán Petényi a nemzeti múzeum segédőre Szepesszombatban és Tátra-Füreden vette át, az átvételről szóló okmányt Petényi saját aláírásával erősítvén meg.

Az 1848-iki évvel Tátra-Füred új korszakba lépett az által, hogy a tulajdonos nemcsak annak nagyobbitását, de minden tekintetbeni kényelmesbbé és élvezetesbbé tételét is vette célba.

E végett alapját vetette meg a felsőbb emeletes épületnek, mely 1850-ben készült el; épített továbbá egy új tánc-termet verandával, egy új billard szobát s egy csinos svajezi házat. Ezekon kívül az ültetvényeket és sétányokat megújította, az épületek előtt virágágyakat s a felső épület homlokzata előtt viztartót létesített, miáltal a fürdő kellemesebb külsőt nyerve, a vendégeknek a különben is elbájoló természet szépsége mellett több kényelmet nyújtani képes volt.

Rainer mi alatt ekképen a fürdőnek az időhöz mért berendezésére és tágitására gondolt — itt ócskát javítva, ott újat létesítve — figyelmét nemcsak magára a fürdőre, hanem a legközelebbi környékre is fordította, nevezetesen sétányok életbeléptetése által a legszebb kirándulási helyeket kellemessé és könnyen elérhetővé tette, így egyszersmind a természet örömeinek élvezhetőbbé tételéről is gondoskodván.

Tátra-Fürednek jó hírve nemcsak a hazában, de a külföldön is mindinkább elterjedvén, a vendégek száma évről-évre szaporodott, úgy, hogy Szepesmegye részéről határozattá lön ezen mulató és gyógyászati tekintetben is fontos helyet rendes országút építtetése által könnyen hozzáférhetővé tenni; ennek folytán 1851—2. évben Fabriczi János megyei mérnök bizott meg Mühlenbach falun keresztül a schlagendorfi csúsz

angegeben. Im Jahre 1849 den 15. Juli fand eine neue Schätzung statt, welche sich damals auf 4627 fl. 33 $\frac{1}{2}$ kr. C. M. belief. Dieses Schätzungsprotocoll ist unterfertigt von Kyss Albert und Hosszú László.

Zu erwähnen ist noch — bevor wir die weitere geschichtliche Entwicklung verfolgen, dass im Jahre 1847, als Rainer das Bad dem neuen Pächter Kuszka übergeben musste, er seine mit vielem Fleisse durch 10 Jahre hindurch gesammelte zoologische Sammlung, bestehend aus 137 ausgestopften Säugethieren und Vögeln, 53 Vogelnestern, 396 Vogeleiern, ausserdem verschiedene Amphibien und Schlangen, zusammen 136 Stücke, endlich 18 Stück Fische dem ungarischen Nationalmuseum zum Geschenke machte, welches schöne Geschenk von Petényi, Custos-Adjunct des Nationalmuseums, im Auftrage Sr. k. k. Hoheit, des Erzherzogs Stephan in Georgenberg und Schmecks übernommen wurde, dessen richtige Uebernahme Petényi mit seiner eigenen Unterschrift bestätigte.

Mit dem Jahre 1848 begann eine neue Epoche für Schmecks, indem der Besitzer desselben, sogleich an dessen Vergrößerung dachte und dasselbe in jeder Beziehung bequemer und mit mehr Comfort einzurichten suchte. Zu dem Zwecke legte er den Grund zu dem oberen aus Jachwerks erbauten stockhohen Gebäude, welches im Jahre 1850 fertig wurde, — baute dann einen neuen Tanzsaal mit einer Veranda, ein neues Billardzimmer und ein stockhohes hübsches Schweizerhaus. Ausserdem wurden die Anlagen und Spaziergänge verbessert, Blumenbeete vor den Gebäuden angelegt, und vor der Fronte des oberen Gebäudes eine Cisterne errichtet, wodurch der Badeort ein viel freundlicheres Aussehen erhielt und allen Gästen neben der sonstigen Naturschönheit auch mehr Bequemlichkeit und Comfort darzubieten vermochte.

Während so Rainer auf eine zeitgemässe Einrichtung und Erweiterung des Bades dachte, und hier das Alte verbesserte, dort aber Neues errichtete, war sein Augenmerk nicht blos auf das Bad selbst, sondern auch auf die nächste Umgegend gerichtet, wo er die herrlichsten Parthien durch angelegte Spaziergänge angenehm und leicht zugänglich machte, und so auch für den Genuss der Naturfreuden sorgte. Ausserdem wurde, nachdem Schmecks einen weit verbreiteten Ruf erlangt hatte, und nicht nur von Einheimischen, sondern auch von Ausländern stark besucht wurde, die Nothwendigkeit von Seite des Zipser Comitates anerkannt, durch eine gut angelegte Strasse diesen Vergnügungs- und Heilort zugänglicher zu machen, und so wurde denn im Jahre 1851—2 von dem Comitatsingenieur Johann v. Fabriczy ein Weg über Mühlenbach

alján gyönyörű fenyő erdőn 5" eséssel, egyenes vonalban a fürdő felé vezetendő ut építésével.

Igy tudta Rainer jeles nevével ezen helyet mindinkább emelni és oly fürdővé átalakítani, mely már jelenben magának nemcsak hazánkban, de jóval ennek határain túl is fényes nevet vívott ki.

Midőn az igények a kor haladásához képest mindinkább nagyobbodtak, Rainer azon fokozott igényeknek az által hitt megfelelhetni, hogy a fürdőt a jelen idő szellemét ismerő fiatal erőkre bizta. E végből összeköttetésbe lépett Dr. Bach bécsi orvossal, a kinek a fürdő helyet 3 és pedig az 1851, 52 és 53-dik évre bérbe adta; de vajmi hamar volt alkalma meggyőződhetni arról, hogy e lépése által mind magának, mind vendégeinek keserű csalódást szerzett, s kényszerítve látta magát a fürdő vezetését és igazgatását újból kezébe venni s fölvirágoztatásának erejéhez képest gondját viselni.

1867. Rainer buzgó és tevékeny neje elhalálozván, vele a fürdőnek éltető lelke eltűnt, mely körülmény reá is csüggesztő hatással volt, s ámbár a fürdő igazgatása — a viszonyok által kényszerítve — továbbra is az ő kezében maradt, hajlott koránál fogva nem soká bírta már, s az általa oly hően szeretett Tátra-Füredet 1868. október havában Schwarz Károly Menyhérddt bécsi kereskedőnek adta el, ki ezentul a fürdő további fejlesztéséről s fölvirágoztatásáról gondoskodott.

Rainer a szerződés megkötésének alkalmával kikötötte magának még hátralévő napjaira az ugynevezett „vörös házat“, hol még néhány év nyári napjait töltötte is, míg 1872. feb. 23-án 72 éves korában örökre megszűnt dobogni a nemes sziv. Munka s fáradozás által szerzett vagyonából — gyermekei nem lévén — jótékonycélokra tetemesebb összegeket hagyományozott, melyek közül itt csak a nevezetesebbeket nevezzük meg: a kismárki gymnasiumnak 10,000 frt. a neuwalddorfi iskolának, a pozsonyi természettudományi egyletnek, a magyar muzeumnak egyenként 500 frt.; — összesen 36 jótékony alapítványt tett, melyek közül nyolczat iskolai s tudományi célokra. Scholez Frigyes a kismárki lyceum igazgatója 1872. június 25. tartott s Rainer emlékének szentelt

angelegt, welcher am Fusse der Schlagendorfer Spitze inmitten eines herrlichen Fichtenwaldes bei 5 Zoll Gefälle in schnurgerader Linie zum Badeorte Schmecks hinführt.

So wusste Rainer mit seiner thätigen Gattin diesen Badeort immer mehr zu heben und zu einem Bade umzugestalten, welches heute in unserem ganzen Vaterlande, ja selbst weit über die Grenzen desselben hinaus einen wohlverdienten und weit verbreiteten Ruf genießt.

Als nun die Anforderungen immer grösser wurden und die Bedürfnisse in diesem Bade sich mit jedem Jahre steigerten, glaubte Rainer diesen gesteigerten Anforderungen dadurch gerecht zu werden, dass er das Bad jüngeren Kräften, die die Bedürfnisse der Gegenwart kennen, anvertraue, und hiedurch für den Aufschwung dieses ihm lieb gewordenen Bades auf diese Weise Sorge. Zu diesem Zwecke trat er in Verbindung mit einem Wiener Arzte, Dr. Bach, dem er den Badeort Schmecks auf 3 Jahre, und zwar 1851, 52 und 53 in Pacht gab; allein nur zu bald überzeugte er sich davon, dass er durch diesen Schritt sich selbst und seinen Gästen eine arge Täuschung bereitere, und sah sich bemüssigt, wieder die Leitung und Verwaltung des Bades selbst in die Hand zu nehmen, und für dessen Aufblühen nach Kräften Sorge zu tragen.

Als aber im Jahre 1867 seine thätige und eifrige Gattin durch den Tod ihm entrissen wurde, und mit ihr so zu sagen die Seele des Badeortes schwand, da sank auch sein Muth, und wenn er auch durch Umstände gezwungen, die Verwaltung des Bades besorgte, wurde ihm doch die Verwaltung desselben in seinem Alter und in seiner Einsamkeit immer mehr lästig, und so kam der Zeitpunkt, wo er sein ihm lieb gewordenes Schmecks, einem Wiener Kaufmanne, Carl Melchior Schwarz im October 1868 verkaufte, der nun für die weitere Entwicklung dieses Badeortes sorgte.

Rainer behielt sich auch bei diesem Verkaufe auf seine Lebenszeit, das so genannte „rothe Häuschen“ in Schmecks vor, wo er noch einige Jahre den Sommer über wohnte, bis er im Jahre 1872 den 23. Februar sein Leben in einem Alter von 72 Jahren beschloss. Von seinen mit vielen Mühen erworbenen Vermögen, stiftete er, da er kinderlos war, namhafte Vermächtnisse für wohlthätige Zwecke insbesondere für Schulen, von denen wir hier bloß einige, als das Vermächtniss für das evang. Gymnasium in Kesmark, bestehend in 10,000 fl. öst. W., das Vermächtniss für die Schule in Neuwalddorf, bestehend in 500 fl., das Vermächtniss für den Naturwissenschaftlichen-Verein in Pressburg bestehend in

beszédét következőleg zárja be : És ha már porladozni fog a „Rainer emlék“, mely a hálás fürdői vendégek által gyűjtött összegből Tátra-Füreden fog felállíttatni ; fenn fog maradni az ő emléke a késmárki lyceum tanárainak és növendékeinek hálás szívében, most és a legkésőbbi korban is. A mai nap pedig szolgáljon mindnyájunk emelkedésére és áldására.“

Rainer tetemei hitvесе oldalán — kivel 40 éven át osztotta az élet örömeit s keserüségeit — nyugszanak a szepesszombati temetőben. Béke lengjen mindkettőnek hamvain !

IV. Tátra-Füred fejlődése legujabb korszakában.

Mig Tátra-Füred társas élete s fejlődése Rainer alatt inkább patriarchalis jellegű volt, az új tulajdonos Schwarz igazgatása alatt modern fürdővé alakult át, minek természetes következménye az, hogy az árak is tetemesen felszökkentek, s az egész teljesen más alakot öltött. Így mindenek előtt 1869/70-ik évben egy új kávéház, társalgási s zenetermet építtetett, melyekben a vendégek a lakoma végeztével jó zene hangjainál fesztelen társalgást folytathatnak ; ezen kívül az 1872, 73 és 74. évben 3 új esinos modorú épület keletkezett, miáltal a szállások száma nagyobbodott, a hidegfürdő-gyógyintézet helyisége kiterjedett, s ennek folytán befogadhat mindinkább több gyógyítást kereső vendéget.

A fürdő vezetését és igazgatását Blázy Ede ur vette át, ki nemcsak a fürdő felvirágoztatását, de egyszersmind a vendégek minden tekintetbeni kielégítését is szíven hordozza, úgy hogy valamennyinek elismerését joggal kiérdemlette. Természetes dolog, hogy mindezen újítások életbeléptetése következtében egészen új szellem honosította meg magát Tátra-Füreden s a régi kedélyesség és egyszerű erkölcsök helyébe lépett a nagyvilági hang, mely jelenleg minden modern fürdőben föl-

500 fl. und für das ungarische Museum bestehend in 500 fl. erwähnen. Insgesamt stiftete er 36 Vermächtnisse, von denen 8 Schul- und Wissenschaftlichen-Zwecken gewidmet sind. In der Erinnerungsrede, welche der Rector des Kesmarker Lyceums, Herr Friedrich Scholz am 25. Juni 1872 über Rainer hielt, schliesst er mit den Worten: „Und wenn das Rainer-Monument, welches aus den Sammlungen der dankbaren Schmeckser Gäste in Schmecks aufgestellt werden soll, verwittern wird, wird seine Erinnerung in den dankbaren Herzen der Professoren und Schüler des Kesmarker Lyceums jetzt und in den spätesten Zeiten bleiben. Der heutige Tag diene uns allen zu seiner Verherrlichung und zum Segnen seiner Asche!“ — (És ha már porladozni fog a „Rajneremlék,“ mely a hálás furdői vendégek által gyűjtött összegből Tatra-Füreden fog felállítatni; fen fog maradni az ő emléke a Késmarki Lyceum tanárainak és növendékeinek hálás szivében most és a legkésőbbi korban is! A mai nap pedig szolgáljon mindnyájunk emelkedésére és áldására!)

Rainer ruht an der Seite seiner Gattin, mit der er 40 Jahre hindurch ein glückliches Leben führte, in dem Friedhofe zu Georgenberg. Friede seiner und ihrer Asche!

IV. Schmecks in der jüngsten Entwicklung.

Wenn das Leben und die Entwicklung des Badeortes Schmecks unter der Leitung des Rainer einen mehr patriarchalischen Character hatte, so wurde durch die Uebernahme von Seite des Herrn Schwarz dieses Bad in ein modernes umgewandelt, was freilich zur ganz natürlichen Folge haben musste, dass dem entsprechend auch die Preise bedeutend in die Höhe gingen und Alles eine ganz andere Gestalt gewann. So wurde vor allem andern im Jahre 18⁶⁹/₇₀ ein neues Kaffeehaus mit einem Conversations- und einem Spielsaale erbaut, in welchen die Gäste nach eingennommener Mahlzeit bei den Klängen der Musik einer ungezwungenen Conversation sich hingeben können; — ausserdem wurde in den Jahren 1872, 73 und 74, 3 neue Gebäude in sehr nettem Style aufgeführt, wodurch die Zahl der Quartiere bedeutend vermehrt, das Kurhaus für die Kaltwasserheilstalt dadurch sehr erweitert wurde, dass in eines dieser Gebäude eine ganz zweckmässige Kaltwasserheilstalt, ganz den neuen Anforderungen entsprechend, verlegt wurde, wodurch die Zahl der Kurgäste erhöht werden konnte. Die Leitung und Verwaltung des Bades übernahm Herr Eduard Blasy, der durch sein

lehető.*) Ma tehát teljesen illenek Táttra-Füredre egy egykori vendégének következő, valóban látnoki szellemsugalta szavai: „Meddig fog még tartani — s majd a takarós, szerény leányok helyett, egy csomó kecskeszakállú pinczér ugrál körül s a hegyjárók hadd takarodjanak velök, mimódon tehetnének szert séta- s vadászati kirándulásokhoz szükséges vezetőre, lóra s jól megtöltött ételkosárra, — mit most oly gondos és serény kezekre bizhatsz.“

1873. évben Schwarz Mühlenbach községgel új szerződést kötött és Táttra-Füredet 1877-től fogva további 32 évre azaz 1909-ig azon föltétel alatt vette át, miszerint kötelezi magát bérösszeg fejében évenként 1050 frtot fizetni, és valamennyi épületet Mühlenbach község becsárában átadni, mely becsár 1876. egy becslési bizottság által meg fog állapittatni; ezen kívül megjegyzendő még, hogy minden ujonnan felállítandó épületek 1909-ben kárpótlás nélkül Mühlenbach községre szállnak, mely azután a fürdőnek tulajdonképeni birtokosa leend. Ezen szerződés 1874. a borsod-miskolczi gőzmalomra iratott át, mely a jelzett idő óta a Schwarz-féle örökösökkel e fürdő igazgatását vezeti, és a fürdő birtokosaként tekintendő. 1875-ik évben Döller Antal nyug. őrnagy, mint igazgató működik.

Említésre méltó még, hogy az utolsó időszakban fürdőorvosokul, és pedig dr. Bach után, ki Táttra-Füredet 3 évig bérben tartotta, működtek Leutsch báró 6 éven át, következett Fleischer Frigyes jelenlegi megyei főorvos, majd dr. Salamon, utána dr. Lorx Sándor, dr. Krompecher Sándor, majd megint dr. Lorx Sándor; legutóbb s jelenleg is dr. Szontagh Miklós vezeti a hidegvíz-gyógyintézetet.

*) Már 1874. volt Táttra-Füreden postaállomás, épen most — 1875. júniusban — távirdavonal is Poprádtól oda vezetettet.

eifriges Bestreben, das Bad zu heben, die Gäste aber in jeder Beziehung zu befriedigen suchte, so dass er sich hiedurch die Anerkennung aller erwarb. — Freilich! ist durch diese Veränderung ein ganz anderer Geist herrschend geworden, und an die Stelle der früheren Gemüthlichkeit und der einfachen Sitten, ist der moderne Weltton getreten, der heute überall in modernen Bädern zu finden ist; *) — wir können daher auf Schmecks mit vollem Rechte heute die Worte anwenden, die ein Besucher desselben in gewisser Voraussicht vor einigen Jahren verkündigte: „Wie lange wird's noch dauern — dann springt statt der saubern und sittigen Mädchen, welche jetzt so artig bedienen, ein Schock ziegenbärtiger Kellner umher und die Bergsteiger mögen sich mit ihnen berathen, um Führer und Pferde und einen gut gefüllten Speisekorb zu erhalten dessen Inhalt jetzt noch von sorglichen Händen zu Berg- und Jagdausflügen bestellt wird.“

Im Jahre 1873 hat Schwarz mit der Mühlenbacher Gemeinde einen neuen Contract abgeschlossen und Schmecks vom Jahre 1877 angefangen auf weitere 32 Jahre, d. i. bis zum Jahre 1909 unter der Bedingung übernommen, dass er einen jährlichen Pachtzins von 1050 fl. ö. W. zu entrichten habe und alle Gebäude in dem Schätzungswerthe der Mühlenbacher Gemeinde zu übergeben verpflichtet ist, welcher im Jahre 1876 durch eine Schätzungscommission festgestellt werden wird, wobei noch zu erwähnen ist, dass alle neu zu erbauenden Gebäude im Jahre 1909 an die Gemeinde Mühlenbach ohne jede Entschädigung fallen, die dann die eigentliche Besitzerin dieses Bades werden wird. Dieser Contract wurde im Jahre 1874 auf die „Borsod-Miskolczer Dampfmühle übertragen, die seit dieser Zeit im Vereine mit den Schwarz'schen Erben die Verwaltung dieses Bades besorgt, und als Besitzerin desselben zu betrachten ist. Die Direction der Badeverwaltung führt im Jahre 1875, Anton Döller, Major in Pension.

Noch ist zu erwähnen, dass als Badeärzte in der letzten Periode, und zwar nach Dr. Bach, welcher Schmecks 3 Jahre in Pacht hatte, Baron Leutsch 6 Jahre hindurch, nach ihm aber Dr. Friedrich Fleischer nunmehriger Comtiatsphysikus, hierauf Dr. Salamon, dann Dr. Alexander Lorx, ferner Dr. Alexander Krompecher, endlich aber wieder Dr. Alexander Lorx wirkten; während in der jüngsten Zeit Dr. Nic. Szon-tágh, Badearzt als Leiter der hydropatischen Anstalt wirkt und die Patienten behandelt.

*) Schon 1874 hatte Schmecks eine Postexpedition, soeben Juni 1875 wurde eine Telegraphenleitung von Poprad nach Schmecks geführt.

A schmecksi ásványviz vegyelemzését Scherfel Aurél felkai gyógyszerész eszközölte, mi a bécsi császári akadémia 1855-ki tudósításainak XVII. könyvében tétetett közzé, majd megint 1874. közölte ugyan ez a magy. tud. akademiával.

A schmecksi édesviz vegyelemzését lásd „Magyarországi Kárpátégylet 1874. I. évkönyve“ 119. l.

V Kirándulások Tátra-Füred környékén.

Tátra-Füred legérdekesebb kirándulási pontjai :

1) A csak $\frac{1}{4}$ órányi távolságú, úgynevezett „kilátás“, hová jókarban lévő sétaut vezet, és honnan gyönyörű kilátás nyílik a szép Poprádvölgyre 34 városai- s falvaival.

2) A „rablókő,“ az egy óriás gránit szikla $\frac{3}{4}$ órányira a fürdőtől meglepő kilátással a két kolbachi völgyre s a poprádi rónára.

3) A fürdőn alul lévő „Xantus-forrás“, hová csinos sétányok vezetnek.

4) A „Rainer-forrás,“ fekszik a királyor irányában, a schlagendorfi csúcs meredek lejtőjén, a fürdőtől félórányira. E forrás közelében van a Leutsch és Vámbéry forrás.

5) A „Kolbach-völgy,“ hová 1862. óta gyalogút vezet, melynek mentében a fáradt vándor kellemes pihenő helyeket talál. Fent van az úgynevezett „Kämmchen“, honnan gyönyörű kilátás nyílik, s egy 1847. épült ösvény vezet, regényes környékezetben a kolbachi vizzuhataghoz festői vidék közepette. Csekély távolságra, a nagy- és kis kolbach összefolyásánál áll a „Rainer- emlék,“ egy kunyhó, mely a kirándulónak menhelyül szolgál, s melyet ez év folytán a Kárpát-egylet renováltatni fog. Innen érhetni az úgynevezett „lépcsőn“ (Treppchen) keresztül a kis kolbach-völgybe és az 5 tóhoz, honnan megmászható a lomniczi csúcs is.

6) A „schlagendorfi csúcs“, melynek megmászása körülbelől 5 órát vesz igénybe.

Die Analyse des Schmeckser Mineral-Wassers hat Herr Apotheker Aurel W. Scherfel in Felka gemacht, und zwar wurde die chemische Untersuchung des Schmeckser Sauerwassers in den Sitzungsberichten der kaiserlichen Academie in Wien, Band XVII vom Jahre 1855 veröffentlicht, neuerdings im Jahre 1874 durch denselben der ung. naturwissensch. Gesellschaft mitgetheilt.

Die Analyse des Schmeckser Süswassers findet man im Jahrbuche des ung. Karpathenvereines 1874, I. p. 119.

V. Ausflüge in der Umgebung von Schmecks.

Die interessantesten Ausflüge, welche man von Schmecks aus machen kann, sind Folgende:

1. Die so genannte „Aussicht“, in einer Entfernung von $\frac{1}{4}$ Stunde, zu welcher ein gut erhaltener Spaziergang führt, und von wo man eine herrliche Aussicht auf das schöne Poppertal mit seinen 34 Städten und Dörfern genießt.

2. Der „Räuberstein“, ein colossaler Granitblock, vom Bade $\frac{3}{4}$ Stunden weit entfernt, mit einer überraschenden Aussicht auf beide Kolbachthäler und auf die Popperebene.

3. Die „Xantusquelle“, unterhalb des Bades, zu welcher hübsch angelegte Spaziergänge führen.

4. Die „Rainerquelle“, in der Richtung auf die Königsnase am steilen Abhänge der Schlagendorfer Spitze in einer Entfernung von einer halben Stunde mit gut erhaltenem Fusswege. Neben dieser Quelle liegen in naher Entfernung die Leutsch- und Vámbéryquelle.

5. Das „Kolbachthal“, zu welchem im Jahre 1862 ein eigener Fussweg gebahnt wurde, längs dessen der Wanderer angenehme Ruheplätze findet. Am „Kämmchen“ oben, mit einer schönen Aussicht angelangt, führt ein im Jahre 1847 gebahnter Steg in höchst romantischer Umgebung zum Kohlbacher Wasserfall mit malerischer Umgegend. In einer kleinen Entfernung hievon, am nahen Zusammenfluss des grossen und kleinen Kohlbaches, steht das „Rajneremlék“ eine Schutzhütte für Touristen, die im Laufe dieses Jahres durch den Karpathenverein renovirt werden soll. Von hier gelangt man über das sogenannte „Treppehen“ in das kleine Kolbachthal und zu den 5 Seen, von wo man auch die Lomnitzer Spitze besteigen kann.

6. Die Schlagendorfer Spitze, deren Ersteigung, ohngefähr 5 Stunden in Anspruch nimmt.

7) A „felkai-völgy“ és a „lengyel nyereg,“ az első körülbelül 2 órányi távolságra a felkai tóval, a „granát fallal“ és az e fölött levő „virágos kerttel,“ honnan 2 óra alatt a „lengyel nyereg“ érhető el, honnan gyönyörű kilátás nyílik Galiczia felé.

Messzebb fekvő kirándulási pontok: a „Tengerszem“ és a „Halas tó“, a Tengerszemesúcs“, a gerlsdorfi csúcs, mely múlt évben több bátor utazó által mászatott meg, a „csorbai tó“, a „Kupferschächenthal“ és több más, melyeket azonban azért nem említünk, minthogy nem tartoznak közvetlenül Schmecks környékéhez. Ezen kirándulások mellett említendő még a vadászat, s mindenek felett a zergevadászat, mely kedvtelésnek a szenvedélyes vadász itt könnyen tehet eleget.

VI. Az á r a k. — A z i d é n y t a r t a m a. — V é g s z ó.

A mi a lakást, ételt s egyéb árakat illeti s azokat, ha tekintetbe vesszük az idény rövid tartamát, nem mondhatjuk felette drágáknak, ha a körülfekvő városkákhoz képest nagyobbak is; — egy személyre való szobának az ára 50 kr. — 1 frt. 40 kr. is; az ebéd közös asztalon egy személyre kerül 1 frt. 40 kr. ba; most azonban már étlap szerint is lehet ebédelni, a mi természetesen olcsóbb. — Egy körülményre szabadjon a fürdő vendégek és utazók figyelmét fölhívni. Tátra-Füreden t. i. az élet a fő idény tartama alatt sokkal drágább, mint az elő- és utó-idényben, a miért is azoknak, kik a szállás- és ellátás olcsóbb voltát számításba venni kényyszerültek, inkább a két utóbbi idényt ajánlanók. A fő idény alatt itt rendszeren állandó zenetársulat időz, melynek hangjainál gyakran táncmulatságok tartatnak; itt-ott művészek, vándor színészek előadásokat rendeznek, mialatt a közönség komolyabb része a szép irodalmi könyvtárban levő német és magyar művekben, úgymint a különféle ujságokban kellemes időöltést s szórakozást szerezhet.

Az egyes árakat és béreket meghatározni, azt feleslegesnek tartjuk, miután azok folytonos változásnak alávetvék;

7. Das Felkaer Thal und der polnische Kamm ersteres ohngefähr 2 Stunden weit entfernt, mit dem Felkaer See, der Granatwand“ und dem oberhalb derselben befindlichen „Blumengarten“, von wo man in 2 Stunden den polnischen Kamm mit herrlicher Aussicht nach Galizien erreichen kann.

Noch weiter entfernte Pahrten sind; die Ausflüge zum „Meerauge“ und „Fischsee“, die Meeraugspitze, die Gerlsdorfer Spitze, die im verflossenen Jahre von mehreren kühnen Touristen erstiegen wurde, der Csorbaer See, das Kupferschächtenthal und viele andern, die wir aber desshalb nicht näher anführen, weil sie nicht unmittelbar zur Umgebung von Schmecks gehören. — Neben diesen Ausflügen ist besonders auch das Vergnügen der Jagd zu erwähnen, und gewährt insbesondere die Jagd auf Gemsen dem passionirten Jäger ein Vergnügen, welches er sehr leicht befriedigen kann.

VI. Preis. — Dauer der Saison. — Schlusswort.

Was nur die Preise der Wohnungen, Speisen und sonstigen Taxen betrifft, kann man dieselben, wenn man die Kürze der Saison in Berücksichtigung zieht, als nicht zu übertrieben theuer bezeichnen, wenn dieselben auch im Vergleiche zu den umliegenden Städten viel theurer sind; — Zimmer für einen Person sind von 50 kr. bis 1 fl. 40 kr. zu haben, das Mittagessen table d' hôte kostet für eine Person 1 fl. 40 kr.; jedoch ist jetzt die gute Rinrichtung getroffen, dass man auch nach der Karte speisen kann. Ueberhaupt erlauben wir uns alle Badegäste und Touristen darauf aufmerksam zu machen, dass man in der Vor- und Nachsaison viel billiger, als in der Hauptsaison in Schmecks leben kann, wesshalb auch derjenige, der dieses zu berücksichtigen bemüssigt ist, lieber einen von diesen Zeitpunkten wählen möge, wo er gewiss leichtere und billigere Unterkunft finden wird. Während der Hauptsaison weilt hier gewöhnlich eine ständige Musikkapelle, bei deren Klängen oft Tanzunterhaltungen arrangirt werden; auch werden mitunter Vorstellungen von wandernden Schauspielern und Künstlern gegeben, während das ernstere Publicum in der hier sich befindlichen belletristischen Bibliothek deutscher und ungarischer Werke, so wie in den verschiedenen Zeitungen sich Zerstreung und angenehme Unterhaltung verschaffen kann.

Die einzelnen Preise und Taxen anzugeben, halten wir für überflüssig, weil dieselben einem steten Wechsel unter-

— általában szabadjon emliteni azt, hogy a vendégek az árjegyzékekből magoknak felvilágosítást szerezhetnek, minthogy a fürdőigazgatóság a vendégeknek minden jogos kívánalmait lehetőség szerint kielégíteni iparkodik s a különféle kirándulásokhoz szükséges vezetőkről, lovakról, étel-italról megállapított árak szerint gondoskodik.

Említésre méltó még, hogy egy kocsi Poprádig 2 frt. 50 kr., Késmárkig ellenben 3 frtba kerül; — Poprádon, mint Schmeckshez legközelebb fekvő vasuti állomáson — csak $1\frac{1}{4}$ mértföldre talál az utazó mindig kész alkalmatosságot Schmecks felé, továbbá jó- és olesó ellátást a „Tátra“ nevű szállodában, valamint csak egy pár percznyi távolságú sörházban is, mely gyönyörű fekvése és szép kertje miatt megérdemli, hogy minden utazó megtekintse. A sörház kertjében, hol fürdőhelyen kívül még más mulató helyiségek is vannak, az utazók számára nyári lakok építtetnek, mely helyiség az utazóknak a vasúthoz való közel volta miatt annyival inkább ajánlható, miután innen valamint a Kárpátokba úgy, más irányban is igen könnyen kirándulhatnak és itt mindig jó- és olesó ellátást találnak.

Nem hagyhatjuk említettlenül azt, hogy a mult évben, midőn szállás tárgyában a kereslet igen nagy lett, oly annyira, hogy alig volt kielégíthető, egy új eszme szülemlett meg, melyet Dr. Szontagh fürdőorvos; egy consortiummal együtt megvalósítani törekszik. Említett orvos ugyanis a grossschlagendorfi községgel szerződést kötött, melynek értelmében nevezett község azon consortiumnak Schmeckssel szomszédos határán 20 holdat 32 évre azon föltétel alatt enged át, hogy nevezett consortium ott tetszés szerint épületeket emelhet, melyek azonban a határidő leforgása után egy becselő bizottság által meghatározandó kárpótlás mellett Schlagendorf községre visszaesendek. Ezen kívül a bérlők évenként 400 frt. telekadó fejében s tíz év után 200 frtnyi épületadót fizetnek Schlagendorf községnek. Ezen létesítendő új fürdő „Uj-Tátra-Füred“ nevet viselne, s mindenesetre segítene a lakhiányon, egyszersmind az öszfürdőnek kedvezőbb fejlődésén könnyítvén is.

worfen sind, — im allgemeinen sei bloß erwähnt, dass die an allen Orten aufliegenden Tarife dem Reisenden die gewünschte Aufklärung über Alles geben, wie denn auch die Badeverwaltung stets alle billigen Wünsche der Gäste nach Möglichkeit zu befriedigen trachtet und zu den verschiedenen Parthien, verlässliche Führer Reitpferde, und die nöthigen Speisen und Getränke zu festgesetzten Preisen besorgt.

Auch sei erwähnt, dass eine Fahrgelegenheit nach Poprád 2 fl. 50 kr.; nach Kesmark aber 3 kostet; — in Poprád aber, als der nächsten Eisenbahnstation, von Schmecks in einer Entfernung von $1\frac{1}{4}$ Meile gelegen findet der Reisende stets bereit stehende Gelegenheiten nach Schmecks. so wie gute und billige Unterkunft in dem anliegenden Hôtel Tátra, und in dem einige Minuten entfernt liegenden Bräuhause, das wegen seiner herrlichen Lage und seines schönen Gartens von allen Reisenden besichtigt zu werden verdient. In dem Bräuhausgarten wo eine Badeanstalt, sammt anderen Vergnügunglocalitäten sich befinden, werden Sommerwohnungen für Touristen erbaut, wesshalb auch dieser Ort wegen seiner unmittelbaren Nähe zur Bahn den Touristen um so mehr empfohlen zu werden verdient, da diese von hier aus sowohl in die Karpathen, als auch nach anderen Richtungen sehr leicht Ausflüge machen können, und hier stets eine solide und billige Unterkunft finden.

Endlich können wir nicht unerwähnt lassen, dass im verflossenen Jahre, als die Nachfragen nach Quartieren immer grösser wurden und dieselbe nicht befriedigt werden konnten, eine neue Idee auftauchte, die der Badearzt, Herr Dr. Szontágh in Verbindung mit einem Consortium zu verwirklichen trachtet. Derselbe hat nämlich mit der Gross-Schlagendorfer Gemeinde einen Contract abgeschlossen, laut welchem dem benannten Consortium die Gemeinde Gross-Schlagendorf auf ihrem, unmittelbar an Schmecks grenzenden Terrain 20 Joch mit der Bedingung auf 32 Jahre überlässt, dass das Consortium daselbst ungehindert alle beliebigen Gebäude errichten kann, welche aber nach Ablauf der erwähnten Zeit an die Schlagendorfer Gemeinde nach einer durch eine Schätzungscommission zu bestimmenden Entschädigung zurückfallen sollen. Ausserdem haben die Pächter jährlich einen Grundzins von 400 fl. und nach 10 Jahren einen Gebäudezins von 200 fl. an die Gemeinde Schlagendorf zu entrichten. Dieses zu errichtende Bad wurde den Namen „Neu-Schmecks“ führen und jedenfalls dem Wohnungsmangel Abhülfe verschaffen und eine günstigere Entwicklung des Gesammbades herbeiführen.

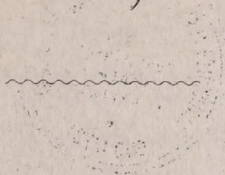
Végül szabadjon, mialatt Tátra-Füred történeti fejlődésére még egy futó pillantást vetünk, a legnagyobb magyarnak, Széchényi István grófnak eme mondatát „Magyarország nem volt, hanem lesz“ Schmecksre is alkalmazni, miután a Kassa-Oderbergi vasút létesülése következtében az utazók és vendégek száma óriási mérvben nő, s nemesak honfiaink, de más távolabb országokból jövő vendégek is fölkeresik Kárpátainkat, hogy itt eme regényes tájak közepette, részint üdülést és szórakozást, részint pedig testi fogyatkozásaiknak orvoslást találjanak; — vajha senki sem hagyná el szép vidékeinket kielégítetlenül, ellenkezőleg hozna kiki folyvást új vendégeket Kárpátainkba, s azok, kik csodálva Schmecks környékének gyönyörű vidékeit, immár távoznak, tartsák meg folyvást emlékezetükben s térjenek gyakran vissza, s egyszersmind egyesüljenek velünk ama kívánságban: „Gyarapodjék, virágozzék Magyarország ezen szép fűrdője, az emberiség öröme és gyönyörüségére!“ Történelmi rövid megvilágításunkat be-
zárjuk Tátra-Füred egyik kedvelőjének ezen szavaival: „Hadd keressenek föl mások népesebb, zajosabb helyeket, én itt Mühlenbach forrásánál találok üdülést és nyugalmat!“

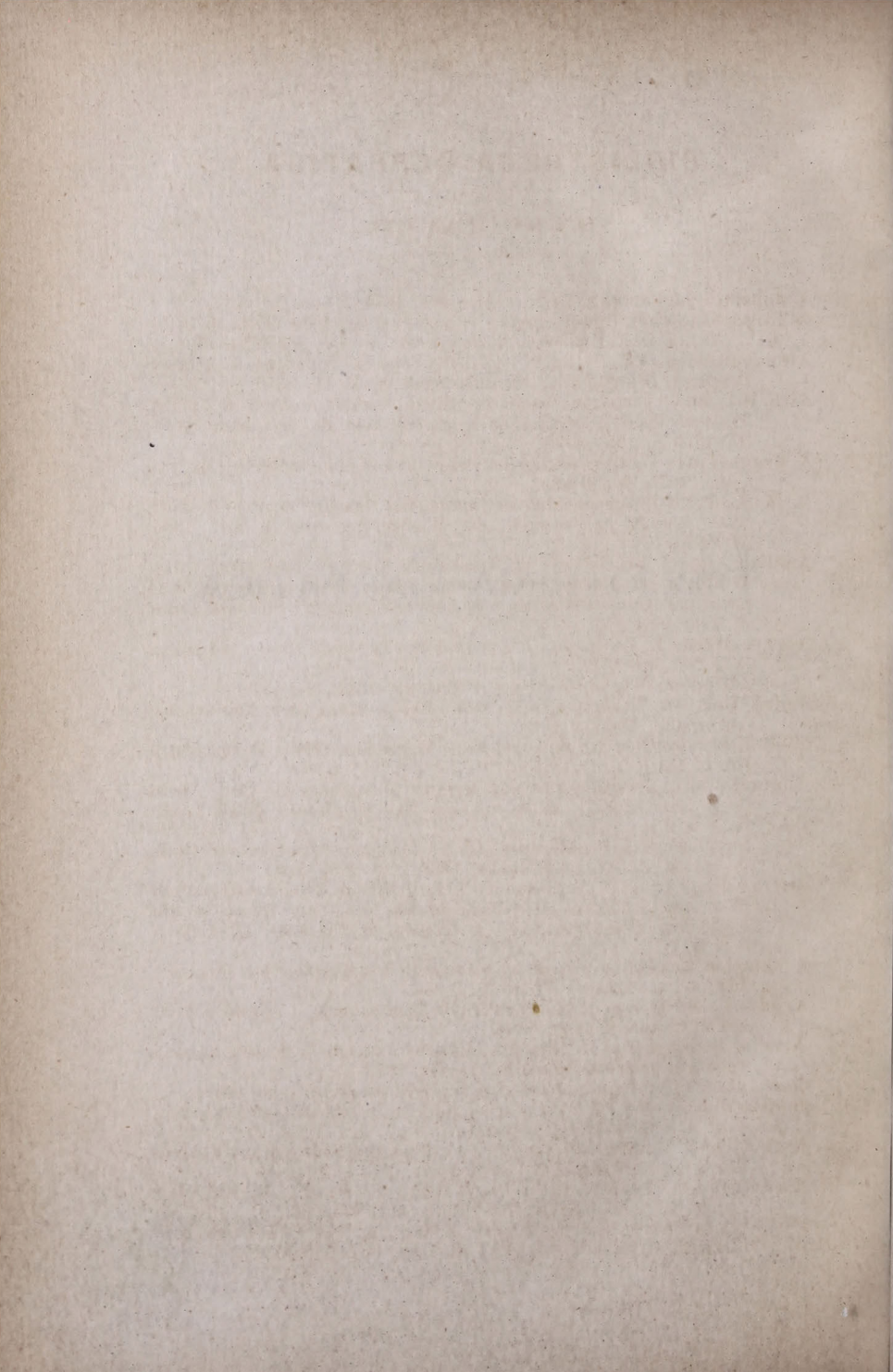
Schliesslich erlauben wir, indem wir einen Rückblick auf die geschichtliche Entwicklung von Schmecks zurückwerfen, den Ausspruch des grossen Patrioten Széchenyi: „Magyarország nem vólt, hanem lesz!“ auch auf Schmecks in Anwendung bringen zu können, indem durch die Eröffnung der Kaschau-Oderberger Bahn die Zahl der Touristen und Gäste lavinenartig wächst, und nicht nur Gäste aus unserem Vaterlande, sondern auch aus verschiedenen anderen Ländern unsere herrlichen Karpathen aufsuchen, um hier in höchst romantischer Gegend theils Genesung bei körperlichen Leiden, theils aber Genuss und Zerstreuung in der freien Natur zu erhalten; — möge den Keiner unsere schöne Gegend unbefriedigt verlassen, möge im Gegentheile Jeder immer neue Gäste unserer Gegend zuführen, und mögen Alle, die die herrliche Gegend von Schmecks bewundernd, mit einer angenehmen Erinnerung dieses Bad verlassen, und dahin oft wiederkehren sich mit uns vereinigen in dem Wunsche: „Es wachse, es blühe dieses schöne Alpenbad Ungarns zur Freude und zum Vergnügen der Menschheit! — Wir schliessen unsere geschichtliche Beleuchtung mit den Worten eines Liebhabers von diesem herrlichen Alpenbade, der auf Schmecks folgendes Distichon dichtete:

Mögen Andere sich umlärmt' Brunnen erkiesen,
Hier an Mühlenbach's Quell', find ich Genesung und Ruh

BIBLIOTHECA CARPatica.

BIBLIOTHECA CARPATICA.

Collegit

HUGO PAYER.

(Continuatio I-ma.)

- A dobsinai jégbarlang. (Vasárnapi újság. 1874. 45 sz. Nr. 8.)
- A kárpátok öléből. (Magyarország és a Nagyvilág, 1874. 30 sz. p. 372.)
- A. K. Trzy dni w Konopkówee (Rozmaitości Lwowie, 1835. Nr. 39.)
- Alexandrowicz Ad. Rozbiór chemiczny piasku zielonego z okolicy Potylicza. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. IV. 1870. p. 236.)
- Alth Dr. Spis pomiarów barometrycznych uskutecznionych w dniach 27. maja do 6. czerwca 1868 r. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 155—157.)
- A Magas-Tátra hegység néhány hegyesítésének új elnevezéséről. (Magyar állam. 1875. jan. 5 sz.)
- A. M. L. Tufna-Knochenhöhlen in Oberungarn (bei Hermanetz) (Ausland 1856. Auszug im Abendbl. der Wiener Ztg. vom 1. Oct. 1856 Nr. 227.)
- Analiza źródła Bronisławy w Truskawcu według Prof. Dr. Gust. Wolfa, z przeglądem innych tamecznych zrodel kąpielowych i de picia, tudzież zestawieniem z wodami w Kissingen i Spessart. Lwów w Maja 1861.
- Anczyz Wład. L. Zakopane i lud podhalski. (Tygodnik illustr. Warszawa 1874 Nr. 341—342.)
- Zegiestów. (Tygodnik illustr. Warszawa, 1862. Nr. 134.)
- André Chr. C. Neueste geogn. stat. Beschreibung des Kaiserthums Oesterreich. Weimar 1813.
- Ueber Fossilien der Zips und naher Gegenden. (Molls Ephemeriden III. p. 131.)
- Andrzejowski. Remarques sur les terrains plutoniques du Sud: Ouest de la Russie. (Bull. de la soc. des Nat. de Moscou. 1850. XXIII. II. 1 u. 2.)
- Supplement aux remarques sur les terrains plutoniques etc. (Bull. de la soc. des Nat. de Moscou 1853 II p. 289—319.)
- Antrag der physiogr. Commission der k. k. Krakauer Gelehrten-Gesellschaft über die Schonung des Murmelthieres und der Gemse in den Karpathen. (Vrhdlg. d. V. f. Ntrkde. zu Presburg IX. 1866 p. 5 et 30.)
- A relation concerning the sal gemme mines in Poland. (Phil. Transact. 1670. V. p. 1099.)
- Arndt. E. M. Reisen durch einen Theil Deutschlands, Ungarns u. s. w. I. Thl. 2 Auf. Leipzig 1804.
- Arnold G. Chr. De Monumentis historiae naturalis Poloniae literariis usque ad finem saeculi XVI. Varsov. 1818.
- Arz Joh. Topographia mineralogica ugr Sabesiensis. Cibini 1801.
- Asbóth Joh. Beschreibung eines neuentdeckten Insects auf den Karpathen. (Lit. Anzeig. 1799. p. 124—129.)
- Ascherson & Engler. Beiträge zur Flora Westgaliziens und der Central-Karpathen. (Skořitz öst. bot. Zeitschr. XV. p. 273.)
- Ascherson Dr. Prof. P. Recension v. Neilreichs Flora v. Ungarn. (Bot. Ztg. v. Mohl und Schlechtendal Nr. 48. 1865.)
- Ueber Chaerophyllum nitidum Whlbg. in den Waldungen bei Kesmark. (Vhdlg. d. bot. V. f. d. Prov. Brandenbg. 1864.)

- Aus den Ostkarpathen.** (Jagdztg. XVII. 1874. Wien p. 13. 174 u. 610.)
- Aus der Slovakei.** Correspondenzartikel über Land u. Leute. (Presburger Ztg. 1858 Nr. 197 v. 29. Aug., Nr. 198 v. 31. Aug.; Nr. 210 v. 15. Sept.)
- Balinski M. i. Lipinski T.** Starożytna Polska pod względem hist. geogr. i statyst. opisana. Warsz. 1844—1848. I—III.)
- Ball.** Adnotatio in speciem novam generis saxifraga in mont. carpat.
- Ballus Paul v.** Presburg und seine Umgebungen. Presburg. 1823.
- Barbenius Jos.,** Chem. Untersuchung einiger merkw. Gesund- und Sauerbrunnen des Szekler Stuhles Háromszék in Siebenbürgen. 8, Hermannst. Hochmeister.
- Bárdosy.** Suppl. Anal. terra Scep.
- Barra István.** Magyarországi és Erdélyi elméleti és gyakorlati növénytan. Pesten. 1841.
- Bartholomäides Ladisl.** Inelyti sup. Hung. ettus gömöriensis notitia historico-geographico-statistica. Leutschoviae 1806--1808.
— Memorabilia provinciae Csetnek. 1799 Neosolii.
- Bauer Dr. Alex.** Analyse eines Mineralwassers bei Tatáros im Lakság nächst Grosswardein. (Vhdlgn. d. V. f. Ntrkde. zu Presburg I. 1856. p. 48.)
- Bauer Fr.** Remarques faites en voyage sur le Dniester jusqu'a Rozwadów. Leop. 1805.
- Baumgarten J. C. G.** Enumeratio plantarum Transsylvanicae principatus indigenarum collecta ac sec. systema sexuale descripta. 3 Vol. 8. Viennae 1814—1816. Volke. Tom. IV. Fasc. 8. Cibinii. 1844. Hochmeister.
— Enumeratio stirpium magno Transsylvanicae principatus praepriis indigenarum in usum nostr. botano-philorum conscripta. Cibinii 1846 P. IV. (Cryptog) Ergänzt und mit Mantissa und Registern versehen v. M. Fuss. — 1 fl. ö. W.
- Becker W. G. Ern.** Flötzgebirge Polens. (L. u. B. Jhrb. f. Mineral. 1832. p. 252.)
— Ueber die Flötzgebirge im südl. Polen, besonders in Hinsicht an Steinsalz und Soole. Freyberg 1830.
- Beer Dr. Leop.** Die Trentschiner Bäder oder die Schwefelquellen zu Teplitz nächst Trentschin in Ungarn. Presb. 1839. C. F. Wigand.
- Béhamb.** Notitia Hungariae Antiquo-Modernae. (16. . . .)
- Behm.** Geogr. Jahrbuch I. p. 260.
- Behr A.** Meine Reisen durch Schlesien, Galizien, Podolien u. s. w. Lpzg. 1834 I. u. II.
- Bél Math.** Dias Anrorum mirabilis Naturae glacialis (Szilicze) alterius, Halitus noxios eructantis ad R. Soc. scient. Lond. Missa. (Philosophical Transactions London. 1744. Vol. 41.)
- Belius Mathias.** (Pannonius) Hungariae antiquae et novae prodromus, cum specimine, quo modo in singulis operis partibus elaborandis, versari constituerit. Norimbergae 1723.
- Belteki** Conspectus aquarum mineral. Transylvaniae. 8. Vindobonae 1818.
- Bemerkungen** auf einer Reise durch einige ungarische Provinzen. 8. Wien. 1799.
- Benkő Daniel.** Csik, Gyergyó és Kászon multja, jelene Kolozsvártt. 1853.
— Franc. Mineralogia 1786.
— Jos. Imago Specuum M. Pptus admirandorum hucusque plurima ex parte incognitorum. 4. Harlem 1774.
— Transylvania, sive magnus Transylvaniae Principatus. 2 Vol. Vindobonae 1778.
- Berdau F.** Flora Tatr. Pienin i Beskidow. Krakovie 1870.

- Berends Ad.** Busko i źródło mineralne pod niém znajdujące się. Warsz. 1834 X p. 34; — 1845 12° p. 86.
- Berghaus.** Was man von der Erdé weiss. 1855.
- Bernáth Jos.** Bemerkungen über den Kalkstein v. Csiklova. (Vhdlgn. d. V. f. Ntrkde. zu Presbg. VIII 186⁴/₅ p. 69.)
- Berniard.** Observations sur le mines de sel gemme de Wieliczka en Pologne l'année 1775.
- Bertalanfi P.** Mundi brevis descriptio. Tyrnaviae 1757. 12° p. 1028.
- Berzeviczy Gr. v.** Topogr. Beschreibung des Kohlbacher Thales, (Bredetzky Taschenbuch p. 5—25.)
- Beschreibung** des Karpatischen Gebirges, aus der Handschrift eines ungenannten Verfassers, mit Anmerkungen und einem Vorberichte des Herausgebers, nebst einem Kupfer. (Windisch. Ung. Magazin III. Presb. 1783 p. 3—47.)
- einiger Berge und Höhlen im Burzenlande und Zeklerlande. (Siebenb. Quartalschrift III. Jahrg.)
  - geogr. hist. statist. v. Ung. dem Banat. Slav., Croat., Dalm. der Bukowina und Siebenb. 8. Lpzig. 1789.
  - neueste stat. geogr. des Königreichs Ungarn und seiner Nebenlande. gr. 8. Lpzig. 1832. O. Wigand.
- Bethlen, Gf. Alex.** Ansichten v. Siebenbürgen. gr. 8. Kronstadt. 1818.
- Beudant F. S.** Mineral. u. geogr. Reise durch Ung. im Auszuge bearb. v. K. Th. Kleinschrod. 2. Bde. 8. Mit Kpfr. Leipzig 1825
- Bielek Lad. v.** Ethnographisch. geogr. Statistik d. Kgr. Ungarn und dessen Nebenländern I. Wien 1837.
- Bielski.** Widok król. polskiego. W Pozn. 1763.
- Bielz E. A.** Charadrius Morinellus L. Eine f. Siebenbürgen neue Vogelart. (Vhdlg. u. Mitth. d. siebb. V. f. Ntrkde. XV. 1864 p 56.)
- Fauna der Süßwasser-Mollusken Siebenbürgens. Hermannstadt 1863.
- Binder G.** Das Burzenland. (Ausland 1854 Nr. 36 u. 37.)
- **Jos.** Reise auf den Surul, einen der höchsten Berge in der Gebirgskette am rothen Thurm. (Siebb. Provincialblätter I. Bd. II. Hft.)
- Blick,** ein auf Siebenbürgen und Bilder aus Siebenbürgens Karpathen. (Oester. Revue VI. II. Jahrg. 4, 5 u. 6 Bd.)
- Bloede Gottl.** Nachträge zur Schrift: „Die Uebergangs-Gebirgsformation im Kgr. Polen“ und Bemerkungen zu Schneiders und Beckers Abhandlungen. (L. u. B. Jahrb. d. Mineral. 1833. p. 129.)
- Ueber die Uebergangs-Gebirgsformation im Kgr. Polen. Bresl, 1830.
- Blumenbach J. Fr.** Fortsetzung des Versuches einer Igloer entomographischen Fauna. (Neue Beitr. zur Topogr. u. Stat. des Kgr. Ungarn. 1807 p. 334—352.)
- Neuestes Gemälde der Länder Ungarn, Polen, Mähren, Schlesien. Siebenbürgen. 3 Bde. gr. 8. Wien 1833. Sammer. (Schütz: Allg. Erdkunde Bd. 13 14 u. 28.)
- Boczkowski. F.** Die Soolenbäder zu Wieliczka im Sommer 1839. (Med. Jahrb. d. k. k. öst. Staat. 1840 XXIII p. 659; — Schmidt-Jahrb. d. gesamt. Med. 1840 XXX p. 280.)
- O kapielach słonych w Wieliczce. (Gaz. krak. Nr. 121.)
  - Wieliczce pod względem historyi naturalnej, dziejow, kapieli. W Bochni 1843.
- Böckh G.** Ueber die Spinnen der Umgebung Presburgs. (Vhdlgn. d. V. f. Ntrkde. zu Presburg II. 1857. 2. p. 72.)
- Böhm Leonhard.** Gesch. des Temeser Banats. 1861. I.

- Böhm V. M.** Tabellaryczny Przegląd nadzwyczaj starych oraz rzadkich drzew w lasach Zachodniej Galicyi, z krótkimi objasnięciami co do miejsc na których rosną, ich wieku, wysokości i grubości, jak niemniej z innymi potrzebnymi uwagami, Kraków. 1866. (Obsobny odbitek z Dziennika Rolniczego.)
- Bolla Joh. v.** Beitrag zur Kenntniss der Koleopteren-Fauna Presburgs. (Vhdlgn. d. V. f. Ntrkde. zu Presbg. IV. 1859 p. 23.)
 — Die Flechten, Algen und Moose der Presb. Flora. (Vhdlgn. d. V. f. Ntrkde. zu Presbg. V. 186°/₁ p. 25.)
 — Die Pilze der Presburger Flora. (Vhdlgn. d. V. f. Ntrkde. zu Presburg II. 1857. 2 p 43.)
- Boner Ch.** Siebenbürgen. Land und Leute. Deutsche v. Verf. aut. Ausg. mit zahlr. Illustrationen Lpzg. J. J. Weber 1868.
- Borkowski.** Einige Notizen über Fossilien aus Ost-Galizien und der Bukovina. (Leonh. Taschenb. f. d. ges. Mineral X. 1816 p. 294.)
- Borszék die Heilquellen von nach eigenen Erfahrungen in Kürze beschrieben v. einem pract. Arzte. Mit 1 lithogr. Tafel 8. Pest. 1825.**
- Bothár.** Csernikamen viránya. (Magy. orv. és term. vizsg. Pozsonyban tart. lagygy. munkal. 1865 p. 278.)
- Boué Dr. A.** Erklärende Uebersicht einer geol. Karte Siebenbürgens. (Karstens Archiv III.)
- Brancsik.** Der Thebener Kogl. (Oest. bot. Zeit. XII p. 148.)
- Bredetzky S.** Beiträge zur Topogr. v. Ungarn. 4 Bde. Mit Kupfern 8. Wien 1805.
 — Neue Beiträge zur Topogr. v. Ungarn. Mit Kupfern 8. Wien 1807.
 — Rzut oka na strukturę ziemi galicyjskiej (Gaz. lwow. 1812 p. 134.)
 — Topographisches Taschenbuch für Ungarn 12. Odenburg 1802.
- Brem J. A.** Bemerkungen über den von H. Dr. F. Sehur an die Kronstädter Handels- u. Gewerbekammer über das Vorkommen der am Berge Búdös befindlichen Schwefel- und Alaunerde abgegebenen Bericht. (Vhdlg. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrkde. IV. p. 189.)
- Bright Rich.** Travel trough Hungarie 8. London.
- Brixen v.** Fragmente aus dem Tagebuche über eine Reise durch das nördl. Ungern. (Lichtensterns Archiv f. Geognosie 1803 I. p. 52—214.)
- Broniovius de Biezdzfedeo Mart.** Tartariae descriptio, ante hoc in lucem nunquam edita, cum tabula geogr. ejusdem Cheronesus Tauricae. Item Transsylvaniae ac Moldaviae, aliarumque vicinarum region. succincta descriptio Georgii a Reichersdorf. Cum. tab. geogr. Fol. Colon. 1595.
- Brown A. E.** A brief account of some travels in Hungaria, Servia, Bulgaria, Macedonia, Thessalia, Austria etc. Londini 1673.
 — De re metallica et fodinis in Hungaria et vicinis vicis. Londini 1673.
- Bruckmann.** Observationen v. d. ungr. Fruchtsteinen u. steinernen Linsen im Liptauer Ctte. 1725.
 — Relation v. den Kremnitzer Bergwerken. (Bresl. Slg. Spt. 1725.)
 — Relation v. den Schemnitzer Gold- u. Silberbergwerken. (Bresl. Slg. Oct. 1725.)
 — Relation v. den Zinnober- u. Quecksilbergruben zu Szlana in Ungern. (Bresl. Slg. 1726.)
- Buchholz G.** Delineatio et Nomenclatura montium Carpatieorum, qualiter sese Lomniczae, in Cttu Scepusiensi conspiciendi sistunt, ibidem anno 1717 signata per Georg. Buchholtz junioem Kesmarkiensem. (Windisch. Ung. Magazin III.)

- Buchholz G.** De Salmonum captura in Hungaria superiore. (Teut. Nr. 36 p. 583.)
- Die Besteigung der Gross-Schlagendorfer Spitze 1664. (K. k. priv. Wiener Anzeigen.)
  - Relatio de itinere anno 1724 mense Julio in montes Carpathicos instituto. (Teut. Nr. 31 p. 49.)
- Büsching.** Polen und Lithauen sammt den mit ihnen verbundenen Ländern. Troppau 1785.
- Busko** źródłem mineralném sławne. (Przijaćiel ludu 1839 II. p. 369.)
- Carl Dr. Aloys.** Die Schwefelquellen zu Töplitz nächst Trentschin, im Kgr. Ungarn. Presbg. 1826.
- Caryophilus Paschal.** De thermis hereulanis in Dacia detectis. Diss. epistolaris. 4. Traject. ad Rh. 1743.
- Chirnich.** Ueber die Quelle der Weichsel u. d. Oder. (Oesterr. Bl. 1845 Nr. 105.)
- Clemens, Prof. Jos.** Beiträge zur Kenntniss des älteren Tertiär im oberen Granthale. (Vhdlgen. d. k. k. geol. R. 1874 p. 332.)
- Conrad,** Med. de la Reine. Description d'une fontaine medicinale (Skło) en Pologne 1864.
- Cotta B. v.** Die Goldlagerstätten v. Vöröspatak in Siebenbürgen. (Berg- u. Hüttenmänn. Ztg. 1861 Nr. 18.)
- Erzlagerstätten Europas. Freiberg, Nr. XIV, Vorkommen des Erzes zu Pereu dracului bei Kronstadt, zu Nagyág, Vöröspatak u. Offenbánya.
  - Gangstudien 4 Bd. 1 Hft.-Vorkommen des Erzes zu Kapnik, Vöröspatak, Offenbánya, Neu-Sinka, Nagyak Olahlaposbánya, Balan, Kovászna, Sz.-Keresztbánya, Rakos u. s. f.
  - Ueber die Erzlagerstätten von Dobschau in Ungarn. (Berg- u. Hüttenm. Ztg. 1861.)
  - Ueber die Erzlagerstätten v. Nagyág in Siebenbürgen. (Berg- u. Hüttenm. Ztg. 1861 Nr. 20.)
  - Ueber die Erzlagerstätten v. Offenbánya in Siebenbürgen. (Berg- u. Hüttenm. Ztg. 1861. p. 155.)
- Cranz.** Gesundbrunnen der österr. Monarchie. Wien 1777.
- Cromer Mart.** Polonia, sive de situ, populis etc. regni Poloniae libri duo etc. Coloniae 1578. 4°.
- Csaplovics J. v.** Das Bartfelder Bad. 8. Wien 1817.
- Gemälde von Ungarn und der dazu gehörigen Länder. 2 Bde. gr. 8. Pest 1829. Hartleben. Mit ethnogr. Karte.
  - Ungarns Vorzeit und Gegenwart. Wien 1830 8.
- Csapó Jos.** Uj füves és virágos magyar kert (az eredete latin szöveggel.) 1775.
- Csató Joh. v.** Alauda leucoptera Pall. und Sterna leucopareja Natt. u. deren Vorkommen in Siebenbürgen. (Vhdlg. u. Mitth. d. siebb. V. f. Ntrkde. XIII. 1862 p. 173.)
- Beschreibung des Nachtigallen-Rohrsängers, Sylvia luscinoides Savi, einer neuen siebb. Vogelart. (Vhdlg. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrkde. XIV. 1863 p. 145.)
- Cz. A. J.** Beschreibung einer Karpatischen Bergreise auf den sogenannten Kriwán sammt den dabei gemachten Beobachtungen. (K. k. priv. Wiener Anzeigen III. p. 398.)
- Kurzgefasste Beschreibung des Karpatischen Gebirges. (K. k. priv. Wiener Anzeigen II. Jahrg. XXVII. St.)
- Czekelius.** Das Alluvium in Siebenbürgen. (Vhdlg. u. Mitth. d. V. f. Ntrkde. zu Hermannst. IV. p. 71 et. 216.)
- Ueber die Verbreitung der Salzquellen und des Steinsalzes in Siebenbürgen. Mit Karte. (Vhdlg. u. Mitth. d. V. f. Ntrkde. zu Hermannst. V. p. 39.)

- Czelakowski.** Aerztl. Beobachtungen über die Wirkungen der Iwoniczer Heilwässer in den Jahren 1843—1844 an den Quellen gesammelt von dem Brunnenarzte zu Iwoniecz mit Bemerkungen vom . . . . Wien 1846.
- Czerkawski Dr. J.** Spis mehów z różnyeh stanowisk wschodniéh Galicyi i Tatr. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 34—51.)
- Czyrniański Em.** Rozbiór chemiczny wód siarczanyeh Lubińskiéh i Swoszowickiéh. (Roczn. tow. nauk. krak. XXVII. 1860 p. 75—111.)
- Sposoby wyrabiania ługu, soli i mułu z wody Iwonickiéh. (Roczn. tow. nauk. krak. 1860 XXVII. p. 271—274.)
- Daniel.** Handbuch der Geographie I—II Bd. Stuttgart. Fr. Bruckmann.
- Déchy Mor.** A Táttra. (Ellenör 1874. 349 és 351 sz.)
- Auf unbetretenen Wegen. (Nach Déchy's Tatrareise-Bericht) (Pester Lloyd 1874 Nr. 297 3 Beil.)
- Aus der „hohen Táttra.“ Die Ersteigung der „hohen Viszoka.“ (Jahrb. des Schweizer Alpenclubs Bd. IX. 1874.)
- Jelentés a magas Táttrában tett útazásról. (M. földrajzi tars. közlemények III. 1874.)
- De-Gerando.** Siebenbürgen und seine Bewohner. Aus dem Franz. v. Jul Seybt. 2 The. gr. 8° Lpzg. 1845 Lorck.
- La Transylvanie.
- Dembosz.** Tentamen Florae territorii Cracoviensis medicae, sive enumeratio plantarum medicinalium circa Cracoviam sponte nascentium ac exoticarum secundum systema Linnaei descripta. Cracoviae 1841.
- Demian.** Tableau geogr. et politique des royaumes de Hongrie, d' Escalavonie, de Croatie et de la grand principauté de Transylvanie. 2 vols. Paris 1809.
- Demidoff Fürst Anatol.** Reise nach dem südl. Russland u. der Krimm durch Ungarn, die Walachei und die Moldau im Jahre 1837 übers. v. J. F. Neugebauer I, II, 1854. Breslau.
- Descriptio curiosa fontis cujusdam inflammabilis et medicinalis in Polonia superioribus annis reperti, jussu regis Polonorum Serenissimi pr Dom. Conradum Archiatr. ad Dom. Dyonisium Lutetiam Parisiorum transmissa. (Acta erudit. Lips. 1684 p. 326.)**
- Detailaufnahmen** der k. k. geol. Reichsanstalt in den Karpathen. (Jhrb. der k. k. g. R. XIII. 1863.)
- Die Salzbergwerke v. Wieliczka** in Galizien. (Vatrl. Merkw. Wien I. p. 96—121.)
- Dietl.** Zródła lekarskie w Solcu. Krak. 1858.
- Diószegi S. és Fazekas Mihály.** Magyar Fűvész-Könyv. Debreczen 1807.
- Döbel E. Chr.** Wanderungen durch einen Theil von Europa (Ungarn, Siebenb.) Asien u. Africa in d. J. 1830—1836 bearb. v. H. Schwerdt. 2 Bde. gr. 8. Gotha 1838. 2 Thlr.
- Doelter Dr. C.** Aus dem Siebenbürg. Erzgebirge. (Vhdlgn. der k. k. geol. R. 1874 Nr. 1 p. 21.)
- Die Gesteine der Cicera bei Vöröspatak. (Vhdlgn. d. k. k. geol. R. 1874 Nr. 2 p. 42. Tschermak G. Mineral. Mitth. 1874 1 Heft.)
- Trachyte des Siebb. Erzgebirges. (Jahrb. d. k. k. geol. R. XXIV. 1874 Mineral. Mitth. IV. 1.)
- Doleschal L.** Syst. Verzeichniss der im Kaiserth. Oesterr. vorkommenden Spinnen. (Stzber. der k. Akad. Wien 1853. IX. p. 639.)
- Domby.** Relatio de mineralibus Com. Borsodiensis aquis facta ad excels. Cons. Reg. Locumt. 1763. Viennae.
- Dorner Jos v.** Topogr.-ntrhistor. Beschreibung des Banates und der Herkulesbäder. Presburg 1839. C. F. Wigand.
- Das Banat und die Herculesbäder bei Mehadia. (Haidinger. Mitth. von Freunden der Ntrw. IV. p. 456.)

- Dubois F. de Montpéroux.** Geognosie in Ost-Galizien und der Ukraine: (L. u. B. Jahrb. f. Mineral. 1833 p. 353.)
- Dunczewski.** Geografia dalsza korony polskiej i W. X. Litewskiego z jój przyległemi prowincyami i wojewodzwami i t. d. W Kalendardarzu na rok 1768 i 1770.
- Skarb korony i W. X. Litewskiego zwielkim detrymentem nie zażywany, teraz publicznie i t. d. W Kalendardarzu na r. 1750.
- Dymnicki Józ.** Busko i jého zdroje. Warsz 1860. 12° p. 233.
- Czy zdroj Buski mógłby być użyty do leczenia z choroby rterięwój i syfilitycznej. (Tygodnik lek. warsz. 1861 Nr. 44—47.)
- Sprawozdanie o chorobach leczonych u zdrojowiska w Busku podczas pory kąpielowój r 1858. (Tygodnik lek. warsz. 1859. p. 161. 172.)
- Dziędziewicz. J.** Dodatek do zeszlórocznego wykazu sieciówek: (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 153.)
- Wykaz owadów siatkoskrzyołych (Neuroptera. (Spraw. fiz. tow. nauk. krak. 1867 p. 158—165.)
- Dzwonek,** pismo młodemu wiekowi poświęcone. Lwów. 1850 Tom 1—4.
- Eck Dr. H.** Ueber die Formation des bunten Sandsteins und des Muschelkalkes in Oberschlesien und ihre Versteinerungen. Berl. 1865.
- E. F.** Ein Ausflug in die Tátra. (Pannonia 1874 Nr. 74.)
- Elsner J. G.** Ungarn durchreiset, bearbeitet und beschrieben. 2 Bde. 8. Leipzig 1840. Pest. Hartleben.
- Ender Th.** Aquarell-Ansichten aus dem unteren und oberen Waagthale. (Mitthlg. der k. k. geogr. Gesellschaft VII. 1863 p. 66 u. 68.)
- Engler.** Bericht über seine Reise in die galiz. und ungr. Centralkarpathen. (Jahrb. d. bot. Section der schles. Gesellschaft für vaterländ. Cultur. 1864 p. 111.)
- Enyhedi (Lindner) Ernó.** A rubint. (Család könyve III. p. 141.)
- Eötvös b. Lorant.** A Gyézar jégbarlang Skarizoránál az erdélyi Bihar-hegységben. („Vasárnapi Ujság“ 1859.)
- Eródi Béla tanár.** Kirándulás a Mármarosba 1874. (Magy. földr. tarsulat 1874.)
- Estreicher Al.** Rzecz krótka o Gabinecie mineralicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. (Rocznik Wydziału lekarsk. w. Uniw. Jagiell. w Krak 1842. V. p. 42—76.)
- Fabini Dr. Fried.** Itinerar oder Handbuch für Reisende in Siebenbürgen. Hermannstadt 1848.
- Fabricius Jos.** Die Quellen von Zaison. 8.
- Fabrizy Joh. v.** Alphab. Verzeichniss der gemessenen Meereshöhen in den Centralkarpathen und deren Umgebung. (Mitthlgn. des ung. Forstv. III. 1857. 2 p. 67 u. 76. Presburg.)
- Magasságmérések a Tátraban. (Uj Magyar Muséum 1856 p. 524.)
- Ferbers** Relation v. d. ihm aufgetragenen mineral, berg- und hüttenmännischen Reise durch einige poln. Provinzen; herausg. nach dessen Tode v. Bergr. Voigt. Rudolfsstadt 1804.
- Fichtel Joh. Chr. v.** Beiträge zur mineral. Geschichte v. Siebenb. 2 Bde. gr. 4. Nürnberg und Berlin 1780.
- Physikalisch-metallurgische Abhandlung über die Gebirge und Bergwerke in Ungarn 1780 Berl. u. Stettin.
- Filtch Dan.** Phys.-oeconom. Beurtheilung der in Siebenb. entdeckten Steinkohlen. (Siebenb. Quartalschr. III. Jahrg.)
- Fischer Dr. Dan.** Balsamus Hungaricus (Krummholzlöl.) (Breslauer Sammlungen 1717.)
- Bericht über Busko. (Schles. Zeitung 1841 Nr. 130. 131.)
- Reisen durch Oesterreich und Ungarn. 8. Wien 1803.

- Foetterle F.** Bericht über die im Herbste des Jahres 1850 im östl. Galizien vorgenommenen geognost. Untersuchungen. (Jahrb. der k. k. geol. R. II. 1851 p. 84—88.)
- Geol. Aufnahme v. Saybusch, Sucha, Myślenie, Neumarkt, Krosienko, Popperthal, Alt- und Neu-Sandec. (Jahrb. der k. k. geol. R. X. 1859, 120—123.)
- Freimüthige** Bemerkungen eines Ungarn über sein Vaterland auf einer Reise durch einige ungar. Provinzen. Teutschland 1799.
- Fridwaldszky J.** Mineralogia magni Principatus Transylvaniae. 4. Claudiopoli 1767.
- Mineralogia magni princ. Transylvaniae. Vindobonae 1774.
- Fridwaldszky Imre.** Jellemző adatok M. O. faunájához. (A m. Tud. Akad. évk. XI. 4. 1865 p. 8—22.)
- Kirándulás a szepesi kárpátokra. (A m. orv. és természetvizsg. IV. nagygy. munkal. Pest 1844 p. 100—111.)
- Friedländer.** Das Bad zu Truskawiec in Galizien. (Med. Jahrb. der k. k. österr. Staates. 1839. XXI. p. 184—197. — Schmidt. Jahrb. der gesamt. Med. 1841. XXIX p. 275.)
- Fritsche Kar.** Krótki opis ziemiorodno-kopalniczy, zakładów rządowogórnicznych, okręgu wschodniego. (Bibl. Warsz. 1843. III. p. 243—251.)
- Fröhlich Dav.** Bibliotheca, seu Cynosura Peregrinantium, hoc est, Viatorium, omnium hactenus editorum absolutissimum, jucundissimum, utilissimumque, in duas partes digestum. Ulmae. Wolfg. Endter. 1644.
- Medulla Geographiae practicae, Peregrinantium inprimis usui, deinde Historiarum et rerum hoc tempore bellicosissimo gestarum, gerendarumque, pleniori cognitioni accommodata. Barthphae 1639.
- Fronius Fr.** Beobachtungen während des Jahres 1855—1856 über periodische Erscheinungen im Thier- und Pflanzenleben aus der Umgebung v. Schässburg. (Vhdlgn. u. Mitth. d. siebb. V. f. Ntrkde VII. 1856 p. 10 u. 119.)
- Fuchs Friedr.** Ungarns Urwälder. Pest 1861.
- Wie stellt sich der Zustand der Waldungen in den höheren Karpathen im Allg. dar, welche Beruhigung gewähren dieselben in Bezug auf einen nachhaltigen Ertrag und ist eine Vermehrung oder Verminderung derselben wahrnehmbar. (Mitthlg. des ungr. Forstv. III. 1856. 1 p. 86 Presburg.)
- Fuss C.** Beitrag zur Insecten-Fauna Siebenbürgens. (Siebb. Ver. f. Ntrw. Vhdlgn. 23 u. 24 Jahrg. Hermannstadt 187^{3/4}.)
- Dr. F. Schurs bot. Rundreise in Siebenb. im Jahre 1853 im Auftrage der k. k. Siebenb. Statthaltereı herausgegeben. Hermannst. 1859.
- Gautier J.** Untersuchung über die Bildung, Entstehung und den Bau des Chalcédons, besonders in Tresztya in Siebenbürgen. 8. Jena 1800 mit Kupfern.
- Generelle Beschreibung** der Suchaer u. Slemienier Waldungen. (Jahreschriften des westgal. Forstv. 1855. V p. 38—44.)
- Genersich Chr.** Catalogus plantarum rariorum Sepusii A. 1801 in autumnno in usum amicorum conscriptus 4°.
- Merkwürdigkeiten der k. Freist. Kesmark in Oberungarn 2 Thle. Kaschau und Leutschau 1804.
- Phys-topogr. Uebersicht des Zipser Ctts. (Bredetzky. Beitrag zur Topogr. IV p. 160.)
- Geogr. u. naturhistor.** Verhältnisse Mühlbachs und seiner Umgebung. (Vhdlgn. des siebb. V. f. Ntrw. zu Hermannst. XVII. 1866.)

- Geol. Sammlung** der Universität zu Krakau. (Jahrb. der k. k. geol. R. X. 1859 Verh. 86.)
- des Dr. Alth. (Jahrb. der k. k. R. X. 1859. Verh. 86.)
- Gergelyffi.** Analysis aquarum mineral. Transsilvaniae. 8. Claudiopoli 1814.
- De aquis et thermis mineral. Transilvaniae 8. Cibinii 1811.
- Gesell Sándor.** A mármarosí vaséretelepek előfordulási viszonyai. (Földt. közlöny IV. 1874 p. 294.)
- Gizycki Jan.** Badania w przedmiocie rzeczy przyrodzonych w Galicyi, królestwie polskiem, na Wołyniu i na Podolu, z przydaną mappą geognostyczną Lwów 1845.
- Glatz Dr. Sam.** Ueber die Heilquellen des Presburger Regierungsbezirkes. (Sitzgsber. des V. f. Ntrkde. in Presburg I. 1856 p. 58 und 67.)
- Gordon.** Obrazki galicyjskie. Sanok. Pollak 1869.
- Goszezynski S.** Sobótka. Dziennik podróży do Tatrów. Petersburg 1853.
- Göttmann.** Geogr.-bergm. Verhältnisse der Avaser Landschaft in Ungarn (Haidinger Mitth. v. Freund. d. Ntrw. in Wien III. p. 1.)
- Gottschling Paul.** Schilderung von Siebenbürgen. 8 Bautzen 1782. (Leipzig Fr. Fleischer.) $\frac{1}{8}$ Thlr.
- Grabowski Ambr.** Kraków i jego Okolice. Krak. 1844. 16°.
- Grassauer Dr. Ferd.** Landeskunde von Oesterreich-Ungarn. Mit geographisch. stat. und anderen einschlägigen Literatur-Anzeigen Wien 1865.
- Greiner J. Forstrath.** Mittheilungen der Erfahrungen über die bewährtesten Verjüngungsarten der Bestände im Hochgebirge, namentlich in den Karpathen. (Mth. d. ung. Forstvereines III. 1856. 1 p. 51.)
- Mittheilungen über das Vorkommen und Gedeihen der Lärche in den höheren Karpathen, welche Stelle ihr in dem dort. Forsthaushalte einzuräumen wäre und welche Hindernisse ihrer grössern Verbreitung entgegen stehen. (Mitthlg. des ung. Forstvereines III. 1856. 1 p. 82.)
- Greiner Ludw.** Wodurch könnte dem sehr fühlbaren Holzmangel und der Waldverwüstung in Zipsen abgeholfen werden? Gekrönte, Preisschrift. Pest 1845. Mit 1 lith. Tafel.
- Greissing Dr. Carl v.** Die Mineralquellen zu Zaizon in Siebenb. so wie die berühmteren Curorte Siebenbürgens: Boászék, Aranyptak und Bassen. Ntrhist. und medicinisch dargestellt. gr. 8. Wien 1855. Braumüller. 90 kr. 18 Sgr.
- Grész.** Dissertatio inaug. de Potentillis Hungariae. Pestini 1837.
- Grimm Joh.** Einige Bemerkungen über die geogr. u. bergbaul. Verhältnisse von Vöröspatak in Siebenbürgen. (Jhrb. d. k. k. geol. R. III. 3.)
- Ueber das Vorkommen goldführender Diluvien in Siebenbürgen. (Hingenau Zeitschrift II. Bd.)
- Griselini.** Versuch einer polit. und natürl. Gesch. des Temesvárer Banats u. s. w. Wien 1780.
- Grossinger.** Universa hist. phys. Regni Hungariae secundum tria naturae regni digesta. 1793—1797.
- Grubel Leonh.** Geogn.-orykt. Beschreibung des Boitzaer Bergreviers. (Vhdlg. u. Mitthlg. des siebenb. V. f. Ntrw. VIII. p. 36.)
- Grygowicz.** Busko w r. 1851—1855. (Tygodnik lek. warsz. 1852 p. 89. 97, 1853 p. 129. 137, 1854 p. 97, 1855 p. 102, 1856 p. 121.)
- Opis Buska wraz z zakładem kąpielnym, z dołączeniem przepisów używania wody i źródła miejscowego. Warsz. 1849.
- Spoztrzezenia lekarskie nad działaniem wody Buskiej. (Tygod. lek. warsz. 1849 p. 177 et 217.)
- Grzegorzki W. Dr.** Kilka sprostowań do spisu roślin w różnych okolicach

- Galieyi zebranych. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 66—68.)
- Spis roślin w różnych okolicach Galieyi zebranych. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 34—51.)
- Guagnini** Sarmatiae Europae descriptio. Cracov. 1574 Spirae 1581.
- Guettard** Memoires sur les mines de sel de Wieliczka en Pologne. (Mem. de l' Acad. des sc. de Paris 1762 p. 497—576.)
- Guist Moritz** Zur Naturgesch. des grauen Geiers. (Vhdlg. u. Mitth. d. siebenb. V. f. Ntrkde. XIII. 1863 p. 49.)
- Haberle Dr. C. C.** Neue Beobachtungen über den echten ungarischen Alaunstein in der Beregher Gespanschaft. (Hesperus 1817 p. 145 und 165.)
- Succineta rei herbariae hungar. et transsily. historia. 8. Budaë. 1830.
- Habermann Dr. B.** Der Kurort Szliács, insbesondere in sanitärer Beziehung geschildert. Oedenburg 1856.
- Haidinger W.** Verzeichniss aller im Wieliczkaer Salzwerk einbrechenden Salz- und Steinarten. (Born. phys. Arb. d. einträcht. Freunde in Wien 1785. I.)
- Hahn Dr. A.** Wzniesienia n. p. m. stący Karola Ludwika. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 167—168.)
- Hain D.** Beiträge zur Witterungskunde Siebenbürgens. (Progr. des ev. Gym. Schaessburg 1854.)
- Haner Georg Jerem.** Das königl. Siebenbürgen entworfen und mit Anmerkungen versehen. 4. Erlangen. 1763. Heyder.
- Hauer Fr. R. v.** Der Geisterwald. (Persányi v. Apáczaí hegysor.) (Wienerztg. 1859. Nr. v. 31. Aug.)
- Einige Bemerkungen über die geogn. und bergbaul. Verhältnisse von Vöröspatak in Siebenbürgen. (Jahrb. d. k. k. geol. R. III. p. 3.)
- Geolog. Streifzüge in Siebenbürgen. (Wiener Zeitung 1860.)
- Höhenmessungen im nordöstl. Ungarn. (Mitthlgn. der k. k. geogr. Gesellsch. III. 1859. 2 p. 71.)
- Höhenmessungen in Siebenbürgen. (Mitthlgn. der k. k. geogr. Gesellsch. IV. 1860 Abhdlgn. p. 7.)
- Höhenmessungen im westl. Siebenbürgen. (Mitthlgn. d. k. k. geogr. Gesellsch. V. 1861 Abhdlgn. p. 1—23.)
- Ueber die Fossilien von Korod in Siebenbürgen. Mit 1 Tafel Fol. Wien 1847. (Haidinger Abhandlungen.)
- Hausknecht C.** Mittheilungen über die Flora der Centralkarpathen. (Skofitz öst. bot. Zeitsch. XIV p. 205.)
- Hausmann W.** Bilder aus dem Szeklerlande. (Oesterr. Revue.)
- Der Nucifraga caryocatactes. Beitrag zu seiner Naturgeschichte (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrkde. XII. 1861 p. 24.)
- Die Sumpf-Ohreule, Strix brachyotus, ihre Aufenthaltsorte und ihre Naturgesch. (Vhdlg. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrkde. XII. 1861 p. 103.)
- Turdus saxatila. Die Steindrossel. Naturgesch. derselben nach Beobachtungen aus der Umgebung Kronstadts. (Vhdlg. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrkde. XVI. 1865 p. 107 u. 118.)
- Hazslinszky Prof. Friedr.** Beitrag zur Kenntniss des Karpathensandsteins. (Vhdlgn. der V. f. Ntrkde. in Presburg IV. 1859 p. III.)
- Die Kryoblasten der Eperieser Flora. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presburg IV. 1859 p. 84. V. 186°/₁ p. 3.)
- Die Laubmoose der Eperieser Flora (Vhdlg. des V. f. Ntrkde. zu Presburg II. 1857 p. 1.)
- Ejszaki Magyarhon s különösen a magas Tátra májmohai. (Presb. Ver. VIII. 186°/₅ p. 17.)

- Halinszky Prof. Friedr.** Ergebnisse einer grösseren im nordöstl. Ungarn 1857 gemachten Excursion. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presb. III. 1858. 1 p. 6.)
- Excursion im nordwestl. Ungarn. (Stzber. des V. f. Ntrkde. zu Presburg III. 1 p. 6.)
  - Excursion in die hohe Tatra. (Vhdlgn. d. V. f. Ntrkde. zu Presb. IV p. 79.)
  - Mineralogisch-technische Notizen aus Oberungarn. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presb. V. 186°/₁ p. 136.)
  - Sáros vármegyének 1846 év. aug. közepéig talált növények névsora. (Magy. orv. és term. VII nagygy. munk. Pesten 1846 p. 218.)
- Heckel u. Kner.** Die Süßwasserfische der öst. Monarchie. Lpzg. 1858.
- J. J. Ueber einige bisher unbekannte Arten fossiler Fische aus der Gegend von Görz, aus Mähren und Galizien. (Sitzgsber. der k. Akad. d. W. Wien 1849. II. p. 163—165, 176, 177.)
- Hedemann Wilh. Baron.** Przyczynek do motylniczéj fauny krakowskiéj. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 43.)
- Heer Oswald.** Az Erdélyben fekvő zsily-völgyi barnaköszén-virányról. Fordította Dr. Pávy Elek. Pest 1872.
- Heger Rud.** Spis roślin jawnokwiatowych z okolic Tarnowa. (Spraw. k. fiz. tow. nauk. krak. V. 1871 p. 7—22.)
- Heinrich Albin.** Charakter, Sprache, Sitten und Trachten der Goralen. (Erneuerte vaterländ. Blätter 1815 Nr. 29.)
- Analyse des Mineralwassers von Busko bei Krakau. (L. u. B. Jhrb. für Mineral. 1847 p. 736.)
- Helm Erv.** Die periodische Quelle von Kapsdorf im Zipser Comitae. (Presb. Ver. f. Ntrkde, V. 1861 p. 96.)
- Heppe.** Galiziens und Lodomeriens Gesch. und Erdbeschreibung sammt der Gesch. von Wieliczkaer und Bochnier Salzwerken. Wien 1792. III.
- Herbich F.** Specilegium Florae Galiciae. (Vhdlgn. der k. k. zool. bot. Ges. X. p. 607.)
- Herings.** Sketches on the Danube in Hungary and Transsilvania. 1 vol. Imper. Fol. London 1838, 36 Thlr.
- Herzog Mich.** Ueber die Phanerogamenflora von Bistritz. (VIII. Progr. des ev. Gymn. Bistritz 1859.)
- Heuffel.** Fragmenta monographiae Caricum Hungariae ed. Kanitz in Linnea 1862 p. 659.
- Verzeichniss der in Endlichers Flora Poson. nicht erwähnten Pflanzen. (Flora 1831. I p. 404.)
- Hibel J.** Bruchstücke einer Topographie des Jasloer Kreises, geschrieben im Jahre 1808. (Vaterländ. Bl. f. Oesterr. 1811 Nr. 76.)
- Hiller.** Reise durch Böhmen und Ungarn. 8. Köthen 1807.
- Hingenan Otto Freiherr v.** Beiträge zur Landeskunde des nordöstl. Ungarns. (Mitthlgn. der k. k. geogr. Gesellsch. V. 1861 p. 37.)
- Die klimatischen und Höhen-Verhältnisse des Zempl. Cttcs. (Mitthlgn. der k. k. geogr. Gesellschaft V. 1861 p. 45.)
  - Ueber das Quellengebiet der weissen u. schwarzen Theiss. (Mitthlgn. der k. k. geogr. Gesellschaft V. 1861 p. 57.)
  - Uebersicht d. geol. Verhältnisse v. Mähren u. Schlesien. Wien 1852.
- Hoffmann Fr.** Lettre d'eau de Sklo. (Mém. de l' Acad. des sc. Paris 1762 p. 313.)
- **Károly Dr.** A Vihorlat-Gutin-hegység némely quarczertartalmu trachytjának plagioklas kristályairol. (M. földt. tars. közlönye III. 1874 p. 8.)
- Hofmannsegg Graf v.** Reise in einige Gegenden von Ungarn u. s. w. herausgegeben v. Jaehne. Görlitz 1800.

- Hohe Tátra.** (Der Gebirgsbote. Wien. I. 1875 Nr. 8.)
- Holland de Gründenfels Józ.** W przedmiocie spławności rzeki Sanu. (Rozpr. e. k. galicyjsk. tow. gospod. 1859. XXIV p. 129.)
- Holuby J. L.** Aus dem Neutraer Ctte. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XV p. 352. XVI p. 277.)
- Beiträge zur Presburger Flora. (Presb. Ver. I p. 15.)
  - Bemerkungen zur Flora des Neutraer Cttes. (Skof. öst. bot. Zeitsch. XVI p. 372.)
  - Bot. Notizen aus Skalitz. (Correspbl. des V. f. Ntrkde. zu Presb. II p. 81.)
  - Correspondenz. (Skofitz öst. bot. Zeitschr. XV p. 195, 196, 267, 296 u. 399; — XVI p. 189, 256, 296, 329; — XVII p. 25, 57, 194 u. 230; — XVIII p. 363 u. 394 u. XIX p. 253 u. 283.)
  - Das Ivanóc-Gebirge. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XV p. 277.)
  - Einige Beobachtungen über die Flora des Unterneutraer Cttes namentlich Udvarnoks. (Stzgsber. des V. f. Ntrkde. zu Presburg IV. 1859 p. 35.)
  - Lebermoose der Flora von Nemes-Podhragy im Trentschiner Ctte. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XX p. 238.)
  - Nemes-Podhrager Filices. (Vhdlg. f. Ntrkde. zu Presb. III. p. I. IV. Sitzber. p. 29, et VIII. 186⁴/₅ p. 1, et IX p. 6 u. 29.)
  - Weitere Beiträge zur Presb. Flora. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. I. 1856 p. 15.)
  - Zur Flora von Sulow (Szúlyó) in Ungarn. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XXIII p. 196.)
  - Zweimal auf der Javorina. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XXI p. 54.)
- Horoeh.** Wrzawy w obwodzie Rzeszowskim. (Rozpr. e. k. Galicyjsk. tow. gospod. w Lwowie 1847. III p. 136—179.)
- Horvát Géza.** A Magas-Tátra téhelyrópúi. (A m. orvos. és természetvizsg. XIV nagygy. munkal 1870.)
- J. Ungmegey monographiaja. Ungvár. 1—30 fűzet.
- Horvatovszky.** Florae Tyrnaviensis indigenae pars prima. Tyrnaviae 1774.
- Hradzsky Jozsef.** A Magas-Tátra hegység néhány hegyesúcsának új elnevezéséről. (Magyar állam 1875 3—4485.)
- Hunter.** Reisen durch die Türkei und Ungarn. 8. Leipzig 1800.
- Hutchinson.** Try Krakow and the Carpathians. London. Chapman 1872.
- Jablonszky J.** Kirándulás a Babiagurára. (Felolv. a m. földr. tars. ülésében maj 21. 1875.)
- Jablónski W.** Przyczynek do fauny chrząszczów krajowych. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 68—74.)
- Przyczynek do flory krajowej. (Spraw. kom. fiz. nauk. krak. VI. 1872 p. 73—76.)
  - Roślin nośe okolice Leżajska. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1867 p. 206—224.)
- Jachno J. Dr.** Dalszy ciąg roślin zebranych w okolicy miasta Stanisławowa. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. VII. 1873 p. 52—53.)
- Dalszy ciąg zapisków faunicznych z wycieczki w Sandomierską puszcze. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 73—77.)
  - Drobne zapiski fauniczne. Spraw. k. t. n. krak. VI 1872 p. 7—8.
  - O węzach Galicyjskich w ogóle a o źmijach w szczególności. W Krakowie 1867. (Osobne odbicie z dziennika „Czas.“)
  - Przyczynek do pajęczej fauny. (Spraw. k. f. t. n. krak. VI p. 4.)
  - Rośliny zebrane w okolicy Sokolnik w puszczy sandomierskiej. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1867 p. 228.)
  - Skamieliny miechocińskie. (Spraw. k. f. t. n. krak. III. 1869 p. 29.)
  - Spis roślin z okolicy Sokolnik i Krządk. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. V. 1871 p. 1—7.)

- Jachno J. Dr.** Sprawozdanie z naukowej wycieczki odbytej r 1867 w północnym cyplu Galicyi (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 10—20.)
- Wykaz roślin zebranych w miesiącu sierpniu 1868 r. w okolicy Krzadzki. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 41.)
  - Wykaz roślin z okolicy Stanisławowa. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. VI p. 8—11.)
- Janka.** Adnotationes in plantas dacicas (Linnea 1859 p. 549.)
- Saxifraga Grzegorzekii. (Skof. öst. bot. Wochenbl. VI p. 241.)
- Janota Dr. Eug.** Bardyów. Historyczno-topograficzny opis miasta i okolicy. Z mapką i planem zakładu przy zdrojówiskach Bardy-jowskich. Kraków. 1862.
- Nieco o zasięgu pionowym drzew i krzewow w Tatrach. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1867 p. 265.)
  - Potoki i rzeki Podhala. (Spraw. k. f. t. n. krak. 1867 p. 264.)
  - Przewodnicy zakopiańscy. (Kłosa. Warszawa, 1866 Nr. 74 i 75.)
  - Przyczynki do znajomości Tatr. Lwów 1875. (Lwowski Tydzień 1875.)
  - Salamandra plamista czyli krzeczek plamisty. Krakow 1871. (Osobne odbicie z Kalendarza ilustrowanego 1871 r.)
  - Sprawa ochrony zwierząt pożytecznych. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. IV. 1870 p. 164—179.)
  - Stawy tatrzańskie. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1867 p. 262.)
- Idzikowski Adam.** Borysław i sposób wydobywania tamoże ropy. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. IV. 1870 p. 264—273.)
- Jeittles L. H. Prof.** Quellentemperatur-Messungen in den Sudeten u. Karpathen. (Mitthlg. der k. k. geogr. Gesellsch. III. 1859. 3. Abhdlgen. p. 390.)
- Ueber das Vorkommen des Nörz-Wiesels, (Foetorius Lutreola) in Ungarn. (Vhdlgen. der zool. bot. Gesellsch. in Wien 1861 p. 330.)
- Ilse.** Noch eine Karpathenreise. (Vhdlgen. der bot. V. f. Prov. Brandenburg X. 1867 p. 1.)
- Intelligenzblatt** der vaterländ. Blätter f. d. öst. Kaiserstaat 1819 p. 16 (auch 1815, 16, 17, 18.)
- John K.** Analyse eines Augit-Hornblende-Andesits von Toplitza bei György Sz.-Miklos in Siebenbürgen. (Vhdlgen. der k. k. geol. R. 1874 Nr. 5 p. 120.)
- Analyse eines Hornblende-Andesits von Tusnad am Búdös bei Kronstadt in Siebenbürgen. (Vhdlgn. der k. k. geol. R. 1874 Nr. 10 p. 242.)
- Jonas.** Beiträge zur Oryktognosie. (Leonh. Taschenbuch 1818 p. 102.)
- Nachricht über das Vorkommen einiger Mineralien bei Schemnitz. (Leonh. Taschenbuch 1816 p. 413.)
- Joó Dr. Steph.** Ueber eine bis jetzt in der siebenb. Flora unbekannte, neue Isisart, die bei Klausenburg im Jahre 1850 im Juni zuerst gefunden worden ist. (Vhdlg. u. Mitth. der siebenb. V. f. Ntrw. in Hermannstadt II. 1871 p. 98.)
- Kalchbrenner K.** Nehány a szepességi virányra vonatkozó észrevétel. (Magy. orv. és term. vizsg. Rimaszombatban tart. nagygy. munkal. 1867 p. 331.)
- Kamiński Al.** Potylicz z przyległościami w obwodzie Żołkiewskim. (Rozpr. c. k. Galicyjsk. tow. gospod. We Lwowie 1848. IV p. 49—65.)
- Kauitz Augustus.** Joannis Heuffelii M. D. Fragmenta Monographiae Caricum Hungariae et edidit in Linnaee XXXI tomo, cum tabulis duabus lithographicis 1863.
- Kapiele** kruszcowe Jurowieckie (Pamiętnik farmac. krak. 1836. III p. 290—298.)

- Kapiele** w Iwoniczu. (Przyj. Ludu 1840. I p. 33--41.)
 — w Wieliczce (Przyj. ludu, 1839. II p. 389.)
- Karl Dr. Aloys.** Die Schwefelquellen zu Teplitz nächst Trentschin. Presburg 1826.
- Karlinski Dr. Prof. D. O.** Wykaz stanu wody na rzekach galicyjskich w roku 1867. (Spraw kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 156—194.)
 — Wykaz stanu wody na rzekach galicyjskich w r. 1868 zestawiony. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 204—241.)
 — Wykaz stanu wody na rzekach galicyjskich w r. 1869. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. IV. 1870 p. 181—219.)
 — Wykaz stanu wody na rzekach galicyjskich w r. 1871. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. VI. 1872 p. 120—157.)
 — Wykaz stanu wody na rzekach galicyjskich w r. 1872. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. VII. 1873 p. 123—160.)
 — Wypadki spostrzeżeń meteorol. dokonanych w Galiczyi i na Bukowinie w r. meteor. 1869. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. IV. 1870 p. 3--175.)
 — Wypadki spostrzeżeń meteorologicznych dokonanych w Galiczyi i na Bukowinie w r. meteor. 1870. (Spraw. kom. nauk. krak. V. 1871 p. 1—112.)
 — Wypadki spostrzeżeń meteorol. dokonanych w Galiczyi i na Bukowinie w r. meteorol. 1871. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. VI. 1872 p. 1—120.)
 — Wypadki meteorol. dokonanych w Galiczyi i na Bukowinie w r. meteorol. 1872. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. VII. 1873 p. 3—123.)
 — Wzniesienia stacyj kolei żelaznej lwowsko-czerniowieckéj nad poziom morza adryatyckiego. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 155.)
- Kaulfuss Jos.** Der Waldstand im Neograder Comitatie Ungarns. (Mitth. des ung. Forstvereines I. 1854, 2 p. 118.)
- Kausch J J.** Die Heilquellen zu Bukowina für Aerzte und Nichtärzte, Breslau 1802.
- Keeskeméthy Aurel.** Tátrafüredi levél 1874 Aug. 4-kéröl. (Magy. polit. 1874. 181 sz.)
- Keferstein.** Ueber das sog. Knistersalz v. Wieliczka. (Schweiger-Seidel Jahrb. der Physik XXIX p. 252.)
- Kerner Dr.** Das Pflanzenleben der Donauländer. Innsbruck 1863.
- Kéry Dr. Imre.** Honunk legkeletiebb, Arad vármegyéhez tartozó hegyes vidékének leírása. (Magy. akad. Értésítő 1859 p. 3.)
- Kiesenwetter H. v.** Eine Excursion nach der Babia-Góra und in das Tátragebirge im Sommer 1868. (Berl. Entom. Zeitschr. 1869.)
- Kikó.** Brevis adumbratio ctus Trenchinensis cum enumeratione plantarum hic sponte crescentium. Pestini 1845.
- Kiss Antal Dr.** A jászói vagy kőszáli barlang. (M. természetbarát II.)
 — Dobsina föld- és ásványtani tekintetben. (M. természetbarát II.)
 — Ueber die geol. Verhältnisse und den Bergbau in Dobschau. („Der Naturfreund Ungarns“ Neutra. 1858. III.)
- Kitaibel.** Allg. Ansichten der Oberfl. des Bodens v. Ungarn. (Schediüs Zeitschr. III. p. 137.)
 — Analyse der Stubner Bäder. Neusohl 1808.
 — Hydrographia Hungarica, ed. Schuster I. p. 253 (aqua Lublov. in Cttu Scepus.)
- Kitajewski A. M.** O wodach Gozdzikowskich, wyimek z wzprawy czytanej na posiedz. Tow. prz. nauk. Warsz. dnia 30 Kwietnia 1821 r. (Pamiętnik warsz. 1821 XX p. 243—247.)

- Kitajewski A. M.** Rys krótki wypadków rozbioru chemicznego wód mineralnych Gozdzikowskich. (Rocz. tow. warsz. przyj. nauk. 1822. XV p. 87—108.)
- Klemens Jos.** Nachtrag zu den Mitthlgen. u. Untersuchungen über das Erdbeben zu Sillein am 15. Jän. 1858. (Mitthlgen. der k. k. geogr. Gesellschaft III. 1859. 2 p. 51.)
- Klüber Ernest.** Wykaz roślin z okolicy Brodów. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 113—137.)
- Klößen.** Handbuch der Erdkunde 1 Aufl, 1859.
- Klopps Mathias.** Bestimmungen einiger Höhenpunkte im nördl. Siebenbürgen durch correspondirende Barometerbeobachtungen. (Vhdlgn. und Mitthl. des siebenb. V. f. Ntrw. XV, 1864 p. 25.)
- Knapp J. A.** Aufzählung der bisher in Galizien beobachteten Gefäßpflanzen. Wien. Braumüller.
- Die bisher bekannten Pflanzen Galiziens und der Bukowina 8. Wien 1872.
  - Phanerogame Flora der Stadt Neutra nebst ihrer Umgebung. Ein Beitrag zur Flora des Unter-Neutraer Cttes. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presburg VII. 1853 p. 117, 133, 181.)
  - Przyczynek do flory obwodów jasielskiego i sanockiego. Z oryginału niemieckiego przełożył Prof. W. Jablonski. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 74—109.)
  - Zur Flora des Presburger Comitates. (Oest. bot. Ztg. XIV p. 304.)
  - Zur Flora von Ober-Ungarn. (Oest. bot. Ztg. XIV p. 241.)
  - Zwei Tage im Trenchiner Comitete. (Oest. bot. Ztg. XIV p. 342.)
- Kner R. Prof.** Ueber die Versteinerungen des Kreidemergels v. Lemberg, und dessen Umgebung. (L. u. B. Jahrb. f. Mineral. 1848 p. 82.)
- Knöpfler Wilh.** Geognostisch-balneologische Reiseskizzen aus Siebenb. (Vhdlgn. und Mitthlg. des siebenb. V. f. Ntrw. VII. 1856 p. 213.)
- Koch Dr. Antal.** A deésaknai legujabb krystálysó-előjövételről. (Földt. közl. IV, 1874 p. 301.)
- Mich. Die Mineralquellen zu Truskawiec. Wien 1842.
- Köcsi Károly.** Kolosvárról a Batrináig és vissza. (Erd. Museumgyll. füz. II p. 41—45.)
- Köllesserus S.** Auraria Romano-Daciae. Cibinii 1717.
- König Jos.** Die Mineralquellen von Borszék in Siebenb. und ihre Heilwirkung. 8. Tölgyes. 1843.
- Köváry.** Erdély földé ritkaságai. Kolosvárt 1853.
- Székelyhonról. Kolosvárt 1842.
- Kolbani Paul.** Der Arzneigelahrtheit Doctor. Ungar. Giftpflanzen. Presburg 1791.
- Kolbenheyer K.** A Táttra-irodalom történetéhez. (M. O. karpategylet évkönyve I. 1874 p. 46.)
- Beitrag zur Kenntniss der „hohen Táttra.“ (Petermanns geogr. Mitthlgen. XIX. 1873 p. 66. XX. 1874 p. 307.)
  - Betűsoros jegyzéke a magas Táttra és környéke pontjainak, melyek általam 1872 és 1873 években háromszógtani- és légsúlymérétilég meghatározottak. (Magyarországi kárpategylet évkönyve 1874 p. 94.)
  - Verzeichniss der v. mir in den Jahren 1872 und 1873 trigonometrisch und barometrisch gemessenen Punkte in der „hohen Táttra“ und ihrer Umgebung. (Jahrb. des ung. Karpathenvereins 1874 p. 95.)
  - Zur Geschichte der Táttraforschungen. (Jahrb. des ung. Karpathenvereins I. 1874 p. 47.)
  - Dodatek do flory okolie Białej i Żywea z niemieckiego oryginału przełożył S. Zaręczny. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. VI. 1872 p. 15—26.)

- Kolbenheyer K.** Karpathenvereine u. Tátratouren. (Schlesische Post. Bielitz 1875 Nr. 31.)
- Pomyary wykonane w okolicy Białej i Żyweca. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 25.)
  - Ueber die Tátra nach Schmecks. (Zips. Anz. 1864.)
  - Wycieczka w Tátry w sierpniu 1872 roka. Przełożył z niemieckiego Dr. A. Kremer. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1873. VIII.)
  - Wycieczka w Tátry w sierpniu 1873 roka. Przełożył z niemieckiego Dr. A. Alth. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1873. VIII.)
  - Zweiter Beitrag zur Kenntniss der hohen Tátra. (Petermanns geogr. Mitthlg. 1874 Hft. VIII. Gotha J. Perthes.)
- Kopalnie soli w Wieliczce.** (Kalendarz Poznanski 1857 p. 34—44.)
- soli w Wieliczce. (Przyjaciół ludu 1834. I p. 76—86.)
- Koristka K.** Die Markgrafschaft Mähren und das Hzth. Schlesien in ihren geogr. Verhältnissen. Wien 1861.
- Kornhuber Dr G. A.** Barometrische Höhenmessungen in Ungern. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presb. III. 1858. 2 p. 20.)
- Barometr. Höhenmessungen in Ungern. (Bars. Hont. Trenchin etc.) (Presb. Vereinschrift V. 1861 p. 70.)
  - Barometr. Höhenmessungen und Beobachtungen über Quellen- temperatur im Presburger Gebirge. (Presb. Realschulprogr. V. 1855 p. 99.)
  - Beitrag zur Kenntniss der Fische im Waag-Gebiet. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presburg V. 186 $\frac{1}{2}$ p. 40.)
  - Beitrag zur Kenntniss der klimat. Verhältnisse Presburgs. (VIII. Jahrprogr. der Presb. Realschule 1858.)
  - Beitrag zur Klimatologie von Presburg. Mit 2 chromolithogr. Tafeln. (Presb. Progr. VIII. 1858 p. 33. Auch Sonderabdruck.)
  - Beiträge zur physik. Gphie der Presburger Gespanschaft. Mit einer geol. Karte. (Sonderabdruck aus dem Gedenkbuche: „Presb. und seine Umgebung“ der XI Vslg. ung. Aerzte u. Naturforscher zu Presburg 1865.)
  - Bemerkungen über das Vorkommen der Fische um Presburg und an einigen anderen Orten Ungarns. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presburg VII. 1863 p. 205.)
  - Bemerkungen über das Vorkommen einiger Säugethiere in Ungarn (besonders in den Karpathen.) (Presb. Ver. V. 1861 p. XLIII u. VII. 1863 p. 227.)
  - Bericht über die Thätigkeit der 7 Hauptversammlung des ung. Forstvereins vom 15—18. Juli 1856 in Kesmark. (Sitzgsber. des V. der Ntrkde. zu Presburg I. 1856 p. 71.)
  - Das Erdbeben vom 15. Ján. 1858 besonders bezüglich seiner Verbreitung in Ungarn. (Presb. Verein f. Ntrkd. III. 1858. 1 p. 23.)
  - Das Moor Schur bei St.-Georgen. (Presb. V. f. Ntrkde. III. 2 p. 29.)
  - Die Gefässpflanzen der Presb. Flora. I. Abthlg. (Presb. Realschulprogr. X. 1860 p. 33 u. ff.)
  - Die geolog. Verhältnisse der nächsten Umgebung von Presburg. (Presb. Verein f. Ntrkde. I. 1856 p. 1.)
  - Die geognostischen Verhältnisse der Trentschiner Gespanschaft. (Sitzgsber. des V. f. Ntrkde. zu Presb. IV. 1859 p. 61.)
  - Die klimatischen Verhältnisse zu Presb. während des Jahres 1856. (Vhlg. des V. f. Ntrkde. zu Presburg I. 1856 p. 74.)
  - Die mittlere Windrichtung zu Presburg im Jahre 1856. (Presb. Verein f. Ntrkde. II. 2. Abth. p. 27.)
  - Die Presburger Flora. (X. Jahres Progr. der Presb. Realschule.)
  - Die Moose der Presb. Flora. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presb. IX. 1866 p. 101.)

- Kornhuber Dr. G. A.** Die Seehöhe von Presb. (Presb. Verein f. Ntrkde. V. 1861 p. 125.)
- Die Umbelliferen der Presb. Flora. (Presb. Realschulprogramm IV. 1854 p. 22—41.)
  - Die Vögel Ungarns. (VI. Jahresprogr. der Presb. Realschule 1856 C. F. Wigand.)
  - Ergebnisse aus den meteorolog. Beobachtungen zu Presb. während d. Jahre 1858—1859. (X. Progr. der Presb. Realschule 1860 p. 15.)
  - Geognostisches aus dem Trenchiner Ctte. (Presb. Ver. f. Ntrkde. IV. 1859. Sitzber. p. 61.)
  - Notizen über Alter und Wachstumsverhältnisse einiger Wald-bäume im Banater Gebirge. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presb. V. 186°/₁ p. 132.)
  - Skizzen aus der Neutraer Gespanschaft. (Presb. Ztg. 1858. Nr. 178 v. 6. Aug.; Nr. 187 und 188 v. 17 u. 18. Aug.; Nr. 197 v. 29. August.)
  - Skizzen aus der Trenchiner Gespanschaft. (Presb. Ztg. 1870 Nr. 217 v. 2¹/₉; Nr. 226 und 227 v. 2—3. Oct. und Nr. 234 v. 11. Oct.)
  - Synopsis der Säugethiere mit besonderer Beziehung auf deren Vorkommen in Ungarn. Presbg. Wigand 1857.
  - Ueberblick der geol. Verhältnisse des nördl. Theiles vom Temescher Banate. (Stzgsber. d. V. f. Ntrkde. zu Presb. V. 186°/₁ p. LIII.)
  - Ueber die Erhaltung des Waldes und Wildes. — Vortrag gehalten in Kesmark am 16 Juli 1856 bei d. 7 Hptverslg. d. ung. Forstvereins. (Mitth. dieses Vereines III. Reihe I. Hft. Presbg. 1856. p. 39—ff.)
  - Ueber die geogn. Verhältnisse der Umgebung von Ballenstein (Borostyánkő). (Stzber. d. V. f. Ntrkde. zu Presb. IV. 1859. p. 71.)
  - Ueber die Verbreitung der Eocänformation in Ungern. (Presb. Ver. f. Ntrkde II. 1 Sitzber. p. 11.)
  - Ueber eine merkwürdige Felsbildung in den Sümpfen der ung. Ebene. (Sitzber. des V. f. Ntrkde. zu Presb. II. 1857. 2 p. 15.)
  - Ueber ein neues Vorkommen von Tertiär-Petrefacten. (Sitzgsber. des V. f. Ntrkde. zu Presb. I. 1857. 1 p. 65.)
  - Ueber ein Vorkommen von Braunstein und von versteinertem Holze im Trenchiner Comitate und von Tertiärpetrefacten bei Lubina. (Presb. Ver. f. Ntrkde. I. Sitzgsber. p. 90. 99.)
  - Ueber Foetorius Lutreola (Nörz-Wiesel.) (Sitzgsber. der V. f. Ntrkde. zu Presb. I. 1856 p. 100.)
  - Uebersicht der phanerogamen Pflanzen in der Presb Flora. (Presb. Realschulprogr. V. 1855 p. 61—ff.)
  - Ueber Torfvorkommen im nordwestl. Ungarn. (Presb. Ver. f. Ntrkde. IV. 1859 Sitzgsber. p. 75—79; V. 1861 p. 87.)
  - Ueber Vorkommen von Fischen um Presb. und einigen andern Orten. (Presb. Ver. VII. 1863 p. 205.)
  - Vortrag über das Murmelthier (Arctomys Marmota, Schrb.) (Sitzgsb. des V. f. Ntrkde. zu Presb. II. 1857. 1 p. 54.)
- Kossowski K.** Uwagi nad pismem Oeyenhausena. (Bibl. Warsz. 1849. II. p. 639—646.)
- Kosza Lélek.** Vasárnap. A kárpátok öléből. („Reform.“ 1874. Nr. 203 és 217.)
- Kotula Bolesław.** Dodatek do fauny chrząszczów Galicyi. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. VI. 1872 p. 69—72.)
- przyczynek do fauny chrząszczów Galicyi. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. VII. 1873 p. 53—90.)
- Krakau,** der Freistaat bis zum Jahre 1845 und die Salinen zu Wieliczka in Galizien. Krakau 1846. 16°.

- Kralovanszky.** Naturalis hist. comp. in usum suarum praelectionum. Cum nomenclatura hung. germ. slav. Leutschoviae 1795.
- Kraus H. J.** Die Gesundbrunnen der öst. Monarchie. Wien. 1777. 4°.
- Kreckwitz.** Totius principatus Transilvaniae descriptio. 12. Norimb. 1688.
 — Totius Regni Hungariae superioris et inferioris accurata Descriptio d. i. Richtige Beschreibungen u. s. w. 1686.
- Kremnitzki Ph. J.** Beitrag zur Kenntniss der Mineralien Siebenbürgens. (Vhdlgen. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. XVII. 1866 p. 67.)
 -- Ueber das Vorkommen des Schwefels im Kelemengebirge. (Vhdlg. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. XVII. 1866 p. 263.)
- Krenner Dr. Jos. Alex.** Die Eishöhle von Dobschau. Im Auftrage der k. ung. naturw. Gesellschaft untersucht und beschrieben. Buda-Pest 1874.
 -- Sándor. A dobsinai jégbarlang. 6 táblával. Pest. 1874. — Kiadja a természettudom. társulat. — 2.70 ft.
- Krickel Adalb. Jos.** Wanderung von Wien über Presburg u. Tyrnau in die Bergstädte Schemnitz, Kremnitz und Neusohl, Wien 1831.
 — Fussreise durch den grössten Theil der öst. Staaten u. s. w. Wien 1830. 3 Bde.
- Kromer Jos.** Uwagi okazujące łatwość gruntowną wotworzeniu oyczystych kopalń, warzelń manufactur i transportów, oroz podające sposób do udziałania mappy geometryczno — geograficznój i fizyczno-naturalnój krajów polskich. (Pamiętnik polit. Warsz. 1783. T. 1784—1790 et 1791.)
- Krótká wiadmość o częściach składowych wody mineralnój znajdującój się pod miastem Busk.** (Pamiętnik farmaceutyczny krak. W Krak. 1834. I. p. 240.)
 — wiadomość o kąpielach słonych w Wieliczce. (Gaz. lwow. 1835 Maj. — Gaz. krak. 1836.)
- Krótki opis Buska i jego okolic.** Warsz. 1842. (Recenzya w Bibl. Warsz. 1842. III. p. 641.)
- Krynica.** (Głos we Lwowie 1861 Nr. 111. 112.)
- Krzisch Dr. Jos. Fr.** Beobachtungen auf einer im Jahre 1859 unternommenen Bereisung des Tâtragebirges und der Liptauer Alpen. (Vhdlg. des V. f. Ntrkde zu Presburg V. p. 104.)
 — Der Wetterlin in den kl. Karpathen. Eine pflanzen-geogr. Skizze. (Vhdlg. des V. f. Ntrkde. in Presb. I. 1856 p. 51.)
- Kubinyi. A.** Kirándulás Pohorelláról a királyhegyre Jul. 28. 1842. (Magy. orv. és term. III. nagygy. munk. Pest 1843 p. 97.)
 — F. A salgói és somoskői bazalt sziklák. (Vahott Imre. Magyar O. és Erdély képekben.)
 — Nógrád megye ásványföldtani tekintetben. (A m. orv. és termvizsg. III. nagygyülésének munkalatai p. 85.)
- Kuczinski Dr. Prof.** Pomiarы wykonane w miesiącu sierpniu i wrześniu 1868 roku. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 21 i. 28.)
 — Porównanie barometrów i termometrów uskuteczniłone w r. 1868 i w pierwszych miesiącach 1869 r. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 200—204.)
 — Wypadki spozrzeń meteorol. dokonanych w Galicyi i na Bukowinie w roku 1867. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 14—143.)
 — Wzniesienia nad powierzchnią morz niektórych miejsc w Galicyi zachodniej wymierzone i obliczone w sierpniu i wrześniu 1867 r. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 168—171.)
 -- Wzniesienia nad powierzchnią morza pomierzone w r. 1852 w miesiącu sierpniu. (Spraw. k. f. t. n. krak. 1867 p. 171—176.)

- Kuhn M.** Rhododendron im Tátragebirge. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XIV. p. 301.)
- Kuleczyński W.** Chrząszcze z okolic Miechowa w Królestwie Polskiem i Krakowa. (Spraw. k. f. t. n. krak. VII. 1873 p. 98—109.)
 — Przyczynek do fauny pajęczej. (Spraw. k. f. t. n. krak. VI. 1872 p. 1—3.)
- Kultsar.** Wissenschaftl. Zeitschr. für die ung. Nation. Pest 1806. 2 Bde.
- Kunez Péter.** A handlovai köszénmedence Nyitra megyében. (M. természetbarát I. p. 25 etc.)
- Kunits.** Topogr. Beschreibung des Kgr. Ungarn u. seiner einverleibten Provinzen. 8. Pest 1834.
- Kurz Ant.** Borszék, nebst einem kurzen Anhang über Belbor. 8. Kronstadt 1844.
- Kurze Beschreibung** des sogenannten Königsberges (Kralowa Hola) nebst den Merkwürdigkeiten desselben (Windisch Ungar. Magazin III. Bd. Presburg 1783 p. 276—301.)
- Kutschera F.** Ważność Dniestru dla Galicyi jako drogi wodnój. (Rozpr. c. k. Galicyjsk. tow. gospod. 1858. XXIII p. 72—80.)
- Kwiatkowski C. v.** Der Pruth. (Mitthlg. d. k. k. geogr. Gesellsch. XVII. 1874 p. 145.)
- Labecki H.** Dawne żupy i żupnicy w Polsce. (Bbl. Warsz. 1846. I. p. 246—273.)
 — Die Braunkohlen- u. Salz-Ablagerungen in den miocänen Schichten im Kgr. Polen. (Zeitschr. d. d. geol. Gesellsch. Berl. 1853. V. p. 591—599.)
 — Wiadomość bibliogr. o Górnictwie w Polsce i naukach przyrodzonych i ścisly związek z niem mających. (Bibl. Warsz. 1841. IV. p. 99—136.)
- Ladowski X. S. P.** Historia naturalna król polskiego, czyli zbiór krótki przez alfabet ułożony zwierząt, roślin i mineralów etc. W Krak. 1783 u. 1804 I. u. II.
- Lafontaine Leop.** Opisanie skutków i używania ciepłych siarczystych i zimnych żelaznych kąpielu w Krzeszowicach. W Krak. 1789.
 — Ueber die hies. (poln.) mineral. Wasser u. Bäder. (Chirurg.-Med. Abh. Polen betreffend Bresl. u. Leipzig 1792 p. 165—170.)
- Lang A. F.** Enumeratio plantarum in Hungaria sponte crescentium. Pestini 1824.
- Láng Dr. Emil.** Analyse zweier Mineralquellen im nord-westl. Ungern. (Gr.-Kubra nächst Trentschin; Oszada in Liptau.) (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presburg III. 1858. 2 p. 37.)
 — Das Trentschin-Teplitzer Thal u. dessen Mineralquellen. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presburg II. 1857. 2 p. 1.)
 — Untersuchung der Mineralquellen von Bajmócz und Belitz im Neutraer Ctte. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presburg V. 186°/₁ p. 86.)
- Langue la J.** De aquis Hungariae medicatis etc. 1783. Nagy-Károly.
- Lapezyński Kazmierz.** Obrazy Tatrzzańskie. Lato pod Pieninami i w Tatrach. (Tygodnik illustr. Warszawa 1862 Nr. 157—167.)
- Lázár Graf Coloman.** Kurzer Beitrag zur Ornithologie Siebenbürgens. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. Vereins f. Ntrw. X. 1859 p. 244; XIII. 1862 p. 59.)
- Lebrecht Mich.** Versuch einer Geographie von Siebenbürgen. gr. 8. Hermannst. 1804 v. Hochmeister ¹/₂ Thlr.
- Lech And.** Musa gór Wielickich. W Krakow e.
- Lehmann J.** Reise von Presburg nach Hermannstadt in Siebenbürgen. S. Dinkelsbühl u. Leipzig 1785.

- Lehr.** Lasy dębowe w Galicyi. (Rozpr. c. k. Galic. tow. gosp. w Lwowie. 1854. XV p. 184—195.)
- Lengyel de Przemysl Dan.** Die Heilquellen u. Bäder Ungarns, Siebenbürgens etc. gr. 12. Pest. 1854. $1\frac{1}{3}$ Thlr.
- Lenk v. Treuenfeld Jgn.** k. k. G. F. L. Geogr.-topogr.-stat.-hydrogr.-und orogr. Lexicon v. Siebenbürgen. 4 Bde. Wien 1839 Heubner.
- Leonhard J.** Lehrbuch zur Beförderung der Kenntniss v. Siebenbürgen. gr. 8. Hermannstadt 1818.
- Lepkowski J.** Notaty z podróży. (Dodatek tygodn. do Gaz. lwowsk. 1855 Nr. 32—41.)
- Lepkowski Jós. i Jerzmanowski J.** Ułamek z podróży archeologicznej po Galicyi, odbytej w r. 1849. (Bibl. Warsz. z r. 1850 Tom. 3.)
- Lengyel Béla.** A szulini ásványvíz vegyi elemzése. Közli a Lipnik-Szulini igazgatóság. Kis-Lipnik 1874 Spt. havában.
- Chem. Analyse des Szuliner Mineralwassers. Veröffentlicht durch die Lipnik-Szuliner Verwaltung in Klein-Lipnik im Spt. 1874.
- L. i. B.** Galicya pod względem geogr.-stat.-polit.-i topogr., opisana dla użytku zakładów naukowych. Krak 1861.
- Libchen.** Wiadomość o wodach soleckich. (Pamiętnik tow. lek. warsz. 1851. XXV p. 132.)
- Woda Solecka, jój działanie do niektórych chorób zastosowane i sposób użycia. Warsz. 1851.
- Liechtenstern Freiherr v.** Archiv f. Gphie u. Statistik etc. Wien 1801—3. 6 Bde.
- Handbuch der Gphie des öst. Staates. III. Thl.
- Lill v. Lilienbach.** Beschreibung des Beckens v. Galizien. (L. u. B. Jahrb. f. Mineral. 1833 p. 679)
- Beschreibung des Beckens v. Galizien u. Podolien. (L. u. B. Jahrb. f. Mineral. 1836 p. 233.)
- Description du bassin de la Gallicie et de la Podolie. (Mem. de la soc. geolog. de France I. Wien 4 p. 45—105.)
- Lindner Ernst.** Fliegende Blätter in Zipser Mundart. I. u. II. Lfg. Wien 1864. Tendler u. Comp.
- Lipinski T. i. Balinski M.** Starożytna Polska pod względem hist.-geogr. i statyst. opisana. Warsz. 1844—1848, I—III.
- Lissowski M.** Krzeszowice pod względem topograficzno-lekarskim. (W Krak. 1845 p. 55.)
- List** z kąpieli Krzeszowickich. (Monitor różnych ciekawości. W Krakowie 1795. IV p. 100—124.)
- z Krzeszowic pisany w lecie 1817. (Pamiętnik lwowski. 1818. I p. 274.)
- Lobarzewski Hyac.** Museum frondosorum species novae. (Haidingers ntrw. Abhdlgn. 1847. I. p. 47.)
- Lóczy Lajos.** Geol. és palaeontologiai tanulmányok Aradmegyéből. (Földt. közl. V. 1875 p.) 1.)
- Lojka H.** Spis porostów zebranych. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 67—69.)
- Lollok Carl.** Bergr. Ueber die Braunkohle bei Krickehäu (Handlova.) (Sitzgsber. des Vereins f. Ntrkde. zu Presburg VIII. 186 $\frac{4}{5}$ p. 3)
- Lomnicki M.** Wycieczka na Czarnogórę. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 132—152.)
- Wycieczka na Lomnicę tatrzańską 26. lipca 1865 r. (Tygodnik illustr. Warszawa 1868 Nr. 30.)
- Zapiski geologiczne z wycieczki na Podole. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. VII. 1873 p. 125—131.)

- Lomnicki M.** Zapiski z wycieczki podolskiej odbytej w r. 1869 pomiędzy Seretem, Zbruczem a Dniestrem. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. IV. 1870 p. 41—85.)
- Luca Ign. de.** Geographie v. d. Kgr. Galizien u. Lodomerien nebst d. Bukowina. Wien 1791.
— Geogr. Handbuch v. d. öst. Staaten 6 Bde. 8. Rohrmann 1790. —1792. VI Bd. Geographie v. Ungarn u. d. angrenzenden Ländern Wien 1791.
- Lurtz E.** Die Temperatur der Quellen bei Kronstadt. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. VIII. 1857 p. 139.)
- L. Z.** O źródle w Truskawcu. (Tygodnik krak. 1834 p. 151.)
- Mack Prof. E.** Bericht über die XI Hptverslg. d. ung. Forstvereins in Oravieza in den Tagen v. 10—13. Spt. 1861 u. über Oravieza u. Umgebung. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presb. VI. 1872 p. 17.)
— Ueber das Vorkommen der Marmaroscher Diamanten und des Steinsalzes in der Mármaros. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presb. VI. 1862 p. 26.)
— Ueber die Nikelsdorfer (Detrekö-Sz.-Miklos) Höhle. (Sitzgsber. d. Vereins f. Ntrkde. zu Presb. IV. 1859 p. 63.)
- Maćkowie Mik.** Truskawiec z okolicami. Pozn. 1850. 12.
- Maderspach L.** Antimonvorkommen bei Eperies. (Vhdlgn. d. k. k. geol. R. 1875. 4 p. 64.)
- M. D.**** Essai sur l'histoire littéraire de Pologne (Histoire naturelle et geogr.) a Berlin 1778. 12°.
- Manés** Notice géologique sur la Silésie et la partie limitrophe de la Pologne. (Annales des mines 1825. XI p. 3—70. Mem. géol. et metall. sur l'Allem. Paris. Part 2. 1828 p. 198.)
- Marczykiewicz F.** Hidrografija miasta Krakowa i jego Okręgu. W Krak. 1847.
- Marienburg Luk. Jos.** Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen. 2 Bde. gr. 8. Hermannst. v. Hochmeister 1813. 5 fl. 3¹/₃ Thlr.
- Marikovszky Edler v. Nagy-Toronya, Georg.** Phys. u. analyt. Beschreibung aller Mineralquellen des Gömörer u. Klein-Honther Ottes. Leutschau 1814.
- Markowski J.** Woda Swoszowicka. (Roczn. tow. nauk. krak. 1826. XI p. 336—344.)
- Márkus.** Ausflug auf die Alpe Prašivá. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XVI. p. 109.)
— Beiträge zur Flora v. Neusohl. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XV p. 183, 305, 384. XVI p. 215.)
— Beitrag zur Kryptogamenflora v. Neusohl. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XVII p. 238.)
— Eine Excursion auf den Ostrj Vrch. (Skof. öst. bot. Zeitschrift XVI p. 9.)
- Marmier Xav. de.** La Hongrie. 3 vols. Bruxelles 1852.
- Martini.** Briefe über die ungr. Mineralogie. (Hesperus 1823. Maiheft.)
— Die geogn. Verhältnisse in den Banater Bergw. — Revieren Oravieza. u. s. f. (Leonh. Jahrb. XVII p. 527.)
- Mártonfy Károly.** Eger és környéke földt. és topogr. tekintetben. (M. O. és Erdély képekben Vahot Imretöl.)
- Maschek.** Jak używać kąpieli w Truskawcu i jak w czasie ich brania zachować się należy. (Gaz. lwow. 1837 Nr. 82. 83.)
— Ueber die Heilwirkung der Mineralquellen zu Truskawiec. (Mn. 1836 Nr. 79. 80.)
- Matz E. J.** Der „polnische Kamm.“ (Ausland Nr. 8. 1870.)

- Matz E. J.** Der „ung. Karpathen-Verein.“ (Tourist VI. 1874 p. 416.)
 — Die „hohe Tátra,“ in der Weltausstellung. (Wanderer 1873 Nr. 191.)
- Mauksch Tob.** Ueber einige karp. Gebirgsseen im Zipser Otte. in Ober-Ungarn. (Baumg. u. Ettingsh. Zeitschr. f. Phys. u. Math. VII. Bd. 2. Hft. p. 198 Wien 1830.)
 — Verzeichniss u. Beschreibung der Karpatischen Blätterschwämme (Agarici) im Zipser Otte. (Isis 1834 p. 656.)
 — Wegweiser durch die Zipser Karpathen. (Manuscript in d. Bbl. d. ung. Akademie.)
- Mayr Gustav.** Beitrag zur Kenntniss der Insectenfauna Siebenbürgens. (Vhdlg. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrkde. IV. 1853 p. 141.)
 — J. Traité des eaux de Előpatak. 8. Wien 1862.
- Mednyánszky Alex. Freiherr v.** Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungarn. Mit 12 Ansichten. 4. Pest 1826. 2. verm. und verb. Aufl. 1844.
- Melzer J.** Der ung. Zipser Sachse in seiner wahren Gestalt. Lpzg. 1806.
- Meschendörfer Jos.** Das Neocomien-Vorkommen bei Kronstadt. (Vhdlgn. und Mitth. d. siebenb. V. f. Ntrw. X. 1859 p. 236.)
 — Die Gebirgsarten im Burzenlande. Ein Beitrag zur Geognosie Siebenbürgens. (Vhdlgen. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. XI. 1860 p. 236, 255.)
 — Die vulkanischen Gesteine im Burzenlande. (Vhdlgn. d. V. f. Ntrw. XI. 1860 p. 44.)
- Miltenberg Dr. W. Ad.** Die Höhen der Erde oder syst. Verzeichniss der gemessenen Berghöhen und Beschreibung der bekanntesten Berge der Erde. Fkfurta/m. 1815.
- Misky Władysław.** Rzut oka na północnowschodnią część Podola i Wołynia galicyjskiego. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 109—113.)
- M . . . n P . . . y . . . i.** Wiadomość o Truskawcu. (Nowiny Lwow. 1855. II. p. 198, 206, 213.)
- Mocsáry A.** Zur Hymenopterenfauna Siebenbürgens. (Siebenb. Verein f. Ntrw. Vhdlgn. 23 u. 24. Jahrg. Hermannst. 187³/₄.)
- Mohl u. Laszgallner.** Das Tokajer Weingebirge und dessen Umgebung. genannt Hegyallja. Kaschau 1828.
- Molnár János.** A Bikszádi ásványviznek vegybontása. (M. term. tud. tarsul. közi. 1860 p. 249.)
 — A Szolyvai, Hársfalui és Ploszlói ásványvizek. (M. termtud. társulat. közlönye 1860 p. 76.)
- Mosbach Aug.** Ueber die galizischen Ruthenen. (Jahresber. d. schles. Gesellsch. f. vaterl. Cultur, 1867 Breslau 1868.)
- Moszezański K.** Wody Iwonickie. (Spraw. fiz. tow. nauk. krak. 1857 p. 22; 1858 p. 22; 1860 p. 22; 1860 p. 20.)
- Müller J. v.** Mineralgeschichte v. d. Goldbergwerken in Vöröspatak. Wien 1785.
- Müller v. Reichenstein.** Mineralgesch. d. Goldbergwerke in dem Vöröspataker Gebirge bei Abrudbánya im Grossfürstenthume Siebenb. Nebst 1 Karte. (Born. u. Tietra Bergbkde. I. 4. Lpzg. 1789. Göschen p. 37—91.)
- Muszyk L.** Zapiski o motylach z okolie Krakowa. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 130—132.)
- Nagy Dr. J.** Aufzählung der auf dem Zobor bei Neutra vorkommenden seltenen Pflanzen. (Wachtel, Zeitschr. f. Ntr. u. Heilkde. in Ungarn 1855 p. 345.)

- Nagy Dr. J.** Die Vögel der Unter-Neutraer Gespanschaft (Vhdlgen. des V. f. Ntrkde. zu Presb. IV. 1859 p. 45. u. Sitzgsber. p. 84.)
 — Der Zobor. (Zeitschr. f. Ntr.- u. Heilkde in Ungarn 1854.)
 — Notitiae polit. geogr. statist. regni Hungariae etc. 2 Vol. 8. Budae 1829.
- Naturfreund**; redigirt und herausgegeben v. Dr. Jos. v. Nagy u. A. F. Lang. Neutra 1857.
- Nedeczky Alexius.** Funacza Pestyere seu antri Funacza dicti historico-physica relatio concinnata. Viennae 1774.
- Neilreich A.** Kritische Zusammenstellung der in Oesterreich-Ungarn bisher beobachteten Arten, Formen und Bastarde der Gattung Hieracium. Wien 1871.
- Nendwisch K.** Magy. orsz. legjelesebb köszentelepei, vegytani és müipari tekintetben. Pest 1851.
- Neue Beschreibung** des Königreichs Ungarn und der dazu gehörigen Länder 1664.
- Neugeboren J. L.** Beitrag zur Kenntniss der Tertiär-Mollusken aus dem Tegelgebilde v. Ober-Lapugy. (Vhdlg. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. IV. 1853 p. 129, 143, 165, 185, 197, 224; V. 1854 p. 23, 67, 100, 115, 138, 153, 183, 198; VI. 1855 p. 53, 99, 132, 143, 166, 180, 202; VII. 1856 p. 43, 58, 83, 95, 107, 131, 159, 192; VIII. 1857 p. 10, 22, 57, 73, 91, 105; IX. 1858 p. 8, 57, 105, 139, 169 u. 179; XV. 1864 p. 91, 108, 128 u. 140.)
 — Bericht über das erst kürzlich entdeckte Petrefactenlager bei dem Dorfe Pank unweit Ober-Lapugy. (Vhdlg. u. Mitth. d. siebb. V. f. Ntrw. V. 1854 p. 194.)
 — Bericht über einen neuen Fundort tertiärer Conchylien bei dem Dorfe Kosty im Banat nächst der siebenb. Grenze. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. V. 1854 p. 148.)
 — Der Tegelthon v. Ober-Lapugy unweit Dobra und sein Gehalt an Foraminiferengehäusen. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. I. 18⁴⁹/₅₀ p. 163.)
 — Der Wald bei Batiz, eine neue Fundstätte v. Tertiär-Conchylien. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. X. 1859 p. 257.)
 — Die fossilen Pflanzen v. Szakadat, Thalheim u. Vale Scobinos nach den neuesten Forschungen des Herrn Dionysius v. Stur. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. XVIII. 1867 p. 261.)
 — Eine Excursion in das Körös-Thal. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. VII. 1856 p. 203.)
 — Eine neue Fundstätte tertiärer Conchylien bei Déva. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. Ver. f. Ntrw. III. 1852 p. 106.)
 — Foraminiferen von Felső-Lapugy unweit Dobra im Karlsburger District ehemals Hunyader Comitate. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. I. 18⁴⁹/₅₀ p. 45, 50, 118; II. 1851 p. 118, 124, 140; III. 1852 p. 34, 50; XI. 1860 p. 55.)
 — Fossile Pflanzen der Tertiärformation v. Szakadat u. Thalheim in Siebenbürgen nach C. J. Andrae's Forschungen im Auszuge mitgetheilt. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. IX. 1858 p. 206.)
 — Geogn. Skizze v. d. Offenbányaer Bergwerksgegend. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. II 1851 p. 89, 99, 209.)
 — Lit. Notiz über M. J. Ackners Monographie: „Geol-palaeontologische Verhältnisse des siebenbürgischen Grenzgebirges längs der kl. Walachei“ im Archiv des Vereins f. siebenb. Landeskunde IV. 3. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. III. 1852 p. 59.)
 — Neue Miocæn-Spiroloeninen aus dem Tegel v. Ober-Lapugy. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. XX. 1869 p. 26.)

- Neugeboren J. L.** Notiz über das erst neulich entdeckte Lager tertiärer Conchylien beim Dorfe Nemesest im Banat ganz nahe der siebb. Grenze. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. III. 1852 p. 155.)
- Paläontologische Findlinge in der siebenb. Steinsalzablagerung. Forschungsresultate des Herrn Prof. Dr. A. E. Reuss. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. XX. 1869 p. 34.)
- Systematisches Verzeichniss der bis jetzt in den Tegelstraten v. Pank aufgefundenen Gasteropoden. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. XVI. 1865 p. 122.)
- Systematisches Verzeichniss der in den Straten bei Bujtur auf Unter-Pesteseer Dorfgebiete unweit bei Vajda-Hunyad vorkommenden Tertiär-Molluskengehäuse. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. XI. 1860 p. 6 u. 19.)
- Tabellarisches Verzeichniss der bis jetzt bei Pank nächst Lapugy aufgefundenen Miocaen-Conchylien, geordnet nach dem geol. Vorkommen dieser Petrefacten an den bezeichneten Orten. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. XX. 1869 p. 49.)
- Zur vorweltlichen Conchyliologie Siebenbürgens. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. II. 1851 p. 4.)
- Nitsch.** Topogr. Beschreibung des warmen Eisenbades Lucski u. a. nebst einigen Bemerkungen über Arva u. Liptau. (Schedius Zeitschrift VI p. 283 u. 239.)
- Normann H.** Ungern, das Reich, Land und Volk, wie es ist. Leipzig 1833. 2. Bde.
- Noth Jul.** Graphit mit Schwefelkies u. Brauneisenstein bei Dobschau, Gömörer Ctt., Ungarn. (Vhdlgn. der k. k. geol. R. 1874 Nr. 10 p. 245.)
- Kalkstein v. Swiatkowa in der Herrschaft Miskowa bei Zmigrod in Galizien mit Drusen, welche Bergöl u. Verdunstungsrückstände enthalten. (Vhdlgn. der k. k. geol. R. 1874 Nr. 10 p. 245.)
- Kohlenvorkommnisse an der Stracena-Höhle bei Dobschau. (Vhdlgn. der k. k. geol. R. 1874 Nr. 10 p. 245.)
- Untersuchung auf Braunkohlen bei Kapivár, bei Eperies im Sároser Ctte. Ungarns. (Vhdlgn. der k. k. g. R. 1874 Nr. 10 p. 244.)
- Nowakowski Dr.** Spoztrzeżenia nad rzeką Skawą pod Suchą. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 241—243.)
- Nowicki Prof. M.** Bericht über den Heerwurm in den Karpathen und der Táttra. (Vhdlgn. der zool. bot. Gesellsch. in Wien. XVII. 1867 Sitzgsber. p. 23.)
- Beschreibung einer neuen Käferart, nebst Ausweisen der Literatur über die Fauna Galiziens. Krakau 1872.
- Beschreibung neuer Dipteren (*Rhinoptila Wodzickii*) in der Táttra. (Vhdlgn. der zool. bot. Gesellsch. in Wien. XVII. 1867 p. 337.)
- Dodatek do wykazu pluskwiaków. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. IV. 1870 p. 237—241.)
- Ueber die Schritte wegen Schonung der Gemsen u. Marmelthiere in der Táttra. (Vhdlgn. d. zool. bot. Gesellsch. in Wien. XVII. 1867 p. 17.)
- Wykaz pluskwówek galicyjskich. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 91—108.)
- Zapiski fauniczne. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 145—152.)
- N. R.** (Anton Döllner.) Die hohe Táttra. Kleine Aufzeichnungen. (Pannonia-Kalender. Kaschau 1875 p. 31.)

- Obermüller Prof. W.** Die Seehöhe v. Presburg. (Sitzgsber. des V. f. Ntrkde. zu Presb. V. 186°/₁ p. XLVII.)
- Oczko Wojc.** O cieplicach w Krakowie w Druk. Jazarzowej 1578. 4°.
- Okapielach.** solnych parowych w r. 1839. (Gaz. lwow. 1840 Nr. 57.)
- Okolski S.** Orbis polonus splendoribus coeli, triumphis mundi, pulchritudine animantium, decore aqutilium, naturae excellentia reptilium condecoratus. Cracoviae 1641. I—III.
- Olszewski K.** Rozbiór chemiczny wód studziennych i rzecznych krakowskich. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. V. 1871 p. 131—162.)
- Opis.** 24 godzinnego pobytu w Iwoniezu. (Gaz. lwow. 1844 Nr. 102.)
— podróży do Tatrów galicyjskich (odbytej 1853.) (Pokłosie na rok 1862 p. 65—132.)
- Ompolyi.** Szünnapi kirándulás Erdély nyugati hegyei közè. Kolozsvár Stein 1864.
- Paget John.** Hungary and Transsylvania. 2 Vol. London 1839.
— Ungarn u. Siebenbürgen. Aus dem Engl. v. E. Moriarty 2. Bde. gr. 8. Lpzg. 1845 Lorek. 4¹/₂ Thlr.
- Pannoius Adam P.** Hydrographia Cttus Trenchiniensis. Viennae 1766.
— Specimen hydrographiae Hungariae etc. 1780 Viennae.
- Pantocsek.** An der Tátra. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XIX p. 334.)
— Ausflug in das Faesoer oder Naklate Gebirge. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XVIII p. 249.)
- Parvy L.** Mittheilungen über das Vorkommen u. Gedeihen der Lärche in den höheren Karpathen, welche Stelle ihr in dem dort. Forsthaushalte einzuräumen wäre, ob und welche Hindernisse ihrer grösseren Verbreitung entgegenstehen? (Mitthgn. des ung. Forstv. III. 1857. 2 p. 54 Presburg.)
— Ueber Verjüngung der Bestände im Hochgebirge, namentlich in den Karpathen; über das Herabgehen der Waldvegetationsgrenze und über das Vorkommen u. Gedeihen der Lärche daselbst. (Mitth. des ung. Forstvereins 3 Reihe 1857. 3 Hft. p. 42.)
— Welche wirthschaftl. Vorkehrungen wären zu ergreifen, um dem allmäligen Herabgehen der Waldvegetationsgrenze im Hochgebirge namentlich in den Karpathen zu begegnen? (Mitthgn. des ung. Forstv. III. 1857. 2 p. 48 Presburg.)
- Pataki S.** Descriptio aquarum mineralium M. P. Transilvaniae 8. Pest 1820.
- Patterson Arthur J.** The Magyars, their country and institutions. London 1869.
- Patzowsky Alb.** Ueber die Gebirge zwischen Eperies u. Tokaj. (Leonh. Taschenb. 1809 p. 354 u. 1810 p. 371.)
- Pawłowicz. M. A.** Wiadomość geologiczna o Wieliczce i poszukiwaniach soli w Szczerbakowie w Województwie krakowskiem. (Pamiętnik warsz. 1823. IV p. 73—100.)
— Beiträge zur Flora Ober-Ungarns. (Presb. Ver. I p. 25 II p. 1. Sitzgsber. B p. 17.)
- Pecz Dr.** Ein Ausflug nach Siebenb. (Wiener Presse 1859 Dec.)
- Peithner Jos.** Ueber Braunkohlenvorkommnisse an der oberen Gran bei Sielnice u. Altsohl. (Vhdlgn. d. k. k. geol. R. 1874 p. 334.)
- Petermanns.** Geogr. Mitthgn. 1867. 10 p. 392.
- Peters K. L. Dr.** Die Rumänen im Bihargebirge. (Oest. Revue V p. 291.)
— Ueber den Biharit u. über den Szajbelyit. (Sitzgsber. d. k. Akad. zu Wien XLIV p. 133.)
— Geologische u. mineralogische Studien aus d. südöstl. Ungarn insbesondere aus der Umgegend v. Rézbánya. I mit 1 geogn. Karte u. 1 Profiltafel, II mit 2 Tafeln. Wien C. Gerold 1861.

- Pettko J. v.** Geogn. Skizze der Gegend v. Kremnitz. (Ntrwissenschaftl. Abhdlgen. Wien 1847.)
- Physiograph. Commission d. k. k. Krakauer Gelehrten-Gesellschaft.** Anträge auf Schonung des Murmelthiers u. der Gemse in den Karpathen. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presburg IX. 1866 p. 5 u. ff.)
- Pietraszek J. Kr.** Kiedy kopalnie Wielickié i Bocheńskie odkryto (Przyaciel ludu 1846. XIII p. 354.)
- Pietrusiński Dr. Lud.** Podróże, przejażdżki i przechadzki po Europie Warszawa, 1843 i 1845. Tom 3 p. 303—487 i 4 p. 83—504.
- Pietruski P. Konst.** Naukowe zbiory w Podhorodeach i zniszczenie ich pożarem. (Bibl. Ossolinska 1848. I p. 125.)
- Plachetko Severin.** Die galizischen oder Nordkarpathen. Eine geogn. Skizze. (Jahrber. d. k. k. zweiten Ober-Gymn. in Lemberg 1862.)
- Pol Wine.** Muzeum natury we Lwowie. (Bibl. Ossolinska 1847. I. 333—371, 445—499.)
- Opis Dniestru. (Rocznik tow. nauk. krak. 1852. XXI p. 35—48.)
  - Północny Wschód Europy pod względem natury W Krak. 1851.
  - Wniosek do Towarzystwa gospodarskiego lwowskiego względem nabycia Zbioru geologiczno-paleontologicznego Lud. Zeisznera, odnoszącego się do krajowych formacyj. (Rozprawy c. k. Galicyjsk. tow. gospod. 1847. III p. 21.)
- Posępny.** Die Quarzite von Drjtoma in Ungarn. (Vhdlgn. der k. k. geol. R. XIV p. 81.)
- Geologisch-montanistische Studie der Erzlagerstätten v. Rézbánya im südöstl. Ungarn. Budapest 1874.
  - Ueber den inneren Bau der Offenbányáer Bergbaugegend. (Vhdlgn. des k. k. R. 1875. 4 p. 70.)
  - Ueber einige tektonische Verhältnisse der Bergbaugegend von Boitza in Siebenbürgen. (Vhdlgn. d. k. k. geol. R. 1875. 5 p. 77.)
- Postęp** wiadomości o wodzie wielickiej w r. 1837 do 1839. (Rocz. Wydz. lek. 1840. III p. 309, 328.)
- Przegląd** postępu wiadomości o wodzi Truskawickiej. (Rocz. Wydz. lek. 1840. III, p. 312; — 1842. VI. p. 285—290.)
- Pulszky Therese.** Märchen u. Sagen aus Ungarn. Lpzg.
- Pudowski.** Kapiela w Konopkówee. (Gaz lwow. 1843 Nr. 74.)
- Pusch J.** Nachträge zur Geognosie Polens. (Leonh. u. Bron. Jahrb. f. Mineral. 1840 p. 95. 1844 p. 183.)
- Vorläufige Nachricht v. neu aufgefundenen mächtigen Steinholzfötzen bei Stebnik in Ost-Galizien. (L. u. B. Jahrb. f. Mineral. 1845 p. 286.)
  - Ważna wiadomość o nowo odkrytych ogromnych pokładach soli kamiennéj pod Stelnikiem w Galieyi wschodniéj. (Bibl. Warsz. 1844. IV p. 205—209.)
- Pusz Jerzy.** Geognostyczny opis Polski. Warsz. 1830. (Sławianin w Warsz. 1830. I. 328, 342, 362, 392. 1830. II. 3, 19, 40, 66, 87, 199, 215, 231, 241, 257, 273, 298.)
- Rabel J.** Rośliny skrytopteiowe z okolicy Białéj. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1867 p. 229.)
- Ragusa des Marschalls Herzogs v.** Reise durch Ungarn u. Siebenb. Aus d. Franz. übers. v. Alvensleben. gr. 12 Lpzg. 1837 G. Wigand. fl. 1.50 1 Thlr.
- Reise durch Ungarn, Siebenbürgen, Südrussland u. s. f. in d. Jahren 1834 u. 1835. 4. Bde. 8. Stuttg. 1837. Hallberg 5⁵/₁₂ Thlr.
- Raguse le maréchal,** Voyage en Hongrie, en Transylvanie etc. 4 vol. gr. 8. Paris. 1837.

- Raisz Chr.** Beschreibung der Höhle Baradla im Gömörer Ctte. mit 2 Kupfer. 8 Wien 1807.
- Topogr. Beschreibung der im Gömörer Ctte. befindlichen Höhle Baradla. (Bredetzky, Beitr. zur Topogr. V p. 249.)
- Rrautenstrauch, z książąt Giedrojców Lucyja.** Miasta, Góry i Doliny. Poznań, 1844 Tom. 1. p. 91—182 i 2 p. 1—38.
- Reckert C.** Chem. Untersuchung v. Quellsätzen aus den Heilquellen nächst Mehadia. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. XIV. 1863 p. 171.)
- Ein Ausflug auf das Gebirge bei Rodna. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. VI. 1855 p. 171.)
- Rehmann Dr. A.** Die Gefässkryptogamen v. West-Galizien. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XXII p. 841.)
- Schiewereckia Podolica Andr. in Galizien. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XXII p. 341.)
- Sprawozdanie z wycieczki botanicznej w zachodnią część Galieyi. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 1—10.)
- Reichetzer.** Anleitung zur Geognosie u. s. f. 2. Aufl. Wien 1821.
- Reise von Presburg durch Mähren, Schlesien, Ungarn u. Siebenbürgen.** 3 Bde. Presburg 1793. fl. 1.75 1 $\frac{1}{8}$ Thlr.
- Reisinger Dr. Prof. Joannes.** Specimen Ichthyologiae sistens pisces aquarum dulcium Hungariae. Budae 1830.
- Reissenberger Ludw.** Bericht von einer Reise von Hermannstadt nach Rimnik in der Walachei. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. VII. 1856 p. 145.)
- Ein Ausflug auf das südl. Grenzgebirge v. Siebenbürgen. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. XV. 1864 p. 195. 225.)
- Uebersicht aller bis nun theils trigonometrisch, theils barometrisch bestimmter Höhenpunete v. Siebenbürgen. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. I. 1849⁵⁰ p. 27, 37; III. 1852 p. 2; VI. 1855 p. 57; IX. 1858 p. 195.)
- Zur Höhenkunde Siebenbürgens. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. XX. 1869 p. 115, 137.)
- Reitter E.** Eine Excursion in die Tatra. — Ein Verzeichniss der gesammelten Coleopteren, nebst einem Nachtrag über die v. Kiesenwetter ebendort gesammelten Arten. (Vhdlgn. d. ntrf. V. in Brünn VIII. 1870. I p. 3.)
- Reliquiae Kitaibelianae e manuscriptis musei nat. hung. publicatae** Augusto Kanitz (II. Relatio de itinere Bereghiensis 1803 peracto p 10—18; — III et IV Iter Marmarosiense primum 1796 et secundum 1815 susceptum p. 19—53; — V Iter arvense anno 1804 susceptum p. 54—69; — XVI Iter Bartphense 1813 susceptum p. 109 et 119.) Vindobonae 1862—1863. (Vhdlgn. der k. k. zool. bot. Gesellschaft XII p. 589. XIII p. 56, 505.)
- Ressig J. J.** Dissertatio inaug. medica, sistens brevem expositionem aquarum mineralium regni Galiciae. Vindob. 1827 p. 37.
- Resultate der Höhenmessungen in Mähren u. Schlesien.** (Verh. des Forstsection f. Mähren u. Schlesien 1865—1868.)
- Reuss.** Krétna slovenska éili opis všech jevnosnubnych na Slovensku divorostaucich a mnohych zahradnich zrostlin. v. Stavnici 1853.
- Reychersdorf G.** Chorographia Transylvaniae.
- Richter Ant.** Ueber Torfmoore im Allg. u. jene des Presb. Regierungsgebietes insbesondere. (Sitzgsber. d. V. f. Ntrkde. zu Presburg IV. 1859 p. 75.)
- **Ludw.** Beiträge zu einer Flora von Presburg. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presburg VII. 1863 p. 97 et ff.)

- Richter Wilh.** Wanderungen in Ungarn und unter seinen Bewohnern. Berl. 1844.
- Richthofen Freiherr v.** Studien aus den ung.-siebb. Trachytgeb. (Jhrb. der k. k. geol. R. 1860 p. 153.)
- Riess K.** Ausflüge in den Jahren 1868 u. 1869. (Vhdlgn. u. Mitth des siebb. V. f. Ntrw. XX. 1869 p. 131.)
- Rochel Ant.** Bot. Reise in das Banat im Jahre 1835 Pest 1838.
 — Nachtrsg zu dem Verzeichniss der Pfl. des Banats. (Flora 1831. I p. 298.)
 — Plantae banatus rariores iconibus et descriptionibus illustratae 1828.
- Rogawski Karol.** Marchany, miejsce uodzenia Stefana Batorego. (Czas. 1857 Nr. 285 et 287.)
- Rohrer Jos.** Bemerkungen auf einer Reise v. d. türk. Grenze über die Bukowina, durch Ost- n. Westgalizien, Schlesien u. Mähren bis nach Wien. Mit 2 Kpf. gr. 8. Wien 1803. Pichler. 2 fl. 1¹/₃ Thlr.
 — Versuch über die slav. Bewohner der öst. Monarchie 2 Thle. Wien 1804.
 — Versuch über die teutschen Bewohner der öst. Monarchie 2 Thle. Wien 1804.
- Rombauer Emil.** Wie stellt sich der Zustand der Waldungen in der Marmaros im Allg. dar, und auf welche Art und Weise könnte eine bessere Verwerthung des Holzes dort erzielt werden. (Mitth. des ung. Forstv. III. 1858. 4 p. 36 Presburg.)
- Rose.** Ueber das Knistersalz v. Wieliczka. (Poggendf. Annal d. Phys. u. Chemie XLVIII.)
- Roskochnik Joh.** Beschreibung des karp. Gebirges aus der Handschrift eines ungenannten Verfassers (Andr. Cirbes) mit Anmerkungen und einem Vorberichte des Herausgebers (Karl Windisch) mit 1 Kupfer. (Ung. Magazin III.)
- Rost Aug.** Beitrag zur Geognosie von Süd-Polen. Berl. 1840.
- Rostworowski J. N.** O warzeln soli i kapielach w Ciechocinky (Bbl. W. 1846. I p. 126—132.)
- Rothe Prof. Dr. C.** Barometrische Höhenmessungen in der Tatra. (Vhdlg des V. f. Ntrkde. in Presb. VIII. 186⁴/₅ p. 10.)
 — Beiträge zur Meteorologie von Presburg- (Vhdlgn. d. V. f. Ntrkde. zu Presbg. IX 1866 p. 1.)
 — Die höchsten Punkte der Tatra. (Presbg. Verein f. Ntrw. VIII. 1865 p. 4.)
 — Klima von Leutschau. (Zeitschr. der öst. Gesellsch. f. Meteorologie 1871. VI Bd.)
 — Meteorologische Beobachtungen in Leutschau im Jahre 1861. (Programm des ev. Obergymn. in Leutschau 186²/₃.)
- Rottenberg A. B. v.** Eine Excursion nach der Babia-Gora. (Berl. entom. Zeitschr. 1867.)
- Rowland V.** Arvából. (M. O. kárpategylet évkönyve I. 1874 p. 104.)
 — Aus der Arva. (Jahrh. d. ung. Karpathenvereines I. 1874 p. 105.)
 — Bericht über die im Herbste 1857 unternommene Reise in den nördlicheren Theilen des Trentschiner Cttes. (Sitzgsber. des V. f. Ntrkde. zu Presburg. III. 1858. 1 p. 19.)
 — Die Excursion der am 15—20. Juli 1856 in Kesmark versammelten Mitglieder des ung. Forstvereines in die Centralkarpathen. (Mitth. des ung. Forstv. III. 1857. 2 p. 52.)
 — Reise in das nördl. Comitát Trenchin. (Presb. Ver. III. 1 p. 19.)
- Roxer Wilh.** Bemerkungen über die Marmarosch in stat.- u. naturhist. Beziehung. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presb. V. 186⁹/₁ p. 13.)

- Rudnicki Ad.** Ozwłasnościach, skutkach sposobie użycia wody mineralnéj żelaznej, znajdującej się we wsi Gozdzikowie, Województwie Sandomirskiem w Polsce. W. Warsz. 1827.
- Rückert.** Beschreibung der Natronseen in der Grafenschaft Bihar. (Crells. chem. Ann. 1793 St. 2, 3, 6.)
- Rumy Carl.** Versuch einer Igloer entomographischen Fauna. (Bredetzky's Beitr. IV. 1805 p. 221—238.)
- Rybár Istv.** Jelentés Ungvár környékén tett földtani kirandulásokról. (Földt. közlöny IV. 1874 p. 145.)
- Rzaczziński Gabr. S. J.** Auctuarium Historiae naturalis curiosae regni Poloniae, Magni Ducatus Lithuaniae annexarumque provinciarum. Opus posthumus. Gedani 1745. 4°.
- Rzut oka na rudnie i rudy żelazne w Galicyi przez obywatela mieszkającego w górach karpackich.** (Pamięt. lwowski 1817. III. p. 123—145.)
- Saárosy Dr. Jos.** Das Mineralwasser v. Czigelka in ntrwissensch. und med. Beziehung. Eperies 1846.
- Sachkin Dr. J.** Censura o wodzie Iwonickiej r 1630; Zapisek z dawnego rękopisu p. J. Majera ogłoszony. (Rocznik Wydz. lek. w Uniw. Jagiell. 1841. IV. 2 p. 371.)
- Sadler Dr. Jos.** Flora Citus pestiensis. Pestini 1825—26.
— Synopsis salicum Hungariae. Pest 1831.
- Salzer Mich.** Borszék. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. VII. 1856 p. 49.)
— Borszék. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. XI. 1860 p. 78.)
— Die Thorenburger Kluff. (Vhdlgn. u. Mitth. der siebb. V. f. Ntrw. XV. 1864 p. 43.)
- Salomon F. K.** Krótka wiadomość o wodach siarczystych w Lubieniu. (Rozmajtoséi 1823 Nr. 35.)
- Sawiczewski Fl.** Wiadomość o wodzie słonej krakowskiej. (Roczn. Wydziału lekarsk. w Uniw Jag. 1845. VIII. 2 p. 125—132.)
- Say Mor.** Analyse des Mineralwassers zu Lippa im Temeser Banate.
- Schaitter J.** Zapiski o ssakach i ptakach okolicy Rzeszowa. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 69—73.)
- Schauer Ernst.** Die Murmelthiere u. Zieselmäuse Polens u. Galiziens. Krakau 1865.
- Schedius v.** Zeitschr. v. u. f. Ungarn zur Beförderung d. vaterl. Gesch. Erdkde. u. Literatur. 6 Bde. Pest 1802—1804.
- Schelley, Scherfel u. Kalkbrenner.** Controverse über d. Vorkommen und den Standort einiger Pflanzen in der Tatra. (Z. A. 1864 Nr. 28, 29, 31, 32, 45, 46, 48 u. 49.)
- Scherfel Aurél V.** A tátrafüredi „Castor“ és „Pollux“ ásványforrások vegytani elemzése. (Math. és természettud. közlem. XII. 1874 p. 1.)
- Scherfel, Schelley u. Kalkbrenner.** Controverse über das Vorkommen und den Standort einiger Pflanzen in der Tatra. (Z. A. 1864 Nr. 28, 29, 31, 32, 45, 46, 48 u. 49.)
- Scherfel W. A.** Das Süßwasser des Bades Schmeeks. (Jahrb. des ung. Karpathenvereines I. 1877 p. 119.)
— A tátrafüredi édes víz. (Magyarorsz. kárpátgyelet évkönyve I. 1874. p. 118.)
— Ueber einen Getreideverwüster. (Zips. Anz. 1864 Nr. 50.)
- Schiller Sigm.** Aus Oberungarn. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XV p. 1378.)
— Flora des Warmbades Teplitz. (Skof. öst. bot. Zeitsch. XVII p. 37.)

- Schiller Zsigm.** Nyitra város és környékének növény és földt. viszonyainak leírása. (M. orv. és term. vizsg. Posonyb. tart. nagygy. munkal. 1865 p. 296.)
- Pflanzengeographisches über Neutra. (Elfte Ung. Ntr. f. Vers. 1865; — Auszug-Presb. Ver. IX p. 32.)
- Schmidl A.** Die Eishöhle Lednica bei Szilize. (Sitzgsber. des k. Akad. d. W. Wien 1856 p. 579.)
- Reisehandbuch durch das Königr. Ungarn. 2. Aufl. v. Jennys Handbuch. Wien. Gerold 1835. 2 fl. 1 $\frac{1}{3}$ Thlr.
- Schmölnitz** und sein Bergbau. (Hesperus XXVI. 4. Hft. Beil. 16 p. 121.)
- Schnell Peter.** Chem. Analyse der Ludwigsquelle in Zaizon. (Vhdlgn. und Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. VI. 1855 p. 27.)
- Chem. Analyse der Salzsoolen zu Salzburg (Vizakna.) (Vrhdgn. und Mitth. d. siebenb. V. f. Ntrw. VII. 1856 p. 169.)
- Chem. Analyse der Slaniker Mineralquellen in der Moldau. (Vhdlg. u. Mitthlg. des siebenb. V. f. Ntrw. VI. 1855 p. 5.)
- Chem. Analyse der Thermalquelle zu Al-Gyógy. (Vhdlgn. und Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. IX. 1858 p. 43.)
- Chem. Analyse der Thermalquellen zu Alsó-Vátza. (Vhdlgn. und Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. IX. 1858 p. 22.)
- Schröer Prof. Dr. K. Jul.** Die Deutschen im ung. Bergland. Eine Skizze. (Woehenschr. f. W. K. u. öffentl. Leben. (Beil. d. W, Ztg.) 1865 Nr. 5, 6 u. 7.)
- Ein Haus und seine Bewohner aus Geidel in der Neutraer Gespanschaft Ungarns, einem d. sog. deutschen Häudörfer des ung. Berglandes. Ausgestellt auf der Wiener Weltausstellung 1843 durch die Presburger Handelskammer 1874.
- Versuch einer Darstellung der deutschen Mundarten des ung. Berglandes, mit einer Uebersichtskarte d. deutschen Ansiedelungen im nordwestl. Ungarn. (Wiener Akad. Sitzgsber. des phil. hist. Cl. Novheft 1863. XLIV Bd. p. 253.)
- Schroetter Ad.** Regni Poloniae Salinarum Vielicensium jucunda et vera descriptio carmine elegiaco. Crac. 1553.
- Schütz.** Allg. Erdkunde; Bd. 13, 14 u. 26: Blumenbach, Neuestes Gemälde des Länder Ungarn, Polen, Mähren, Schlesien, Siebenb. u. s. w. 3 Bde. gr. 8. Wien 1833. Sammer. III. Bd. Siebenbürgen. gr. 8. Ebd.
- Schultes.** Lettre a Mr. Gehlens sur des observations mineralogiques et physiques faites en Galicie. (Journ. des Miner. Paris 1808 T. XXIII.)
- Mineral. Bemerkungen auf einer Reise von Krakau nach Inspruck. (Gehlens Jour. der Chemie 1808. VII p. 393.)
- Mineralog. u. physik. Beobachtungen angestellt in Galizien. (Gehlen Journ. für Chem. V p. 248. VI p. 125; — Journ des mines. 1808. XXIII p. 89.)
- Schur Dr. Ferd.** Alph. Verzeichniss aller in Siebenb. bis heute mir bekannt gewordenen Gräser, Gramina, Graminea, Juss., Arten u. Abarten nebst Hinzufügung der Nummer, unter welcher diese in Baumgartens Enumeratio stirp. aufzufinden sind. (Vhdlgn. und Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. I. 18 $\frac{40}{50}$ p. 182, II. 1850 p. 65.)
- Beitrag zur Kenntniss der Flora Siebenbürgens. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. II. 1851 p. 167. u. 176; III. 1852 p. 84, 93, 117, 122; u. IV. 1853 p. 3, 24, 46, 57, 105; V. 1854 p. 78.)
- Bericht über eine bot. Rundreise durch Siebenbürgen im Jahre 1853. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. X. 1859 p. 58, 96, 137 u. 185.)

- Schur Dr. Ferd.** Ueber die siebenb. Pflanzenzengattung *Scleranthus*. L. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. II. 1850 p. 9.)
- Ueber eine Centurie Pflanzen, welche Herr Alb. Bielz auf dem Kühhorn bei Rodna und auf dem Cziblesbei Bisztritz im Aug. 1848 sammelte. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. I. 1849/50 p. 101.)
- Ueber eine neuen siebenb. Pfl. *Bulbocodium edentatum*. (Vhdlgn. und Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. in Hermst. II. 1850 p. 165.)
- Verzeichniss der v. Dr. F. Schur am 19. Nov. 1851 in der Umgebung v. Hermannst. beobachteten, theils vom Rechnungsrath Dan. Czekelius am Scholtener Berge gesammelten Pflanzen. (Vhdlgn. und Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. III. 1852 p. 32 u. 95.)
- Schwab Dr. Erasmus.** Ueter die period. Quelle bei Straczena. (Mitth. der k. k. geogr. Gesellsch. V. 1861 p. 44.)
- Schwartzner M.** Statistik des Königr. Ungern. Pest 1809—1811. 3 Thlr.
- Schwarzott Dr. J. G.** Die Herkules-Bäder bei Mehadia. Ein monogr. Versuch. Wien 1831.
- Schwefelhöhle** im Berge Búdös. (Waldh. illustr. Blätter 1864 Nr. 50.)
- Scherner Dr. C. A.** Tátraführer. Ein pract. Wegweiser, um bequem in zehn Tagen einen Ueberblick über das „hohe Tátra (Centralkarpathen) u. zugleich einen Einblick in seine grossartigten Punkte zu gewinnen. Nebst einer Specialkarted. „Hohen Tátra“, Bresl. A. Gosohorsky 1875.
- Sefranka Dr. G. A.** Korytnica und Lúcsky. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presburg VII. 1863 p. 1.)
- Seidel S. F.** Bot. Anmerkungzn über die Gegend von Zakopane. (Isis (Dresden) 1868 p. 65.)
- Seidl J. H.** Ueber die kalte salinische Schwefelquelle zu Niemirów im Zólkiewer Kreise des Kgrs. Galizien Wien 1837.
- Seidlitz Georg.** Beitrag zur Käferfauna Siebenbürgens. (Vhdlgn. und Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. XVIII. 1867 p. 43.)
- Senoner Ad.** Zusammenstellung der im chem. Laboratorium der k. k. geol. Reichsanstalt ausgeführten Analysen.
- Serényi Gabr. Gf.** Skizzirte Darstellung der geol. Verhältnisse des Nagybányaer Bezirkes. (Haidinger Mitth. v. Freunden der Ntrw. in Wien II p. 62.)
- Sestini Dom.** Viaggio curioso-scientifica-antiquario per la Valaachia, Transilvanie Ungheria fino a Vienna. 8. Firenze 1815. Berlin, Schlesinger. 1³/₄ Thlr.
- Siarezyński Fr.** Galicya, jéj ziemia, płody i ludy. (Dodatek tygodniowy do Gazety lwowskéj 1857. VII.)
- Siegmund Dr.** Uebersicht der bekanntesten Mineralwässer Siebenbürgens. Wien 1860. Braumüller.
- Sieradzki Hieron.** Zapiski fizyograficzne z wycieczki odbytej w r. 1868. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 31.)
- Sigerius Peter.** Verzeichniss der in Siebenb. wild wachsenden officinellen Pflanzen. (Siebenb. Quartalschr. II u. III Jahrg.)
- Sill Victor.** Beitrag zur Kenntniss der Crustaceen, Arachniden und Myriopoden Siebenbürgens. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. XII. 1861 p. 2, 181, 199; XIII. 1862 p. 54 u. 74.)
- Simiginowicz — Staufe L.** Die Bodenplastik der Bukowina. Kronst. Siedel.
- Skalkowski Wl.** Wody mineralne w dobrach kamer. w Truskawcu. Lwów 1857.
- Slowaczynski A.** Statistique du royaume de Pologne, comprenant la statistique physique productive et morale etc. Paris 1837. 16°.
- Statistique générale de la ville de Krakovie et de son territoire et du royaume de Galicie. Paris 1839. 16°.
- S. O.** Szkice podróznego. (Bbl. Warsz. 1842. III p. 36—50.)
- Spengler.** Der Kurort Krynica. (Balneolog. Ztg. 1858 Nr. 13.)

- Spinger.** Abhandlung von dem im Ungarischen befindlichen Erzen und Gangarten. Dresden 1765.
- Spisy** chrząszczów z okolicy Drohobyczy, Bochni i Tarnopola. (Spraw. kom. fizyogr. c. k. tow. nauk. krak. 1867 p. 141—144.)
- Starovolski Sim.** Polonia nunc denuo recognita et aucta. Accesserunt tabulae geographicae, cum praefatione Herm. Conringii. Wolferbyti 1656. 4°.
- Steczkowska Marya.** Obrazki z podróży do Tatri Pienin. Wydanie I. 1858; wydanie drugie przepisane i pomnożone 1872. Krakow. Friedlein.
- Steczyński B. Zym.** Album Pienin i Tatrów. Kraków 1860.
 — Okolice Galicyi. Lwów 1847.
 — Tatry (z 80 rycinami.) Kraków 1860.
- Stein B.** Flechten der Babiagóra. (Vhdlgn. des bot. V. f. d. Prov. Brandenburg 1872 p. 94—97.)
 — Ueber 2 bot. ExcurSIONen nach der Babiagóra. (Jahrb. d. schles. Gesellsch. 1872; bot. Sect. p. 51—55.)
- Steinhard.** Oesterreich u. sein Volk 1860.
- Steller K.** Das Niemirower Bad im Kgr. Galizien, phys.-chemisch untersucht. Lemb. 1833.
- Sternheim Dr. C.** Flora succineta magni Transsilvaniae principatus. Dissertatio inauguralis botanica. Vindobonae 1846.
- Steskal J. M.** De aquis muriatico-salinis universe et singulariter de aqua Vielicensi et Ivonicensi. Diss. aug. Crac. 1839.
- Stocz.** Das Kgehr. Ungern nach dessen Grösse, Landesbestandtheilen etc. Presburg 1824.
- Stöger M.** O Dniesztrze w Galicyi. (Rozmaitości We Lwowie 1834 Nr. 12 u. 13.)
 — Wiadomość o lasach Galicyi, ich płodach i użytku. (Czasopis m. nauk. Ossol. 1829. IV p. 59—77. 1830. I p. 15—30.)
- Streffleur R. v.** Hypsometrischer Atlas der öst. Kronländer. kl. Fol. Wien 1867.
- Stricker W.** Ungarn u. Siebenbürgen. Nach den besten Quellen geschildert. 8. Frankfurt 1847.
- Stromenger Karl.** Aus Galizien. (Tourist. I. 1869 p. 12.)
- Struve A. J.** De vera origine et epocha Hunnorum, Avarum, Hungarorum in Polonia. Dissertatio. Lipsiae.
- Stupnicki Hip.** Das Kgr. Galizien u. Lodomerien sammt dem Grossherzogthume Krakau und dem Herzogthume Bukowina. Lemberg 1853.
 — Galicya pod względem geogr.-topogr.-historycznym Lwow. 1849.
- Stur D.** Bericht über die geolog. Uebersicht d. Umgeb. v. Lemberg. (Jahrb. der k. k. geol. R. X. 1859 Verh. p. 104 u. 105.)
 — Braunkohlenvorkommnisse in dem Trachytgebirge der oberen Maros in Siebenbürgen (Vhdlgn. d. k. k. geol. R. 1873 Nr. 13.)
 — Die Gattung Draba in den Karpathen. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XI p. 134.)
 — Die intermittierende Quelle v. Straczena in Oberungarn. (Mitthlg. der k. k. geogr. Gesellschaft VII. 1863 p. 17.)
- Suchodolski S.** Sosnów w obwodzie Brzeżańskim. (Rozpr. c. k. Galicyjsk. tow. gospod. w Lwowie 1849. VI p. 159—177.)
- Syxt Erazm.** O cieplicach w Szklęksiąg troje. Zamoś u Wolbrameczyka 1617. Wydanie 2gie po łacinie i po polsku w Warsz i Lwowie w Pozera 1780. 4°.
- Szabó Jos. Dr.** Adatok Magyar és Erdélyország trachytképleteinek ismertetéséhez II. Rézbánya vidéke. (Földt. közlöny IV. 1874 p. 178.)

- Szabó Jos. Dr.** Adatok Magyar- és Erdélyország trachytképleteinek ismertetése III. Az erdélyi érchegeység. Verespatak trachytképletei. (Földt. közlöny. IIV. 1874.)
- Szalay J.** Album Szezwawnickie czyli nabrzeża górnego Dunajca w dwodziestu czterech widokach rysowane z natury. Zeszyt I—IV. Kraków 1858.
- Szaszki J.** Introductio in geographiam Hungariae antiqui et medii aevi e veterum monumentis eruta et VI Tabulis illustrata. 8. Posonii 1781.
- XX Tabellae geogr. ung. antiquae. Fol. min. Posonii 1750.
- Szentiványi Mart.** Dissertatio geogr. univ., de insulis, antris, speluncis, montibus, voraginibus et hiatibus terrae admirandis; de locorum terrae proprietatibus; horographica, politica et historica sacrae coronae Hungariae notitia. Tyrnaviae 1689.
- Szepesházy u. Thiele v.** Wegweiser durch das Kgr. Ungarn. Im Anhang ein Verzeichniss aller ung. Mineralquellen. Kaschau 1826.
- Wegweiser durch Ungern u. die angrenzenden Länder 8. Kaschau 1827. Mit Karten.
- Szirmay A.** Notitia montium et locorum viniferorum Ottus. Zempliniensis 1799. Cassoviae.
- Notitia politica, historica, topographica incl. Ottus. Ugochiensis. Pestini 1805.
- Szontagh.** Adatok Gömörmegye éjszak-nyugati részének term. viszonyaihoz, különös tekintettel virányára. (M. orv. és term. vizsg. Posonyban tart. nagygy. munkálatai 1865 p. 279.)
- Beiträge zu den phys. Verhältniss der nordöstl. Theile des Gömörer Cttus, besonders mit Bezug auf dessen Flora. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XVI p. 145.)
- **Miklós Dr.** Korytnica gyogy- és fürdőhely egyedirati vázlata, orvosok, természetudósok és fürdővendégek számára. Budapest 1873.
- **Dr. Nic. v.** Monographische Skizze des Kur- und Badeortes Korytnicza in Ungarn. Budapest 1873.
- Das Waagthal der Centralcarpathen. (Skof. öst. bot. Zeitschrift XIV p. 269.)
- Enumeratio plantarum Ottus Arvensis, (Vhdlgn. der k. k. zool. bot. Gesellsch. XIII p. 1045.)
- Szubert M.** Opisanie drzew i krzewów leśnych królestwa polskiego. We Warsz. 1827.
- Tanári Mihály.** Magyarország természeti ritkaságai. Nemetből fordítva. Pozsony és Pest 1814.
- T. D.** O krajopisie czyli Geografii Galicyi. (Czasopism nauk. księgozbiuru publ. Imienia Ossolinskiach 1831. I p. 88—103.)
- Telakowski O.** O własnościach i skutkach lekarskich wody mineralnej Buskiej. W Warsz. 1835.
- Teleki Dom. Grf.** Reise durch Ungarn u. einige angrenzende Länder. Aus d. Ung. v. L. v. Németh. Mit Karten gr. 8. Pest 1803. Hartleben. 1⁵/₈ Thlr. fl. 2.75
- Reisen durch Ungern. Pest 1805.
- Temple Rud.** Bilder aus Galizien zur theilweisen Kenntniss des Landes und seiner Bewohner. Krakau.
- Das Mineralbad Krynica mit allg. Seitenblicken auf Galizieus Heilbrunnen. (Mitthlgn. der k. k. geogr. Gesellsch. VIII. 1864. I p. 37.)
- Die Gebirgsbewohner in Galizien. (Mitthlgn. der k. k. geogr. Gesellsch. IV. 1860 Abhdlgn. p. 37.)

- Temple Rud.** Hydrographische Skizze der hohen Tatra. (Bericht der Wetterauschen Gesellsch. f. Ntrkde. zu Hanau 1868.)
- Untersuchungen über die ältesten Bewohner und Ansiedlungen auf der nördl. Karpathen-Terrasse. (Mitthlgn. der k. k. geogr. Gesellsch. IV. 1865 p. 83.)
  - Zur Topographie der Herzogthümer Auschwitz u. Zator. (Mitthlgn. der k. k. geogr. Gesellsch. VIII. 1864. 2 p. 180.)
- Tertiär** Bildungen bei Czerniowce. (Jahrb. der k. k. geol. R. X. 1859 Vhdlg. 105. 130.)
- Versteinerungen in Galizien. (Jahrb. der k. k. geol. R. XI. 1860 p. 12.)
- Thiele.** Das Kgr. Ungarn. Ein top. hist. stat. Rundgemälde. Kaschau 1833. 6 Bde.
- Thieriot, Forstrath.** Ueber das Vorkommen und die Gewinnung des Steinsalzes in dem alten Bergbaue Wieliczka. (Vhdlgn. des V. f. Ntrkde. zu Presburg VI. 1862 p. 75.)
- Thouvenel Ed. Ct. de.** La Hongrie et la Valachie. Souvenirs des voyages et notices historiques. 8. Paris 1840.
- Thümen, Baron F.** Hypsometrie v. Siebb. Ein syst. Verzeichniss sämtlicher bis jetzt im Grossfürstenthume Siebenbürgen ausgeführten Höhenmessungen. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw. XIX. 1868 p. 60, 97, 111, 123, 146, 160, 178, 198, 212.)
- Timlich.** Sammlung d. merkw. Nationalcostüme des Kgr. Ungern. Wien. 1816. 60 Blätter.
- Titz C. Th.** Beschreibung des Korsower mineralischen eisenhaltigen Wassers. Lemberg 1800.
- Opisanie wody mineralnej korsowskięj cząstki żelazne w sobie trzymającej. Lwów 1807.
- T. M. Wieliczka.** (Przyjacieł ludu 1836. I p. 171.)
- Toezyski Mich.** Podleszany w obwodzie Tarnowskim. (Rozprawy c. k. Galicyjsk. tow. gospod. we Lwowie 1853, XIII p. 106—132.)
- Torosiewicz T.** Analyse der Drohobycezer-, Bolechower-, u. Starosoler-Salzsoolen-Mutterlaugen. (Buchners Repert. f. d. Pharm. 1830. XXXVI p. 169.)
- Beitrag zur Kenntniss d. Mineralwasser zu Truskawiec und Bestimmung des Chlorammoniums in der Ferdinandsquelle, wie auch in der Bittersalztrinkquelle, mit der tabell. Zusammenstellung der Bestandtheile der sämtl. Mineralwässer zu Truskawiec. (Buchner Repert. f. Pharm. 1842, XXXI p. 318; — Nr. 1843 Nr. 57.)
  - Beitrag zur Kenntniss des Schwefelwasserstoffgases in dem Schwefelwasser zu Lubieñ. (Buchners Repert. XLVII p. 382.)
  - Chemische Analyse der Bittersalzquelle zu Truskawiec. (Buchner Repert. f. Pharm. 1842. XXVII p. 337—342; — Schmidt Jahrb. d. ges. Med. 1842. XXXVI p. 146; — Oesterr. Wiener Ztg. 1812 Nr. 246.)
  - Das Heilwasser von Konopkówka. (Buchners Repert. f. Pharm. LII p. 284.) Med. Jahrb. d. k. k. öst. Staaten 1832 Nr. 11.)
  - Das Heilwasser v. Swoszowice. (Buchner Rep. f. Pharm. LXXIV p. 5. Galicia, Zeitschr. 1841 Nr. 43.)
  - Das Mineralwasser Burkut bei Kossow chemisch untersucht. (Mnemosyne. Lemberg 1837 Nr. 73.)
  - Das Podgorzer Wasser. (Buchner Repert. f. Pharm. LXXIV. 1. Galicia. Zeitschr. 1841 Nr. 43.)
  - Die Heilwässer v. Podgorze, Swoszowice, Wieliczka u. Iwoniecz. (Buchner Repert. f. Pharm. 1841. XXIV.)

- Torosiewicz F** Die Salzsoole zu Wieliczka. (Buchner Repert. f. Pharm. 1841. XXIV p. 8; — Galicia. Zeitschr. 1841 Nr. 43. 44.)
- Die Schwefelquelle zu Konopkówka, physikalisch-chemisch untersucht und beschrieben, nebst ärztl. Bemerkungen über deren Heilkräfte v. G. H. Mosing. Lemberg 1831.
  - O wodach mineralnych w Truskawcu. (Gaz. lwow. 1873 Nr. 47.)
  - O wodzie Podgórskiej. (Roczn. Wydz. lekarsk. w Uniw. Jagell. 1841. IV. 2 p. 356; 1843. VI p. 297. Gaz. lwowsk. 1841 Nr. 41.)
  - O wodzie siarczanej w Konopkowie. (Rozm. 1832 Nr. 26.)
  - O źródle siarczystem w Szkłe i wodzie mineralnej w Sokolnikach w bliskości Lwowa położonych. (Pamiętnik farm. krak. 1835. II p. 150.)
  - Physikalisch-chem. Analyse der mineralischen Schwefelquelle zu Lubien. Wien 1828. (Buchner Repert. f. Pharm. XXVIII p. 158.)
  - Rozbior fizyczno-chemiczny źródła siarczystego w Konopkowie król. Galicyi, najprzód w języku niem. wydany, teraz zaś na język polski przełożony i dodatkami pomnożony, wraz z lekarskimi uwagi o skutkach i mocy onegóż leczącej p. G. H. Mosinga. Lwow 1833.
  - Ueber die Mineralquelle v. Szkło u. das Mineralwasser v. Sokolniki in der Nähe von Lemberg. (Mnemosyne. 1835 Nr. 45.)
  - Wiadomość ozdoświadczeniach wody mineralnej w Niemirowie. (Rosmaitości. Lwowie 1832 Nr. 27.)
  - Wiadomość o wodach siarczystych Lubieńskich. (Czasopism. Ossal. 1828. II p. 122—133.)
  - Woda lekarska w Swoszowicach. (Rocznik Wydziału lek. Uniw. Jagell. 1841. IV. 2 p. 359; 1843. VI. 2 p. 308; — Gaz. lwow. 1841 Nr. 41.)
  - Woda solna i kopalnie w Wieliczne. (Roczn. Wydz. lek. 1841. IV p. 326—364. Gaz. lwow. 1841 Nr. 41.)
  - Woda źródłowa we Lwowie chemicznie rozebrana, tudzież niektóre uwagi o wodzie żelezistej w Sokolnikach i o alkalicznych wodach mineralnych w Iwoniezu i Szczawnicy. (Pamiętn. tow. lekarsk. warsz. 1858. XL p. 165—180.)
  - Wyciąg z rozbiuru chemicznego wywarów surowicy Drohobyckiej, Starosolskiej i Bolechowskiej. (Gaz. lwowska 1831. Rozm. Nr. 21)
  - Źródła słonogorzkie w Truskawcu rozebrane chemicznie. (Gaz. lwow. 1842 Nr. 43 p. 283 et Nr. 105.)
  - Zur Kenntniss der Schwefelquelle zu Niemirów. (Mnemosyne 1832 Nr. 62.)
- Towson Rob.** Voyage en Hongrie par le C. Cantwel. Tom, 3. Leipzig 800.
- Trembecki O.** Wiadomość o wodach lekarskich w Głębokiem. (Rocznik tow. nauk. krak. XXVII. 1860 p. 250—260.)
- Tröster Joh.** Das Alt- u. Neu-deutsche Dacia d. i. Neue Beschreibung des Landes Siebenbürgen 1866.
- Neue Beschreibung des Königreichs Ungarn u. der dazu gehörigen Länder.
- Tschering.** Beschreibung von Ungarn. 1678. Nürnberg.
- Tschermak G.** Untersuchung des Cancrinits v. Ditro in Siebenbürgen. (Sitzgsber. d. k. A. d. W. XLIV. 1861 p. 134—137.)
- Tschusi-Schmidhof Victor Ritter v.** Ueber das Vorkommen der Gemse u. des Murmelthieres in den Karpathen. (Jagdzeitung XVII. 1874 Wien p. 737.)

- Turezyński Em.** Okresy kwitnienia roślin, oparte na spostrzeniach czynionych w obwodach żolkiewskim, lwowskim i przemyskim od r. 1861—1869. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III. 1869 p. 137—144.)
- Spis roślin około Przemyśla dziko rosnących notowanych w sierpniu w r. 1871. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. VI. 1872 p. 11—15.)
- Spis roślin w okolicy stanisławowa zbieranych podczas wakacyi 1872. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. VII. 1873 p. 40—52.)
- Prof. Zapiski fauniczne. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. IV. 1870 p. 179—186.)
- Turek.** De Aquis muriaticis regni Galicieae. Vindobonae 1836.
- Turski J. K.** Kilka rysów fotograficznych z Tatrów. (Tygodnik illustr. Warszawa. 1860 p. 463 i 484.)
- Ueber die Salzsoole und die Soolenbäder zu Wieliczka.** (Med. Jahrb. des k. k. öst. Staat. 1838. XV q. 360.)
- Uechtritz R. v.** Bemerkungen über einige Pfl. d. ung. Flora. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XVI p. 209, 143, 281, 315.)
- Correspondenz. (Skof. öst. bot. Zeitschr. XIV p. 223 et 385; XV p. 120.)
- Excursion in die Centralkarpaten. (Skof. öst. bot. Wochenbl. VII p. 342, 351, 360, 368 et 375.)
- Oxytropis carpatica. (Oest. bot. Zeitschr. XIV p. 216 et 218.)
- Uhle.** Abstecher in die Karpathen. (Tourist I. 1869 Nr. 39 et 40 p. 630—636, Nr. 43—44 p. 682—688, Nr. 45 et 46 p. 717—724.)
- Unger Ant.** Nachricht von den Mineral-Trink- und Badequellen im Kurorte Truskawiec in Galizien u. deren zweckmässiger Benützung Wien 1843 p. 60.
- Wanderungen durch ung. Gegenden. (Schedius. Zeitschr. v. u. f. Ung. 1803.)
- Urlinger P.** 20,000 Höhenbestimmungen der bekannten Berge u. Orte in der österr. ung. Monarchie, nach Kronländern alphabetisch geordnet, Krems 1873. Wien Mayer et Comp. 1 $\frac{1}{3}$ Thlr. 2 fl.
- Úti vázlatok északnyugati Magyarországból.** (Magyarhoni természetbarát I.)
- Vályi Andr.** Magyarországnak leírása betűrend szerint I—III, 1796—1799 Budán.
- Varečka.** Phanerogamen-Flora der Umgebung v. Neusohl. (V Progr. des Gymn. in Neusohl 1857.)
- Vass Imre.** Az Aggteleki barlang leírása, fekte területével talprajzolatjával és hosszába való átvágásával 1831.
- **Jos.** Eine Wanderung nach der Eishöhle bei Skerisora. (Vhdlgn. und Mitth. des siebenb. V. f. Ntrw. VIII. 1857 p. 162.)
- Jégbarlangok Also-Fejérmegyében. (Csaladkönyv 1858 p. 177.)
- Vaterlandsbuch das illustrierte.** V Bd. 1, 2 Abthlg. Vaterländische Bilder aus Ungarn u. Siebenbürgen. 8. Leipzig 1858. O. Spamer.
- Vest Wilh. v.** Ueber die Clausilia fallax Rossm. und die ihr zunächst verwandten siebb. Arten. (Vhdlg. u. Mitth. d. siebenb. V. f. Ntrw. in Hermannst. X. 1859 p. 259.)
- Viertel Adalbert.** Przezynek do fauny Galicyi (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. VI. 1872 p. 57—69.)
- Vogel Dr. Herm.** In der hohen Tatra. (I Beil. zur k. priv. Berl. Ztg. 1871 Nr. 259 et 260; — 1872 Nr. 252.)
- Voith Karl.** Vorkommen, Verbreitung und Bildung der Kugelform in der Molassegruppe am südl. Abhänge der Karpathen in der Walachei. (Vhdlg. u. Mitth. d. V. f. Ntrw. zu Hermst. II. p. 136.)

- Voith Karl.** Uebersicht der vorzüglichsten geogn. Verhältnisse Siebenb. (Vhdlg. d. V. f. Ntrw. zu Hermannstadt I. p. 143.)
- Von den ausserordentl. u. wunderbaren Klippen u. unterird. Höhlen** in dem Karpathen-Gebirge, welche Ungarn u. Pohlen voneinander scheiden. (Wienerisches Wochenblatt f. d. Liebh. der Gesch. der Erdbeschr., der Weltweisheit, Ntrkde u. schönen Wissenssch. I. 1825.)
- Von den Steinsalzgruben** zu Wieliczka u. Bochnia in Galizien. (Mag. f. d. Bergkunde 1791 VIII.)
- Wachtel Dr. D.** Zeitschr. f. Ntr.- u. Heilkunde in Ungarn, 1850--1860. Oedenburg.
- Wachtel Fryd.** Spis chryszaszczów z dorzecza Soły i Koszarawy. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. IV 1870 p. 246--262.)
- Waga Ant.** Zbiór entomologiczny, mineralogiczny i botaniczni p. Estreicherze prof. w. Krakowie. (Gaz. warsz. 1851 Nr. 16.)
- Wagner Dr. Ab.** Die Heilquellen von Pystjan in Ungarn. Wien 1859.
- Wagner J.** Notizen über das Vorkommen einzelner ungar. Vogelarten. (Sitzgsber. der V. f. Ntrkde. zu Presburg II. 1857 I. p. 27.)
- Wagner Lucas.** Dissertatio medica de aquis medicatis Magni princip. Transylvaniae Viennae 1773.
- Wajgiel L.** Spis pajaków. (Spraw. k. f. t. n. krak. 1868 p. 153--155.)
— Spostrezenia o płazach. (Spraw. kom. fizyogr. e. k. tow. nauk. krak. 1867 p. 133--136.)
- Walchner F. C.** Nachricht von der Lubienier Schwefelquelle in Ostgalicien u. dem aus selbiger erhaltenen Schwefel. (Moll Jhrb. IV. 195.)
- Wallaszky.** Conspectus reipublicae literariae in Hungaria. Poson. 1808.
- Wallich E. W.** Ueber die Bäder in Klein-Pöstény od. Pöstýén auch Piéstyan im Neutraer Cmtte des Königreichs Ungarn. Wien 1821.
- Wallmann Heinr.** Der Durchbruch des Dunajec durch die Peninen. (Tourist II. 1870. Nr. 7 p. 152--156.)
— Die hohe Tatra. (Tourist I. 1869 Nr. 17 & 18 p. 257--272.)
- Walsh R.** Reise v. Constantinopel durch Rumelien, d. Balkan, Bulgarien. d. Walachei, Siebenbürgen u. Ungarn. Aus dem Engl. v. Lindau, 2. Theile mit Karte. Dresden 1828.
- Warschauer Jon.** Curbericht aus Szczawnica im Sandeer Kreise in Galizien 1859. (Zeitschr. d. Gesellsch. d. Aerzte zu Wien 1860. VI. Nr. 9, 10, 12.)
— De vi & efficitia aquae medi atae Jvonicensis. Comment. inaug. Crac. 1843.
— Sprawozdanie z chorych leczonych w Szczawnicy podczas pory kąpielnej r. 1858. (Tygodnik lek. warsz. 1859 p. 109, 119, 127, 139.)
- Weber S.** Ein Ausflug auf die „Nadel“ (Ihla). (Pannonia 1874 Nr. 59 & 60.)
— In die Alabasterhöhle. Ein Ausflug in die Central-Karpathen. (Pannonia 1874, Nr. 77.)
- Weinberger Dr. S.** Der Curort Pistyán in Ungarn u. seine Heilquellen mit besonderer Rücksicht auf die Electricität. Wien. Braumüller 1875.
- Weltkunde** die von Harnich u. Heinzelmann 11. Band Reisebilder und Skizzen aus Galizien, dem Banat u. Siebenbürgen. Mit 1 Kupfertaf. 1853. 1 Thlr. Lpzg. Fr. Fleischer.
- Werchratski J.** Dodatek do fauny motyléj. (Spraw. kom. tow. nauk. krak. IV 1870 p. 263 & 264.)
— Przyczynék do krajowej fauny motyléj (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III 1869 p. 50.)
- Werhner G.** Dissertatio de admirandis Hungariae aquis. 1713.
- Werner Ferd.** Rozbiór chemiczny wody mineralnej, znajdujacej się pod miastem Busk, uskuteczniony z polecenia komisyy rząd. spraw. wewn. i policyi. Warsz. 1832.

- Weszelovszky Dr. Károly.** Arva megyének leírása. A m. ov. és term. v. vizs. munkal. 1863.)
- Árvmegyeye orvosi helyirata. (A m. orvos. és természetvizsg. IX nagygy. munkal. 1864 p. 102—104.)
- Wetschky M.** Bot. Ausflug in das obere Waagebiet. (Oest. bot. Zeitsch. 1872.)
- Wiadomości** o Busku użyteczna dla szukających polepszenia zdrowia. (Gaz. poranna w Warsz. 1837 Nr. 93 p. 3.)
- o soli w Stebniku. (Kurryer krak. 1844.)
  - o wodach słono—siarczystych w Solcu. (Pamiętnik tow. lekarsk. warsz. 1841. V. v. 186—189.)
  - o źródle kruszewóm w Konopkówee. (Rozmaitości. We Lwowie 1831 Nr. 24.)
- Wiadomości** fauniczne z Galicyi zachodniej i wschodniej (Spraw. kom. fiz. tom. nauk. krak. 1874 p. 155—161.)
- Wielogłowski W.** Nachricht über die Mineralwasser von Solec. Breslau 1830.
- Uwiadomienie o wodach mineralnych Soleckich. Krak. 17 Sierp. 1830.
- Wierzejski A.** Przyczynek do fauny owadów błonkoskrzydłych. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 108—121.)
- Sępy gnieżdżą się w Galicyi. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. III 1869 p. 152.)
  - Zapiski z wycieczki podolskiej (Spraw. kom. fizyogr. tow. nauk. 1867 p. 165—179.)
- Wiesbauer J.** Beiträge zur Flora v. Presburg. (Vdln. d. V. f. Ntkd. zu Presburg. Neue Folge I. 1869⁷⁰ p. 1 et ff. et II. 187^{1/2} p. 148.)
- Willichius Jodocus,** De Salinis cracovianis observatio, in epistola ad Severnum Bonner de Balice salinarum praefectum. Crac. 1543. w Gdańsku 1645.
- Wimmer F.** Flora v. Schlesien. Breslau 1857 3. Aufl.
- Windakiewicz Edw.** O ważności torfowisk dla wschodniej Galicyi i o torfowiskach w Nowosiółcy i Strutynie przy Dolinie; z mapą. (Spraw. k. f. t. n. krak. VII. 1873 p. 90—98.)
- Pokłady chlorku potasu (sylwinu) w kopalni kałuńskiej w Galicyi. (Spraw. k. f. t. n. krak. V. 1871 p. 45—48.)
  - Poszukiwanie nafty za pomocą dziur swidrowych w Orowie w powiecie Stryjskim. (Spraw. k. f. t. n. krak. V. 1872 p. 82—87.)
- Windisch K. G.** Geographie des Grfstth. Siebenbürgen. Presburg. 1790.
- Geographie des Kgr. Ungarn. Presburg 1780. I p. 17 et 177 et II. p. 3 etc.)
  - Polit. geogr. u. hist. Beschreibung des Kgehs Hungarn. 1772.
  - Neues Ung. Magazin oder Beiträge zur ung. Gesch. Geogr. Ntrw. 6 Hfte. in 2 Bdn. 8. Presburg 1792—1794. Schauff. Wien, Alberti 1^{1/12} Thlr.
  - Ungar. Magazin oder Beiträge zur Ung. Gesch. Geographie, Naturwissenschaft. und der dahin einschlagenden Literatur. 4 Bde. mit 10 Kpfern. gr. 8. Presburg 1781—1787 Löwe 5^{1/3} Thlr
- Winnertz J.** Acht neue Arten der Gattung Sciera v. Dr. Nowicki in d. Tatra u. in Podolien eingesammelt. (Vhdlg. der k. k. zool. bot. Gesellsch. in Wien XVIII. 1868 p. 533.)
- Witwicki S.** Spis roślin z Żabięgo. czarnéj Hory i Burkutu w Kołomyjskiém. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1867 p. 227.)
- Woda Buska.** (Roznik Wydż. lekarsk. w Univ. Jagiell. 1840. III. p. 331.)

- Woda Jwoniczka.** (Rocznik Wydz. lekarsk. w Univ. Jagiellon. 1840. III. p. 309—312 319—331; 1843 VI. p. 288—301.)
- Woda krakowska.** (Gaz. krak. 1844 Nr. 153.)
- Woda solecka.** (Rocznik Wydziału lek. w Univ. Jagiell. 1843. VI. p. 296.)
- Wodzicki Cas. Graf.** Ornithologischer Ausflug in das Tatragebirge u. die galiz. Karpathen unternommen zu Anfang Juni 1850. (Jour. f. Ornithologie I. 1853.)
- Wodrich Dr. Joh. u. Tausch Dr. Herm.** Bericht über enorme Menge Aporia Crataegi. (Vhdlg. d. zool. bot. Gesellsch. in Wien XII. Bd. 1862 p. 122.)
- Wody Jwoniczkie.** (Dziennik lit. 1857. I. 364.)
- Wolan Dr. Basil.** Bericht über die Saison 1859 zu Bartfeld. (Balneolog Ztg. Wetzlar 1860 Nr. 12.)
- Wolf H.** Strassen, Fluss, und Eisenbahn-Nivellements im Honther u. Neograder Ctte. Ungarns. (Mthlgn. der k. k. geogr. Gesellschaft III. 1859 p. 120.)
- Tertiäre Bildungen zwischen Lemberg und Grodek. (Jhrb. d. k. k. geol. K. XI. 1860 Verh. 46.)
- Wolff.** Characteristik der Thäler der hohen Tátra. (Zeitschr. f. Kunst, Wissenschaft v. Decker u. Blesson. 1829. 8. Hft. p. 111—133.)
- Der Führer und Rathgeber auf d. Reise nach Ungarn und Siebenbürgen. Mit 2 Karten. 8 Reutlingen. 1847. Kuntz. 9 Ngr.
- Wollgnad Henr.** De Draconibus capartheicis et Transyl vanicis. (Act. Acad. nat. curios. Dec. I. ann. 4 et 5.)
- Wolny Gr.** Die Markgrafschaft Mähren. Brünn. 1835—1842. 6 Bde.
- Wotzelko.** Wiadomość o Szczażawicy. (Dziennik wilenski. 1828.)
- Wünschendorfer C. A.** központi kárpátok beutazása. (M. o. kárpátgyelet évkönyve I. 1874 p. 60.)
- Wünschendorfer Karl.** Bereisung der Centralkarpathen in Ungarn. (Alpenpost 1875 Nr. 5 et 6.)
- Wünschendorfer C.** Die Bereisung der Centralkarpathen. (Jahrb. des ung. Karpathenvereins. I. 1874 p. 61.)
- Wyszczególnienie drzewi krzewów w naszym lasach.** (Sylwan. 1835 XI. p. 44—53.)
- Wzmianka historyczna o Swoszowicach.** (Mizler I. p. 801; — Grabowski Kraków. Wyd. 4. p. 344.)
- X. O.** Ocenienie dzieła Hrdidy. (Bbl. Warsz. 1842 Lp. 442—448.)
- Zach.** Monatl. Correspondenz zur Beförderung der Erd- und Himmelskunde. Gotha 1800—1809. Bd. III. VII. VIII. IX. XVII. XIX.)
- Zakład kuracyi wodnej w Batkowie.** (Dziennik literaki. 1858 II. p. 700 et 983.)
- Zbiór mineralogiczny zakładu imienia Ossolinskich.** (Bibl. Ossol. 1842. I. p. 221.)
- Zebrawski Dr. T.** Dodatek do spisu owadów motylowatych. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. 1868 p. 127—130.)
- Zechentmayer Jos. v.** Ansichten über das Vorkommen der siebenb. Salzlager. (Vhdlgn. u. Mitth. d. siebb. V. f. Ntrw. I. 18^{49/50} p. 90.)
- Zeller Martin.** Hungaria oder Neu-Vollständig Beschreibung des gantzen Kgrchs. Ungarn sammt darzu gehorigen Landen u. Städten. Welche hiebevör der Weltberühmte Martin Zeiler herausgegeben; Nunmehr aber mit unzehlichen nöthigen Vermehr- und Verbesserungen in 2 Theilen ordentlich abgefasset und durchgehends mit allen denk-

- würdigen Anmerkungen und Geschichten bis anff das Jahr 1690 ergänzt Andreas Stübel. Frankfurt u. Leipzig. In Verlegung Christ. Wohlfahrt 1690.
- Zeiler Martin** Itinerarium Germaniae nov—antiquae: Teutsches Reyssbuch durch Hoch- u. Nieder-Teutschland, auch angränzende Fürstenthums und Lande, als: Ungarn, Siebenbürgen, Polen u. s. f. 2 Theile Fol. Strazsburg 1672.
- Zeiszner L.** Geologia do łatwego pojęcia zastosowana. Krak. 1856.
- Karpathensandstein - Conglomerat. (Jahrb. der k. k. geol. R. X. 1858 p. 48.)
  - Neokomischer Karpathensandstein. (Jahrb. der k. k. geol. R. IX. 1858 Verh. p. 144.)
  - O formaeyi Jura w Ciechocinku. (Bbl. Warsz. 1848. IV p. 425—432.)
  - O górze Tenczyńskięj. (Gaz. polska. W. Warsz. 1829 Nr. 42.)
  - Tablica synoptyczna organicznych szczątków w liasowym wapieniu Tatrów i przyległych pasm. (W rozpr. Nr. 535 p. 311—343.)
- Zeitschrift** v. u. f. Ungarn zur Beförderung der vaterl. Gesch., Erdkde. und Literatur. Pest 1802—1804.
- Zekeli Friedr.** Tertiärversteinerungen aus Bujtur und Lapusnyak (nächst Vajda-Hunyad) im N. W. v. Siebenbürgen, verglichen mit denen entsprechender Lokalitäten und mit einigen Bemerkungen begleitet. (Vhdlgn. u. Mitth. des siebb. V. f. Ntrw, II. 1851 p. 161.)
- Zeller.** Beschreibung des Kgr. Ungarn u. der dazu gehörigen Länder, Städte und Oerter. Mit vielen Ansichten und Karten. 8. Leipzig 1664.
- Zerrenner Dr. Carl.** Geogn. Verhältnisse v. Oláhpan (Olahpatak) in Siebenbürgen (Jahrb. der k. k. geol. R. IV. 3.)
- Zieleniewski M.** Einige Worte über die Wysower Mineralquellen; als Beitrag zur Balneologie Galiziens. Teschen 1859.
- Kilka słów o wodach lek. Wysowy. (Rocz. tow. nauk. krak. 1859. XXVI p. 92—112.)
  - O napełnianiu wod lekarskich na sprzedaż rozsytanych w ogólności, z dolaczeniem opisu napełniania szczywy żelezistej w Kryniey. (Rocz. tow. nauk. krak. 1860. XXVII p. 163—178.)
  - Wody lekarskie okręgu rządowego krakowskiego. Stan zdrojowiska w Kryniey w r. 1857. W Krak. 1858.
- Z Jwonicza.** (Dziennik lit. 1858. II p. 808.) (Nowiny lwowsk. 1855. II p. 199.)
- Zimmermann J.** Ein Beitrag zur Ethnographie Ost-Galiziens. (Mitthlgn. der k. k. geogr. Gesellsch. II. 1858. 3 Hft. p. 277.)
- Zipser Andr.** Beschreibung seiner Mineralien-Sammlung. (Leonh. Taschenb. XV p. 713.)
- Der Badegast in Szliács. Neusohl u. Schemnitz 1827.
  - Die Basaltkuppe Diotunata Goala in Siebenbürgen. (Leonh. Taschenb. XIV p. 186.)
  - Die Verhandlungen d. ung. Aerzte u. Naturforscher mit bes. Beziehung auf d. zu Neusohl abgchaltene Verhlg. 1846.
  - Ein Spaziergang nach Polen im Sommer 1815. (Hesperus 1818.)
  - Geogn. Beobachtungen auf einer Reise v. Neusohl nach Wien. (Leonh. Taschenb. XI p. 113.)
  - Versuch eines topogr. mineralog. Handbuches v. Ungern. Taschenb. für Reisende. Oedenburg 1817.
  - G. Rośliny stryjskie. (Spraw. kom. fiz. tow. nauk. krak. I. 1867 p. 224—227.)
- Zöllner J. F.** Briefe über Schlesien, Krakau, Wieliczka und die Grafenschaft Glatz im Jahre 1791. Berlin 1792. 1794. I et II

- Zsigmondy Vilmos.** A buziási gyógyfürdő és az ott legujabban véghezvitt furások. (Földt. közlöny IV. 1874. 6 sz. p. 159.)
Z Truskawca. (Nowiny. Lwow. 1855. II p. 135. 143. — 1857. II. 1858. II p. 800. 808.)
Zverina. Abbildungen aus der Tatra. (Lpzg. illustr. Ztg. 1865.)
Zupy solne w Wieliczce. (Przyjacieli ludu. 1845 p. 52, 70, 93, 100, 110.)
-

Jegyzet. Bernáth József, Janota Jenő, Kornhuber G. A. és Szabó József tudor és tanár uraknak, nemkülömben Déchy Mór, Eljasz V. és Scherfel A. V. uraknak, kik fentebbi összeállításomhoz szívesen nyújtották segédkezőket, hálás köszönetemet ezennel kifejezvé, kárpátunknak minden lelkes barátjait felkérem: szíveskedjenek jövőre is beküldendő kiegészítések és helyreigazitások által a „Bibliotheca carpatica“ szándékolt teljességét az egyesület érdekében előmozdítani.

Hugo Payer.

Anmerkung. Indem ich schlüsslich insbesondere den Herren Dr. und Prof. Jos. Bernáth, Eug. Janota, G. A. Kornhuber und Jos. Szabó, ferner den Herren Mor. Déchy, W. Eljasz und A. W. Scherfel für ihre bisherige freundliche Unterstützung bei obiger Zusammenstellung meinen besten Dank hiemit abstatte: bitte ich alle Freunde der Karpathen auch in Hinkunft durch einzusendende Ergänzungen und Berichtigungen die angestrebte Vollständigkeit der „Bibliotheca carpatica“ im Interesse unseres Vereins gefälligst fördern zu wollen.

Hugo Payer.

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 1033/195.2